

Blazsanik István | Varga János

EGY KIS FALU NAGY KANYARRAL

TATAHÁZA TÖRTÉNETE

A KEZDETEKTŐL 1990-IG

Blazsanik István – Varga János

Tataháza története

Kis falu nagy kanyarral

Két lokálpatrióta szemszögéből

2021

Blazsanik István ©
Varga János ©
Tataháza Községi Önkormányzat ©

Kiemelt támogatók:
Tataházi Zöldmező Kft.
Grain Plus Kft.
Emberi Erőforrások Minisztériuma

Támogatók:
Dr. Szarvas Tamás
Leirerné Juhász Júlia
Tüske Albert
Mityók János
Vörös István

Kiadja:
Tataháza Községi Önkormányzat
6451 Tataháza, Kossuth Lajos utca 60.

Felelős kiadó:
Vörös István
polgármester

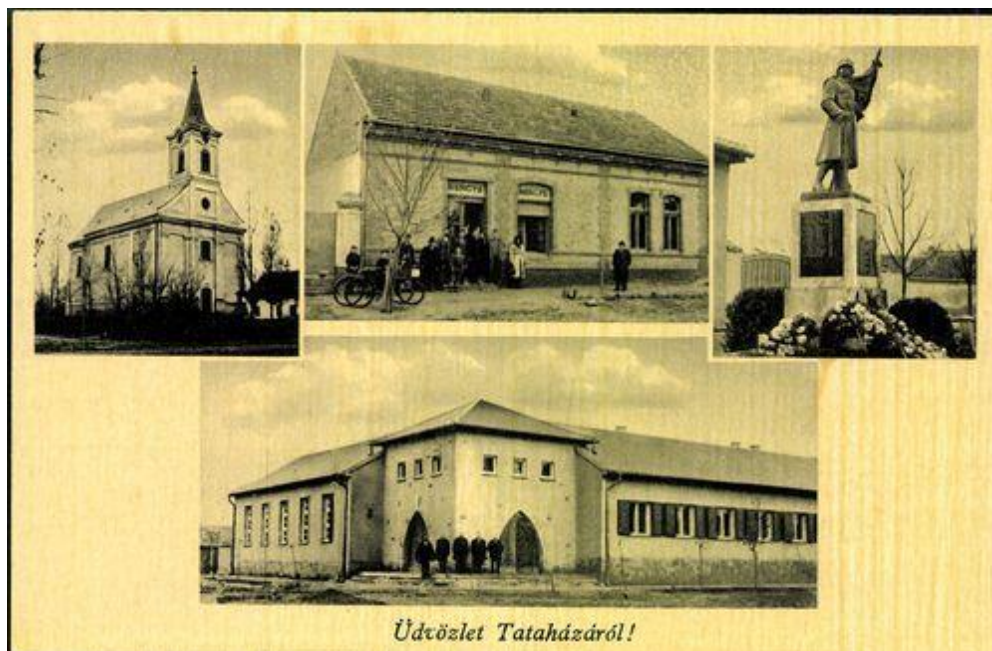
Lektorálta:
Sarlós István

Szerkesztette:
Mák Balázs

Nyomdai munkák:
Bajapress Kft.
6500 Baja, Kálvária utca 84.

TOP-5.3.1.-16-BK1-2017-00007
„A helyi identitás és kohézió erősítése a Bácsalmási térségben”

ISBN: 978-615-01-3805-3

Tataháza története Kis falu nagy kanyarral

Blazsanik István lokálpatrióta, helytörténeti kutató
Varga János gyógypedagógiai szaktanár

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETŐ GONDOLATOK A KRÓNIKÁHOZ.....	7
II. TATAHÁZA KÖZSÉG FÖLDRAJZI ELHELYEZKEDÉSE ÉS KÖRNYEZETE	13
III. A KÖZSÉG TÖRTÉNELME A KEZDETEKTŐL 1764-IG, AZ ÚJRATELEPÍTÉSIG.....	17
IV. A GRASSALKOVICH CSALÁD ÉS A BAJAI URADALOM MEGALKULÁSA, TÖRTÉNETE	21
V. AZ ÚJRATELEPÍTÉSTŐL AZ 1848-49-ES SZABADSÁGHARCIG	25
VI. AZ 1848-49-ES SZABADSÁGHARC ÉS AZ ÖNKÉNYURALOM ÉVEI.....	71
VII. A POLGÁRI KOR KEZDETE: 1862-TŐL A TRIANONI DIKTÁTUMIG.....	83
VIII. ÉLET A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT 1920-1945-IG.....	133
IX. A SZOVJET MEGSZÁLLÁSTÓL 1949-IG, A NÉPKÖZTÁRSASÁG KIKIÁLTÁSÁIG.....	195
X. A TANÁCSRENDSZER MEGALKULÁSÁTÓL 1956-IG	239
XI. AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARCTÓL A RENDSZERVÁLTÁSIG	249
XII. A TANÁCSRENDSZER UTOLSÓ ÉVEI ÉS A RENDSZERVÁLTÁS	293
XIII. UTÓSZÓ HELYETT	297
BEMUTATKOZNAK A SZERZŐK	298
MELLÉKLETEK.....	300

I. BEVEZETŐ

GONDOLATOK A KRÓNIKÁHOZ

A kezdetektől – napjainkig

Azoknak a konok, megátalkodott, keményszívű és kérgeskezű, nyakas kiskun magyarok emlékére, akik túléltek az oszmán birodalom 150 éves pusztítását és nem hagyták el földjeiket, ha kellett az utolsó torzsába kapaszkodva, fogcsikorgatva, káromkodva, de maradtak. Azoknak a szívós, hallgató, de minden tréfát megértő szorgalmas tótok emlékére, akikkel együtt itt letelepülve egy szebb jövőben bízva, végtelen kitartással termővé tették ezt a helyet. A semmiből valamit teremtettek. Ők a mi őseink és ezt büszkén vállaljuk. Áldott legyen az emlékü. Ámen

Szüleink emlékére.

Talán furcsának tűnik a cím, de egy véletlen beszélgetés adta az ötletet, hogy ezt a címet válasszuk. Egy mélykúti származású ismerőssel beszélgetve szóba került a helytörténeti kutatásunk. Miután szomszéd községről volt szó, elmondtam az ismerősünknek, hogy egy ilyen kis faluról nem sok mindent tudunk írni, de azért megpróbáljuk a lehetetlent is a siker érdekében. Ezután az illető hirtelen bedobta a következő ötletet: igen, igen „kis falu, de nagy kanyarral” utalva a falun áthaladó 55-ös Baja-Szeged közötti országútra, mely a községbe érve egy szinte derékszögű, 90°-os kanyart vett (ma már körforgalom helyettesíti). Jót nevettünk a szellemes hasonlaton, és utána egy idő múlva úgy láttuk, ez a mondás akár a címe is lehetne könyvünknek. Hiszen nemcsak az országút vett nagy kanyart a község közepén, hanem Tataháza története is olykor igen nagy kanyarokkal tarkított. A kutatásaink során mindjárt az elején kellemetlen meglepetésként ért minket a dokumentumok, fellelhető okmányok nagy hiánya. A község történelmi iratai jórészt a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárában, Kecskeméten találhatók, de kutathatók még a Kalocsai Érseki Levéltárban és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában Budapesten. A budapesti Országos Levéltárban lévő, Tataházára vonatkozó anyagok a II. világháború és az 1956-os forradalom idején, amikor a levéltár egy része kigyulladt és leégett, a tataházi iratok is megsemmisültek. Az iratok után érdeklődve, erről Rostovszky Gabriella főosztályvezető tájékoztatott válasz e-mail-ben 2005. október 4-én. Az egykori iratok levéltári száma ma is megvan, és az egykori jegyzék szerint Tataháza összeírására, úrbéri ügyeire vonatkozó 1764-80 közötti okmányok voltak. A kecskeméti megyei levéltárban a legrégebbi irat 1771. augusztus 1-jén kelt. Külön érdekes és kalandos, de legfőképpen szomorú utat jártak be az egykori Bács-Bodrog vármegye és a községek iratai, míg a jelenlegi helyükre kerültek. A vármegye teljes vagyona, hivatali berendezése és iratanyaga Zomborban maradt 1944-ben, és a háborús pusztítások következtében megsemmisült. Ez a „megsemmisült” kifejezés az 1944. október 12-én bevonuló szerb partizánok vandál pusztítását, illetve annak kezdetét takarja. Ezzel elpusztították a visszafoglalt vármegyeháza minden, magyarokra emlékeztető tárgyát. A magyar és német lakosság legyilkolása, amely 1945. február elejéig tartott, még csak ezután következett, de ez már egy másik történet.

Térjünk vissza a levéltár történetéhez. A Zomborban maradt vármegyei iratok közül nem semmisült meg minden. A maradékot ma az Újvidéki Történelmi Levéltárban őrzik, ahová úgy került, hogy az 1944-es kiürítési parancsnak engedelmességre a teljes megyei tisztikar és az alkalmazottak elhagyták Zombort, és előbb Bajára, majd Paks-Székesfehérvár-Pápa vonalon Bük községig vonultak. A háború végeztével visszatértek Bajára. Dr. Leidecker Jenő volt megyei főlevéltáros hozta vissza Bajára az anyagot, majd onnan egy része Kecskemétre került. A párizsi béketárgyalások után a jugoszláv hatóságok visszakövetelték a teljes anyagot, amit az akkori magyar állami vezetés készségesen teljesített. Hiába kérvényezte dr. Leidecker Jenő, hogy legalább az észak-bácskai falvak anyagát hagyják itt, a magyar hatóságok válasza sem méltatták.

A községi iratok sorsa még rosszabb. 1952-ig a községi iratokat a községházán őrizték, eleinte egy külön ládában, később a XIX. század végétől 1952-ig, amikor az írásbeli adminisztráció és levelezések száma jelentősen megnőtt, hely hiányában melléképületekbe, padlásra kerültek. Így volt ez a tataházi iratok esetében is. 1945-ig volt még helye az irodákban, de az új „demokratikus”, a kommunisták uralta vezetés szerint, ezekre az iratokra úgy tekintettek, mint „haszontalan”, a „feudális és burzsoá világ” maradványaira. Az új megyei levéltár az új megyében (Bács-Kiskun) 1951-ben alakult meg, és a fent említett dr. Leidecker Jenő lett az első igazgatója. A Minisztertanács 1952-es rendelete nyomán beindult az általános irattári selejtezés a megye területén a „múltat végképp eltörölni” jelszó szellemében. Végrehajtói az új jegyzők és tanácselnökök, akik megszabadultak a „felesleges”-nek ítélt iratoktól. Az új levéltár igazgató és munkatársai „iratmentő kollektívája” Bodnár Gáll András, Antal Árpád és dr. Balanyi Béla voltak. Időt és fáradságot nem kímélve, összegyűjtötték és Kecskemétre szállították a még fellelhető anyagot! A tataházi iratok sorsát jól tükrözi az alábbi kettő levélmásolat. A levélváltás az akkori főlevéltáros és a községi jegyző között zajlott le:

Bács-Bodrog varmegye levéltára
41 lvt. 1949

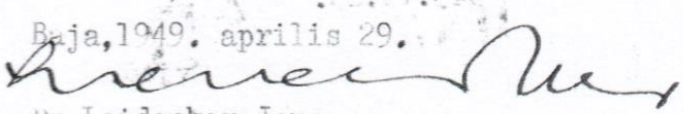
Targy: Tataháza községtől régi rendeletek
bekerése.

Községi Elöljáróság
Tataháza.

A községhaza padlásán tarolt és az elhalt orvos hagyatékából való hivatalos lapok, közlönnyök, rendeletek tára stb. könyvekre a varmegyének igen nagy szüksége lenne.

Felkérem, hogy mennyiben a község előljárosaganak a könyvekre nincs szüksége - sziveskedjék azokat alkalmilag a varmegyei levéltárba beszállítani.

Baja, 1949. aprilis 29.

Dr. Leidecker Jenő
vm. főlevéltáros

Vármegyei Levéltáros Urmak,

B a j a.

A fenti tárgyban és szám alatt adott értesítésére jelentem, hogy a községnek sajnos alkalmilag beszállítani az anyagot jármű hiányában nem áll módjában, azonban tisztelettel kérem odahatni, hogy központilag tehergépkocsin legyen beszállítva. A főlevéltáros ur is személyesen meggyőződött a tárolt anyag mennyiségéről mely legalább 6-7 q. tesz ki érdemes volna nemzetgazdasági szempontból és a község háza padlásán tűzveszélynek kitett történelmi mely a levéltárnak és egyéb selejt anyag papírra való átcserelése, melynek az értéke talán a fuvardíjat is fedezné. Kérem mielőbbi szíves intézkedését.

Tataháza, 1949. évi június hó 23-án.

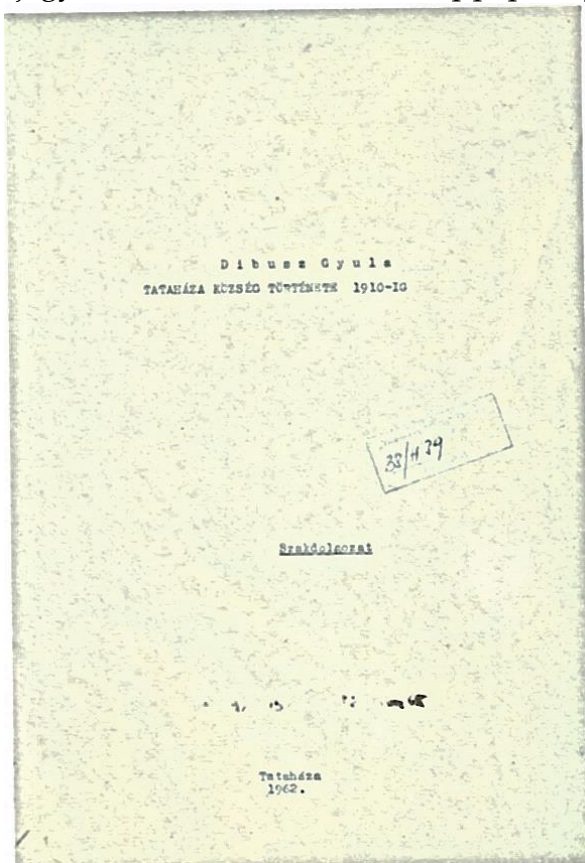
Salamon László
vjz.

Levélváltás a tataházi iratok sorsáról.

Ez a levélváltás 1949 júniusában zajlott le, utána 1952-vel bezárólag a megmaradt iratanyagot beszállították Kecskemétre, jelenleg is látható az a 1,5 iratfolyóméter anyag, ami megmaradt. A jegyző levelében említett 6-8 q papíryanag az idősebb helybéli emberek szerint „napokon

keresztül égett a község háza udvarán a nagy rakás papír, ahol elégették a 'fölsőleges' iratokat". Az iratgyűjtés történetéről az interneten megtalálható Múltbanéző-ben a Bács-Kiskun Megyei Levéltár Elektronikus Folyóiratában Tánczos-Szabó Ágota: *Balanyi Bélára emlékezünk, 1911-2002* című írásában olvashatunk.

Végül, mint levéltárat, meg kell említeni a Kalocsai Érseki Levéltárat, ahol a Tataházi Plébániai Levéltár anyaga található, valamint az e-kutatás keretében fizetési alapon kutathatók az anyakönyvei, a kereszteltek, egybekeltek, meghaltak teljes egészében, valamint értékes dokumentumok a község életéből. Az anyakönyvek 1772-1950-ig itt találhatóak, valamint a katolikus népiskola jegyzőkönyvei is teljes egészében. Végül, de nem utolsósorban meg kell emlékeznünk DIBUSZ GYULA tanár úrról.

Szakdolgozata jelenleg is megtalálható a Vörösmarty Mihály Könyvtárban Bácsalmáson. Idézni szeretnénk a szakdolgozat első bekezdéséből: „Magam sem törekedtem a teljességre, mert a rendelkezésemre állott idő irodalom és források nem teszik lehetővé, hogy a község történetének minden mozaik darabját szép rendjébe illesszem. Talán akad majd Tataháza szülöttei közül is valaki, aki ezt a munkát több sikerrel fogja elvégezni.”

Tanár Úr!

56 évvel később, mi a kései utódok, megpróbáljuk ezt megvalósítani! Dolgozatát olvasva sok értékes adatot találtunk, amit Önre hivatkozva és megjegyezve, felhasználhatunk. Ha egy kicsit eltér a megfogalmazásunk a történelmi és politikai eseményeknek a megítélésében, az csakis az utóbbi 30 év változásainak tudható be. Annak, hogy mi már szabadon kifejthessük véleményünket az elmúlt évszázadok történeteiről.

Ezért köszönetet mondunk a bajai Türr István Múzeum igazgatójának, Kovács Zitának és főmunkatársának Kelemenné Merk Zsuzsának, a kutatást támogató nyilatkozat megadásáért; Szabó Bence úrnak, a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára igazgatóhelyettesének, a kutatás elindításában nyújtott segítségéért; Kádár Annamária levéltárkezelőnek és munkatársainak, a hosszú kutatásunk

alatti segítőkéss munkájukért. A bajai Ady Endre Városi Könyvtár helytörténeti részlegében dolgozó Horváth Ninett könyvtárosnak a sok, értékes adatért és a kitartásra buzdító szavaiért. Külön is köszönet illeti Doszpod Zoltánnét, Ancikát, aki nagy türelemmel bogozta ki kusza betűinket, javítgatta és legépelte a kéziratot. Végül, de nem utolsó sorban Vörös Istvánnak Tataháza polgármesterének is köszönettel tartozunk, aki felkarolta és támogatta munkánkat a munkatársaival együtt, hogy a szeretett falunk érdeklődő polgárai is betekinthesse az elmúlt évszázadok sokszor igazán eseménydús történetébe.

Végül személyes indíttatásunk, amiért nekiláttunk ennek a kutatásnak, az a közös családi múltunk. Mindketten az 1764-71 közötti falualapító ősök hetedízigleni leszármazottai vagyunk, és a családfakutatás elvégzése után a kíváncsiság volt az a hajtóerő és késztetés, hogy mindent megtudjunk arról a helyről, ahol születünk, ahonnan származunk. Varga János pedagógus kollégámnak, egyben szülőfalujáról, nekem pedig a Blazsanik családok ősi földjéről, eredetünk helyéről, ezzel emlékezve meg róluk!

II. TATAHÁZA KÖZSÉG FÖLDRAJZI ELHELYEZKEDÉSE ÉS KÖRNYEZETE

A község Bajától keletre 25 km-re fekszik. Az 55-ös főút halad keresztül rajta, amely a Bátaszék–Szeged közötti utat jelöli. A helybeliek csak „mélykúti útnak” hívják, mert Mélykút a legközelebbi község Tataháza után. A táj a Duna-Tisza köze déli része és a telecskai dombság északi részének találkozási pontja. Földrajzilag a Bácska tájegység északi részén helyezkedik el. Közelébe eső város Bácsalmás, egyben járási székhely is, távolabb Baja, mint Észak-Bácska legnagyobb városa. Körülötte lévő községek, melyekkel határos: Mátételke, Bácsalmás, Mélykút, Felsőszentiván, Jánoshalma. Jelenleg több tó vagy vízfolyás nem található a környezetében.

Egyetlen „élő” víz a községen átfolyó Kígyós-csatorna, ma már szabályozott mederben folyik, valamikor az 1920-as évek előtti időben az 1764-es betelepítésig visszamenőleg az éves csapadékviszonyoktól függően kisebb-nagyobb kiöntések kísérték folyását. A régi leírások szerint három ága volt. Az első ág Almás (Bácsalmás) felett Mélykút irányában Radonity pusztánál eredt. A második ág forrása Tataháza felett Jánoshalma irányában, elhaladt Tataháza nyugati oldalát körülölelve Mátételke felé, majd a két ág Bikity (Bácsbokod) és Almás közötti országút alatt félúton egyesülve folyt délnyugat felé és Gara alatt Regőcénél egyesült a harmadik Kígyós-csatornával, mely Szentiván (Felsőszentiván) felett eredt és Bikity, Borsód, Gara, Regőce felé folyt.

A három egyesült csatorna a Kolut mellett levő nagy tórendszerbe folyt, a tórendszer vize pedig a későbbi Ferenc-csatorna nyomvonalán lévő egykori holtágba ömlött. Miután a község mind a Dunától, mind a Tiszától távol van, nagyobb folyóvíz pedig nincs a környéken, így ennek a tájnak a vízrajzát ezek az északra levő homokhátságban (mely itt fejeződik be) összegyűlt talajvizek határozzák meg. Ezek az ún. „Kígyós” erek, melyek a magaslatokat kerülgetve, mint a kígyók tekeregnek és haladnak nagyjából észak-déli irányba.

A szabályozás előtt a községtől északra volt egy-egy kis nádas mocsár, melyet nyáron lófürdetésre és juhok fürdetésére, valamint kenderáztatásra használtak, de ez mára eltűnt a szép víztükörrel együtt.

A község környezete általában sík, néhol enyhén hullámos, dombos, ezek azonban 6-8 m-nél nem magasabbak. Tengerszint feletti magassága 126 m. Talaja az észak-bácskai löszhátra jellemző csernozjom (mezőségi) homoktalaj. A talajvíz általában 4-6 m mélyen fekszik. Éghajlatát általában kontinentálisnak szokták meghatározni, de egy 1969-es erdőgazdálkodási 10 éves ütemterv szerint, melyet a Szegedi Állami Erdőrendezőség készített „szubmediterrán”-nak minősíti.¹ Ha figyelembe vesszük a 2010-es évek óta eltelt időszak időjárását, mely erősen közelít a szubmediterránhoz, ez a 30 év előtti megállapítás nagyon is előrelátó és helytálló volt.

Országos

Csapadék:	Hőmérséklet:
átlag 599 mm/év	átlag 10,9 C°
maximum: 868 mm/év	maximum: 12,6 C°
minimum: 387 mm/év	minimum: 8,7 C°

Napfényes órák száma:	Hő összeg:
2075 ó/év	4207 C°/év

Tatabánya

Csapadék:	Hőmérséklet:
átlag: 602 mm/év	átlag: 10,8 C°
maximum: 868 mm/év	maximum: 12,5 C°
minimum: 387 mm/év	minimum: 8,6 C°

Napfényes órák száma:	Hő összeg:
2058 ó/év	4152 C°/év

Talajtulajdonságok Tatabányán: a talaja lösz, a feltalajnak a művelési eszközök vontatásával szembeni ellenállása 80%.

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL-BKML) XXIII. 232. A Bajai Járási Tanács VB. Mezőgazdasági Osztályának iratai. 10. cs.

A mai helyzet a Kígyós-csatornákról

A Kígyós belvízrendszer magyarországi vízgyűjtő területének kiterjedése 1 050 km², főgyűjtője a Kígyós vízfolyás. Jánoshalmától kiindulva, Mélykút, Bácsalmás, Madaras, Katymáron át vezet és Ólegyennél lépi át a szerb határt. Kettő rész öblözetre tagozódik.

A Bácsalmási főág Tataházánál lép a járás területére és Ólegyennél lépi át a határt. Magyarországi vízgyűjtő területe 440 km². Az I. kategóriájú csatornák hossza kb. 24,7 km, a II. kategóriájú csatornáké 48,5 km. Jelenleg (1967-ben) a Kígyós főcsatorna 5,7 cm³/sec vízmennyiséget vezet le káros kiöntés nélkül. Átlagos esése 63 cm/km. Ez a meglehetősen nagy esésű csatorna a karbantartás, fenntartási munkák elvégzésével az elöntés veszélye nélkül biztosítja a belvizek elvezetését. Víz tározó nem volt ekkor, 2016 körül épült Mátételkén egy. Öntözésre a víz sem az élő folyásból, sem az altalajból nem biztosítható a bácsalmási ágon. Összegezve a környezeti adottságokat: mezőgazdasági termelésre kiválóan alkalmas, a szűkebb táj Észak-Bácska egyik legjobb adottságú települése. Az itt élő lakosság fő megélhetési forrása mindig a növénytermesztés és az állattenyésztés volt, egészen az 1990-es évekig. Ezt az időpontot azért írjuk ilyen határozottan le, mert kutatásaink a „kezdetektől” 1990-ig terjednek. Az ezután eltelt közel 30 esztendő már egy következő kutatás kezdete lehetne. E korszak megítéléséhez, mint minden kutatás tényszerű elvégzéséhez „történelmi távolság” kell, ami a mi életünkben nem biztos, hogy elérhető lesz. Talán majd a következő generáció közül akad olyan „megszállott”, aki ezt folytatja!

III. A KÖZSÉG TÖRTÉNELME

A KEZDETEKTŐL 1764-IG, AZ ÚJRATELEPÍTÉSIG

A községet először a XV. században említik. E kor írott emlékeit ma már egyetlen forrásból tudjuk idézni: Dr. Adamóczi és Vitteneli Borovszky Samu 1909-ben megjelent *Bács-Bodrog vármegye I. – II. kötet* című könyvéből. Bár ő csak szerkesztője volt a kötetnek, azok, akik az ott leírt adatokat közreadták, az akkor még meglévő oklevelekből, korabeli dokumentumokból gyűjthették ki. Sajnos, mint a bevezetőben is írtuk, az elmúlt 110 évben ezek a dokumentumok jórészt megsemmisültek a háborúk és forradalmak harcaiban. Idézzünk akkor a fenti könyvből, mit is ír a középkori Tataházáról Iványi István nyugalmazott tanár Szabadkáról és Virter Ferenc az Országos Monográfia Társaság igazgatója Budapestről. „A bácsalmási járásban Almás fölött fekszik. Régen THAD néven is előfordul. Ugyanis 1485-ben Örösi László özvegye Eufénia, és Marhart Jakab özvegye Borbála, az őket hozomány címen illető birtokaikat Czobor Mártonnak és Imrének adták el. E birtokok között szerepel THAD is, a mai Tataháza előde, amelyet Tótházának is neveztek.”²

Az előbb említett Czobor Márton és Imre akkor már Bodrog megyei földbirtokosok voltak Mátyás király óta, 1508-ban már Czobor Imre Bodrog megye főispánja (1492-1515 között). Maga a Czobor család gazdag főnemesi család volt már a XIV. században, családfájukat 1364-ig vezették vissza, házasságaik révén jelen voltak minden fontosabb főúri udvarban. A déli végek legvagyonosabb családja volt. Birtokaik Jánkovacztól Bácsig húzódtak, mintegy 40 falut és várost birtokoltak. A városok közül a legjelentősebb a mai Zombor, melynek elődjét Czobor-Szentmihály néven a Czobor család Mátyás királytól kapott engedély alapján alapított, és egy jól megerősített erődítményt épített fel a helyén. Baja város birtokába 1472-ben a Bajai család kihalás után iktatta be a király Czobor Mihály fiait: Jánost, Mártont és Imrét. Czobor Mihály Zsigmond király idején Buda vár kapitánya volt. Ekkor volt a család a leggazdagabb és a legtekintélyesebb az egész története folyamán. A család túlélte a török vészt is. A mohácsi csata idején, felvidéki birtokaikon tartózkodott. A fent említett Czobor Imre fia, Gáspár megmaradt Ferdinánd király hívének. Ennek köszönhetően még évszázadokon keresztül virágzott, tagjai hosszú időn át a legmagasabb állami méltóságokat és katonai rangokat viselték. Bodrog megyei birtokaikat ugyan elveszítették a török uralom alatt, de a török kiűzése után visszakapták egy jó részét.³ Erről majd a későbbiekben még szó lesz.

A mohácsi csata előtt 1522-ben az egykori Bodrog megyében, öt kerületben 94 község volt tiszta magyar lakossággal. A történelmi Bodrog vármegye székhelye Bodrog vára, a mai Bezdán mellett volt, maga a megye a Fajsz – Baja – Apatin – Szabadka nagyjából háromszög alakú területen feküdt, benne három város: Bátmonostor, Szabadka, Zombor. A mohácsi csata után Szulejmán szultán Budát feldúlva és kifosztva a Duna-Tisza közén vonult vissza seregével dél felé, Belgrád irányába. Ez alatt a három hét alatt, míg a hadjárata tartott, irtózatot pusztított, gyilkolást és rablást vitt véghez seregével, amerre elvonult. Így történt ez Bodrog vármegyével is, benne Tataháza lakóival, akiket vagy megöltek, vagy elvitték rabszolgaként, vagy ha tudtak, elbujdostak, elmenekültek a hadak elől.

² Borovszky Samu: Bács-Bodrog vármegye I-II. Budapest, 1909.

³ Muhi János: A Czobor család Baja földesura. In: Kalangya, XIII. évfolyam 1944. március 15. 3. szám. (Internet)

Egykori szemtanú, Verancsics Antal császári nagykövet hajón utazva a Dunán csak elpusztult tájat látott mindkét oldalon. Számítások szerint kb. 400 000 embert öltek meg vagy hurcoltak el rabságba e három hét alatt. Török szemtanúk leírása szerint a legnagyobb gyilkolást és rablást a szultáni sereghez csatlakozott szerb martalóc alakulatok végezték. Még maguk a török katonák is undorral emlegették tetteiket. Pár évtizedre lakatlanná vált a község, de hamarosan megjelentek a török 1541. évi végleges berendezkedése után a szerb telepések, akik a kőkemény balkáni török elnyomás elől a jobb és könnyebb élet reményében települtek az Oszmán Birodalom északi részébe. Így történt ez Tataházával – akkori nevén Tótház, Tótházával – is. A törökkori közigazgatás kialakítása után a Szegedi Szandzsákban Tótháza a bajai nahi-jébe tartozott.

Egy pár környékbeli falut kiragadtunk a felsorolásból, mielőtt Tataházára figyelni.

326.	Mátéháza falu	23 család	itt név szerint felsorolva	mind szerbek
327.	Csávoly	18 család	ua.	ua.
328.	Vaskút falu	26 család	ua.	ua.
330.	Szentiván	34 család	ua.	ua.
333.	Bikity	47 család	ua.	ua.
339.	Tótháza falu és Jankószállás pusztája (Tataháza)			

Lakói: (Ez az első írásos emlék a falu lakóiról!) Vaik Nikola primakür (valószínűleg ő volt a község vezetője), testvére Petre, Damjan Vuk, Rajak Vuk, Bogun Radona, Vuk Radics, Gavrics Bogdon, Radics Ilija, Szirak Diragoje, Petko Radics, Gyurasin Radvan, fia Szmolan, Petre Todor, Milija Isztanova, Vukdirag Mihajlo, fia Radoszav, Petre Isztepan, fia Miliszav, Tomas Petko, Vitics Daragity, Vujics Radics, Radvan Radoszav, Vukacs Ivlatko, Vukdiraj Vukman, Radul Mihai, Aleksza Jaka, Radone Muv, Viranes Dimitre. A Vuk szó szerbül „farkas”-t jelent és a falu lakói, mint katonák előszeretettel használták a nevük előtt ezt a jelzőt. Családok száma: 31

A falu évi 10 350 akcse jövedelmet hozott a kincstárnak, mivel a tímár defter szerint Tótház falu Jankószállás pusztával együtt szultáni khász birtok volt. A török birodalom hódítás útján megszerzett területén a föld és a rajta élők mind a szultán tulajdonává váltak. A khász birtok a szultáni kincstár kezelésében, illetve magas rangú tisztviselőknek juttatott birtok volt.

kapuk száma: 30	ezek után 50 akcsét kellett fizetni		
kevert tized	90 akcse	búzatized	3 500 akcse
káposzta és kender tized	68 akcse	tűzifa és szénadó	1 500 akcse
vörös- és fokhagyma tized	32 akcse	lencse és len tized	42 akcse
bosztan-kertadó	60 akcse	juhadó	1 264 akcse
sértésadó	186 akcse	menyasszonyi adó, hordóadó és esetleg bírságpénz	1 210 akcse

A tataháziak által fizetett török adók a defterben.⁴

⁴ A defter = adókönyv, 1 Ft magyar pénz = 50 török akcse.

Elsőre látható az adófelsorolásból, hogy roppant leleményes volt, már ami az adók megnevezéséből is látszik. Mindent és minden alkalmat megragadott, hogy újabb és újabb adókat vessen ki a lakosságra. Pl. menyasszonyadó: ha a gazda lánya férjhez ment; hordóadó: ha volt bora, valamiben tartani kellett; esetleg bírságpénz: ha megbírságolta a török hatóság valamiért, még ezután is adót fizettettek vele. A másik, amit érdemes megfigyelni, az, hogy az adónevekből következtetni lehet a korabeli gazdálkodás szerkezetére, növény- és állatféléseire, életmódjára. Ha az összes adót összeadjuk, akkor a falu abban az évben 237 Ft adót fizetett, és ezt 31 család teljesítette.

Az itt letelepedett szerb, vlah, bolgár, összességében délszláv eredetű lakosság azonban 1598-ban elköltözött Esztergom vidékére. Ennek okát általában nem szokták a helytörténeti kutatásokban (a bácskaiban) leírni. A Borovszky-féle Bács-Bodrog vármegye I.-II. kötetben azonban határozottan és tényként írják le a kitelepülés történetét.

„Történt pedig, hogy 1598-ban Pálffy Miklós esztergomi várparancsnok a visszafoglalt Esztergom vidéket be akarta népesíteni, és a török elleni harcra felhasználni, ezért a délvidéki portyázásain megismert szerbeket próbálta magához édesgetni. Ez sikerült is, így két oklevélben egyezséget kötöttek az általuk vezetett tiszttartókkal és kalugyerekkel (papokkal) a letelepedésről. A másodikban szerepel többek között a 23 község közül Tótház, azaz Tataháza is. Ezután, bár továbbra is a török hódoltság területéhez tartozik a királyi kormányzat, úgy ajándékozza egyik-másik nemes úrnak, mintha a török uralom nem is létezne. Eszerint 1651-ben Polgár Pál, másként Bornemissza de Buda tulajdona, aki végrendeletileg leányainak, Vattai Pálnénak és Földvári Jánosnénak adja Bács-megyei Tótháza birtokát. 1662-ben Vattai Pált iktatták be, mint birtokost. Az ez után következő években a török kiűzése, az ország felszabadítása a török uralom alól, majd az azt követő Rákóczi-féle szabadságharc alatt a község és az egész Észak-Bácska elnéptelenedett.”⁵ Legközelebb már, mint a visszatért Czobor család tulajdonát képező pusztáról történik újra említés.

Még egy adat Tataházáról a bajai Ady Endre könyvtárban található Rapcsányi Jakab *Baja és Bács-Bodrog vármegye községei* könyvéből. 1720-ban, mikor Baja és környezete az Udvari Kamara tulajdonában volt: *„Baja városa 12 pusztát bírt haszonbérbe a kincstártól, amelyek közül négy szállás volt. Ezek valamikor lakott helyek voltak, ekkor azonban csak puszta falvak (locus deserta). Nevük a következő: Bikács, Gara, Matheovics, Tataháza, Szentivány, Rém, Istvánmegye, Szurdok, Gyurics, Mátéháza.”* A török hódoltsági területek az oszmán hadak kiűzése után, így Bácska is a kincstár tulajdonába kerültek, mint fegyverrel megszerzett hadizsákmány. Végso soron ezek a háborúk nem kevés pénzbe kerültek a Habsburg és a Német-Római birodalom adózóinak.

A birodalmi vezetés igyekezett a saját érdekeinek megfelelően kezelni a már felszabadított területeket. Először is ezek még hadműveleti területek voltak, hiszen a török birodalom északi határai még itt voltak Péterváradnál, a mai Újvidék alatt, és a Bánát még török megszállás alatt maradt. Az egész délvidék egy nagy katonai tábor volt hadtáplerakatokkal és katonasággal megtömve. Ez az állapot egészen a karlócai béke megkötéséig és még utána is a határőrvidék felszámolásáig tartott. Közben megkezdődött a terület benépesülése, a birtokok újrajelölése is. Az udvari kamara által alapított Újszerzeményi Bizottság (Neoacquistica Commissio) volt hivatva ennek végrehajtására. A bizottság működésének jogi alapját I. Lipót magyar király 1689. december 9-i rendelete, illetve az 1690. augusztus 13-i kiegészítő rendelkezése képezte.

⁵ Borovszky Samu: Bács-Bodrog vármegye I-II. Budapest, 1909.

Eszerint a régi tulajdonosok a visszafoglalt területeken fekvő birtokaikat csak a birtokjog igazolása és 10% fegyverválság megfizetése után kapták meg. A birtokok értékét a bizottság állapította meg, jellemzően felülértékelve azokat. A bizottságot jogilag az 1741. XXI. tc. szüntette meg.

Miután a Czobor család túlélte a török hódoltságot, és igazolni tudta tulajdonjogát a bajai uradalomra, újra birtokba vehette azt. A bécsi udvari kamara 1726. december 24-én kelt német nyelvű átiratában gróf Czobor Márk császári és királyi valóságos tanácsos és kamarás egy vasas ezred vezénylő ezredese és Bács vármegyének főispánja, kárpótlásul a dinasztia iránti hűségéért és a legutóbbi zavargások elszenvedett káráért a Bács-megyei Baja városát kapja a városhoz tartozó pusztákkal, melyeken a bajaiak szállásaikat tartják és marháikat legeltetik: Bikity (Bácsbokod), Gara, Istvánmegye (a mai Baja város ún. felvégi része, a Szent László utcától a vasúti töltésig – valamikor önálló község volt), Mátéháza (ma Baja város keleti részén a várostól 2 km-re fekvő terület), Borota, Szentiván (Felsőszentiván), Vaskút, Szurdok; lakatlan puszták: Matheovics (Mátételke), Tataháza, Almás (Bácsalmás), Csávoly, Hergyevicza (Jánoshalma külterületén feküdt, ma egy határrész őrzi a nevét), Jankovác (Jánoshalma), Köles (Kéles), Mélykút, Raglatica, Zside (Tataházától É-ra, ma Jánoshalma határrésze), Vranjos, Mali-Monostor. Czobor Márk és fia ellen adósság címén lefoglalták a bajai uradalmat 1731-ben és ebben a foglalásban Tataháza 70 Ft bérlettel szerepel évente. Czobor József gróf, Márk gróf fia, roppant pazarló, tékozló életvitele miatt és hogy kibújjon a foglalás alól, 1747-ben a bajai uradalmat kamarai engedéllyel báró Vajai Lászlónak és báró Orczy Lőrincnek adta el 14 000 Ft-ért. Miután 1747-1750 közötti időszakban a zálog összegét nem fizették, perre került sor, melynek végén az uradalmat Mária Terézia királynő 190 000 Ft-ért gróf Grassalkovich I. Antalnak adta el. Az uradalom részei voltak: Baja város, Istvánmegye, Rém, Vranjos, Mátéházapuszta, Báthmonostor, Vaskút, Gara, Bikity, Csávoly, Szentivány, Mélykút falvak, Szurdok, Tataháza, Zside, Borota puszták.

IV. A GRASSALKOVICH CSALÁD ÉS A BAJAI URADALOM MEGALAKULÁSA, TÖRTÉNETE

A Grassalkovich család, mely három nemzedéken át birtokolta a bajai uradalmat közel 100 éven át, 1751-1841 között, meghatározó szerepük volt az uradalom falvainak életében. A birtokalapító és gyarapító I. Grassalkovich Antal volt. A bajai uradalom nem az első szerzeménye, hiszen 1850-re már jelentős birtokai voltak a Magyar Királyság más vidékein is. Jelentős birtokai voltak Pest, Heves, Pozsony, Bács-Bodrog megyében, Gödöllő, Hatvan, Debrő, Ivány, Komját és utóbb Baja. A bajai uradalmat a kulai birtokért cserélte el, természetesen a királynő és az Udvari Kamara hozzájárulásával. A feljebb írtak szerint 190 000 Ft-ért megvette a bajai uradalmat, cserébe lemondott a kulai birtokról. Látszólag nem tűnt jó üzletnek. Bár kérelmét a királynőhöz, Mária Teréziához, azzal indokolta, hogy a kulai uradalom nagyon távol esik a többi, főleg gödöllői birtokától, mely mintegy központja volt az összes többi birtoktestnek, a valóság azonban sokkal egyszerűbb. A magyarázat mögött kőkemény gazdasági megfontolások voltak. Baja az 1740-es években fontos dunai kikötő volt a császári hadsereg utánpótlási vonalán a déli török határ felé. A második török háború után a határőrvidéken, és annak megszűnése után is jelentős létszámú haderőt kellett itt fenntartani. Ezek ellátására a szállítást vízi úton oldhatták meg legkönnyebben, jelen esetben a város szélén folyó Duna kiválóan alkalmas erre. Baján nagy hadtápraktárak voltak, mint élelem, ruházat, felszerelés, sóház, valamint nagy létszámú katonaság. Ami a legfontosabb, innen lehetett a bajai uradalom falvaiból a gabonát észak felé, a birodalom belsejébe szállítani. Ennek megfelelően a bajai uradalomnak nagy gabonaraktárai voltak a városban, a korszak legmodernebb épületei, a régi veremben történő tárolást leváltva. A tataházi jobbágyok is a mateovicsi ispán utasítására az uraságnak járó dézsmából 660 pozsonyi mérő gabonát a tataházi dézsmakertből a bajai granáriumba (gabonaraktár) beszállítottak és erről nyugtát kaptak az ispántól. *„Iratott Mateovicson 1793. február 2. Kósa János – ispány aláírással.”*⁶

Ezek után nézzük meg, ki is volt gróf Grassalkovich Antal, az Eszterháziak után a királyi Magyarország második legnagyobb birtokosa, a maga 108 000 kataszteri hold birtokával. A család horvát eredetű, a török elől menekülve kerültek a Felvidékre. Apja Grassalkovich János, elszegényedett köznemes, a beckói vár és uradalom jószágfelügyelője Trencsén vármegyében, 1684-ben települt át a Nyitra megyei Ürménybe. Itt született Grassalkovich Antal 1694. március 6-án. Iskoláit a nyitrai piaristáknál, a nagyszombati jezsuitáknál, a pécsi ferences barátoknál végezte. 1715. november 22-én ügyvédi esküt tett. 1716-ban Nyitra megye felvette a birtokos nemesek sorába. 1716-ban Budán királyi ügyész, 1720-ban a királyi ügyek igazgatója, 1731-től 1748-ig királyi személynök. 1736-ban III. Károly királytól bárói rangot kap, „gyaraki” előnévvel. Gyarak község, ahol birtoka is volt, a Zsitva folyó mellett, ma is létező szlovák népességű település, nem messze Ürménytől, ahol született. 1748-ban kincstári elnök, 1751-ben koronaőr, valóságos titkos tanácsos. Arad, majd Nógrád megye főispánja, majd főlovászmester, végül grófi rangot kapott Mária Terézia királynőtől, akinek mindig kedvelt alattvalója volt.

⁶ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza Nagyközség iratai. Feudális és korai polgári kori iratok. Számadások – nyugták 1778-1867.

Pályafutása során óriási vagyont halmozott fel, és bár ebben a kor főurai között nem egyedül, ezt tehetségével és önerejéből tette, nem születése jogán, vagy örökségképpen. Hivatalból mindig a pénzügyek közelében munkálkodott, rálátása volt a birtokelosztások menetére. Birtokait, azok jövedelmét nemcsak öncéljaira hasznosította, azokat alattvalói életének könnyítésére, soruk jobbá tételére is használta. Nem zsarolta jobbágyait a végsőig, az egyezségeket, melyeket velük kötött, betartotta, de kötelezettségeiket szigorúan számonkérte. Mélyen vallásos, római katolikus hitét buzgón gyakorló ember volt, birtokait is igyekezett katolikus alattvalókkal betelepíteni. Öt nyelven beszélt, így szinte minden alattvalójával szót értett. Magyar, német, szlovák alattvalói egyaránt dicsérték, mert nem az idegenben élő, birtokaiban csak a jövedelmet kereső főurat ismerték meg benne, hanem a jóakarátú, emberei sorsát szíven viselő gazdát, aki, ha kellett, terheiken könnyített, elbeszélgetett velük, és még tehetséges fiaik iskolai oktatását is elősegítette. Buzgó katolikus hite ellenére, birtokairól nem űzte el a protestánsokat, de nem tűrte a protestánsok újabb térhódítását a katolikus hit rovására. Jelmondata „*Legyen minden Isten nagyobb dicsőségére*”. Templom- és iskolaépítő volt mind ő mind utódai. A bajai uradalom területén, Bátmonostoron a Szentmihály templomot 1759-ben 3 000 forintért fejezte be, Vaskúton a Szentháromság templomot 1761-ben 3 000 forintért építtette, a mélykúti Szent Joachim templom 7 000 forintért készült el 1765-ben. Felépítendő isteni hajlékok helyszínéül jelölte meg Bikics (Bácsbokod), Gara, Tataháza, Szentivány (Felsőszentiván) településeket. Ezeket már fia, II. Grassalkovich Antal herceg építtette fel.

Grassalkovich Antal és fia II. Grassalkovich Antal.

Miután egy uradalom csak akkor működik jövedelmezően, ha a lehető összes földet megművelik, ezért igyekezett minden települést úgy kialakítani, hogy ott minél nagyobb létszámú földet művelő jobbágy és az őket kiszolgáló iparos éljen. Hiszen a gazdálkodás alapja a XVIII. században a föld volt, a megművelt föld, ehhez azonban földművesekre volt szükség. A bajai uradalom falvai ekkor még nem túl népesek, viszont nagyok a még művelés alá nem vont területek. Több egykori település például Vaskút, Tataháza még alig vagy teljesen lakatlan volt. Ezért különböző helyekről telepéseket toborzott és telepített le. Így Vaskútra németeket és szlovákokat 1770 körül, Tataházára magyarokat és szlovákokat, Garára németeket, Bikityre (Bácsbokod) németeket és szlovákokat.

A vaskúti szerbeket áttelepítette Bajára, és helyettük harminc házba a fent említett németeket telepítette. Az áttelepítést azzal indokolta a vármegyének 1756-ban kelt levelében, hogy a szerb lakosság főleg állattenyésztéssel foglalkozván, nem akarta a földeket művelni, ezért helyettük a fegyelmezett, szorgalmasabb, dolgozóbb németeket akarta letelepíteni.

Baja városát kivéve, alattvalói örökös jobbágnak vallották magukat, és ezt minden leírt egyezségben külön kihangsúlyozták. Ezekből a szerződésekből látszik, hogy nem törekedett teljes kifosztásukra. Uradalmi birtokot (allodialis) földeket nem, vagy csak keveset tartott. Inkább a pénzbeni és természetbeni szolgáltatásokat részesítette előnyben. Végül egy utolsó gondolat gróf Grassalkovich Antalról. Méltatlanul elfelejtett nagy formátumú, a maga korában jól és modernül gazdálkodó személyiség volt. Tevékenysége hosszú időre meghatározta Baja város és környéke népének életét és sorsát. Emlékét csak egy kis utca őrzi Baján a Fenyő-féle malom előtt. Tataházán, melyet teljes egészében ő telepítettett újra 1764-ben, megérdemelne egy emléktáblát a községháza vagy a templom falán, most 2019-ben, az újratelepítés 255. évfordulóján. Vannak erre példák Bács-Kiskun megyében pl. Kecelen Patachich Gábor kalocsai érseknek, vagy Soltvadkerten báró Orczy Lőrincnek, e falvak újratelepítőinek van egy-egy, talapzaton elhelyezett mellszobra.

A község eddig leírt történetét, az abban szereplő személyek adatait mind már megjelent kutatómunkákból válogattuk össze, mivel azok a dokumentumok, amelyekben ezek a leírások találhatóak, az elmúlt évszázad folyamán sajnos megsemmisültek vagy nehezen hozzáférhetők. Magáról a község újratelepítéséről sincs írásos dokumentum. A Bács-Kiskun Megyei Levéltárban 1772-től vannak iratok Tataházáról. Érdeklődtünk a Magyar Országos Levéltárban (MNL-OL) is. Onnan a következő választ kaptuk: „*Grassalkovich Antal kamaraelnök 1762. november 29-én kelt királyi adománylevélben kapta meg a bajai uradalmat.*”⁷ A Magyar Kancellária Levéltárában megtalálható az adománylevél másolata, levéltári jelzete.

Grassalkovich Antal a birtokügyeket és telepítéseket feltehetően, mint magánföldesúr intézte. A magánföldesúri telepítésekről a Magyar Kancellária Levéltárában általában nem található irat. Ilyen esetben a földesúr saját magánlevéltárában, az uradalomra vonatkozó iratok között található adatok. A Grassalkovich családi levéltára tartalmazza a bajai uradalom és a többi Pest, Heves és Pozsony megyékben fekvő (gödöllői, hatvani, debrői, iványi, komjáti stb.) uradalmak gazdasági és egyéb iratait. A Grassalkovich család levéltára az Országos Levéltár őrzésében van, a Khuen-Hédervári család levéltárának részét képezi. Az iratanyag nagy része 1956-ban tűzkár következtében megsemmisült. A bajai uradalom megmaradt iratanyagában Tataháza és Mélykút betelepítésére vonatkozó irat nem található. Az iratokhoz egykor készült jegyzék szerint Mélykút és Tataháza összeírására, úrbéri ügyeire vonatkozó iratok voltak a levéltárban az 1760-as és 1780-as évekből, azonban ezek ma már nincsenek meg.

Az 1956-os forradalom alatt a budai harcokban megsemmisült a levéltár egy része, a szovjet tankok szétlőtték. 1751-ben még a bikityiek (Bácsbokod) alkalmazták a gróf Grassalkovich Antallal kötött megállapodást, miszerint minden gazda köteles volt évente egy szekér szénát lekaszálni, összegyűjteni és beszállítani az uradalom központjába Bajára.

⁷ Az anyag levéltári jegyzete: P429 Grassalkovich család – IV. A – bajai uradalom 10. d.

1763-ban egy, a kalocsai érsekség Mélykútra tartó bizottsága felsorolja az útba eső birtokok uraságait, és Tataházát Grassalkovich gróf birtokának mondja, megjegyezve, hogy az egy puszta település. A település és a puszta látszólag két ellentétesnek látszó fogalom, azonban a valóságban a puszta nem mindig jelentett lakatlan helyet. Így volt ez Tataháza esetében is 1763-ban. Írásos nyomát találtuk a mélykúti anyakönyvben 1763. július 8-án, Ványa András és Kocsis Anna házaspárnak Anna nevű kisleánya született és lakhatásként Tataházát jegyezték be. Végignézttem 1740-ig az egybekeltek, kereszteltek anyakönyvét, és nem találtam tataházi lakos bejegyzést. Ugyanúgy a jánoshalmi anyakönyvekben sem. Tehát a község újratelepítése előtti években már lakhatott egy pár család ezen a helyen. Ványa András nem tudni milyen jogállású ember (ezt nem írta az anyakönyv) az újratelepítés, tehát 1764 után is itt lakott a községben, mert az 1771-es adózók lajstromában még szerepelt. Az újratelepítés szervezését már 1764 előtt elkezdték, hogy abban az évben már ott lakjanak az új telepesek. Az egykori iratok szerint tehát 1764 az újratelepítés éve. Ezt a Borovszky Samu-féle *Bács-Bodrog vármegye II.* kötetben Bács-Bodrog vármegye községei fejezet 161. oldalán a Tataháza címszó alatt így ír az akkor még valószínűleg meglévő okmányok alapján: „1764-ben Grassalkovich, mint bajai földesúr Tataháza pusztát be akarja telepíteni. Az idetelepedőknek az egész határt 50 forintért adja bérbe. Házait rendben az utcavonalba kell építeniük, földesúri adók alól egy évig, a vármegye részéről három évig mentesek. A külföldről jövők hat évig adómentességet élveznek. 1765 decemberében Tataházát először vették fel a vármegyei adólajstromba.” Ezek voltak az újratelepítés első esztendei, amiről írás maradt fenn, amiből ezek a tények, adatok származnak, majd sajnos később megsemmisültek.

V. AZ ÚJRATELEPÍTÉSTŐL AZ 1848-49-ES SZABADSÁGHARCIG

Annak, aki messziről jött, semmit sem mond ez a név. Egy 1485-ös adásvételi szerződésben még Thad néven szerepel. A Thad név eredetéről semmit nem tudunk. De hívták Tótházának is 1662-ig az oklevelekben. A Tótháza elnevezés biztos, hogy nem a XVII.-XVIII. században a felvidéki szlovák népességről eredeztetik, mert ők akkor még nem települtek be az Alföld déli részére, hiszen akkor még a török uralom alatt állt a terület. Tudni kell azonban, hogy a középkorban a tőlünk délre fekvő területeket a Dráva és Száva folyók vidékét hívták Szlavóniának és Tótországnak, az ott élő szláv népességet nevezték tótoknak. Lehet, hogy ez a déli szláv népesség lakta egy ideig a község területét, majd elvándorolva innen, maradt meg a Tótháza név az utánuk idetelepültek száján. Van egy vékony kapocs, egy 1864-es május hó 5-én kelt iratban, melyet a község jegyzője és a bírója írt alá. Ez az irat a Pesty Frigyes *Észak-Bácska földrajzi nevei kéziratos helységnévtára* munkájában található, és a falu elnevezését a következőképpen írja le: „Az öregek elmondása szerint hagyományból tudva, hogy Tataháza ezen két szóból eredett úgy mint Tata – haza tudni illik régi időkben ezen földterület pusztá lévén mellyben részint tótok részint urasági különféle nemzeti egyének a földeket árendában bírták (bérleményben) történt pedig, hogy azoknak némellyik gyermekei Kunságba vagyis Magyarországon letelepedtek mind amellet a fent nevezett pusztán lakó szülők látogatására menvén midőn onnét vissza jövőbe tőlük kérdezték, hogy honnan jövőnek arra azt felelték Tata – hazától vagy is Atya házától és innen származott községünk neve Tataháza.”⁸ A szöveg ugyan már a jelenkori név keletkezését magyarázza, de a szövegben található „tótok” szó talán összeköttetést jelenthet a régi és az új elnevezés között. Mindenesetre a XVII. század elejétől keletkezett okmányok már Tataházának írlják. A község nem a régi település helyére épült fel újra, mert az a maitól kissé É-K-re volt Mélykút irányában.

A korabeli környezet ismeretében akkor azért jelölhették ki az új település helyét ide, mert a domborzati és vízrajzi lehetőségeket figyelembe véve ez látszott a legmegfelelőbbnek. A falu középpontja, jól látszik, ma is egy magaslaton fekszik, és a közepén lévő négy utca, a József Attila, Kossuth, Rákóczi és a Deák Ferenc utca volt az új község teljes akkori belterülete az újraépítés idején. Meg is látszik ezeken az utcákon az uradalmi mérnökök munkája, hiszen egyenes, széles utcákat tűztek ki, a házak rendben az utca vonalára épültek egy vonalba rendezetten úgy, ahogy azt Grassalkovich Antal elrendelte, és ahogy azt a többi uradalmi falvakban is tették pl.: Vaskút, Gara, Bikity, Felsőszentiván. Bár a letelepítés pontos idejéről nem maradt fenn írásos dokumentum, azonban a mélykúti római katolikus plébánia kereszteltek anyakönyvében 1764. augusztus 21-én található az első bejegyzés tataházi lakosokról Blazsenyik Tamás és Sztraka Anna, Ilona nevű lányuk születéséről és megkereszteléséről Szántó Sámuel plébános úr sajátkezű bejegyzése alapján. Érdemes megjegyezni, hogy az 1764-es évben összesen hét újszülöttet és szüleiket jegyezték be, mint tataházi lakosokat. Ők voltak az új falu legfiatalabb lakói: Blazsenyik Ilona után Pelsőczy Bertalan (Pelsőczy Miklós és Zsuffa Katalin), Vancsik Mihály (Vancsik János és Pattasi Erzsébet), Nagy Judit (Nagy István és Sáfrán Erzsébet), Raffai István (Raffai Mihály és Kiss Mária), Dudás Mária (Dudás Ferenc és Tóth Mária),

⁸ Pesty Frigyes *Észak-Bácska földrajzi nevei kéziratos helységnévtára*.

Sörös Imre (Sörös Sebestyén és Nagy Katalin). Tény, hogy a betelepítés 1764-ben történt, legalábbis elkezdődött, mert ez nem egy nap vagy hónap, hanem több éven át tartó folyamat volt. Az első letelepülési és bevándorlási hullám nagyjából 1764-1771 között zajlott le. Be- és elvándorlás kisebb-nagyobb mértékben, későbbi időkben is történt, de a nagyobb népmozgások az 1867-1900 közötti években indultak meg újra a polgári kor kezdetén.

Pontos leírás nem maradt fenn, a régi leírásokban elejtett pár mondatból, a környékbeli és kiskunsági anyakönyvekből lehet nyomára bukkanni sok család eredetének, valamint a családnevek is segítséget nyújtanak. A régi leírásokban csak tájékoztatás, illetve utalás található a betelepülés irányáról. Pl.: Szénásiné Harton Edit *Bács-Kiskun Megye helységeinek történetében: „A betelepítést Grassalkovich 1764-ben kezdte meg Pest megyei és kiskunsági magyarokkal”*. A másik forrás a már előzőekben említett Pesty-féle helységnevek Bács-Bodrog vármegyéből, ahol arra a kérdésre, honnan települtek a lakói, ezt a választ adták a falu jegyzője, Nagy Benedek és a bírósági írnok Kis Pál: *„Népesített Felső országi Komárom, Pozsony és több megyei jövevényekből”*. Mindkét forrás helyesen állapítja meg a telepítés irányát. Ha ehhez még hozzávesszük a nevek jelentéseit, amik a lehetséges származás irányára utalnak, és a Felvidéki népességszámlálások, akkor nagyjából összeáll a kép arról, kik voltak az első évek letelepedő népességei. Valójában a telepesek zöme a Kiskunságból és az akkori Pest megyéből származott, amely a mainál sokkal kiterjedtebb volt.

Nézzük a nevek alapján:

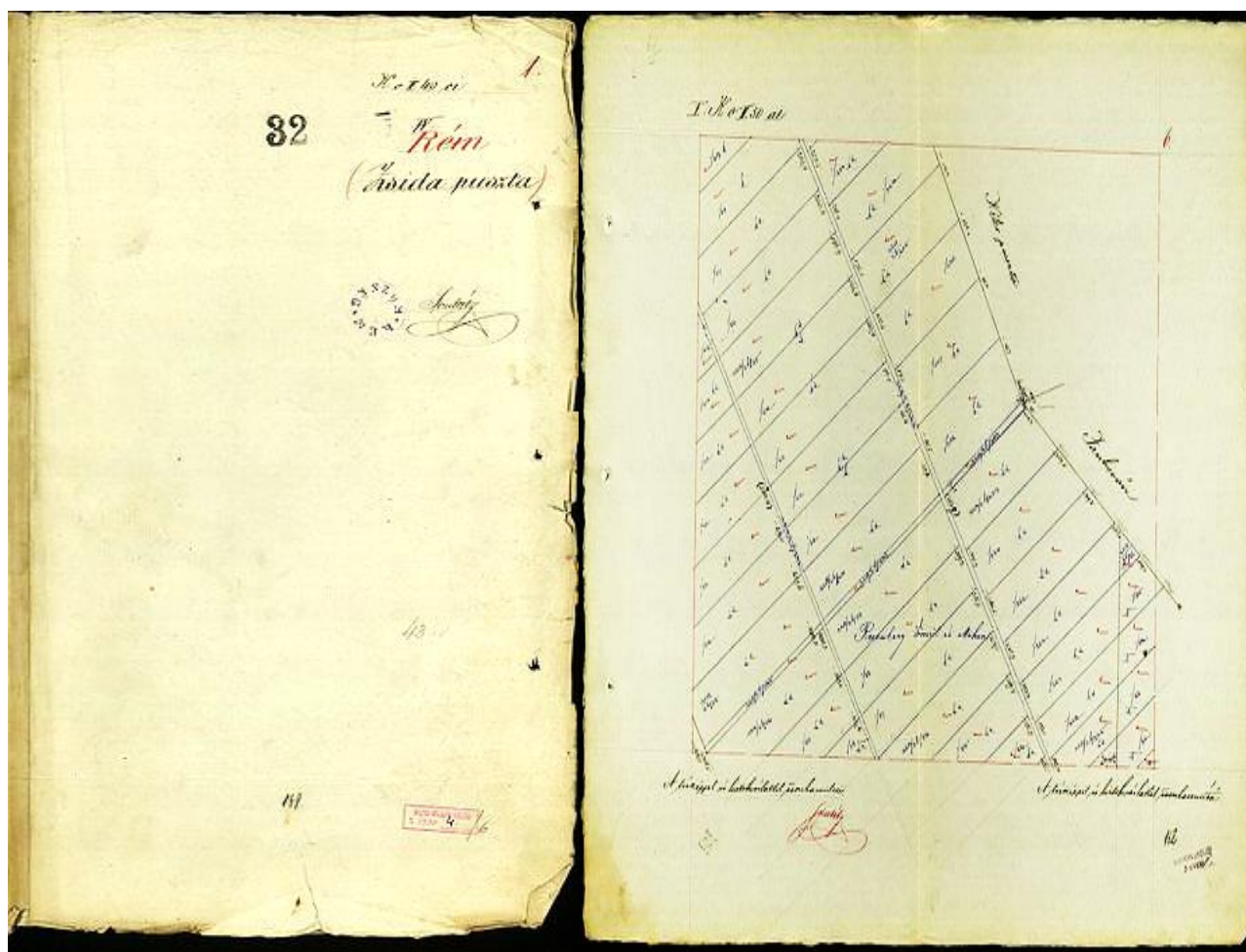
DUZSI család	- Dúzs - Tolna vármegye, Hőgyésztől DNY-ra
KÖVESDI család	- Mezőkövesd - Egertől DK-re - Heves vármegye
HUSZTI család	- Huszt - Máramaros megye, Kárpátalja
ONÓDI család	- Onód - Miskolctól DK-re - Borsód vármegye
ACSAI család	- Acsa - Aszód-tól É-ra - Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye
TASSI család	- Tass - Budapesttől D-re - Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye
HÉVIZI család	- Galgahévíz - Aszód-tól DK-re - Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye
KARTALI család	- Kartal - Aszód mellett - Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye
PÁLÓCZI család	- Buják - Pásztótól É-ra - Nógrád vármegye
SZŐLLŐSI család	- Mátraszőlős - Pásztótól É-ra - Nógrád vármegye
MISKOLCI család	- E családnak érdekes a névmagyarázata: Sövény Mihály és Szabó Béla bacsalmási helytörténészek szerint a Kiskunságból származó család eredeti neve - MISKÁROLÓ - volt, utalva a mesterségre, Mélykútra kerülve azonban felvették a Miskolci nevet. Meg kívánom jegyezni, hogy Miske-i anyakönyvekben már a kezdetektől szerepel egy Miskolci család, leszármazottai ma is élnek Miskén. Miske a Kalocsai Érsekség telepítése korábbi időkből, mint Tataháza, és onnan települtek Mélykútra, majd át Tataházára.
BÉNYI család	- Bény - Esztergomtól É-ra
ÚNYI család	- Úny - Esztergomtól D-re - Komárom vármegyében
BÁNOCZKI család	- Bánocz - Zemplén vármegye - Nagymihálytól DK-re
GÖMÖRI-GÖMZSIK családok	- Gömör vármegyéből - Felvidék - Nógrád vármegye felett
TURCSÁNY család	- Nyitra vármegye - Turcsány falu - Nyitra-Bozsokrétől D-re

SZEBELLÉDI család	- Szebelléd falu – Hont vármegye? A Szebellédi család Kiskunmajsáról került Tataházára. 1748. január 21-én már egy Szebellédi István házasságot kötött Hunyadi Katalinnal, az akkor még Majsának hívott községben, és 1771 után a tataházi anyakönyvben tűntek fel, mint az itt született gyermekeik szülei.
SÁRI család	- Sári Budapesttől DK-re – Pest vármegye
SOMODI család	- Bugyiról származnak, ma is ott élő családok – Budapesttől DK-re Pest vármegye
VÉGI család	- Bugyiról származnak, ma is ott élő családok – Budapesttől DK-re Pest vármegye
KÜRTI család	- Kürt – Komáromtól ÉK-re – Komárom vármegye
PELSŐCZI család	- Pelsőcz – Rozsnyótól DK-re – Gömör vármegye
SZUCSÁNYI család	- Szucsány – Túrócszentmártontól ÉK-re – Túrócz vármegye
BAJTAI család	- Bajta – Esztergomtól É-ra
PÁLOCZI család	- Pálocz – Ungvártól NY-ra – Ung vármegye
KECSKEMÉTI család	- Mélykútról települtek át
KECZELI család	- Mélykútról települtek át
HARASZTI család	- Dunaharaszti

E név és helységkapcsolások természetesen nem jelentik azt, hogy a családok e helységekből települtek Tataházára. Ez részben igaz lehet, főleg a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéből származó családok esetében, hiszen ez szomszédos vármegye. Innen is történtek ún. kétmenetes letelepedések. Például Félegyháza (Kiskunfélegyháza) környékéről már az 1740-es években sokan telepedtek át Jánoshalmára (Jankovác) és onnan tovább Mélykútra, majd újra megindultak és áttelepültek Tataházára. Például Varga János ősei ezt az utat járták végig 1740-1772 között, míg végül is házasságkötés alkalmából Tataházára kerültek. A Blazsanik család is, mely Trencsén vármegyéből származik, előbb a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei Ecseren telepedett le a Grassalkovichok gödöllői birtokán, majd innen telepedtek át Tataházára 1764-ben. A közbeni helyeken változó időszakot töltöttek, ez lehetett néhány év és egy nemzedéknyi is. A továbbvándorlás oka általában az adott hely túlnépesedése, a földesúrral való rossz viszony, a viszonylagos földhiány, egy új, ígéretesebb, kevésbé benépesedett település, ahol több termőföld állt rendelkezésükre, és új kedvezményeket kaphattak. Tulajdonképpen így kerültek a közeli településekről, Mélykút, Jánoshalma, Kiskunmajsa, Kiskunfélegyháza és a távolabbi Pest, Heves, Nógrád, Komárom, Esztergom és más felvidéki vármegyéből Tataházára. Érdekes megnézni az 1715. évi első országos összeírás névsorait, ott megtalálható a tataházi nevek közül jó néhány családnév. Pl.: az ecseri főbíró Blazsek Jakabnak hívták; Tura, Vácszentlászló adófizető jobbágysai: Hévizi István, Cseszko Mátyás, Túri Mihály; Maroson: Pálincás György; Gyömrőn: Únyi Mihály, Pálincás János; Pócsmegyerén: Ludányi István; Abasáron: Lajkó Jakab. Összességében azonban a legtöbben a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéből és Mélykút községből települtek át. Mélykútra már az első években települtek át (ami nem okozhatott különösebb gondot, hiszen egy uradalomba tartozott mindkét település, nevezetesen a bajaiba) és az utána következő években is sokan. Az 1764-1772 között vezetett tataházi anyakönyvekben már a következő családnevek bukkannak fel, mint Mélykútról elszármazottak:

Bánóczki, Tótt, Kőrösi, Vörös, Földvári, Baranyai, Homola, Pálincás, Patai, Turcsány, Szalai, Kecskeméti, Ágoston, Sarok, Dávid, Lajkó, Robota, Gyetvai, Hugyik, Oláh, Bényi, Galicz, Pandur, Keceli, Asztalos, Elek, Végi, Varga.

Szükséges is volt az áttelepülésre, mert a tataházi határ – bár a környékbeli helységekhez képest kisebb volt – de ahogy az előzőekben is említettük, ott állt műveletlenül. Mélykút akkor már egy viszonylag népes település volt, hiszen több mint 40 évvel előbb kezdődött a betelepülés, és Tataháza csak 7 km-re fekszik, föld is volt, így csábító volt az áttelepülés lehetősége. Ha megnézzük a korabeli térképen Tataházát, akkor lakott települések vették körül: keletről Mélykút, északról Jankovác, nyugatról Szentiván, délről Almás, és dél-nyugatról Bikity. Ezek határai egy nagyjából négyszög alakú területet fogtak közre, ez volt a tataházi határ. A végső felmért határ 4 735 kh. volt, és a kezdeti időkben Zsida puszta is Tataházához tartozott.

Zsidapuszta térképe.

A betelepült családok létszámát a kezdet kezdetén, 1764-ben mintegy 250-300 főre becsüljük. A Borovszki-féle monográfia szerint 1771-ben 89 házban 110 család lakott itt. Ekkor a 81 család létszámát kb. 400 fő lehetett, ha figyelembe vesszük, hogy 1781-ben is csak 500 fő volt a község lélekszáma, az egyházlátogatási jegyzőkönyv, a *Visita Canonica* szerint. A letelepedett, illetve újraterlepetett település lakói, ha sok irányból jöttek ugyan, egypár dologban hasonlóak voltak. Mindannyian a Magyar Királyság területéről érkeztek, a hit tekintetében csak római katolikusok, és túlnyomó részük magyar anyanyelvű volt. Azért fogalmazzuk így, hogy túlnyomó részben, mert a valóságban nem mind voltak magyar anyanyelvűek.

A letelepedők névsorát szemlélve, az 1764-1790 közötti években, csak a leggyakoribbakat, akkor kb. 24%-os szlovák eredetű, de még az 1771. augusztus 31-én kelt *Tataházi összeírás az egyes telkek adózásáról* keletkezett jegyzékben szereplő 89 névnek is 12%-a szlovák eredetű. A jegyzéket Gömzsik Tamás bíró állította össze, és az úrbéri telkek után két részletben Szent György napján (április 24.) és Szentmihály napján (szeptember 29.) fizető adózók és a fizetendő adó összegét tartalmazza. Alapvetően ezért készült, de a rovatok között szerepel a név, a telek nagysága, házas vagy házatlan gazda, a fizetendő összeg és a telkes jobbágytól eltérő jogállás, pl. zsellér, szolga, pásztor, szárazmalom-tulajdonos, kikiáltó (kisdobos), szabad vagy örökös jobbágy.

Gömöri István	Szekeres János	<u>Sreklári János</u>	Kiss János
Ódor István	Huszár József	<u>Pasztorák János</u>	Balog Ambrus
<u>Burszki Mihály</u>	Szebellédi Pál	Hévízi István	Bényi Ferenc
Fekete István	Juhász József	Szegeczki Pál	Szabó Ferenc
Raffai György	Németh György	Tóth Márton	<u>Smutnyai János</u>
Szalai Mihály	Hegedűs Ádám	<u>Krizsák Mátyásné</u>	Bényi Jakab
Pölhl Jakab	Bugyi József	Dávid Jakab	Kiss Ambrus ifjú
<u>Vancsik János</u>	Fehér József	Busa Ferenc	Horváth István
Szebellédi István	Haraszi György	Bánoczki György	Horváth Mihály
Bárány János	<u>Filió István</u>	Fehér Pál	Duzsi István
Acsai Márton	Végi András	Fehér András	Juhász Bálint
Oláh Mátyás	Kiss Jakab	Uzsorás János	Zsebe Péter
Molnár Jakab	Szabó Márton	Molnár László	Raffai Mihály
Kazinczi István	Szalai András	Gubás József	Molnár Márton
Oláh László	Bencze Ferenc	Oláh Albert	Nagy Mátyás
Harcsa Mihály	Balog András	Oláh János	Dudás Ferenc
Barna Jakab	<u>Hambalkó István</u>	Bárány Jakab	<u>Cseskó János</u>
Ódor János	Szalai József	Elek Ferenc	Kiss Mihály
Dudás János	Tóth István	Seres Sebestyén	<u>Blazsenyik Tamás</u>
Geczli István	Majsai János	Bényi András	Retkes István
Pintér József	Végi Ferenc	Takács László	
	Kiss Ambrus öreg	Ács László	
	Zsellér István	Tüske Márton	
	Turda György	Kiss András	

Az adózó jobbágyok névsora 1771-ben. Az aláhúzott nevek a szlovák származású lakosok.

Érdeemes megjegyezni, hogy maga az adóív összeírója, Gömzsik Tamás akkori bíró is szlovák származású volt.⁹

⁹ A Gömzsik név azt jelenti, Gömör vármegyéből származó férfi.

A tataházi római katolikus plébánia anyakönyveiből és a mélykúti római katolikus plébánia anyakönyveiből az 1764-1790 közötti időszakból, az újraterelítés első harminc évéből; melyek a leggyakoribb nevek:

Pásztor, Busa, Turda, Zsidovszki, Juhász, Balog, Burszki, Turcsányi, Dóczy, Bényi, Kazinczi, Paprika, Únyi, Kvalla, Gömzsik, Kollár, Bakos, Lehoczki, Szabados, Kartali, Tüske, Szebellédi, Hunyadi, Halász, Kiss, Galicz, Granyák, Pálincás, Gelencsér, Szabó, Nagy Hévízi, Simovics, Mészáros, Bugyi, Galuska, Huszár, Vancsik, Oláh, Szalai, Dúczy, Vancsek, Zelena, Kövesdi, Francsek, Sörös, Pintér, Elek, Barna, Krizsák, Szucsányi, Csima, Kovalek, Pelhl, Ruzik, Paliszki, Rozinka, Zsebik, Retkes, Hambalkó, Szolga, Halák, Jegyugya, Ványa, Kocsis, Veresvárszki, Tankó, Dávid, Lajkó, Zsuffa, Pelsőczy, Sztancsik, Bartos, Zezirek, Demcsik, Raffai, Buleczki, Safranik, Farkas, Bajtai, Urbán, Huszti, Gregus, Zelenka, Búza, Baltás, Barát, Szántó, Teknyő, Blazsenyik, Pandúr, Kasza, Horvát, Pajkos, Molnár, Fehér, Gáll, Hunya, Gubán, Szagedi, Jurova, Détári, Liliom, Onódi, Gömöri, Vékony, Pocsikai, Lábos, Harcsa, Zsellér, Koncsek, Czibulka, Birkás, Lezsák, Délity, Szirák, Páloczi, Kaszmeccsik, Göböllye, Bencze, Kiss, Katreccsik, Mészáros, Laczkó, Dudás, Sárkány, Palásti, Kovács, Huszár, Hegedűs, Bojtár, Molnár, Kecskeméti, Keceli, Asztalos.

Ha végignézzük a neveket, az aláhúzott nevek mind szlovák – ahogy akkor mondták tót – eredetűek. A többi mind magyar név, ez az összes itt leírt nevek 76%-a, míg a szlovák nevek 24%-ot tesznek ki. A betelepítéskor ez kevesebb volt, hiszen az 1771-es adólajstromon szereplő 89 névből csak 12% volt szlovák eredetű. Bár a listán akkor nem szereplő és fel nem sorolt családnevekkel ez több, úgy 20% körüli. A növekedéshez hozzájárult, hogy mélykútiak áttelepülésével sok szlovák eredetű család áttelepült Tataházára, és helybéli, tataházi lakosok lettek. A tataházivá vált szlovákok betelepülése közvetetten, közbeeső „ideiglenes letelepülés” utáni újraterelítéssel is történt. A bácskai szlovákok az 1740-es évektől telepedtek le az ún. „harmadik” letelepedési hullámban a Közép- és Nyugatfelvidéki vármegyéből. Az 1740-90 közötti években valósággal elárasztották Észak-Bácskát a szlovák telepesek. 1738-48 között Bajára a mai Budai Nagy Antal utcában – régi Szent György utca – telepedtek le, és többnyire iparosok voltak. 1790-ben Bikityre, Vaskútra települtek Trencsén vármegyei tótok; 1780 körül Szabadkára Liptó, Árva, Turóc vármegyéből; Mélykútra az 1730-40-es években; Tataházára 1764-72 között az egykori Grassalkovich uradalom Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei birtokairól, Ecsér, Dabas, Kistarcsa, Kerepestarcsa, Csömör, Sári, Kakucs, Györk, Isaszeg vagy Pesttől Északra Vácrátót, Göd, Zsidó, Vácszentlászló. Ezekben a falvakban már egy nemzedék ideje éltek együtt magyarokkal vagy németekkel. A hosszú együttélés alatt már kétnyelvűvé váltak, hiszen a magyar népességgel valahogyan szót kellett érteni, így többé-kevésbé a kényszer rávitte őket a másik nyelv ismeretére. Ha a még északibb felvidéki vármegyéből érkeztek, akkor itt lenn a Bácskában, ha magyar anyanyelvű közösségekbe kerültek, mint pl. Mélykút, Tataháza a tartós együttélés alatt a mindennapi érintkezésben, összeházasodások okán lassan asszimilálódtak, beleolvadtak a többségi magyar népességbe. Természetesen, amíg lehetett, tartották nyelvüket és hovatartozásukat is. Az idő könnyörtelenül ellenük dolgozott, hiszen a harmadik, negyedik nemzedék már nem használta a szlovák nyelvet, mert otthon még esetleg hallotta, de az iskolában, a vallásgyakorlásban csak magyarul hallott mindent, így idővel bekövetkezett a teljes beolvadás. Ez természetesen hosszú idő alatt ment végbe.

Jellemző, hogy az 1896-os népszámláláskor Tataházán még 2 fő szlováknak vallotta magát. Így váltak mára elfeledett nemzetiséggé Észak-Bácskában. Még egy érdekesség: a mai Bács-Kiskun megyében a nagyszámú egykor szlovák telepések utódai közül csak Miskén, Duna-egyházán, Apostagon és Kiskőrösön van szlovák önkormányzat, ahol nagyobb zárt tömbben települtek le egykor, és volt saját lelkészük és iskolájuk is. Tataházán az 1781-es *Visita Canonica*, azaz az egyházlátogatási jegyzőkönyv egy pontja szerint: „A község lakói magyarok és részben szlovákok”. Ez az egyetlen eset, amikor a szlovákság említésre kerül hivatalos okmányokon, a község iratai között. A község mind a mai napig magyar anyanyelvű és katolikus vallásúként tartják nyilván, bár története során német, bunyevác és zsidó lakosai is voltak, de ők létszámban nem befolyásolták a fenti tényeket.

Első és legfontosabb az otthonteremtés, a lakhatás biztosítása volt. Már az előzőekben írtunk arról, hogy az uradalom kikötötte a szabályos utcák építését, és feltehetően ki is tűzette azokat. A házak építésére legegyszerűbb volt a helyi jó löszös, agyagos földből készült vert fal építése. A szükséges faanyagot az uradalom biztosította a Mohács-szigetről, ahol akkor még hatalmas tölgyfaerdők voltak, mivel itt az észak-bácskai részen nem volt megfelelő mennyiségű építési faanyag. A házak tetejére nád került; a Kígyós-ér mellett annyi akadt, amennyi az induláshoz szükséges volt. Az építés kivitelezésére legjobb módszer az ún. „kaláka”, a rokonság, a család, ismerősök, szomszédok, esetleges házatlan zsellérek bevonása a közös munkába lakhatás fejében. Igavonó állata – akár ló, akár ökör – a gazdák mindegyikének volt, a szállítás, anyagmozgatás nem jelenthetett gondot. A lakóházakon kívül, melyek akkor még csak három utcát alkottak: a Fő utca (Kossuth u.), Nagy utca (Rákóczi u.) és a Kis utca (Deák u.) 1765-ben felépült a község első temploma. Az egykori leírások szerint torony nélküli patics falból épített egyszerű kis imaház volt. A patics fal vesszőből készült, ahol a levert vagy nagyobb épületeknél leásott oszlopok közét erősebb vesszőkkel sűrűn befonták, és utána sárral betapasztották. A tetőt nádból készítették. A belső berendezésről nem maradt semmiféle leírás, sem arról, hogy ki és milyen időközönként tartott szentmisét. Kettő lehetőség volt: vagy a mélykúti plébános, vagy ha volt káplánja, akkor ők jártak át időnként, vagy a szabadkai ferences rendi minoriták tartottak istentiszteletet. Az utóbbi lehetőség még az első tataházi anyakönyvek vezetésének kezdetén is látható volt. Az első bejegyzéseket 1772-es év elején még a mélykútiak vezették, és csak augusztustól találunk bejegyzést a község első önálló lelkészétől, Kiss Györgytől, aki a későbbi plébános lett, és egy kisebb megszakítással 1810-ig, haláláig a település lelkésze volt.¹⁰

A telepített házak nem egyforma nagyságú telkeken épültek fel. Ezek nagysága attól függött, hogy a tulajdonosa milyen nagyságú földbirtokkal rendelkezett. Letelepédéskor a földesúr általában ugyanakkora földbirtokot juttatott mindenkinek, mint amekkora az előző lakhelyén volt. A földterület mértéke a jobbágytelek volt. Ennek mértéke az úrbéri rendezés előtt változó nagyságú, de Mária Terézia 1767-ben kiadott Úrbéri pátense egységessé tette a jobbágyok kötelezettségeit és a telkek nagyságát. A telek, mint fogalom, nemcsak a házhelyet, hanem a jobbágy egész birtoknagyságát jelentette.

¹⁰ Itt temették el a templomban, a Mária oltár alatti kriptában van ma is.

A királynő számos intézkedést hozott a jobbágyság életkörülményeinek javítása érdekében. A kötelező közoktatás elrendelése (Ratio Educationis, 1777) mellett ki kell még emelni az egészségügyi ellátásra vonatkozó intézkedéseit, illetve a jobbágyok és a földesurak közötti viszonyokat szabályozó, úgynevezett urbáriumát. A jobbágyságról alkotott véleményét jól kifejezi az a neki tulajdonított mondás, miszerint „*etetni kell a juhok, hogy nyírni lehessen!*”. Valójában már az ókori római történetíró, Suetonius is említi ezt, Tiberius császárnak tulajdonítja ennek „eredetijét”, amely szerint „*boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere*” azaz „*a jó pásztor nyírja a juhok, nem megnyúzza*”. Mindez persze nem csökkenti Mária Terézia jobbágyvédelmi intézkedéseinek jelentőségét.

Mária Terézia erdélyi dukátja 1762-ből.

Úrbéri rendelkezések

A XVIII. század közepén a magyarországi jobbágyság helyzete az ország különböző területein rendkívül eltérő volt. Ennek egyik oka az egyes országrészek sajátos történelmi sorsa (Erdély, török megszállás, a Rákóczi-szabadságharc után is megmaradt privilégiumok stb.), de nagy különbségek adódtak abból is, hogy a földesurak által elvárt adók és egyéb jobbágyi szolgáltatások között is jelentős eltérések voltak.

A parasztság terhei a következők:

- Az állam felé 15-30 forintos hadiadót fizetett (*contributio bellica*), továbbá háziadót fizetett a vármegye költségeinek fedezésére (*contributio ad cassam domesticam*, ez a hadiadónak kb. egyharmada volt), katonáskodással tartozott (ld. reguláris hadsereg), illetve a beszállásolt katonák és lovaik ellátása (*oralis portio* és *equilis portio*) és a haderő szállítása (a következő falu határáig, *forspont*) is kötelezettsége volt.
- Az *oralis portio* napi mennyisége két font kenyér, egy font hús volt, az *equilis portio* (lovak adagja) nyolc font széna, hat font zab és egyhated csomó szalma volt. A háborúskodás idején rendkívüli hadiadó (*subsidium*) kivetésére is sor került.

- A földesúr felé a paraszt kilenceddel tartozott a föld minden terméséből és az állatok szaporulatából, ezen felül jelentős alkalmakkor (házasság, gyermek születése stb.) ajándékkal tartozott a földesúrnak, illetve ingyenmunkát kellett végezni a földesúr házában, majorságában, földterületén (a robot mértéke egyes helyeken elérte a heti 3-4 napot is). Ezekhez jöttek az úgynevezett banalitásjogok, vagyis a földesúri monopóliumok, ami azt jelentette (például), hogy a jobbágy csak a földesúr malmában őröltethetett, csak a földesúr kocsmájában fogyaszthatott bort, és csak urán keresztül adhatott el húst.
- A jobbágy az egyház felé a megtermelt termékek után tizedfizetéssel tartozott (a kilencedik tizedet (nona) kapta a földesúr, a tizedik tizedet – decima = dézsma – az egyház), de ezen túl is volt díjfizetési kötelezettség az egyház felé (stólapénz). A zsidókat 1749-től türelmi adóval terheltek.

A portákat több alkalommal is felmérték, érdemben nem változott a számuk 1723 és 1847 között. Egy telek két részből állt. A belső telekből, vagy a belső fundusból: a belső telek, azaz a házhely, annak udvarából és veteményes kertjéből, valamint a külső appertinentiákból (tarozékok), azaz a szántó, rét, legelő. A területek nagyságát azzal a vetőmag mennyiséggel határozták meg, ami az adott terület bevetéséhez kellett. A belső fundus nagysága két pozsonyi mérő¹¹ vetőmag, a földterület nagysága 1 200 négyszögöl, azaz egy magyar hold volt. Ha a belső telek ennél kisebb volt, akkor a külsőségeket növelni kellett a hiányzó nagysággal. Tataháza a belső telkek nagysága, helyszűke miatt, általában kisebb volt. Az 1850-es katonai felmérés térképén jól látszik, hogy a Fő utca (Kossuth u.) és a Nagy utca (Rákóczi u.) házhelyei lényegesen nagyobbak. Ezek voltak az egész telkes gazdák házhelyei. E házakat szívesen díszítették mives freskókkal, amit sajnálatos módon a szocializmus időszakában lefestettek.

Az egykori Vajda ház a Rákóczi utcában. A freskó a korabeli képeslapok egyikén is szerepelt.

¹¹ A mérő szemes termények, például búza mérésére szolgált, de csak a 16-19. századra szorította ki a sokkal régebbi köbölt és akót, ezeket azután egyre ritkábban használták. A legelterjedtebb a pozsonyi mérő volt, ami 1550-ig 54 liter és 3 deciliter térfogatú volt.

A Kis utca (a mai Deák F. u.) házhelyei keskeny, de hosszú telken feküdtek, s minden házban két család élt. Ezek voltak a fél és negyed telkes, valamint a zsellérek, a földnélküli jobbágyok lakóházai. A kiegészítést kertekkel, ezek a mai jánoshalmi földútnál lévő keresztől az egykori régi temetőig az ún. Kálvária dombig (ma a gépműhely áll a helyén) tartottak és „Káposztás és herés” néven ismert területnek hívták. A másik belső telek kiegészítés az ún. „Szerűskertek” határrész volt, ahol az összehordott gabona egy részét csépeltek, és a szalmát tárolták.

Munkácsy Mihály: Haynald Lajos kalocsai érsek arcképe (1884).

A mai József Attila utca (régén Haynald érsek) jobb oldalán, a temető előtti rész, Bácsalmás felé húzódó terület. A külsőségek a szántó-rét-legelő nagysága egy egész teleknél Tataházán 30-40 kh. volt, de például Mélykúton, ahol gyengébb minőségű földek is voltak, ott már 60 kh. is lehetett egy egész telek nagysága. Ezen terület után kellett adózni először a királynak (ez a hadiadó), utána a vármegyének, majd legvégül a földesúrnak és az egyháznak. Tataházán a község 1769-ben 137 Ft-ot fizetett a vármegyének, 1771-ben 147 Ft-ot. Fizetni kellett a földesúrnak a szántók és kaszálók után az ún. cenzus (bérleti) pénzt, pl. „1771-ben a méltóságos Baja Uraság részére cenzus 45 egész 2/4 egész sessió (telek) szántó és kaszáló földről” 284 Ft-ot. Ugyanazon év (1771) bejegyzése: „A Méltóságos Bajai Uraság Cassájába Szent Mihály Archangyal napkor (megj: szeptember 29-én tartjuk Szent Mihály arkangyal ünnepét.) az árenda pénzeket befizettem 978 Ft-ot. Aláírás Szalay Imre a község jegyzője.” 1770-ben volt Tataházán 39 egész, 19 fél és 13 negyed telek és 48 zsellér marhák nélkül. Adózni kellett minden kémény után évi 1 Ft-ot. Ezért úgy építették a házakat, hogy lehetőleg csak egy kémény legyen rajta. Ezen kívül meg lehetett váltani pénzben a kilencedet, a robotot, akár gyalogos, akár ígás, a hosszú fuvart, gyakorlatilag minden kötelezettséget. Grassalkovich gróf nem kívánta a ledolgozást, inkább a készpénzes megváltásokat szerette, illetve engedélyezte. Ennek az oka, hogy miután Tataházán nem voltak allodialis, tehát földesúri földjei, nem volt szüksége a kötelezettségek ledolgozására. Már a letelepülés évében, 1764-ben I. gróf Grassalkovich Antal¹² megvette a Csejtey családtól Mateovics puszta keleti részét, amely akkor egy hosszú, keskeny földsávval Bikity felett áthúzódva összeköttetésben állt Mátéháza puszta földterületével, az pedig Baja városával.

¹² Hangsúlyozzuk mindig, hogy I. és gróf, mert a fia, II. Grassalkovich Antal, már hercegi címmel bírt, még hozzá birodalmi herceg (nemzet-római), unokája, III. Grassalkovich Antal is örökölte ezt a címet.

A megvásárolt Mateovics pusztai birtoktest a mateovicsi határ 7/13 részét jelentette, míg 6/13 részét a Piukovics család birtokolta. Ezt a határrészt már a tataházi jobbágyoknak kellett megművelni, mivel ez uradalmi föld volt.

Az előzőekben említett 1771-es esztendőben, 89 házban 110 család 360 ökörral és 100 lóval élt a községben; ez 1777-ben sem változott, akkor 87 gazda élt ugyanúgy a 89 házban. 1781-ben 103 házban lakott 364 ökörral 75 gazda, az 1781. december 29-én tartott *Urbanialis popularis* – Urbéri és népesség összeírás szerint.¹³ Az Egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint a község lélekszáma 1781-ben 500 fő, mind magyarok és katolikusok.

Kovács János	Lengyel János
Csefkó András – száraz malom tulajdonos	Doroky Imre – tehénpásztor – szabad
Ódor János – kocsis	Kovács Ferencz
Fehér József	Oláh Albert – albíró
Horváth Pál – juhász	Szalay Sándor
Bugyi József	Szálas Pál
Gubány István	Lubring Miháll
György Márton – szolga	Szabó Mártony
Scultety Miháll	Jegyugya József
Bokor János – házas zsellér	Lilió Istvány
Németh György	Ács János
Juhász József	Szucsány István – juhász
Komár Ferencz – házas zsellér	Takács László
Molnár László	Bényi András
Nagy Imre	Takács György
Nagy József – házas zsellér	Dudás Pál – kisdobos
Nagy György – házas zsellér	Ódor János
Uzsorás János	Szalay Ferencz – juhász
ifjú Uzsorás János – házas zsellér	Papp Ferencz
Galuska Jakab	Elek Ferencz
Szalai András – paraszt	Kovalik András
Szalai Péter – szabad	Burbek János – szabad
Tóth Miska – házas zsellér	Szebellédi Pál – kikiáltó
Szarka Mátyás	Sörös András
Deli Urbány – szabad	Dávid Jakab – szabad
Galcsik György	Busa Ferencz
Sztraka Tamás – szabad	Busa Tamás – szabad
Blazsenyik Tamás	Acsay Mártony
Fehér Istvány	ifjú Gömöri Istvány
Busa Lőrinc	Gömöri Istvány – öreg

Pár név a tataházi Urbéri Összeírásokból, 1781. december 29-én.

¹³ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza Nagyközség feudáliskori és korai polgári kori iratai. Tanácsai Számadások iratai 1781. Ahol nincs semmi megjegyzés a név mellé írva, azok mind telkes jobbágyok.

E táblázat nem a teljes névsort tartalmazza, csak érzékeltetni akartuk, hogy az 1771-es hasonló összeíráshoz képest kik hiányoznak belőle, és kik azok, akik azóta kerültek a névjegyzékbe. 1793-ban az úrbéri összeírás szerint volt 102 gazda, 8 házas és 8 házatlan zsellér, továbbá egy tanító és egy jegyző. A faluban volt 65 telek, továbbá a tanítónak egy, a jegyzőnek egy, a községnek egy fél telke. A község lélekszáma 800 főt tett ki. Egy 1802-es robotmegváltás pénzbeni összeírásában, mely az *„Uraság kegyes engedelme mellett”* történt, 115 gazda nevét sorolták fel, 1 550 nap robotot váltottak meg 259 forint 20 krajcár áron. Aláírás: Adammes Bujáky adószedő (Exactor) a Bajai Uradalom részéről; ők alapították, építették újjá 1764 – 1800 között ezt az elhagyott pusztát.

Az 1800-as évek elején robbanásszerű népességnövekedés volt, ami részben a születések miatt, részben az újabb letelepülők száma miatt történt. Míg 1793-ban 800 lélek lakott itt, addigra tíz év múlva, 1803-ban, már 1 290; 1810-ben szintén 1 290, de 1813-ban már 1 460 lélekszámú a település. Az új településen a mindennapi élet megindításának egyik feltétele a szervezeti felépítés megteremtése és a termelő munka megindítása volt. Szükség volt a községi vezetés kialakítására, a kapcsolat fenntartására a bajai uradalommal, a Bács-Bodrog vármegyei vezetéssel, amely ekkor Zomborban székelt. A mindennapos ügyeket a bajai szolgabírószágon keresztül intézte az uradalom a községeivel. A község vezetősége a következő személyekből állt; vezetője a bíró, akit az uradalom intézője nevezett ki – ellene nem volt, nem lehetett ellenvetése senkinek sem. A bírót mindig egy esztendőre választották november hónaptól a következő év novemberéig. Voltak kivételes esetek, amikor kettő bíró is volt egy esztendőben valamilyen okból, pl. haláleset, betegség vagy az uradalom intézője egyszerűen leváltotta valamilyen indokkal.

A bírói tisztség után jött az esküdtek testülete. Bár mai szemmel kissé furcsának tűnik az elnevezés: azért hívták őket esküdteknek, mert szó szerint egy előre megírt szöveg elmondása után a feszületre tett kézzel kellett elmondani az esküt a bíró és a többi esküdt előtt. A végén pedig az *„Isten engem úgy segéljen!”* mondattal mindezt megerősíteni. A szöveg egyébként a község érdekeinek szolgálatáról és megvédéséről szólt, minimum 2-3, de maximum 6 főből állt a testület. Minden, a községet érintő ügyben a bíró és legkevesebb két esküdt aláírására és a község pecsétjére volt szükség. A régi pecsétet olvasztott pecsétviaszba nyomták bele, és fémből készültek. Tataházának az első pecsétje, ami még ma is látható az akkor kelt okmányokon: kis lombos, törzsű fa tetején egy madár áll, meglehetősen nagy, hosszú lábai vannak; nagy testű, inkább egy stilizált madárnak tűnik, mint valami konkrét madárfajnak; csőrében búzakalászt tart. Körirata széles, vastag betűkkel: *„TATAHÁZA 1776”*. A későbbi, második pecséten csak három gabonakalász látható, talán leginkább a búzakalászhoz hasonlít méreteiben és külső megjelenésében; körirata *„TATAHÁZA 1790”*.

Az 1790-es pecsét.

A helyi előjáróságok a községekben az alsó fokú igazságszolgáltatást is jelentették. A bíró és a jegyző képviselték az ítélkező testületet, természetesen minimum a kettő esküdttel egyetemben. Ítélezhettek a település lakói, olyankor más helységek lakói felett is, akik Tataházán követtek el kisebb vétségeket. E vétségek lehettek: lopások – pénz, termés, állat – zöldségek lelegeltetése, szőlőlopás, kocsmai és utcai verekedés, családtagok szidalmazása és verése, részegen randalírozás stb. A tataházi előjáróság iratai között nem találtunk semmi ilyen cselekedetre utaló vagy ilyen ügyet tárgyaló okmányt. Azonban volt egy olyan érzésünk, hogy a közeli Mélykút község, mely lélekszámban 3-4-szerese volt Tataházának, feudális kori iratai között talán fellelhetők olyan okmányok, amik Tataházára is érvényesek, és konkrétan is megemlítik községünk nevét. Legnagyobb meglepetésünkre, bőven találtunk ilyen iratokat, valamint olyan intézkedéseket a bajai uradalom vezetésétől, melyekben név szerint Tataháza is szerepel, de a községi levéltárban ez az okmány nincs meg. Sokáig nem jöttünk rá, mi lehet ennek az oka. Végül úgy ítéltük meg, hogy a bajai uradalom szervezeti felépítésében keresendő a magyarázat. Ugyanis az uradalom központja Baja városában volt, az épület a mai Múzeum – Takarékpénztár – Roosevelttér – Batthyány utca torkolatáig nyúlt egészen az 1840-es évek elejéig. Innen küldték szét az utasításokat az uradalom községeibe. Mélykút, mint az északi rész egyik nagy községe, mintegy elosztóhely lehetett, ahová a kiküldött utasításokat egy rövid levélben és főleg szóban átküldték lovas futárral a szomszéd faluba, pl. Tataházára vagy Szentiványra, Bikityre. Ami a mélykúti előjáróság ítélkezéseit illeti, azok az egész uradalomra érvényesek voltak, minden község előjáróságának ugyanúgy kellett eljárni.¹⁴ Ami a legérdekesebb volt, maga az eljárás lebonyolítása. Minden községnek voltak határt járó csőszei, patruljai (látó, falusi járőr) vagy akárki, ha észrevett valamit, ami számára nem tetszett, az panaszt tehetett a község házában, az előjáróságon, ahol azt a jegyző írásba foglalta, és a vétkest vagy vétkeseket, beidézték a kisbíró által egy bizonyos időpontra, a község házára.

¹⁴ MNL-BKML V. 360. a. Mélykút Nagyközség feudáliskori iratai. Mélykút község előjárósági ülésének iratai 1. tétel: Tanácsulási jegyzőkönyvek mutatója 1783 – 1829; 2. tétel Vegyes iratok 1773 – 1844.

Ott a bíró, egy vagy több esküdt és a jegyző jelenlétében megtörtént a kihallgatás, szembesítés, esetleg tanú vagy tanúk meghallgatása, majd a bíró kimondta az ítéletet. Mint az egykori jegyzőkönyvekben látható, a tárgyalások gyorsak, lényegre törőek, és az ítéletek szó szerint igen csattanósak, valamint roppant nevelő és elrettentő hatásúak voltak. Általában törekedtek a békés megoldásra, ha két lakónak valami nézeteltérése volt. Ha sikerült a bírónak békés meg egyezésen kiegyezésre bírni a feleket, akkor azt az előjáróság előtt kézfogással erősítették meg, és megígérték, hogy a továbbiakban nincs harag és pereskedés. Ahogy a jegyzőkönyvekben megfogalmazták, *„ezeket feledékenységben eltemetjük”*. Aláírások: bíró; a törvénybíró (másodbíró); esküdtek. Ez volt a békés kiegyezés, de ha az nem történt meg a vétségeket csattanós ítéletekkel büntették; a mérték a férfiaknál 12 botütés, nőknél 12 korbácsütés volt.

Lássunk néhány példát az ítéletekből:

- Ha valaki tilosban legeltetett vagy lopott, a kárt meg kellett térítenie a károsultnak, és még megkapta a szabvány 12 botütést.
- Verekedésért (ami az egyik leggyakoribb eset volt) 6 Ft volt a büntetés.
- Aki szidta a bírót az ítélet miatt, *„minden ok nélkül gyalázta”*, 12 korbácsütést kapott.
- Pénzt lopott Bircsák Tamás és bár visszaadta tulajdonosának, de 12 botütést kapott.
- Varga Ádám korcsmárost, *„aki szörnyen szitkozódott és azonkívül mindig részegeskedvén feleségét összehajtott és verte, ezért a Tanács az áristomban tartott [ez a községi börtön] 3 napig és 12 botütéssel megbüntette”*.
- Lajkó Lőrincet, aki kettő lopott tinóért áristombban (börtönben) tartottak és egy tataházi csikosbojtárt (sajnos a nevét nem írták ki), akinél lopott lovat találtak, ő is áristomba került, mindkettőjük Bajára küldettek *„hogyan ott a Nagyságos Vármegye megvizsgálta azoknak dolgát és kinek, kinek érdeme szerint büntetést szabjon”*. Robotta János bíró, Rontó György esküdt, 1787. augusztus 1.
- Drégeli Tamás látó (községi rendőr) jelenti, hogy Majer Józsefnét, Győri Tamás volt bére-sével más házában *„illetlenül cselekedetben érte”*. Ítélet: a legény már ki volt tiltva a faluból és mégis *„bészökött”* 12 botütést kapott, Majer Józsefnét 12 korbácsütésre ítélték.

Az esetek csattanója csak ezután következik. Ugyanis az ítéleteket a bot- és korbácsütésekről úgy hajtották végre, hogy a derest, amire a bűnöst ráfektették, a hátán és lábán egy-egy vas-pánttal leszorították, kezét összekötötték, és ráérték a 12 botütést. De mindezt vasárnap dél-előtt, amikor az emberek jöttek ki a templomból, a templom előtti téren hajtották végre min-denki szeme láttára, kihirdetvén, miért kapta az illető.

Egy utalást találtunk a tataházi 1834-35. évi községi kiadások és bevételek számadáskönyv-ében, hogy deres, mint büntető eszköz létezett a község házában: *„1834. december 29-én a büntető deres alá készített 4 kerékért Almáson kifizetve 1 Ft 36 krajcár.”*¹⁵ Azonban nemcsak deres volt a község házában, hanem kaloda is, arról az alábbi bejegyzés tanúskodik: *„A község gazda számadásai 1774-75-ben a község kiadásai 1774. március – vettem a kalodára lakatot 9 krajcárért”*.

¹⁵ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza Nagyközség feudáliskori és korai polgári kori iratai 2 d.

Természetesen nem csak az ítélkezés volt az előjáróság feladata. Egyik legfontosabb az adók és árendák (bérlemények), dézsmapénzek begyűjtése. Íme a példa: „*Urasági körlevél valamennyi község bíróinak és előjárójának*” Svajgl Ádám uradalmi számtartó felszólítja a fentieket, hogy az 1798. évi árenda (bérlemény) pénzeket vigyék be Bajára az uradalom „*Cassájába*”. Tájékoztatja a fent megszólítottakat, hogy ha egy jobbágy a szükség idején az uraságtól gabonát vett hitelbe 3-4 éve már, és sem a hitelt, sem az évi árendát nem fizeti, és még más gabonakereskedőktől is az uraság tudta nélkül „*adósságot vettetnek*”, akkor az uraság végrehajtást végző bíróságra adja őket. Ha egy község nem fizette az árendát, vagy adóssága volt az uraság felé, akkor a község is hasonlóképpen járt el, mert az ország törvényei szerint először az uraság felé kell rendezni az adósságot. Ebből a körlevélből, mely a bajai uradalom, tehát Tataháza előjáróinak is szólt, két dolgot lehet megállapítani: az első az, hogy a Grassalkovich birtokokon a szükségét szenvedett jobbágy segítséget kapott gabonahitel formájában, és mint a fentiekből látszik, 3-4 évig vártak is az uradalomban a visszafizetésre. A második: ha nem fizetett, ekkor sem kíméletlenül hajtották be a végrehajtó bíróság által.

A bírón és esküdteken kívül voltak más alkalmazottai is a községnek. Előtte azonban az első ismert előjáróság tagjai 1771-ből: Tüske Márton – bíró, Nagy Mátyás, Gömzsik Tamás és Bényi András – esküdtek. Egy későbbi névsor az alkalmazottakról 1843-ból: Galicz János – bíró, Ács János – bíró, Krizsán Márton – a falu gazdája, Kollár János – kisbíró, Blazsenyik Mátyás – kisbíró, Kerekes Józsefné – gazdasszony (a községi konyha működtetője), Kerekes József – lovasz – fogatos, a községi kocsin, a 7 db községi mén gondozója.

A község éjjeliőreinek 1854. évi bérét 1855. április 29-én fizette ki, Markó József, a község gazdája. Négyen – Gömzsik István, Gregó János, Kövesdi János és Kövesdi Antal – kaptak 18 Ft 36 krajcáros fizetést.

A község kiadásainak és bevételeinek vezetését a mindenkori „*cassir*”, más néven falugazda vezette. A legkorábbi községi év végi elszámolás 1771. októberéből maradt ránk.

Gömzsik Tamás bíró elszámolása az új bíróválasztás előtt. Eszerint Tataháza község 1771. évi bevétele 1 373 Ft 39 krajcár, 1771. évi kiadása 1 226 Ft 20 krajcár és a „*a cassában maradt*” 147 Ft 19 krajcár. Lássunk néhány kiadásról és bevételről szóló bejegyzést. A falugazda 1774-ben Csimá Márton, a jegyző Gömzsik Tamás. „*1774. június: Fizettem a Méltóságos Uraságnak fáért 12 Ft // 1774. szeptember: A monostori zsidótól vett 800 kéve nádért egy fordulóval 2 Ft-ért fizettem // 1774. november: Baján a Szt. Miklósi vásáron a falu számára vettem: >> fog hagymát 6 krajcárért // vörös hagymát 4 krajcárért // calendariumot 7 krajcárért<< Borotán lévén a Méltóságos Uraság parancsolatyaiból Notarius Gemzsikkal vadászokkal, költség 27 krajcár. // Raffay Mihály Bíróságában [idejében] búcsúkor és más, a falu szükségére számot vetvén kocsmárokkal bévettem 91 és ¼ itze bor a x 4 Ft = 6 Ft 6 krajcár, idem 6 itze bor a x 5 Ft = 30 krajcár. Baján voltam a Bíróval Notarialis perceptornál [közjegyző], fizettem akkor a helység ablakcsináltatásáért 18 krajcár, Csefkó Mihály zsidei bérlővel hozattam egy font cukrot, egy font köleskását, 3 citromot. 1775. február: Midőn Gemzsik bíró [ebben az évben Gömzsik Tamás már újra bíró] a Nagy Méltóságú Uraságnál citaltatták [beidézték] a gedellei [gödöllői] út iránt adtam a kocsisnak a gedellei útra 3 Ft-ot.”¹⁶*

¹⁶ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza Nagyközség iratai, Feudális és korai újkori iratok. 2. d. A községgazda számadásaiból 1774-1855 közötti időszakból.

Több ízben előfordult, hogy a község bíróját beidézte az urasság, ez esetben I. Grassalkovich Antal özvegye, Klobusyczky Terézia, aki a gróf 1771. december 1-jei halála után, a bajai és többi uradalom – a komjáti kivételével – ügyeit intézte 1781-ben bekövetkezett haláláig. A gróf halála után fia, II. Grassalkovich Antal herceg volt a jogszerű örökös, azonban pazarló életmódja miatt édesanyja megvonta tőle, a komjáti uradalom kivételével, az intézkedési jogokat, amik csak édesanyja halála után szálltak vissza rá, addig évi apanázst kapott. Valószínűleg ez az 1775. februári utazás az új urbárium megkötését eredményezte, és nemcsak a bíró, hanem a tanács több tagja is vele utazott. Grassalkovich nem szeretett a központilag kiadott utasításoknak megfelelő urbáriumot kötni, és így haláláig, 1771-ig, minden községgel külön egyezséget kötött a szolgáltatásokról, árendákról. Ez az, ami elégett az Országos Levéltár 1956-os égisében, így nem tudjuk, hogy a betelepítéskor Tataháza jobbágynak milyen kötelezettségei voltak. Csak annyi maradt fenn, hogy az első 1764-es évben az egész határt 50 Ft-ért adta ki, és egy év adómentességet kaptak a gazdák. Bár az urbáriumot Mária Terézia királynő 1767-ben már kötelező jelleggel adta ki, nem vezették be, csak a gróf halála, 1771 után, akkor is az özvegye kötötte meg a községek vezetőivel. Egyedül a mélykúti jobbággyal kötött szerződés eredetijéről készült fénymásolat maradt fenn. Valószínű, hogy a szerződés minden községgel azonos feltételekkel köttetett meg.

- Ha az előjáráságtól a bírót, jegyzőt vagy esküdtet vidékre szólította a tennivalója hivatalos ügyben, a község érdekében, akkor kiküldetési díjat kaptak, és minden költségük elszámolásra került; példa erre Gömzsik bíró és a küldöttség fenti gödöllői utazása;
- de másik eset is van, 1834. november 9-én: „*A jegyző úr és bíró citálás [idézése] a Tekintetes Főszolgabíró Úr által Bajára, 2 nap 1 Ft 24 krajcár.*”

Pár dologi kiadás:

- Tüske Ferenc kisbírónak nadrágra készpénzben 3 Ft, december 31-én 1834-ben.
- Sztraka Mihály csendnök (községi rendőr) conventiójára (járandóságára) fizetve 4 Ft
- Sztraka Mihály csendnök nadrágjáért és lajbijáért fizetve Baján 7 Ft 36 krajcár.
- A községi csendnököt öltöztette a község, hogy hivatalos, jó megjelenésű legyen.
- A katonaság tartására vett a község 24 pozsonyi mérő zabot: Kalmár Miklóstól, Kurucz Mártontól és Oláh Istvántól.
- A cassír (pénztáros) a Nagyságos Katonaság számára lisztet szállított 1 nap 18 krajcár kiadás 1835. február 14-én.

A következő eset mennyire volt bevett szokás, nem tudni, mert ezen az egy eseten kívül másikat sem előtte, sem utána nem találtunk. Kinek a valakije volt Busa Mihály, aki egyébként Mélykútról került át Tataházára, az nem derült ki. „*Busa Mihálytól megvettünk 1 boglya szénát 40 forintért, mert másképpen nem tudta volna az adóját kifizetni.*”

A község gazdálkodását rendszeresen ellenőrizte a bajai uradalom inspectora (felügyelője), és ha kellett, intézkedett a hiányosságok megszüntetéséről; pl. 1813-ban Kaufman Ferenc volt az uradalmi felügyelő. Az előjárás feladata volt a robotlapok vezetése is. Ezek között szerepel az ún. hosszú fuvarban eltöltött napok és velejáró munka. A jobbággyok számára ez az egyik legterheesebb szolgáltatás volt, amely nem ritkán a jószág vagy szekér tönkremenetelét jelentette.

Négy egész telek után „*kellett összefogván*” egy négymarhás szekeret kiállítani, de a hosszú fuvarozás a kétnapi járóföldet nem haladhatta meg. Ideje a napkeltétől napnyugtáig tartott, beleértve a munkavégzéshez menet és hazatérés idejét is. Az úrbérrendezésben (1767-74) megszabott évi kettő nap hosszú fuvar a földesúr általában igyekezett túllépni, ez állandó összeütközések forrása lehetett. A hosszú fuvar nem számított bele a robotba. Általában a termékek az uradalom központjába szállítására, építkezéseknél, az uradalom személyzetének szállítására használták.

Néhány példa névvel és név nélkül arra, hogy merre jártak a hosszú fuvar alkalmával:

- 1794. július 26-án „*hosszúfuvarban a számtartó urat Bajáról Pestre vinni szenvedtek mind*”. Akik szenvedtek: Kazinczi István, Pálincás József, Blazsanik János. Valószínűleg lovas-szekeres fuvar lehetett, mert ökrösszekérrel a Tataháza-Baja-Pest út hosszú lett volna.
- 1795-ben szénaszállítás, 2 fő egy szekéren Bajára; Burgeth János, Blazsanik István, Kurnek György, Pintér Jakab.
- 1798-ban hosszú fuvarban Mátéházára nádat fuvarozott Blazsenyik Tamás.
- 1798. július 9-én hosszú fuvarban Pestre „*a mateovicsi ispán Úrnak holmi bagázsijának elhozására rendeltettek*” Bényi Antal, Blazsanik István, Tüske Ferenc, Smutnyai János, Bárány János.
- Ezen kívül még fuvaroztak Szegedre, Paksra, Dabasra, Földvárra, Bajára és Zomborba.
- Lóháton marhát hajtottak Szengyörgyig és Fehérvárra.
- „*Budára szalmát vinni rendeltettek 1805-ben*”.
- 1805. augusztus 28-án: „*Horgosra az ifju uraság kapitány Urát vitték fuvarba*”.
- 1805. december 19-én „*Szt.Iványról Bajára téglát vittek*”.

Az Urasági hosszú fuvarokon túl a Tekintetes Vármegye is kirendelhette a községek gazdáit hosszú fuvarba. „*Körlevél a községi bírának: // Minden jókat a Helység Bíráinak! // A bajai Sóházból a só mostanában annyira elfogyott, hogy csupán egy-néhány mázsa vagyon, azon okra való nézve Helység Bírának keményen parancsoltatik, hogy azonnal alább írt mód szerint Szegedi Sóházhoz Sóért kocsikat rendeljenek a Kik is Szegedrül Bajárára Sót hozni fognak. // Sig. Baja dic 19. Marty 792. (Íratott Baján, 1792. március 19-én) // VOJNITS Sebestyén Főszolgabíró s.k.*”¹⁷

Ez a leirat több szempontból is érdekes. Először is utal arra, hogy a só milyen fontossággal bírt akkor is. A sóbányászat és -forgalmazás állami monopólium volt. A Bácskához irányban közelebb eső erdélyi sóbányákból kitermelt só tömböket a Maroson, tutajon úsztatták le Szegedre. Tataházáról el kellett döcögni az „ún. Sóúton”, mely Baja-Szabadka-Szeged között húzódó állami út volt, Szegedre, onnan vissza Bajára, a Sóházba.

Ez a kb. 200 km-es út a régi lőcsös kocsikon, visszafelé teherrel megrakva, bizony nem egy „kirándulás” volt. Baján a Sóház, mintegy katonai erődítmény, a mai Sóház utca tájékán volt a Honvéd utcai kereszteződésnél a Ganz-Ansaldo épülete mögött.

¹⁷ MNL-BKML Mélykút Nagyközség iratai. Mélykúti körlevelek, jegyzőkönyvek 17 d. 1 k. 1792-1799, 1-447. p.

Egy egykori rajz szerint emeletes, tornyos nagy épület volt. Alul voltak a raktárak, felül a Sóhivatal irodája és a fegyveres őrség szállása. A lerakodás után még vissza kellett szekerezni Tataházára. A „Sóút” még viszonylag karbantartott, állami út volt. Ezen kívül még egy állami út volt Baja-Mélykút között. Az 1790-es években a postakocsi is elkerülte Tataházát. A Szegedről induló postakocsi Szeged-Mélykút-Dunaföldvár útvonalon közlekedett. A nem állami utak egy 1830 körüli leírás szerint olyan gyalázatos állapotban voltak tavasszal és ősszel, hogy a nagy sár elnyelte a szekeret lovastul, ha nem vigyáztak. Ezeken az utakon kellett teljesíteni a hosszú fuvarokat. Ha ránézünk a térképre, az egykori viszonyokat figyelembe véve, igen dicséretes teljesítmények voltak ezek az utazások. A kor szállítóeszköze nagyobb távon a szekeres fuvarozás volt lóvontatással. Olyan nagy becsülete volt a lófogatolásnak, hogy egy 1947-es tataházi ló- és fogatösszeírásban még „nemzeti szállító eszköznek” tartják a fogatokat. Még egy érdekesség, a lóháton történő marhahajtás. A jobbágyok az uraság marháit néha 100-150 km-es távolságra lóháton terelték. Ezek szerint nemcsak igavonásra betanított lovaik voltak, hanem ún. „nyerges” lovaik is. Az előbb említett 1947. évi összeírás is ilyen megosztásban tartja nyilván a lovakat: fogatos és nyerges. Ezekben az időkben a község lélekszámahoz viszonyítva elég nagyszámú lóállománnyal bírt.

A vármegye milyen körleveleket és utasításokat küldött a községi elöljáróságoknak: *„Bíráknak és egyéb Helységeknek minden jókat! // Minthogy tolvajoknak és más Gonosztevőknek nem csak száma hanem azok gonoszságai oly annyira megsaporodtak, hogy az közönséges bátorság egészen megfogyatkozott az gonoszág ellenben erőt vett a jó erkölcsökkel és minden társaságban szükséges bátorságnak visszatérítésére nézve Király Felségnek Kegyes parancsolattját mely tuttára adatik hogy ezután halált érdemlő gonosztevők halállal minden Kegyelem nélkül büntetődni fognak három nyelvre fordítva avégett rekesztem ide hogy az templomok a nagy Uraság és Helység Házai előtt a Népet egybe gyűjtve ugyan aztat Szóru-Szóra Kihirdessék és közönségessé mentül előbb tegyék. Költ Baján Böjtmás Havának [március] 5dik napján 794-ben Vojnits Sebestyén Főszolga Bíró m.p.”*¹⁸

E levél tökéletesen mutatja a korabeli közállapotokat. Maga az Uralkodó is kénytelen a problémával foglalkozni. Visszautalunk az elsőfokú igazságszolgáltatás községi rendjére, hogy községi szinten miben kellett ítélni a községi elöljáróságoknak. Ez vonatkozott Tataházára is, ahol az 1813. évi *Egyházlátogatási jegyzőkönyv* a lakosok viselkedéséről szó szerint ezt írja: *„gyűlölködés, részegség, káromkodás és lopás fordul elő”*. Ha ez igaz, akkor nem véletlenül volt a községnek derese és kalodája. Ezek után nem nehéz elképzelni az országos állapotokat. Minden helységben ki kellett függeszteni a lakosságot összeterelni és felolvasni, ugyanígy hirdetmények útján tettek közzé minden megyei közgyűlési határozatot és utasítást. Leküldve ezután a községi elöljáróságoknak. A következő ügyekben intézkedett a Tekintetes Nagyságos Bács-Bodrog Vármegyei közgyűlés: körözéseket sorolt fel (országos) de olyan sokat oldalakon keresztül, hogy úgy tűnt szinte egész Magyarország szökésben volt, szökött ott mindenki. Nagyon sok asszony a férjétől szökött, katonák, kocsisok, börtöntöltelékek, zsidók, adósok stb. Ha figyelembe vesszük a Királyi Magyarország 220 000 km²-es területét, volt hozzá elég hely.

¹⁸ Uo.

Egy politikai témájú felszólítás, melynek útja a következő: *„Őfelsége a Király-Magyar Helytartó Tanács-Tekintetes Nagyságos Vármegye-községek: // Őfelsége kérése, hogy a mostani háborúban (napóleoni) a seregek pótlására a szükséges rekruták pótlására mivel az ellenségeskedések most is tartanak kéri a T. Helytartó Tanácsot, hogy a magyar ifjúságot a katonai szolgálatra serkentse. Ez által nem csak Őfelségének hanem az Hazának hasznát és boldogulását eszközölvén. Bőjtelő (február) Havának 10-dik napján 1795 anno. Vojnits Antal Bács Vármegye alk. ispánja.”*¹⁹

A megyei közgyűlés feladataihoz tartoztak még az állategészségügyi és közegészségügyi feladatok. 1846-ban elrendelik a himlő elleni oltás bevezetését, ami Tataháza is megtörtént, május 19-én. Közös Mathovics pusztá gyermekeivel több, mint 50 kiskorút (3 hónaptól 12 évig) oltottak be Oravecz Imre orvos és Ráth Mihály járási orvos közreműködésével. A névsor legvégén a következő megjegyzéssel: *„Ebben az évben Tataházán nem volt himlő”*. Az 1831-es pestis járvány idején körlevélben tájékoztatták a községi előljáróságokat *„a ragadós pestises nyavalyáknál előforduló tisztítás módja felől.”* A pestis elleni akkor használatos higiéniai szokásokat írták le. A védőoltás még ismeretlen, de a környezeti és testi higiénia: gyakori kézmosás ruhaváltás, ruhák gyakori kimosása, *„néha fürödni kell”*, klór és ecet fertőtlenítő hatása már ismert volt.

Visszatérve a törvénykezés fokozataihoz. Az alsófokú törvénykezés a községek joga és kötelezettsége volt, de a súlyosabb esetekben, mint láttuk a vármegyei törvényszék ítélkezett. Ha egy község jobbágya és a bajai uradalom között vita merült fel, akkor az ún. úriszéken történt a meghallgatás és az ítélelhozatal. A bajai uradalom úriszéke Baján az urasági kastélyban tartotta üléseit. Például 1767-ben baja város kontra uradalom perben ülésezett. Felkért elnök I. Grassalkovich Antal részéről Varbói Krusper Pál a Bács Vármegyei Kamarai jószágok (birtokok) igazgatója, Fórian Antal uradalmi inspector (jószágigazgató, az uradalom vezetője) Győri István számvevő, Deményi István gabonatáros. A vármegye részéről Latinovics Miklós szolgabíró és Gombos Antal táblabíró, Zsiskó János uradalmi ügyész. Tataházára az 1819-es bíró választásához a bajai uradalmi úriszék kiküldte *„Tekintetes Horváth Antal tiszttartót, Nemzetes Piukovics Demény eskütt és Effler József kasznár Urakat.”*

A községi iratok között még egy esetben fordul elő az úriszék említése Cziller Verona, Pál linkás Pál tataházi lakos hitvесе első férje, elhalt Oláh Antaltól született árváinak édesanyja pereskedett az árvák tartásához Pál linkás Pál második férjével. A döntésről nincs írásos dokumentum.

A bajai uradalomban az egyik helységről a másikba bizonyos feltételekkel szabad volt a költözés. Például 1821. október 8-án Simonovits Antal tataházi lakos *„a Méltóságos Uradalmi tisztségnek (tisztoiselőjének) engedelme mellett Mélykúti lakosnak bevétetik mind addig méglen magát betsületesen viseledni”*.

Egy másik történet Tataházáról: *„Bevallási Jegyzőkönyvek 1846-47. tataháza bírása 1846. // Alulírott Tekintetes Nemes Bács Vármegyébe kebelezett Tataháza helység Bírása és hites Előljárói mindeneknek kiket érdekelhet, tudtára juttatván bizonyágot teszünk, hogy Jegyugya Antal helységünk 1 egész úrbéri telkes házzal, száraz malommal 14 lánc szőlőfölddel, néhány száz darab juhokkal, elegendő ígás ökrökkel*

¹⁹ 8 B1NL BKML XV.6 1106.

és lovakkal és minden szükséges vagyonokkal bíró lakosa ki most szomszédos Jankovác (Jánoshalma) Mezővárosban önmaga vagy Ferenc nevű feleséges fija számára úrbéri birtokot és illetőleg annak haszonvételét vásárolni szándékozik - minden adózásokban községi és Nemes Megyei közterhek viselésében magát eddigelé mindenkor többi jobbágy társai között szorgalmasan és becsületesen viselte legyen és miután magaviselete ellen semmi kifogásunk mintsem őket bárhol is jobbágyok sorába felvételni bátran ajánlani merészelünk. Mellynek nagyobb hitelére Jegyugya Antal lakos társunk kéréséhez képest ezen szokott Helységünk pecsétjével erősített bizonyítványunk adjuk. Tataháza 1846 évi Május hó 17-ik napján. Masa József - bíró Tüske Pál - eskütt Pásztor Ferenc - eskütt és a többi előjárók Veszeli János Helység jegyzője által 10.”²⁰

Ha már a tataházi előjáróságnál tartunk, érdemes szót ejteni az első községháza történetéről. A római katolikus plébánia irattárában a levelezések között található az alábbi kötelezvény, melyet a község akkori bírója írt. Ebben köszönetet mond az Érsek Úr Öxelenciájának (Kollonich László) amiért „a régi templomunk Helség Házának nekünk ingyen által adatott azzal a kikötéssel, hogy azon helyen a Keresztet fenntartani a Helység költségével magunkat obligalljuk [kötelezzük]. Melynek nagyobb és hitelére adjuk a Helségünk Pötsétével megerősített obligationalis Levelünket. sign. Tataháza die 21. febrj anno 1790. Judex Franciscus Tüske [Tüske Ferenc bíró] et Tota Communitas és az egész község (és a teljes előjáróság)”.²¹ A levélhez magyarázat képen el kell mondani az előzményeket is. Az első templom, illetve imaházról már volt szó írásunk elején. Ehhez az 1765-ben épült imaházhoz 1773-ban a kalocsai érsekség egy két helyiségből álló vályogból épült nádtetős épületet építtet a mai községháza helyén, szemben az imaházzal, ami pedig a mai templom helyén állott. Az egyik helyiség az 1772-ben adminisztrátornak odahelyezett Kiss György (pontosan 1772. május 21.) lelkész szobája volt, a másik az alkalmazott cselédé; tulajdonképpen ez volt az első plébánia épülete. Az újabb parochiát 1793-ban építette II. Grassalkovich Antal. Az új templom felépítése (1787) után a kiürült épületet vette át a község és használta községházaként. Először 1851-ben felújította, majd 1937-ben lebontotta és ugyanazon helyen teljesen újat építtet, melyet 2019-ben átalakítottak és felújítottak.

A megyei közigazgatás témát lezárva, álljon itt egy levél Mélykút nagyközség feudális kori iratai közül: „Levél Rudics főszolgabírótól a járásközségi előjáróinak: // Isten Velünk! // Az Isteni Gondviselésnek Baja felett szerzett végezni, hogy itt a tegnapi napon délutáni 1 órakor István megyében a tűz kiütvén az egész város porrá égett mellyen is az itt lévő minden rendű lakosok olly mivőgre jutottak hogy allig van a 100 embernek csak egy falat kenyere, is- netán az nagy zavarokat ne okozzon, de különben is az elesettségben és rémülésben lévő népség némi-nemű enyhülést kapjon az a rendelkezésem hogy járásbéli minden helyek a mai naptól három napon minden nap az itt alább jegyzett számú kenyereket minden azoknak a nevét pontosan visszakupás végett feljegyezve mindenkor a bajai városházához szolgáltatni a legnagyobb felelet terhe alatt kötelesek, és pedig Mélykút 125 kenyeret és 30 napszámot, felét kocsival ellátva. költ Baján 1840. május 2 án Rudics főszolgabíró.” Tataházán e levélnek nincs semmi nyoma, így nem tudni mennyi kenyeret hozattak be Bajára, de az biztos, hogy valamennyit kellett.

²⁰ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza Nagyközség iratai, Feudális és korai újkori iratok. Bevallási jegyzőkönyvek 1846-47.

²¹ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár V. 121. Tataháza Plébániai iratai. 1790.

A levél alján a következő üzenet áll: „Isten áldja meg Kegyelmeteket! // Bajai szerencsétlen lakosok számára megrendelt kenyér mennyiséget minden haladék nélkül Bajára városházához beküldeni és jegyzék mellett a kapitányi hivatalnak általadni fogják. Egyéb iránt minden jókat óhajtván Baján 1840 május 14-én Vojnich Dénes alszolgabíró. Ezen kívül a rendelkezés folytatása képpen Vojnich Alszolgabíró utasít minden felsorolt községét úgy, mint Almás, Mélykút, Jankovác, Tataháza, Bikity, Szentiván, Csávoly, hogy öröket, kocsisokat, vontató lovakat, egy községi esküdt kíséretében küldjenek be Bajára a Városházához és városházán a Tekintetes Főszolgabírónál jelentkezzenek.” Tataházáról küldtek 1840. május 17-re 40 főt őrségbe, május 22-re 20 fő gyalog napszámot, 10 kocsit és 16 db vontatólovat.²²

Az előző utasítás a következő tények ismeretében válik teljessé:

- 1.) A régi városháza nem ugyanazon épület, mint a mai. A mai városháza épület akkor a Grassalkovich család bajai kastélya volt. Az eredetileg földszintes épület a kalocsai érsek bajai szállása volt miután többször Baján időzött a megyegyűléseken, mint Bács-Bodrog vármegye főispánja. A Grassalkovich család építtetett rá emeletet hagyományos nyeregtetővel. Az 1896-os millennium alkalmával az 1862 óta szabad Baja város építette a városházát a mai formájára.
- 2.) A régi városháza a Szentháromság tér (akkor Főtér) déli oldalán a mai Borbisztró helyén állott. Itt voltak a hivatali helyiségek, a városi kapitányság, őrség, és a városi börtön is. A tér XIX. század végi átalakításakor bontották le.
- 3.) Ami a gyalogmunkásokat, lovaskocsikat illeti szerepük egyértelmű, ugyanígy az őrséghez beosztottaké is. A vontató lovakat a nehéz gerendák elhúzására, kövek elszállítására, nagyobb terhek mozgatására hozták be Bajára. Ez az eset is jól szemlélteti a feudális kort: minden társadalmi kötelezettség a jobbágyságra hárult, lévén az ország legnagyobb lélekszámú társadalmi rétege, hiszen a nemesség az ország lélekszámának 5%-át tette ki, de nem dolgozott, nem adózott, csak élt ősi jogaival és politizált. Ez a tény az élet minden területén jelen volt. Hiszen a vármegye és a járás tisztségviselői mind nemes emberek, a bajai Vojnichok a katymári-borsodi Latinovicsok, a gyaraki Grassalkovichok, az almási Rudicsok, a nemesmiliticsi Kaichok, Vujevicsek, Ódryak, Alföldyek, Knézyk, a matheovicsi Piukovicsok.
- 4.) Túl a földesúri, járási, megyei szolgáltatásokon és adózásokon még a katonai szolgálatot is jobbágyságnak kellett kiállítani. Tataházán az 1841-43-as évekből maradtak fenn iratok az „újonccsállítás” végrehajtásáról. „Az újjontz vezetéki és keresztneve” 1. Bundits József 24 éves, róm. kath., feleséges, lakhelye: Borsód (Bácsborsód) 2., Kazinczy János 31 éves, róm. kath., feleséges, lakhelye: Tataháza 3., Francsevics Imre 24 éves, róm. kath., feleséges, lakhelye: Felsőszentiván 4., Szalay József 25 éves, róm. kath., feleséges, lakhelye: Tataháza 5., Dávid Antal 21 éves, róm. kath., nőtlen, lakhelye: Tataháza 6., Maigrác Antal 23 éves, róm. kath., nőtlen, lakhelye: Moravicza. Az újonccokkal 10 évre szóló szerződést kötöttek, melyet a vármegye főszolgabírája almási Rudics Máté írt alá és látta el pecsétjével; a másik aláíró Sándor György a vármegye esküdtje.²³ Minden újonccal szerződést kötöttek, és a felvett 25 Ft előleg után megmaradt 400 Ft/fő összeget a község pénztárába helyezték letétbe.

²² MNL-BKML V. 360. Mélykút Nagyközség iratai. Mélykúti körlevelek, jegyzőkönyvek 17 d. 1 k. 1792-1799, 1-447. p

²³ MNLBKML V. 360. Mélykút Nagyközség Feudális kori iratai. 1. csomó 1773-1844.

Ha az újonc másképpen nem rendelkezett, mint pl. Kazinczy János Imre: „Az 1841-dik Esztendei Mártius 5-dik napján Tataháza helység közössége által felfogadott ifjúságnak ajánlott fizetések iránt a következő intézkedés tétetett. Úgy mint 3-dik Kazinczy János 28 éves helybéli születésű, feleséges önszántából Tataháza közössége részéről katonának szegődött Négyszázhuszonöt forintokért, melly sommából huszonöt forintokat készpénzben felvett a még hátralévő 400 forintokat Kazinczi György és Kazinczi Ferenc testvéreinek kifizetni rendeli. Mely sommát ezek biztos embereknek kamatra adni, a kamatokból Kazinczy Jánosnak feleségét és két gyermekét táplálni és minden esetre, valamint egyik úgy a másik a kamatokért és tőkéért jót állami tartoznak és magukat kötelezik. Ezen kivonatot az eredetivel összevetve kiadta Veszeli János Tataháza község hiteles jegyzője”.²⁴

A községi pénztárban letétbe helyezett összegből a kamatokat, valamint az előleget vagy egy-egy részletet a család idő közben felvehette, és ha a 10 évi szolgálat után a katona (ha még életben volt) leszerelt, megkapta az obsitot és ő is felvehette az összeget. Bundits József gyalogos 1841. március 6-án szerződött le és június hónapban, betegségben elhalálozott. Édesanyja Drodjik Judit és özvegye Jámbor Julianna kérvényt adtak be, „a Tekintetes almási Rudics Máténak a Tekintetes Bács Vármegye Főszolgabírójának, hogy a 400 Ft állítási pénz kifizetésére utasítsa Tataházi előjáróságot. A főszolgabíró átküldte az iratot a bajai uradalomnak tárgyalás végett. Kelt Baján 1841. június 24-én.” Az uradalmi ügyvéd Scultety János engedélyezte a községnek a kifizetést fele-fele arányban az édesanya és az özvegy között kikötve feltételül, ha az örökösöknek adóssága van, akkor azt ebből az összegből vonják le. Végül is a tataházi árvák pénztárából 484 forintot (tőke+kamat) fizettek ki. A sorozási napló az 1841-43 években sok felmentést tartalmaz a legkülönbözőbb indokokkal. Érdekessége az összeírásnak, hogy ilyen kérdések voltak benne: tud-e írni, olvasni, zenélni stb. Senki sem ment önként dalolva 10 évre katonának, ha csak lehetett kibújtak a hosszú idejű szolgálat teljesítése alól. Az 1841 évi bevonulások költségeit, a 6 újoncnak kifizetett tőkét, és kamatait természetesen adók formájában kötelezően fizettették be a község adózó lakosaival. A névjegyzék 168 befizetést tüntetett fel. Aki nem tudta befizetni, annak a község kölcsönt adott, például Blazsanyik Pál 20 ezüstkrajcárt, Blazsanyik József öreg 20 ezüstkrajcárt kapott így.

A község első környezeti leírása érdekes módon az I. katonai felmérésben található. Ezt a felmérést a Császári Hadi Tanács rendelte el az 1740-48. közötti osztrák örökösödési háború után, általános célja a birodalom teljes katonai feltérképezése volt. A magyarországi területekről 1782-85 között készültek el a felvételezések Andrea von Neu ezredes vezetésével. A térképen kívül minden lakott helységről rövid szöveges leírás is található. Tataházáról a következőt írja: „Mélykút 2, Almás 1 ½, Jankovác 3 ¾, Theresia Polis 8 órai járásra van a községtől. Ebben a helységben a mocsarak sosem száradnak ki, az általuk kialakított töltésen belül így az átjárók a mateovicsi kocsmánál egész évben használhatók. Az utak Szentiván-Baja, valamint Theresia Polis és Baja irányában először szántóföldeken, majd legelőkön, réteken át igen kényelmesek. A Jankovác és Bikecz településekre vezető út az előzőekhez hasonlóan ugyancsak szántóföldeken, legelőkön, réteken át jól járhatóak. A falu egész környezete hársfákkal övezett, a környező dombok ezekkel egy magasságúak.”²⁵

²⁴ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza Nagyközség iratai, Feudális és korai újkori iratok. 1841.

²⁵ A leírás német nyelven olvasható. Fordításában régi munkatársunk a vaskúti német származású Krix István segített. Ami a helységneveket illeti: Almás = Bácsalmás, Jankovác = Jánoshalma, Szentiván = Felsőszentiván, Bikecz = Bácsbokod német neve, Maria Theresia Polis = Szabadka.

A távolság meghatározásához egy gyalogos katona teljes felszereltséggel történő haladása a mértékegység, ez óránként 4 km körül van percenként kb. 70 lépéssel. A későbbi leírásoknál már magyar mérföldben vannak megadva a távolságok, így 1 magyar mérföld=8 km-rel kell számolnunk. A fent említett mateovicsi kocsmát (csárdát) még a 100 évvel később készült II. katonai felmérés térképén is ugyan így rajzolták be. Gyakorlatilag a mai országút is ezen a régi nyomvonalon halad. Maga a csárda három nagyobb és kettő kisebb épületegyüttesből állt. Az 1786-os *Egyházlátogatási jegyzőkönyv* szerint Tataháza 700 lélek Mateovics 130 lélek, a csárdában 7 lélek lakott. Ott állt, ahol a mai országút beér a faluba, a temetőnél az országút északi oldalától pár méterre. A másik korabeli leírás 10 évvel később íródott 1796-ban. Szerkesztője professzor Vályi András. Az egykori Helytartótanács leirata Bács Vármegyének így népszerűsíti a könyvet „*Vályi András pesti Univerzitásbeli Magyar nyelvnek és Litteraturának rendszerént való professora egy Magyarországot leábrázoló Lexikont kibocsájtani szándékoz vám előfizetéséért segedelmet esedezik. Mattyasovozky János m.b. eskütt.*”

A mű pontos címe Vályi András: *Magyarország Geographiája* 3. kötet Pest 1796. A leírás szerint Tataháza: „*Magyar falu Bács Megyében. Földesura Grassalkovich herceg Uraság [II. Grassalkovich Antal] lakosai katolikusok, fekszik Mateovicshoz közel, Mélykúthoz sem messze, Mária Theresia Polishoz 15 500 bécsi ölre, három nyomásbéli határja jó termékenységgű s leginkább búzát és zabot terem, kaszálója sekély, gabonáját Baján szokták eladni. Szőlője, fája, nágya (nádja kiejtés szerint) nincs, a folyó mocsarának második forrás itt vagyon, pénzt szereznek marha eladásból.*”

Egy másik korabeli leírás szerint: „*Jankovác, Mélykút, Madaras, Tataháza magyarjai félistálló állattartást folytattak, nyáron legelő télen istállóban száraztakarmányon, három nyomásos rendszerben művelték a földet és időnként trágyáztak.*” Az I. katonai leírásban olvasható környezetleírás több mint 20 évvel a letelepedés után íródott. A kezdeti időben nem ilyen képet mutatott a környezet. Először tisztázni kellett a község határának kiterjedését. Az akkori környező községek határát még nem tűzték ki olyan pontosan, mint ma, hiszen a földeket nem mérték még ki, nem volt telekkönyvezés, az egyik község jobbágysai átjártak a másik község határába szántani vetni, aratni, vagy állatokat legeltetni, és ha már ott voltak, akkor az általuk megművelt területet a magukénak tudták. Ezen foglalkozásokból előbb-utóbb verekedés, állat lefoglалás, hosszan tartó pereskedések lettek. A viták a bácskai föld északi határvidékén a löszföld és a homoki táj találkozásánál zajlottak, ami nagyjából a kalocsai érseki uradalom és a bajai uradalom határa volt, melynek megállapítása miatt a két fél hosszú évekig pereskedett. Ez idő alatt a legelképesztőbb módon igyekeztek egymásnak kárt és bosszúságot okozni, mire Tataházán megtörtént az újratelepítés és a határviszonyok rendeződtek nagyjából. Az eredeti határ Észak felé nagyobb volt és ide tartozott Zside pusztája is, kelet felé Mélykút irányában is valamennyivel keletebbre volt az eredeti határ. Mivel a község nem tudta még művelés alá vonni a teljes határát, ezért egy részét bérbe adta. Például Zside pusztát Tataházától északra a mai Jánoshalmi földút mentén.

Az 1850. körüli II. katonai felmérés térképén jól kivehető az út vonala Tataháza és Jankovác között. Nagyjából onnan indult, ahol ma a községbe beérő bajai út elkanyarodik és a kanyarban egy kőkereszt áll. Egy darabig észak felé halad majd észak-kelet felé elkanyarodott és beért Jankovácra. E kanyarnak az egyenes folytatásaként megy tovább az út Zside pusztára.

Ekkor már lakott a pusztá kb. 20-22 házat jelöltek be és három kútja is volt, de 1770-ben, amikor a község bérbe adta, nem tudni, hogy lakott volt-e, mert nem tettek róla említést a szerződésben. A pusztá északi részén egy nagy kiterjedésű tó terült el az ún. „Zsidai- tó”. A községi szerződések 1770-1859 között talált szerződés szerint egyezség jött létre a tataházi előjáróság és a fajszi helység előjárósága között Zsida-pusztá bérbeadása tárgyában. Ennek értelmében a fajsziak 1770 április és 1771. április 24. közötti időre bérbe vették „marhajárásra” céllal a pusztát; vagyis állattartásra, legeltetésre azzal a kikötéssel, hogy az ott lévő három kút és azok eszközei „megtartatnak. A kialkudott bérleti díj 410 rhenus forint, melyet a jövő év Szt. Mihály napig tartoznak kifizetni maradéktalanul. Kelt. Tataházán 1770. április 24-én Tüske Márton bíró, Nagy Mátyás-Gömszik Tamás-Bényi András –esküdtek és a helyi jegyző Juhász Zsigmond, a Fajszi Helység nevében Jánosi István-bíró, Taba István-Csere Péter – esküdtek, Varga József- helyi jegyző.”²⁶

A földművelés kezdeti elindulásáról nem maradtak fenn írásos feljegyzések. Mint azt már a történet elején is írtuk, az első évben az egész határt 50 Forintért adta ki I. Grassalkovich Antal a bajai uradalom földesura. Hogy ezt befizették-e arról nincs írásos dokumentum, de az egészen biztos, hogy a letelepedés évében az otthonteremtés gondja mellett a földművelést is elkezdték. A feladat összetett volt: álljon a ház, amelyben lakni lehet, de ki kell tisztítani a bozótostól a határ egyes részeit, ahol feltörik a földet és azt a részt is, ahol a legelőket alakítják majd ki. A környezet adottságait, akkori állapotát figyelembe véve elsősorban a magasabban fekvő és a községhez közelebb levő területek jöhettek számításba. Ezeket kellett megtisztítani az egykori leírások szerint a vadmeggyes, fűzfás bozótostól. Az addig műveletlen föld feltörését akkor, „gyöptörésnek” hívták. Ez a fogalom még 100 év múlva is előfordult a régi iratokban, miután a népesség növekedésével mind nagyobb területeket kellett szántóföldi művelés alá vonni a legelők és kaszálók rovására. A gyeptörés a legnehezebb talajmunka, amely nagy vonóerőt igényel, valamint egyszeri feltöréssel nem hozható olyan állapotba a talaj, hogy abba bármit lehessen vetni. Az akkori talajművelésre használt eszközökkel csak egy terület többszöri megszántásával lehetett vetésre alkalmassá tenni a talajt. Miután az 1764-es letelepüléskor igavonóerőként az ökör és ló állt rendelkezése, ezekkel kellett minden földművelést és szállítási feladatot megoldani. A szántóföldi művelésben és a szállításban az állati igaerő felhasználása a magyar mezőgazdaság lassú gépesítése miatt Tataházán egészen az 1940-es évek végéig így maradt.

A gyeptörésre, mint nehéz, nagy erőkifejtést igénylő munkára a nagytestű ökör volt a legalkalmasabb. Az ökör a fiatal szürkemarha bikaborjú ivartalanított (herélt), felnőtt 4 éves korában fogatolásra, munkára nevelt egyede. Kettőnél kevesebbet nem lehetett befogni sem szállításra, sem talajművelésre.

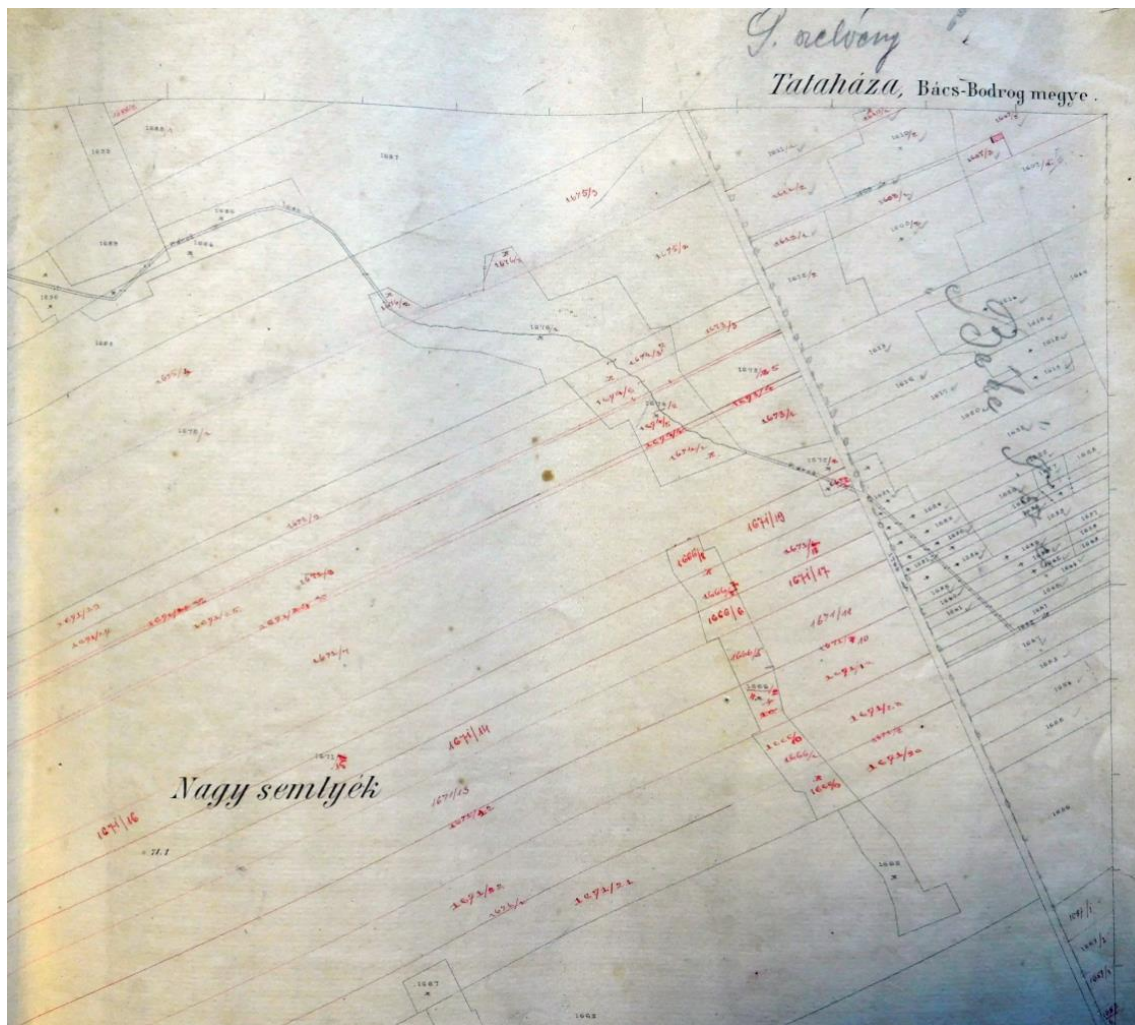
²⁶ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza Nagyközség iratai, Feudális és korai újkori iratok. 1771.

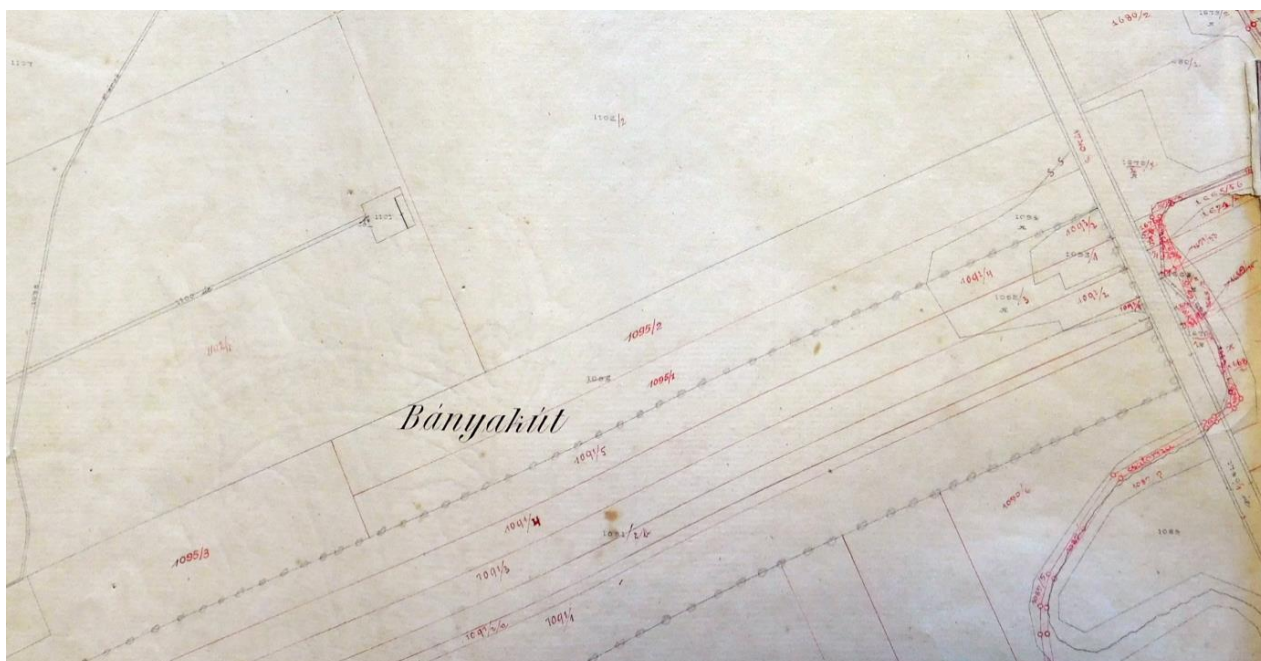
Szántáskor kettő vagy négy ökröt fogtak az eke elé. (A kép illusztráció.)

A nagy megműveletlen határhoz viszonylag sok igavonó állatra volt szükség. Erre utal az 1771-es összeírás, mely szerint 89 házban 110 család élt 366 ökörrel és 100 lóval. A friss gyeptörésbe először kölest vetettek, mely sűrű állományával elnyomta a feltörekvő gyomokat és bojtos gyökérzetével porhanyította a talajt. Utána zabot vetettek, mely közismerten erősen elnyomja a gyomokat és kiváló abrakakarmány, ezután vetettek búzát az előkészített területre. Bár eleinte nem tisztán vették a búzát, hanem az ún. „kétszerest” vetették. Ez a búza és az árpa esetleg rozs 50-50%-os keveréke. Tataházán árpával keverték. Elterjedt növények voltak még a XVIII. század végén az 1760-as években bajai uradalomban, a kukorica, köles, cirok, bab, dinnye. Az első időkben a határ egy-egy részén azonos növényeket vetettek. Például az összes búzát vagy „kétszeres”-t a határ ugyan azon részén vetette el minden gazda mind az őszi mind a tavaszi vetésnek. Ugyancsak egy helyen volt az összes ugar, azaz a nem bevetett, pihentetésre szánt terület. Ez volt a háromnyomásos vetési rendszer lényege, de amint fentebb már írtuk, más növényeket is vetettek a gabonákon kívül.

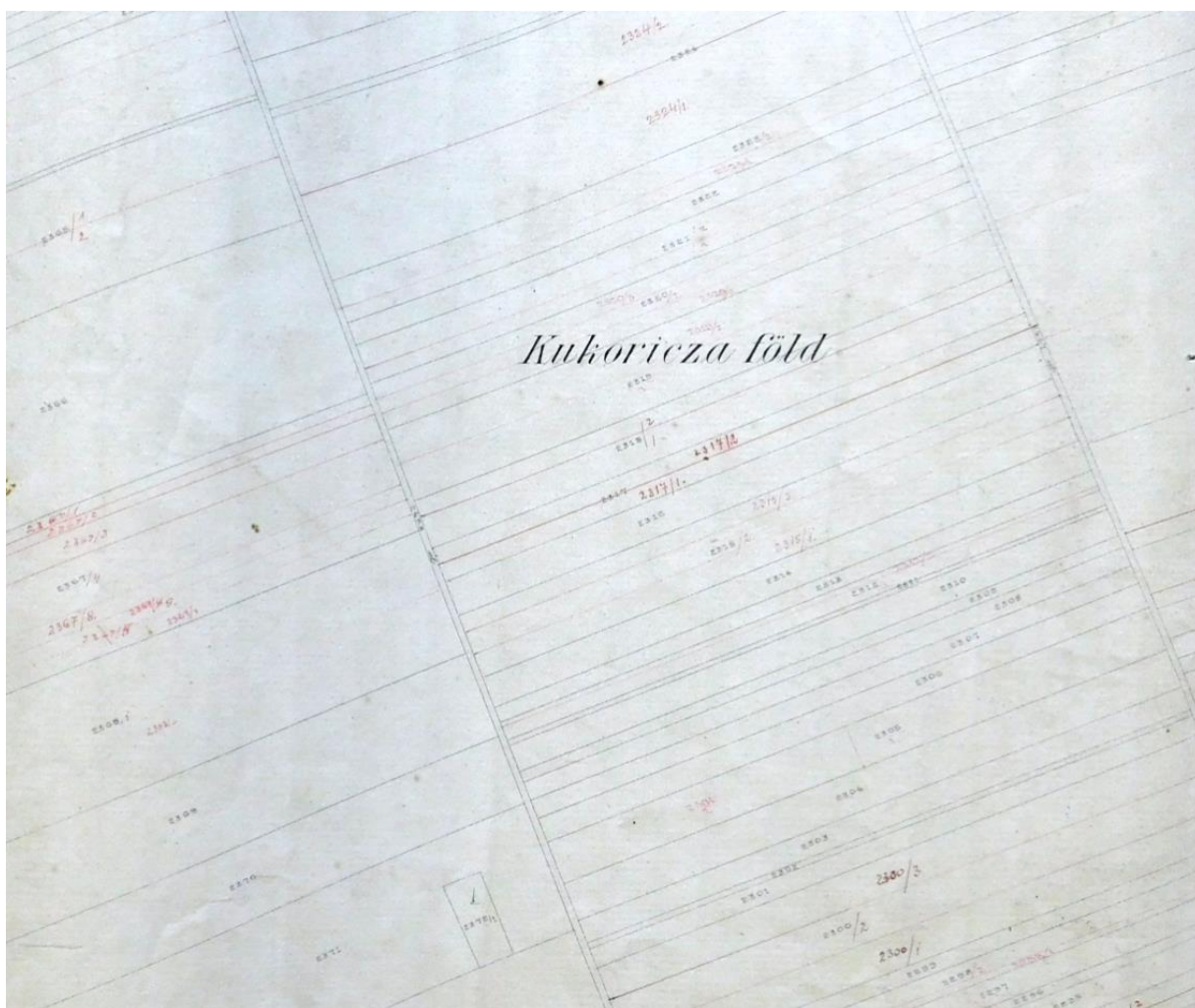
Minden növénynek igyekeztek a termesztéshez legmegfelelőbb helyét megtalálni. Évtizedek alatt az egyes határrészekeken többnyire ugyanazon növényeket termelték. A nagy létszámú és félig istállózó állattartásból származó szerves trágyát is folyamatosan felhasználták az egyes növénykultúrák termesztésénél. Erről soha nem feledkeztek meg, még az 1960-as, '70-es években, a termelészövetkezeti időkben is állandóan tervezték a szerves trágyázandó területek nagyságát és helyét. Érdekességgéppen felsorolunk néhány régi határrész nevet az 1878-85-ös kateszteri térképeken szereplő nevek közül.

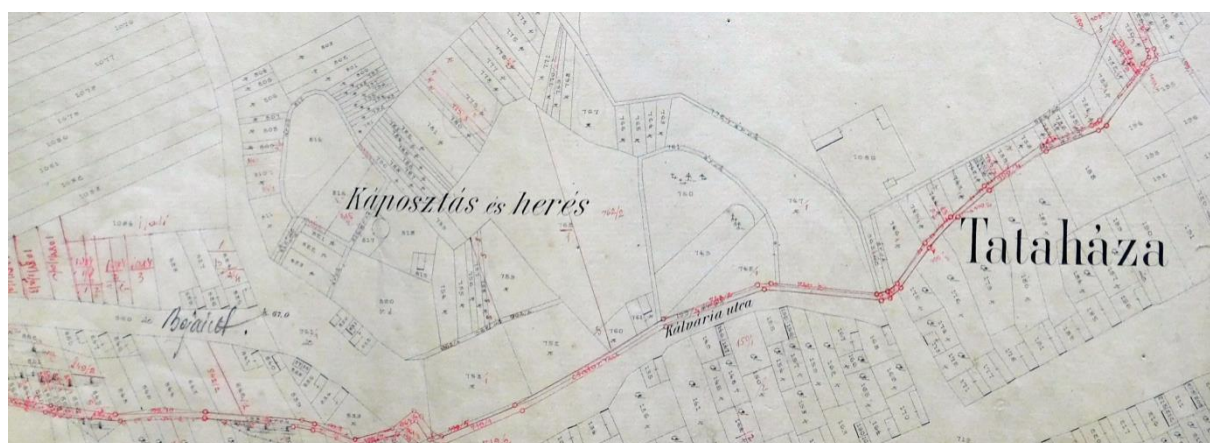
„Kopoják”- az egykori kenderföldek neve (horvátul Konopja) „Nagysemlyék”- a semlyék a vizes, bozótos, mély fekvésű területek gyűjtőneve, „Bányakút”- ez egy régi kezdetleges módszerrel kiásott 2-3 öl x 2-3 öl méretű, tehát 4-6 x 4-6 m-es kút a legelőkön, aminek az oldalát rőzsével kirakták, későbbi időkben deszkával is bélelték. Mellette állt a gémeskutak szerkezete, ezzel merték ki a vizet az itatóvályúba. Káva nélküli kutak voltak, tehát nem volt föld feletti korlátozó építményük, tulajdonképpen egy nagy vizes gödör volt.

„Hegyeshatár” a Mateovics felé eső határrész neve volt, a „Kukoricaföld” szintén Mateovics felé eső részen volt.

„Káposztás-herés” a régi eltüntetett öreg temető környéke.

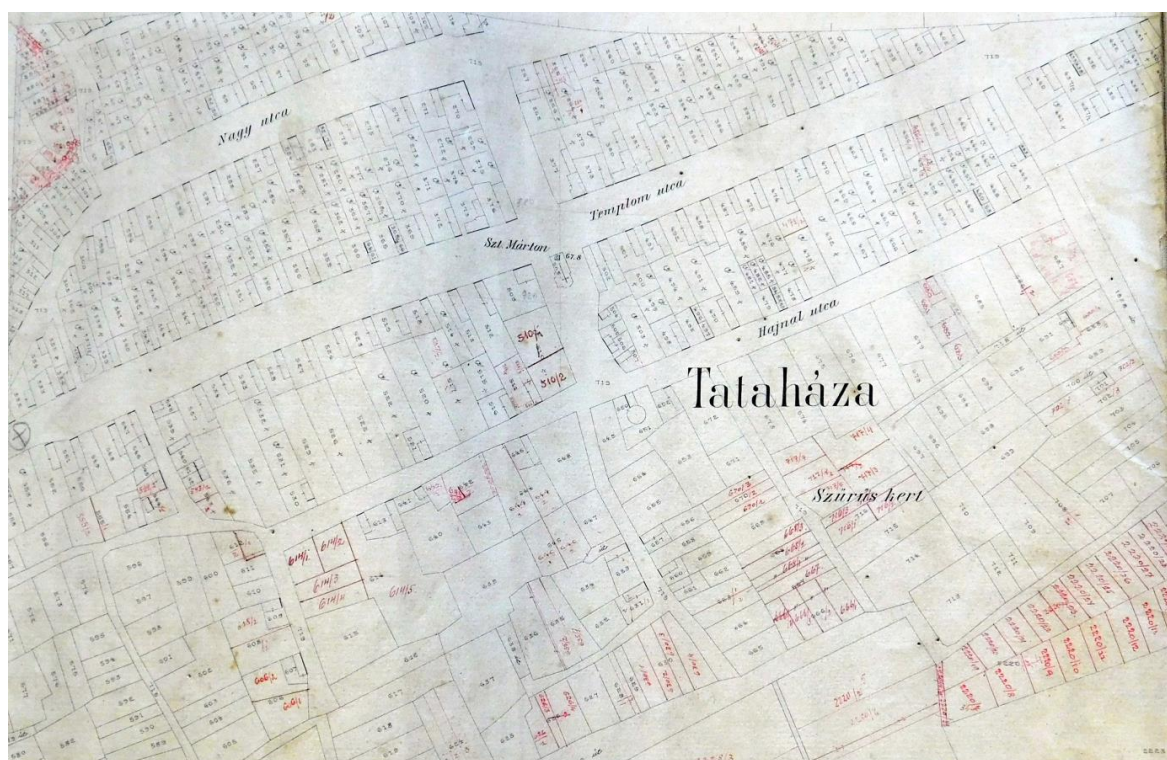

„Parlag” a mélykúti határban, „Kistábla – Nagytábla szintén a mélykúti határban volt. „Öregszőlők-Szőlőföld a bácsalmási út elején balkéz felől, ha elhagyjuk a községet.

„Járás, Legelő” a jánosalmi határ felé. Ezek a határrész elnevezések még az 1940-es években is használatosak voltak, jól jelezték a földterület hasznosítását vagy művelésének lehetőségét.

Egy térképrészlet, ami a község központján átvezető utcákat és a Szent Márton templomot ábrázolja.

Az előző részekben említett Zsida pusztája az 1840-es évek végén már nem tartozott a tataházi határhoz. Fényes Elek *Magyarország geographiai szótára* című 1851. kiadásában a következőket írja Zsidáról: „Bács megyei pusztája Jankováczi filiája. 26 katolikus magyar lakja. A jankováczi uradalomhoz tartozik. 7 097 holdra terjed mely nagy részben homokos.” Ugyan ebben a könyvben Tataházáról a következőket írja: Tataháza magyar-bunyeváczi falu Bács megyében, Almáshoz 1, Szabadkához 3 mérföld, 1 400 katolikus lakos és paráchia templommal. Első osztálybéli határa 1 100 négyszögölével 6 919 hold melyből 65 telek után úrbéri szántó 2 250 kh., rét 1 564 kh., legelő 2 610 kh., szőlő 333 kh., uradalmi rét 10 kh., mocsár 42 kh., utak 110 kh. A bajai Uradalomhoz tartozik.”

Az adatokból jól látható, hogy a hasznosítható területen még mindig kevesebb a szántó, mint a rét és a legelő, majdnem a duplája. Ebből látszik, hogy csak ennyi szántót voltak képesek feltörni, vagy ennyire volt szükség az 1 400 lelket számoló falunak. További érdekesség a község magyar-bunyeváczi lakossága. Az anyakönyvekben alig pár bunyevác név fordul elő, pl: a felsőszentiváni Bundity családból ekkor kerültek a községbe egy páran. Talán inkább szlovákokat kellett volna írnia, ez közelebb állt a valósághoz. Érdekesség, hogy megjelenik a község területén a szőlő, mint művelési ág. Szőlők eddig is voltak a tataházi gazdáknak a borotai határban, de a község területén nem említették. E szőlők a mai bácsalmási országút elején, az országút keleti oldalán, a keresztől elindulva balkéz felől voltak. Az 1851-es II. katonai összeírás térképén jól látható „Tataházi szőlők” jelöléssel egy csonkakúp alakú, tíz parcellára felosztott szőlőterület, középen egy hosszú úttal kettévágva és keresztben négy dűlőúttal felosztva. Összesen 10 db táblát alakítottak ki, általában 200 négyszögöles egységekben, de voltak nagyobb területűek is. A 200 négyszögöl = 1 kapa területtel. Azért, mert egy felnőtt ember egy napszám alatt 200 négyszögöl kb. 800 m² területet tudott kézi erővel megkapálni. Nagyobb szőlőterülete volt pl. Tüske József örököseinek 15 kapa = kb. 1,2 ha a mai mérték szerint, Kollár Márton 12 kapa, Molnár József 15 kapa, Tüske Gergely 21 kapa = 1,7 ha, Tüske Márton 48 kapa = 3,84 ha. „Nagy Tekintetű Mészáros Ignác” volt mátételki (mateovicsi) ispánnak, aki a faluban lakott, 15 kapa szőlője volt. A szőlő utáni dézsmát 1848 előtt és utána is bajai uradalom pincéjébe szolgáltatatta be. 1834-ben például egy Oltványi nevezetű „kultsár” felelt a borok kezelésért és szőlőművelés irányításáért. Nincs rá adat, de feltételezhető, hogy a tataházi szőlők sem voltak jobbak a többi környékbéli község szőlőinél. A korban használt gyalogművelésű, fajtakevert, szórt ültetésű, csak kézi kapával művelhető, metszőkéssel metszett, ágas bogas tőkájú szőlőkben nem a legjobb minőségű borok termettek. Az 1880-as évek végén az országos filoxera vész idején ezek a szőlők kipusztultak, majd újra szántóföldi művelés alá kerültek. Később a szőlők felkerültek az északabbra fekvő borotai határ homokosabb területeire, ahol eredetileg is a tataházi gazdák szőlői voltak már az 1839-40-es években, mint arról az egykori örökösödési jegyzőkönyv is tanúskodik Blazsanik Mihály örökösei osztozkodásánál 1839-ben és 1843-ban. Az 1855-ös évre, amikor a község elérte a fejlődésének első csúcsát, az akkori összeírás szerint, melyet Dénes Gábor jegyző állított össze, volt a községben 165 ház 1 956 lélek, 44 házban szolga. A község határában volt 1 896 kh. szántóföld, 1 271 kh. kaszáló, 941 kh. legelő. Állatállománya 416 db ló, 152 db hármasszörő, 248 db rideg marha, 125 db fejős tehén.

Egy 1828-as adat, ahol részletezik, hogy az úrbéri robot megváltásán kívül milyen úrbériális adókat fizettek a lakosok. Például: Blazsanyik József (aki később bíró lett) 1 tallér füstpénzt a háza után (házadó), 16 tallér borjúpénzt, 1 itze (ice) vaját, 4 db csirkét, 12 db tojást évente. 1834-ben az egész falunak előírtak: 2 db borjút, 65 itze vaját, 260 db csirkét, 780 db tojást. Teljesítve: 3 db borjú, 65 itze vaj, 260 db csirke és 800 db tojás. Ezt az évi mennyiséget részletekben vitték el az uradalmi adószedők, amelyről mindig igazolást adtak az uradalmi tisztségviselői; név szerint 1834-ben Horváth Ferenc számvevő, aki a fenti szolgáltatások teljesítését igazolta. Az uradalomban ő volt a pénzügyek kezelője. Oltványi a kulcsár, a szőlőművelés és bor felelőse, Várallay Rozália konyhavezető az uradalom központi konyháján Baján. Ő felelt az átvett élelmiszerek beszállításáért, raktározásáért, feldolgozásáért és felhasználásáért. Jurits ispán felelt a mindennapos időszerű munkák közvetlen irányításáért. Szabó István gazdatiszt, egy kisebb területi egység pl. Mateovics élén állt, mint annak vezetője.

A feudális kor lezárásaként közzé tesszünk egy, az 1828-ban készült, népesség összeírás névsorát, hogy kik éltek ebben az időben Tataházán. A névsor a családfőket nevezi meg az adott házban élők közül. A többi ott lakó családtag, cseléd, rokon neve nem szerepel:

Az összeírás névsora

Ódor Istvány	Busa Tamásné	Oláh György
Borsodi János	öreg Kazinczi Istvány	Kiss Albert
Gömzsik Mihályné	Burszki Istvány	Gömöri Elek
Juhász Mihály	Pálinkás Istvány	Oláh Antal
Krall Izsák (árendás, zsidó)	Kurucz Istvány	Szalai József
Granyák Pál	Juhász Mátyás	Kollár Albert
Oláh Mihály	Busa Mihály	Lábodi Mihályné
Borsodi József	Galicz János	öreg Oláh János
Granyák József	Czeller József	Tüske Ferenc öreg
Galuska György	Kazinczi Mihály	ifj. Tüske Ferenc
Kalmár János	ifj. Tüske József	Kiss József
Kollár Istvány	Kurucz Mártony	ifj. Kazinczi Istvány
Oláh Imre	Molnár András	Szebellédi Mátyás
Kazinczi Miklósné	Galuska Pálné	Szatmári Simony
Valkai András	Gömöri Antal	Ágostony Antal
Pálinkás Józsefné	Németh János	Juhász János
öreg Tüske József	Barna Miklós	Juhász József
Lajkó Károly	Burszki György	Szalai Sándor
Galicz Ferenc	Blazsanyik Mihály	Fehér Pál
Oláh Mátyásné	Kazinczi György	Kiss Mártony
Uzsorás Páll	Asztalos Páll	Turda Mihály
Uzsorás Ferencz	Kazinczi János	Szabó József
Körmöczi Mihály	ifj. Oláh János	Elek Antal
Elek Ferencz	Szalai János	Mészáros Mihály

Ódor Mihályné	Csáki Jánosné	Kováts György
Tüske Imre	öreg Jegyugya István	Fehér Istvány
Ács Pál	Busa András	Pintér Istvány
Czeller Ferencz	ifj. Kalmár Ferencz	Blazsanyik József
Kollár József	Krizsán András	Elek András
Molnár Mihály	Tóth György	Simovits János
Krizsák András	Oláh Istvány	ifj. Tüske János
ifj. Kiss Istvány	Jegyugya Antal	Ács József
Markó Mihály	Tüske Antal	Gömöri Ferencz
Kalmár Miklós	öreg Kiss Istvány	Tüske György
Krizsák Mátyáné	Kurucz György	Hunyadi József
Tóth Mihály	Vajda Jánosné	Kapcza Mártony
öreg Tüske János	Csaplár Istvány	Ács György
Ruzsik József	Balog János	Massa József
Turda György	Turda András	Pásztor Tamás
Nagy János – kovács	Pásztor Istvány	Gömzsik Istvány
Fekete Nagy Istvány	Malinovics Márton	Szabó György
Smutnyai János	ifj. Galicz Ferencz	Kazinczi Ferencz
Molnár József	Németh János-molnár	Balog Mártony
Gábor János	Simovics András	Tóth Istvány
Burszki Mihály	Sztraka Mihály	Nagy Mihály
Takács Ferenc	Csorba Mártony	Kalapos János
Pölhe János	Valkai Istvány	Jámbor György
Kovács Mihály	Sarok József	Szabó Mihály
Oláh János-Bódi	Borsódi Ferencz	Halász György
Elek Ferencz	Benes Ferencz	Tallér Pál
Uzsorás Albert	Virág János	Oláh Gergő
Kanadek Mártony	Varga Mártony	Dömötör János

A felsorolás 156 családnevet említ. Ha összehasonlítjuk az 1780-90-es évekből az úrbéri szolgáltatások névsoraival, sok új családnevet fedezhetünk fel; pl. Dömötör, Kanadek, Virág, Benes, Elek, Jámbor, Kalapos, Csáki, Mészáros, Valkai, Tallér stb.

A természetes lélekszám emelkedésének oka a nagyfokú bevándorlás, az ezzel járó házasságkötések emelkedése, a gyermekáldás növekedést eredményezte. Csak egy kiragadott adatsor Dibusz Gyula *Tataháza község története 1910-ig* című szakdolgozatából: „1773-1780-ig tehát 5 év alatt 82 házasságot kötöttek, ugyanebben az időben 440 gyermek született a községben. 1781-1790-ig 147 új házasságra 660, 1791-1800-ig 162 új házasságra 678 születés esett. ...1846-1855 terjedő időben 150 új házasságot kötöttek, ugyanezen idő alatt 944 gyermek született.”²⁷

²⁷ Dibusz Gyula: *Tataháza község története 1910-ig*.

Figyelembe kell azonban venni a rendkívül magas csecsemőhalandóságot, mely a kezdetektől egészen az 1930-as évekig jellemző volt, amely olykor elérte az 50%-ot is. A kereszteltek anyakönyvében néha oldalakon keresztül csak a halott csecsemők nevei sorakoznak 1 naptól pár hónapos korig, majd a fertőző gyermekbetegségek kis áldozatai 1 éves és 4-5 éves kor között. A község újraterelítésének kezdetén már említettük, hogyan történt az utcák kitűzése és a házak felépítése. Majdnem 90 évvel későbbi írások szerint így nézett ki a község belső területe. Két forrás van, mely erről említést tesz. Nebojszki László *Felső-bácskai települések néprajzi-helyrajzi leírása 1859-60-ból* című könyvében következőt írja a község házairól: „Tataháza község területén 243 egyszerűen épített lakóház áll, amelyek hosszanti fekvésűek és homlokzataikkal az utca felé állnak. Vertfalúak, nádtetősek, a szobák jellemzően 3 öl szélesek és 2 és 3/4 öl hosszúak, falazott kéményűek, körformájú agyagkemencével vannak ellátva, a lakásokat mindig rendben tartják, mint az istállókat is, amelyek rendszerint a lakóépülettel egy tető alatt találhatók.”²⁸ Van egy érdekes néprajzi gyűjtés, amiből kiegészítő adatokat találtunk a régi építkezési szokásokról a bajai Türr István múzeum könyvtárában. E tanulmányban (néprajzi gyűjtésben) sokszor hivatkozik az adatközlő Borsódi Gergely – aki a Blazsanik családdal rokonságban állt – édesapja és nagyapja idejében történetekre. A fenti témával kapcsolatban, rá hivatkozva ki kell egészíteni a házak leírását. „Az apám idejében [idős Borsódi Gergely 1873. március 1-jén született Tataházán] még voltak vermek még én is emlékszem rá gyerekkoromban leszakadt [őalatta]. A házak előtt az ablak alatt voltak a vermek, gödrök, abba tették bele a gabonát. Mikor kifogyott a búza belőle, minden évben kiégették. Mindenkinek ott volt az utcán, még a kutak is legnagyobb részt az utcán voltak. Szántalpas hambár nem volt.”²⁹ Magyarázatként fűzzük hozzá, hogy a szántalpas hambárok (gabonátárolók) Bácska Bajától délre eső községeiben honosak. E községek a Duna árterületén feküdtek és az árvíz alkalmával csak el kellett vontatni egy magasabb helyre a szántalpakra épített gabonátárolót. A veremben tárolt gabonának először kiástak egy megfelelő tároló gödröt, majd szalmával kiégették az oldalát és az alját, hogy megkeményedjen a föld. Ezután, feltöltötték gabonával a tetejét nádból készült kúp alakúra kialakított tetővel zártak le, hogy ne ázzon be. A kiégetést minden esetben a verem kiürülése után elvégezték. Bár egyszerű tárolás volt, kockázatos és bizonytalan a minőség megőrzése, gyakran penészesé, dohosszá vált a betárolt gabona. Egy-egy ilyen tároló verem gyors kifogyasztása érdekében, a rokonok, szomszédok közösen használtak egy-egy vermet beosztva arányosan mikor kié következik. Az 1880-90-es években a módosabb gazdák, később a gabonakereskedők, épületeket építettek deszkával borított padozattal a gabona tárolására. A gabona felesleget ezekben az években még mindig Bajára szállították, mint a legközelebbi piacra eladni. Bajának akkor országosan elismert vonzereje volt a kereskedelemében. Az 1820-30-as években a bácskai településekről a kivitelre szánt árukat mind Bajára szállították, innen folytatta útját Pest, Buda, Bécs felé. Baján minden jelentősebb bácskai helységnek volt raktára. Akinek nem volt az a helybéli gabonakereskedőknek adta el.

²⁸ Nebojszki László: *Felső-bácskai települések néprajzi-helyrajzi leírása 1859-60-ból*. Argumentum Kiadó és az Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2017.

²⁹ Vegyes néprajzi adatok Tataházáról, 1969. május. Adatgyűjtő: Dr. Solymos Ede és Solymos Edéné. Adatközlő: Borsódi Gergely és felesége Krizsán Marcella. Baja, Türr István Múzeum.

A házak külső leírása után, ír a belső beosztásukról. „A házak belső beosztása Tataházáan az utca felőli első szoba a „tisztá szoba”, utána következik a konyha, majd a második szoba a „hátsó ház”. A ház előtt fedett tornác fut az utcáig, ahol egy kiskapu nyílik az utcára.”³⁰ Ez a hagyományos „első telepes ház” beosztása. A szobákat kemencével fűtötték, a konyhában nyitott kéményes tűzhely volt. A fűtés kukoricaszárral, szalmával történt. A bútorzat rendszerint két ágyból, ezeket élénkpiros terítővel takarták le, egy asztalból, két karosszékből, két ülőkéből, egy ládából stb. állt. A ruházat leírása 1859-60-ból: „...közönséges munkanapokon ingből, gatyánadrágból és fekete sálból, valamint 2 colos karimájú magyar parasztkalapból áll. Vásár és ünnepnapon sötétkék magyar nadrág, fekete spencer zakóval és fekete báránnyal sapkával, fekete selyemsállal, szövetmellénnyel, valamint csizmával. A nők fekete selyemfejkendő, egy fekete franciás (orlean) szabású „duczi-nevezett” kabátot, piros cipőt, télen piros csizmát viselnek. A férfiak nyáron mezítláb vagy papucsban járnak.”³¹

Hogy teljes legyen a kép az élet folyásáról, érdemes felidézni a régi forrásokból az étkezési szokásokat, a táplálkozás minőségét, idejét. Az 1859-60-as helyrajzi leírás szerint: „A kenyér többnyire gabonalisztból sült és ízletes.” A mindennapi kenyér a táplálkozás alapja volt. Mint a gazdálkodási résznél is írtuk, a kenyérliszt nem mindig tiszta búzalisztet jelentett. Eleinte az ún. „kétszerest” vetették, ami a búza és árpa, később kukoricával kevert, felesben őrölt lisztet használtak kenyérsütéshez. Szeretnénk utalni a kezdetekkor letelepedett szlovák lakosság szokására, a sok kenyér fogyasztására, melyet nemzedékeken keresztül megtartottak: „Ha valaki levesekhez kér kenyeret, más ételekhez pedig a megszokottnál többet fogyaszt belőle, feltehetően alföldi szlovák parasztszármazású lehetett.”³² Az ételek felsorolása helyett röviden csak ennyit ír a helyrajzi leírás: „Minden megszokott étel szokásos helységünkben kivéve a békákat, teknősbékákat és csigákat, ilyeneket nem fogyasztanak.” Ami a többi le nem írt ételt illeti, a gazdálkodás során leírtakból következtetni lehet, hogy ahol volt baromfi, ott volt tojás, ahol szarvasmarha volt ott tej és túró volt, ahol volt községi kanász ott volt sertéstartás, ahol volt községi juhász ott volt juhtartás. Tehát lehetett változatosan étkezni, akinek erre módja volt. Volt urasági mézárszék, ahol húst vásárolhattak. A község északi részén a jánoshalmi úttól keletre lévő „kertek és herések” nevű dűlőben volt mindenkinek a zöldséges kertje, amiben a házi szükségletre termeltek.

Az 1859-60-as helyrajzi leírásból. „Lehetőségei szerint él mindenki, a tehetősebbek bizonyos évszakokban meghatározott ünnepeket tartanak, mint húsvét, pünkösöd, karácsony és más bizonyos régi időkből megmaradt szokások. Karácsonykor egész nap böjtölnek, csak vacsorát fogyasztanak. Egy napon egyes családoknál egyszer, másoknál kétszer esznek. Az ital: víz, bor, sör és törkölypálinka.”³³

³⁰ Dr. Borovszki Samu szerkesztette Bács Bodrog vármegye című I. kötet, monográfia Bács Bodrog vármegye népe részében.

³¹ Uo.

³² A magyarországi szlovákság életéről.

³³ Nebojszki László: Felső-bácskai települések néprajzi-helyrajzi leírása 1859-60-ból.

Kinek mi jutott arra következtetni lehet az 1839. évi november 9-én készült összeírásból, melyet Veszeli János jegyző készített magyar nyelven. E szerint a községben 169 ház van, melyben lakik 1 314 lélek. Ebből paraszt 111, zsellér és kertész 125 lélek. A kertész meghatározást sem előtte, sem utána egyetlen összeírás sem használta. Azt viszont jól lehet látni, hogy még a gazdák, vagy ahogy itt írták, parasztok száma csak lassan növekedett, a zsellérek és kertészek már több mint a gazdálkodók felét tették ki. Ez tovább tagozódott 1855-re már 44 házatlan szolga is volt a nyilvántartásban az az évi összeírásnál. Ezek az adatok jól mutatják a község társadalmi tagozódásának széthúzódását, legalábbis annak kezdetét. A család gazdasági helyzete meghatározta az életmódját, a lakhatást, táplálkozást, ruházkodást is. A mindennapi élet egyik szomorú eseménye mikor a családfő eltávozik az élők sorából. Az utána megmaradt, halála előtt készített végrendeletek azonban sok mindent elárulnak a családtagok egymáshoz való viszonyáról és a család anyagi helyzetéről. Ezeket a végrendeleteket általában a halál előtti napokban készítették, a községi jegyző fogalmazásában és a községi bíró, valamint esküdtek jelenlétében, mint tanúk előtt, a község pecsétjével ellátva. Az 1867 előtti végrendeleteket, mint elsőfokú hatóság, a községi elöljáróság készítette. A bácsalmási járás 1872-es megalakulása után a bácsalmási, illetve akkor még almási királyi járásbíróság hitelesítette. A megmaradt kilenc darab végrendelet a Bács-Kiskun Megyei Levéltárban található.³⁴ A végrendeletek a következő családokat érinti: Blazsenyik Tamás 1798, Tüske Márton 1798, id. Kollár József 1817, id. Tüske Ferenc 1817., Pálinkás József 1827, id. Jegyugya István 1829, Borsodi József 1832, Kazinczi Ilona – Borsodi József özvegye 1837, Simovics János - tataházi jobbágy 1837. Régebbi családfa kutatásaink alatt találtunk még hagyatékról rendelkezést, pontosabban ún. „atyafiasságos” egyezséget, Blazsanyik Mihály örökösei között 1839-ben és 1843-ban. Egy felhatalmazási kérelmet örökség felvételére Dankó György, néhai jankováczi lakos özvegyétől. Egy örökösödési szerződés Blazsanyik József és fia között 1854-ből. Végül Kazinczi György végrendelete 1886-ból és Szabó József végrendelete 1890-ből. Érdekes, hogy azok a végrendeletek, melyeket a rendelkező a halála előtt tett ebben a majd 130 évet felölelő időszakban mind ugyanazon mélyen vallásos, Istenbe vetett hit megvallásával íródtak a bevezetőrészek. Mindegyik végrendelet magyar nyelvű és egy kis böngészés után, az akkori nyelvfordulatait megismerve, jól értelmezhetőek mind a mai napig. Ezt azért tartjuk fontosnak megjegyezni, mert a közigazgatás nyelve eleinte a latin volt, majd az 1850-60 közötti időszakban a német, majd a magyar nyelvet használták. Tataházán 1764-90 között egy pár dokumentum latinul íródott, de szinte minden okmány magyar nyelvű volt. Eleinte az első bíró, később Gömzsik Tamás jegyző hol latinul, hol magyarul írt.

³⁴ Az 1872 év előttiék az MNL-BKML V. 382. a, az utána készültek az MNL-BKML V. 382. b. Tataháza nagyközség iratai, feudális és polgári korban fondban találhatók.

1841^{iki} Epeusdei Marius Bold. Nagján Szalai József újjont.
katonának pénztéről tett intézkedés.

Szalai József 23 évesen Római katolikus felekezés hely-
beli születés, és Szalai József helybeli ²/₄ telkes jobb-
nak fia. Szatmár Megyei Közigazg. ref. írói az
1840^{iki} 2^{ik} Törvényerővel értelmében tíz évvel kato-
nának szegődött. Haromfár forintokért deválós
értékben; mely sommatol mostan már ki vett
57 50 krajtárakat, a hátra lévő 294¹/₁₀ krajtárakat
váltópénzben a Szatmári árvák pénztárába kamatoz-
va letenni kívánja, úgy hogy míg Katalin nevezett leány
leánya életben lép: addig egy száz forintotnak kamaja
Tóth Katalin nevű feleségének epeusdonként ki adasson,
ha pedig a nevezett leánya meg halna, azon esetben
ezen 100 forintotnak kamaja is a még hátra lévő 294¹/₁₀
10 krajtnak kamajával együtt az ő hára jövedelméig a Tóth-
hoz ffaroltsáson; Ha pedig ottan halála történné:
azon esetben minden pénzt Tóth Katalin feleségének
és Katalin nevű leányának ki fizettetni rendeli.

Mellynek nagyobb bizonyosságára ezen levél Szalai
József újjontnak kéziratosával, és helység jegyzőjének
meg erősítve el képzettet. Szatmár 1841^{iki} márc. 6^{án}

mi előttem

X Szalai József.

Almási Rudis Mária

4. Bács Vármegy

Tóth Katalin

Sándor József, a Józseftelek

Vármegye írója

Weszléi János írója

Kalmár János Orv.

Fürke Mária

Kalmár Miklós

+ Dávid József

+ Kovács József

+ Nagy János

1841.

Szalai József újonc rendelkezése a katonai illetményéről halála esetén.³⁵

³⁵ A végrendelet szövege magyar nyelven íródott az akkor használatos nyelvi fordulatokkal és helyesírással. Ne felejtjük el, hogy a szöveg 219 évvel ezelőtt íródott, a betűk formája, kapcsolódása az írás dőlt betűs formája, a

„A Teljes Szent Háromság, Atya, Fiú, és a Szent Lélek Nevében. Amen. Én Blazsanik Tamás eszembe forgatom az emberi életnek mindenségét és az elkerülhetetlen halálnak bizonyosságát és annak bizontalan óráját, hogy halálom után az Hitvesem, Fiaim között egyenetlenségek, háboratlanságok ne történjenek ép eszemnél lévén ez utolsó rendeletemet e hivatottak jelenlétében tenni kívánom. Elsőben is lelkemet az Úr Istennek, akitől az vettem adom, a Testemet pediglen föld gyomrában ajánlom és annak az óhajomnak következő rendelkezéseket teszek. 2.szor A tisztességes holtam után temetésre és eltakarításomra 30 forintokat rendelem és az eltakarításomom felüli maradékokra a Szent Misékre hagyom és rendelem. 3.szor Blazsanik János fiamnak az vagyonombul semmit sem hagyok és kirekesztem az Attyai jusból annyival, hogy házasságától engem nem szolgált és Kiházásításkor kiadtam járandóságát. 4.szor Blzsanik István István fiamnak az Attyai jussát holtam után amidőn eltemettek 10 Forint azaz a tíz forintokat hagyom. 5 ször Blazsanik Páll Fiamnak Attyai jussot semmit sem hagyok annyival, hogy amikor elhagyott Tíz darab marhát el hasított és abbul magának gazdálkodjon és az legyen neki elegendő attyai jussa. 6.szor Az örökségemben az Hitvesemet és két fiamat Jóskát és Miskát hagyom gazdálkodni oly feltétellel, hogy ha holtam után meg nem egyezhetnének az Annyukkal tehát egész jószgombul az Hitvesemnek százötven forintokat, azaz 150 Ft-ot bántatlanul élésére hagyom és rendelem annak utána, ami még marad jószág az legyen két fiam jussa egy arányos osztályra. Hogy pedig legen az én utolsó akaratomnak annál nagyobb ereje legyen mivel, hogy írni nem tudok más által nevemet íratam saját kezem kereszt írással e hivatott bizonyssággal jelenlétilag megerősítem. Költ Tataházán 20dik napján Március 1798. Helyi előkelőségek Ruzsik József bíró Gömöri István Czeller József esküdtek Blazsanik Tamás és saját magam Hobetus György helyi jegyző”³⁶

mondatok egybe függő összeírása, a mondat végi pontok elhagyása és egyéb furcsaságok is előfordulnak. Erős összpontosítással és türelemmel olvasható.

³⁶ Az 1872 év előttiék az MNL-BKML V.382. a, az utána készültek az MNL BKML V. 382. b.Tataháza nagyközség iratai, feudális és polgári korban.

Másolat (1. írtas belyeg!)

L433/r. 886

Végrendelet. Keljes sr: Háimság egy Istén az aha
Tini és sz: Léték nevűben Amen. A világhon eléggé
karlatott, és egyes gyermekeim rossz, és orányom-
lani kiséreletlen magunkviselése által is eléggé
megharaszt életem úgy látszik végerélje felé oda
közeledik, hol megtalálja a földön mindég nél-
külörök boldogságot, mely után leltem némileg
vágyakozott, de elérni is nem sikerült. Most,
midőn a csendes nyugalom, a tulvilági boldog-
ság révéhez oly közel állok, nem akarhatom
arról, hogy gyermekeim még halálom után is
csendő vagyonom felett perlekedjenek, azért
ért elkerülendő bár testben besez, de lélekben ép,
kísérő öntudással józan átgondolások után a
következőleg végrendelekrem. 1° Halhatlan
lelkemet Istén szent Kegyeibe ajánlom, testem
pedig a romai Rosh. anyaszentegyház szent-
háza és szertartásai szerint eltemetni anyja
földjére. 2° Vagyom áll a katalári 19 sz. kjt.
ben 562, 773, 924, 1080, 1229 és 1359 hr. számúak
egy nyolcad telek föld, három hald régi és fél
hald újabb osztályú legelő föld, és Borosán néh.
Pintér István nevű telek könyvesztlen
6 napra szülő. Ezen kintanak semmiféle adóság
sem terheli. 3° Oszládomat képeri nőm. szül:
Balla Anna és gyermekeim: Kárinai fajt.
Tuprovski Vinkor kintán madarason, Kárin-

cri Ansal, Karineri fej. Tüske Roka, Karineri
 Agoston, Karineri fej. Pukovics Roka, Karineri
 fej. Bundersák Apolló nagy és Karineri István
 Kiskorú. 4° Fent a második pont alatt megne-
 verest vagyonommal köveskerüleg inserted-
 rem. A vagyonomat, valamint a házamat
 kaláltató apróleltos holmimat halálom után
 eladni kérem a begyűltendő pénz össze-
 géből én és első nőm Sándorné Erzsébet belkés
 mondandó egy évenek szent misére libera nél-
 kül a Kincstári illeték hozzájárulásával
 hagyok 40 forint. 5° Nőm szül: Balla Annának
 azért mivel 7 éven át hűség és szeretettel gon-
 dorolt, hosszas betegségemben hű ápolóm volt,
 hagyok teljes tulajdoni és rendelkezési joggal
 háromszáz forint, azon felül halálom után fenn-
 maradás lisztet és csiradékos mind, egy évi
 élelemre szükséges gabona neműt, valamint
 a házamat kaláltató összes ágyneműt, Továbbá,
 mivel esetűl földem jelenteg harmadából van
 kiadva, a földmunkával egyedül összemoljon
 be, és a nyereendő gabonát illetőleg árát a házi
 szükséglet és fennmaradására fordítsa. 6° Mink
 a negyedik pontban említett összes ingó és
 ingatlan vagyonomat eladni rendelem. Most
 ehhez példólag hozzáteszem, hogy a vételárba
 befolyó összegből először a káthári templom-
 nak hagyományozott 40 forint, valamint a
 nőm Balla Annának hagyott háromszáz
 forintot kifizesetni rendelem, az arván
 fennmaradt pénzösszeg hű gyermekeim úgy a

leány mint a fiún törvénnyel egyformán és egyenlő
 arányban felnevelési rendelem. Bár némelyek
 a fiúkat a leányok felől előnyben helyezik, de
 mivel az én fiaim engem sohasem segítettek,
 nem nem dolgoztak, azért az örökösödés te-
 rítetében mindnyájukat egyenlőnek tekintem.
 7° Ezen végrendeletem végrehajtójául úgy Kis
 Rózi gyermekem mellé gyámul onoka öcsémek
 ifj. Kőrösi Györgyöt rendelem és Róziem fel-
 néve őt, hogy vagyonomat gondnokságja és nem
 valaminél gyermekeimét a jelen végrendelet ör-
 ségében igazgassa gondorra. Végül gyermekei-
 met, rokonaimat, ismerőseimet és mindenkit
 ismerek. Elhatároztam, hogy egy-
 mással békesség és szeretetben éljek vég-
 ratomra, mindeket teljesítessem és értem imá-
 rokban. Ezen előrem felelősségem saját
 saját végakaratommal egyetemesen helyesen szer-
 kesztettem találván, azt saját végrendelete-
 mül elfogadom és Róziem gyengesége végett
 Róziemet vonásommal megerősítessem. Tala-
 kára 1886 évi július 13° X Kőrösi György vég-
 rendeltető névrojza Deán István s. R. Hogy je-
 len végrendelet a végrendeletelő előtt felolvasva
 megmagyaráztassék, hogy azt saját végara-
 rával egyetemesen lenni állította hogy azt Rózi
 Róziem vonásával megerősítette, alulírottam
 mint együtt és egyetemesen jelen volt tanúk iga-
 solják. Amf. Kis Váncs s. R. tanu, Jókai Mihály s. R.
 tanu, Molnár István s. R. tanu, Deán István s. R.
 tanu. Kivül. Ezen végrendelet örv. Kőrösi

Kasa, Apollo, Viktor, Ansal, Agoston és Pri-
 usán József Nőgyőim előtt mai napon meg-
 hinderve lett. Ez Kémason a Kir. járásbírósa-
 nál 1886 évi December 23^{án} Rovasolt Ansal
 s. R. Kir. jébe. — — — — —

Kazinczi György

A Kir. másolat hiteléül

Rothmann
 K. R. és Riadó

Kazinczi György végrendelete.

A bevezető rész után minden végrendeletben a saját temetésükről rendelkeznek, vagy a végső bekezdésben egy bizonyos összeget félretetnek a költségekre és az évfordulókon tartandó szentmisékre. A vagyon felosztásánál azokat a gyermekeit, akik már megházasodtak általában kizárják, mert őket már kielégítették anyagilag a kiházasítással, az akkor kapott vagyontárgyakkal. Volt, aki csak bizonyos pénzösszeget kapott, valószínűleg ő már korábban megkapta a jussát. Különösen érdekes a korabeli a családi kapcsolatok sokfélesége, mert az a fiú, aki másik helységbe házasodott, egyszerűen elhajtott tíz darab marhát az apja vagyonából, azzal ő megkapta a jussát. A feleségét, ahogy írva vagyon a „Hitvesemet” és a két legkisebb fiát, hagyta meg az örökségben gazdálkodni. Ezenkívül a feleségének még 150 Ft-ot hagyott „bántatlan élésére.” A felesége két év múlva követte őt az öröklétbe. Felmerül a kérdés, hogy miért éppen a két legkisebb fiúgyermek öröklött mindent? Nyilván azért, mert ők a házasságuk késői szakaszában születtek az idősebb testvéreik már családos emberek voltak. Így ők jártak a legjobban, mert rájuk maradt a vagyon legnagyobb része.

Atyának, + és Apjának, + és Szent Lelkek Istennek +
nevében. Amen.

Először: Isten kegyelméből vőn koromat el értem, halálom
hoz napról napra jönni közeledek, és a mostani nehéz
állapotomban nem tudván vég önmagam: maradványaim között
történeti viszonyosságok el mellőzöjére nézve: mostan,
még egészséges elmével bírok, saját szerényemről e
következő vég rendelkezni tenni kívántam. úgy mint:

Először: Telkemet Szeremle Istennek, testemet pedig a
földnek gyomrába ajánlom.

Másodszor: Először Szeremle leg idősebb fiámat tehetségem, és
akaratom szerint már rég ennek előtt ki elegítettem, és néhi
is tudom szerint semmi követelése nincs, annak ezután
is ajánlom hogy testemet bekészítve hagyja.

Harmadszor: József boldogult fiam özvegyének és örökösének 10
részlettel a most birtokomban lévő 2/3 földet
+ sejtöt a Magyar Királyság engedelmével által adni kívánok,
Szeremle fiámmal való egyesítéket mindazonáltal helyben
hagyván.

Negyedszer: János fiámnak házat 1/2 sejtő földet, kőpén, lovast,
és minden más esztendő a mielőtt fiam földhöztem, már
ennek előtt ki adtam, arra nézve néhi ezután semmi
kérése nem lehet.

Ötölször: Ötörsz leányomat ki elegítettem, koronakéig még
egy 2 Eszterósi sejtöt sejtől.

Hatodszor: A mostani lakó házomban, 1/4 földben és minden
nemű házi és gazdasági esztendőben, melyek még a
háznál vagynak leg kisebb Mikály fiámat örökösítem,
olgy móddal, hogy abból Telkemest tén Szent Mihály
szolgálatni, Szent Rókus kéjére 3 sejtő, 1/2 sejtő: adni, és
a szereséből mindennemű kötelességet ki fizetni köte-
les leszen. - A Szent Rókus kertemnek fel osztásáig pedig úgy
rendelem, hogy Szeremle fiámnak mostani kertje legyen Jánosé
az én kertem pedig Szeremle és Mikály fiam igazságosan osz-
tossanak.

At Tullys Next Assizes Atty. Gen, &
Next Week Written Atten.

B. Tisztelt Magyarországi Királynak az Országgyűlésnek
 kedvvel köszöntök, és az elkövetkező években
 megújult, és emellett királyi országot, hogy a királyi
 az országban fiam, és a királyi országot
 szék, és a királyi országot a királyi országot
 legyen az ország királyi országot a királyi országot
 az ország királyi országot a királyi országot

1870
1870
Lettent at Mr. O'Brien a Hotel at the bottom Adom.
a Testament for the first of the year, as Annals
atama a Testament a Testament of the first of the year.

2^a p^a Jure, is Jure Jure kolom utani ar Harbon Jure
kagom, is ar Harbon 90° p^a p^a p^a. Ha p^a p^a p^a
nem Egyedülketreish t^a t^a ar Hi Harbon meg Marand
45° p^a p^a p^a Hi n^a p^a p^a p^a. Arand utana

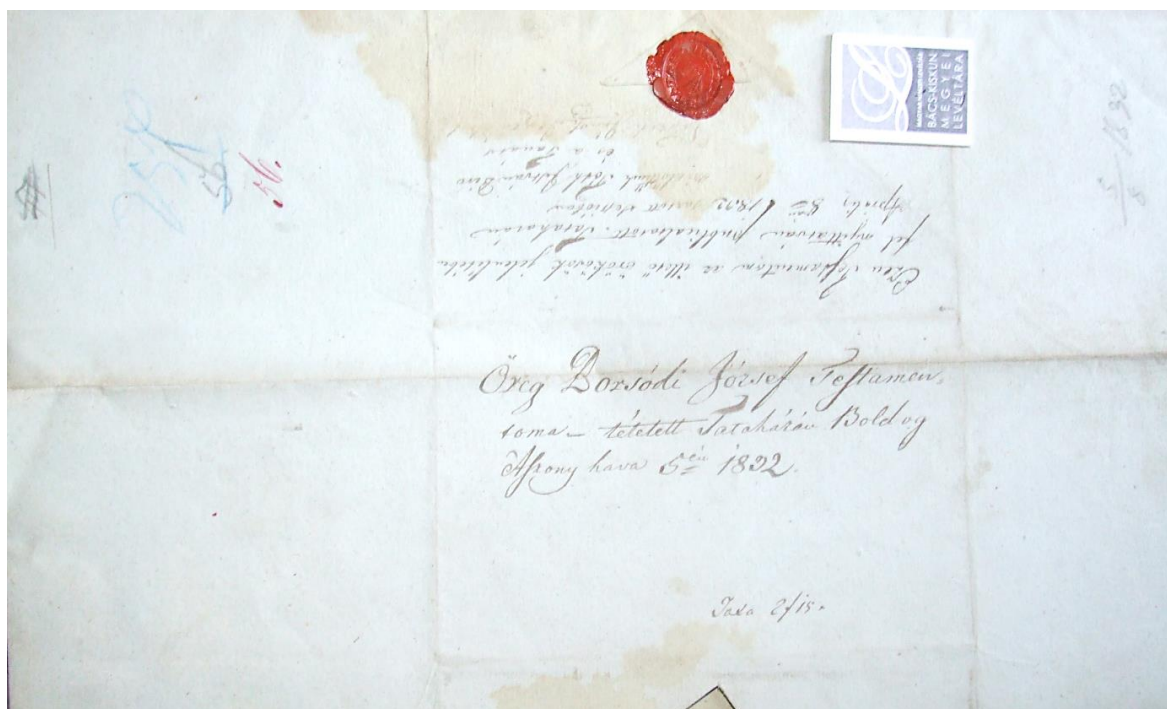
Ez az öröklési sorrend fordítottja volt a szokásosnak, ahol is a legidősebb fiú vagy a fiúk öröklik a vagyon nagyobb részét. Az idős Blazsanik Tamásnak ($\frac{3}{4}$ telkes jobbágy volt, 64 évet élt) és a feleségének tizennégy gyermeke született 41 évig tartó házasságuk alatt, de csak öt fiút élte meg a felnőtt kort. Édesanyjuk a szlovák származású Sztraka Anna. Szinte szó szerint hasonló a bevezető része az 1798. március 14-én kelt, tehát Blazsanik Tamás előtt, Tüske Márton végrendeletének is. Két fiára és a feleségére hagyja a vagyonát, illetve a feleségére a harmadrészt. Leányiról úgy rendelkezik, hogy „*Tartsák szeretettel és adják tisztességgel férjhez*”. Ez legyen az apai jussa. Az a fia, aki az édesanyjával marad, örökli az anyai harmadrészt.

Az öreg Jegyugya István végrendelete 1829-ből származik. A szokásos bevezető rész után azonnal azzal indokolja a végrendelet megírását, hogy a fia ifjabb Jegyugya István azt terjeszti, hogy „*mihelyst meghalok azonnal feleségemet és a több maradandó gyerekeimet minden javaiktól megfosztom és mindent magának foglalni szándékozik*.” Az öreg Jegyugya úgy gondolta, hogy ez nem következhet be, ezért még életében végrendelkezett. Először is István fia felől: „*aki kapott házat 300 Ft-ért, 1 db csikót 50 Ft-ért, egy sessio (kb. 30 kh.) földön termett gabona felét nekiadnám, Kunbaja- pusztán 7 láncz felét nekiadtam. Hat hízott sertésből egyet amikor elvált (elköltözött otthonról) mindenféle házi eszközöket. Szentiványon, mikor ökörcsordás volt kárpótlásra adtam egy üszőt és egy tinót, melyek megértek 50 Ft-ot*.” Végül pedig megjegyzi, hogy öreg kora miatt „*a mezei gazdaságot*” nem tudja folytatni jövő ősre minden vagyonát, házat, lovat, szarvasmarhát elad és Ferenc fiától maradt Pál nevű unokájára 300 Ft-ot hagy a „*helybeli árvaak javára cassájába*” a többiből meg élni fog a feleségével halálukig, és ha még marad, azt szentmisékre ajánlja fel.

A következő érdekes végrendelet Borsódi Józsefé, aki 1832. január 25-én rendelkezett és rá két napra elhunyt 1837. január 7-én özvegyen, 85 éves korában. Született 1747-ben a község alapítóinak egyike volt ő is, mint az előző végrendelkezők. Amiért érdekes ez a végrendelet, hogy az 1832 évi leírások után, mint hiteles okmányt a községi levéltárban őrizték a községházán. Azonban pontosan 60 év múlva valamilyen vita támadhatott az örökösök között, ezért kérték a község vezetőségét a végrendelet ismertetésére. Ahogy a borítékon írva vagyon: „*Ezen Testamentum az illető örökösök jelenlétében fel nyitván (sic) publikáltatott Tataházán április 8-án 1892. verzióban. Mielőttünk: Tóth István bíró, Burszki István eskütt, Veszeli János jegyző által*.” A szokásos vallásos bevezető rész után felsorolja az elosztás rendelkezéseit, kire mit hagyott. A négy fiára, az idősebbekre már semmit, mert ők már megkapták a jussukat, a legkisebbre: „*... a mostani lakó házamban $\frac{1}{4}$ -ed földben (ami kb. 10 kh.) és minden nemű házi és gazdasági eszközökben melyek még a háznál vagynak legkisebb Mihály fiamat örökül tettem*.” Gondoskodik József fiának özvegyéről és gyermekeiről, tehát az unokáiról: „*... a most birtokomban levő $\frac{2}{4}$ -es sessiót (telket) Méltóságos uraság engedelmével által adni kívánok*.” Van egy érdekes kitétel János fiának adott örökségben: „*házat is $\frac{1}{4}$ sessió földet konflis lovakkal*.” Ez a kifejezés 1832-ben egy faluban kissé furcsának tűnik, hiszen a konflis, mint utazásra való városi jármű alkalmazása az ismertebb.

Konflis.³⁷ (Illusztráció)

Borsodi József végrendelete.

³⁷ Német eredetű szó és a komfortabel (komfortábilis, kényelmes) lerövidülésének az eredménye. A konflis egy- lovas fogatú, könnyű bérkocsi, egyetlen kétszemélyes utasüléssel, amelyet harmonika-szerűen leereszthető ernyővel szerelnek fel. Európai városok kövezett utcáin való közlekedésre volt alkalmas, személyszállításra használták. A XX. század második felében a taxik szorították ki.

VI. AZ 1848-49-ES SZABADSÁGHARC ÉS AZ ÖNKÉNYURALOM ÉVEI

A mindennapi élet szokásainak ismertetése után térjünk vissza a község további sorsának alakulásához. 1841-ben kihalt a Grassalkovics család férfiága, miután III. Antal herceg fiú örökös nélkül halt meg. A hercegi címet csak mindenkori fiú örökös vihette tovább. A birtokot azonban még I. Antal hitbizományi birtokká nyilvánította Mária Terézia királynő engedélyével, így azt nem lehetett eladni, csak bérelni. A bajai uradalmat már előzőleg is „*méltóságos Szentgyörgyi Horváth Nepomuki János Császári és Királyi kamarás úr bérli, aki maga is a Grassalkovich kastély emeleti szobáiban lakik.*” – olvasható a bajai Szent Péter és Pál belvárosi plébánia Historia Domus VI. kötetében.

1848-as forradalom és szabadságharc lényegesen megváltoztatta földművelő nép életét a községben. A forradalom híre 1848. március 16-án megérkezett Bajára az állandó hajójáráttal. Március 18-án már Almáson is tudták és egy-két nap múlva Tataházára is elért a híre. Erről és a későbbi történelemsokról is maradtak fenn, igaz közvetett forrásokból, írásos emlékek. Az első nevezetesebb esemény az 1848. júniusi első, hivatalos, szabad választás volt. Erről Horváth Zoltán *Adatok Bácsalmás város hadtörténetéhez I. kötet. Honvédeink 1848-1918.*³⁸ című művéből találtunk Tataházára is vonatkozó utalást. A választást 1848. június 29-én tartották Bácsalmáson, mint választókerületi székhelyen. Az 1848. évi V. tc. szerint választójoga csak azoknak a férfiaknak volt, akik legalább 300 Ft értékű házzal, illetve földdel rendelkeztek, vagy legalább ¼ úrbéri telekkel. A háználküli zsellérek, béresek, nők nem kaptak választói jogot. Az almási képviselő kerületben két jelölt volt. Az egyik Jámbor Pál jankováczi plébános és költő, ellenjelöltje báró Latinovics Mór bácsborsódi fölbirtokos. A választás napján a kunbajaiak és az almásiak megszállták az Almásra vezető utakat. A 40 zászló alatt felvonuló jankovácziakat, mélykútiakat, tataháziakat nem akarták beengedni a szavazásra, Almásra. Már majdnem összecsapásra került sor, amikor a két párt Kossuth Lajos személyében egyezett meg. 12 tagból álló küldöttség ment Kossuthoz Pestre, hogy felkérjék a jelöltség elvállalására. Kossuth, miután már máshová elígérkezett, nem tudta elvállalni a jelöltséget, azonban maga helyett Vörösmarty Mihályt ajánlotta, aki ezt elvállalta.

³⁸ Bácsalmás 2003.

Vörösmarty Mihál.

A Bács Bodrog megyei almási kerület részéről Almás mezővárosban 1848-iki július hó 10-én tartott követválasztás jegyzőkönyve. Minekutána ezen Bács Bodrog megyei, jelesül: Almás és Jankóvác mezővárosok, így Bikity, Csá- voly, Felső Szeüt Iván, Kunbaja, Madaras, Mateo- vics, Mélykút és Tataháza helységekből alakított almási kerület részéről folyó évi június hó 19-ik napján Almás mezővárosban megtartott követválasztás eredményeként ezen kerület képviselőjéül megválasztott Kossuth Lajos pénzügyminiszter ur, a követséget e helyütt el nem fogadhatván, ugyanazt leköszönte: a követválasztást intéző megyei középponti választmány folyó hó 4-én tartott ülésében új képviselőválasztás megtartandását mai alulírt napra, vagyis július 10-ikére tűzvé ki s annak vezetésére Kovacsics Antal megj'ei hadi főpénztárnokot elnökül, Szevics Döme aljegyzőt pedig jegyzőül bízván meg, érintett napon reggeli 9 órakor megnyitott gyűlésben a választási elnök az összegyűlt számos választókat mindenekelőtt ezen ismėti választás okáról értesítvén, ugyanazokat összvesen és egyenkint képviselő ajánlásra nyilvánosan felszólította, melly felszólításra a jelenlevők egyhangúlag Vörösmarty Mihál nevet hangoztatván, miután ismėti felszólításra, ha vallyon nincs-e kinek észrevétele a hangzott név ellen ? mindnyájan a kikiáltott iránti által- jános akaratukat és bizodalmukat kijelenték: eként Vörösmarty Mihál ur ezen almási kerület törvényes Képviselőjének egyhangúlag megválasztatott s törvények értelmében ezen megbízó levél gyanánt szolgálendő jegyzőkönyv egyik példánya nevezett választási jegyző által személyesen kezéhez juttatni rendeltetvén, ezen jegyzőkönyrv másik két példánya a központi választmányhoz áttétetni fog.

Kelt Almáson egyezer nyolezszáz negyven- nyolczadik évi július hó tizedik napján.

Kovacsics Antal elnök, Szevics Döme jegyző.

Vörösmarty Mihály értesítése a bácsalmási követválasztás eredményéről.³⁹

Miután a jelölt keresésével a június 9-i választás elmaradt, azt egy nappal később tartották meg, ahol is Vörösmarty Mihályt egyhangúlag megválasztotta a népképviselet, országgyűlésbe követnek. Ez áll a könyvben, azonban a Mélykút Nagyközség Körlevelek Jegyzőkönyve 1848-50⁴⁰ található iratai között Tataházának a következő utasítás érkezett a Vármegyétől.

³⁹ Horváth Zoltán: Adatok Bácsalmás város hadtörténetéhez I. kötet. Honvédeink 1848-1918. Bácsalmás, 2003.

⁴⁰ MNL-BKML V. 360. Mélykút nagyközség iratai.

*„Felhívás az 1848 június 15-i országgyűlési követválasztás előkészítésére a következő helységekben: Tataháza június 5-én reggel 9 órától 11 óráig összeírásra kell minden választóképesseggel bíró lakosnak megjelenni, hogy lajstromba vegyék és tudassák velük, hogy a választáson kötelező megjelenni, különben előállítatnak!”*⁴¹ A választást Almás mezővárosában folyó év június 19-21. napján tartották Latinovits Móricz elnökletével. Nos, ilyen volt az első „szabad” népképviselési követválasztás előkészítése. Ha ez a választás mai szemmel nézve és összehasonlítva a mai választási rendszerrel kicsit furcsának tűnik, azért abban a korban nagy esemény volt. Már maga az a tény, hogy egyáltalán kiszélesítették a választói jogosultság határait és nemcsak a nemesség szavazhatott. Természetesen az ő jogaik nem csorbultak, továbbra is szavazhattak, de emellett a vagyoni cenzus viszonylagos alacsony mértékre állításával megnőtt a szavazásra jogosultak száma.

Az 1848-as áprilisi törvényeket április 11-én írt alá V. Ferdinánd király, ezzel jóváhagyta az országgyűlés határozatait: a jobbágyság eltörlését, az ősiség eltörlését, a közteherviselést, a választójogot vagyoni cenzus alapján, az egyházi tized eltörlését, a szőlődézsma eltörlését. A jobbágyság minden teher nélkül szabadult fel az úrbéri szolgáltatásoktól, és vált az általa használt föld és vagyontárgyak tulajdonosává. Ezek a változások a község életében is meghatározóak voltak. Mint minden nagy változásnak, ennek is voltak hiányosságai. Nem rendelkezett a nemesség kártalanításáról, illetve az állami kötelezettséggé tette, de a végrehajtását későbbre halasztotta. A nem úrbéri földeket terhelő szolgáltatások azonban maradtak, és bár az országgyűlés megszavazta a szőlődézsma eltörlését a szabadságharc után, a bajai uradalom bérlője, majd új földbirtokosa, gróf Zichy Ferraris Bódog ugyanúgy behajtotta, mint az 1848-as idők előtt, egészen addig még 13 évvel később a község örökáron (súlyos pénzek árán) megváltotta magát a földesúri függő viszonytól. Tulajdonképpen az állami kárpótlás az egész bajai uradalomban elmaradt és minden község önmagát váltotta meg, saját anyagi erőit mozgósítva és évekre terhelve azt.

Új szervezeti felépítés alakult ki Bács-Bodrog vármegye felsőjárásában ahová Tataháza is tartozott. Az úriszék megszüntetésével egyidejűleg a megyei törvénykezés erősödött meg. A vármegye főispánja és kormánybiztosa a bajai uradalom földesura, illetve bérlője szentgyörgyi Horváth Antal lett. A szentgyörgyi Horváth család eredetileg Vas vármegyéből származott; az egyik ága Pest vármegyében telepedett le, ezen ágból származott Antal. A főszolgabíró maradt az almási, nemes Rudics Máté,⁴² aki eddig is volt, a második szolgabíró Pál Antal lett, aki eddig

⁴¹ Uo.

⁴² Rudics család. (Almási.) Bács-Bodrogh vármegye egyik előkelő s terjedelmes birtokú adományos nemes családja. A címeres nemes levelet Rudics Kristóf kapta 1756-ban Mária Terézia királyasszonytól. Címere a családnak következő: a pajzs arany udvarában, mely fölött kékszínű szelemenen arany nap és ezüst félhold ragyog, zöld téren pej lovon magyar vitéz vágtat, fejét vörös prémes kalpag, testét arany zsinóros vörös mente, kék nadrág, fekete csizma fedi, jobb kezével kivont kardot villogtat, balkezébe lova kantárát tartja. A pajzs fölötti sisak koronáján pánczélos kar könyököl, kivont kardot tartva. Foszladék jobbról aranyvörös, balról ezüstvörös. *A család nemzékrendét meg nem kaphatván, a család nevezetesebb egyéneit említhetem föl: Rudics Máté Bács vármegyének főszolgabírája, és a múlt század végén II. József császár idejében Bachó királyi biztos titoknok volt; érdemeiért királyi adományban kapta Rudics Jánossal és Antallal Bács megyei Almás helységnek 3/9 részét, később pedig Humbaja nagy pusztát kapták. Nevezett Máté a Ludovica intézetre, mint az 1808. évi 7. törv. cz. mutatja, ötezer forintot adott. Meghalt 1826. ápril. 28-án. Nevezett János táblabíró meghalt Almáson 1831. január 8-án kora 72. évében. Rudics Dániel egykor Bács vármegye tisztviselője, 1827-ben követte, 1840-ben alispánja, utóbb udvari tanácsos, és a pesti első bíróságú m. kir. váltótörvényszék elnöke szül. Szabadkán 1786. dec. 12-én. Meghalt

esküdt volt. Az új járási csendbiztos Vujevich István betegsége miatt Alföldy István lett. Mindketten nemesmiliticsi nemesek voltak. Látható, hogy a vezető tisztségeket továbbra is a vármegyei nemesség töltötte be. Az új közigazgatási felállásban Rudics Máté főszolgabíróhoz tartozott: Baja városa, Istvánmegye, Csávolgy, Felsőszentivány, Tataháza, Jankovác, Mélykút, Mateovics. Új elem a rögtönítelő bíróság létrehozása, amelynek elnöke Latinovits Benjamin lett. Mintha mi sem változott volna meg, Rudics Máté főszolgabíró értesítette a hozzá tartozó községeket, hogy a megyei bizottmány határozata szerint 1848. május 22-én az Almásról Szabadkára vezető országúton „agyagozni” megjelenjenek és Parcsetics útbiztos irányításával ott dolgozzanak. Tataházáról három napra, naponként 15 kocsi és még 15 gyalogmunkás érkezett. A politikai helyzet 1848 júniusára megváltozott. Itt Bács-Bodrog vármegye, mint a délvidék kapuja, ki volt téve a Jellasics vezette horvát határőregységek és a szerb határőr és szabadcsapatok támadásának. Az országgyűlés, az első népképviselő, megszavazott Kossuth beszéde után 200 000 újoncot és felállításához szükséges hadihiteleket. Azonban ennek a végrehajtásához idő és pénz kellett, ezért „a haza veszélyben van” felhívásra országos toborzás kezdődött. A fegyverbe szólító felhívás a „verbuválás” Bács-Bodrog vármegye felső járásába Rudics Máté főszolgabírótól érkezett Bajáról Tataháza község előjáróságának *„Tataházán 1848. június 13-án reggel 6 órakor a község házában várják be a főszolgabíró urat, hogy a mondott órában az egész tanács együtt lévén mindannyi már általam összevárt őrsereget fejenként berendeljék, miként ők a fentebbi rendelkezés értelmében a hitet letehessék.”*⁴³ Ez év június 20-án újabb körlevél: *„minden község a nemzeti őrseregbe (nemzetőrség) 50 lakosa után egy fő önkéntest állítson ki, amely számítások szerint Bács-Bodrog vármegye 10 000 embert tud kiállítani. [Ez csak elméleti szám lehetett. Végül minden 1 000 lakos után 20 fő nemzetőrt kellett kiállítani.] Ők június 22-én a bajmoki község háza előtt reggel hat órakor jelentek meg. Másnap Hegyesre, onnan az óbéri gyepretáborba vonulnak négy napi hidegéléssel, fegyverrel és lőszerez, ha nincs más akkor kiegyenesített kaszával. Vonatkozik ez az utasítás: Csávolgy, Szentivány, Tataháza, Mateovics, Jankovác, Mélykút, Almás, Madaras, Katymár, Kunbaja községekre. // Kelt Almáson június 20-án 1848. // a nemzetőrség ideiglenes főparancsnoka Rudics Máté.”* Végül Tataházáról hány fő vonult be a nemzetőrségbe, arról semmiféle korabeli dokumentumot nem találtunk, de a Budapesten 1891-ben Mikár Zsigmond által összeállított *Honvédnévkönyv – Az 1848-49-i honvédseregnek 1890-ben még életben volt tagjairól* című összeállításában, a Bács-Bodrog vármegyei Honvéd Egylet névsorában négy egykori honvéd neve található: Rácz György, Tataháza; Német Mihály koldus, Tataháza; Szabó János földműves; Tüske Pál napzámos, szintén tataházi. Hozzá tartozik még a névsorhoz Krahlmárton Temes vármegyéből Tataházára került seborvos, *„aki 11 évig működött a községben... innen elűldözték”*. 1848 őszén, mint tábori kórházi orvos működött Aradon és 1849. június 16-án sebészmeister a 24. zászlóaljnál. Nem említették, hogy miért üldözték el Tataházáról.

Bécsben 1859. február hóban. Rudics idős József bölcsészeti tudor, a tudományok buzgó pártolója; már 1841-ben Bács megyei főispáni helytartó, arany sarkantyús vitéz, utóbb 1844. táján főispán, sz. Gergely rend vitéze. Volt főispán 1848-ig, és ismét az alkotmány visszaállításakor 1861–1862-ig; – 1850. után osztrák birodalmi báró. Művelt költői tehetségét mutatja költeményeinek „Hervatag füzér” cím alatt 1857-ben kézirat gyanánt megjelent kötete. Rudics Máté (lak. Szantován) 1840–1849-ben szintén Bács vármegyének egyik főszolgabírája volt. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/kilencedik-kotet-796B/rudics-csalad-almasi-92A5/>.

⁴³ Mélykút Nagyközség Körlevelek Jegyzőkönyvei 1848-50.

A harcok a vármegye déli részén egyre elkeseredettebben dúltnak 1848 nyarán és az ősz végén. Szentgyörgyi Horvát Antal főispán Rudics Máté főszolgabírónak írt levelében panaszkodik, hogy az alsóbácskai táborokban nagyszámú sebesültet gondoznak, akiknek szükségük lenne ágyneműre és szalmazsákokra. A zsidó közösségek adjanak minél több gyapjús zsákot, amiből szalmazsákot lehet készíteni, de nemcsak ágyneműt, hanem hosszú szűröket is kértek a közelgő hideg idő miatt. Szintén az elkeseredett délvidéki harcokra utal az 1848. szeptember 13-i Rudics Mátétól kapott körlevél a felsőjárás községi előljáróságoknak. A temerini szerbek elől megfutamodott lakosok itt telepednének le átmenetileg a felső járás községeiben, őket osz-
szák szét a lakosság között és „helyeztessenek el”. Az előzőekben leírt tataházi „toborzás” történetéhez tartozik még, hogy az ott leírt ókéri tábor – Ókér Újvidéktől északra fekvő község kb. 30 km-re – szó szerint „a Bács-Bodrog vármegye kebelében tanyázó” sorkatonaság és nemzet-
őrség felállítására 1848. július 1-től „az alábbi készletek kibocsátására kötelesek a következő községek és városok”. A 23. szám alatt nevezik meg Tataházát és az elvárást, ami 62 db kenyér és 13 ló. A levél kelt az ókéri táborban 1848. július 6-án. Thurszky Ferenc, főszámvevő és Fitos István, tábori bizottmányi jegyző aláírásával. A délvidéki katonaság ellátására Rudics Máté főszolga-
bíró levelében utasította Milassin Zigmundot, a Tábori Élelmezési Bizottmány felelősét, hogy kötelessége a bizottmánynak Bajára, négy napon belül beszállítani. A város alatti – ma Szent-
jános városrész – császári raktárba több tízezer mázsa lisztet és jól kirostált kétszerest kellett betárolni a környező községekből. Pesti mérőnként (kb. 56 kg) 7 forintot kapnak érte. A beszál-
lítást a községeknek saját fuvarszközzel kellett megoldani. A helységek megnevezése: Csávoly – 307, Szentivány – 302, Jankovác – 908, Mélykút – 668, Tataháza – 207 (ami kb. 112 mázsa), Baja – 301 mérő.

Közben a katonai helyzet az ország területén megváltozott, a délvidéki katonaságot kivonták, feljebb vezényelték a Baja-Szabadka vonalra. Ennek következtében a délvidéki lakosságot ma-
gukra hagyták. A kivont regurális hadsereget az északi régióba irányították Windischgrätz csapatai ellen. A bajai hadosztályt északra, Kalocsára vezényelték. Ezenkívül még Szabadkán állomásozott egy nagyobb magyar honvédségi alakulat. Ez a két alakulat volt hivatva a Duna-
Tisza köze megvédésére. Ezt sikerrel teljesítették, mert a délnyugatról érkező és a Baját elfog-
laló császári csapatok (1848. február 13.) nem tudták átkaroló hadműveletüket a Duna-Tisza
vonalában Pest felé végrehajtani. Így a magyar hadvezetés felkészülhetett a Windischgrätz el-
leni hadjáratra Görgey Artúr tábornok vezetésével. E délvidéki csatározások Tataházát nem
érintették. A község az „állandó” hadtáp szerepét töltötte be, ugyanúgy, mint a környező ösz-
szes település. Élelmet, lovat, önkénteseket, szekereket kellett szolgáltatni a magyar hadsereg
számára. Utolsó írott esemény a szabadságharc idejéből egy levél, melyet 1849. február 23-án
reggel 6 órakor lovas futár hozott Mélykútról. Feladója Szalay Mihály Mélykút község jegy-
zője, címzettje Tataháza előljárósága. „Azonnal állítsanak 40 kocsit ülésekkel együtt és még a mai
napon kilenc órakor legyenek Mélykúton Bach József százados úr az itt állomásozó katonaság parancs-
nokának szigorú meghagyása.”⁴⁴

⁴⁴ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza nagyközség feudális és korai újkori iratai. 1848-1849.

Erősen előjárólag!

Az in fiáltáros katonaság parancsnokának
Bach József százados urnak figorá
meghagyásából Szahára helyreig. Viro.
jának és előjáróinak mulafiharlan
közelesegükkel teicik, miszerint a hely
ségükből negyven kocsi a legolyosabb
felelet terhe alatt rögtön kiállítvának,
ugy hogy ezen kocsi most minyáan
reggeli 9. órára üléssel ellátva
in Melykúron orverlenül megjelenejed.
Kelt Melykúron 1849. febr 23^a reggeli
6. órákor

a. n. p. százados és parancs
nok ur megbízásából
Szadaj Mihál melykúri
jegyző.

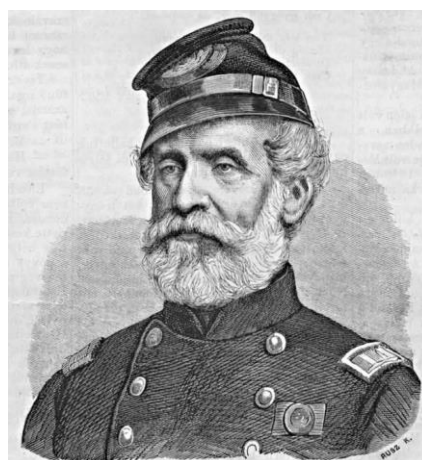
Katonai parancs Bach József parancsnok megbízásából.

Az előljárásság azonnal intézkedett, 72 fogat tulajdonosát írták össze név szerint nagy buzgósággal a 40 helyett. A parancsnok neve után (Bach József) a császári csapatokat feltételezhetjük, sőt a hadi helyzet akkori állása szerint biztosan. Arról nem szól a további írás, hogy a szekerek átmentek-e Mélykútra vagy az egész akció megmaradt az összeírás szintjén. Sokáig nem tudtuk beilleszteni ezt az eseményt a szabadságharc bácskai történetének a sorába. A bajai városi könyvtár egyik könyvében bukkantunk rá Bach József személyére és a délvidéki harcokban játszott szerepére. A könyv címe *A magyar függetlenségi harc 1848-49-ben a délvidéken*, a szerző Olchvári Ödön. A szerző kiadásában jelent meg 1902-ben Budapesten, a hasonmás kiadás. A tataházi előljárásságnak küldött üzenet lényege, hogy Bajáról Szeged felé vonuló magyar alakulatok szállításához állította ki a szekereket. A Szegeden állomásozó egyik délvidéki magyar csapattest parancsnoka volt Bach József százados.⁴⁵

Perczel Mór vezényletével innen vonultak le Verbász, Szenttamás irányába, ez utóbbi felszabadítására a szerb, osztrák hadak megszállása alól.

Bonyhádi lovag Perczel Mór⁴⁶

Perczel Miklós

Perczel Mór testvére, Perczel Miklós 1812-ben született Bonyhádön és 1904-ben hunyt el Baján, a felesége borsodi és katymári Latinovics Hermína, az 1849 februárjában Baján állomásozó dandár parancsnoka. 1849 márciustól a bácskai hadtest élére kinevezett Perczel Mór tábornok mellett szolgált, mint honvéd alezredes és dandárparancsnok a bácskai IV. hadtestnél. Később Kossuth, ezredessé nevezte ki.

A magyar honvédsereg áprilisban újra visszatért Bácskába és megregulázta a szerb határőr és szabadcsapatokat, de a szabadságharc a cári hadsereg túlereje miatt elbukott. 1849 őszén, októberben már a császári közigazgatás utasításai olvashatóak az iratok között, ezek lényege: minden tilos, minden ellen vétőket keményen megfenyítik. Haynau tábornagy utasítására

⁴⁵ „Bach József: Szekszárd, 1821. aug. 17. Pach (!) Jakab és Mandl Rozália fia. Német, nem nemes, r. kat. Könyvkötő-mesterséget tanul. 1841- közvitész, 1842- tizedes a 61. Rukawina gyalogezredben. Nőtlen. (Felesége Adler Eleonóra lett.) 1848 szeptemberében főhadnagy lesz a Tolna megyei-, ill. 3. dunántúli önkéntes nemzetőrszázalójban. Kosztolányi Mór őrnagy dandárában részt vesz a Jellačić elleni harcokban. Nov. (1.) - százados alakulatánál a fel-dunai seregben. 1849 januárjától az eszéki várőrség tagja (?). Márc. 16- százados a (második) 7. honvédszázalójnál a bácskai (IV.) hadtestben. Szenttamás bevétele után kitüntetik a katonai érdemjel 3. osztályával (ápr. 16.). Később alakulatával a pétervárad várőrségnél szolgál, a vár feladásáig (szept. 7.). Hivatalnokként halt meg, Szekszárd, 1864. jan. 19.” Közlöny 1849/57., 93., KAW: Gb. 61. LIR. 1851-1857 4/154., MOL: ONöHt. Ált. 1848. 7370. és 8140., Uo.: Hm. Ált. 1849. 6620., 10576., Uo.: Bm. Honv. segély 1868. 7201., HL: 1848-1849 45/126., Szül akv. MOL A 5000., Hal. akv.: uo. A 5005.

⁴⁶ Bonyhádi lovag Perczel Mór, (Bonyhád, 1811. november 11. – 1899. május 23.) Tolna megyei földbirtokos, honvédtábornok, az 1848–49 évi szabadságharc egyik katonai vezetője.

Zomborban megalakult a haditörvényszék. Van egy érdekes és talán a széles közönség előtt kevésbé ismert eseménysorozat az 1848-49-es forradalom és szabadságharcból. A római katolikus egyház szerepe Bács-Kiskun vármegyében a fent említett időszakban.

E jeles tanulmányt dr. Lakatos Andor a Kalocsai Érseki Levéltár igazgatója és Sarnyai Csaba Máté írták, címe *A Kalocsai Érsekség története és szerepe 1848-50 között*. Az egyházmegye vezetője gróf Nádasdy Ferenc, a kalocsai érsek volt a püspöki kar legidősebb tagja. Támogatta az Eötvös-féle liberális, polgári törvényt az állam és az egyház szétválasztásáról. 1848. július 17-i körlevelében a papjaitól „*A rend és a béke fenntartását*” kérte. A szabadságharc bukása után a lehetőségekhez képest igyekezett megvédeni a beosztottjait. Itt van még Zsuffa József Tataháza plébánosa, aki a szabadságharc eszméjéért kiállt, nem rejtette véka alá a véleményét. Támogatta Jámbor Pál jankováczi plébános országgyűlési képviselőségét a bácsalmási kerületben. Erről már írtunk a forradalom kezdeti időszakában, de magáról Jámbor Pálról érdemes megjegyezni, hogy nemcsak, mint egyházi személy, hanem mint a kor egyik költője igen szoros kapcsolatot tartott fenn Pesttel az irodalmi élet központjával. Nyílt levelét az 1848-as választásokon a polgárokhoz intézte: „*Én is voltam szerencsés, hogy pár község (közte Tataháza) megtisztelt bizalmával.*” Miután nem lett követ beállt önként a hadseregbe és részt vett a szabadságharcban. A dicső szabadságharc után külföldre, Párizsba menekült és csak 1861-ben tér haza. Visszatért az egyházi életbe, de miután 1849-ben megfosztották plébánosi rangjától csak káplán lehetett, majd Szabadkán iskolaigazgató és országgyűlési képviselő volt. Zsuffa József tataházi plébánost, mint kisebb vétség elkövetőjét, áthelyezték, először Bácsborsódra majd Vaskútra. Tataházán 1834-1850-ig volt plébános. Ízes magyar nyelven írt, vezetett gyöngybetűs írásait ma is élvezettel lehet olvasni. Még egy lelkésze volt Tataházának, Fratrīts Lőrinc, aki 1848-49-ben Bajsán (Zombor melletti község) volt plébános és részt vett a szabadságharcban. Ezért az osztrák hatóságok világi bírósága egy évre bebörtönözte. 1869-ben került Tataházára adminisztrátornak. Itt halt meg 1870. február 24-én, úgy tudjuk, hogy itt temették el a templom alatti kriptában, Kiss György a község első plébánosa mellé. Kapcsolódik még Tataházához, ha nem is szorosan Piukovics György mateovicsi származású káplán, aki katonának állt a pesti honvédek közé. Piukovics György és Fratrīts Lőrinc is mindketten bunyevácok voltak mégis csatlakoztak a magyar szabadságharchoz.

Visszatérve a történelmi események folytatásához a politikai életben, ott hagytuk abba, hogy 1849 októberében már a császári közigazgatás iratai olvashatóak és báró Haynau utasítására megalakult Zomborban a haditörvényszék. Haumann tábornok rövid, de annál véresebb, kegyetlenebb tevékenységére utaló iratok nem találhatók a község iratai között. A község közigazgatási helyzete azonban átrendeződött. A szabadságharc leverése után a Habsburg birodalom átalakulása került előtérbe a politikában. Az úgynevezett centralista politikai szárny került hatalomra Alexander Schwarzenberg herceg vezetésével, aki bevezette a nyílt abszolutizmust. 1851 végén az ún. szilveszteri pátiens révén meghírdették az abszolutizmust. A király kezében összpontosult a kormányzás. Az uralkodó Magyarországot a „jogeljátszás elméletére” (Verwirkungstheorie) alapozva be akarta olvasztani összbirodalmába (Gesamtmonarchie) amelyben Magyarországot a „jogeljátszás” elmélete alapján hazánk elvesztette jogát arra, hogy sorsát önállóan intézze és bevezette a nyílt abszolutizmus rendszerét.

Tataházát kétszeresen is érintette, mert a gazdasági, adóügyi megszigorításokon túl is egy mesterségesen létrehozott korona tartományhoz csatolták. Az uralkodó I. Ferenc József 1849. november 18-án kiadott határozatával létrejött a Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Krassó megyékből, valamint Szerém-megye rummai és illoki járásaiból magalakult Szerb Vajdaság és Temesi bánság, amely külön Magyarországtól független korona tartománnyá vált. A közigazgatás hivatalos nyelve a német lett. A közigazgatási egység 1860-ban az Októberi Diploma révén szűnt meg. Az új miniszterelnök Alexander Bach hajtotta végre a nyílt abszolutizmus rendelkezéseit, vármegyék megszüntetését. Az addigi vármegye központja Zombor már csak egy kerület központja lett, amelyhez Tataháza is tartozott. A Szerb Vajdaság központja Temesvár lett. A községi iratokban egyre, másra bukkannak elő az onnan küldött utasítások. Centralizálták a közigazgatást, új hivatalnokok ezrei érkeztek a Lajtán túlról Magyarországra, mert minden okmány német nyelven íródott. Az új hatalom, az egész országot katonai megszállás alá helyezte, ennek fenntartása a helyi lakosságra hárult. Tataházát sem kerülte el ennek a tehernek a viselése.

*„Heinrich Pál közigazgatási Főszolgabírótól!
Tataháza előjáróinak!*

Almás város által benyújtott jegyzék szerint itten elszállásolt Cs. Királyi katonaság számára felállítandó természetményekből augusztus 12. napjára Tataháza község 20 mázsa 236 részlet zab 182 részlet széna és 1184 részlet szalmával adós maradt. Meghagyatik tehát: az előjáróknak miszerint a természetményekbeli hátralékot azonnal behajtani és Almásra szállítani, szoros kötelességüknek ismerjék. Ellenkező esetben kénytelen leszek hanyagságuk és makacsságuk megfenyítésére katonai hatalomkart igénybevenni.

*Kelt Almáson augusztus 24-én 1850.
Heinrich Pál, közigazgatási főbíró”⁴⁷*

Heinrich Pál, mint közigazgatási főbíró valószínűleg Zomborból küldte utasítását Tataházanak címezve. Zombor körzetéhez tartozott a Bajai Járás, melynek egyik községe volt Tataháza. 1863 után visszaállították a régi vármegye rendszert és újból Zombor lett a vármegye székhelye, Tataháza pedig a Felső, második járásbeli község „falu” minősítéssel. A centralizációs politikának voltak kemény gazdasági következményei a mezőgazdaságra nézve is, a belső vámok eltörlése elősegítette a magyar áruk mozgását az osztrák tartományok felé. A Magyarországon bevezetett osztrák adórendszer, osztrák Polgári Törvénykönyv, osztrák mértékrendszer és osztrák oktatási rendszer szintén az egységesítés irányába hatott. Ezek merőben átalakították a mindennapi életet. Az Urbéri Pátens bevezetése véglegesítette a jobbágyság eltörlését úgy téve mintha az 1848-as magyar országgyűlés ezt soha nem mondta volna ki. Ezzel a lépéssel megindult a magyar mezőgazdaság kapitalizálódása, ami miatt lehetővé vált a telekkönyvezés bevezetése. A Bach-korszakban (1850-1859) az Osztrák Polgári Törvénykönyvet egy nyílt paranccsal Magyarországon is hatályba léptették. Megkezdődött az osztrák mintájú telekkönyvek hazánkban az akkori Magyar Királyság területén történő bevezetése, egy 1853-as igazságügyi miniszteri helyszínelési rendelet alapján.

⁴⁷ MNL BKML V. 382. a. Tataháza nagyközség iratai. Feudális és korai polgári kori iratok.

Ebben elrendelték az ingatlanok felmérését, helyszínelési jegyzőkönyvek készítését, majd ezek alapján a telekjegyzőkönyvek felfektetését, illetve 1855-ben a telekkönyvi bevezetését.

A telekkönyv rendeltetései: a jog és a vagyonbiztonság fenntartása,
a magántulajdon biztosítása,
a hitelügyletek szilárd alapokra helyezése,
az ingatlan, mint áru forgalmának előmozdítása

A földek adóztatására bevezették 1850-ben a „hozadéki katasztert”, ez tartalmazza a földadó alanyát és a földadó tárgyát. A földadó alapja a tisztán elérhető jövedelem. Az elérhető tiszta jövedelmet az átlagos gazdálkodás mellett egy kataszteri hold (alsó-ausztriai = 5 754 m²) területen tízévi terméseredmények, terményárak és termelési költségek hatévi átlagát vették figyelembe. A földadó katasztert községenként készítették el, így Tataházán is elkészült.⁴⁸

Tataházán és a Bajai Uradalom többi helységében a helyzet felemás volt, mert még létezett az uradalom és volt földbirtokosa, illetve bérlője. 1851-ben Szentgyörgyi Horváth Ödön, akihez, mint a község földesurához fordult a község kérelemmel:

*„Alázatos kérelem a Nagyságos Földesúr,
Legkegyelmesebb urunknak!*

Nagyságos Szentgyörgyi Horváth Ödön legkegyelmesebb urunkhoz fordulva Tataháza előljárói kéri, hogy az elemi iskolát újraépítik, mivel használhatatlanná vált, addig a gyermekeket az uradalmi mézsárszékbe helyezték, mivel más hely nincs a községben. A benne lakó mézsáros „húst soha nem mér, hanem ellenkezőleg bordélyháznak és kocsmának használja.” Kéri továbbá, hogy a monostori erdőből sövénynek való anyagot és karókat hozzanak a paplak kerítésének a javításához.

Kelt: Tataháza, 1851. február 15.”⁴⁹

Bár a jobbágyság intézményét nem állították vissza, sőt az előbbieken említett Urbéri pápens kiadásával mintegy véglegessé tették annak eltörlését miután a földesurakat nem kártalanították, az említett földterületekért egyes szolgáltatások, mint a regálé a kisebb királyi jogokra: kocsma, mézsárszék megmaradtak a földesúr tulajdonában. Ugyan így a szőlődézsma is megmaradt és minden évben köteles volt a község az uradalmi pénztárba befizetni. Kivéve akkor, ha úgy nem járnak Tataházán, mint 1860-ban, amikor október 12-ről 13-ra virradóra, amikor a község házára befizetett pénzt ellopták és többé nem is került elő. Nem szól a fáma arról, hogy ez, hogy lett befizetve az uradalmi pénztárba. Az előzőekben leírt 1849-1859 között történt politikai és gazdasági változások ellenére a község lakóinak élete alapvetően a fölművelődés körül bonyolódott.

Az 1855-ös összeírás szerint a községben élők lélekszáma 1 525 fő, van 44 házatlan és szolga, van 165 ház a községben. 1 690 kh. szántóföldön, 1 270 kh. kaszálón, 941 kh. legelőn gazdálkodtak. Van a gazdáknak 416 lovuk, 152 hámos ökör (igavonó) 248 ridegmarha, 152 fejős tehén. Az összeírást Dénes Gábor a község jegyzője végezte. A lélekszám növekedésével párhuzamosan megnövekedett az igény a földbirtok iránt. Ezért a község 1855-ben 300 kh.

⁴⁸ A kataszter és telekkönyv intézménye Magyarországon. – Digitális tankönyvtár.

⁴⁹ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza nagyközség iratai a feudális és a korai polgári korban.

gyeptörést végzett a legelők rovására. Ennek költségét az adófizető lakosoknak kellett befizetni, ha bérbe akartak kivenni a községtől, ami kataszteri holdanként 5 Ft kiadást jelentett évente. Egész pontosan 299 és 2/4 hold, ami után 1 557 Ft folyt be a befizetésekből. A korabeli szöveget idézve: *"Mely somma a 885-i év november 16-án bajai Királyi és Császári Adóhivatalba a nyugta befizettetett."*

A gazdálkodás módja a letelepedési utáni majd száz évben nem sokat változott. Fridrik Tamás, aki 1852-ben maga is tanító volt Tataházán, a következőket írja: Bács-Bodrog vármegye földrajzi, történelmi, statisztikai népszerű leírása című 1878-ban Szegeden megjelent művében Tataházáról. *„Tataházán 1878-ban nem volt Posta sem kiépített országút. A magyarok még címeres ökörrrel szántanak és hordanak.”* - szállítanak, ami nem túl hízelgő, de a kornak igen hiteles leírása, amely az 1855-ös leírással teljesen megegyezik. Ennek ellenére Fridrich Tamást bemutatni szinte kötelesség. 1829-ben született a Bács-Bodrog vármegyei Kupuszinán, mai nevén Bácskertesén mely Zombortól délnyugatra hat kilométerre fekszik. A Fridrich család ma is ismert család a településen, akiknek a tagjai szorgos német telepes gazdálkodók voltak. Az 1848-49-es szabadságharcban Damjanich táborában szolgált és ott volt, mint tiszt Budavár ostrománál is. 1852-ban végezte el a Tanítóképzőt, majd Adán tanító, majd ipariiskolai igazgató, tanfelügyelő. Nevéhez fűződnek a felnőttek esti iskolájának és a tanyasi iskolának a létesítése, illetve a faiskolák és a selyemhernyó-tenyésztés szorgalmazása. Ebben a nehéz, átmeneti korszakban számos csapás érte a községet. Elsősorban az ismétlődő és sajnos sűrűn megjelenő járványok. 1855-ben a kolera pusztított végig észak-Bácskán. Tataházán a 123 elhalálozottból 62 kolerás beteg volt. Kolerajárványok voltak előbb is. 1831-ben, amikor egész észak Bácskát körbezárták, csak Mélykúton hagytak egy kijáratot, de voltak kolerajárványok a következő években is. Tataházán 1864-ben skarlátjárvány dúlt, ami 76 gyermek életét követelte. 1893-ban 35 gyermek hunyt el kanyaró, vörheny, diftéria betegség következtében. A halál mindig tragikus dolog, de az akkori emberek érzésvilága az akkor élethelyzetekhez igazodott. Vagyis a halált, mint az élet elmúlását sokkal természetesebbnek tartották, mint manapság.⁵⁰ Hozzá tartozott az élethez, mint maga a születés, mert mindkettő otthon történt. Ha valaki elhunyt azt otthon ravatalozták fel és rövid időn belül eltemették. Tataházán az első temetőt 1762-ben létesítették, tehát a hivatalos betelepítés előtti évben már létezett, és ez arra vall, hogy már akkor is éltek családok a pusztaként nyilvántartott területen, vagy a tervezett betelepítés előtt az uradalom elkészítette a temető helyét. Maga a temető az 1890-es térkép szerint a Kálvária utca végén volt. Ez a mai jánoshalmi földút kezdeténél a most is álló keresztnél kezdődött és a mai Kígyós és a szélső ház sor között az egykori gépműhely bejáratáig tartott. A temető egy dombon terült el, és az 1896. évi Birtok részletezési jegyzőkönyv szerint 659 négyszögöl, azaz 2 636 négyzetméter volt, ami a hatvanas években el lett dózerolva, és ennek a helyén épült fel a TSZ gépműhelye. A mai temető az 1896-os *Birtokrészleti jegyzőkönyv* szerint, Tataháza község adómentes, temető, árok, kápolna 2 kh., azaz 9 510 négyzetméter a mai helyén lett kialakítva!

⁵⁰ Dr. Borovszki Samu: Magyarország vármegyéi és városai térképpel. Bács-Bodrog vármegye II. kötet. 1896.

VII. A POLGÁRI KOR KEZDETE: 1862-TŐL A TRIANONI DIKTÁTUMIG

A Szentgyörgyi Horváth család után a Vicay család bérelte rövid ideig az uradalmat, majd 1856-1862, majd a gróf Zichy Ferraris Bódog tulajdonába került, ami miatt ez lehetővé vált az a telekkönyvezés bevezetése volt. A tulajdonviszonyok rendezése érdekében 1862-ben egyezés jött létre a község és az új tulajdonos között. Ennek értelmében a község örökáron megváltotta magát a földesúri kötöttségek alól, így majdnem száz évvel a betelepülés után immár önálló községgé vált. Ezekben az években a bajai uradalom, minden községével és Baja, városával hasonló megállapodásokat kötött gróf Zichy. A megállapodásról szóló hiteles másolatot a Kalocsai Érseki Levéltár Tataháza plébániai iratok között lehet megtalálni.

*„Adás vevési szerződés Melly eladó Gróf Zichy
Ferraris Bódog és Tataháza község ez
utóbbi egyetemleges /: in solidum/ fizetési
lekötelezése mellett kötöttett:*

Az eladástárgyát képezik a tatházán lévő kisebb királyi jogok /:regálék:/

1 ször a kortcsma, bormérési joggal, melly évenként 460, azaz négyszázhatvan forintot jövedelmez és így 9 200 forintnak, azaz kilencezer és kétszáz forintnak 5%-tel számolva tőkekép megfelel

2 szer Mészárszék a vele járó joggal mely 30, azaz harminc forintot jövedelmez évenként és így Hatszáz forintnak, azaz tőkekép 5%-kal számolva megfelel

3 ször az úgynevezett pusztá fundus melly évenként 4 ft 20 kr azaz négy forint és húsz krajcárt jövedelmez és így 84 forintnak, azaz nyolcvannégy forintnak 5%-tel számítva tőkekép megfelel

4 szer

A kortcsma és mészárszék épület 1 000 azaz egyezer forintért.

5 ször

Az eladott tárgyak összege mely 10 884 azaz tízezernyolcszáz nyolcvannégy forint öt évi részletekben a velejáró tőke hátralék 5%-os kamataival ugyanaz nap fizetendő és pedig:

1863 évi hó elején 2 176 frt 80 kr

1864 évi hó elején 2 176 frt 80 kr

1865 évi hó elején 2 176 frt 80 kr

1866 évi hó elején 2 176 frt 80 kr

1867 évi hó elején 2 176 frt 80 kr

összesen:

10 884 forint

6 ször

Miután a kisebb (sic) királyi jogok /:regálék:/ és ezekhez tartozó épületek több évre vannak adva a Tataházi község köteleztetik ezen szerződést lejáratáig tartani különösen megjegyeztetvén, hogy a sör az említett szerződés lejáratáig - a bajai Sörházból leszen veendő.

7 szer

Minden előforduló tévedés elmellőzése végett a Tataházi községnek át fog adatni a most ott fennálló kisebb királyi jogokat /:regálék:/ illető szerződés másolata

Azon esetre, ha a kisebb királyi jogok /:regálék:/kárpótlás adatnék az a Tataházi község tulajdonává válik valamint az ezzel egybe kapcsolt mindenféle terhet szint úgy a jelen szerződés átírási költségeit is a tataházi község tartozik viselni. E jelen szerződés eredetiben átadatván.

Kelt: Mélykúton 1862. évi

Gróf Zichy Ferraris Bódog m.k. Galicz János bíró m.k.

Fehér István eskütt m.k. Kiss Pál eskütt m.k. Juhász József eskütt m.k.

Galicz István eskütt m.k. Pásztor József eskütt m.k. Tüske, Tüske István m.k.

Kazinczi Sándor, Tüske István m.k. Krizsán Márton m.k.

Kalmár Ferenc m.k. X Tüske György József, Juhász Mihály m.k. X

Lajkó Márton, Tüske Gergely, m.k. X Vajda Imre X Jegyugya Antal X

Kurucz György X Szabó Enok X Ács János, Kalmár Miklós m.k. X

Szabó m.k. X Ferenc, Kollár Mártonné m.k. ifj. Szabó Mihály X. Szabó Pál X

Jónás István, Tüske Márton m.k. X Kovács István öreg, Galuska Pál m.k. X

Galitz Ferenc m.k. Markó József m.k. Szalai Sándor m.k. Mészáros István m.k.

Burszki Mihály m.k. X Burszki György ifjú, Szalai János m.k.

Nagy Benedek jegyző m.k, mint név aláíró"

Bélyegek: 30 kr, 6 kr

Egy 30 és egy 6 krajcáros illetékbélyeg odaragasztva és átírva kezdődött az írás a bélyegeken: „Hogy ezen a fél által szerzett másolat a bélyegzeten eredetivel összeegyeztetvén mindenben összhangzónak találtatott szemmel bizonyítom.

Kelt Baján 1862 ^{dik év.} nov. hó 14 én

Mályó József eskütt bíró. "51

Talán érdemes megnézni, hogy mit is tartalmaz ez a szerződés. Az uradalom létezésének idején bizonyos jogokat csak a földesúr gyakorolhatott. Ilyen volt Tataházán a kocsmá és mészárszék működtetése. Ezeket vásárolta meg a község „in solidum” egyetemleges elkötelezettség feltételével. Aláírói a község vezetősége, az előjáróság a bíróval az élen. Az eladó gróf Zichy Ferraris Bódog átadja a még birtokában lévő vagyontárgyakat a községnek ötévi részletfizetéssel kemény 10 884 Ft-ért, 5%-os kamat felszámításával. Arról nincs dokumentum, hogy a község honnan teremtette elő az évi 2 176 forint 80 krajcárt, de a későbbiekben az adó-kivetéseknél látható, hogy kétféle adót rótak ki. A község adófizetői már nem a jobbágyság, mert az megszűnt, hanem úgymond a polgáira, mert ekkor már ez a hivatalos megjelölése a község lakóinak az anyakönyvekben. Az, hogy a község, a megye felé fizetendő adókat mennyire tudta teljesíteni a „polgár” gazda az már más kérdés és erről a későbbiekben még szó lesz. Természetesen a kocsmát, a mészárszéket azonnal kiadták zsidó bérlőknek, akik egy vagy több éves bérleti szerződést kötöttek és a bérleti díj a község bevételeit gyarapította, ami ebben az esetben évi 100 Ft-ot tett ki.

⁵¹ Kalocsai Főegyház Megyei Levéltár V. 121 Tataháza, Plébániai iratok.

A regálé váltságának, amiről már esett említés, annak a kamatait még 1894. évben is fizette a község a 999 forintokat. Ennek alapján megállapítható, hogy nem volt jó üzlet, de ha meg akart szabadulni az uradalmi léttől, akkor nem volt más választása. Az állam a beígért megváltás átvállalását csak ígérte, de soha nem került rá sor. A fent leírt szerződésnek van egy folytatása is, egy jegyzőkönyv, amely a tataházi Községházán készült 5 évvel később, 1867. december 12-én.

„Jegyzőkönyv

36 kor, 10 kor és 4 koronás illetékbélyegek felragasztva

Mely Tataháza községházánál 1867. év December hó 12^{én} felvétellett.

Jelen voltak

Fő és nagyon tisztelendő Molnár János Jankováczi Plébános és felső-tiszakerületi alesperes Úr – Mézsáros Ignácz Tataházi Plébános úr és az alul írt előljáró bizottmányi tagok és többi lakosok:

Felszólíttatván a község, hogy minek utána 1862. évben a volt méltóságos uraság gróf Zichy Ferraris Bódog Úrtól a regálé, vagyis a királyi kisebb jogokat szerződésileg 10 884 Ft-ért össz. érték örök áron minő alaphól fogja a Templomot és a plébánia lakot jövőre javítani vagy elemi csapások által újonnan felépíteni. Az alól írottak egyhangúan az egyház nevében oda nyilatkoztak, hogy a fent kitett 10 884 forint tőkéből, aminek eddig befizetett 5023/24 krajcárból levonva az 5% kamatot 4 évre a tőkéből 576 Ft. 80 krajcár a tőkéből leszámítva és a tőkébe 4 446 Ft. 44 krajcár a még hátralékban fen maradt 6 437 Ft 56 krajcár tőkét, ha a volt Méltóságos uraság gróf Zichy Ferraris Bódog úr a templom alapjába kegyesen átengedné a helybéli templom és Plébánia épületek jó karbani fenntartását, sőt szerencsétlenség esetén elvállalja – mely esetben, ha az a fent tisztelt gróf úrtól magtagadtatnék a Templom el nem vállalja és a Plébánia épületek jó karbani fenntartását és eszerint rendelkezni.

Kéntelen a község a Templom javíttatási tárgyban a folyó országgyűlési határozatot bevárni és aszerint rendelkezni.

Végül a község kijelenti mi szerint a vált Urságnak ez előtt nem volt úgy jelenleg is semmi nemű aloldiális (szabadon, tehától mentesen öröklött (vagyon) földje határunkban nincsen – hanem 1857 évben legelő elkülönözés alkalmával jutott a Méltóságos urunknak 1257 hold, melyből több részletekben a helybéli egyes lakosoknak örökösen eladott 737 holdat és Barát József úrnak egy tagban 500 holdat melynek árát a Méltóságos Urunk fel is vette.

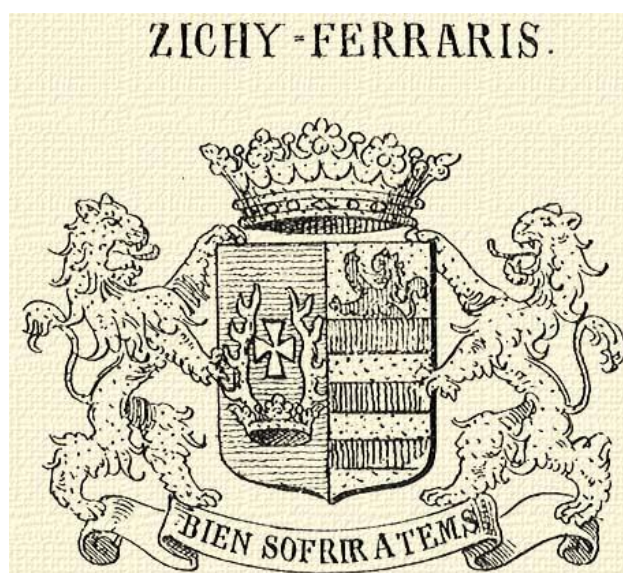
Kelt Tataházán, mint feljebb

Ács János	eskütt
Markó József	eskütt
Galicz János	eskütt
Ágostony Mártony	kaszír (pénztáros)
Kalmár Miklós	eskütt
Bényi József	eskütt
Szabó Ferenc	eskütt

Bizottmányi tagok

Tüske Gergely	Mikó Antal	Szalai János
Pásztor József	Tüske Istvány	Tóth Mihály
Tüske János-ifjú	Gömöri Páll	Pálinkás Mihály
Tüske Mátyás	Kollár József	Blazsanik Istványné
Vajda István	Kalmár Pál	Masa Pál X
Fehér István	Krizsán Márton	Bényi Ferenc X
Juhász József	Pálinkás József öreg	Kazinczi Sándor X
Szabó Márton	Oláh Péter	Jegyugya Antal X
Tüske Antal	Elek Márton	Nagy Ignácz X
Tüske Mártony	Pálinkás József	Oláh János X
	Tüske István János	Burszki András X
	Pálinkás József Barna X	Juhász István

Nagy Benedek jegyző, mint névaláíró⁵²

A család címere

⁵² MNL-BKML V. 382. a. Tataháza nagyközség iratai a feudális és a korai polgári korban.

A jegyzőkönyv szerint a község szerette volna azt és azért és felkérte a volt uraságot, gróf Zichyt, hogy a regálé jogok megváltására kialkudott 10 884 forintból az eddig kifizetett összeggel elégedjen meg, a maradékot engedje át a templomi alapítvány részére. Ugyanis a kegyúri jog szerint a földesúr köteles gondoskodni az általa épített templomról és plébániáról. A kegyúri jog (ius patronátus) köteles annak a vagyoni helyzetét biztosítani.

Viszont jogában áll a plébános kiválasztása, bemutatása. A kegyúri tisztelet megnyilvánulása, hogy címerét elhelyezheti a templomban és előkelő helye van a templomban. A község templomáról már szó esett és nem is tudunk erről többet írni. Van azonban egy érdekes adalék, mely későbbi kutatásaink során bukkant elő. A tataházi római katolikus plébánia helyben őrzött iratai között találtunk egy levelet, pontosabban egy köszönő levelet, melyet a község akkori bírása írt alá. A levél hozzáférhető a Kalocsai Érseki Levéltár E-kutatási programjában digitalizált anyakönyvek Tataháza címszó alatt fizetési hozzáféréssel.

„Ezen levelünk rendelve!

Mi alább írottak adgyuk tudtára a Kiket illik, hogy a Sz= széknak az által Ó Exellentijának levelére, mellyben ama régi Templomunk Hellség Házának nekünk ingyen által adatott és benedícióval, hogy azon helen a keresztett mindenkor fen tartani a Helség Költségével magunkat obbilgáljuk. Mellynek nagyobb és hitelére adgyuk a Helségünk Pötsétével megerősített obligatonialis Levelünket.

Signt, tataháza die 21⁰⁰ Febr

anno 1790

Judex Franciscus Tüske

Tota Communita”

Ebben a nyilatkozatban, pontosabban kötelezettséget vállaló (obligáljuk) nyilatkozatban Tüske Ferenc bíró (judex) az egész közösség (Tota Communitas) nevében megköszöni az akkori Kalocsai Érseknek Kollonitz Lászlónak (1789 – 1810) hogy a régi imaházhoz tartozó parókia épületét ingyen átadja a községnek azon kikötéssel, hogy azon a helyen ott álló keresztet a község költségén fenntartja. Hogy milyen anyagból készült a kereszt és az, hogy nézett ki arról nem szól az írás, de tekinthetjük Tataháza első felépített keresztjének. Tehát ez az átadott parókia lett Tataháza első községháza. Erről az épületről egyetlen fénykép maradt meg egy képeslapról. A kép egyik felén a ma is látható Szentháromság szobor látható. Maximális kinagyításkor a szobor mögött jól látható a régi községháza épülete. Jól látható, hogy két épület van összeépítve. Az alacsonyabb kétablakos lehetett a fent említett parókia épülete a mellette levő, de nagyobb hozzáépített épületet a község illesztette hozzá. Ennek az időpontjáról sajnos nincs adatunk. Mindkét épület cseréppel fedett, padlással ellátott és több kéménnyel (tégeléből rakott) épült házak voltak. Az épület előtt álló villanyoszlop meglete utal arra, hogy a fénykép 1928 után készült, mert ekkor építették ki az elektromos hálózatot Tataházán. Jól látszik a személybejáró kiskapu és mellette a kiskapu, valamint az egész telket körülvevő téglakerítés eleje.

Az egykori községháza a korabeli képeslapon

Ezeket az épületeket bontták le, és a helyükön épült a mai községháza 1938-41 között. A kegyúri jog taglalása csak kis kitérő volt az első községháza történetével együtt. A lényeg a jegyzőkönyv utolsó bekezdésében van, ahol sommás megállapítások vannak.

Első, „a község kijelenti mi szerint a volt uraságnak ezelőtt nem volt és jelenleg is némű allodiális földje határunkban nincsen.” Sem a Grassalkovich családnak, sem a Zichy családnak nem volt saját használatú birtoka a tataházi határban. A legközelebbi majorság Mateovicson (Mátételke) volt, de a növekvő földigény kielégítésére már 1885-ban feltörtek 300 kh. gypet, az 1857-es legelő elkülönítés alkalmával az úrnak jutott 1 257 kh., amiből 757 kh. terület eladott örökösen a „helybeli egyes lakosoknak” és egy Baráth József nevű úrnak egy tagban 500 kataszteri holdat. A dokumentum szerint az 1 257 kh. birtok árát a méltóságos Úr fel is vette. Ebből is látszik, hogy gróf Zichy nem jött ki rosszul a hűbéri megváltásból, mert egyszer kapott 10 884 forintot, melynek a község által kért 6 437 forintot csak hosszú per után adta meg az egyházközségnek. Viszont az eladott 1 257 kh. földbirtok nem kis összeget tehetett ki.

Egy korabeli örökösödési szerződésben Blazsanyik József módos gazda becsült árban 1854. október 29-én $\frac{1}{4}$ -ed földet (ami kb 12 kh.) 1 040 pengőben számította fel. Visszaosztva egy kh. föld akkor 87 forintot érhetett, kihangsúlyozva, hogy becsült árban. Ezt számolva látjuk, hogy akkor a 2 257 kh. birtok után a gróf minimum 110 000 forintot vett fel ténylegesen készpénzben, ez a bajai uradalom legkisebb határából folyt be.

Miként vették meg a fenti 750 kataszteri holdat a helybéli lakosok, hogy ki mennyit, arról nincsenek dokumentumok. Ez volt az az időszak, amikor a következő 100 évre kialakultak a birtokviszonyok. A becsülhető 10 nagybirtok és a vélhetőleg 50 körüli középirtok és a nagyszámú kisbirtok, ami a törpe birtokokkal a 4 755 kataszteri holdas határ 50%-át tették ki. Mindezek ellenére, aki csak tehetett kapaszkodott a föld után, mert a tataházi határ az Észak-Bácska legjobb minőségű földje volt. Úgy tartja a régi mondás, hogy akinek itt 5 kh. földje volt az el tudta tartani a családját, amit ki lehetett egészíteni bérléssel, napszámmal, részes műveléssel.

A „földéhség” jellemző, egy 1867-es kimutatás azon tataházi lakosokról, akik Mateovicspusztán földeket vállaltak és a tataházi birtokaiktól a Magyar Királyi Adóhivatalba, a fogyasztási adó általi elengedés, az 1861. évi megyeházi adófizetés beadása után a mai napig hátralékban fennmaradtak.⁵³

Ezen a listán 25 fő szerepel 2 898 Ft adóssággal, amiből egyes személyek már 1 390 Ft-ot befizettek, így 1 597 Ft adósság maradt fent.

Érdekes az 1-es sorszámmal jelölt személy: a 139 sz. házban Tataházán lakó „Nagyságos Mészáros Ignác úr”. Hosszú éveken át ő volt a bajai uradalom tiszttartója, ő felügyelte és irányította a tataházi jobbágyokat, ő felügyelte és irányította, ha kellett az uradalom megbízásából. Természetesen neki nem volt adóssága.

A haszonbérleti előadásra egy példa. Kiss Pál haszonbérbe adja a bányakút dűlőben levő 2 kh. földjét Tüske Mártonnak 120 pengő forintért 1854-ben, de bérbe adta a házat is: pl. 1856. január 4-én Molnár József Tataháza 91. számú házát bérbe adja tanítói lakásnak, az abban levő két szobát, konyhát, istállót, házhelyet, kertet, folyó év Szent György napjától (április 24) 1857 Szent György napjáig 65 Ft árendáért (bérleti díjért). A korabeli ingatlan árakat jól mutatja, hogy özvegy Juhász Ferencné született Borsódi Kata az örökösi egyezkedésekor Tataháza 32. számon házát 170 négyszögöl udvarral együtt 1 000 Ft-ra becsülték.

Egy adásvételi megállapodás: Sarok János eladja Galicz Jánosnak olajütő malmát, melyet akkoriban „Sutu”-nak hívtak 160 pengő forintért. *„A vevő köteles a rossz állapotú sutut saját költségén hazaszállítani és tulajdon helyén felállítani minden nemű szerszámaival. Mivel rossz állapotú az 1853-54 évekre nem kell utána adót fizetni.”*⁵⁴

A már említett számos csapás közül a súlyos járványokról már történt említés. Ezeken túl sajnos több természeti csapás érte a községet és szinte az egész Észak-Bácskát. Időrendben először az 1861-63-as esztendőekben fellépő és ismétlődő aszályos időjárás, amely az 1863-as években csúcsosodott ki. Ezeket az éveket a rettenetes esztendőeknek és a nagy ínség éveinek tartották, így élt sokáig az emberek emlékezetében.

A három évig tartó folyamatos szárazság középpontja a magyar Alföld közepe, a Nagykunság volt, de áthúzódott Arad, Békés és Bács megyébe is. Ezt állapítja meg 1863 júliusában Abonyi István kiküldött királyi biztos. Az egymás utáni három aszályos évben csak pár milliméter csapadék hullott, ennek hatására a vetések kiszáradtak. A nyílt vizek, mint a kutak, a legelők kiszáradtak. Tömeges állatelhullás lépett fel, nem tudtak termést betakarítani, új vetést előkészíteni, mert a tartalék gabonátárolók kimerültek. Éhínség ütötte fel a fejét, amely halálos áldozatokat is követelt. Mindezek ellenére az adókat be akarták hajtani, ha kellett a katonaság bevetésével is. A helyzet tarthatatlanságát látva a Helytartó Tanács már 1863 júniusában elrendelte az összeírást a kölcsön vagy a természetbeni segély megállapításához.

⁵³ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza nagyközség iratai. Feudális és a korai polgári kori iratok.

⁵⁴ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza nagyközség iratai. Polgári kori iratok.

A kormánytól igényelt segély elnyerését szigorú feltételekhez kötötte: Csak a helybéli források elégtelensége vagy teljes kimerülése esetén tartotta indokoltnak a kérvényeket. Ínség bizottmányok felállítására biztatta a kormány a járási szolgabírókat, hogy „*minden egyes községből, az elöljárókból és a lakosság közül meghívandó bizalmi férfiakkól álló*” bizottságokat szervezzenek. Feladatuk a szükségletek felmérése és a segélyek kiosztása volt.⁵⁵

Az aszályos éveknek az 1864 nyár végén meginduló nagy esőzések vetettek véget. Fekvésénél fogva a Bácska a szerencsésebb megyékhez tartozott miután az aszályos területek szélén helyezkedett el, így nem sújtotta olyan nagymértékű kár, mint a többi alföldi területet. Az 1863. évi szárazság és az 1866. évi fagy, amely három évvel követte az aszályt, nem ürítette ki teljesen a bácskai gabonátárolókat. Nem volt éhínség, de szűkölködés az igen, viszont maradt annyi, hogy valamennyi területen tudtak újra vetni. Nem minden gazdát sújtott egyformán az aszály és a fagy, bár a módosabbak is megéreztek a csapásokat. Akiket legjobban megkárosított, ők a törpe- és kisbirtokosok voltak, de a fő károsultak a zsellérek voltak. A károk mértékéről Tataháza nem maradtak fenn adatok, de a segélyezésekről két írás is tanúskodik. Az első a kölcsönnyújtás a községnek a Magyar Országos Alaptól 1867. március 28. napján.

Ebben a község „kötelezvényben” vállalta, hogy visszafizeti az alaptól a mai napon felvett 1 250 forintokat osztrák értékben, amit „*kizárólag abból a célból veszi fel a kölcsönt, a célból hogy a múlt évi fagy és a későbbi aszály gabonákban nagy kárt okozván 475 pozsonyi mérő (28 500 kg) vetőmagot a nélkülöző és azt a saját erejükkel beszerezni egyáltalán képtelen birtokos lakosainak lehetővé tegye.*” A kölcsönadás feltétele volt, hogy 1868. január 1-től három év alatt egyenlő részletekben, kamatostól 416 forint 66 krajcár évente a Magyar Királyi Adópénztárba visszafizetik. Amennyiben ez nem történik meg, akkor adó formában behajtják a községen.

Amint látható ez a kötelezvény megfelelt az állami előírásoknak, mert aláírta a község bírája, az esküdtek, az ínségbizottmányi tagok és végül a bajai főszolgabíró a vármegye részéről. Felmérték a szükséges gabona mennyiségét és megindokolták azt. A bizottmányi tagok, mint a község legmódosabb gazdái a garancia arra, hogy arra használják fel, amire kérték. Ez a 475 pozsonyi mérő gabona kb. 238 kataszteri hold bevetéséhez volt elegendő a korabeli technológiával. Van egy másik okirat is, amiben ezeket rögzítik: „*Kitáblázási engedély okiratok*” megnevezéssel. Ebben a Magyar Pénzügyi Igazgatóság, Szeged, 1874. június 1-jén tájékoztatja Tataháza községet, hogy az 1 250 Ft kölcsönt a mai napon visszafizette, melyet az 1867-es évben a magas kincstártól felvett. Ugyanebben az okiratban jelzik egy 3 990 Ft-os kölcsön visszafizetésének megtörténtét is. Ezt az előző évben vette fel a község az őszi vetőmag fedezésére és itt konkrétan megnevezi a kedvezményezetteket is, akiknek kiutalta a község a Pénzügyi igazgatóságtól kapott 3 990 Ft-ot. Nevek szerint: Oláh István Tataháza 1. szám és Oláh Péter Tataháza 3. szám alatti lakosoknak. Rajtuk kívül még özv. Mészáros István, özv. Csapláros Mihály, Tüske Mátyás, Tüske Miklósné, és Kalmár Pálnak.

Ők viszont kötelezték magukat a visszafizetésre 1867 január 1-től három évi részletben 5%-os kamattal. Fedezetnek felajánlják minden ingó vagyonukat és szükség esetén a földbirtok részüket a tataházi határban.⁵⁶

⁵⁵ Györffy György: Rettenetes esztendő az 1863-as év emlékezete. SZMÉE 91-103, Szolnok, 1978.

⁵⁶ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza nagyközség iratai. Feudális és korai polgári kori iratok. 1867.

A pénzkölcsönt előzőleg is fel lehetett volna venni államkölcsön és vetőmag kölcsönre., melyet ugyanígy a község tartott nyilván és hajtott be az 1854-55 években is egy évre számítva 5%-os kamattal. Ebben az esetben 1 687 pengőt fizettek vissza a gazdák, a legtöbb, amit egy személy felvett Nagy Benedek a község jegyzője volt, ő 25 pengőt fizetett vissza. Általában 3-4-5-6-12-18 havi pengő hitelt igényeltek.⁵⁷

A társadalmi átalakulás folyamat az 1850-es évek végétől gyakorlatilag az 1890-es évek elejéig eltartott, tehát majdnem harminc évig. Ez alatt a gazdasági változások mellett politikailag és közigazgatásilag is változott a község, amely az Almási választókerülethez tartozott.

A térség országgyűlési képviselője ifjú Rudits József, szintén 1887-ben Bács-Bodrog Vármegye felső járásához tartozik, mint azt az előzőekben írott dokumentumokon is látható volt.

Járási székhelye: Almás mezőváros. A község státusa: Önálló község, vagy ahogy a római katolikus plébánia iratai között szerepel „politikai község”. A Magyar Királyi Törvényszék Szabadkán volt, itt intézték a föld és közigazgatási pereket és súlyosabb bűnügyeket is. Itt volt a legközelebbi nagyobb kórház is. Az Adóhivatal Baján volt, míg a Járásbíróság Almáson. A piaci viszonyokban még Baja város is fontos szerepet játszik az évi három országos vásárával és a heti kettő piaci napjával. Az országos vásárok április 24-én Szent György napján, július 22-én és szeptember 21-én voltak. A piaci napokat, mint manapság is szerdán és szombaton az akkori Fő téren, a mai Szentháromság téren tartották.

A földesúri uradalmi rendszer megszűnésével az állam vette át a segítségnyújtás szerepét a mezőgazdasági termelésben. Természetesen nem önzetlenül, mint azt az előző példákban is láthattuk. Az Osztrák – Magyar Monarchia keményebb politikát folytatott a mezőgazdaságban, hiszen az állam fizetési mérlege igen ritkán volt egyensúlyban. A kiegyezést megelőző két vesztes háború a porosz-osztrák és a piemonti-francia-osztrák háború sok pénzbe került, ráadásul mindkettőben vereséget szenvedtek a Habsburgok; ezt valahogy pótolni kellett. A kiegyezést megelőző időszakban könyörtelen adózás folyt és ebből Tataháza sem maradt ki. Az egykori adóívek fennmaradt példányaiból látható, hogy hogyan is zajlottak le az adóhátralékok behajtásai 1867-68-ban. Első menetben megjelent a községi adóbehajtó és felszólította a gazdát, hogy fizesse be az adóhátralékot, aki vagy ki tudta fizetni vagy haladékat kapott. Ha még ezek után sem fizette be az adóhátralékot, akkor következett a foglalás. Azonban, történetek váratlan események is és időnként előfordult, hogy a gazda elkergette az adóvégrehajtót. Nem ez volt a jellemző, de három esetben is előfordult. Amennyiben nem volt képes fizetni, akkor következett a zár alá vétel, amely jegyzőkönyvben történt.

⁵⁷ Uo. Adószedői iratok, 1867-1870.

„Zálogolási jegyzőkönyvek 1867-ben

Galuska Pál		kivetett adó	5 Ft. 29 krajcár
	lefoglalt	1 éves csikó	10 Ft.
		1 mérő kukorica	8 Ft.
		1 mérő zab	2 Ft.
Szabó Márton		kivetett adó	32 Ft. 48 krajcár
	lefoglalt	2 kaszáló	24 Ft.
		1 hereföld	5 Ft.
		1 zabföld	14 Ft.
Szabó Mihályné		kivetett adó	12 Ft. 82 krajcár
	lefoglalt	2 mérő búza	16 Ft.
		2 mérő zab	4 Ft. 80 krajcár
Borsodi János – örökösök		kivetett adó	66 Ft. 34 krajcár
	lefoglalt	2 ló	20 Ft.
		2 dunyha	12 Ft.
		6 vánkös	12 Ft.
		1 asztal	2 Ft.
		2 pad	4 Ft.
		3 láda	6 Ft.
		2 nyoszolya	2 Ft.
		1 szélrosta	8 Ft.
Galicz István – öreg		kivetett adó	35 Ft. 91 krajcár
	lefoglalt	2 éves csikó	26 Ft.
		2 éves tinó	16 Ft.
		4 mérő zab	9 Ft.
		2 érő kukorica	6 Ft.
Blazsanik Pál – ifjú		kivetett adó	25 Ft. 5 krajcár
	lefoglalt	20 birka	80 Ft.
Kazinczi György		kivetett adó	5 Ft. 60 krajcár
	lefoglalt	1 borjú	9 Ft.” ⁵⁸

⁵⁸ Uo. Adószedői iratok, 1867. Megjegyzés: 1 pozsonyi mérő = 62,53 liter.

Felvétetett: (adós neve) lakásán a hátralevő adóbeli tartozás fedezésére zálogul kijelölt ingóságról

JELENLÉVÉN

az alulírottak

Miután a hátralékos Ft.....X tartozásának lefizetésére felszólítottatott és magát fizetés képtelennek nyilatkoztatta volna felhívatott, hogy a kitett tartozás fedezésére zálogot jelöljön ki.

Ennek folytán: birtokomban levő

.....
.....
.....

Összesen Ft.....X értékben kijelelte melyek birtokilag zár alá vétetvén, annak kiváltására nekik 14 napi határidő engedtetett.

Kelt, mint fentebb

adósok nevei:

(megj: 1 fertályföld a jobbágytelek negyedrésze)

Szabó Mihály	6 Ft.	43 x	1868 jan. 5
Kovács István	6 Ft.	45 x	fogl. 7 Ft.
Ágoston Márton	1 Ft.	95 kr.	lefoglalt 3 Ft.
Pálincás József	4 Ft.	43 kr.	zár alá vett 12 Ft.
			1 fertály föld
Juhász József	37 Ft.	7 kr.	zár alá vett: 28 Ft.
			¼ kaszáló 18 Ft. és 1 csikó 10 Ft.
Lajkó Márton	28 Ft.	28 kr.	zár alá vett 40 Ft.
			birtokában levő 1 tehenet
Szalai Sándor	177 Ft.	8 kr.	zár alá vett: 94 Ft.
			8 birka 40 Ft. 1 ló 18 Ft. és
			2/4 föld haszonbér 36 Ft.
Blazsanik György	185 Ft.	66 kr.	zár alá vett 100 Ft.
			2/4 földem haszonbérletét
Fehér István	153 Ft.	59 kr.	zár alá vett 100 Ft.
			2/4 földem haszonbérletét
Oláh Mihály örököse	16 Ft.	56 kr.	zár alá vett 10 Ft.
			szőlő föld zöld vetéssel
Oláh György	43 Ft.	12 kr.	zár alá vett 28 Ft.
			14 mérő zab
Oláh István	8 Ft.	50 kr.	zár alá vett 5 Ft. 89 kr.
			a birtokomban lévő 1 lovat
Oláh János	70 Ft.	60 kr.	zár alá vett 50 Ft.
			¼ föld haszonbérletét
Blazsanik Mátyás	27 Ft.	42 kr.	zár alá vett 27 Ft. 42 kr.
			6 db. birka” ⁵⁹

⁵⁹ Uo. Adószedői iratok, 1868.

Miután a tulajdonviszonyok rendeződtek és szinte állandósultak az 1890-es évekre, mindenkinek abból kellett élnie, ami a tulajdonába került. A hagyományos gazdálkodási forma szerint a gazda vagyontárgyai, a ház, amiben lakott, később tanya a határban (1910-es évek), a föld, amin gazdálkodott, az ezen termett növények és az állatállománya. Ha tudott, akkor még bérelt földet, ha viszonyt szegény volt, akkor elment napszámba. Bevételeit úgy kellett beosztani, hogy a családját fenn tudja tartani és minden kötelezettségének eleget tudjon tenni úgy a község, mint az állam és az egyház felé. Sokan és sokszor hangoztatják ma is, hogy milyen nagy volt régen a szegénység, és Tataháza milyen sok szegény ember élt. Ez részben igaz, de tudni kell, hogy a község lakosainak jelentős része földművelésből élt, mert ez a vidék Észak-Bácska a mezőgazdaságra kiválóan alkalmas hely volt akkor is és most is. A mezőgazdaságon kívül más megélhetési lehetőség nem volt a környéken. Az egész Bács-Bodrog vármegye iparilag fejletlen régiója volt az országnak, bár a mezőgazdasági termékekre épülő a feldolgozóipar: a malmok a kenderfeldolgozás, cukor és szeszipar és egyebek kivételt jelentett. Valóban igaz azonban, hogy a napszámosok száma egyre csak nőtt, és ez a római katolikus anyakönyvek foglalkoztatási rovatában is gyakran szerepel. A földterület nagysága és a község határa nem változott szinte a betelepülés óta, a lélekszám azonban kisebb visszaesésektől eltekintve fokozatosan növekedett.

A statisztikai adatok szerint 1869-ben 1 504 lélek, 1880-ban 1 693 lélek, 10 évvel később már 1 764 lélek, 1900-ban 1 814 lakos élt a településen, míg 1910-ben volt egy kis visszaesés, mert 1 675 lakost számláltak a községben, viszont a földínség egyre nagyobb méreteket öltött.

Idézet egy tanulmányból erről a témáról:

„A magyar mezőgazdaság már a XIX. században túlnépesedett. A XX. század közepéig a paraszti társadalom földigénye változatlan maradt. A föld adásvételi forgalma minimális. Az ipar és más ágazatok lassú fejlődése következtében a népességén belül a mezőgazdasági lakosság száma a XX. század elején még 66%-os és még a második világháború után is több mint 50%. A földigények tehát állandóak és nagyok.”⁶⁰ E tények alól Tataháza sem kivétel, mert nem volt már eladó föld és elindult egyfajta kivándorlás más települések felé a jobb megélhetés reményében. Aki maradt, mint földnélküli, annak maradt a keserű cselédsors más településeken, mint például a Rosenberg és a Piúkovics birtokon. Voltak, akik szakítottak a földműves élettel és iparos szakmát tanultak ki Baján, Bácsalmáson, Szegeden vagy Zomborban és ott telepedtek le folytatva a tanult mesterségüket.

⁶⁰ Oros István: Birtokszerkezet Magyarországon, Statisztikai Szemle 80. évfolyam 7. szám, 2002.

Volt egy érdekes bevándorlás is Tataházára más községekből, de kialakult egy iparos réteg is. A bevándorló iparosok érdekes módon benősültek Tataházára. 1891-1907 között fellelhető egy-pár érdekes adat a tataházi római katolikus plébánia házasságok anyakönyvéből:

Blazsanik Mihály	cipész	Madarasról	34 éves özvegy házasság által	1891
Szabó Antal	molnár	Bácsalmásról	48 éves özvegy házasság által	1892
Utczai Antal	rendőr	Bácsalmásról	25 éves nőtlen házasság által	1892
Pap István	ács	Pacsérről	33 éves nőtlen házasság által	1893
Herbert János	tanító	Kernya	29 éves nőtlen házasság által	1893
Német János	csizmadia	Jankovác	23 éves nőtlen házasság által	1894
Lichnecker József	jegyző	Zombor	34 éves nőtlen házasság által	1895
<i>(megj.: A Csapláros János tanító Mária nevű lányát vette feleségül.)</i>				
Malonovics Pál	csizmadia	tataházi	19 éves nőtlen házasság által	1895
Bácskai Géza	borbély	jankováci	20 éves nőtlen házasság által	1896
Kurtyák János	mélykút		42 éves özvegy	
Tüske József	szabó	tataházi	19 éves nőtlen házasság által	1897
Havranek Gyula	kántortanító	bikityi	26 éves nőtlen házasság által	1897
Csorba Mihály	takács	tataházi	25 éves nőtlen házasság által	1898
<i>(megj.: Az apja is takács volt Tataházában.)</i>				
Severac István	pék	bajai	31 éves özvegy házasság által	1901
Galuska János	rendőr	tataházi	özvegy	1902
Kiss Balázs	papucsos	bajai	24 éves nőtlen házasság által	1902
Tüske Albert	csizmadia	tataházi	31 éves nőtlen házasság által	1902
Kazinczi József	borbély	tataházi	23 éves nőtlen házasság által	1903
Tüske Antal	asztalos	tataházi	30 éves nőtlen házasság által	1904
Striczki József	kovács	tataházi	26 éves nőtlen házasság által	1905
<i>(megj.: Az apja és az apósa is kovács volt.)</i>				
Halmai János	géplakatos	szabadkai	22 éves nőtlen házasság által	1905
Kocsis József	asztalos	topolyai	25 éves nőtlen házasság által	1906
Galicz Márton	csizmadia	tataházi	26 éves nőtlen házasság által	1907

A földbirtok viszonyok az 1862 évi úrbéri váltság és a telekkönyvezés bevezetése után sem voltak véglegesnek mondhatóak. Számos gond adódott a birtokok szétdaraboltságából, a határ különböző részein egymástól távol kerültek, ami megnehezítette a gazdálkodást. Ezeknek az ügyeknek a rendezése az 1893/12009 számú Szabadkai Királyi Törvényszék, mint úrbéri bíróság határozatában lett elrendezve, egy tagosítási eljárás keretében. Ebben az egész határt 1891-ben feltérképezték, úgy a külső, mint a belső határokat. A tulajdonosokról földkönyv készült, amely 186 oldalt és VIII. oldalt tartalmazott. A tagosításokról, tulajdonképpen birtoktest egyesítésekről külön térkép készült Frankl István működő mérnök által.

„Ezeket a térképeket és műszaki adatokat közszemlén való kitétel végett Tataháza község elöljáróságának kiadom és felszólítom, hogy ezeket a műszaki adatokat folyó év május hava 23. napjától kezdve f. év május hava 30-ának esti 5 órájáig a község háza tanács termében közszemlére tegye ki azokba. A volt úrbéreseknek illetőleg az összes érdekelt feleknek betekintést, valamint pedig másolatok készítését engedje meg. Az egy hétig kifüggesztett okmányokat minden érdekelt fél megtekintheti, észrevételezheti, azt jegyzőkönyvbe kell venni és továbbítani Szabadkai Magyar Királyi Törvényszéknek, ahol bizonyítékok

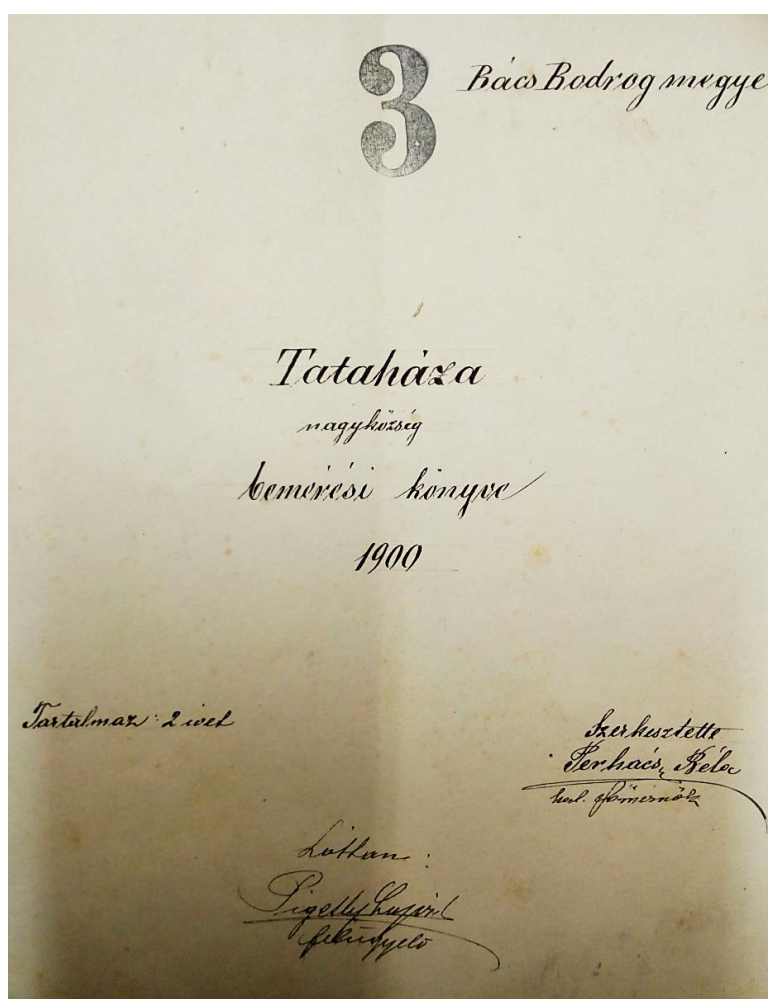
bemutatása után újra tárgyalják az esetet. Az egy hét letelte után minden érdekelt fél megtekintheti az újonnan kiméért és karóval kimért birtokát.

A működő mérnök által elhelyezett póznákat, karókat megbolygatni vagy megrongálni, vagy őket munkálkodásukban megbolygatni tilos.

Kelt Szabadkán a kir. tszk, mint úrbéri bíróság megbízásából 1893. évi májusban 15-én.

Olsavszky Jenő kir. törvényszéki. bíró, mint kiküldött mb. előjáró bíró.”⁶¹

A későbbi tagosításokról nem maradtak fent iratok. Ez is a Kalocsai Érseki Levéltárban a Tataházi Plébániai iratok között található, mint az úrbéri váltság iratai is. A községi levéltárban egyik sem volt megtalálható. Ezek a szelvényterképek az első pontos, precíz és szép kivitelezésű térképek Tataháza külső és belső területi felvételéről.

Érdekes, hogy ezekre a dokumentumokra még az 1930-40-es években is többször hivatkoztak. A birtokviszonyok említésénél általában a közép- és nagybirtokosok neveit szokták megemlíteni. Legyen szó ez alkalommal a zsellérekről és a szegényebb rétegekről is.

Az 1855-ös összeírás 44 házatlan zsellért és szolgát említ. 1871-ben készült „Tataháza szőlőbirtokosokra, földesekre és zsellérekre kivetett fogyasztási adó” lajstromban még ugyanaz a 44 név szerepel. Közülük egypár név: Kollár Ferenc, Juhász János, Mészáros István ifjú, Bokor János, Domokos Márton, Domokos Márton öreg, Dózsa Ferenc, Gömöri Mihály, Guszman Herman, Győri György, Hunyadi József, Jegyugya István, Rozinka József és még 31 név.

⁶¹ Uo.

Egy pár adat a községi tulajdonokról:

Tataháza község tanítóház 132 számház: lakóház és udvar 220 négyszögöl

Tataháza község kórház 192 számház, lakóház és udvar 64 négyszögöl, kert 82 négyszögöl

Tataháza község kocsmá 14. számú ház, lakóház és udvar 316 négyszögöl

Tataháza község adómentes faiskola 1 kh., 1 050 négyszögöl a „Kukorica föld” részen

Tataháza község adómentes temető, árok 2 kh.

Téglás János szélmalom: udvar, 2 lakóház és szélmalom 1 298 négyszögöl

Tataháza római katolikus iskola: szántóföld 15 kh., 838 négyszögöl a „kukoricaföld” és a volt legelői részen

Tataházi Jegyzőségnek: szántóföld 22 kh. (1896-ban)

Tataháza községnek 3 kh. szántóföld + 11 kh. rét

A szöveges résznél a végkövetkeztetés:

„Tataháza község térfogata 4 535 kh. és 1 418 négyszögöl. Térmértékül az alsó ausztriai hold 1 600 négyszögölével használtatott.

Szerkesztette: Szereday Ferenc

Szeged 1897. január hó”

A községi faiskola, amelynek létrejöttét az 1868-as népoktatási törvény szabályozta és ez elrendelte az állami hatóságú és községi faiskolák fenntartását. Ezek a faiskolák inkább gyümölcsfanevelést és a termesztés fellendítését célozták meg. Irányítóik a falu vezetőiből és az iskolai tanítókból álltak. Tataházán községi tulajdonban volt, de állandó jelleggel a helybeli iskola tanítói közül a szakemberek oktatták az ifjakat ezekre a „tudományokra”.

Az idő múlásával Tataháza is bekerült az országos sajtóba, ami ekkor kezdett kiterjedélyesedni és a korabeli média igyekezett eljutni a legkisebb falvakba is. Így került be a község az országos Gazdacímtár 1897-es kiadásába, ahol a vármegyék helységeinek módosabb gazdáiról lehet gazdasági adatokat találni.

Így Bács-Bodrog vármegye címszó alatt:

84. sorszám ifj. Tüske Antal szántóföld 151 kh. rét 2 kh. legelő, nem művelt terület 154 kh.

85. sorszám Tüske Gergely szántóföld 204 kh. rét 3 kh. legelő, nem művelt terület 212 kh.

86. sorszám Tüske Máté szántóföld 180 kh. rét 1 kh. legelő 6 kh., kert 1 kh. nem művelt terület 3 kh. Összesen 191 kh.

Felszerelés:

Tüske Antal If.	1 rosta	3 eke	1 borona	1 henger	1 igásszekér
	1 szarvasmarha	3 ló	1 triór		
Tüske Gergely	1 rosta	4 eke	1 triór	2 borona	4 igásszekér
Tüske Máté	2 rosta	5 eke	1 triór	2 borona	2 henger
	1 szecskavágó	2 henger	5 szekér	8 ló	13 szarvasmarha

és a tiszta jövedelme 869 Ft/év volt.

Néhány középbirtokos család a XIX. század fordulóján:

Hunyadi Márton	28 kh. a Parlag határrészen
Kazinczi Mihály	15 kh. a Kukoricaföld dűlőben
Blazsanik István	20 kh. a Kopolya határrészen
Blazsanik Antal	20 kh. a Kopolya határrészen
özv Tüske Jánosné, született Malanovics Teréz	35 kh. a Nagyjárás határrészen
Tüske Antal, volt bíró 1896-ban	56 kh. a Nagyjáráson
Viszmeg János	25 kh. a Nagyjáráson
Vajda János	39 kh. a Nagyjáráson
Szabó György	64 kh. a Nagyjáráson

Kiegészítésül pár adat a község főkönyvéből, 1903-ból:

Jégverem feltöltése	16 korona Oláh Jánosnak
---------------------	-------------------------

Újságok, szaklapok előfizetése: Néplap, Belügyi Közlöny, Bácska, Gyümölcskertész, Hivatalos Lap, Magyarország. Ehhez még hozzájön a könyvkötőknek és könyvárusoknak járó kiadás, így, összesen 126 korona évente.

Továbbá újoncozás, sorozási helyiség bérlete:	10,64 korona évente.
Tisztviselők fa járandósága a kisserőllási uradalomból:	337 korona
Előre nem látható kiadásokra:	530 korona
Községi szegények segélyezésére:	14 korona
Községi Szegény Alap gyarapítására	247 korona
A község vagyonából útdórá:	19,45 korona
Átkelési útszakaszra:	22 korona
Bényi Jánosnak gödörásásra	2,44 korona
Bényi Pál árnyékszek takarítás	27 korona

Ami feltűnő a költségvetésben a viszonylag sok újság és szaklap előfizetése és gondot fordítottak a szegények segélyezésére ezért hozták létre az említett alapot.⁶²

⁶² MNL-BKML V. 382.b. Tataháza nagyközség iratai. Különkezelt közigazgatási iratok 15 cs.

Kissé visszatekintve a XIX. század végére, amikor is Tataházáról is szólnak a híradások. Így jelent meg egy újságcikk 1879. február 1-én az alábbi hírrel a HON című újságban Új posta címmel.

„Bács-Bodrog vármegye postaigazgatóság

Tataháza községében folyó év február elsején Postahivatal fog életbe lépni. Ezen Postahivatal, melynek forgalmi körébe csak Tataháza község tartozik a fentebbi naptól kezdve a levél és postakocsi küldemények fölvetelével, továbbításával és kiadásával, valamint 150 Ft-ig terjedő postautalványok és 200 Ft-ig terjedő utánvételek felvételével és kifizetésével fog foglalkozni.”⁶³

A továbbiakban leírja, hogy a küldemények szállítását a Mélykút és Bácsalmás között közlekedő egyfogatú küldönc postakocsi fogja szállítani a csomagokkal együtt.

A Posta és Táviroda Rendeletek Tára 1867-1948 című közlöny 1879. 14-04/13 számú személyzeti közleményében olvasható, hogy a földművelés, ipar és kereskedelmi miniszter a temesvári kerületben Tataházára Deák Istvánt nevezi ki postamesternek. Az első Postahivatal a mai Rákóczi és a Bajcsy-Zsilinszky utca sarkán volt, ahol a Gazdabolt állt. A mostani Postahivatal a Kossuth Lajos utcában van, ahol a Községi Tanács által vásárolt telken a Szegedi Postaigazgatóság építette fel az új Postahivatalt.

„A Temesvári Postaigazgatóság előmunkálatokat indított, hogy Bács-Bodrog vármegye kilenc járásában az ősz elején a telefon bevezethető legyen. A szükséges előfizetői létszám csak nehezen jött össze. Az előfizetői toborzások minden rábeszélés ellenére Jánoshalmán, Mélykúton, Tataházán eredménytelen maradt. A kiküldött toborzók azt jelentették, mint okot a sikertelenségre, hogy a községi jegyzők csekély kivétellel, a legnagyobb hevességgel küzdenek a telefon bevezetése ellen. Házról-házra járnak és lebeszélnek azokat, akik előfizetésre jelentkeznek: terrorizálják őket. A postaigazgatóság jelentést tesz a jegyzők ellen.”⁶⁴

A gazdasági életben előrelépést jelentett, hogy megjelent a községben a Hitelszövetkezet. Eddig vagy magánszemélyektől, vagy a római katolikus egyház által működtetett ún. „Kegyes Alapítványtól” lehetett hitelt felvenni. A *Központi Értesítő* című kiadvány 1911. május 28./43. számában lett közzé téve megalakulása a Szabadkai Törvényszéken. 1911. május 23-i dátummal 307/1 számon. A cég szószerinti megnevezése: Tataházi Hitelszövetkezet, mint az Országos Központi Hitelszövetkezet tagja. Korlátolt Felelősségű Társaságnak alakult 1911. március 11-én alakuló közgyűlésen: Az Országos Központi Hitelszövetkezet rendes tagjának. Székhelye: Tataháza. A vállalat tárgya: Tagjainak anyagi helyzetét javítani az által, hogy őket takarékosságra buzdítja és pontosságra szoktatja. Az igazgatóság 12 főből áll ebből 1 főt a központ nevez ki. A bizottmányi tagjai: Nagy-Czirok Károly (községi főjegyző), a központ részéről Tüske G. Márton, Juhász Mihály, Vajda István, Tüske Kálmán, Tüske József, Pásztor György, Burszki János, Kalmár Lajos, Bényi Pál, Szabó György és ifjú Juhász Mihály. A Névsorból kitűnik, hogy a község módos gazdái voltak az igazgatóság tagjai. Ők jegyezték a legtöbb üzletrészt, övék volt a legnagyobb felelősség és az ő érdekük volt a Hitelszövetkezet eredményes működése.

⁶³ Hon, 1879. február 1. Új posta.

⁶⁴ Pesti Napló 1912. 06. 27.

Nagy-Czirok Károly
tataházai főjegyző.

Baján született 1874-ben. Középiskolai tanulmányait Szekszárdon végezte. Két jegyzői oklevele is van: egyiket Heves megyében, a másikat Bácsbodrog vármegyénél szerezte. A közigazgatási pályára 1892-ben lépett és mint aljegyző Csányon (Hevesmegye) működött 1897-ig. Utána Nagybjomra (Somogymegye) került, mint anyakönyvvezető. Jánoshalmán 1899-ben aljegyzőnek választották meg, itt két évig volt, innen Bátmonostorra rendelték, ahol négy évet töltött, 1905-től 1909-ig Moholón működött. 1909-ben Tataházán választották meg főjegyzőnek. A háború elején bevonult, míg vissza nem rendelték a jegyzői hivatal teendői ellátására. A megszállás alatt hivatalából menesztették, magyar érzelmei miatt letartóztatták és a szabadkai katonai fogházba hurcolták. Az Orsz. Központi Hitelszövetkezet fiókjának megalapítója és elnöke. A tűzoltó testület megszervezője és jelenlegi elnöke.

A tataházi hitelszövetkezet működéséről a továbbiakban semmi adatot sem találtunk a hivatalos törvényszéki bejegyzéseket leszámítva. Tataházi hitelszövetkezet, mint az Országos Központi Hitelszövetkezet tagja. Tataháza. Szekszárdi kir. tvszk bajai ki- rendeltsége 1930. VIII. 14. Ct 345/43. 345. — Az 1930 június 1. napján tartott évi rendes közgyűlésen megválasztott Somoskövi Sándor, Ifj. Molnár János és Vajda József igazgatósági tagsága és cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. — Vajda Gergely, Szabó György és Burszki János igazgatósági tagsága és cégjegyzési jogosultsága megszűnt. (Lásd 1928. évf. 62.) (1930 – 39.)

Tataházai Hitelszövetkezet, mint az Országos Központi Hitelszövetkezet tagja.

Tataháza. Bajai kir. tvszk 1942. XII. 29. Ct 345/73. 345/16. — Az 1942. évi október hó 25. napján tartott évi rendes közgyűlésen megválasztott Nagy Gergely tataházai lakos igazgatósági tagsága és cégjegyzési jogosultsága bejegyeztetik. — Galicz Mihály igazgatósági tagsága és cégjegyzési jogosultsága megszűnt. (Lásd 1940. évf. 23.) 1. kötet. 244. lap.) (1943 – 4.)⁶⁵

A kialakult birtokviszonyok alapvetően meghatározták a község társadalmi rétegződését. A birtokviszonyokon túl a piaci lehetőségek, a közlekedési viszonyok és a munkalehetőségek is sokat számítottak. A XIX. század elején a lakosság 60%-a kisebb nagyobb földbirtokkal rendelkező gazdálkodó, azonban ekkorra a törpe- és kisbirtokos réteg számaránya jelentősen megnőtt. A rendelkezésükre álló kicsi földön nem tudtak megélni, ezért elmentek munkát vállalni a módosabb gazdákhoz vagy a környező falvakba. Mielőtt erre rátérnénk, idézzünk egy levélből, amit a község katolikus lelkésze írt a Kalocsai Érseki Hatóságnak. A levél az önálló gazdálkodásból élő kis és közepes birtokkal rendelkezők családi munkamegosztásából, illetve a jövedelem elosztásáról szól.

⁶⁵ A Hitelszövetkezetek a háborút követően aktívan bekapcsolódtak az újjáépítés finanszírozásába. Azonban 1947-től fokozatosan beépültek a Magyar Nemzeti Bank és az OTP szervezetébe.

„Itt ¼-ed telek (kb. 10 kh.) földdel kell bírnia a házaspárnak, hogy a földes gazdák közé számíttassék. A szülőkkel közös gazdálkodásban élő családtagok patriarchális életet élnek, s mind addig, míg a szülők életben vannak, vagy vagyonukat a házas gyermekek között szét nem osztják közösen gazdálkodnak, de a gabona vagy jószágból csinált pénzt az apa kezeli, vagy az özvegy anyja, s a családtagjainak csak annyit ad a szerzeményből amennyi a ruházkodásra szükséges. A családtagoknak semmi vagyona sincs. A házas családtagok addig élnek a szüleikkel közös háztartásban, míg ezek vagyonukat közöttük föl nem osztották. S ingatlanaikat telekkönyvileg rájuk nem írták – mely esetben a szülők bizonyos évi járulékot kötnek ki maguknak, vagy meg nem halnak. Ez utóbbi a gyakoribb.

Kelt: Tataházán 1912. február 15-én. Kovács János lelkész”⁶⁶

„Volt, hogy két házas fiú is volt otthon, de ki-ki magának gazdálkodott. Mindenki saját magát kosztolta. Volt úgy a gazdánál, hogy nem mentek külön, az apja, anyja kosztolta, ruházta őket. Egybe ment minden. Vagy fogtak feles földet, vagy árendáltak [béreltek], de úgy voltak ezek a fiatalok, hogy mindegyik külön akart menni. Nehéz volt lakáshoz jutni így sokan házbérben laktak. Kevés volt a porta, a házhelyeket a gazdák nem adták el.”⁶⁷

Borsódi Gergely 1897. július 24-én született Tataházán. Apja id. Borsodi Gergely földműves, anyja Malonovics Anna. Középbirtokosok voltak és római katolikusok. Krizsán Marcella szülei: Krizsán Márton földműves és a felesége Kovács Rozália született 1895. december 13-án, Tataházán és római katolikus vallású volt. Borsódi Gergely visszaemlékezése szerint az apjának még 14 kh. földje volt, de így alig jutott 2 kh. a gyermekeinek. Ezért, amikor megnősült és még előtte is el kellett mennie robotba, aratáshoz, csépléshez különmunkát vállalni. Így ír erről: „15-16-éves koromban én is voltam markot szedni Szlavóniába. [1912-13-ról van szó.] Szlavóniába kimentünk Guttman báróhoz 150 kaszás, mind vitte a marokszedőjét öt hétig. [Szlavónia, a mai Horvátország, Száva és Dráva közötti területe, a keleti vége a Dunánál kezdődik, szemben a bácskai területekkel, ez az úgynevezett háromszög a Duna és a Dráva találkozásánál. Elgondolkodtató, hogy Tataháza 150 kaszást és ugyanannyi marokszedőt tudott biztosítani erre az időre a nagyjából 100 km-re levő uradalomba aratási munkára.] Tataházán olyan nagy szegénység volt, hiába volt a községnek 5 000 katasztrális hold a határa, ami nagybirtok volt, de nem volt munka. A részes munkákat, ha a tataháziak elvállalták tized-tizenegyed részből, akkor a mélykútiak, mert ott is sok volt a szegényember, elvállalták tizenharmadából. A tataháziak elmentek viszont Szlavóniába, a mélykútiak meg olcsóbban felvállalták itt. Sok volt a szegényember és nem tudtak megélni és elvette az egyik a másiktól, hiába nem volt munka. A sógorom is mondta, hogy hétről-hétre itthon voltak, mert nem volt napszám. Akkor meg szervezkedtek, hogy emeljék egy kicsit a napszámot, ha meghallották, akkor is azt mondták az ilyenre, hogy komenista, azokat nem híták napszámba. Volt, aki fellovalta őket, hogy kérjenek többet, azok meg elmentek dolgozni, aki szólt az meg nem kapott munkát.”⁶⁸

Újra megjelent, illetve tovább élt a „robot”, mint fogalom, de más formában, mint a feudális korban. Ott a földesúrtól használatba kapott földért a telek nagyságától függően bizonyos számú napon munkát kellett végezni gyalog vagy fogattal a földesúrnak abban az uradalomban, ahol laktak vagy az uradalom által meghatározott helyen.

⁶⁶ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. Tataháza Plébániai irattár.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ Vegyes néprajzi adatok Tataházáról. 1969. május. Adatgyűjtő: Dr. Solymos Ede és Solymos Edéné. Adatközlő: Borsodi Gergely és felesége Krizsán Marcella. Baja, Türr István múzeum.

Ez az új robotnak nevezett intézményt úgy működtették, hogy itt nem a kapott földért kell dolgozni a gazdáknak, mert a birtokviszonyok rögzültek. Itt azért kellett dolgozni pl. Borsodi Gergelynek is 50-60 napot, hogy nyáron elmeheessen a gazdához részt aratni. Ezt a robotmunkát, mint segítséget vették be a szerződésbe és a munkaidő reggel fél öttől este sötétedésig tartott. Ezért csak kosztot, pasztergált túrót (fölözött, pasztörözött tejből készült túró) meg szalonnát kaptak. A lényeg a nyári aratáson való részvétel, ahol a részaratáskor az éves gabona-szükségletet kereshették meg, hogy legyen kenyere a családnak egész évre. Ha kukoricában voltak részesek, akkor az a háztáji állatoknak a takarmánya lett, de étkezésre is használták abban az időben. Amikor megjelentek a cséplőgépek – Tataházán már 1871-ben volt gőz cséplőgép – akkor ott is lehetett dolgozni a „bandában”. Ahol ilyen nagyszámú szegény ember élt együtt egy községben ott nőtt az elégedetlenség, ami az előzőekben leírtakból is kitűnik, és megpróbálták javítani a sorsukon az ellenállás módszerével. Azonban a politikai életben mindig akadtak, akik meglovagolták a tömegek elégedetlenségét akár jó, akár önös érdekeikről is volt szó. A XIX. század végén meginduló agrárszocialista mozgalmak fő szervezője a Magyarországi Szociáldemokrata Párt volt. Az újságjuk az egész országban megjelenő *Népszava*, amely az erős cenzúra ellenére is dühödt kirohanásokat intézett a fennálló állami és társadalmi rend ellen. Ebben az újságban meglepő módon Tataházáról is több cikk jelent meg. A nagy munkanélküliség, az alacsony bérek, a kilátástalanság szülte elégedetlenség az aratósztrájkok szervezéséhez vezettek. A megegyezés lehetősége a sztrájkolók és a fölbirtokosok között kétélű volt, mert attól függött, hogy ki volt előnyösebb pozícióban. A földbirtokos, ha gyenge termésnek nézett elébe, akkor leszorította a béreket és a részes juttatások mértékét 10-ed részről 12-13-ad részre. Ha bőséges termés ígérkezett, de erősen megdőlt a gabona, akkor kényszerhelyzetbe került és engednie kellett. További szempont, hogy egy terület learatása komoly kiadással járt: az arató napszáma, részes része, az aratók élelmezése, elszállásolása. Az erre szánt összeget igyekezett minél alacsonyabb költséggel megúszni, hogy az adott terület jövedelmezősége a számára legkedvezőbb legyen. Amennyiben ez nem sikerült, akkor következett az aratósztrájk. Ezt közvetlenül az aratás megkezdése előtti időszakra időzítették, így kényszerhelyzetbe hozták a földbirtokosokat. Az aratósztrájkkal más korabeli újságok is foglalkoztak. Igyekeztek propaganda nélkül a tényeket közölni. Az *aratók sztrájkja* címmel közölt cikk országos helyzetképet adott az aratás megkezdéséről. Észak-Bácskáról a következőket írja:

„Bács-Bodrog vármegye bácsalmási járásában még mindig 5 000 ember sztrájkol. A munkaidő tetemes redukálását és 2-3 Forintnyi bért követelnek. Bikity-Borsod községbe 300 mezőhegyesi [Békés megye] munkást hoztattak. Az állomáson egy század huszár és csendőr várakozott, hogy megvédjék őket a sztrájkolók ellen. A sztrájkolók gyűlését a hatóság betiltotta E miatt a hangulat igen elkeseredett, s annyira izgatott, hogy 70 csendőrt kellett a faluba rendelni. Páncsics János, Rápics György, Lozsányi és Kricskovics munkásvezéreket letartóztatták. Tataházán a munkások magasabb bért követelnek, s amíg ezt meg nem kapják háromezren beszüntették a munkát. A robot eltörlését is követelik.”⁶⁹

⁶⁹ Budapesti Hírlap, 1897. július 2.

Az év végén a *Pesti Hírlap* beszámol az agrárszocialisták második országos kongresszusáról, amely karácsony első napján délelőtt 9 órakor kezdődött Budapesten a Víg-utcai vendéglő termében. A termet Marx és Lasalle⁷⁰ képei díszítették. A gyűlésen a rendőrség is jelen volt Krecsány kapitány több fogalmazóval és gyorsíróval. Tataházát Sarok Balázs képviselte, aki rendszeresen tudósította a szocialista lapokat. Az említett rendezvényen ő is felszólalt. „*Noha a jegyző segítségül hívta a csendőröket [Tataházán nem volt csendőrőrs csak Mélykúton és Bácsalmáson] mégis sikerült jobb eredményeket elérni és ezt csak a szocializmusnak köszönhetik, mely kiviszi őket, mint hajdan Mózes a zsidókat a Pharaó országából. (Éljenzés és taps.) Tataházán 50 krajcáros ínségmunkával akarják a népet megmenteni az éhhaláltól, 50 krajcárért elvégeztetnek olyan munkát, amelyre jobb időben 1 Ft-on alul alig kapnának munkást.*” – Tudósít erről Sarok Balázs.⁷¹ „*Nálunk igen nagy a munkanélküliség, mert itt az aratáson kívül nincs semmi mellékes munka. Azelőtt mindent robotban kellett elvégezni, de az új rabszolgatörvény megjelenítése óta úgy segítenek magukon a gazdák, hogy a kapálást, fűkaszálást, gabonabehordást és cséplést, mint segítséget vétetik be a szerződésbe. Az egész községben csak vagy 40 munkás vállalt ilyen formán munkát, a többieknek nincs foglalkozása. Van nékiünk egy szent emberünk, akinek nincs más dolga, mint hogy a szószékről szidja a munkásokat [Kovács Jánosról a falu papjáról tett itt említést], aki elnevezi őket munkanélküli csavargóknak stb. Tudomására adjuk a csuhás barátunknak, hogy legközelebb bejelentjük kilépésünket, mert nem akarjuk túrni, hogy az, aki a mi fillérjeinkből él mindenféle rágalmazással illessen.* Aláírás: Sarok Balázs.”⁷² Szintén a *Népszava* 1898. május 7-i számából, amiben szintén tudósít Sarok Balázs: „*Tataházán elvtársaink, nyugodtan, mindenféle beavatkozás nélkül ünnepelték meg május elsejét.*” Az újságban még több tudósítás is van az ünnepségekről, több helyszínről, a budapesti ünneplést „*a proletárok hadiszemléjének*” nevezték. A *Népszava* cikkek nem nélkülözik a proletár öntudatot, a múltat végleg eltörölni és az „ez a harc lesz a végső”-be vetett hitet. Azokban a „*boldog békeidőkben*” sokan kezdték a szocializmus eszméjét igaznak és csálhatatlannak hinni. Sokat elárulnak a korról a házassági anyakönyvek bejegyzései, ahol az 1880-1913. közötti időszakban a házasulandók jelentős, 30%-a foglalkozásának a rovatában a „napszámos” megjelölés szerepel.

A kérdés az, hogy ki volt Sarok Balázs, akinek a tudósításait többször is közölték az országos lapok. A társadalmi ellentéteket feltáró agrárszocialista agitátor, a szocializmus eszméjének hirdetője, a világ ostromozója. A tataházi római katolikus plébánián a kereszteltek anyakönyvébe 1865. évben 9. sorszámon, február 3-án jegyezték be az akkor kötelező latin nyelven:

Blasius	manus	legitim	szülők
Balázs	férfi	törvényes	Georgius Sarok (Sarok Görgy) Elisabeth Trecsankó (Trecsankó Erzsébet)
Lakhely: Tataháza 177			
a foglalkozása nincs megjelölve			

⁷⁰ Ferdinand Lassalle az első jelentős és tartós baloldali politikai párt alapítója. A német Kommunisták Szövetségének (Bund der Kommunisten) tagja, de Karl Marx és Friedrich Engels végig politikai vitában álltak vele, mivel nem világforradalommal, hanem az általános, titkos választójog megszerzése útján képzelte el a munkásosztály hatalmának növelését. Extravagáns életet élt, végül egy párbajban vesztette életét.

⁷¹ *Népszava*, 1898 április 23.

⁷² *Népszava*, 1898. július 7.

Ez a ház a korábban Kis utcának, ma Deák Ferenc utca 19. számú háznak felel meg. Abban az időben, az utcában a 17-es szám alatt, tehát a mellettük laktak az ükapámék, Blazsanik Györgyék. Az egykori Kis utca a szegény, kevésbé tehetős emberek utcája volt, amit a csendőrség mindig szemmel tartott. A községi szóbeszéd szerint itt laktak a szocialisták, vagy a kommunisták vagy az annak vélt emberek. Az, hogy nem lehetett a csendőrökkel kukoricázni abban az időben, következzen a *Népszava* 1898. április 23-i szám 5. oldalán megjelent cikk, amit nem Sarok Balázs jegyez, de róla írta az újság szerkesztősége: *„Tataházáról Sarok Balázs elvtársunk átment Mélykútra a piacra holmi egyet mást vásárolni. Ott a csendőrök elfogták, megmotozták és megkínózták. A tataházi lakásán házkutatást tartottak és őt magát este 10 órakor el akarták vinni valahova. Az, hogy a csendőrök szándéka nem volt valami becsületes az kitűnik abból, hogy a jó magyar csendőrszokás szerint előre megmondták elvtársunknak, hogy: No most kutya megdöglesz! Sarok elvtársnak azonban sikerült előlük elszökni és biztos helyen elrejtőzni.”*⁷³ Az akkori politikai helyzetet jól jellemzi, két különböző időben történt követválasztás története. Az 1884-évi történetet a község plébánosa Tomcsányi János *Historia Domusából* emeltük ki. *„Ez évben 84-ben [1884] volt a követválasztás. Olay Lajos a szélsőbal nevében indult, majd Siklóson lépett fel, ide [Tataházára] a testvérét küldte. A jobboldal csak a kormánypárt részéről állított jelöltet Dr. Kanyurszky egyetemi tanár személyében. Ez az ismeretlen ember a népszerűtlen párt ellen nem tehetett semmit, így Orlay jelentékeny fölénnyel győzött. 1884 húsvétján Kalocsáról Páter Shöffér személyében újra volt gyóntató és igen eredményesen működött, de a következő követválasztási itatás a fiataltságot igen rakoncátlanná tette.”*⁷⁴ Az 1905-ös országgyűlési választás a szociáldemokrata párt szemszögéből nézve így festett: *„Tataházán volt választó gyűlés, melynek keretében tartotta programbeszédét Grünfelder elvtárs. A gyűlés elnöke Csauth Lőrinc volt, jegyzője Horváth István. Az „intelligencia” itt is okvetetlenkedett. A közeli községekből összejött hivatalnokok nem átallozták a gyűlés színhelyén a jelenlevő választókat terrorizálni a „jobb párt” érdekében. Azonban kevés eredményt értek el.”* Aláírás: S.B [Sarok Balázs]⁷⁵ Grünfelder és Csauth valószínűleg bácsalmási lakosok voltak. A község lakóinak korabeli viselt dolgairól fennmaradt egy-két eseményt megörökítő írás. Nem általánosíthatjuk az eseteket, mert az emberek többsége normális családi és munkás életet élt, de a köztük lévő feszültség néha robbanáshoz vezetett és a következő esetek jellemzőek a korabeli közállapotokra is. Újra Tomcsányi János plébános *Historia Domusából* idézünk: *„Tevékenyen közreműködött a lelkes, hogy a kocsma bérletét a zsidóktól elvegyék. [mármint a községi előjáróság] Ez 1884-ben megtörtént, de az új bérlők sem jobbak állapítja meg keserűen. Különösen a kiskocsmáros Ágoston Antal szedi össze a fiatalokat, mert tetszik nekik az éjjeli legénykedés. Zeneszóval járják a falut. A bírót rávette [Tomcsányi lelkes], hogy 5 Ft. bírsággal legyenek sújthatók kik ilyent záróra után tesznek. Erre fel a plébánia ablakait beverték és 25 kocszi szalmáját felgyújtották. Hiába ment panaszra jellemző a Tisza Kálmán rendszerére, hogy azt is megkérdezték, hogy kire gyanakszik. Azt mondták, hogy nem állíthatnak mindenhova őrt.”*⁷⁶ Az egykori plébániai iratokból is kiderül, hogy Tomcsányi tisztelendő úr kicsit izgága és örökké szervezkedő, elégedetlenkedő ember volt.

⁷³ *Népszava*, 1898. április 23.

⁷⁴ *Historia Domus* 1884.

⁷⁵ *Népszava*, 1905. január 21.

⁷⁶ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár 121. Tataháza.

Egy másik történet, amit Borsódi Gergely mesélt el: „A régebbi időben olyan betyár világ volt, hogy a lovakat lopták. Ez a mi házunk Blazsanikoké volt, annak volt istállója. Fele házban voltak a lovak másik felében a tehenek. Az udvaron nagy a fészker abban voltak a birkák. Az én öregapámnak nagyon jó két fakó ló volt. Ez a Blazsanik komája volt neki. Körösztvizű komák voltak vele. De ez orgazda volt, olyan nagy kutyája volt az apám testvérinek, mint egy borjú, nem ment be oda senki még is ellopták a lovait. Otthon voltak mind, mégis ellopták aztán idehozták a komájának az istállójába, itt voltak egy hétig a lovak. Innen aztán elvitték, mert orgazda volt. Aztán el is ment ez az ember Horvátországba. Úgy voltak akkor a betyárok, hogy voltak minden faluban. Olyan szervezettek voltak, még a lakásokat is kiásták az 1890-es években.”⁷⁷

Ha megvonjuk a mérleget, hogy hova jutott a község a földesúri megváltás (1862) és a kiegyezés (1867) utáni időktől az első világháború kitöréséig (1914) eltelt majd 50 esztendő alatt, érdemes számot vetni a „boldog békeidőkkel”:

1. Politikailag önálló község lett.
2. A lakosság férfi tagjainak jelentős része szavazati jogot kapott.
3. Véglegesen rendezték a birtokviszonyokat és a tulajdonjogi bejegyzéseket.
4. Közigazgatásilag a bácsalmási járáshoz tartozik, ott a járási székhely minden intézménye.
5. A katonai közigazgatás székhelye Zombor. (Általános sorkötelezettség bevezetése.)

A „boldog békeidők” hozadéka gazdasági téren ennél is jelentősebb:

1. Kevés gazda viszonylag nagy földterületet birtokolt. A magasabb bevételt a nagyobb földterületről az alacsony munkabérekkel „a robottal”, a gépesítés kezdődő megjelenésével, a terménytároláshoz magtárak építésével (függetlenítik magukat a piaci ár ingadozásától) próbálták elérni.
2. Viszonylag stabil kis- és középbirtokos réteg jött létre, akik ugyan lassabban fejleszthettek, a birtokot családi művelésben és részesben kiadott, részes műveléssel, napszámosokkal művelték.
3. Kialakult egy elszegényedett törpe birtokos és nincstelen réteg, aki munkaerejéből tartotta el magát, és az anyakönyvekben „mezőgazdasági napszámos” bejegyzéssel regisztráltak a foglalkozás rovatban.
4. Létrejött egy helyi iparos réteg, ami a község lakóinak nyújtott szolgáltatásokat a mindennapi élet szükségleteiben.

A község külterületén megindult a tanyarendszer kialakulása, az ún. szállások építése. Ez új szokás volt, azelőtt nem voltak külső épületek, tanyák a község körül. A tendencia folyamatos, a második világháború után 1947-ben már 74 tanyát tartottak nyilván. A község is terjeszkedett, a központi három utca felosztása ugyan változatlan maradt. A Templom utcában (ma Kossuth u.) laktak a legnagyobb gazdák, a második utcában, a Nagy utcában (ma Rákóczi u.) a középbirtokosok, a Kis utcában (ma Deák u.) volt a szegénysor. A külső részen épült Temető utca, és a tó mellett épült Kálvária utca (ma Petőfi u.) szintén a szegényebb emberek lakhelye volt. A házakra sok helyütt cserép került a nád helyett, de nádtetős házak még az 1950-es évek elején is voltak a községben. Volt postaállomás, 1913-ban bevezették a telefont a községbe. Az első artézi kút fúrásáról 1909. december 15-én döntött a községi előljáróság.

⁷⁷ Vegyes néprajzi adatok Tataházaról, 1969. május. Adatgyűjtő: Dr. Solymos Ede és Solymos Edéné. Adatközlő: Borsodi Gergely és felesége Krizsán Marcella. Baja, Türr István Múzeum.

A fejlődését hátráltatta, hogy a község utcái földesek voltak, bár ez nem szokatlan ebben az időben, sem a járda, sem az útépités nem jellemző a bácskai kisebb településekre. Nemcsak Tataháza, hanem a közeli Baján is a belváros szűkebb belső részét kövezték csak ki ebben az időben. A nagyobb hiányosság az országutak nagyon rossz állapota, ekkor még alig épültek, vagy csak tervezés alatt voltak, mint például Bácsalmás-Tataháza közötti műút. Erre utal a *Bácsalmási Járás* című *Társadalmi, Közigazgatási és Szépirodalmi Hetilap* 1911. február 12-i számában található írás. A cikk címe „Műút irányváltoztatás: Tudvalevő, hogy Bácsalmásról Tataházának műút kiépítése van elhatározva. Mátételke község lakosai Felsőszentiván Rém, Borota, és Csávoly községek bevonásával Koller Oszkár járási főszolgabíró elnöklete alatt egy értekezletet hívtak egybe melyben kimondták, hogy nagyobb érdek az, ha a műút Mátételke érintésével megy Tataházának, mert ez által Csávoly, Felsőszentiván, Rém, Borota községek, de maga Mátételke községe is könnyebben éri el a központot, Bácsalmást. Ily értelmű felterjesztést intéztek Bács-Bodrog vármegye törvényhatóságához, hogy a műút irányát ily módon változtassák meg illetve így építse ki a műutat.”⁷⁸

A beruházás elhagyásának az okairól nem találtunk dokumentumot, bár feltételezhető, hogy az I. világháborúnak ebben jelentős szerepe volt. Jellemző az egész háborúkkal (I. és II. világháború) szabdalta XX. századra a nagyszabású fejlesztési tervek megjelenése, amelyeket már tényként kezeltek. A világpolitika és a háború utáni nehéz, olykor katasztrofális gazdasági helyzet elsöpörte e terveket, helyettük olcsó kényszermegoldások születtek; aminek következtében minimális változtatásokkal minden maradt a régiben. Ugyanez érvényes a vasúthálózat kialakítására is. Az 1870-90-es években és a XX. század első évtizedében az országos vasútvonalak építésénél a felső bácskai régiót szép csendesen kifelejtették, csak a nagyvárosokat összekötő vasútvonalak épültek meg. A Budapest-Kiskunhalas-Szabadka-Újvidék-Zimony vonalból Kiskunhalasról hoztak le egy-egy első osztályú szárnyvonalat Jánoshalma-Mélykút-Bácsalmás, valamint Szabadka-Bácsalmás-Baja irányába. Később kiépültek a helyi érdekeltségű vasútvonalak, de azok mind Bajáról indultak és dél felé irányultak, ezek a Baja-Zombor közötti kettő HÉV vonal, a Baja-Bátmonostor-Nagybaracska-Dávod-Hercegszántó-Bezdan-Zombor-Apatin-Szond és a Baja-Vaskút-Gara-Rasztina-Zombor-Újvidék. A régió északi részén fekvő községek, Borota, Rém, Tataháza, Mátételke, Felsőszentiván, Csávoly kimaradtak a vasútfejlesztésből és a jó minőségű országutak hiányában szinte elzárt településekké váltak, ami jelentős mértékben befolyásolta fejlődésüket. A közutak hiányát a vasútvonalak megléte ellensúlyozta, a vasútállomással rendelkező községek óriási előnyben voltak azokkal szemben, akik kimaradtak. Jól látszik e községek kiugró fejlődése: Jánoshalma zöldség, gyümölcs, szőlő-bor termesztése, kereskedelme és annak példás megszervezése minden korban biztos megélhetést nyújtott a termelőknek, hiszen a gyorsan romló árut vasúton gyorsan juttatták el akár a belföldi (Budapest), akár a nyugati (Bécs-Graz-München) piacokra. Ugyanígy járt Bácsalmás, valamint Bácsbokod malom és tejipara, Mélykút állat- és gabonaforgalma szintén sokat fejlődött. Akik távolabb estek a vasútvonalaktól, azoknak a korabeli áldatlan állapotú földutakon kellett megközelíteni a legközelebbi vasútállomást. Tataházától a bácsalmási állomás 7 km-re, a mélykúti 5 km-re volt.

⁷⁸ Bácsalmási Járás, 1911. február 12.

A nagy kérdés, hogy miért nem érintette a vasútvonal az alig pár kilométerre fekvő Tataházát és Mátételkét. A korabeli és az azóta is élő szóbeszéd szerint a Tüske családok, akiknek földbirtokai valóban a mélykúti határban voltak, nem járultak hozzá, hogy a vasútvonal keresztülhaladjon birtokaikon. Pedig tervek voltak bőven a fent említett községek bekapcsolására a vasúti közlekedésbe. Néhány példa a korabeli újságok híradásából és a hivatalos Vasúti és Közlekedési Közlönyből: „Keskeny nyomtávú pálya Szabadka és Baja között, most van a létesítés első stádiumában. Hauser Móríc bajai polgármester több érdekelt féllel megbeszélvén a dolgot Aradra ment s ott értekezett Boros Bénivel a Kőrösvasút igazgatójával. Ezen értekezés eredménye az lett, hogy a jövő tavaszra nyomozni (tracírozni, kijelölni) fogják a Szabadka, Kunbaja-Bács-Almás-Tataháza-Felső-Szentiván, Csávoly és Baja állomásokon átvezető vasutat.”⁷⁹ A következő engedélyt 18 évvel később adták ki: „Gőzmozdonyú, rendes nyomtávolságú, helyi érdekű vasútvonalra. A magyar kir. államvasutak Budapest-Zimonyi vonalának Halas állomásból kiindulva Jankovác, Mélykút, Tataháza, Bács-Almás, Bács-Madaras és Katymár községek érintésével a Baja-Zombor-Újvidék helyi érdekű vonalba beágazólag Sztanisitsig [magyarul Órszállás] Kiadva Latinovits Géza katymári nagybirtokosnak. Meghosszabítható: 1 évre.”⁸⁰ Egy évre rá kiadott újabb engedély már így szól: „A kereskedelemügyi magyar kir. miniszter folyó év november 5-én 72.960 szám alatt kelt rendelkezésével Gferer Miklós és Grossman Vilmos építési vállalkozó budapesti lakosnak a m. kir. Államvasutak Halas állomásától Jankovác, Mélykút, Tataháza, Bács-Almás, Bács-Madaras és Katymár községek érintésével a Baja-Zombor-Újvidék helyi érdekű vasut Stanisits [Órszállás] állomásig vezetendő gőzmozdonyú rendes nyomtávolságú helyi érdekű vasútvonalra az 1898 évi november hó 1-jén 62.278 szám alatt kiadott előmunkálati engedély érvényét a magyar kir. áll. Vasutak Kisszállás állomástól Mélykútig és a Baja-Zombor-Újvidék helyi érdekű vasút Rigyicza [Regőce] állomástól Katymárig terjedő vonalakra való kiterjesztés és keskeny nyomtávra leendő tervezés tudomásul vétele mellett a lejáratától számított egy év tartamára megadta.”⁸¹ Ha a vonalat a fenti tervnek és engedélynek megfelelően kiépítik, akkor a mélykúti állomástól egy enyhe ívvel eljutottak volna Tataháza község keleti széléig vagy akár a nyugati széléig vezethették volna, vagy a két község között átvezetve fordulhatott volna Bácsalmás felé, egy Mátételke-Tataháza közös vasútállomással.

Utoljára hagytuk a legmodernebb, még ma is annak számító, egész Észak-Bácskát átszelő és összekötő tervet, amely a térség két végpontját, Szabadkát és Baját kötötte volna össze, de nem az akkor már létező Szabadka-Baja vonalat követve, hanem elfordult észak-kelet felé a kisebb községeket felfűzve futna be Bajára. Ez a legéletrevalóbb terv az összes közül, megépülése nagy lökést adhatott volna a térség fejlődésének, hiszen Bács-Bodrog vármegye legnépesebb városát kötötte volna össze a bajai dunai kikötővel. Miért nem épült meg e vonal? Az 1910-es évek után a második Tisza kormány már nem ilyen gazdaságfejlesztő beruházásokra összpontosított, hanem a háborúra készült, ezért minden gazdasági erőt és tőkét ennek rendelt alá. Így lett a tervből egy szép illúzió. A terv a Villamos vasút Szabadka és Baja között címen jelent meg: „Dr. Petrics Kálmán és Kovács János szabadkai lakosok kérvényt adtak be Szabadka város tanácsához, hogy nekik Szabadka és Baja között villamos vasút összeköttetésre az előmunkálati engedélyt

⁷⁹ Vasúti és közlekedési Közlöny, 1879.

⁸⁰ Vasúti és közlekedési Közlöny, 1897. november 1.

⁸¹ Vasúti és közlekedési Közlöny, 1898.

adják meg. A legutóbbi közgyűlés egyhangúlag elfogadta ezt a kereskedelem és forgalom szempontjából igen fontos kérelmet és a vállalkozóknak az előmunkálatokat megengedte. Az új vonal nem a fennálló Szabadka-Bajai vonal mellett fog épülni, hanem azon községeket fogja összekötni a városokkal a hová még eddig nincsen vasúti összeköttetés. // Az új vonal mintegy 65 km, hosszú lesz és mint keskeny vágányú vasút Szabadkáról kiindulva Kunbaja, Almási-Szőllők, Bácsalmás, Mátételke, Tataháza, Felsőszentiván és Csávoly érintésével befutna a bajai MÁV állomásra. s innen a Bezerédy-utcán, Vásártéren, Flórián-utcán a Dunáig, illetve a Sugovica torkolatáig menne. A Duna parton a végállomást akként tervezik, hogy a Sugovicának a Dunába torkolása előtt a Sugovicán rakodó hidat építenek mely a vízi forgalomnak a vasútra való terelését közvetítené.”⁸² E cikk annak idején egy hír volt, vagy egy hírlapi kacska, ma már nem tudhatjuk, de az elképzelés ma is megállná a helyét a villamosított helyi érdekű keskenyvasút, és a folyami áruszállítás összekapcsolása miatt. Sajnos a XXI. század elejére, 100 évvel később az olajlobbi kiszorította a vasutat a piacról, és a közútra terelte az áru- és személyforgalom jelentős részét.

A másik veszteség, illetve hiányosság a község életében az orvos hiánya és a helyi egészségügy elmaradottsága volt. Bár a lakosság életkörülményei, a lakhatás, higiénia javult az 1800-as évek elejéhez képest, az állandó orvosi jelenlét hiányzott, csak alkalmilag látogatott át az akkor éppen működő mélykúti orvos, mint pl. 1842-43-ban dr. Turcsány Pál, akinek a községi számadások kiadások rovata szerint 6 Ft-ot fizettek évente. Összehasonlításképpen ugyancsak a kiadások között látható a felette lévő sorban: „Bajai kéményseprőnek 4 Ft/év.”⁸³ Ha állandó orvos nem is, de képzett szülésznő már 1783-ban volt Tataházán, akinek nem tudjuk pontosan a nevét, de a római katolikus plébánia Scharpf Egon féle Háztörténetének (Historia Domus) magyar fordításban és az 1783-as Egyházlátogatási jegyzőkönyvben már említik, valamint az 1829-es jegyzőkönyvben szintén. Ekkor már két szülésznő van a községben, név szerint Bozor Mária és Kiss Erzsébet. A jegyzőkönyv azt is megjegyzi, hogy szülés után 1 db nagy kenyeret és 30 krajcárt kaptak. Érdekes, hogy majdnem száz évvel később Borsódi Gergely-féle *Néprajzi adatközlésben* az 1900-as évek elején a falu bábáját is Borsódinak hívták, mint ő magát is és a Mátételke felé vezető úton lakott, már az apjának is ő volt a bábája. Az volt a szokás, hogy minden szülésnél 1,5 forintot fizettek és egy kenyeret adtak. Érdekes még, hogy elmondása szerint a bába vagy akkor már szülésznő volt a hivatalos neve, nagy megbecsülésnek és tiszteletnek örvendett, a lakodalmakon ő volt az „első” vendég, aki mindig a menyasszony mellett ült, őt tartották a legjobban, sőt még a nótáját is elhúzták a zenészek. Megemlíti, hogy gyermekkorában (1897-ben született), tehát 1907-10 körül orvos nem volt a községben, Szabadkán volt kórház (kb. 30 km) és a bácsalmási orvos, dr. Márton Géza járt ki Tataházára.

Az első orvost 1924-ben említi Tataházán a *Magyarság* című újság, de azt Borsódi Gergely is említette: „1924-ben már volt orvos a községben.” A nevezett újság cikk a *Házassági rovatából*: „Versényi Jenő rendőr fogalmazó és Csoór Andera dr. volt tataházi orvosnő Baján jegyesek.” „Nőorvos lett Baja város tisztiorvosa.” „Dr. Csoór Andrea volt tataházi orvosnő Baja város közgyűlésén egyhangúlag megválasztották városi tisztiorvosnak.”⁸⁴

⁸² Polytechnikai Szemle 1908. október 15.

⁸³ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza Nagyközség iratai 1770-1950. Feudális és korai polgári kori iratok. Községi számadások 1842-1843.

⁸⁴ Felső Bácska, 1924. március 7.

Ugyanezen újság 1924. április 11-i számában a következőket írja: „Zámbó Endre dr. lett Tataháza-Mátételki körorvos, az 1924. április 2-án a tataházi községhezán Koller Oszkár bácsalmási járási főszolgabíró elnökletével tartott választáson.”⁸⁵

Ugyanezen újság további számaiban többször említi dr. Zámbó Endrét, mint költőt és zenekedvelőt, aki előszeretettel szervez kulturális rendezvényeket és igen művelt embernek tüntették fel. Dr. Andrejkovics Kálmán körorvos Tataháza-Mátételke községekben 1927 decemberétől 1941-es haláláig szolgált, amikor önként vetett véget életének.⁸⁶

Időben visszatérve az 1908-as esztendő július 19. napjához a *Magyar Közigazgatási Közlöny* ezen a napon megjelent számában pályázatot hirdettek körorvosi állásra Tataháza-Mátételke községekbe; a javadalmazás évi 1 600 korona, látogatási díj nappal 1 korona, éjjel 2 korona. Kötelezettségei közé tartozott, hogy Mátételkét hetente egyszer felkereste, ehhez a község kocsit bocsájtott rendelkezésre. A vagyontalanokat és igazolt fizetésekteleneket ingyen kezelte, és kézi gyógyszertert tartott fent. A pályázatot a bácsalmási járás főszolgabírója Koller Oszkár hirdette meg 1908. július 10-én. A mindent és mindenkit előszeretettel ostorozó *Népszava* azonban elégedetlen volt a helyzettel. 1913. február 21-i számában *Ilyen a magyar közegészségügy* című írásában a következőket írja: „A Bácsbodrog megyei Tataházán kanyaró járvány lépett fel. Alig van ház a faluban, ahol ne lenne beteg gyermek. A járási orvos intézkedett az iskola bezárásáról. Arról azonban nem, hogy a község orvost kapjon a járvány idejére mivel a község a most járhatatlan utak miatt teljesen el van zárva a világtól. Tataházán eddig sem volt orvos, a járás orvos előtt érthetetlen, hogy minek az nekik ezután.”⁸⁷ A cikkből kettő hír valóban igaz volt. Az egyik a kanyaró járvány, a másik a rossz, sőt olykor katasztrofális téli-tavaszi útviszonyok. A római katolikus plébánia halotti anyakönyve szerint halálos áldozata a járványnak nem volt 1913-ban.

A dualista időszak nemzetiségi problémái, feszültségei elkerülték Tataházát, mivel a község erre az időszakra, sőt már előtte is mindig színmagyar nyelvűnek és szokásúnak tartotta magát. Ebből a szempontból nézve szerencsésebb volt a környező községeknél, mint például Mátételke, Felsőszentiván, Csávoly, Bácsbokod, Gara, Vaskút, ahol a bácskai táj történelmi örökségeként több nemzetiség élt együtt akkor már kettőszáz éve.

⁸⁵ Felső Bácska, 1924. április 2.

⁸⁶ A tataházi temetőben a kápolnától jobb kéz felőli oldalon van a sírja, nem voltak rokonai, családja, így a község temette el.

⁸⁷ *Népszava* 1913. február 21-i szám. *Ilyen a magyar közegészségügy*.

A XIX. század nacionalista, nemzetiségi mozgalmi, a pánszláv, később a német nemzetiségi szervezkedések, nem különben a sokszor erőszakos magyarosítási törekvések azonban megjelentek nemcsak a nagypolitika szintjén, hanem a vallási, oktatási, gazdálkodási, kereskedelmi, a földtulajdoni viszonyokban is. Sokan sokszor hirdették és hangoztatták, hogy a nemzetiségek itt a bácskai tájon békében éltek egymással. Ez azonban csak a felszínes szemlélődés műve volt, mert olyan szépen és jól hangzott. A valóság azonban teljesen más volt. Meg kell jegyezni, hogy a nagyobb városokban ez megközelítőleg így volt, pl. Baja, Zombor, Szabadka, de a községekben vidéken, más volt a helyzet. Ettől a tehetől Tataháza községünk és a környéken Mélykút, Jánoshalma, Borota, Rém, mint összefüggő magyar tömb megmenekült. Egy valami még összekötötte az észak-bácskai táj lakóit, a közös római-katolikus vallás, mely az újratelepítésektől az 1690-es évektől az 1960-as évek elejéig, majd 1990-től napjainkig újra az összetartozás erejét képviselhetné.

Többször említést tettünk, mint írott forrásra, kutatásainkban a római katolikus plébánia anyakönyveire. Az egybekeltek, kereszteltek, halotti anyakönyvek az élet teljes területét ölelik fel a születéstől az elmúlásig. Abban a „könnyű” helyzetben vagyunk, hogy a község a kis létszámú zsidó és később a református, és nazarénus vallásúaktól eltekintve teljes egészében római katolikus vallású. Ezt azért kell kihangsúlyozni, mert az anyakönyveket 1895. október 1-ig az illetékes egyházak vezették. Bár utána is vezették, de párhuzamosan a polgári anyakönyvezéssel (amelyet a községházán vezettek és vezetnek ma is), vált a hivatalos anyakönyvezésé, amely vallástól függetlenül minden helyi polgár adatait tartalmazza. Az anyakönyveket 1763-tól 1772-ig a mélykúti plébánián lévő könyvekben vezették, mert Tataháza a mélykúti plébánia filiája – leányegyháza – volt. 1772-77 között a szabadkai minorita ferences rendiek (kisebbik ferences rend) segítettek be addig, míg az első plébánia épülete fel nem épült 1777-ben. Gyakorlatilag 1772-től Kiss György először adminisztrátorként, majd plébánosként vezette ezeket 1810-ben bekövetkezett haláláig. Az első bejegyzések igen szűkszavúak voltak és latin nyelven íródtak. Ami biztos az az apa neve, az anyát eleinte nem tüntették fel, később már igen. A lányoknál 14 a fiúknál 18 év az alsó korhatár a házasságkötésnél. Az esküvők mindig a hét végén voltak, a legtöbb házasságot a búcsúkor (november 12.) és az őszi időben kötötték. A házasságkötéskor kettő férfi tanúnak kellett igazolni annak létrejöttét. A közeli rokonok házasodásához a kalocsai érseki hatóság engedélyét kérték. Kereszteléskor a szülők adatain túl az 1800-as évektől már feltüntették, hogy a gyermek törvényes, tehát házasságban született vagy törvénytelen, tehát házasságon kívül született. A keresztszülő mindig egy leány vagy asszony volt, de megjelölték a szülő vagy a férj nevét is. Halálesetnél otthon ravatalozták fel az elhunytat és a háztól vitték a temetőbe. A temetésre a halál beállta után 24 órán belül sor került. A háztól történő temetés egészen 1960-ig létezett. Azután már a temetői kápolnában lehetett felravatalozni és onnan eltemetni az elhunytakat.

Voltak hivatalos összeírások is az állami hatóságok részéről. 1914. előtt egy ilyen népszámlálás volt 1900-ban.

Bácsalmási járás: Tataháza nagyközség

Területe:	4536 kh.	<u>A népesség foglalkozása:</u>			
Népesség:	1814 fő	Kereső:	703 fő		
Külföldi honos:	2 fő	Eltartott:	1111 fő		
Külföldi távollévő:	8 fő	<u>Mezőgazdaságból:</u>		<u>Napszámosok:</u>	
Férfi:	906 fő	Kereső:	989 fő	Kereső:	14 fő
Nő:	908 fő	Eltartott:	989 fő	Eltartott:	11 fő
6 év alatti:	300 fő	<u>Ipar:</u>		<u>Házicseléd:</u>	
6-11 éves:	245 fő	Kereső:	48 fő	Kereső:	17 fő
12-14 éves:	114 fő	Eltartott:	63 fő	Eltartott:	-
15-19 éves:	181 fő	<u>Kereskedelem:</u>		<u>Egyéb foglalkozású:</u>	
20-39 éves:	472 fő	Kereső:	12 fő	Kereső:	12 fő
40-59 éves:	360 fő	Eltartott:	10 fő	Eltartott	7 fő
60 évnél idősebb:	142 fő	<u>Közszolgálat:</u>			
Nőtlen, hajadon:	910 fő	Kereső:	6 fő		
Házas:	814 fő	Eltartott:	29 fő		
Özvegy:	89 fő				
Törvényesen elvált:	1 fő ⁸⁸				

Férfi-nő arány majdnem egyforma. Ez az egyensúly az 1870-es évek óta tartó bevándorláskor borult fel, amikor többnyire férfiak telepedtek le a községben és itt házasodtak. A viszonylagos aránytalansághoz érdekes módon viszonyult a község férfi lakossága.

A fiatal férfiaknál a régebbi időkben az volt a szokás, hogy a katonai szolgálat (mely 3 éves volt) után házasodtak a legények. Ebben a helyzetben már az illetékes parancsnokság engedélyével a szolgálat alatt is megházasodhattak. Így biztosították magukat, hogy helybéli leányt kapjanak feleségül. Példaként kiírtunk az 1880-1890 közötti időszakból 18 esetet, ami ezt igazolja. Csak az érdekesség kedvéért a legények majdnem mind 23-24 évesek voltak, egy 26 és egy 27 éves kivételével. Öten a zombori 23. gyalogezredben szolgáltak, 13 fő pedig a 8. szabadkai huszárezredben. A huszárezredbe előszeretettel soroztak be parasztgyerekeket, mert ők közelebb álltak lovakkal való foglalatossághoz, mint a városi vagy iparos legények. A gyalogos katonáknál rámenősebbek voltak a huszárok. Egyébként abban a korban az számított férfinak, aki leszolgált a 3 év vagy később a 2 év katonaidőt. Legényember csak hajadon leánnyal kötött házasságot, özvegyasszonnyal soha. Az özvegyasszonyok csak özvegy férfiakkal házasodtak. Erre érdekes példa a tataházi özvegy férfiak beházasodása Jánoshalmára 1883-88 között. Hét olyan esetet gyűjtöttünk ki, amikor különböző korú özvegy férfiak (33-65 év közöttiek) megözvegyülve helyben nem találtak megfelelő özvegyasszonyt, beházasodtak a háromszor nagyobb lélekszámú Jánoshalmára, ahol viszont több özvegyasszony volt még szabadon.

⁸⁸ A Magyar Korona országainak 1900 évi népszámlálása.

Ehhez a témához kapcsolódik egy újsághír: „Tataházán Tüske János 83 éves polgár a napokban esküdött meg ötödik feleségével, unokáinak és dédunokáinak száma megközelíti a százat.”⁸⁹ A hír valóban igaz, az egybekelték anyakönyvében szerepel az eset, a menyasszony majd 20 évvel fiatalabb volt. A korszak utolsó négy éve az I. világháború időszakának kegyetlen és a község lakóinak addigi legnehezebb időszaka volt.

Írásos feljegyzés, dokumentum 1890-1922 közötti 32 évről semmi sem maradt fenn a levéltárakban, sem Kalocsán az érseki levéltárban, sem Kecskeméten a megyei levéltárban. Az iratok eltűnésének okairól két elképzelésünk van. Az egyik szerint a szerb megszálló hatóságok több helység levéltárát elvitték, természetesen az irodabútorokkal és a községi pénztárral és mindennel, amit elértek és mozgatható volt. A másik lehetőség, hogy az 1940-es évek végén, mint a bevezető részben is utaltunk rá, a padláson tárolt 6-800 kg papírt nem szállították be a bajai megyeháza levéltárába, hanem elégették, egy részét széthordták, majd a MÉH-nek leadták pénzért papírgyűjtéskor.

1949-ből kettő közigazgatási irat maradt fenn, mindkettő Vajda József nyugdíjkérelméhez készült jegyzőkönyvek. „Vajda József tataházi lakos kisbíró nyugdíjkérelméhez katonai igazolás ügyben kettő jegyzőkönyv készült:

1. Molnár János Tataháza Hunyadi János utca 264. vallomása: Előadja, hogy Vajda Józseffel együtt vonult be sorozásra Bácsalmásra 1915 március 3-án. Május 15-én vonultak be együtt Zomborba. Vajda Józsefet a 8. szabadkai (Hunyadi) honvédhuszárokhoz helyezték, Molnár János pedig maradt a zombori 23-as közös gyalogezrednél és 1917 november 1-jén szerelték le. Vajda József pedig csak 1918 novemberében szerelt le.
2. Varga István Tataháza, Kossuth Lajos u. 76. sz. vallomása: Előadja, hogy Vajda Józseffel együtt volt sorozáson 1915 március 3-án Bácsalmáson, 1915 május 15-én vonultak be Zomborba az elosztóhoz. Ő a 30-as honvédekhez lett beosztva, Vajda József pedig a szabadkai honvédhuszárokhoz. Határozottan bizonyítja, hogy Vajda József és ő is 1918 novemberében együtt szereltek le.”⁹⁰

E két igazoló vallomásból megállapítható, hogy a tataházi legények hová vonultak be és ugyanakkor az is, hol szolgáltak a háború kitörésekor. Zombor városa Bács-Bodrog vármegye székhelye a régi Ferenc József laktanya, amely még ma is áll az egykori Zsidó utca, ma Kiss Ernő utca torkolatával szemben. A másik hagyományosan megszokott hely, mint azt az előzőekben a házassági szokásoknál írtuk Szabadka, a vármegye akkor legnépesebb városa, ott a 8. Hunyadi honvéd huszárezred. Tataháza földrajzi fekvése miatt a császári és királyi zombori 23. gyalogezred és a 30. zombori honvéd gyalogezred hadkiegészítési területéhez tartozott.

⁸⁹ Fővárosi Lapok 1883. szeptember 26.

⁹⁰ Tataháza község közigazgatási iratok 1949. 960-1609 MNL-BKML Kecskemét.

A K.u.K 23. (zombori) gyalogezredének jelvényei. Az ezred hivatalos adatai: Császári és királyi 23. gyalogezred, ezredtörzs: Budapest, pótzászlóalja: Zombor, kiegészítési területe: Bács-Bodrog vármegye, nemzetiségi összetétele: 52% magyar, 34% német, 14% szerb, horvát, szlovák és egyéb.

Ez utóbbiból 3 zászlóalj az I-II-III. Budapesten állomásozott, a IV. Zomborban. A budapesti zászlóaljak a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye déli és középső részének – Solt és Kiskun kerületek – volt a bevonulási körzete, részben pedig Bács-Bodrog vármegye északi része. Az is kiderült az előző vallomásokból, hogy a sorozás és később a bevonulás, valamint a szétszórás is a járási székhelyen, Bácsalmáson történt. A tataházi bevonulók zömmel a 23. gyalogezredhez kerültek, hivatalosan a császári és királyi 23. gyalogezred a zombori házi ezred, pontosabban *Lajos Vilmos badeni őrgróf* ezrednek hívták. A zombori házi ezred 1672. december 2-án alakult és Lajos Vilmos badeni őrgróf nevét viselte, aki 1702. október 14-én Tillinger Freidlingen mellett fényes győzelmet aratott a franciák felett.

A világháború alatt parancsnokai: Pfanze Vilmos ezredes a szerbiai fronton, Vidale Gyula vezérkari ezredes az orosz fronton, Pfalz Rudolf alezredes a kárpáti fronton, Glöckner Károly ezredes az orosz fronton. A pót-zászlóalj parancsnoka Erhardt Károly alezredes. A világháború kitörésekor a 30. gyalogezred ezredtörzse és az I-II-III. zászlóaljak Budapesten a IV. zászlóalj Zomborban állomásozott. A 23. gyalogezred Zomborban állomásozott. A budapesti alakulatokat 1914. június 30-án Zomborba szállították és ott egyesültek a IV. zászlóaljjal. A háborús mozgósításkor a zombori hadkiegészítő parancsnokság területéről a tényleges és tartalékos állományából 10 ezer embert mozgósítottak. Ezen felül további 12 ezer népfelkelőt (38-50 év közötti tartalékosok) vonultattak a harctérre az ezreddel. A kiegészült ezred, július 31-én indult Szerbia ellen, úti céljuk Újpezna. Augusztus 14-ig a Száva bal partján készültek a harcra. Augusztus 18-án vonultak át a szabácsi hídon, ahol azonnal erős ellenséges tűzbe kerültek, véres ütközetet vívtak a város előtt és bent a városban. Oroszország hadbalépésekor átvezényelték az ezredet az orosz frontra. Részt vettek Rumo-Komarno-i, a grodeki, Horbace melletti, a Laszki-Murowone melletti ütközetekben. November közepén Porosz-Szilázia védelmére rendelték az egységet, majd részt vettek a Potok melletti csatában, 1914. december 27-én.

1915-ben a Kárpátokban harcoltak február 16-tól -20 fokos hidegben erős orosz nyomás alatt. A kimerült és létszámában végletesen megfogyatkozott ezredet március 28-án visszavonták Magyarországra. 1915 őszén újra bevetették az orosz fronton. 1916-1917-ben is ott szolgáltak. A legnagyobb veszteségeit, halottakban, sebesültekben, fogságba esettekben, eltűntekben ekkor szenvedte el a 23. és a 30. gyalogezred. 1918. március elején átvezényelték őket a Bécs-München-Innsbruck vonalon át az olasz frontra Primolano vasútállomásra. Egy heti pihenő után Monte Petrica helységben foglaltak állást. Súlyos hegyi harcokban támadást intéztek az olasz állások ellen, amely sikertelen volt, így visszavonultak. 1918 őszén a balkáni térségbe vezényelték a hadosztályt, köztük a 23. gyalogezredet is. A teljes hadosztály 1918. október 25-én Tuzla környékén fejezte be az I. világháborús harci tevékenységét.

A front felbomlott, a cseh származású Belmont ezredes megszökött, a 23. gyalogezred élére Philip alezredes állt, akit rajongásig szerettek a bakái. November 6-án teljes rendben hazavezette az ezredet a Vinkovci-Dálya-Gombos útvonalon Zomborba, ahol az ezred felbomlott és mindenki a lehetőségei szerint hazatért. A 30. gyalogezred október végén, a fegyverletételkor az olasz fronton a megmerevedett arcvonaltalban állt, november elején kéthetes gyaloglással visszahúzódtak Innsbruckig, ahol bevagonírozta és hazaindultak; november 17-én Kecskemétre érkeztek, ahol leszerelték őket.⁹¹ Érdekesképpen szeretnénk megemlékezni a csukazöld frontruhába öltöztetett bácskai legényekről egy csokor bácskai katonanótával a 23. ezred háború után kiadott hadi albumából, az események időrendi sorrendjében.

Bevonulási nóta:

*Szerbusz kutyavilág
Vedd le rólam a szádat
Én elmegyek katonának
Más öleli a babámat.*

A harctérre vonulási nóta:

*Szépen szól a huszonhármas banda
Öreg bakák masiroznak rajta
Masiroznak idegen országba
Szerbiának széles határába.*

Végül a harctéri nóta:

*Diófából sej haj, nem csinálnak koporsót
A bakának sej haj, a bakának nem írnak búcsúztatót
Ágyúdörgés lesz annak búcsúztatója
Barna kislány sej, haj barna kislány lesz a megsíratója.*

⁹¹ A 23. gyalogezred hadi albuma, valamint Kurucsai Pál – Szabó Zoltán: *Hősök, áldozatok, vitézek*. Bácsbokodi Honismeret sorozat 1914-1918 évi könyve.

Az 1914-18-as háború hősi halottainak emlékművén szereplők névsora

Ács Máté 24 éves	Horváth Pál 29 éves	Rozinka János 32 éves
Ágoston István 23 éves	Juhász Gergely 40 éves	Rozinka Mihály 29 éves
Ágoston József 19 éves	Kalmár Ferenc 20 éves	Sarok János 34 éves
Ászity János 29 éves	Kazinczi Mihály 32 éves	Sarok Péter 21 éves
Bényi Pál 22 éves	Keresztes János 18 éves	Simovics István 21 éves
Borsódi Albert 23 éves	Kollár István 23 éves	Stábl István 32 éves
Borsódi János 22 éves	Kollár Máté 26 éves	Szabó László 23 éves
Borsódi Márton 20 éves	Kurityák István 27 éves	Szabó Mátyás 33 éves
Borsódi Pál 20 éves	Kurityák József 24 éves	Szabó Pál 24 éves
Burszki Nándor 27 éves	Kovács Gergely 19 éves	Szalai Máté 34 éves
Busa György 23 éves	Kurucz Márton 25 éves	Szebellédi Kálmán 23 éves
Busa István 22 éves	Markó Márton 27 éves	Tóth Elek 37 éves
Busa István 33 éves	Mészáros Joachim 28 éves	Turda Márton 26 éves
Busa János 37 éves	Miskolczi Imre 29 éves	Turda Orbán 40 éves
Bundity Menyhért 33 éves	Nagy Pál 45 éves	Tüske Antal 33 éves
Blazsanik Kálmán 29 éves	Oláh Antal 26 éves	Tüske Ferenc 26 éves
Blazsanik György 33 éves	Oláh Ferenc 38 éves	Tüske József 20 éves
Blazsanik Márton 31 éves	Oláh György 21 éves	Tüske Kálmán 27 éves
Csorba Menyhért 28 éves	Oláh István 29 éves	Tüske Máté 28 éves
Dóczi Mihály 33 éves	Oláh János 26 éves	Varga Gergely 29 éves
Gömöri Kálmán 30 éves	Oláh János 27 éves	Varga István 30 éves
Gömöri Pál 20 éves	Patarcsics József 24 éves	Veverka Pál 30 éves
Gömzsik Péter 20 éves	Rabb Miklós 34 éves	
Horváth Gergely 21 éves	Rabanya Mátyás 45 éves	

A homlokzati felirat: „Pásztor György 19 éves // Az 1914-18. évi világháborúban hősi halált halt egyetlen kincsünk, valamint községünk drága és felejtethetlen hősi halottainak örök és dicsőséges emlékére állítottuk: Pásztor György és neje Tüske Ágnes.”

A harctéren elesettek névsorából pár személy halálának idejét és helyszínét is azonosítottuk a korban megjelenő értesítőkből. Azon kívül a világháború után 1925-33 között a hozzátartozóknak: feleség, gyerekek, szülők lehetett kérvényezni a bácsalmási járásbírószágon a hivatalos holtta nyilvánítást. A kérelmek megjelentek a *Budapesti Közlönyben*, mint a hivatalos országos lapban. A megjelenéstől számított 60 nap alatt jelentkezhetett, aki valamilyen információval rendelkezett az illető sorsáról vagy tartózkodási helyéről, esetleg ő maga a megnevezett személy. A határidő letelte után, ha életjelet nem adott, vagy nem adtak róla, akkor hivatalosan is holtta nyilvánították.

A következő személyekről tudjuk jelenleg a halál idejét és helyét:

Kazinczi Mihály sorkatona

Mátételke – 25. ezred Kassa Dversovice-Pakosowe Oroszország 1914. december 4.

Kurityák József sorkatona

Tataháza – 25. ezred Kassa 1914. november 14.

Burszki Ferdinánd sorkatona

Tataháza – 27. Petrikau Oroszország 1915. február 13.

Tüske Máté sorkatona

Tataháza – 27. Krukiewice Oroszország 1915. május 18.⁹²

Csorba Menyhért sz.: 1887. december 28. Tataháza – házastársa Blazsanik Viktória; Bevonult: 1914. augusztus 28-án; rendf.: gyalogos, eltűnt 1914-ben Szerbiában, fogságba esett.

A Magyar Televízióban 2018-ban bemutattak egy dokumentumfilmet, amely az első offenzíva alkalmával Szerbiában fogságba esett osztrák-magyar katonák sorsával foglalkozott. A Monarchia vereségével végződő első offenzíva alatt foglyul ejtett magyar katonákat a – 80 ezer főnyi hadifoglyot – a szerb hadsereg gyalog hajtotta keresztül a Balkánon, Montenegrón, Albánián. Az Adriai-tenger partjáról olasz hajók vitték át a menetelést túlélő foglyokat a Korzika alatt lévő Szamarak-szigetére; ahova már csak 20 ezren érkeztek meg.

Budapesti Közlöny. A bácsalmási járásbíróság közleménye:

Kollár István sz.: Tataháza, 1894. augusztus 3.

szülők: Kollár Péter és Vörös Katalin

földműves, lakhelye: Tataháza

vagyon: 1 kh. föld

Bevonulás: 1914. november 10. magyar kir. 30. honvédezred (Budapest), közlegény
1915. március 17-én, az orosz fronton eltűnt

Budapesti Közlöny 1927. november 12. szám.

Beadva a bácsalmási járásbírószágon.

Gömöri Kálmán sz.: Tataháza, 1887. október 24.

szülők: Gömöri Albert és Jegyugya Mária

nőtlen, földműves

Bevonulás: 1915. január 15. császári és királyi 23. gyalogezred Zombor

Eltűnt 1915. március, orosz fogság, közlegény

Budapesti Közlöny 1925. november 25.

A bácsalmási járásbírószágon beadva.

Gömöri Pál sz.: Tataháza, 1893. január 1.

szülők: Gömöri Albert és Jegyugya Mária

nőtlen, földműves,

Bevonulás: 1914. augusztus eleje

Alakulat: 30. honvéd gyalogezred 3. század

Eltűnt: Galícia 1915. november 15. hősi halált halt.

⁹² A 23. zombori gyalogezred Hadialbuma.

Budapesti Közlöny 1925. november 25.

A bácsalmási járásbírószágon beadva. A két Gömöri testvér halála a szülők örök bánata és fájdalma. Az édesanya nem élte meg gyermekei holtta nyilvánításának idejét.

Kurityák István sz.: Tataháza, 1888. június 3.

szülők: Kurityák János és Téglás Mária

nőtlen, kereskedősegéd, lakhelye: Tataháza

vagyona: 1 500 négyszögöl föld

Bevonulásának időpontja 1915 január, császári és királyi 23. gyalogezred Zombor, hadicselekmény, amely közben nyoma veszett: orosz harctér 1915. március 20-i csatákban.

Budapesti Közlöny, bácsalmási járásbírószág 1931. október 5.

Nagy Pál sz.: Tataháza, 1872. január 2.

szülők: Nagy István és Kazinczi Éva

házastársa: Zsebi Teréz

gyermekai: Nagy Lajos 25 éves, Nagy István 18 éves tataházi lakos

földműves, ingatlan vagyona Tataházán van

Bevonulás: 1915. november 1. m. kir. 30. honvéd gyalogezred csendőr osztág, Budapest

Utolsó címe: Fogaras megye, Törösvár Tinadin Zsigora, 1916 augusztusban a román fronton eltűnt.

Blazsanik György sz.: Tataháza, 1880. március 18.

szülők: Blazsanik Márton és Kovács Katalin

foglalkozása: főpincér a bajai Preimayer vendéglőben

házastársa: Preimayer Margit (a tulajdonos lánya)

gyermekai: Ilona, Blanka, István lakik: Baja, Széchenyi u. 18.

Ingatlan vagyona: egy lakóház és 8 kh. föld

Bevonulás: 1914-ben az általános mozgósításkor, a zombori 23. gyalogezredhez, közlegény, 1915-ben az orosz fronton a Bug folyónál orosz fogságba esett, a szolikovszkai hadifogolytáborban 1916. június 25. napján orbáncban meghalt.

Budapesti Közlöny, bácsalmási járásbírószág 1929. június 16.

Ács Máté sz.: Tataháza, 1896. június 16.

szülők: Ács Pál, Vajda Rozália

nőtlen, földműves, lakás Tataháza, ingó és ingatlan vagyona van.

Bevonulás: 1915. január 30. honvéd gyalogezred II. zászlóalj 7. század, közlegény, utolsó postaszáma: 24. 1916-ban a Csernovitz melletti ütközetben eltűnt.

Budapesti Közlöny, bácsalmási járásbírószág, ügygondnok: dr. Mérey Jenő ügyvéd.

Rozinka Mihály sz.: 1888. augusztus 15.

szülők: Rozinka Mihály és Kovács Ilona

házastárs: Borsodi Ilona, gyermekük nincsenek

földműves, lakhelye: Tataháza, vagyontalan

Bevonulás: 1914. július 27. Zombor 23. gyalogezred

Utolsó szolgálati helye: 32. honvéd gyalogezred 2. század 4. szakasz

Utolsó postaszáma: 50. 1914. november 7-én írt utoljára az orosz frontról, azóta nincs életjel.⁹³

Budapesti Közlöny, bácsalmási járásbíróság 1934. november 26.

Pásztor György ifj. sz.: Tataháza, 1897.

meghalt: 1916. június 2. zombori 23. gyalogezred.

A hősi halált halt Pásztor György emlékére állított szobor.

A talpazaton (valószínűleg) a szobrász neve: Szege Sándor, öntette: Baumgartner József.

Pásztor György és a felesége, a hősi halált halt gyermekük,
ifj. Pásztor György az édesapja vállát fogja mellette Tüske A. János.

⁹³ Budapesti Közlöny, bácsalmási járásbíróság, ügygondnok: dr. Mérey Jenő ügyvéd. A közlemény a fronton eltűntekről tudósít.

A szobrot állító id. Pásztor György és Tüske Ágnes egyetlen gyermeke. A rokonságban fennmaradt szóbeszéd szerint megtehetnék volna, hogy nem vonultatják be katonának az anyagi lehetőségeikre támaszkodva, de az édesapa szerint hadd menjen, legalább megférriasodik a seregben. Pár hónappal a bevonulás után halt meg Oroszországban. A Tataháza született és az I. világháborúban hősi halált halt katonák sora az Országos Veszteség Listából:

Szabó Mátyás sz.: Tataháza, 1881. január 30.

szülők: Szabó Pál és Kalmár Magdolna

nőtlen, vagyona nincs, foglalkozás: napszámos

bevonulás: 1914 általános mozgósítás, 6. honvéd gyalogezred

Hadiesemény, melyben eltűnt 30. népfelkelő gyalogezred szolgálatában, Szerbiában.

Budapesti Közlöny, bácsalmási járásbíróság 1933. május 10.

Oláh Ferenc sz.: Tataháza, 1879. november 19.

szülők: Oláh János és Kalló Anna

házastárs: Varga Mária lakik Mátételkén, gyermekei Borbála és Rozália

földműves, lakik Tataháza

bevonulás: 1914. augusztus 23. a 30. gyalogezredhez

1914. november 28-án írt utoljára a szerb harctérről, azóta életjelet nem adott magáról.

Budapesti Közlöny, bácsalmási járásbíróság 1924. november 7.

Horváth Gergely sz.: Tataháza, 1893. február 4.

szülők: Horváth Gergely és Gömzsik Teréz

nőtlen, lakás Tataháza, vagyona 1/3 házrész

bevonulás: 1914. október, zombori 23. gyalogezred, gyalogos

1915 tavaszán a kárpáti harcokban orosz fogságba esett és a következő év elején

(1916) Topolszkból (Szibéria) kelt levele óta életjelet nem adott.

Budapesti Közlöny, bácsalmási járásbíróság 1925. november 6.

Tüske József sz.: Tataháza, 1884.

Szolgálati hely: 23. gyalogezred Zombor 10. század

1914-ben a szerbiai fronton eltűnt.

Busa István sz.: Tataháza

szülők: Busa János és Lakatos Jusztna

kereskedősegéd

Szolgalat: 23. gyalogezred Zombor

Orosz fogságban hősi halál 1916-ban

Bácsalmási járásbíróság 191/29 végzése alapján.

Tüske Kálmán sz.: Tataháza, 1887

szülők: Tüske József és Tüske Verona

felesége: Tüske Anna

Szolgalat: 30. gyalogezred

1914 szeptember hónapban a szerb harctéren eltűnt.

Budapesti Közlöny, bácsalmási járásbíróóság 1022/1920. Pk.

Kollár Máté sz.: Tataháza, 1890. szeptember 7.

szülők: Kollár Péter és Vörös Katalin

nőtlen, földműves – ingatlan vagyona van

bevonulás: 1914. augusztus 5. Budapest III. tréndivízió

utolsó szolgálati helye: zombori 23. gyalogezred

rendfokozata: tizedes

1916. szeptember 16-án meghalt a front (valószínű orosz, mert a zombori 23-asok akkor ott harcoltak) mögötti egyik kórházban.

Nem csak a hősi halált szenvedett áldozatokról készültek jelentések, hanem a sebesültekről is. Íme az első néhány tataházi sebesült katona neve, a szerbiai hadszíntérről kórházba kerültek közül:

Pajor János Tataháza, szül. 1880. Dologház kórháza, Budapest, 78. menetzászlóaljából;

Horváth János Tataháza, szül. 1885. Városi kórház, Zombor, 23. gyal.ezr., Zombor;

Szebellédi János Tataháza, szül. 1892. Városi Kórház, Zombor, – kézlövés – zenész;

Szebellédi Mihály Tataháza, szül. 1887. Városi kórház, Baja, 23. gyal.ezr. Zombor;

Banász Mihály Tataháza, szül. 1874. 26. Helyőrségi kórház, Mostar, Bosznia 23. gyal.ezr.;

Tóth Kálmán Tataháza, szül. 1881. 19. Helyőrségi kórház, Pozsony, – comblövés 23. gyal.ezr.;

Mérő Frigyes Tataháza, szül. 1890. Hadikórház Ludovika Akadémia, Budapest, 30. gyal.ezr.

Az 1915-16-os Kárpáti harcokból:

Blazsanik Péter Tataháza, szül. 1887. 23. gyal.ezr. Zombor, Egyetemi Klinikák, Budapest;

Ágoston György Tataháza, szül. 1887. Segélykórház Szomolnok, Kárpátalja 23. gyal.ezr.;

Varga Ádám Tataháza, 23. gyalogezred Mozgókórház, Losonc;

Kollár Péter Tataháza, szül. 1886. Állami Kórház Troppau, Szilézia;

Fogságban kórházba került:

Borsodi Péter Tataháza, szül. 1883. hadifogság 10. katonai kórház Moszkva, Oroszország, 23. gyal.ezr., 8. század.

Végül a nagyszámú orosz fogságba esett tataházi származású katonák közül néhány:

Busa György Tataháza, szül. 1890. 23. gyalogezred 16. századából, Oroszország, hadifogság;

Kovács III. István Tataháza, 1893. 23. gyalogezred 2. zászlóalj, Oroszország, hadifogság;

Illés Kálmán Tataháza, szül. 1891. 23. gyalogezred 2. zászlóalj, Oroszország, hadifogság;

Deák István Tataháza, szül. 1895. 23. gyalogezred Oroszország, hadifogság;

Kalmár Pál Tataháza, szül. 1892. 23. gyalogezred Oroszország, hadifogság;

Szalai Lajos Tataháza, szül. 1891. 23. gyalogezred 2. zászlóalj Oroszország, hadifogság;

Tüske István Tataháza, szül. 1893. 23. gyalogezred 1. zászlóalj Oroszország, hadifogság;

Vismeg János Tataháza, szül. 1892. 23. gyalogezred 2. zászlóalj Oroszország, hadifogság;

Vismeg Márton Tataháza, szül. 1894. 23. gyalogezred 1. zászlóalj Oroszország, hadifogság;

Radvánszki István Tataháza, 1894. 23. gyalogezred 7. zászlóalj Tambow, Oroszország, Szibéria hadifogolytábor;

Hunyadi Mátyás Tataháza, szül. 1891. 23. gyalogezred 1. zászlóalj Wjatka Oroszország, hadifogság;

Kollár János Tataháza, szül. 1889. 23. gyalogezred 13. zászlóalj 83. számú menekültkórház Harkov, Oroszország, hadifogság;
 Laki Mihály Tataháza, szül. 1893. 23. gyalogezred Beresowka, Bajkálon túli terület, Oroszország, Szibéria, hadifogság;
 Kalmár János Tataháza, 1887. 23. gyalogezred 4. zászlóalj, Pensa, Oroszország, hadifogság;
 Kalmár István Tataháza, szül. 1889. 23. gyalogezred Pensa, Oroszország, hadifogság;
 Oláh János Tataháza, szül. 1890. 23. gyalogezred 2. zászlóalj Pensa, Oroszország, hadifogság;
 Sarok Péter Tataháza, szül. 1894. 23. gyalogezred 2. zászlóalj Pensa, Oroszország, hadifogság;
 Szebellédi János Tataháza, 1892. 23. gyalogezr. 12. zászlóalj Pensa, Oroszország, hadifogság;⁹⁴
 Kiss János felcser Tataháza, 1881. Taskent Oroszország-Üzbegisztán, hadifogság.

A felsorolt nevekkal és eseményekkel a lista nem teljes, csak szemléltetni tudtuk a tataházi katonák útjait és sorsát az I. világháborúban. Különösen érdekes Busa János holtta nyilvánításának a fennmaradt jegyzőkönyve, amiben a katonatársai vallanak tanúk előtt bajtársuk tragikus haláláról: *„Jegyzőkönyv, mely felvételre a tataházi plébánia hivatalban 1933. május hó 29. napján a bácsalmási Királyi Járásbíróság pk. 2.883/4/1923 számú végzésével holtta nyilvánított Busa János tataházi lakosnak Stroy mellett 1915. január 15-én vívott ütközet alkalmával történt morális bizonyítást nyújtó körülményekről Vajda István és Kiss Vincze tataházi lakosok vallomása alapján. Alulírott Kis Vincze tataházi lakos földimmel együtt vonultunk be a világháború kitörésekor Zomborba a 23. közös gyalogezredhez és pedig én a 2-ik századba a boldogult pedig a 3-dik századba. Bekerültünk a menetzászlóaljba és a Stryj [folyó Galíciában] mellett vívott ütközetben, mikor az oroszok előnyomulásunkban nagyobb erő bedobásával visszanyomtak egy kopott víztől mélyített árokban libasorban főhadnagyunk parancsára guggolva iparkodtunk hátra és amikor egyszer hátranéztem, hogy hányan jöhetnek utánam hát hetet olvastam meg és éppen ő volt a hetedik. Ugyanis folytonosan lőtt bennünket az orosz és én meg az előttem haladók kíváncsiak voltunk, hogy a mögöttünk haladók közül talált-e el a muszka valakit. A szerencsétlen Busa János földim nem fogadott szót a főhadnagy úrnak és ő az árkon kívül a szélén bandukolt. Ahogy látom, hogy kívül ballag az árok mellett az előttem haladókkal együtt kajátottunk hátra, hogy Busa bukjal le, mert biztosan eltalál a muszka. Abban a pillanatban lövés érte és azt mindannyian láttuk, hogy egészen arcra bukott és néhányszor hátra néztünk, de bizony ő ott fekvé maradt. Fölkelni biztosan nem kelt föl. Én aztán nem hallottam róla semmit. Az bizonyos, hogy többet közbünk nem jött, mert mint katona tudom, hogy az olyan elesések, mint az övé is volt halálos kimenetelűek voltak a fronton. Vallomásom helyesen van felvéve, az esküt vallomásomra is kész vagyok ismét letenni. Kiss Vincze sk.”*

A másik vallomás Vajda Istváné ugyanerről az esetről: *„Alulírott, mint tényleges 23. ezredbeli katona a világháború kitörésekor lekerültem Szerbiába, honnét, mint sebesült Bajára kerültem vissza és még az év, vagyis 1914 novemberében már Orosz-Lengyelországba masíroztunk fél zászlóaljjal. Egymás után több ütközetben vettem részt, míg Stryj folyónál előnyomulást kellett volna 1915-ben végrehajtunk. Erős muszka front volt velünk szembe. Szükségünk volt erősítésre, különösen a jobb oldalunkon, hol egy temetőben az oroszok rendkívül erősen beásták és tartották magukat. Egy búzatáblából hol mi, mint 5-ik századbeliek feküdtünk, iparkodtunk hátra vonulni. Eközben láttam, hogy tőlünk a szanitécek szállítják a sebesülteket és a mintegy 50 lépésre lévő szanitéc-szakaszvezető jóbarátomat, aki az utána*

⁹⁴ A 23. ezred katona-zenekarában szolgált a szerb fronton, megsebesült a kezén, a zombori városi kórházból kikerült az orosz frontra, ahol hadifogságba esett.

következő Kolajov és Mirov községek között folyó harcokban elesett – kérdeztem, hogy van-e a földim a sebesültek között. Azt mondja, hogy itt hozzák a földid Busa Jánost. Erre kértem, hogy lapuljatok meg vele még hozzátok lecsúszok a búzatáblából. Le is tették a hegy oldalába s mellé lapultak a szanitécek is miután fej védőt ástak maguknak. Ekkor én is odaérve, illetve csak csúszva kérdeztem Busától kit, mint község ordonáncát [küldöncét] hazulról nagyon jól ismertem-ismersz-e földim? Azonban nem felelt, nem is felelhetett, mert láttam az arcáról, hogy agonizál már. Levettem az arcáról a tábori sátorlapot s akkor láttam, hogy itt élet már nincs, mert a bal oldalán ért haslövése nagyon vérzett, a tábori hordágy merő vér volt. Ügyesen lapulva, guggolva elvitték mellőlem szegény Busát a kötöző helyre. Mikor vagy egy óra múlva a kötözőhelyről jöttek vissza a szanitécek megint a sebesültekért egy fedett völgykatlanban az említett szanitécparancsnokkal, kérdeztem mi van a szegény Busával? Legyintett, hogy ő bizony már az élettel teljesen leszámolt, mert kötözés alatt az orvos kezei között meghalt. Meg is vagyok róla győződve, hogy meghalt, mert olyan borzasztó baloldali haslövése volt. Szegény érezte talán a halálát, mert előtte való este folyton azt hangoztatta köztünk, hogy már holnap nem lesz életben. Mi azonban vigasztaltuk, hogy ne gondolj a legrosszabbra hisz hányan kint vagyunk, noha már eleget kivettük részünket a harcokból. Majd megsegít az Isten! Vallomásomra kész vagyok az esküt letenni. Kmft. Vajda István, volt 23. ezredbeli szakaszvezető

Előttiünk: Kuczka Péter Pál plébános, Galicz József tanúk.”⁹⁵

Az otthon maradt nők, férfiak, öregek sorsáról sajnos nem rendelkezünk adatokkal, de figyelembe véve a korabeli viszonyokat, nehéz sorsuk lehetett. Miután az életerős, munkaképes férfiak java a fronton szolgált, sokkal nagyobb teher hárult rájuk a munkában és a családban. Külső segítségre nem számíthattak, tudomásunk szerint Tataházára nem helyeztek ki orosz hadifoglyokat, mint más falvakban. A római katolikus plébánia halotti anyakönyvében mégis találtunk egy orosz származású hadifogoly halotti bejegyzését.

68. sorszámon, 1918. november 17.

Timofej Penkin Mátyás:

nőtlen, 35 éves;

hadifogoly, görögkeleti vallású;

származás: Oroszország, Gluhovlovonszki;

lakhely: Tataháza;

halál oka: spanyolnátha;

eltemetve: Tataháza, 1918. november 18. Németh Zsigmond lelkész.

A lakhelyének Tataházát tüntették fel, és itt is temették el a beírás szerint. A halál oka spanyolnátha, ami az I. világháború után Észak-Amerikából kiindulva az egész világon végigsöpört, és 20 milliónyi áldozatával túltett a világháború számán. Tataházát sem kerülte el ez az influenzajárvány, 1918. november 8-a és december 27. között közel két hónap alatt 13 fő halálát okozta, nem válogatva gyermek és felnőtt között.

Miután a felnőtt férfiak bevonultak katonának, a házasságkötések száma is megcsappant: 1915-ben 3, 1916-ban mindössze 1 házasságot kötöttek. Ez volt a mélypont. 1914-ben még 18 volt, 1918-ban újra 17-re nőtt a házasságkötések száma.

⁹⁵ KFL – I -2b Holtányilvánítás. E-kutatás KFL online.

Mint az előző oldalakon is írtuk, a legtöbben 1915-16-ban vonultak be, és a legnagyobb veszteségek is akkor érték a községet a kegyetlen harcok miatt. Nem csak a halottakat, eltűnteket, hadifoglyokat siratták, sokan rokkantan, sebesülten tértek haza a háborúból. A háború testet, lelket nyomorító és életeket kioltó kísértetként telepedett a községre. A rokkantokról, sebesültekről nem maradt fenn névsor, de egy 1948-as Tataháza község közigazgatási iratok dossziében 15 fő hadirokkant nevét sorolták fel az első és második világháborúból:

<i>„ neve:</i>	<i>anyja neve:</i>	<i>járandósága:</i>
1. <i>Blazsanik Péter</i>	<i>Eszter Julianna</i>	<i>42 Ft/hó</i>
2. <i>Borsódi Márton</i>	<i>Malonovits Borbála</i>	<i>42 Ft/hó</i>
3. <i>Böröcz János</i>	<i>Vörös Anna</i>	<i>42 Ft/hó</i>
4. <i>Fajszai Gábor</i>	<i>Rozinka Ilona</i>	<i>42 Ft/hó</i>
5. <i>Gida András</i>	<i>Zsumbera Éva</i>	<i>42 Ft/hó</i>
6. <i>Kovács Pál</i>	<i>Leszler Anna</i>	<i>42 Ft/hó</i>
7. <i>Pappdi Antal</i>	<i>Szabó Anna</i>	<i>42 Ft/hó</i>
8. <i>Dóczy Mihály</i>	<i>Varga Viktória</i>	<i>18 Ft/hó</i>
9. <i>Lajkó Márton</i>	<i>Pálinkás Apollónia</i>	<i>18 Ft/hó</i>
10. <i>Bárdos György</i>	<i>Varga Anna</i>	<i>nem volt megjelölve</i>
11. <i>Blazsanik Mihály</i>	<i>Gömzsik Rozália</i>	
12. <i>Busa Gergely</i>	<i>Galicz Apollónika</i>	
13. <i>Horváth Gergely</i>	<i>Pálinkás Rozália</i>	
14. <i>Pintér Mihály</i>	<i>Kalmár Veronika</i>	
15. <i>Vajda István</i>	<i>Oláh Katalin</i>	

Kelt, 1948. április 20.”⁹⁶

Az I. világháború 1918. október végén véget ért, a fegyveres harcok befejeződtek a frontokon és a padovai fegyverszüneti egyezményben az Osztrák-Magyar Monarchia kötelezte magát csapatainak visszavonására a Monarchia területére. A Monarchia pár napon belül teljesen összeomlott, mint államalakulat megszűnt; Magyarországon kikiáltották a Köztársaságot, majd a Népköztársaságot. A totális katonai vereséget követte a teljes politikai zűrzavar. Bekövetkeztek a Kossuth Lajos által 1867. március 22-i Deák Ferenchez intézett nyílt levelében foglaltak, melyben azzal vádolta Deákot, hogy a Habsburg házzal történő kiegyezéssel feladja a nemzeti önrendelkezést, a közös ügyek révén kockára teszi Magyarország jövőjét. A császári birodalom megjósolt bukásával az magával rántja az országot is.

A IV. Károly király által kinevezett gróf Károlyi Mihály miniszterelnök Belgrádban a francia antant csapatok főhadiszállásán külön fegyverszünetet kötött a főparancsnokkal Luis Franchet d' Espéry tábornokkal.

⁹⁶ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai, Polgári kori iratok.

Luis Franchet d' Espéry tábornok,
a balkáni francia haderő főparancsnoka.

A magyar haderőt Károlyi és hadügyminisztere Linder Béla – vezérkari tüzérezredes – leszerelték, feloszlatták. Délről, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság csapatai megindultak északra és minden ellenállás nélkül megszállták a Mórahalom-Kisszállás-Mélykút-Tataháza-Felsőszentiván-Csávoly-Szentistván feletti területekig a Duna vonalát; a Dunántúlon a Bátaszék-Pécs-Drávaszabolcs vonalig nyomultak fel.

Községünk történetének szempontjából a következő helyzet állt elő, és ez Észak-Bácska összes községére jellemző. Volt egy hosszú véres háború, a „Nagy Háború”, ahogy a kor emberei emlegették. Az véget ért nagy emberi és anyagi áldozatokkal, de a béke helyett megszálló balkáni csapatok jelentek meg és az egész megszállás alatt úgy viselkedtek, mintha az a terület már véglegesen az övék lenne, hadizsákmány címén. Tataháza megszállásának napját nem írták le pontosan, de az írárok szerint Mélykutat 1918. november 12-én szállták meg, Bácsbokoddal egyetemben; valószínű, hogy Tataházán is akkor jelentek meg a szerb csapatok. A kijelölt demarkációs vonalat nem tűzték ki egyértelműen; így azt a szerb katonaság, a magyar Vörös Őrség, majd később a magyar királyi csendőrség 1920-21-ben szabadon értelmezte. A nagyobb községekben, ahol a bunyevác népesség együtt élt a magyarokkal és németekkel, ott a szerb megszállókkal történt együttműködés is előfordult. Tataházán és Mélykúton, mint magyar községekben ez nem állt fenn. Itt mindkét helyen meghagyták a bírót, Tataházán Tüske Ferencet és az elöljáróságot is. Meghagyták az iskolákat mindkét helyen a római katolikus egyház fenntartásában, de nyilatkozni kellett, hogy továbbra is fenntartja a község, vagy állami kezelésben működtetik tovább. Az egész oktatási és pénzügyi igazságszolgáltatás átkerült a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság megfelelő szerveihez, pl. az oktatásról szóló intézkedések így kezdődnek „A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Közoktatási Minisztériuma Bánát, Bácska, Baranyai Ügyosztálya”. Minden területen amilyen gyorsan csak lehetett a SzHSz királyság törvényei és szervezeti felépítése érvényesült, hogy a békeszerződések aláírására már kész helyzetet teremtsenek. Az elöljárósági jegyzőkönyveket is 1920-21-ben a lap egyik felén magyarul, a másik felén szerbül vezették, a jegyzőket is szerb nemzetiségűekre cserélték le.⁹⁷ Az iratok Mélykútra vonatkoznak, de feltételezzük, Tataházára is érvényesek. Azért csak feltételezzük, mert a tataházi szerb megszállásról mindössze kettő dokumentum maradt fenn.

⁹⁷ MNL-BKML V. 360. Mélykút XV.6. 1103. mikrofilm Mélykút községi jegyzőkönyvek 1908-1922 anyagából.

Az egyik egy adó összesítés, amely 1921. február 2-án kelt és valójában nem adóról szól, hanem az országutak javítására kötelezett kézi napszám személyenkénti összesítése napokban.⁹⁸ Az egész nyomtatvány, a fejrésze is magyar szövegű. A dokumentumban 168 név szerepel, melléjük írva a kézi napszám hátralék napok száma. Ezek szerint a község lakói 2 223 napnyi napszámmal maradtak adósok az 1920-as évről. A dokumentum pontos címe magyar szövegű: *„Bácsbodrog vármegye Tataháza területére vonatkozó útdó egyénenkénti kivetési főkönyv az egyenes államadót nem fizetőkre nézve 1920 évre.”* Az okirat érdekessége, hogy 1915-ben nyomtatták Zomborban Bittermann Sándor és Fia nyomdájában. Jobban megvizsgálva az iratot, erős gyanúnk támadt, hogy ez egy adóhátralék kimutatás koronában számolva, de a leírásához csak ilyen nyomtatvány állt rendelkezésre. Az adót a szerbek szinte mindig behajtották, gyakran sarcolás formájában. A cél a megszállt területek teljes kifosztása „háborús jóvátétel” címén a szerb királyságot ért háborús károk pótlására. Nemcsak az adókat hajtották be különböző címeken, de 1919-ben a Vörös Hadsereg felvidéki hadjáratától megrettenve, hátha a Vörös Hadsereg délre fordul az északi hadjárat után a megszállt területen, Észak-Bácskában elrendelték az állatállomány teljeselhajtását a Szerémségbe. *„1919. július 13-án vasárnap, szerb osztagok járnak házról, házra s ahol lovat vagy tehenet találnak kihajtják az utcára és az otthon talált férfiakat arra kényszerítették, hogy mint hajcsárok menjenek az állatok után.”* Ezek után a város körüli tanyákat is kifosztják. *„De elhajtottak állatokat a bajai és a bácsalmási járás megszállt községeiből is. Hosszú kocsisorok jöttek be a falvakból minden kocsi után 8-10 marhát, lovat kötöttek és az egész rablott állatállományt levitték a szerémségi Indijába.”*⁹⁹ A Vörös Hadsereg azonban nem a Délvidék felé fordult, hanem keletnek, a Tisza vonalánál sorakozott fel a román királyi hadsereg feltartóztatására. Ezért az állatokat visszahajtották Észak-Bácskába „lábon” úgy ahogy lehajtották, óriási veszteséggel és leromlott állapotban.

A másik dokumentum Tataháza szerb megszállása után készült. A Kalocsai Érseki Hatóság fegyelmi vizsgálatot indított Wagner Ferenc tanító ellen a szerb megszállókkal történő együttműködés vádjával. Az ügy érdekessége, hogy a levélben, melyet Németh Zsigmond plébános a tataházi iskolaszék elnöke írt, a történet megszállás kezdete után majd kettő hónappal kezdődik, de a levelet a szerb kivonulás után már három nappal megírta nagy sietve. A történet főszereplője Wagner Ferenc okleveles tanító, aki pályázat útján jelentkezett a tataházi katolikus népiskolához a *Néptanítók lapja* 51. évfolyam 1918. szeptember 12-én megjelent 37. számában kiírt pályázat alapján. *„A tataházai (Bács m.) róm.kath. népiskolánál lemondás folytán üresedésben levő tanítói állásra pályázatot hirdetünk. Javadalom törvényszerű illetményekből és államsegélyből áll. Ezen kívül lakás természetben házi kerttel. Kötelessége az iskolaszék által kijelölt, részben osztott vegyes osztály vezetése, az ismétlősök tanítása és akadályozás esetén a kántortanító helyettesítése, amiért is a kántori képesség okmányilag igazolandó. Csak okleveles és a kántorságban járatos férfi tanítók pályázhatnak. A pályázatok nagyságos Klauszky Ferenc kerületi esperes úrhoz Jánoshalmára küldendőek szeptember 25-ig. Az állás október elsején elfoglalandó. Iskolaszék.”*¹⁰⁰

⁹⁸ MNL-BKML V. 382. b. 18. d. 12.

⁹⁹ Bácsalmás Felsőbácska kapuja. Honlap az interneten; *Kastély titka*. 2016. május 17-én kelt cikkből idézet. A cikk a volt Teleki kastélyról ír.

¹⁰⁰ 5112-I.-1. szám alatt megjelent hirdetés. *Arcanum* adattár.

Ezek után lássuk mi történt Németh Zsigmond iskolaszéki elnök és római katolikus plébános által írt levél szerint.

„Főtisztelendő Érseki Hatóság!

A tataházi róm.kath. iskolaszék 1918 XII. 27. Wagner Ferenc okleveles tanítót megválasztotta tanítónak. Ezen választást 1919. I. 6. 2 sz.a a főtiszt. érseki hatóságnak bejelentettem, azzal az indoklással, hogy mivel a levél alapjául szolgáló javadalmi jegyzőkönyvet a zombori közigazgatási bizottsághoz kellett küldeni /elküldetett 1919. I. 23./ az okmányok csakis az említett iratok megérkezése után küldhetők fel. [Kalocsára] Wagner megválasztását az érseki hatóság 1/1919. sz. 1919 tudomásul vette. A közigazgatási iskolai bizottsághoz beküldött iratok dacára a tanfelügyelőség útján történt kétszeri sürgetésnek, még mindez ideig nem érkeztek meg.

A tanfelügyelő rövid válasza az volt, hogy nem áll módjában megsürgetni az iratok megküldését. Wagner tanító 1919-ben a szolgabíró kezeibe letette a tőle kívánt esküt, működött, tanított. A szerb megszállás alatt nem tehettünk egyebet, mint hallgattunk mert ennek így kellett lennie. Wagner tanító állítólag unokatestvére Bauer Imre tataházi aljegyző feleségének Vlaskalics Zorka görögkeleti szerb nőnek. Ezt azonban Bauer tagadja. Mi megválasztottuk annak idején Wagnert mert egyrészt ő volt az egyedüli pályázó másrészt mert számítva minden eshetőséggel a szerbek már akkor itt lévén – fejünkkel nem akartunk játszani.

Wagner tanító kezdetektől fogva együtt lakott az aljegyzőékkel. A nép egy ideig hallgatott. Nemsokára azonban kezdett megütközni ezen a dolgon.

A két férfi Bauer és Wagner összezördültek. A tanító elment máshova lakni nem különben a jegyző is. A tanítói lakásban az aljegyzőné lakott Mihály nevű 10 éves katolikus vallású fiával.

A nép elégedetlenkedett, de nyilvánosan nem mertünk szólani, mert féltünk a szerb bezárástól, esetleges pénzbüntetéstől, vagy a 25 bottól.

1920. június 11 én Bauer Imre tataházi aljegyző amint a tisztelettel mellékelt irat igazolja eltávozott községünkől Borotára és még jelenleg is ott van.

Neje néhányszor meglátogatta ott. A tanító az aljegyző távozása után egy ideig máshol lakott, de kosztos unoka nővéréknél volt, az aljegyzőné. A legújabb időkben amint köztudomású lakáson is ismét unokanővéréknél volt az aljegyzőné.

Mivel a dolog így áll s mivel Tataházán ez nem minden megbotránkozás nélkül történik s mivel a tanító pressió [nyomás] folytán választatott meg kérjük a választást semmisnek kimondani, az iratok választásról épp ezért nem kerülhetnek fel. (mármint Kalocsára!) Ezen ügyben kérem a főtisztelendő érseki hatóság mielőbbi intézkedését.

A mértékadó tényezők is kérik a főtisztelendő érseki hatóságot, hogy új választást kegyeskedjék elrendelni. Elég volt a szerb uralom alatt a botrányból, mint ők mondják. // Tataháza 1921. augusztus 24-én // A főtisztelendő Érseki Hatóságnak alázatos szolgája // Németh Zsigmond // isk. elnök”¹⁰¹

¹⁰¹ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár, 69/1921-es levél Tataházi plébánia levéltárából.

69 sz.
1921

„Lisszeleni”

Érségi Hatóság!

A Sataházi róm. kath. iskolások 1918 XII. 27.
Wagner József oklevél tanítói megválasztotta tan-
tónak. Ezen választást 1919 I. 6. 22. sz. és érseki
hatóságnak bejelentése, arról az intézkedéssel,
hogy mivel a díjlevél alapján szolgáló javadalmi
jegyzőkönyvet a Zombori közigazgatási bizottsághoz
kellet beküldeni (elkérve 1919 I. 23) az okmányok
valaki az elbírálást irat megérkezése után kényszer-
gel. Wagner megválasztását az érseki hatóság 1919 sz.
1909. évi döntéssel vette. A közigazgatási bizottság¹⁹¹⁸
beküldött iratok alapján a tanfelügyelő¹⁹¹⁸ szerint tör-
tént kétszori sürgetésnek, még mindig ideig nem
érkeztek meg. A tanfelügyelő rövid válasza az volt, hogy
nem illik mielőbb megvizsgálni az iratok megküldését.
Wagner tanító 1919-ben a szolgabíró kezébe került
a köze kívánt esküszöve, munkát, tanított. A szerb meg-
állás alatt nem lehetünk egybe mint hallgatunk,
mert ennek így kellene lennie.

Wagner tanító állítólag annak testvére Bauer
Imre Sataházi aljegyzőjének Vaskalics
Lórád gör. kat. iskolai nőnek. És azonban Bauer ta-
gadja. Mi megválasztottuk annak idején Wag-
ner, mert egy része ő volt az egyetemi fegyver, más része
mert stimuláló minden esztétikussággal, a szerb meg-
akár itt lővén - fejünkkel nem akartunk játszani.

Wagner tanító kezdetül fogva együtt lakott az
aljezsiékhel. Itt még egy ideig hallgatta. Őm
sokára azonban kezdett ungaszkodni erre a dol-

gon. A két férfi Bauer és Wagner övezőztül-
tek. A tanító elment másoknál lakni nemkü-
lönben az aljezsi is. A tanítói lakásban
az aljezsiné lakott. Likhály nevű 10 éves kettő
leány, vallása fiával.

Itt még eljegesztették, de nyitvánosan
nem merték szilani, mert féltek a szorb bea-
tis esetleges fogságtételétől vagy a 25 Coról.

1920 június 11-én Bauer főúr Latahárai
aljezsi amini f. a. kíséreltet mellekelt irat
igazolja elvárózott közsgánkól Dorotára,
és még jelenleg is ott van.

Ateje néhányszor meglátogatta ott. A tanító
az aljezsi távozása után egy ideig más hol-
laltott, de hamar munkanővősinél ^{volt.} lakott.

A legújabb időben amini közfudomása
latáson is ismét munkanővősinél volt az al-
jezsinónél.

Mivel a dolog így áll s mivel
Latahárai nem minden meglátogató
korai nélkül történi s mivel a tanító
pressio folytán választotta meg, kezük
a véletel sem misnek himondani, az iratok
melléklettel ép elvél nem hiányozhat fel.

688/isk.

Tataháza

Wagner ferencet kéri meg nem
választott tanítónak keríteni.

69 - VIII. 24.

M. Németkői Reimond

lelkész

Tataháza

Aug. 24-én 69. sz. a. k. felterjes-
tésre értesítem, hogy Wagner
ferencet az érseki hatóság so-
hasem erősítette meg állásában.
1919. jún. 16. án 119. jsk. sz. alatt
csak azt vette tudomásul, hogy
az okmányok és a választás jegy-
zökönyvei a szabályozott időben
ide fel nem terjesztettek.

Ellentétben tehát Wagner ferenc
választása jövőre nem hagyott, a
állásába beiktatva nem lett, ta-
tahi tanítónak se neveztetett
ki, megállapítom, hogy a Wag-
ner ferenc által ideiglenesen be-
töltött állomás üresedésben van.
felhívom tehát a községet, hívjon
össze iskolai tanítói gyűlést,
olvassa fel azon jelen rende-
letet és tegye meg az állás
betöltése iránt a szükséges
lépéseket.

Kalotya 1921. IX. 3.

V

Egy/II. önk.

Ezen ügyben kérem a főtisztelelti érseki
hatóság megelőbbi intézkedését.

A mérvadó tanácsok is hívták a fő-
tisztelelti érseki hatóságot, hogy nyilatko-
zást hozzanak az elrendelési. Előző volt
a szerb valóban alacsonyabb rangból mint ők
mondták.

Tataháza 1921 augusztus hó 24 én.

A főtisztelelti érseki Hatóságunk

alacsonyabb szolgálója

Kücsk Zsigmond
isk. elnök.

Időben
melliküld.

Wagner Ferenc tanító ügye az érseki hatóságnál.

A lelkész hosszú, terjedelmes és mentegetőző levelére az érseki hatóság rövid, de velős választ küldött. Nem érdekelte őket, hogy Wagner Ferenc az unokaöccse volt-e a szerb Zorkának az aljegyző feleségének vagy a szeretője. A falu felháborodásával sem törődött, sem a szerb megszállással, illetve az attól való félelemtől. A legfőbb bűn, hogy esküt tett a szolgabíró előtt, aki a megszálló szerb közigazgatást képviselte; ezzel együttműködött a megszállókkal.

„Nt. Németh Zsigmond lelkész // Tataháza

Augusztus 24-én 69 sz. [szám] a. [alatt] k. [kiadott] felterjesztésére értesítem, hogy Wagner Ferencet az érseki hatóság sohasem erősítette meg állásában. 1919 január 16-án 119/isk. szám alatt csak azt vette tudomásul, hogy az okmányok és a választás jegyzőkönyvei a szabályszerű időben ide fel nem terjesztettek.

Miután tehát Wagner Ferenc választása jóvá nem hagyatott állásába beiktatva nem lett (mármint az érseki hatóság részéről) tataházi tanítónak sem neveztetett ki, megállapítom, hogy a Wagner Ferenc által ideiglenesen betöltött állás üresedésben van. Felhívom tehát Ntségedet hívjon össze iskolaszéki gyűlést, olvassa fel azon jelen rendeletemet, s tegye meg az állás betöltése iránt a szükséges lépéseket.

Kalocsa. 1921.IX.3.

[A fejrészen a döntés summázata:] Tataháza // Wagner Ferencet kéri meg nem választott tanítónak tekinteni 69-VIII. 24.”¹⁰²

A szerb megszállás alatt a magyar közigazgatás szinte teljesen megszűnt Tataházán. A főjegyzőt, Nagy Czirok Lászlót börtönbe zárták, az aljegyző megszökött, csak az adóhatóság és a bíró, Tüske Ferenc maradt a helyén. Nagyobb atrocitásokról nem maradt fenn dokumentum. A szerb katonák, tisztségviselők rendszeresen átjártak a demarkációs vonalon a rablott állatokkal üzletelni a Vörös Hadsereggel vagy az orvgazdákkal. Mindent a csempészték, ami mozdítható és hiánycikk volt. Olykor lövöldözés támadt, emberek tűntek el. A megszállás végén járt újságíró Tataházán, aki megírta, hogy a helyiek szerint szántás közben több ember csontvázát borította ki az eke a földből. A korrupcióról is tesz említést: „Az elcsatolt területeken kirobant leghíresebb korrupciós ügy egyébként Bácsbodrog vármegye alispánjának a korábban ortodox pópa Mojzes Stojkov nevéhez fűződik, aki a bajai háromszög szerbek által történő kiürítésekor elhajtott marhákkal üzletelt és a pénzt elsikkasztotta.”¹⁰³ Az ehhez kapcsolódó kiadói megjegyzés: „Meg kell jegyezzük, hogy az új államapparátus hozzá nem értése, a korrupció nem lokális hanem országos jelenség volt.”¹⁰⁴

Ugyanebben az időben Stojkov Mózes alispán volt a megszállt bajai háromszögben. A kiürítéskor autón jelent meg Bácsalmáson, Mélykúton, Felsőszentivánon és nyomában kiürültek a községi pénztárak és parancsára százával hajtották el a lakosság lábasjóságait. Hosszú vizsgálat után elmozdították állásából, fegyelmi úton elbocsájtották. A zombori törvényszéken kedden délelőtt ítéletet hirdetett dr. Masirevics Brankó törvényszéki elnök vezetésével a bírói tanács. Az ítélet: 5 évi fegyház hűtlen kezelés, sikkasztásban bűnösség miatt. A semmisítő szék ítélete megfellebbezhetetlen. Tárgyalás után átszállították a mitrovicai börtönbe. Azért hozzátartozik a történethez, hogy nem azért kapott 5 év fegyházat az egyébként ma is hírhedt mitrovicai börtönben, mert a magyar állampolgárokat kifosztotta. Ez önmagában akkor természetes volt, hanem az ellopott pénzt és állatokat nem adta át az SzHSz királyság hatóságainak, hanem saját céljára használta fel.¹⁰⁵

A Tanácsköztársaság 1919 március – augusztus közötti időszaka nem érintette a községet, hiszen ekkor már szerb megszállás alatt állt.

¹⁰² A 688/isk. számon iktatott levelében. KÉL. Tataházi plébánia levéltár.

¹⁰³ Sajtos Enikő: A „trianoni emlékezet városai” 13. o.

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ Felső Bácska, 1925. december 25. A volt bácskai alispán bevonult a börtönbe.

Ennek ellenére 3 fő a Vörös Hadsereg katonája lett, mert a világháború befejezése után nem tértek haza Tataházára, hanem beléptek különböző megfontolások, vagy csak a sors így hozta alapon a Vörös Hadseregbe. Később, 1945 után Sütő János kivételével nem játszottak különösebb szerepet a község életében. A másik kettő vöröskatona Kovács Pál és Oláh Ádám voltak. Kovács Pál unokája Pauna György, Varga Jánoshoz írt levelében erről így emlékezett vissza: *„Papa mind a két háborúban részt vett. Egészségügyi katona volt, ő úgy mondta „stürmer” katona. Kapott annak idején kitüntetést mind a két háborúról. Utólag meg veterán kitüntetést is kapott.”* Oláh Ádám gazdálkodó volt, majd a második világháború után a TSZ-ben brigádvezető. A legaktívabb Sütő János volt közöttük. Róla 1972. január 5-én a *Petőfi Népe*ben megjelent riportban nyilatkozott, hogy megkapta a Tanácsköztársaság emlékérmét is. *„A 44. dandár vöröskatonája voltam – dr. Hajdú Gyula egyetemi tanár volt a politikai biztosunk. Ma is levelezünk... Büszke s meghatott egyszerre... Pécsről azért siettek „eltűnni” a Tanácsköztársaság leverése után. Idehaza ugyan figyelték a csendőrök, de mit tehettek az apósánál dolgozó kovácslegénnyel? A felszabadulás után Sütő János volt az MKP helyi szervezetének első titkára. Szép idők mozgalmas évek.”* A jogi végzettségű katonaviselt Hajdú Gyula a Tanácsköztársaság idején a külügyi népbiztos délvidéki biztosa, a 44. vörösdandár politikai biztosa, Baranya megye kormányzótanácsi biztosa.

A trianoni békediktátum aláírása előtti határmegállapító, illetve kijelölő bizottság munkájáról számol be a már említett *Új Barázda* című újságban K. Somody István a lap újságírója, aki említi, hogy dr. Zámbó Endre tataháza-mátételki körorvos sógora volt. Az antant határkijelölő bizottságnak a szerb hatóságok a Kígyós csatornát, mint hajózható folyót jelölték meg, hogy minél északabbra tolják a határvonalat. Idézzük az írás további részét szó szerint: *„Az antant – mi sem természetesebb – eleget óhajtott tenni a szerbek kívánságának és nagy hűhóval kiszállott a helyszínre az antant bizottság. A térképen megjelölt hajózható folyó után tűvé tették a vidéket azonban a legszorgosabb kutatás után sem találtak rá. Folyókutató munkájuk során eljutottak Tataházára, s mivel a térképen úgy volt megjelölve, hogy a község alatt folyik ez a határnak szánt folyó, az egész díszes társaság nagy apparátussal felvonult a templomtoronyba, hogy onnan kémlelje merre található a „folyó”. Nosza előkerültek az összes messzelátók, angélusok, franciák, rumunyok – talán bizony még szerecsenek is négyen ötfelé gukkeroltak, hogy a képzeletükben élő ezüstös csillogású folyót felfedezzék.”*¹⁰⁶ Miután nem találták meg, dühbe gurultak és nagy káromkodva lemásztak a toronyból. Nagy munkájába került a magyar hatóságoknak, amíg végre el tudták velük hitetni, hogy a Kígyós a folyó, amit keresnek nem más, mint egy árokban folyó patakocska.

¹⁰⁶ Új Barázda, 1921. augusztus.

VIII. ÉLET A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT 1920-1945-IG

A szerb megszállásnak a magyar csapatok 1921. augusztus 21-i bevonulása vetett véget. Az élet, ha lassan is, de visszatért a régi, megszokott ritmusához. Újra felállott a község vezetése, S. Nagy Czirok Károly a község főjegyzője visszatért Szabadkáról a fegyházból, ahol a megszálló szerb hatóságok tartották fogva, mivel nem volt hajlandó együttműködni velük, az akkori fogalmak szerint „hazafias magatartásáért”. A bajai születésű főjegyző (született 1874. Baja) középiskoláit Szekszárdon végezte, jegyzői vizsgát Zomborban, államszámviteli vizsgát a budapesti egyetemen tett. 1909-ben került Tataházára. A főjegyzői tisztségen kívül a Tűzoltó Szövetség, a Polgári Lövészegylet, a Levente Egyesület elnöke, az Országos Közellátási Hivatal ügyvezető igazgatója. 1934-ben ment nyugdíjba 25 évi tataházi szolgálat után. A sors fintora, hogy 1946-ban a községi Igazoló Bizottság nem találta vétkesnek a háború előtti működését, de az előjárósághoz intézett nyugdíjemelési kérelmét elutasították mondván „gyűjtött ő magának eleget” még főjegyző volt.

Az ország nehéz, sőt katasztrofális gazdasági helyzete súlyosan érintette Tataházát is. Maga a termelés újraindítása, az ipari termékek nehéz beszerzése, a gabonafélék – a község alapvető piacra vihető termékei – rossz piaci helyzete, nehéz újraindítást eredményezett. Ezt csak fokozta a korona, mint fizető eszköz elértéktelenedése, amely a pengő 1927. január 1-i bevezetéséig tartott. Az infláció nem volt olyan nagymértékű, mint 1945-46-ban pengőé, de az akkori viszonyokhoz képest nehéz helyzetbe került az egész ország, így a mezőgazdaság is. A hagyományos gabonaexport piacok Ausztria, Németország, Csehország felvásárlásai ingadozóak lettek, bizonytalanná váltak pár esztendeig. Érdekes helyzet alakult ki a pénzpiacra, a korona helyett a búza lépett előtérbe, mint fizetőeszköz. A búza árához viszonyították a korona értékét, a munkabérek, a napszámokat, de pl. a Bácsalmás-Tataháza országút építéséhez Tataháza község 120 vagon búzával járult hozzá. Ezt is, mint mindent adók formájában kellett a gazdáknak összeadni 1924-ben. Az adózás mindig is kényes pont és nagy teher volt a község számára, ezt már az 1871-es gazdasági válságnál is említettük, most is súlyosan érintette a gazdálkodókat. „Kíméletlen szigorral hajtják be az adókat. Bizalmas miniszeri utasítás az adóügyi hatóságoknak: „kíméletlen adóbehajtás, végrehajtás, árverés útján is, ha kell.”¹⁰⁷ Országosan adóbefizetések terén 50-100%-os lemaradás volt az évi adózásból 1925. év végén.

Ez időben került Tataházára Pázmány János okleveles jegyző, mint új adóügyi jegyző. Bátmonostorról helyezték át, a községi képviselő testület 1924. augusztus 8-án választotta meg e tisztségre. Működése valószínűleg eredményes volt, mert már 1925 decemberében Tataháza az évi adójának 91%-át befizette, ami példátlan volt az országban. Ezért a csonka Bács megyei közigazgatási bíróság dicséretben részesítette a községet. A csonka Bács-Bodrog vármegyét újjá kellett szervezni miután 2/3 része a SzHSz királysághoz került az új határ megállapítás után.

¹⁰⁷ 1925. december 25-i, *Friss Újság* 9. oldalán.

A trianoni békediktátum aláírása után, de még a megszálló csapatok kivonulása előtt, Jánoshalmán ülésező vármegyei törvényhatósági bizottság ülésén készült a következő jegyzőkönyv a véghatározata szerint 1921. június 1-én:

„2.404/1921 alispán

47/jkv. 1921

Felvétetett a megyei alispánnak (akkor dr. Szaboltsjevits Dusán) 2.393/1921 sz. a. iktatott előterjesztése Bács-Bodrog vármegye közigazgatásának a bajai háromszögben való megszervezése, illetve ugyanott négy szolgabírói járásnak szervezése tárgyában.

Véghatározat

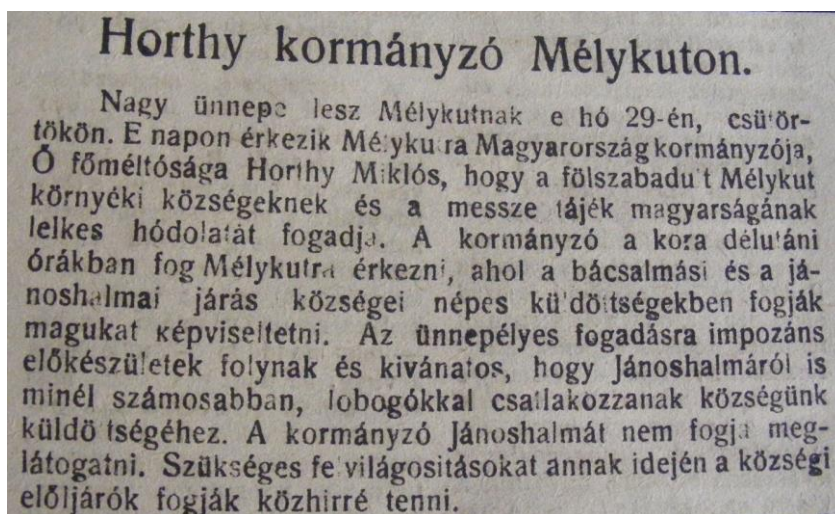
A megszállás megszűnése után a határozat szerint négy járást kell kialakítani a jelenlegi bajai és bácsalmási járás mellett a hercegszántóit és a jánoshalmit.

A bácsalmási járásba beosztottak: Bácsalmás, Kunbaja, Katymár, Madaras, Mátételke, Tataháza községek: 27 182 lakossal.”¹⁰⁸

Érdemes a fent említett *Felső Bácska* című újságról egy rövid ismertetést írni, mert a két világháború között megjelenő újság a Baja és Jánoshalma közötti térség mindennapjaival, eseményeivel részletesen foglalkozott. Bár először *Jánoshalmi Újság* címen jelent meg egy rövid ideig, majd beolvadt a pár évvel később újonnan indult *Felső Bácskába*. A lap hetente egyszer jelent meg.¹⁰⁹

A hétköznapi élet is csak lassan normalizálódott, az új államhatár létét és egy újonnan alakult állam szomszédságát nehezen fogadták el az emberek mindkét oldalon. Problémát jelentett az a 3 800 menekült, akik a szerb uralom elől menekültek át a határ innenső oldalára, valamint az akkor még a határon át-áttörő szerb rablóbandák, akik a közeli tanyákon raboltak, garázdálkodtak jó pár évig.

A trianoni békediktátum megkötése után alig több mint egy évvel Horthy Miklós a Magyar Királyság megválasztott kormányzója látogatást tett a szerb megszállás alól felszabadult Bács-Bodrog vármegyében. Utazása során megállt a különvonata – Turán nevezetű – Bácsalmáson és Mélykúton is. Az akkor még *Jánoshalmi Újság* a következőképpen számol be a kormányzó látogatásáról:

A kormányzói látogatásról beszámoló újságcikk részlete.

¹⁰⁸ *Felső Bácska* 1921. június 8. számából.

¹⁰⁹ Bácsalmási Vörösmarty Mihály könyvtárban az 1921-41 közötti példányok szabadon kutathatók.

„Nemzetiszín zászlóerdő, fehérruhás és magyar ruhás lányok, rengeteg virágcsokor, pislogó gyertyák fénye, lobogó fáklyák, tolongó embertömeg és lelkesült magyar szívek egetverő harsány éljenzése fogadta minden kis állomáson a Turán különvonatot, amely Magyarország fenkölt kormányzóját Horthy Miklós Őfőméltóságát hozta a felszabadult terület lidércnyomástól szabadult derék honpolgárai közé. A bácsalmási állomásra 6 órára érkezett meg a kormányzó különvonata, a villanyfényben ragyogó pályaudvaron fehérruhás lányok sorfala előtt állt meg a vonat s a kormányzó a fúvószenekar Horthy indulójának hangjai mellett lépett ki a számára emelt díszes pódiumra, hogy fogadja a bácsalmási járás Tataháza, Mátételke, Kunbaja, Madaras, Katymár községek lelkes hódolatát. Harsány éljenzés után Koller Oszkár főszolgabíró üdvözölte formás beszédben a kormányzót. Őfőméltósága látható örömmel köszönte meg az impozáns fogadtatást és munkára, összetartásra intette az egybegyűlt tömeget, mert csak így érjük el mindnyájunk vágyát, hogy Magyarország nagyobb lesz, mint volt. Az éljenzéstől sűrűn megszakított beszéde után megszólítással tüntette ki a kormányzó dr. Polyákovits Lajos plébánost, Piukovics Elemér volt országgyűlési képviselőt, dr. Helényi táblabíró, továbbá Evetovics Mihály bácsalmási, Till Imre katymári, Varga Ádám madarasi földbirtokosokat és Kincseszi Mátyás bácsalmási hadirokkantat. Horthy fogadására gróf Teleky József is megjelent nejével és egy művészies díszítésű kosár szőlővel kedveskedtek a kormányzónak, aki mosolyogva vette át és beszélt hosszasan Telekyékkel. A lelkes ünneplés után a Himnusz hangjai mellett távozott el a kormányzó vonata Mélykút felé.”¹¹⁰

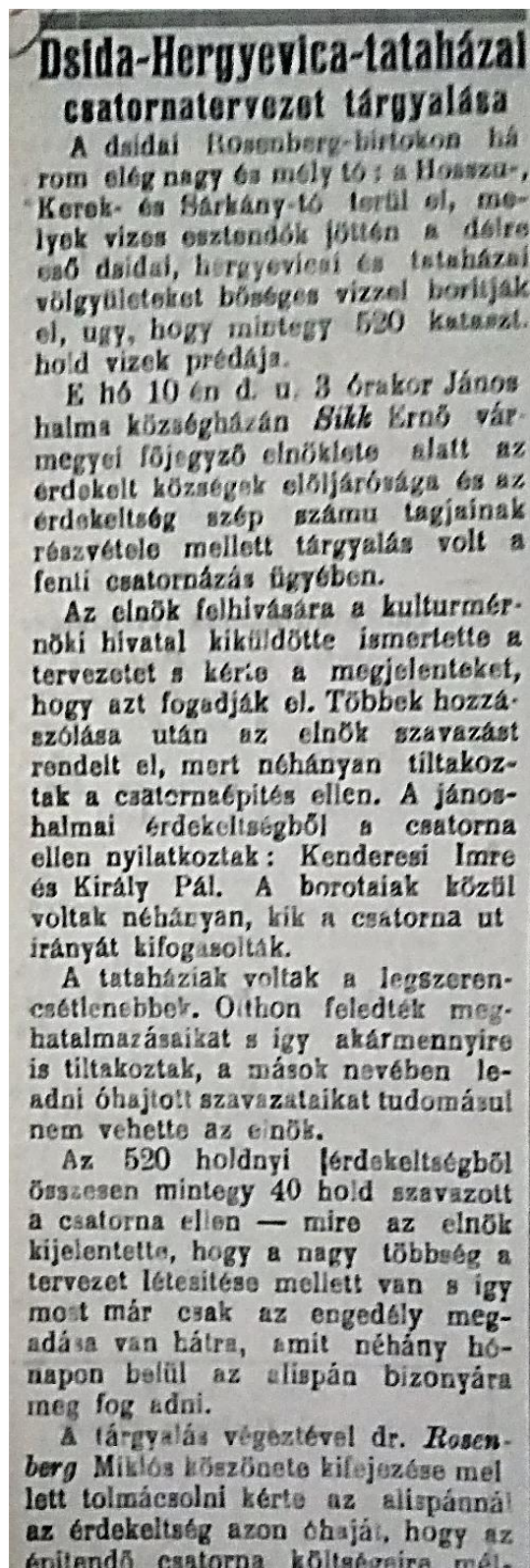
A kormányzó a különvonata előtt.

A bácsalmási beszéd szövegét részletesen nem közölte az újság, ellenben a mélykúti beszéd szövegét igen: „Örömmel jöttem ide is úgy, mint a túl Duna felszabadult népe közé, hogy tolmácsoljam egész Magyarország örömét és üdvözlétét felszabadulásuk alkalmával. Mindenütt amerre jöttem láttam a lelkek szabadságérzetének kitörő megnyilvánulását s ebből merítem azt a hitem, hogy balsors csak azt tiporja el, aki megadja magát. Nagyon nehéz lesz nekünk visszaszerezni azt, amit elveszítettünk, de hogy ezt elérjük elsősorban összetartásra van szükségünk. Akik a megszállás jármát nyögték tapasztalták, de tudjuk mi is, hogy azért sülltyedtünk ennyire, mert szervezve voltak a rosszak és nem voltak szervezve a jók. Ebbe a hibába nem szabad esni a magyarnak mert az végső pusztulását jelentené. Arra kérem végül önöket, hogy dolgozzon mindenki oda adással és szívós kitartással e nehéz időkben, ott ahová az Isten állította, hazája javára s akkor nem kell félnünk Magyarország elpusztulásától.”¹¹¹

¹¹⁰ Felső Bácska 1921. június 8.

¹¹¹ Uo.

Az újjászerveződő közigazgatás igyekezett a térség fejlesztésében is eredményeket felmutatni. Ilyen programok voltak az országosan elindult földosztások, házhelykimérések, a Kígyós-csatorna szabályozása, mely időszakos kiöntéseivel nagy területeket vont ki a mezőgazdasági művelés alól. A Kígyós-csatorna a betelepülés ideje óta szinte szabadon, korlátozás nélkül áradt szét esős esztendőekben a part melletti területeken. Hosszú ideig nem történt érdemleges intézkedés a szabályozására. Az első írásos dokumentumok szerint 1907-ben, mások szerint

1912-ben alakult meg a Kígyós Leccapoló Társulat. Az első világháború alatt érdemben nem történt változás, a munkálatok a gazdasági nehézségek miatt nem haladtak. „Az 1920-as évek elején Borota, Jánoshalma, Mélykút, Tataháza térségének mélyebb részeit csatornákkal kapcsolták össze, ám a belvíz gondok csak részben oldódtak meg. Az 1925-ben megalapított Jánoshalma-Mélykút, majd az 1926-ban létrehozott Borota-Jánoshalma-Tataháza Társulat 1927-ben Felső Bácskai Leccapoló Társulat néven egyesült. A kialakított csatornarendszert az összegyűjtött vizek lefolyásának biztosítására összekapcsolta a Kígyós-ér korábban Mátételke és Bácsalmás északi határ részeiben végződő ágjaival. A rendszer vízszállító képességének megtartásához fontos az időszakos kotrás, melyet 1976-1983-85 és 2015-ben végeztek.”¹¹²

A csatornarendszer kialakításáról szóló újságcikk.¹¹³

A Kígyós-ér tataházi ágának kiindulási helye a dsidai Rosenberg birtokon található három tó – Hosszú, Kerek, és a Sárkány tavak –, melyek elég nagyok és mélyek. Csapadékosabb években a homokhátságról leszivárgó vizek itt gyűlnek össze és medrek megtelte után leereszkedik a víz a mélyebben fekvő hergyeviczai (jánoshalmi) és tataházi határ részekre. 1924. októberében Jánoshalmán gyűltek össze az érdekeltek, köztük Tataháza elöljárósága és az érintett földtulajdonosok Sikk Ernő vármegyei főjegyző elnökletével, hogy tárgyaljanak a mintegy 520 kh.-t érintő kérdésről. A megyei kultúrmérnöki hivatal főmérnöke ismertette a tervezetet. Nem mindenki értett vele egyet, de a többség elfogadta. Az 500 kh. érdekeltségből 40 kh. ellenezte. A tataháziak voltak a legszerencsétlenebbek.

¹¹² Nebojszki László: A bácskai Kígyós vízfolyás. Természet Világa, 2015. júliusi számában.

¹¹³ A dsida-hergyevicza-tataházi csatorna tervezet tárgyalása. Felső Bácska 1924. október 17-i száma.

Otthon felejtették a meghatalmazásaikat, így akármennyire is tiltakoztak, a mások nevében leadott szavazataikat, az elnök nem vehette tudomásul. Végül megszavazták a tervezetet és arra kérték a főjegyzőt, hogy a vármegye alispánja dr. Szabovljevits Dusán járjon el a Földművelésügyi Minisztériumban méltányos kamatozású hitel megszerzéséért. Az építés fontosságát bizonyítja, hogy a felgyülemlett talajvíz már nemcsak a szántóföldeket veszélyeztette, hanem a környező községek házait is. A Bács-Bodrog vármegyei közigazgatási bizottság elé terjesztett márciusi jelentésében az államépítészeti hivatal vezetője beszámolt arról, hogy a csonka vármegyében a magas talajvíz állás miatt Mélykúton 38, Jánoshalmán 23, Tompán 11, Tataházán 5, Bácsbokodon 6 ház dőlt össze teljesen, vagy annyira megrongálódott, hogy lakhatatlan. Az összedőlt 83 ház felépítésére állami támogatást kértek a belvíz károsultak.

A szerb megszállás alatt szenvedett károk megtérítésére magyar-szerb tárgyalások kezdődtek Budapesten. Azokon Szabovljevits Dusán Bács-Bodrog megyei alispán képviselte a vármegyét. 1920-ban, mint szerb nemzetiségű és a nyelvet tökéletesen beszélő egykori vármegyei tisztségviselő nem tette le a hűségesküt az újonnan megalakult SzHSz királyságra, hanem ájtott Jánoshalmára, hogy az újonnan megalakuló megye kialakításában részt vegyen. Szerb nemzetisége ellenére végig kitartott a magyar államiság mellett olyannyira, hogy az 1930-as években a nevét Szabóra magyarosította. Az 1925 januári Bács-Bodrog vármegyei Gazdasági Egyesület évi közgyűlésen, melyet a fentebb említett jogi végzettségű dr. Szabovljevits Dusán kormányfőtanácsos alispán vezetett, kijelentette: A szerbek által okozott károkat részletezve közölte az elhurcolt 10 000 db állatból eddig semmit sem kaptunk vissza. Ezért minden község minden olyan gazdája, akit kár ért, írja össze és terjessze be a most megalakult 12 fős végrehajtó bizottsághoz, hogy az aztán továbbítsa az egy magyar, egy szerb és egy holland bíróból álló döntőbírószám elé. Minden 1 000 aranykorona érték után 4 aranykoronát kell befizetni a bajai Takarékpénztárába az akció pénzügyi lebonyolításának fedezésére. A végrehajtó bizottság tagjai: Villman János Baja, Szanterly Lipót Baja, dr. Szauerborn Károly (jogász, 2 000 kh. birtokosa), dr. Knézy Lehel (ügyvéd, ő írta meg a szerb megszállás bajai történetét), Farkas Zoltán Budapest, dr. Tóth Károly jogtanár Szeged, Medveczki Károly Kisszállás Jankamajor, Nagy Czirok Károly főjegyző Tataháza stb. 1929-ben. Az említett dr. Tóth Károly egyetemi tanár, aki egyénileg is kárt szenvedett a szerb megszállás alatt, ügyét a vegyes döntőbírószám tárgyalta, kártérítését elutasította azzal az indoklással, hogy nem illetékes az ítélethozatalra. Így azoknak a bajai háromszögből való lakosoknak, akiknek a szerb megszállók annak idején anyagi kárt okoztak nem maradtak lehetőségeik.¹¹⁴

A bíróság további sorsáról többé nem történik említés és arról sincs, hogy valaki kapott volna az akkor már Jugoszláv Királyságtól valaha kárpótlást. A lassan rendeződő dolgok közül érdemes megemlíteni az újabb házhelyek kimérését. Az első világháború előtti időkben a felszaporodott lélekszám miatt nagy igény volt a házhelyekre. Mint az a Borsodi Gergely-féle *Vegyes néprajzi adatok Tataházáról* írásban is említi a nagygazdák által jó részt kézben tartott házhelynek való telkeket nem akarták eladni, így a telek piac beszorult, megrekedt.

¹¹⁴ Felső Bácska 1925. január 30. és 1929. március 2.

1920-as években a megalakult Országos Földrendező Bizottság (OFB) foglalkozott a földreform, földosztás és házhelyosztás kérdésével, így Tataháza is 1923 szeptemberében indult meg a házhelyek kijelölése. A házhely igénylők sérelmezték, hogy a földreform során kijelölt 50 házhelyért, melyeket az ún. „iskolakertből” mértek ki, nekik ezekért a 200 négyszögöles portákért 150 000 koronát kell fizetni. Ezért kérelemmel fordultak dr. Alföldy Béla nemzetgyűlési képviselőhöz (a bácsalmási járási, így Tataházáé is), hogy járjon el a díj csökkentése ügyében. A képviselő gyors és erélyes intézkedése nyomán megígérték, hogy körülbelül egyharmadára mérsékelik az árakat. 1923. július 12-én a Nemzetgyűlésben elmondott beszédében kiemelte: *„A házhelykérdés gyors megoldásával és az építkezések előmozdításával gátolhatjuk meg a kivándorlás terjedését. A házhelyek megváltási áránál szükség van engedményekre, hogy a földmunkásság minél előbb lakáshoz jusson.”*¹¹⁵

1924 nyarán a házhelyeket kiosztották, a község tulajdonában lévő ún. „iskolaföldből” 50 db egyenként 180 négyszögöl (720 m²) területű házhelyet mértek és osztottak ki, amelynek a megváltási ára tíz év alatt törlesztendő 7 mázsa búza ára (kb. 300 pengő a későbbi, 1920-as évek végi áron.). Az ünnepélyes átadást hálaadó istentisztelet előzte meg a tataházi templomban Kuczka plébános úr celebrálásában, utána Koller Oszkár bácsalmási járási főszolgabíró jelenlétében Sarkadi Imre OFB bíró az ötven nincstelen között sorshúzás útján jelölte ki az egyes házhelyeket. A községnek ezt a részét később, az 1930-as években Újfalunak, 1939-ben a 39/930-as elöljárósági ülésen készült jegyzőkönyvben az odavezető utat Aradi utcának nevezték el. Ekkor készült el a közel 400 m-es betonjárda, amely az új telepet összekötötte az Ófaluval. Enélkül az újfalusiak sáros, esős időben szinte megközelíteni sem tudták a község központját. A járda állami hitelből épült a község saját kivitelezésében. Az Újfalun a mai Orgona (2020-ig Hámán Kató), Széchenyi, Ady és Jókai utcákból állt. A községről 1924-ben készült hosszabb, háromrészes riport az *Új Barázda* tudósítójától K. Somody Istvántól. A riport első részében idézünk a megérkezéséről a községbe, illetve az itt látottakról és tapasztaltakról. A szerző Budapestről indult Kiskunhalason átszállással Mélykútig. Onnan valószínűleg a sógora, dr. Zámbó Endre tataházi körorvos hozta át Tataházára lovaskocsin. Leírása szerint az út két oldalát eperfák szegélyezték. Mindkét oldalon szépen művelt földeket és gondozott tanyákat látott. Az út akkor száraz volt, de valószínű sógora elmondására utalva megjegyezte, hogy télvíz idején a község teljesen el van vágva a külvilágtól. Hiányolta a kiépített műutat, de mint megjegyezte, rövidesen műutak fognak itt épülni *„...és a most elkészült bácsalmási műút építéséhez Tataháza község egymaga 12 vagon (1 200 q) búzát adott”*. A faluról így ír: *„Pünkösdi ünnepi hangulat Tataházán. Csinos, tiszta és rendezett utcákkal épült község, melyen meglátszik a bácskai jó mód. Feltűnő a sok szép ház, melyet a dunántúli falvakban keveset látni. A józanság és szorgalom meglátszik ezen a népen. Végignéztem őket a templomban. // Deli legények és komoly öregek ünnepi fekete ruhái mellett sok színben pompáznak a lányok és fiatal asszonyok világos ruhái. Félig krinolin a viseletük, azonban abroncs helyett öt-hat alsószoknyát vesznek fel, ami bizony ilyenkor nyáron nem a legszellősebb viselet. Sok a selyemruha. A vászon, batiszt, kartonruhákat kikeményítik és amikor az asszonyok letérdelnek, szoknyájuk megáll, mint a csirkeborító. Hajviseletük teljesen egyforma: hajukat simán hátrafésülik és vékony fonatokban széles koszorúszerű kontyba fonják.”*¹¹⁶

¹¹⁵ *Új Barázda*, 1923. július 12. csütörtök 155.szám.

¹¹⁶ Uo.

Az akkori aratás előtti helyzetben, Péter-Pál tájékán jó termésre számítottak a gazdák. Aratómunkás volt elegendő, az egyezség szerint a napszám 7-8 kg búza élelmezéssel, vagy anélkül 11 kg búza. Az utolsó három évben itt is történtek változások, megoszlottak, leapadtak vagy szaporodtak a vagyonok; de a földtől senki sem akart megválni. Eladó föld igen ritkán akadt és az igen hamar elkelt. Az 1924-es földosztáskor Tataházán 252 földigénylő jelentkezett földért, ezek közül 144 nincstelen, 93 törpebirtokos és 10 kisbirtokos volt. A közelben nem volt kiosztható föld, a legközelebbi a mátételki 900 kh. Rosenberg birtok, amely a két Rosenberg testvére. Ezt a két testvér kettéosztotta 450-450 kh-as birtokra, így nem esett a földreform alá. Tataházán 50-en kaptak házhelyet, de további 30-40 igénylőnek nem jutott. Az új házhely tulajdonosok már hozzá is kezdtek az építkezéshez. Mivel téglára nincs pénzük, így a régi, hagyományos vert falból épültek a házak. Az építkezéshez hitelt vettek fel, ha nem tudták fizetni, akkor elárverezték az újonnan épülő házat. Az 1924-es földosztáskor kiosztható föld hiányában nem történt földosztás. Az 1945-ös földosztáskor ugyanerre a birtokra – Rosenberg birtok – már 400 igénylő jelentkezett és akkor szét is osztották. A nincstelen, mint társadalmi kategória ezekben az években többször is előfordul a hivatalos nyilatkozatokban. Ha visszalapozunk a község történetében, akkor az 1820-40-es években 40-50 zsellér volt, száz évvel később már 144 nincstelen tartanak nyilván, mint földigénylőt. Az első világháború után is folytatódott a népesség el- és odaköltözése. A községi elöljáróság 1928-ban rendeletet hozott arról, ki lehet lakója a községnek. Néhány előírás ezekből: „...a kérelmező köteles erkölcsi bizonyítványt bemutatni // a felvételért a község lakói közé belépési díjat kell fizetni // iparosnak 10 pengő, földbirtokkal rendelkezőnek 20 pengő, kereskedőnek 30 pengő, cseléd, napszámos 4 pengő... // A felvételi díjakat a község közkiadására fordítják. A községbe történő felvételt, illetve más helységbe való távozást a jegyző nyilvántartásba veszi.

Tataháza, 1928. június 28.

Nagy Czirok Károly, jegyző // Vajda István, helyettes bíró

Jóváhagyatott a Bácsbodrog vármegyei Törvényhatósági Bizottság 1928. szeptember 29-én tartott rendes, érvényes közgyűlésén.

Huich Ernő, II. főjegyző¹¹⁷

E kitételeket a község vezetése betartotta, erről tanúskodnak azok a jegyzőkönyvek, ahol több elutasítási végzés is található.

A község belső rendjére is ügyeltek, az utcák, árkok rendben tartásáért. Blazsanik István elöljárósági tagot feljelentették a bácsalmási járásbírószágon, akire 55 pengő büntetést szabtak ki az utcai árkok, és a mellettük lévő telek (amit meg akartak venni a községtől házhelynek.) elhanyagolásáért. Egy hír az 1924-es évből: „Tataházán folyó hó 24-én elhalt Burszki Mihály 93 éves földműves, aki az 1848-49 évi szabadságharcban, mint honvéd a kaponyai ütközetben részt vett, s ott meg is sebesült. Az agg honvédet a közlakosság nagy részvétellel kísérte utolsó útjára.”¹¹⁸

¹¹⁷ MNL-BKML, V. 382. b. Tataháza község közigazgatási iratai 1949. 1610-2155.

¹¹⁸ MNL-BKML, V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok. 1924. Az említett kaponyai csata 1849 tavaszán a bácskai csatározások korai szakaszában, március 5. napján zajlott le; helyszíne a Bajmok – Szabadka közötti úton fekvő kaponyai csárda környéke és a szabadkai szállások környéke volt. A harcok aktív résztvevője a feketesapkás felső bácskai nemzetőr zászlóalj, melynek toborzásáról a szabadságharc leírásnál már említést tettünk. A szerb hadművelet célja Szabadka elfoglalása volt, amelyet a szegedi 4. hadtest alakulatai akadályoztak meg gyors, példás manőverekkel és határozott vezetésükkel szétverték a szerb csapatokat. „Alig

A kaponyai csata emlékműve Szabadkán.

Az 1931-es testületi ülések jegyzőkönyveiből a falu társadalmi életét bemutató apróságok: „7/1931. sz. Vajda Gergely bíró jelenti, hogy a két kishíró részére cipőt kell venni. [...] 23/1931. sz. Tataháza község elismeri, hogy úgynevezett Újfalú részére egy italmérés szükséges. Megbízta a községi elöljáróságot, hogy jelen határozattal kérje a bajai m. kir. Pénzügyi Igazgatóságtól az eddigi öt korcsmai létszámnak hatra történő felemelését. [...] 16/1931. sz. Nagy Czirok Károly főjegyző bejelenti, hogy a munkanélküliség csökkentésére Tataháza község 23 q [mázsa] ára 6 pengő ínségbúza kiutalásban részesült. Kéri, hogy a 23 q búza árát az utak javítására felvett hitelből fedeztessék és egyben meghatározni azt, hogy az ínségesekkel a közmunka hol végeztessék. [...] 31/1932. sz. Nagy Czirok Károly főjegyző bejelenti, hogy Gömöri Márton községi koldus ki helyett lakbért eddig is Tataháza község fizette, annyira összeesett, hogy önmagával is tehetetlen és ezért kénytelen volt 1932. április 1-től gondozás, ápolás és tartásra kiadni magát. A tartásra vállalkozott Varga Pál havonként 35 pengőért.”¹¹⁹ Ezek az évek, 1928-32., a nagy gazdasági világválság évei, amelyek keményen sújtották Magyarországot is. Alig kezdett kilábalni gazdaságilag és erkölcsileg a Trianon utáni válságból máris újabb csapás érte a gazdasági világválság formájában, amely Tataházát sem kerülte el. Erre utal a 16/1931. sz. jegyzőkönyvi bejegyzés fenti szövege, melyben a községi főjegyző bejelenti, hogy a község 23 q ínségbúzáat kapott. A foglalkoztatási gondok ezzel nem oldódtak meg, az ún. „nincstelenek” tehát a semminemű vagyonnal és megélhetéssel rendelkezők sorsa nem lett jobb és számuk sem csökkent. Még 1936 szeptemberében is Fábián János, akkori főjegyző, vezetésével nagyobb küldöttség jelent meg a bajai vármegyei házában vitéz dr. Bajcsy Ernő alispánnál azzal a kéréssel, hogy a vármegye biztosítson a község részére egészséges ivóvízű kutakat és téli ínségmunkát, illetve az ehhez szükséges anyagi fedezetet. Az alispán nyomban intézkedett az állami építészeti hivatal a közmunkaterv keretén belül gondoskodjon a községi közmunkáról. A megyei számvevőség pedig az anyagi fedezetről.¹²⁰

két héttel a kaponyai győzelem után Perczel tábornok hozzáfogott a Bácska felszabadításához. – április havában, a Sajkás kerület kivételével, Bácska rónáján már nem voltak szerb fölkelők. Perczel diadal más hadjáratában Zenta, Verbász, Kula, Szenttamás, Óbecse visszafoglalásában tevékenyen részt vettek a kaponyai hősök.”

¹¹⁹ MNL-BKML, V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok. Tanácsulési jegyzőkönyvek, 1931.

¹²⁰ Kis Újság. 1936. szeptember 12. 7. o.

A téli ínségmunkát azért kell kihangsúlyoznunk, mert a téli időszakban a mezőgazdasági munkák szünetelése idején, akinek nem voltak anyagi tartalékai, annak minden nap el kellett menni valahová dolgozni, hogy a saját és családja megélhetését, fenntartását biztosítani tudja. Tavasztól őszig könnyebben találtak munkát, ha nem a községben, akkor a szomszédos mátételki Rosenberg, vagy Wilmann birtokon. E két birtok több majorból állt mintegy 7 km-re Tataháztól. Ide jártak ki gyalog, minden nap hajnali 4 órára, ha valaki késett negyedórát, akkor azt hazaküldték; bár ilyenkor a többi fellázadt, hogy akkor ők sem dolgoznak, így maradhattak aznapra dolgozni.

A kapálást és a cukorrépa művelést ún. „bandákban” végezték. Ennek a vezetőjét bandagazdának, abban az időben „kaparásnak” hívták. A bandagazda együtt dolgozott a többi emberrel. A munkát a birtokon dolgozó gazdatisztek irányították, akik a csőszöket, ma úgy mondják mezőőröket küldték ki felügyelni a munkára.¹²¹ A mezőgazdasági munkások helyzetéről csonka Bács-Bodrog vármegyében, mennyit kereshettek ilyen napszámos munkával, arról a *Csonka Bácska* című újság 1931. február 7-i számából egy jelentésből ismerhetünk meg adatokat. Létszámukat 7-8 ezer főre becsülték, a gazdasági cselédek létszámát 2500-2600 főre. Az átlagos cselédbér 1931-ben, évente: 80 pengő készpénz, 7 q búza, 8 q rozs, 3 q árpa, 300 négyszögöl (1 200 m²) kerti föld, 1 600 négyszögöl kukoricaföld, 1 tehén (és 1 borjú) tartás, 2 öl fa, 2 sertés 10 malaccal és szabad baromfitartás.

tavasszal	ellátás nélkül	férfi	2,5 pengő	nő	2 pengő	gyermek	1,5 pengő
nyáron	ellátás nélkül	férfi	4 pengő	nő	3 pengő	gyermek	2 pengő
ősszel	ellátás nélkül	férfi	2,5 pengő	nő	2 pengő	gyermek	1,5 pengő
télen	ellátás nélkül	férfi	2 pengő	nő	1,5 pengő	gyermek	1 pengő

Napszámosok fizetési táblázata.

Élelmezéssel ezek a bérek 50-60 fillérrel alacsonyabbak. (1 kg kenyér akkor 20 fillér volt!) Többször is szóltunk a földbirtokok nagyságának jövedelmezőségéről. A Horthy korszakban Magyarországon nagyjából 5 kh. földre volt szükség egy paraszt család szűkös megélhetéséhez. Ezek önellátásra berendezkedő szegény parasztcsaládok voltak, akik számára semmilyen lehetőség nem nyílt a felemelkedéshez. A két világháború közötti Magyarországon a földbirtok méretének csökkenése általánosnak mondható. Ez nem magyarázható csak az örökléssel járó elaprózódással, hozzájárultak a korszak magas föld és vagyon adói is.¹²² Az 1929-es év végén, a magyar földbirtokokon 1,541 millió pengő jelzálogos adósság volt. Az összes tartozás 59,7%-a (920 millió pengő) az 50 kh.-nál kisebb birtokokat terhelte. A jelzáloghitelek mértéke – amely a korabeli mezőgazdaság jövedelmezőségét is mutatja – megmutatkozott a földek árán és a földbérletek árán is.

A földek ára 1931-ben a Bácskában: törpebirtok 1 kh.-ja 600-1200 pengő, középbirtok 1 kh.-ja 500-1000 pengő. Haszonbérletben a kisbirtok 3-4 q búza/év, a középbirtok 2-3 q búza/év, a nagybirtok 1,5 q búza/év volt.

¹²¹ Vegyes néprajzi adatok Tataházaról 1969. május, adatgyűjtő: Solymos Ede és Solymos Edéné, adatközlő: Borsodi Gergely és feleségétől. Baja, Türr István múzeum.

¹²² 1921 utáni években a központi utasításra folytatott kíméletlen – ha szükséges azok végrehajtás útján történő – adóbeszedésekről.

A községi nincstelenekről és szegényekről nem maradt fenn semmilyen hivatalos névsor. A tataházi vezetőkről és nevezetesebb személyekről Rapcsányi Jakab: *Baja és Bács-Bodrog vármegye községei 1934.* című könyvéből részletesen tájékozódhatunk, felsorolja a falu ismertebb polgárait és szervezeteit.¹²³

Ifj. Ágoston János gabonakereskedő és cséplőgép tulajdonos: Tataházán született 1898-ban. Előbb gazdálkodással, majd 1919-től gabonakereskedéssel foglalkozik. A hitelszövetkezet könyvelője. (1936-ban, mikor régi házát lebontották egy gerendába vésve latin szöveggel írást találtak, mely szerint a ház 1766-ban épült és Német György tulajdona volt. A hír igaz, mert Német György, mint adózó jobbágy szerepel az 1771-es földbérlet összeíró listán!)

Bényi Pál földbirtokos: 1866-ban született Tataházán. 1900 óta önállóan gazdálkodik, előbb 30, ma 75 kh.-on. A község másodbírája, volt adószedője, esküdtje.

Csikós Ilona kereskedő és korcsmáros: Született Tataházán 1909-ben, szatócsüzletet, 1927-ben korcsmát létesített.

Nagy Czirok Károly, róla már volt szó az előzőekben.

Deák János gazdálkodó: Előbb atyja mellett gazdálkodott, 1928 óta saját 18 kh.-as birtokán. Tüske Jánossal együtt gabonakereskedést is folytat. A Leszámitoló Bank bevásárlója.

Gregó Mihály kereskedő: Született Mátételkén 1896-ban. Előbb a pincér szakmában dolgozott, 1912-ben szatócsüzletet, 1929-ben korcsmát nyitott. Az orosz fronton szolgált.

Juhász István földbirtokos: Született Tataházán 1873-ban. 1912 óta 100 kh.-as birtokán gazdálkodik, községi képviselő. 3 gyermeke, Julianna, Antal és György és ez utóbbi vezeti jelenleg a birtokot.

Özv. Juhász Jánosné földbirtokos: Néhai férje 1885-ben Tataházán született. Baján végzett középiskolát. 80 kh.-as birtokon gazdálkodott. Községi képviselő, esküdt volt.

Juhász Márton gazdálkodó: Született Tataházán 1896-ban. 1928 óta önálló gazda. Az olvasóköri pénztárosa. AZ OKH igazgatósági tagja. Az orosz fronton szolgált.

Özv. Juhász Máténé sz. Kecskés Regina földbirtokos: Néhai férje 100 kh. birtokán gazdálkodott az 1927-ben bekövetkezett haláláig. Volt községi képviselő. István fiával vezette a gazdaságot.

Kovács Pál kereskedő: Született Mátételkén 1898-ban. A polgári iskola elvégzése után a kereskedelmi szakmában szabadult fel. 1922-ben lett önálló üzlete, közkedveltségnek örvend. Az olasz és orosz fronton harcolva megsebesült.

Kuczka Péter Pál római katolikus plébános: Kecskeméten 1878-ban született, középiskoláit itt, a teológiát Kalocsán végezte. 1900-ban szentelték pappá. Bácskertesén (Kupuszina) és Jánoshalmán volt káplán, Bácsborsódon 1913-ban lett plébános. Mai tisztségét 1927 óta tölti be.

Mészáros Sándor igazgató, kántortanító: Jánoshalmán 1874-ben született, a tanítóképzőt 1899-ben Kalocsán végezte, majd azonnal Jánoshalmán lett tanító. 1910 óta működik Tataházán. Részt vett a világháborúban.

Molnár István földbirtokos: Tataházán 1877-ben született, előbb atyja mellett gazdálkodott, most 22 kh.-on önállóan gazdálkodik. Volt községi pénztáros, elöljáró is. Az olasz, orosz, román fronton harcolt az I. világháborúban.

Pálincás István gazdálkodó: Tataházán 1877-ben született. 1913 óta 43 kh. birtokon önállóan gazdálkodik és állatot tenyészt. Községi esküdt.

¹²³ A következő felsorolás eredetiben követi a nagyformátumú munkában megjelent neveket és az egyéb közösségeket.

Pásztor György földbirtokos: Tataházán 1861-ben született. 185 kh.-on gazdálkodik. Községi képviselő. Volt vármegye bizottsági tag.

Pázmány János adóügyi jegyző: Bátmonostoron 1902-ben született. 2 éven át a budapesti egyetem jogi fakultását hallgatta. 1922-ben lett jegyző gyakornok, elvégezte a jegyző tanfolyamot. 1924-ben lett Tataházán adóügyi jegyző.

Schlesinger Mór kereskedő és korcsmáros: Tataházán született 1899-ben. 1916-ig kitanulta a fűszerszakmát. 1932-ben átvette anyjának 70 év előtt alapított üzletét. Korcsmája is van, mely a gazdakörnek ad helyiséget. A román és olasz fronton harcolt és sebesült meg az I. világháborúban.

Tataházi Önkéntes Tűzoltó Testület: Alakult 1928-ban Nagy Czirok Károly főjegyző kezdeményezésére és közreműködésével. Ugyan ő annak elnöke. Parancsnoka Kocsis József. 17 tagja van. 3 fecskendővel és 2 lajttal volt felszerelve.

Tataházi Polgári Lövész Egylet: Alakult 1931-ben. Nagy Czirok Károly főjegyző alapította, ugyan ő az elnöke. Alelnöke Mészáros Sándor iskolaigazgató, főoktatója dr. Andrejkovics Kálmán. Tagjainak száma 36 fő.

Tataházi Levente Egyesület: Elnöke Nagy Czirok Károly, alelnöke Mészáros Sándor, főoktató Donáth Gyula, segéd oktató Hunyadi János és Salamon János. Tagjainak száma 140-150 fő.

Özv. Tüske Gergelyné földbirtokos: Néhai férje 300 kh.-as birtokán gazdálkodott. Volt községi képviselő. Özvegye 150 kh.-on gazdálkodik.

Ifj. Tüske János földbirtokos: Tataházán 1902-ben született. 1930 óta gazdálkodik önállóan. A Tűzoltó Egylet pénztárosa, a Lövész Egylet ügyvezetője, községi képviselő.

Tüske Kálmán földbirtokos: Tataházán 1882-ben született. 30 év óta önállóan gazdálkodik. Jelenleg 135 kh.-as birtokán gazdálkodik. A szerb és orosz fronton harcolt. Községi képviselő.

Özv. Tüske Kálmánné szül. Pinkovics Mária földbirtokos: Néhai férje 1878-ban született, belterjes gazdálkodást folytatott 1902-ben bekövetkezett haláláig. Községi képviselő volt. Özvegye a birtokot bérbe adta.

Tüske Márton gazdálkodó: Tataházán 1884-ben született. 1922 óta vezeti önállóan 33 kh.-as birtokát. Az olasz és orosz fronton harcolt.

Ifj. Tüske Máté földbirtokos okleveles gazdasz: Tataházán 1888-ban született. Középiskoláit Baján és Zomborban, a gazdasági Akadémiát Kassán végezte. 1909 óta 116 kh.-as birtokán belterjes gazdálkodást folytat haszonállatokat is tenyészt. Községi képviselő, vármegyei bizottsági tag, Gazdakör elnöke.

Tüske G. Máté földbirtokos: Tataházán 1879-ben született, előbb atyja mellett gazdálkodott. 1900 óta gazdálkodik önállóan 120 kh.-as birtokán. Községi képviselő, vármegyei bizottsági tag. OKH pénztárnak a Hangya Szövetkezet igazgatósági tagja, volt községi bíró és pénztárnok. Az orosz fronton harcolva megsebesült.

Özv. Tüske Miklósné földbirtokos: Néhai férje Tataházán 1877-ben született. 187 kh. földön gazdálkodott 1927-ben bekövetkezett haláláig. Volt előjáró és községi bíró, az albán és orosz fronton harcolt.

Tüske Rókus földbirtokos: Tataházán 1867-ben született. 51 kh.-on gazdálkodik. Községi képviselő, vármegyei bizottsági tag, volt esküdt.

Vajda Gergely földbirtokos, községi bíró: Tataházán 1880-ban született. Atyja mellett kezdett gazdálkodni, 1931 óta önállóan vezeti 300 kh.-as birtokát. 7 év óta a község bírója, a Gazdakörnek, az egyháznak (róm.kat.) világi elnöke. Részt vett a világháborúban.

A névsor ismeretében érdemes elolvasni az 1930. évi március 19-én tartott községi képviselői testület és bíróválasztás jegyzőkönyvét:

„Jegyzőkönyv

Készült Tataházán 1930 évi március 19-én az ezen a napon tartott tisztújítás alkalmából.

Jelen vannak: Koller Oszkár bácsalmási járási főszolgabíró, mint a választási bizottság elnöke, ifj. Tüske Máté, ifj. Tüske Gergely, Vajda Gergely, Juhász Mihály, Vajda István, Kalmár Mihály (Pál fia), Tüske Mátyás (Imre fia), Burszki János, Somoskövi Sándor, id. Bényi István, ifj. Kalmár István, Molnár István, Galicz József, Kalmár Márk, Tüske Albert, Pázmány János adóügyi jegyző, Dr. Andrejkovics Kálmán községi orvos, Nagy Czirok Károly községi főjegyző.

Koller Oszkár felszólalása:

Közölte a megjelentekkel, hogy a kijelölés joga a bírói állás kivételével a képviselő testületet illeti meg, tehát ezen állásokba legalább 3-3 egyént jelöljenek ki, akik az 1886. XXII. t.c. 73 paragrafusában előírt kellékeknek megfelelnek és a 73. paragrafusban előírt kivételek alá nem esnek.

A maga részéről a bírói állásra a következő egyéneket jelölte ki:

- 1. Burszki János*
- 2. Vajda Gergely*
- 3. Molnár István*

A képviselő testület a többi állásokra a kijelölést a következőképpen eszközölte:

A II. bírói állásra: 1. Vajda Gergely, 2. Molnár István, 3. Tüske G. Máté

A közgyámi állásra: 1. Galicz József, 2. Tüske István /István fia/ 3. Simovics Pál

Közpénztárnoki állásra: 1. Molnár István, 2. Vajda József, 3. Juhász János

I. esküdt állásra: 1. Blazsanik István /PIRI/ 2. Tüske Kálmán /István fia/, Kalmár Mátyás

II. esküdt állásra: 1. Vismeg Márton, 2. Tüske Mátyás, 3. Pásztor István

III. esküdt állásra: 1. Kalmár Márk, 2. Molnár József, 3. Tüske Mátyás /BÖHÖ/

IV. esküdt állásra: 1. Tüske Albert, 2. Bényi Márton, 3. Elek Márton

Miután a bíró jelöltek közül egyik sem nyerte el az általános többséget az 1886. XXII. t.c. 81. paragrafusa értelmében a választási elnök Vajda Gergely és Molnár István között új szavazást rendelt el, melynek eredményéhez képest az elnöklő főszolgabíró Vajda Gergely megválasztott Tataháza községi bírónak kijelentette.

Az új képviselő testület megnyitása után az újonnan megválasztott előljárósági tagok az előírt hivatalos esküt a képviselő testület színe előtt letették mire az elnöklő főszolgabíró a választást befejezettnek jelentette ki, a képviselői gyűlést pedig bezárta.

Felvette: Koller Oszkár sk. főszolgabíró

Borsodi István, Kiss Márton sk.

Nagy Czirok Károly jegyzőkönyv vezető

Hunyadi Máté sk.

főjegyző

Rozinka Antal sk. bizalmi férfiak”¹²⁴

A nevekből jól látható, hogy mint eddig is az elmúlt 170 évben az előljáróság a község vagyonszámát rétegekből került ki, akiket rokoni szálak fűztek egymáshoz a hosszú évek alatt, házasságkötések révén. Nemcsak egymás között, hanem nemzetségen belül is házasodtak egymással. Pl. a Tüske család tagjai, hogy a birtok ne aprózódjon el, ne kerüljön más család, családok kezére, inkább egymás között házasodtak és az egyházi hatóságok az unokatestvérek házasságára is engedélyt adtak. Szoros rokoni kapcsolat fűzte ekkor már a Tüske, Pásztor, Juhász, Vajda, Burszki családokat egymáshoz beházasodások révén.

A szavazások után így állt fel a testület: Vajda Gergely – bíró, Ifj. Tüske Máté, Tüske Rókus, Pásztor György, Galuska István, Kalmár Mihály, Vajda József, Tüske Mátyás, Somoskövi Sándor, Bényi István, Blazsanik István, Molnár János, Tüske G. Márton, Tüske István, Kalmár Mátyás.

¹²⁴ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai, Polgári kori iratok. Tanácsülési jegyzőkönyvek, 1930.

A következő 1933-as választáson szinte ugyanezen nevek kerültek megválasztásra. Az 1930-as testületről nem maradt fent ismert fénykép, de Juhász Júlia magángyűjteményében a későbbi testület fotója fennmaradt.

Tataháza községi elöljárósága az 1934. június 25-én készült fényképen. A középső sorban a 2. Tüske A. János, Középen Vajda Gergely. A középső sor jobb szélén Salamon László.
Tüske A. Jánostól balra és jobbra a községi vezetőség.

A községtanács a működése során Tataháza életének minden szegmensére hatással volt. A községet érintő beruházások, központi intézmények és ezek finanszírozása, a biztosított források felosztása a tanács feladata volt. Több érdekes, előremutató, semmiképpen sem szokványos kezdeményezése volt a tanácsnak a két világháború közötti időszakban, ezek közül az egyik a faiskola kialakítása. 1930-ban már volt faiskolája a községnek 90 pengő évi fenntartási költséggel. Az egyik évben a faiskola fáit a nyulak megrágták télen, ezért bekerítették. Másik évben a kaliforniai pajzstetűk lepték el, ezért kivágták és elégették az összes csemetét. Ezen elemi károk további költséggel terhelték a fenntartását, így végül megszűnt az egész telep. Az 1930-as években már léteztek ásványolaj származású olajos permetezőszerek, amivel télen nyugalmi időszakban lehetett volna permetezni a faiskolát. Úgy látszik, így egyszerűbb volt. Ugyanebben az évben a gazdasági válság kellős közepén a községi költségvetésben a szegények segélyezésére csak 28 pengőt terveztek be, ami akkoriban valamivel több, mint 1 mázsa kukorica értéke volt.

Az 1930. évi pénzügyi mérleg a község gazdálkodásában a következő:

Bevétel:	49 240 pengő
Kiadás:	49 133 pengő
Maradék:	107 pengő

1941-ben a nagy dunai árvízkor az árvízkárosultak részére országos gyűjtés indult. A felajánlott összegeket a miniszterelnökség 150700-as számú letéti számláján gyűjtötték össze. A *Budapesti Közlöny* 1941. július 1-i 146. száma szerint a május 17. állapot alapján Tataháza községi előljárósága 108 920 pengőt fizetett be a 17818-as sorszámon.¹²⁵

A gazdasági válság végeztével a község anyagi helyzetében nem történt javulás. Idézzük a korabeli *Felső Bácska* című lap 1938-as számából a *Fábián János Tataháza főjegyzőjével* készített riportot: „Mindjárt azzal kezdem – kezdte nyilatkozatát Fábián János, hogy sokan azt hiszik, Tataháza gazdag község. Ez bizony sajnos nem így van. A költségvetésünkbe az orvosi lak tatarozására 2 000 pengőt, az adósságok törlesztésére 100 pengőt állítottunk be. Ez húsz százalékos pótdadó kivetését jelenti.”¹²⁶ Az orvosi lakóház javítására már 1936-ban tett javaslatot a főjegyző: a 16/1936-os jegyzőkönyvi szám szerint: „Fábián János községi vezető jegyző előadja, hogy a község tulajdonában lévő és a mindenkori körorvosnak átengedett orvosi lakóház olyan rossz és siralmas állapotban van, hogy az teljesen lakhatatlan, miért is annak alapos tatarozása elől a község kitérni nem tud.”¹²⁷ Dr. Andrejkovics Kálmán tragikus halála után (1936. április 24.) a 9/1936. községi jegyzőkönyvi pont szerint „a járási főszolgabíró úr 1936 évi május hó 2-án dr. Kiss Kálmán jánoshalmi magánorvos helyettesítette be a tataházi körorvosi állásba, aki állását ugyan az nap el is foglalta. A körorvost Fábián János községi vezető jegyző üdvözölte és egyúttal kérte, hogy a közegészségügyi állapotra a legéberebb figyelmet fordítani szíves legyen.”¹²⁸ A körorvosi lakást saját költségvetéséből oldotta meg a község, de úgy, hogy végül 80%-os pótdadó kivetésével tudta csak biztosítani a 2 000 pengős tatarozási költséget, mert majdnem annyiba került így is, mintha újat épített volna. Néhány képviselő nagynak találván az épületet, egy részét üzletnek szeretne volna kiadni, így csökkentve a költségeket. Maga a ház csak egy szobával volt nagyobb a törvényben előírtnál. Erről végül letettek és az egész házat tatarozták. A községi főjegyzővel készült riport folytatásában Fábián János beszélt az elkövetkező időkben megvalósításra váró tervekről is. „Tervezzük a mélykúti tejszövetkezetbe való belépést. Az ún. internátus alapból 1 285 pengőt kap a község. [Az internátus alapot dr. Szabovljevics Dusan alispán hozta létre a Délvidékről elmenekült állami alkalmazottak gyermekeinek továbbtanulásuk során lakhatást biztosítson az internátus alap. Igen komoly összeget, 300 000 pengőt gyűjtött adományokból az alap és a délvidéki menekültek megsegítésére.] Ebből az Ófalu és az Újfaluk között 420 méter hosszú járdát építünk. Az 59 házból álló Újfaluk lakói és tanulói a rossz idő esetén nem tudnak a községbe bejönni. A község területén húzódó dzsidai földút földmunkáit elvégeztük. Az államköltségen épített kutat is átadtuk.

¹²⁵ Budapesti Közlöny, 1941. július 1.

¹²⁶ Felső Bácska, 1938. augusztus 10.

¹²⁷ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok, Tanácsulási jegyzőkönyvek 1936.

¹²⁸ Uo.

Iskolás csoportkép leventesapkás fiúkkal a 1930-as években.

A legközelebbi terveink: az iskola átépítése, állami óvoda építése, sporttelep építése, hősi emlékmű felállítás. Az iskola rossz állapota mellett gondot okoz, hogy nincs udvara, a gyerekek az utcán töltik a szünetet.

Az óvodába 92 gyermek járhatna, akik óvodakötelesek. Jó részük az újfalusi „nincstelenek” apró gyermekei és őket bízják az óvodára, hogy nyugodtan elmeihessenek dolgozni.

Az iskola és óvoda ügyében fent jártunk a kultuszminisztériumban és határozott ígéretet kaptunk, hogy az iskola felújítására kapunk támogatást. Az óvodára csak a jövőben lesz lehetőség.

A sporttelepet a bácsalmási út melletti 4 kh.-as községi legelőn tervezzük felépíteni. Tataháza a vármegye egyetlen települése, ahol nincs fedett löpőpálya. A hősi emlékművet még nem állítottuk fel és bizony ezt szégyelljük is. Pásztor György egyik tehetős gazdánk talán segítségünkre lesz.”¹²⁹

Az első világháborús emlékművek építése a háború kitörésének 10. évfordulója alkalmából országos mozgalom indult meg, hogy minden község, város állítson emlékművet az elesett helybeli katonák emlékére. A tataházi előjáróság 41/930 számú jegyzőkönyvi pontjában Nagy Czirok Károly főjegyző kéri az I. világháborús hősök emlékművének felállítását. Jelzi, hogy eddigi felajánlási szándéknyilatkozatok alapján pénzadományokból 1 292 pengő összeg gyűlhet össze. „Tataháza község az elesett hősök emlékére egy 2,5 m magas piramist, megfelelő széles talpazattal óhajt felállítani. Megbízatik az előjáróság, hogy ezen márvány emlékmű beszerzésére nézve szerezzen be árajánlatot és azokat döntés végett terjessze a képviselő testület elé.”¹³⁰

Egy későbbi testületi ülésen Tüske G. Máté képviselő az ajánlatok ismertetése után, mivel azokat anyagilag kivitelezhetetlennek tartotta. Javasolta, hogy ne emlékművet, hanem csak emléktáblákat helyezzenek el a római katolikus templom főbejáratának két oldalán. A képviselő testület megállapította: a jelenlegi pénzügyi helyzetben ez a legolcsóbb megoldás,

¹²⁹ Kis Újság. 1936. szeptember 12. 7. o.

¹³⁰ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok, Tanácsulási jegyzőkönyvek 1930.

így az 59/930. számú határozatában megszavazza, illetve eldöntöttnek nyilvánítja a javaslatot.¹³¹ Áttörés akkor következett be az emlékmű ügyében, amikor Pásztor György és felesége Tüske Ágnes tataházi földbirtokosok 8 000 pengőt ajánlottak fel az emlékmű felépítésére. A községi elöljáróság meghirdetett pályázatára 6 tervzet érkezett be; az elbírálás után Szegi Sándor szobrász nyerte el megbízást. A szobrot ténylegesen a Baumgartner öntödében készítették el, alapzatát Stipich István¹³² ismert bácsalmási sírkőépítő mester alakította ki. Az emlékművet 1938. június 19-én vasárnap délelőtt nagy ünnepség keretében avatták fel. Az egykori újságcikk szerint nemzeti színű zászlókkal fellobogózott házak és a templom ajtó előtt felállított tábori oltár várta az érkezőket.

„Pontosan fél tíz órakor robogott be Bácsalmás irányából a vármegyei autó, mely Latinovits János főispánt hozta az ünnepélyre. Nem sokkal ezután a bácsalmási vendégek hosszú kocsisora gördült be a községháza elé, ahol ekkor már óriási tömeg várta a tábori mise kezdetét. Bácsalmásról külön kocsisor hozta dr. Kovachich József frontharcos vezető tiszt vezetésével a frontharcosokat és a hadirokkantakat, a környékbeli községek küldöttségei, a társadalmi egyesületek, intézmények és katonai szervek képviselői is akik valamennyien a tábori oltár előtt foglaltak helyet a részükre fenntartott székeken. Itt látjuk dr. Latinovits János főispánt, Dr. Alföldy Béla képviselőt, Regőczy Sándor ezredest a bajai honvédség állomásparancsnokát, Péterfia Fülöp főszolgabíró, Lestyán Sándor alezredest testnevelési vezetőt, a környező községek jegyzőit, Ortay József m.kir. tanfelügyelőt, Ulrich József kormánytanácsost, Bácsalmás község bíróját és még igen sokan másokat.

A tábori mise után – amelyet Dr. Horváth Alajos mélykúti esperes plébános celebrált – a vendégek átvonultak az iskola előtt felállított Hősi emlékmű elé s kezdetét vette az ünnepély. Az emlékművet megható gyászszertartás keretében szentelte fel dr. Horváth Alajos esperes plébános majd utána a dalárda elénekelte a Hiszekegyet. Az emlékmű előtt elsőnek Fábián János Tataháza főjegyzője mondott mély hazaszeretettől izzó beszédet a magyar történelmi igazságról és az abba vetett rendíthetetlen hitről, kiemelve a magyar hősi eszmény magasztosságát. Az első sorban ülő Pásztor György és felesége, akik az emlékművet fiúk és a többi tataházi hősök emlékére állították, több ízben hangosan felzokogtak Fábián János beszéde közben.

Zokogtak a hadiözvegyek is s mire a beszéd véget ért, nem maradt szem szárazon. Az általános elérzékenyülés még fokozódott, amikor három fehér ruhás kislány: Blazsanik Margit, Nagy Teréz és Borsódi Mária a >>Hazajöttek<< című gyönyörű verset elszavalták.

Ezután Dr. Alföldy Béla képviselő mondotta el igen hatásos nagy tetszéssel fogadott ünnepi beszédét, amelyet így fejezett be: „adja a Mindenható, hogy a hősök véréből és az özvegyek és árvaik könnyéből egy soha el nem hervadó virág fakadjon: a Nagy Magyarország. Bényi György kis elemista hadiárva egy szép szavallattal aratott megérdemelt sikert.

Molnár István bíró rövid tartalmas beszéd keretében ünnepélyesen átvette az emlékművet. Ezután a községek és társadalmi egyesületek képviselői elhelyezték koszorúikat, majd a díszelvonulás következett az emlékmű előtt. Elvonult a Hangya Szövetkezet 250 tagja, a Független Kör 120, a Gazdakör 42, az Iparos Kör 62, a MOVE 21, a Leventék 24 és a Leánykör 29 tagja. A felvonuló csapatok fegyelmezett magatartása a legnagyobb elismerését és csodálatát váltotta ki a jelenlévő tisztikarnak.”

¹³¹ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok, Tanácsulési jegyzőkönyvek 1930.

¹³² Ő abban az időben a környék egyik legismertebb sírköves mestere volt, a tataházi temetőben több síron is látható a neve, de még a bajai Rókus és Kálvária temetőben is.

Vendégek az átadási ünnepségen.

„A szervezőbizottság tagjai: Fábián János főjegyző, Molnár István bíró, Tüske A. János, Tüske Márton, Vajda József, Galicz Márton képviselő testületi tagok voltak. A rendezésben segítettek: Kovács Anna tanítónő, Donát Gyula tanító, vitéz Koltay Antal és Mészáros Sándor tanító igazgató. Az ünnepély dologi kiadásaira a község lakossága 1327 pengőt adott össze.

A virilisek (elsők) Tüske Gergelyné sz. Tüske Ilona 181 pengő, ifj. Tüske Máté 105 pengő, Nagy Pál 60 pengő, Juhász Antal, György és Julianna 58 pengő, Vajda János 54 pengő, Juhász Máténé sz. Kecskés Regina 48 pengő, Tüske János (Barát) 40 pengő, Pálincás Márton 20 pengő, összesen: 566 pengő.

A nem virilis lakók közül: Tataházi Hitelszövetkezet 150 pengő, Tataházi Hangya Szövetkezet 150 pengő, Fábián János főjegyző 50 pengő, Kuczka Péter plébános 30 pengő, Tüske Márton 25 pengő, Dr. Gerencsér József körállatorvos 20 pengő, Tüske A. János 20 pengő, Tüske István /Gergely fia/ 15 pengő, Tüske István /József fia/ 15 pengő, Ágoston József gabonakereskedő 10 pengő, Bárdos György ny. rendőrvezető 10 pengő, Galicz Mihály /József fia/ 10 pengő, Kalmár Márk 10 pengő, Kurucz Márton cséplőgép tulajdonos 10 pengő, dr. Kiss Kálmán körorvos 10 pengő, Kurucz Pál 5 pengő, összesen 641 pengő. Természetben adták, felbecsült értékben: Juhász Pál 25 pengő, Juhász Márton 25 pengő, Molnár István 25 pengő, Tüske G. Máté 25 pengő, Vajda József 25 pengő, mindösszesen 1.327 pengő.”¹³³

¹³³ Felső Bácska, 1938. június 20.

Az átadási ünnepséget díszebéd követte, amelyen az alábbi szempontok szerint vehettek részt az emberek: akik anyagilag hozzájárultak, akik a világháborúban katonák voltak, hivatalos meghívottak, hivatali felsőbbbségek. Az elsőrangú menü: becsinált leves, marhapörkölt, mákos, túrós és káposztás rétes, sertéssült savanyúsággal. A kiadásokat teljesen fedezte a bevétel, a kiszolgálást a Leánykör 24 tagja és 20 fiatalember végezte kifogástalanul. Ebéd közben pohárköszöntőt mondott Fábián János főjegyző, majd Gregó Mihály 50%-os hadirokkant köszöntötte a vendégeket és dr. Alföldy Béla képviselőt.

Alföldy képviselő beszédével, megható ünnepség keretében leplezték le Tataháza hősi emlékművét

Tataháza, június 19.

Ilyen vasárnapja még nem volt Tataháznak.

Már a kora reggeli órákban talpon az egész falu. Serényen készülődik mindenki a nagy ünnepségre: a most felállított Hősök emlékművének felszentelésére.

Fenn az égen apró, szűke felhőkócok uszálnak, a házak padlásablakaiban háromszínű lobogókat lenget az enyhe júniusi szél és a templomajtóban felállított tábori oltár virágain gazdag színpompában ragyognak a pajzán napsugarak. Az ünnepélyes csendbe egyszerre csak belekundul a nagyharang s az érchangok elűzik a fölöttük ólálkodó Magyar-fátumot.

Ez a nap ma a tataházi hősök napja, azoké a hősöké, akik egyszer, nem is olyan régen zeneszóval mentek el, csak azért, hogy soha többé vissza ne térjenek. Nem jöttek vissza, de az emléküik még ma is él és élni fog mindaddig, amíg a fehér márványon lévő bronz szobor állni fog, sőt még azután is, mert ha az arany betűket el is koptatja az idő, az emlékezés örökidejű lesz.

Pontosan féltíz órákor robogott be Bácsalmás irányából a vármegyei autó, amely Latinovits János főispánt hozta az ünnepélyre. Nem sokkal ezután a bácsalmási vendégek hosszú kocsisora gördült be a községhez, ahol ekkor már óriási tömeg várta a tábori mise kezdetét. Bácsalmásról külön kocsisor hozta dr. Kovachich József frontharcos vezetőtiszteket, a községek küldöttségeit, és a hadirokkantakat, de ugyanakkor itt voltak már a bajai hadirokkantok, a környéki községek küldöttségei, a társadalmi egyesületek, intézmények és katonai szervek képviselői is, akik valamennyien a tábori oltár előtt foglaltak helyet a részükre fenntartott székeken. Itt látjuk dr. Latinovits János főispánt; dr. Alföldy Béla képviselőt, Regöczy Sándor ezredes bajai állomásparancsnokot, Péterfia Fülöp főszolgabíró, Lestyán Sándor alezredestestnevelési vezetőt, a környező községek jegyzőit, vitéz Ortay József kir. tanfelügyelőt, Ulrich Jónsef kormánytanácsost Bácsalmás község bíráját és még igen sokan másokat.

A tábori mise után — amelyet dr. Horváth Alajos mélykúti esperes plébános celebrált — a vendégek átvonultak az iskola előtt felállított Hősi emlékmű elé s kezdetét vette az ünnepély. Az emlékművet megható gyászszertartás keretében szentelte fel dr. Horváth Alajos esperes plébános, majd utána a dalárda elénekelt a „Hiszekegy”-et. Az emlékmű előtt elsőnek Fábián János, Tataháza főjegyzője mondott mély hazaszeretettől izzó beszédet a magyar történelmi igazságról és az abba vetett rendíthetetlen hitről — kiemelve a magyar hősi eszmény magasztosságát.

Az első sorban ülő Pásztor György és felesége, akik az emlékművet fiuk és a többi tataházi hősök emlékére állították — több ízben hangosan felzokogtak Fábián János beszéde közben. — Zokogtak a hadiözvegyek is s mire a beszéd véget ért nem maradt szem szárazon. Az általános elérzékenyülés még fokozódott, amikor három fehér ruhás kislány: Blaszának Margit, Nagy Teréz és Borsodi Mária a „Hazajöttök” című gyönyörű verset elszavalták.

Ezután dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselő mondotta el igen hatásos, nagy tetszéssel fogadott ünnepi beszédét, amelyet így fejezett be: adja a Mindenható, hogy a hősök véréből és az özvegyek s árvák könnyéből egy soha el nem hervadó virág fakadjon: Nagy Magyarországnak!

A dalárda „Állj meg vándor” című éneke után Movistákból álló szavalókórus következett, amely ugyancsak könynyekig meghatotta a jelenlevőket.

Bényi György kis elemista hadiárva egy szép szavallattal aratott megérdemelt sikert. Utána egy Dalárda és egy zeneszám következett, majd Molnár István községi bíró rövid, tartalmas beszéd keretében ünnepélyesen átvette az emlékművet, amely egy márványtömbön álló bronzvitézt ábrázol a következő felirással:

„Pásztor György 19 éves fia az 1914-18 évi világháborúban hősi halált halt egyetlen kincsünk, valamint községünk drága és felejthetetlen hősi halottainak örök és dicsőséges emlékére állítottuk Pásztor György és neje Tüske Agnes.”

A mindvégig gyönyörű műsor után a községek és társadalmi egyesületek képviselői elhelyezték koszorúikat, majd diszelvevonulás következett az emlékmű előtt.

Délben a téren felállított óriási sátorban a község lakossága szeretettel megvendégelte a helyi és vidékről jött hadiözvegyeket, hadirokkantokat és hadiárvaikat valamint a többi vendégeket is. Az ebédnél körülbelül 650 személy vett részt.

A kis Tataháza község lakossága ezzel az ünnepséggel az egész vármegye előtt megmutatta, hogy fanatikus megalkuvást nem ismerő hazaszeretettel csodákra képes.

Ez az ünnep a Hazaszeretet és a szülői szív messzeragógó hőskölteménye volt.

— S. —

Az ünnepségről tudósító újságcikk.

A hősi emlékmű gondozásáról a 21/1939 számú határozatot hozta a képviselő testület 1939. augusztus 20-án:

„Fábián János főjegyző előadja, hogy Pásztor György és neje Tüske Ágnes tataházi lakosok a magyar Haza és a magyar faj és a magyar név iránt érzett őszinte szeretetükből eredendően végrehajtották a községnek a hosszú idő óta fájó sebből vérző feladatát, vagyis hazafias áldozatkészségtől áthatva nyolcezer pengős költséggel felállították a községnek gyönyörű „Hősi Emlékművét”. Az emlékmű átvétele alkalmával Molnár István községi bíró lendületes szavakkal tett ígéretet a „Hősi Emlékmű” gondozására. A gondozás, illetve karbantartás a mai napig megtörtént.

Véghatározat:

A község képviselő testülete, az előjáróság, mélyenszántó és őszinte szívből törő érzéssel egyhangúlag elfogadja és kimondja, hogy a község legszebb terén felállított „Hősi Emlékmű” gondozására és karbantartásainak költségére minden évben 40 pengőt biztosít.

Molnár István bíró

hitelesítők: Juhász Antal

Borsodi István¹³⁴

Egy későbbi határozatában a testület a közvilágítási lámpák elhelyezésénél megszavazott egy lámpa felállítását a hősi emlékmű előtt is.

Észak-Bácska akkori nevén a csonka Bács-Bodrog vármegye villamosítását ugyanúgy, mint a szilárd burkolatú közutak építését is az akkori vármegyei alispán Szabovljevits Dusán szorgalmazta és tett hathatós intézkedéseket a felsőbb szervek felé. Ennek eredményeképpen több ajánlattevő közül a FINELON nevű amszterdami székhelyű vállalat nyerte el a kivitelezést. A vállalat főmérnöke, Madarász Antal 1934. június 22-én a *Felső Bácska* című lapnak úgy nyilatkozott, hogy az előrehaladott munkák (tervezés, nyomvonal kijelölés, anyag kiszállítás stb.) lehetővé teszik, hogy még az ősszel 15 községbe bevezessék az áramot, köztük Tataházára is.¹³⁵

Még azon az őszön a községi előjáróság a fogyasztás tervezés miatt testületi ülésen úgy döntött, hogy a közvilágítási lámpák számát a felére csökkentve a szükségesnek, takarékoságból a 10 db egész éjjel világító lámpa és a 10 db fél éjszaka világító lámpa helyett csak 5-5 db közvilágító lámpát kérnek a szolgáltatótól, mert ez az 5-5 db lámpa is 500 pengős évi kiadással jár. A következő év 1935. április 15-i számban ugyan ezen újság már arról tudósít, hogy az előjáróság nem akarja bevezetni a villanyt a középületekbe, köztük az iskolába sem. Ez ellen Donáth Gyula tanító fellebbezést nyújtott be Bács-Bodrog vármegye bizottságához az ún. kisgyűléshez. Ez a kisgyűlés érvénytelenítette a községi előjáróság határozatát, indoklása szerint: *„a község csak értékesebbé teszi az ingatlanát, ha bevezeti abba a villanyt.”*¹³⁶

Ezek szerint 1934-ben valóban bevezették a villanyt a községbe, ami óriási előrelépés volt azzal szemben, amit a Borsodi Gergely-féle visszaemlékezésben olvashatunk a világítási lehetőségekről a villanyáram bevezetése előtti időkről. *„Volt petróleum, ha meg az nem volt, volt zsírlámpa, disznózsírt, faggyút, meg ilyesmiket tettek bele, az én anyám idejében volt ilyen, egy cserépbe beletettünk homokot alulra, meg bádogba is lehetett, rá a zsírt, rongyból sodortunk belet, aztán pislákkolt. A villanynak akkor még híre sem volt. [Ez az 1900-as évek eleje lehetett.] Egy Miklósi nevű képviselő jelölt, hogy majd behozzuk a villanyt, de nem lett megválasztva. Süvölvény legény voltam (1910 körül), azt mondja, milyen komótos lesz, csak megnyomják a gombot és világít, mint a sistergő istennyila. Nevettünk neki. Az Alföldy lett a képviselő, aztán bevezették a villanyt. Először pausalét kellett fizetni [átalányt] 6, vagy 8 forintot [pengőt], de rádió nem lehetett akkor. De nagyon kis égő volt, mást nem is lehetett beletenni, más volt a csavarja is. De aztán behozták az órákat. Mert egy villany egy háznál úgyis csak kevés volt. Akkor már mindenhelységbe bevezették.”*¹³⁷

¹³⁴ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok, Tanácsulési jegyzőkönyvek 1939.

¹³⁵ Felső-Bácska, 1934. április 24. Tizenöt bácskai község kap villanyvilágítást még ebben az évben.

¹³⁶ Felső-Bácska, 1935. április 15.

¹³⁷ Kis Újság. 1936. szeptember 12. 7. o.

A villany bevezetése előtti esztendőben adták át a Baja-Szeged közötti műutat, amely egy lépéssel közelebb hozta a községet a világhoz, csökkentve az elzárkózottságát, bezártságát. Az út megépítésével úgy Baja felé, mint Szeged felé, a már megépült bácsalmási úton pedig Bácsalmás felé megnyílt a könnyebb közlekedés lehetősége. Bácsalmás egyébként is járási székhely és a gyermekek részére a továbbtanulás lehetősége, mert itt volt a 6 osztályos polgári iskola azoknak, akiknek nem volt elég a helybéli négyosztályos oktatás.

Május 25-én adják át a forgalomnak az új baja-szegedi 103 km-es műutat a riport címe.

„Most Baja újból közelebb jut Szegedhez, (utalva arra, hogy Trianon előtt Bajáról közvetlen vasúti összeköttetés volt Szabadkán keresztül – szerzői megjegyzés), mert a műút, melynek építését több esztendő előtt kezdték meg Baja és Szeged között elkészült. Az út a szakértők véleménye szerint egyike az ország legjobb és legszebb útvonalának. Hossza 103 km. Május 25-én adják át az új utat a forgalomnak. Az átadásnál a kereskedelemügyi miniszter külön kívánságára minden nagyobb ünnepséget mellőznek. A pompás műút Bajáról Csávoly, Felsőszentiván, Tataháza községeken vonul át és Mélykútnál metszi a Bácsalmás-Jánoshalma-Kiskunhalas vasútvonalat és Kisszállásnál a Budapest-Szabadka fővonalat. Onnan 50 kilométeren keresztül egészen Szegedig községet nem, csak tanyákat érint s majdnem párhuzamosan fut a trianoni magyar-jugoszláv határral. Szegedre a repülőtér mellett fut be.”¹³⁸

A hírhez hozzátartozik, amiről ma már sehol sem esik szó, hogy az építkezés kezdetekor a Baja-Szeged műutat „Horthy Miklós emlékéutnak” keresztelték el a kormányzó úr iránti tiszteletből.

— Rövid időn belül teljesen kész lesz a Horthy Miklós-út. A Baja—Szeged közt épülő Horthy Miklós emlékut bácskai szakasza elkészült, a szegedi határban azonban az utnak kb. 6 km.-es szakasza nem volt fedezet s ezért a munkálatok ezen a részen egyideig szüneteltek. Nemrégiben ennek a hiányzó szakasznak kiépítését is sikerült biztosítani. A nagyfontosságú műút, ha a kövezésre kavicsot használnának, már e hó végén készen lett volna. A kormány azonban ragaszkodott ahhoz, hogy munkaalkalom céljából kavics helyett töretlen követ használjanak föl az építkezéshez, s így a munka befejezése valamivel későbbre várható. A kőanyag szállítását a vállalkozók már megkezdték s remény van arra, hogy a Baja—Szeged közötti utat néhány hónap múlva teljes egészében átadhatják a forgalomnak.

Rövid hír az útépitésről.

Az 1928-32. közötti válságból lassan kilábaló község megoldásra váró nagy gondjai az iskola és a községháza leromlott, szinte már katasztrofális állapota. Tataháza ezen a téren lemaradt a környező községektől, mert Bácsalmáson, Bácsbokodon már új iskolákat építettek, Mélykúton pedig már 1888-ban hatalmas, – ma is álló – községháza épült.

¹³⁸ Arcanum adatbázis: Orosházi Friss Hírek, 1933. május 24. 117. szám. Ez a műút a mai 55-ös főút elődje, ma is ugyan ezen a nyomvonalon fut, többszöri felújítás és javítás után 2015-ben kiszélesítették és felújították.

A község saját erejéből nem tudta az iskola vagy a községháza épületét még csak tatarozni sem. A testületi jegyzőkönyv 23/1936-os pontja szerint: „Fábián János főjegyző előadja, hogy az elemi népiskola (melynek épülete és fenntartása a község tulajdona, illetve kötelessége volt, de a működtetését, mint római katolikus egyházi iskolának a bácsi-kalocsai egyházmegye végezte és felügyelte.), tatarozása ügyében már több ízben terjesztett elő kérelmet a m.kir. vallás és közoktatási minisztériumhoz. A kérelem meghallgatásra talált, vagyis Öfőméltóságának (a miniszter úrnak) megértő és jóindulatú intézkedése folytán a költségek fedezésére 3 000 pengőt helyezett kilátásba.”¹³⁹

Azonban ennek kiutalása előtt kiszállt Tataházára egy bizottság a kultuszminisztériumból. A helyi pletyka szerint talán túlzással, de a bizottság nem mert bemenni az épületbe, mert olyan rossz állapotúnak látták, hogy csak az ablakon néztek be.

Egy iskola, amelynek az ablakán mert csak benézni a miniszteri bizottság

A tataházi iskola szemre, külsőre, mint egy nagyon idős vénkisasszony, — mutatós. Fehér palából van a teteje. A falai tiszták, fehérek, de az ablakai már úgy állnak, mint az öregember térdei: megroggyantak. Az egész épület külsején a tisztaság harcot vív az öregség, a repedés ráncjaival. Az épület előtt sártenger. Ez a sártenger az iskola udvara. Nem hisszük, hogy az országban van még egy iskola, amelynek az udvara az utcán van.

Az iskola kapuja nagyot nyikordul, mintha amiatt jajgatna, hogy belépünk. Hatalmas huzat pofoz az arcunkba a kapun túl a folyosón, mintha nem akarná a betolakodásunkat. A folyosót záró másik ajtón hatalmas rések vannak. Ilyen ajtó szokott a cigányok kalyibáján lenni.

Belépünk a III—IV. osztály „tantermébe”. Nagyobb szoba. A méretei 7-szer 8-szor 3 m. Átlag 80 tanuló szokott benne tartózkodni. A mennyezeten a gerendák közei óvatosan be vannak ragasztva papírral, hogy a padlásról a piszok le ne hulljon. A vályogfalon repedések. A fal süllyed. Donáth tanító ur azt mondja, hogy a repedésekre cigaretta papírt ragasztottak s ha elszakadt, tudták, hogy a repedés nő, a fal süllyedt s az sietett ducolni a falakat. El lehet képzelni, hogy az iskolás gyermekek milyen kíváncsisággal nézték, várták a cigaretta papír sorsát.

Az iskolában modern iskolapadok csúfolják a tarthatatlan állapotot. „A tanteremben” 168 köbméter levegő van. Elég-e ez télen 81 embernek? Van-e kedve fizikai ereje tanítani a tanítónak? Igazán a humor erejével hat, hogy a falon ott fityeg a tudóvész elleni tizparancsolat.

A másik tanterem sem különb az előbinél. Képeket a falra akasztani nem lehet. Lemossa télen azokat a falon csurgó víz.

Járt az iskolánál egy kultuszminiszteri bizottság. Tataháza adomázva adják tovább még ma is az emberek, hogy a bizottsági urak az iskolának csak az ablakán nézegettek be. Mi még ezen is csodálkozunk.

Azt halljuk, hogy a közel 100 éves tataházi iskola hamarosan bontás alá kerül. A kultuszminisztérium előbb 4000 pengő segélyt akart adni a tatarozásra, végül azonban az a meggyőződés alakult ki, hogy

tatarozás helyett új iskolát kell építeni
Tataháza részére.

Ehez az iskolához most 9000 pengőt kér az államtól Tataháza község, amelynek kérelme, hála Alföldy Béla országgyűlési képviselőnek, bizonyára meghallgatásra is fog találni.

Még az újfalu kisdiákok is, akik a vármegye jóvoltából hozzájutottak a 368 méter hosszú, 60 cm. széles betonjárdához, remélik, hogy hamarosan szép új iskolába járnak majd kopogós kis csizmácskáikban a finom beton járdán.

Burgit
TYUKSZEMTÁPASZ

Kapható:
Marx Sándornál
Bácsalmás Hattyú-Drogéria

Üzleti könyvek, írószerek, papíráruk, taneszközök, iskolai írkák, füzetek nagy választékban kaphatók a Felső-Bácska Könyvkereskedésben Jánoshalmán.

A Felső Bácska 1936. novemberi számából.¹⁴⁰

¹³⁹ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok, Tanácsulási jegyzőkönyvek 1936.

¹⁴⁰ Felső Bácska, 1936. november.

A *Felső Bácska* című lap 1936 novemberében kiküldött egy riportert helyszíni szemle tartása céljából. Röviden, tömören a következő megállapításokat tette:

- az épület előtt sártenger, ugyanígy az udvaron is;
- a folyosót záró ajtón hatalmas rések vannak;
- a III-IV. osztály tanterme 8x3 m-es, a mennyezeten a gerendák közei papírral vannak leragasztva, nehogy a piszok lehulljon a padlásról;
- a vályogfalon repedések láthatók, maga a fal süllyed;
- a tantermekben modern iskolai padok vannak;
- 81 gyermek tanul nap mint nap, vajon télen, ha órákig be vannak ide zárva
- jut-e elegendő levegő minden gyermeknek ezen a 8x3 méteren;
- a másik tanterem sem jobb: a képeket nem lehet a falra akasztani, mert lemossa télen a falon csurgó víz;
- a tető fehér palából van.

Az épületet a korabeli jegyzőkönyvek szerint nagyobb mértékben utoljára 1851-ben újítták fel. Bár már akkor szóba került egy új iskola építése, de pénzhiány miatt a képviselő testület elvetette a javaslatot. A javítás, felújítás költségeit így is keményen különadóként behajtották a község adófizető polgárain. Évek múlva is őrizték azok listáját, akik nem fizették be a különadót. Ezen a hosszú listán 151 név szerepelt. Ez is több mint 80 évvel ezelőtt történt, azóta jelentősebb felújítás nem volt. Fábián János főjegyző személyes közbenjárása és dr. Alföldy Béla képviselő támogatása végül eredményesnek bizonyult.

A községi képviselő testület 1937. évi április 19-i jegyzőkönyve, melynek egyik tárgya az elemi iskola épületének átépítése, így ír: „Dr. Alföldy Béla m. kir. egészségügyi főtanácsos /bácsalmási járás/ országgyűlési képviselőnek hathatós ajánlására a Vallás és Közoktatási Minisztérium kiadta a 81/398/1936. VI. ü.o. számú magas rendeletét, melyben két új tanterem és egy tanítói lakás, valamint egy régi tanterem alapos tatarozását szükségesnek tartja és ennek fedezésére 12 000, azaz – tizenkettőezer – pengő segélyt állapít meg.”¹⁴¹

¹⁴¹ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok, Tanácsülési jegyzőkönyvek 1937.

Az új iskola építésére pályázatot írtak ki és az országosan megjelenő *Építőmesterek Lapja* – a *Munkaadó* 1937. augusztus 5-i 32. számában tették közzé.

„Tataháza község előljáróságától Iskola és tanítói lakás Tataházán (Bács-Bodrog vármegye) építendő elemi iskola és tanítói lakás építési munkáira még pedig:

I. Bontás, föld, kőműves, elhelyező, beton, vasbeton és szigetelő munkára

II. Ács munkára

III. Tetőfedő munkára

IV. Bádogos munkára

V. Asztalos, lakatos, üveges és mázólok munkára

VI. Műkő és burkoló munkára

VII. Vászonn redőny munkára

VIII. Szobafestő munkára

IX. Kályhás munkára

X. Vívezeték és csatornázási munkára

XI. Villanyszerelési munkára hirdet versenytárgyalást

A közmunka költségei biztosítva vannak. [A 12 000 pengő állami segély mellé a község az eladott nagy vendéglő árából szintén 12 000 pengőt tett hozzá, tehát 24 000 pengőből építette fel az új iskolát 1937-ben.]

Az ajánlatokat lepecsételt borítékban 1937. augusztus 16-án délelőtt 9 órára a község előljáróságához személyesen vagy posta útján nyújtsák be. Az ajánlatokat ugyan ezen a napon délelőtt 9,30 órakor a község ház tanácstermében nyilvánosan felbontjuk, amikor az ajánlattevők vagy azok képviselői jelen lehetnek. A részletes tervek a bajai m. kir. államépítészeti hivatalban a hivatalos órák alatt megtekinthetők. A vállalati összeg 2 %-a a versenytárgyalási feltételekben megadott részletezés szerint bánatpénzképpen letétbe helyezendő.

Tataháza 1937. július 26-án

Fábián János sk. községi főjegyző

Molnár István sk. községi bíró.”¹⁴²

Az 1937. augusztus 31-én a délutáni órákban tartott képviselő testületi ülésen készült jegyzőkönyv szerint nagy volt az érdeklődés, mert 38 pályázat érkezett be a község házára a kiírt időpontra.

„A községi képviselő testület az odaítélés ügyében kimondja egyhangúlag, hogy mely munkákat kinek ítéli oda:

1.	Kőműves munkák	Égi Ádám mesternek	12 598 pengő
2.	Ács munkák	Égi Ádám mesternek	970 pengő 50 fillér
3.	Tetőfedő munkák	Vágvölgyi Jánosnak	471 pengő 30 fillér
4.	Műkő burkoló munkák	Födém és házépítő Váll.	4 017 pengő
5.	Bádogos munkák	Rábl Béla bádogos	566 pengő 10 fillér
6.	Asztalos, lakatos üveges m.	Mezei testvérek	2 786 pengő 20 fillér
7.	Mázoló munkák	Mátikai Mihály	398 pengő 30 fillér
8.	Szobafestő munkák	Pestality Sándor	85 pengő
9.	Redőny munkák	Rozányi és Frölich Redőnygyár	158 pengő
10.	Villanyszerelő munkák	Romvári István vill.szer.m.	326 pengő 14 fillér
11.	Vívezetési, csatornázás m.	Rábl Béla vívezeték szer.	1 273 pengő 24 fillér
Összesen:			23 644 pengő 83 fillér” ¹⁴³

¹⁴² *Építőmesterek Lapja* – a *Munkaadó*, 1937. augusztus 5.

¹⁴³ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok, Tanácsulási jegyzőkönyvek 1937.

Az iskola építése hamarosan elkezdődött és gyorsan el is készült, mert az 1938. február 22-én megjelenő *Felső Bácska* Tataházáról készült riportjában a következőket írja az iskola építéséről: „Ugyancsak 1936-ban a község agilis főjegyzője Fábián János és dr. Alföldy Béla képviselő utánjárására 12.000 pengős államsegélyt kapott a község, melyen a régi lebontása után annak helyén gyönyörű modern két tantermes iskolát, tanítói lakással, építettek. Az iskola épülete már készen van, jelenleg a belső munkálatok folynak.” Dr. Alföldy Béla országgyűlési képviselőt közben a község díszpolgárává választották az 1936. november 6-i képviselői ülésen. A jegyzőkönyv határozata így szól: „Tataháza község képviselő testülete, illetve közönsége nagy lelkesedéssel egyhangúlag kimondja, hogy nemesmiliticsi Dr. Alföldy Béla m. kir. egészségügyi főtanácsos, országgyűlési képviselőjét, a község kulturális és szociális ténykedése terén kifejtett nemes munkálkodása, valamint a község lakosai iránt tanúsított jóindulatának elismeréséül mély tisztelettel és soha el nem múló hálája jeléül a község díszpolgárává válassza.”

A Felső Bácskában 1938-ban megjelent egy hosszú riport, amelyben az iskola építéséről is szólnak a község szempontjából több érdekes információt is tartalmaz. Az anyagot Ságodi Győző a lap munkatársa készítette el, betekintést ad a gazdasági világválság utáni Tataháza általános helyzetébe. Több községről is készült hasonló írás, *A bácskai falvak életéből* című sorozatban. A kor általános hangulatát tükrözi a Tataházáról szóló riport is, amelynek címe *Egy kis magyar község, amely a fejlődés útján van*. A cikk néhány aktuális helyi statisztikai adattal indít, mint például: a községben 1 917 lélek lakik, határa 4 535 kh. Megállapítása szerint a birtokviszonyok kedvezőnek mondhatók. 100-500 kh.-ig 2 gazda, 2-100 kh.-ig 45 gazda, 10-20 kg-ig 36 gazda, 5-10 kh.-ig 300 gazda birtokol földet. A házak száma 484. Teljesen nincstelen csak csekély számban van. Összesen 59-en kaptak az Országos Földrendező Bizottságtól telket. A közúti forgalom Bácsalmás felé irányul, mivel itt van vasútállomás. A személyforgalom részben gyalog vagy kerékpáron, részben autóbusszon bonyolódik a MÁVAUT (Magyar Államvasutak Autóbusz) járáttal. A község anyagi helyzete az elmúlt évben igen kedvező volt, mert a még 1931-ben felvett 6 000 pengős kölcsönt teljes egészében visszafizette. Tataházának 751 adófizetője van, akik együttesen kezelt közadók címén 75 000 pengő adót fizetnek, ami szinte teljes egészében befolyik. Az adó lemaradás 6%-os. A pótdadó 90%.¹⁴⁴ Nagy a csecsemőhalandóság a községben annak ellenére, hogy a község csatlakozott a Stefánia Anya és Csecsemővédő Szövetséghez. Jelentősebb javulás az 1940-50-es évek végén a védőoltások bevezetése, a rendszeres terhességgondozás és a kórházi szülések bevezetése után következett be.

¹⁴⁴ Felső Bácska, 1938. Ságodi Győző: *A bácskai falvak életéből*. Egy kis magyar község, amely a fejlődés útján van.

— A Tataházi Anya és Csecsemővédő Egyesület karácsony másnapján és Szilveszterkor reggelig tartó táncmulatsággal egybekötött műkedvelő előadást tartott Nagy-Cirok Károlyné és Dr. Andrejko Kálmán hozzáértő rendezésében. A két alkalomkor előadásra került Az Oran gyál c. 1 felv. színjáték és A Fa' u Hajnala c. 3 felv. népszínmű. A szereplők kivétel nélkül mind jók voltak és így az előadás úgy anyagilag, mint erkölcsileg a legteljesebb sikernek örvendett.

A Felső-Bácska című lapban 1933. január 1-én jelent meg a hír.

— Anya és csecsemővédelem Tataházán és Mátételkén. A bácsalmási anya és csecsemővédő intézet működésébe Csikéria és Kunbaja csatlakozása után az idén Tataháza és Mátételke is bekapcsolódott. Mind a négy községben a legnagyobb megértéssel fogadják és támogatják a védőintézet személyzetének munkáját.

Tudósít az eseményről a Felső Bácska című lap 1933. március 29-én.

A riport a plébánossal és a főjegyzővel folytatódik. Kuczka Péter plébános szerint az egyke elterjedését – és a lakosság fogyását – csak radikális megelőző intézkedésekkel lehet meggátolni. Az új főjegyzőről, Fábián Jánosról, aki két és fél éve került Madarásról Tataházára a plébános úr csak dicsérőleg szól: „Nem akarok az előző jegyző [Nagy Czirok Károly, aki 1935-ben ment nyugdíjba és visszaköltözött Bajára] munkájáról kritikát mondani, én csak azt hangsúlyozom, hogy ez a jegyző mióta nálunk van, többet tett nekünk, mint akárki más 10 év alatt.”¹⁴⁵ A riport mindennek a mozgató rugójaként állítja be a főjegyzőt, ami jórészt megfelelt az igazságnak, valóban hatékonyan dolgozott, mint a törvényesség őre és a község ügyeinek képviselője ezt hivatalból is meg kellett tennie. Fábián János helyzetét és munkáját a gazdasági körülmények kedvezőbb alakulása megkönnyítette, emellett igénybe vette a sajtó nyilvánosságát, összeköttetéseit és ismeretségeit is felhasználta, ahol csak lehetett. Népszerűségére jellemző, hogy a tataházi Független 48-as Kaszinó, az ún. szegények kaszinója, díszelnökévé választotta. E megtiszteltetést annak a munkának köszönhette, amelyet tataházi nincstelenekért folytat lankadatlan buzgalommal. Amikor az új főjegyző jött, a régebbi tisztségviselők nyugdíjba vonultak. Így a község plébánosa Kuczka Péter Pál és Mészáros Sándor kántortanító is. Kuczka plébános úr vasárnap délelőtt tartotta utolsó szentmiséjét 16 év szolgálat után. Isten áldását kérte a község lakóira, és megható szavakkal búcsúzott el tőlük. Ezután az iskola udvarán Mészáros Sándor kántortanítót búcsúztatták, aki 22 évig tanított, és mint kántor szolgált Tataházán.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Uo.

¹⁴⁶ Felső Bácska, 1939. szeptember 3.

Tataháza ünnepelt és búcsuzott: papjától és kántortanítójától

Kaptuk a következő sorokat:

„Tataháza kicsije és nagyja, öregje és fiatalja vasárnap búcsuzott igen tisztelt és megbecsült Kuczka Péter Pál plébánosától és rajongásig szeretett Mészáros Sándor kántortanító bácsijától, kik is most, november hó 1-én vonulnak — az előbbi 16 évi, az utóbbi 29 évi Tataházán elvégzett, s nagyon szép köszönet megérdemlő fáradtságos munkájuk után — a jól megérdemelt nyugalomba.

Vasárnap délelőtt 8 órakor végezte Kuczka Péter Pál utolsó szentmiséjét Tataházán, mikor is keresetlen, meghatón szép szavakkal búcsuzott el híveitől, kérve őket a további igazi, áhítatos vallásosságra és Isten áldását kérte a község lakóira.

Nagynise után pedig a kántor-iskola és udvara telt meg ünneplő közönséggel, ahol a község lakossága csaknem teljes számban megjelent búcsuzni jó kántortanítójától, aki mint búcsubeszédében mondá, 29 évi működése alatt sokakat elbúcsuztatott az életből, most pedig ő maga búcsuzkodik tanítványaitól, kiket buzdít a további munkára és hazafiságra, mert csak így tehetjük csonka hazánkat újra nagygyá.

A község előjárósága nevében Fábián János főjegyző mondott köszöntő beszédet az ünnepeltnek, az iskolaszék és tantestület nevében, pedig Gál Gyula plébános búcsuzott kántoraitól, az öreg deákok nevében Varga Nándor, a

szövetkezetek nevében Vajda József és az egyesületek nevében ifj. Tüske Máté és Tüske Mátyás körelnökök köszönték meg az ünnepeltet hálát érdemlő, fáradtságos munkáját.

Az iskolás gyermekek Kovács Annuska tanítónő és Donáth Gyula tanító által betanított szép versekben és dalokban búcsuztak a két kedves öreg urtól, kiknek, valamint a jelenlevőknek is, számtalanszor hangos sírásra fakadó könnyeket csaltak a szeméikbe.

Este a Kollár-vendéglőben száz terítékes disznótoros vacsorán búcsuzott a dalárda, a leventezenekar és számos felnőtt tanítvány. Az éjjelig tartó jó hangulatban még számos felköszöntés hangzott el mindkét ünnepeltre. A jól sikerült vacsora Galicz Mihály és társai rendezését dicséri.

Most pedig én úgy a magam nevében, mint pedig azok helyett, kik valami ok miatt az ünnepségen részt nem vehettek, kívánom a jó Istentől, hogy hosszú és jó egészségben élvezhessék tanítóink fáradtságos és közzelmes munkával szerzett, de jól megérdemelt nyugdíjukat, kérve a jó Istent, hogy még számos ilyen jó papot és tanítót adjon népünknek, mert csak ilyenek tanításával tehetjük csonka hazánkat és magyar fajunkat nagygyá és boldoggá.

Hazafias üdvözléssel: ifj. Ágoston János
a Felső Bácska hű olvasója.”

Így írt erről a Felső Bácska című lap 1939. szeptember 3-án.

„A búcsúztatón az ünnepi beszédet Fábián János főjegyző mondta. Az iskolaszék és tantestület nevében Gál Gyula helyettes plébános, az öregdiákok nevében Varga Nándor, a szövetkezetek nevében Vajda József, az egyesületek nevében ifj. Tüske Máté és Tüske Mátyás körelnök köszöntötték. Az iskolás gyermekek Kovács Annuska tanítónő és Donáth Gyula tanító által betanított versekkel és dalokkal búcsúztatták az ünnepeltet. Este a Kollár-féle vendéglőben [ami a körforgalomnál lévő volt Coop üzlet helyén állt] száz terítékes disznótoros vacsorán búcsúzott a Dalárda és a levente zenekar. Az éjjelig tartó vacsora Galicz Mihály és társai rendezését dicséri. Hazafias üdvözléssel ifj. Ágoston János (gabonakereskedő), a Felső Bácska hű olvasója, tudósító.”¹⁴⁷

Kuczka Péter plébános úr sajnos nem sokáig élvezte a nyugdíjas éveket, 1940. június 1-jén, a következő évben, 62 éves korában elhunyt. „Mély részvételt vettük a gyász hírt, hogy Kuczka Péter Pál, volt tataházi plébános 62 éves korában szombaton délelőtt (július 1.) elhunyt. Temetése hétfőn délután 4 órakor lesz az Olt utcai gyásházától a Szentháromság temetőbe. Az elhunyt pap 40 évig volt Krisztus egyik leghívebb, ügybuzgó, felkent szolgálja.”¹⁴⁸

¹⁴⁷ Uo.

¹⁴⁸ Arcanum adatbázis: Kecskemét és Vidéke 1940. június 3-i szám. A plébános úr kecskeméti születésű volt, ezért ott temették el.

Visszatérve a fejlesztések gondjaihoz, a község vezetésére több probléma megoldása várt: az egészségügy, szociális ellátás, napközi, óvoda, és a községháza leromlott állapota, melyen valamely módon változtatni kellett. Ezt a község saját erőből nem tudta megoldani még az 1930-as évek végén sem, amikor 1937-ben például 75 000 pengő adó folyt be a községi pénztárba. Sem a felújításra, sem egy új községháza építésére nem lett volna elég, illetve akkor nem maradt pénz a község működtetésére. A régi községháza egy az 1930-as évek közepevége felé kb. 1937-38-ban készült fényképen, amely a templom előtt lévő Szentháromság szoborról készült, kinagyítva viszonylag jól kivehető. Látszik, hogy egy kisebb, alacsonyabb és egy magasabb, nagyobb épület van szorosan egymás mellett. Mindkettő cseréppel borított, nagy, régimódi kéményekkel ellátva. A két épület nem egy időben épült. Az alacsonyabb, kisebb épület a község első parókiája volt, melyet 1773-ban építettek. Valószínűleg a község akkori földesura gróf Grassalkovich (I.) Antal özvegye Klabusiczky Teréz, mint a templom kegyura utasítására. A meglévő kisebb épület mellé épített a község, az 1830-as évek vége felé, egy nagyobb építményt összeépítve a kisebbel. Az eltelt 100 év alatt a többszöri tatarozás ellenére is az épület már nem felelt meg a XX. század közepén meglévő igényeknek. A községi főjegyző már miniszterközi bizottság elé vitte a községháza felépítésének ügyét. Elkészült egy tervezet, amely szerint a régi épület átalakítása 16 000 pengőbe került volna, amely csak elodázta a kérdés megoldását. Az évek óta elhúzódó problémát végül is ismét Pásztor György jó módú tataházi gazda, földbirtokos és felesége Tüske Ágnes segítség nyújtása oldotta meg. 1939 őszén ajánlatot tettek az előjárásnak, hogy 15 000 pengő adományt és 10 000 pengő kamatmentes kölcsönt adnak, ez utóbbit 10 éves törlesztéssel, az új községháza felépítésére.

Pásztor György és neje Tüske Ágnes ajánlati okiratából részlet: *„Alulírott Pásztor György községi közgyám és neje Tüske Ágnes tataházai földműves birtokos teljesen ép és tiszta elmével, minden befolyástól menten szabad elhatározással községünk képviselő testületének az alábbi ajánlatot tesszük: Közvetlen tudomással bírunk arról, hogy a községháza épülete düledező állapotban van újjáépítése most már elkerülhetetlen. És arról is tudomással bírunk, hogy a község közönsége saját erejéből a mai körülmények között megfelelő községházát építeni nem képes. Ebből eredően szívből jövő szeretetünk és feltétlen ragaszkodásunk arra indít bennünket, hogy a községünk egész lakosságát érintő közérdekű munkát anyagi megsegítés útján biztosítsuk.”*

A 15 000 pengős vissza nem térítendő segítség és a 10 000 pengős 10 évi kamatmentes hitel felajánlása után így folytatódik, a feltételek felsorolásával.

„A község tartozik a hősi emlékmű fennállásáig minden évben június 2-án ifj. Pásztor György hősi halálának évfordulóján koporsós szentmisét mondatni ifj. Pásztor György emlékére. Idősebb Pásztor György és neje elhalálózása után ugyancsak szentmisét mondat a község minden évben haláluk napján. És végül a község önként megígéri, hogy ezeken az emlékmiséken az előjáróság képviselteti magát. A Pásztor család elhalt tagjainak sírhalmát gondozza. Pásztor György és neje Tüske Ágnes és a hősi halált halt ifjú Pásztor György fényképeit pedig az újjáépített községháza tanácstermében megfelelő módon elhelyezi.”¹⁴⁹

¹⁴⁹ Az ajándékozással és kölcsönrel kapcsolatban két kérdés merül fel így 80 év távlatából. Az első: meddig és mely esztendőknél tartották meg a kötelező gyászmiséket? A másik a 10.000 pengő kamatmentes hitelt vajon visszafizette-e a község valaha is, ha másképpen nem, akkor az örökösöknek, mivel közben az idős adományozók

A képviselő testület jegyzőkönyvbe foglalta az adományozás tényét. Jegyzőkönyvi részlet az 1939. október 29-én tartott képviselő testületi ülésről:

„Tataháza község képviselő testülete először is mélységes tisztelettel és szeretettel a legteljesebb és legőszintébb szeretetét fejezi ki Pásztor György és neje Tüske Ágnes tataházi birtokosoknak a nemes lelkesedésükből tanúskodó és az igazi honfiúi szeretetükből eredő ajánlatukért, azzal, hogy az ajánlattal kapcsolatos végrehajtási munkálatok után az értékes és maradandóbb teljes elismerésről külön fog még gondoskodni. Egyhangúlag kimondja a képviselő testület, hogy a községháza régi és csaknem használhatatlan anyagokból álló épületét lebontják és helyébe egy teljesen új a mai követelményeknek megfelelő községházát épít. Egyhangúlag kimondja, hogy Pásztor György és neje Tüske Ágnes által a községháza újjáépítésére felajánlott 15 000 szóval tizenötezer pengőt mélységes tisztelettel elfogadja azzal, hogy az ajánlatban kikötött feltételek és szolgáltatások legfontosabb teljesítését magára vállalja.”¹⁵⁰

Pásztor György községi földbirtokos és neje Tüske Ágnes tataházi birtokos által a községháza újjáépítésére tett ajánlatát a képviselőtestület egyhangúan elfogadta, mert az ajánlat a község közösségére nézve az erkölcsi értéken felül igen nagy anyagi támogatást, illetve előnyt jelentett. Az új községháza építésének költségei a következő tételekből valósultak meg. A Pásztor házaspár által felajánlott 15 000 plusz 10 000, azaz 25 000 pengőhöz hozzászámolva a községháza átalakítására szánt állami segély 16 000 pengőjét összesen 41 000 pengő állt rendelkezésre. Ebből kellett felépíteni a 6 iroda helyiségből, egy nagy és egy kis tanácsteremből álló megfelelő mellékhelyiségekkel ellátott épületet. Az új községháza terveit Vajna Zoltán *„bajai mérnök készítette, megtekinthető volt Fábián János főjegyzőnél. Modern felfogásban érvényesített magyar stílus jellemzi a tervdrajzot, nagyon szép épület lesz belőle. A munka tulajdonképpen meg is indult, már a régi községházát lebontották, már csak egy halom gerenda és ócska téglák jelzik a helyét a templom előtti téren szemben a hősi emlékkal.”¹⁵¹*

Ebben a számban hosszabb rész foglalkozik a Pásztor házaspárral, hogy miért szánták rá magukat a községért egy ilyen áldozatra. Id. Pásztor György úgy nyilatkozott, hogy a már elkészült hősi emlékmű után a községháza lesz a második emlékmű az orosz harctéren elesett egyetlen gyermekük számára.

elhaltak? Hozzá tartozik a képhez, hogy a pengő 1946. augusztus 1-jével, mint fizetőeszköz megszűnt, azaz a maradvány összeget közben még forintba is át kellett konvertálni.

¹⁵⁰ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok, Tanácsulési jegyzőkönyvek 1939.

¹⁵¹ Esti Újság, 1940. július 2. 5. o.

Pásztor György gazda községházát épít Tataházának

Tataháza község főutcájában szép új házak között szerényen húzódik meg a községháza. Száz évvel ezelőtt építették valamikor az ősök. A mai kor követelményeinek persze már nemcsak külsőben, de belső beosztásban sem felel meg az öreg épület. Fábán János, a község agilis, fiatal főjegyzője már miniszterközi bizottság elé is odavitte a községháza felépítésének ügyét. Az államépítészeti hivatal is készséggel támogatta a községháza felépítésének tervét. Elkészült egy tervezet, amely szerint a régi épület átalakítása 16.000 pengőbe került volna. Ez a terv se hozott volna azonban végleges megoldást, hanem inkább csak elődázása lett volna a régóta húzódó kérdésnek.

Az éveken át húzódó problémának, amelyről oly sok szó esett már a községben, végül is Pásztor György jómódú tataházi gazda nem elhatározásból fakadó áldozatkészsége hozta meg a kedvező megoldást. Pásztor György ugyanis bejelentette Fábán főjegyzőnek, hogy ő és felesége Tüske Ágnes, a községháza felépítésére 15.000 pengőt adományoznak, további 10.000 pengőt pedig kamatmen-

tes kölcsönként adnak 10 éven belül történő visszafizetésre. A nagy örömet keltő bejelentés így tehát 25 000 pengővel segítette elő a községháza felépítését. Ehez az összeghez hozzávéve még a régi községháza átalakítására szánt 16000 P-t, összesen 41.000 P áll a község rendelkezésére, amivel azután már meg is lehet oldani egy modern községháza felépítésének kérdését.

Tataháza község képviselőtestülete meg is hozta a határozatot arra, hogy a fenti összeggel az új községháza építéséhez 1940 tavaszán hozzáfognak. A határozatot a vármegye kisgyűlése is jóváhagyta és nem kétséges, hogy a belügyminisztérium is megadja a jóváhagyását.

Tataháza így tehát Pásztor Györgynek még országos viszonylatban is egyedül álló, nemeslelkű adománya segíti elő a községháza felépítését. Pedig Pásztor Györgynek nincsen ezer holdja, mindössze 200. Ez a 200 hold azonban nemcsak most művelt csodát ott Tataháza. Hősi halott, egyetlen fiuk emlékére 8000 pengős költséggel emeltek a község részére hősi emlékművet Pásztor Györgynek. S ime most újabb 20—30 hold föld vá-

sárlása helyett, megint a közért hoztak áldozatot Pásztor György és felesége.

Tataháza község közönsége a nemeslelkű adakozó iránti háláját azzal mutatta ki, hogy nevükre örökmise alapítványt létesített. Az alapítványi összeget, hogy az el ne évülhessen, minden évben közgyűlési határozat állapítja meg s a kegyes adományozók elhunytá után tartandó gyászmiséken, amelyeken legalább öt gyertyának kell égni az oltáron, a községi előljáróság magát képviseltetni tartozik. Az építkezés tervezetében beleszólási jogot biztosított a képviselőtestület Pásztor Györgynek és feleségének.

A vármegye kisgyűlésén ifjú Tüske Máté bizottsági tag emlékezett meg szép szavakkal Pásztor György és felesége adományáról a kisgyűlési tagok lelkes elismerése mellett.

Magyar gazda példamutató áldozatkészségéből, magyar falu népének szorgalmából, Fábán János főjegyző és a községi előljáróság sok fáradozása nyomán így épül fel a 6 irodahelyiségből, 1 nagy és 1 kis tanácsteremből álló, a megfelelő mellékhelyiségekkel ellátott szép új községháza Tataháza az Ur 1940-ik évében.

Újságcikk az adományról.

A két öreg a köznek, az egész falunak adja azt, ami tulajdonképpen egyetlen leszármazottjuké, a fiúké lett volna. A birtokaikról és vagyoni helyzetükről így nyilatkoztak: „*Hát van kétszáz kishold olyan 1 000 öles magyar holdak [125 kh. átszámítva az 16 000 öles mértékre]. Ebben van elég kaszáló, meg olyan vizes területek is, de homokos rész nem annyi akad köztük. Jó bácskai földek az itteniek nem éppen első osztályú, de jó második osztályú földek. Van aztán ez a szép ház itt a fő utcán a belsőségekkel. Állatállományuk felszerelésük nincs, mert a háború óta bérbe adják a földjüket nem gazdálkodnak. A birtok jó részét ők maguk szerezték. Összesen nyolcva vagy kilencven holdat örökölték szüleiktől a feleségével, azt gyarapították évről-évre a háború előtti időben. Mindig szorgalmasak voltak és mindig takarékosan éltek nem költöttek, ha nem volt muszáj.*”¹⁵²

Azok, akik még vissza tudnak, vagy már csak tudtak emlékezni, mert már nincsenek köztünk, de hátrahagyott elbeszéléseiből megmaradt, úgy beszélnek a Pásztor házaspárról, hogy nemhogy takarékosak voltak, hanem abszolút igénytelenül éltek. Fiúk halála után valószínűleg megkeseredett emberekké váltak. Az építkezés megkezdése előtt a szokásnak megfelelően az építési vállalkozók országos lapjában pályázatot hirdettek a kivitelezésre.

Építő Mesterek Lapja – A munkaadó 1940. május 16. 1697/1940. számú hirdetés:

„Községháza

Tataháza előljárósága a községben létesítendő községháza építésének összes iparos munkáira versenytárgyalást hirdet 1940. évi június 3-án délelőtt 10 órakor.”

A lezajlott versenytárgyalás eredményeképpen a képviselő testület az alábbi véghatározatot hozta a nyertesekről:

1. Kőműves, vasbeton munkák: Égi Ádám bajai mester	17 148 pengő 30 fillér
2. Ácsmunkák: Lipokatity István bajai mester	8 392 pengő 25 fillér
3. Tetőfedő munkák: Vágvolgyi János bajai mester	2 268 pengő
4. Bádogos munkák: Abaházi János bajai mester	1 438 pengő 30 fillér

5.	Asztalos, szerkezeti lakatos, üveges: Vlasics József bajai	6 424 pengő
6.	Mázoló szobafestő: Eperjesi József	115 pengő 51 fillér
7.	Burkoló munkák: Grünhut Miksa és Tsa bajai vállalkozás	1 092 pengő
8.	Kályhás munkák Heinbach Antal madarasi lakatos mester	1 027 pengő
9.	Víz és villanszerelés Wachtler József bácsalmási váll.	2 737 pengő 64 fillér
Összesen:		40 640 pengő

És mint az építésre láttuk az előző évben, 41 000 pengő állott rendelkezésre! A végelszámolás nem teljes anyagát a Községháza építési pénztárnapló 1940-46./14./ Kivitelezők díjak táblázata mutatja:¹⁵³

Lipokatity István ács	320 pengő
Vlasics Antal asztalos	1 200 pengő
Dr. Mandl Imréné	1 656 pengő
Eperjesi József mázó, szobafestő	718 pengő
Abaházi János bádógos	1 433 pengő
Wachtler Mátyás villanszerelő	2 200 pengő
Vágvölgi János tetőfedő	2 268 pengő
Nuber Antal 5000 db tégl	524 pengő
Vajna Zoltán tervmunka	100 pengő
Bácsfay Gyula úti számla	10 pengő (valószínűleg műszaki ellenőr Bajáról)
Németh Antal cementáru	120 pengő
Mázaszászvári téglagyár	6 536 pengő 1940-41-ben
Községháza terv díja	22 pengő (1940-ben valószínűleg egy másolat)
Versenytergyalás hirdetés díja	10 pengő 1940-ben
Szebellédi György tataházi, ácsmunka	27 pengő 1941. június 21-én
Dely Géza fatelep Baja	6 137 pengő 1941-43-ban
Frank-Hanik cég faáru	130 pengő
Füller Ármin faáru	753 pengő

A község első temploma a mai helyén épült fel. Ennek leírását és az első évek hitéletéről a letelepedés időszakáról korábban már írtunk. Azt viszont a legutóbbi kutatásaink során a római katolikus plébánia irattárának digitalizált adattárából tudtuk meg egy régi iratból, hogy az első adminisztrátor Kiss György 1772. májusi hivatalba lépése után 1773-ban, mint azt fentebb is írtuk, egy parókia, egy plébánia épület is épült. Ezt az épületet az akkori kalocsai érsek gróf Kollonics László 1787-1817-ig a községnek adományozta, miután Grassalkovich (II.) Antal herceg felépítette az új parókia épületét ott, ahol ma is áll a templom épületétől nyugatra. Ezt az ajándékozást köszönte meg a falu akkori bírója Kollonics érseknek egy kötelezvény (obligatio) levélben.

E levélben köszönetet mondanak ő és az egész község „...hogy Őexellenciája a régi templomunk Helség Házának nekünk ígyen által adatott azzal a kikötéssel, hogy azon helyen a Keresztet fenntartani a Helység költségével magunkat obligalljuk [kötelezzük]. Melynek nagyobb és hitelére adjuk a Helségünk Pötsétével megerősített obligationalis Levelünket.

Signt. Tataháza die 21 febr.
[íratott] anno 1790/éoben/

ph. JudexFranciscus Tüske /Tüske Ferenc bíró/
et tata communitas /és az egész közösség/”¹⁵⁴

¹⁵³ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség Polgári iratok. Különkezelt közigazgatási iratok. Községháza építési pénztárnapló 1941-46. 14.

¹⁵⁴ KFL V. 121. Tataháza Plébániai irattár, 1790.

Politikai élet Tataháza

A községben a két világháború között több politikai párt is alakult és maga a képviselő testület is nyilván a járási hatóságok utasítására politikai kérdésekben foglalt állást. Ilyen volt 1930-ban a Népszövetségben, Genfben indított mozgalom a trianoni békeszerződés felülvizsgálatára, amelynek angol támogatója lord Rothermere volt. A célja, hogy igazságot szolgáltatasson Magyarországnak a revízió ügyében. A községi képviselő testület határozatában Nagy Czirok Károly jegyző jelenti, hogy a trianoni békeszerződés ellen tiltakozó iratokat Tataháza község nevében elküldték. Kéri jelentésének tudomásul vételét. Az ülésen hozott 3.482/930 számú véghatározat: *„Tataháza község a Trianoni Békeszerződés ellen tiltakozik, annak revízióját óhajtja s ezért a genfi Népszövetség Tanácsának és Lord Rothermerehez Londonban kérelmet intéz azon célból, hogy a Békeszerződés revíziója ügyében folytatott küzdelem közepette támogatásukkal siessenek a magyar nemzet segítségére.”*¹⁵⁵

A két világháború közötti magyar kül- és belpolitika egyik központi kérdése volt a területi revízió a trianoni döntés felülvizsgálataért folytatott küzdelem. Ehhez keresett Magyarország szövetségeseket, ahol csak tudott és remélt; a Genfben székelő Népszövetségnél, nyugat-európai politikusoknál, befolyásos személyiségeknél, mint Lord Rothermere. Az ülésen jelen voltak Vajda Gergely bíró elnöklete alatt: ifj. Tüske Máté, Tüske Rókus, Tüske Kálmán, Vajda István, Vajda József, Kovács Kálmán, Tüske Mátyás, Somoskövi Sándor, Blazsanik István, /Piri/ Molnár János, Tüske G. Máté, Tüske István, Juhász Pál, Juhász Márton, Kalmár Mátyás, Pásztor István, Molnár József, Bényi Márton, Nagy Czirok Károly.

A jegyzőkönyvet hitelesítette: Tüske Máté, Somoskövi Sándor küldöttek.

A nacionalizmus megjelenésére utal egy 1940. június 23-i képviselő testületi jegyzőkönyvből vett idézet: *„Tárgy: a Hubay-Vágó-féle törvényjavaslatok elleni állásfoglalás:*

Fábián János községi vezető jegyző előadja, hogy Hubay Kálmán és Vágó Pál szélsőjobboldali országgyűlési képviselők egy nemzetiségi törvényjavaslatot terjesztettek elő, hogy a napilapokban ismertetett és az egész országban közismert jogos felháborodásból eredő érzés hatása alatt Tüske Máté, Galicz Mihály és társai községi képviselők a szóban forgó tárgyban rendkívüli közgyűlés tartását kérték. Tüske Máté ifjú, részletesen ismerteti Hubay Kálmán és Vágó Pál nemzetiségi törvénytervezetének lényegét olyképpen, hogy nem csak az előadó, hanem az összes jelenlévők könnyekig meghatódtak.”

Hubay Kálmán és Vágó Pál két nyilaskeresztes képviselő, Szálas Ferenc pártvezér tanítását követve, mint a parlament második legnagyobb frakciójának képviselői nemzetiségi törvényjavaslatot terjesztenek elő a parlamentben *A Magyarországon élő népcsoportok önkormányzatáról és anyakönyvezéséről* címmel. Ez megszüntette volna a nemzet és nemzetiségi kategóriákat Magyarországon, csak „népcsoportokat” ismerve el, melyek széles kulturális, illetve közigazgatási autonómiát élvezhettek volna. Ami a legnagyobb felháborodást okozta, hogy a magyarságot is csak egy népcsoportnak nevezte. Teleki Pál, az akkori miniszterelnök, azonban megakadályozta a javaslat tárgyalását és elérte, hogy az országgyűlés összeférhetetlenségi bizottsága Hubayt és Vágót „állambomlasztó” törvényjavaslatukért, melyet a képviselőház is elvetett, megfosztotta képviselői mandátumuktól. Hubayt a II. világháború után a népbíróság, mint háborús bűnöst, halálra ítélte és kivégezték.

¹⁵⁵ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok, Tanácsulési jegyzőkönyvek 1930.

Ezt a képviselői javaslatot ítélte el a színtiszta magyar lakosság Tataháza képviselő testülete kellő hazafias és magyar felbuzdulással, olyannyira, hogy mint az előzőekben írva vagyon „minden jelenlévő könnyekig meghatódott”. A továbbiakban így folytatódik a jegyzőkönyv:

„Élénk és viharos kijelentések után a község képviselő testülete a következő határozatot hozta:

Határozat:

Tataháza község képviselő testülete mély felháborodással és értesült Hubay Kálmán és Vágó Pál törvényjavaslatának a képviselői indítvány könyvébe történt bejegyzéséről.

A felháborodás s a legélénkebb tiltakozás tényét mondja ki a községi képviselő testület, mert most az egész ország lakosságának nemzetiségre való tekintet nélkül összefogásra és egységre van szüksége, ugyanakkor a javaslat az ellenkező célt kívánja szolgálni miért is a törvényjavaslatot nemzetellenes tevékenységnek minősíti, annál is inkább, mert annak következményei a magyar nemzetnek történelmileg kialakult megbonthatatlan egységét bontaná szét.

*A képviselő testület egyhangúlag a legerélyesebben tiltakozik a javaslat ellen és kéri a nevezettek büntetőjogi felelősségre vonását, mert megítélése szerint vétettek a nemzet és a haza köteles hűsége ellen.”*¹⁵⁶

A szélsőjobboldali mozgalmak közül Észak-Bácskában, így Tataházán is, az első szervezkedés az 1928-32-es gazdasági válság után a kaszáskeresztes mozgalom képében jelent meg, mint a szélsőjobboldali mozgalmak eredeti magyar válfaja. Programjuk az NSDAP, a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt, 1920-as müncheni programjának csaknem szó szerinti átültetése és nevének szó szerinti átvétele volt. 1933-ban azonban a párt horogkeresztes jelvényét az akkori belügyminiszter, Keresztes-Fischer Ferenc betiltotta, mint idegen állam jelképét, ezért a magyar párt jelképe a két kereszt alakban fekvő kasza, és a neve Kaszáskeresztes Párt lett. Társadalmi bázisa a szegény parasztság, mezőgazdasági munkások, napszámosok, cselédek. Demagóg, láthatóan teljesíthetetlen programja főleg azokat a rétegeket célozta meg akik, a társadalmi és gazdasági folyamatok tárgyilagos megítélésére képtelenek lévén, fogékonyak voltak és igényelték a radikális politikai megnyilvánulásokat. A kezdeti sikerek után társadalmi tévesztés következett. Egy sikertelen, elkeseredett, esélytelen hatalomátvételi puccskísérlet után 1936-ban vezetőit letartóztatták, elítélték, internálták majd maga a párt is megszűnt, pontosabban betiltották. Böszörményi Zoltán pártvezért 33 havi börtönbüntetésre ítélték. A mozgalom Tataháza, Mélykút, Jánoshalma, Bácsalmás térségében is erőteljesen szervezkedett. A korabeli *Felső Bácska* című térségi hetilap rendszeresen beszámolt tevékenységükről és a csendőrségi nyomozásról, a letartóztatásokról és a vádlottak peréről a pécsi ítélőtáblán. Itt 131 vádlottat állítottak bíróság elé. A korabeli *Kis Újság* című lap tudósítása a pécsi tárgyalásokról, *Kaszáskeresztes per pécsi tárgyalása* címmel.

*„A második napja tartó tárgyaláson először Koch Ferencet a bácsalmási szervezkedés vezetőjét hallgatták ki, aki tagadta bűnösségét. Ő volt a bácsalmási rohamosztag parancsnoka, aki 4-500 embert szervezett be. Hogy mi volt a szervezkedés célja azt nem tudta megmondani. Az elnök felolvassa az eskü szövegét: „az esküvő életét is áldozza fel a vezérért. /Mármint Böszörményi Zoltánért/. A szervezkedés célja a közintézmények megrohamozása, a vezetők letartóztatása és a hatalom átvétele.”*¹⁵⁷

¹⁵⁶ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai. Polgári kori iratok, Tanácsulési jegyzőkönyvek 1940.

¹⁵⁷ Új Újság, 1936. szeptember 22.

Horváth Antal, tataházi vádlott, nem ismerte el bűnösségét. Ő jóhiszeműen elhitte, amit neki mondtak, hogy a szervezkedés törvényes keretek között történik és célja a nagy Magyarország visszaszerzése. A szélsőjobboldali szervezkedések ezután sem szűntek meg. A sok kisebb nemzeti szocialista párt 1940. április 5-én a *Magyarország* című lapjában tette közhírré, hogy a Bács-Bodrog megyei Nemzeti Front szervezetek lelkesedéssel csatlakoznak a Magyar Nemzeti Szocialista Párthoz. *„Alulírottak, mint a szervezetek vezetői kijelentik, hogy a becsületes magyar szélsőjobboldali politikai eszme a magyar dolgozó társadalom jövője és a nemzetszocialista egység érdekében szervezeteikkel csatlakoznak a Pálffy Fidél, Baky László, Matolcsy Mátyás és Palló Imre vezetése alatt álló szélsőjobboldali magyar nemzeti szocialista mozgalomhoz.”*¹⁵⁸ Akik aláírták: Bácsalmás: dr. Kovács Géza kerület vezető, Turcsányi Sándor törzsvezető. Tataháza: Tüske Antal, Kollár Ferenc, Polyák István, Hunyadi Máté (két ciklusban a képviselő testület tagja a községi előjáróságban) vezető bajtársak. Felsőszentiván: Szalay Antal, Gyukity Márk vezetők, Bácsbokod: Wittman János, Lozsányi József vezetők, Dávod: Varga János, Hetényi Gál György vezetők, Bátmonostor: Monostori János, Szabó Ferenc vezetők, Nagybaracska: Szűcs Ferenc, Vörös Antal vezetők, Mélykút: Szabó József, Rajcsányi András vezetők, Jánoshalma: Farkas János, Nagy Gyula, Kiss József vezetők, Madaras: Nothoff János, Molnár Sándor vezetők, Kunbaja: Berger János törzsvezető, Hercegszántó: Dugalin Marin vezető, Csikéria: Kunyi József, Giszinger Ádám. A *Magyarország* későbbi számaiban többször beszámol a fent említett Palló Imre a bácsalmási járásban, így Tataházán tett látogatásairól és agitációs munkájáról. A szervezet tataházi működéséről, hatékonyságáról nem találtunk dokumentumokat. A másik szélsőséges párt, a kommunista párt, működéséről sincsenek adatok az 1945 előtti időkből. Az viszont tény, hogy az akkori helyi politikai vezetés nem tűrt el semmiféle szélsőséges csoport, párt tevékenységét és keményen lecsapott mind a nemzeti szocialista, mind a kommunista szervezkedésekre.¹⁵⁹ Nemcsak szélsőséges pártok működtek Tataházán. 1932 júniusában alakult meg háromszáz taggal a Független Kisgazda Párt (FKgP) helyi szervezete. Díszelnöknek egyhangúlag a bácsalmási választókerület elnökét dr. Sauerborn Károlyt választották meg, a tisztikar tagjai a következők: elnök Tüske A. János, alelnökök Vajda István, Vajda József, Tüske Albert, Somoskövi Sándor, pénztárnok Tüske Mátyás /Imre fia/, jegyző ifj. Tüske János, helyettes jegyző Hunyadi Máté (aki ekkor még kisgazda párti, de 1940-ben már csatlakozik a nemzeti szocialista párthoz). Háznagyok Varga István és Deák János, ellenőrök Kalmár Márk és Blazsanik István /Piri/. A vezetőség mellé 60 tagú választmányt alakítottak. A pártszervezet helyisége Kollár Mihály vendéglőjében volt.¹⁶⁰ Érdekessége a hírnek, hogy az FKgP meglepően magas taglétszámmal alakult meg. A tagság és a vezetőség a nagy és középbirtokosokból állt össze. Az itt szereplő Blazsanik István¹⁶¹ a községi képviselő testület tagja 50 kh.-as földbirtokos, aki az 1930-as években csődbe jutott és csődeljárás is indult ellene, amiből nagy nehézségek árán küzdötte ki magát.

¹⁵⁸ Paksy Zoltán: Nemzetiszocialista mozgalmak megszerveződése párt és regionális struktúrája Magyarországon az 1930-as években.

¹⁵⁹ Ha valaki figyelmesen elolvassa a nemzeti szocialista célkitűzéseket, propaganda szöveget és hasonlóságot talál a kommunista propagandával és azokkal, akik ezeket hirdették 1945 előtt, valamint 1945 után.

¹⁶⁰ Felső Bácska, 1932. június 28.

¹⁶¹ A „Piri” ragadványnév a Blazsanik nemzetség gazdagabb ágát jelöli. A szegényebb ágat a „Csefkó” jelzővel illették.

A község mindennapi élete

A község lakóinak élete nem csak politizálásból állt. Különböző egyesületek és a községi iskola tanítói, a községi orvos, főjegyzők támogatásával rendszeresen szerveztek ünnepségeket az állami ünnepeken és tartottak műkedvelő színelőadásokat. Az állami ünnepség egyik eseményéről az I. világháborúban elesettek hősi emlékművének avatásáról az előzőekben már szó esett. Az alábbiakban egy március 15-i ünnepségről szóló visszaemlékezés, beszámoló következik: „Ez az egész község lakosságát érintő ünnepség a Kollár-féle vendéglőben került megrendezésre nagy tömeg előtt. Az ünnepségen előadásra került Zilahy Lajos >>Süt a nap<< című színműve, majd irredenta dalok és szavak következtek. Az ünnepi szónok Mészáros Sándor kántor tanító volt. A szereplőkön kívül elismerés illeti a Függetlenségi Kör tagjait és a Kör agilis jegyzőjét Kalmár Hugót.”¹⁶² Itt is és más alkalmakkor is a hivatalos ünnepségeken elhangzik az irredenta kifejezés. A két világháború közötti magyar hivatalos politika a revíziós törekvések egyik vezéreszméje az elvesztett szülőföld visszaigénylése eleinte, később a visszafoglalása ugyanis az ország a trianoni döntés következtében jelentős területi és magyar ajkú népességet veszített el. Az ünnepségeken elszavalt „Hiszekegy” nem a római katolikus vallás hitvallása, hanem az e korra írt államilag létrehozott imádság, mely így hangzik: „Hiszek egy Istenben // Hiszek egy Hazában // Hiszek egy Isteni örök igazságban // Hiszek Magyarországot feltámadásában // Ámen!”

Dr. Zámbó Endre tataházi orvostól egy vidám tudósítás, *Magyar farsang Tataházán* a riport címe. Ebben a korban kezdődtek a népszerű amatőr színjátszás ünnepi előadásai, amelyek oly népszerűek voltak még az 1960-as években is a községben. „A műsor fő száma egy színi előadás volt, a >>Mi a haza<< című irredenta darab, iskolás gyermekek előadásában. A szép estét Kovács Annuska tanítónőnek köszönhetjük, aki fáradságot nem ismerve egyedül állította össze a sok festői ruhácskát: a magyar, székely, tót, ruthén nemzeti viseletet. Emellett ő tanította be a szerepeket, rendező, díszlettervező, öltöztető, sűgő volt egy személyben. Méltó munkatársa volt a rendezésben Donáth Gyula tanító, aki Mészáros Sándor kántor tanítóval a darabban előforduló énekszámokat precíz hegedűjátékkal kísérte. A kitűnő szereplők, akik feltűnően jól játszottak a következők: Tüske Laci, Blazsanik Márton, Kurucz József, Sarok Ferenc, Blazsanik János. A lányok közül: Gida Éva, Viszmeg Anna, Tüske Verona, Juhász Margit, Bényi Margit, Blazsanik Mária, Tüske Ilona, Borsodi Borbála, Sternák Erzszi, Hunyadi Júlia, Szabó Verona, Kormos Mária, Maruzsa Bözsi, Vörös Mária, Burszki Mária, Burszki Ilona, Kalmár Frici, Sternák Julis, Kucsera Teréz. Második számként egy kis farsangi bohózat is színre került, melyben Téglás József, Kocsis János, Viszmeg Annuska, Borsodi Borbála kitűnő alakításukkal nagy nevetésre fakasztották a közönséget. A szép előadást négy nap egymás után meg kellett ismételni, mert mindenki látni akarta. A sok fáradtságos munkának így tökéletes anyagi és erkölcsi siker lett az eredménye.”¹⁶³

¹⁶² Felső Bácska, 1925. március 27. A cikkben szereplők közül Mészáros Sándor kántor tanító Jánoshalmán született 1879-ben, 1899 óta tanított. Nős, 4 gyermeke van, 1916 óta tanít Tataházán és mint az előzőekben írtuk 1938-ban, 22 évi tataházi szolgálat után vonult nyugalomba. A tanítói oklevél mellé a tanítóképzőt végzett növendékek akkor kántori képesítést is kaptak, akik mivel a tataházi iskola a római katolikus egyház irányítása alatt működött, az egyházi szertartásokhoz (szentmise, esküvő, temetés stb.) a zenét szolgáltatták. E szolgáltatás eleinte gyakran vitához vezetett a mindenkori plébános és a tanítók között, amikor is a plébános fizetség nélkül utasította őket a szolgáltatás elvégzésére. Kalmár Hugó cséplőgép tulajdonos, közismert ember volt és igen aktív közéleti szereplője a községnek. Fia Kalmár Béla pékmester Tataházán, fia szintén a Kalmár Béla nevet viseli, aki előbb Tataházán, majd utána Kunfehértón, ezt követően Kiskunhalason alapított pékséget. A vállalkozást ma unokája Kalmár Teréz, aki szintén pék és sütőpari szakember vezeti.

¹⁶³ Felső Bácska, 1932. február 28.

1933-ban a római katolikus népiskolában Mészáros Sándoron kívül még ketten tanítottak. A fenti műsorban említett másik férfi tanító Donáth Gyula¹⁶⁴, és Kovács Anna¹⁶⁵ tanítónő, aki nagy népszerűségnek örvendett, a község lakói tisztelték és szerették.

Nemcsak a tantestület szervezett műkedvelő előadásokat, színdarabokat, hanem a községi Önkéntes Tűzoltó Testület is, amely 1928-ban alakult Nagy Czirok László kezdeményezésére és elnöklétével. A korabeli sajtó a *Felső Bácska* így számol be az eseményről 1933. április 22-i számában: „Műkedvelő előadás Tataházán. A tataházi Önkéntes Tűzoltó Testület húsvét vasárnap és hétfőn rendezte műkedvelő előadását és az utána hajnalig tartó táncmulatságát. Előadásra került Nagy Czirok Gabriella >>A haza mindenek előtt<< című egyfelvonásos irredenta drámája. Utána Nagy Czirok Károlyné rendezésében egy hazafias élőkép következett. Végül Török Rezső >>Krumpli kapálás<< című vígjátékát adták elő. A színdarabokat Kocsis József főparancsnok nagy hozzáértéssel rendezte. Kiemelkedően szép játékot adott elő Marosi Böske, Juhász Margitka, Vajda Mariska, Viszmeg Annuska, Tüske Ilonka, Lajkó Ilonka, Dux Ernőke, Salamon László, Kellner Lajos, Juhász Gyula, Török Márton, Juhász György, Kocsis János, Galicz Mátyás, Blazsanik Mihály, Tóth Mihály. A darabokat Marosi Gyuszi igen elmésen konferálta be. Zenét a bokodi Berger zenekar szolgáltatta.”¹⁶⁶

Nemcsak a színi előadások szolgáltak a község lakosainak szórakozására. Jó magyar szokás szerint mindig volt valamilyen alkalom az ünneplésre egy jó vacsorával egybekötve és ha már így alakult, akkor jöhetett a tánc is.

Az 1933-as farsangi összejövetelek néhány példája: Vadász vacsora a Kollár-féle vendéglőben egy szombat este. Menü 40 db szárnyas vadpaprikás és több liter bor, reggelig tartó beszélgetéssel. A Gazdakör 1933. február 5-én a Slézinger-féle vendéglőben jött össze „egy kis jó kóser halpaprikás” elfogyasztására, valamint a közelgő választásokra előlegezendő áldomások megívására. A Függetlenségi Kör január 8-án megválasztott vezetősége február 12-re hívta össze tagjait a Pálinkás-féle vendéglőbe. Itt páros bál készült táncmulatsággal.

Ilyen mulatság volt az 1938. januárban megtartott iparosok első bálja is. Az iparos réteg 1938-ra már egész népes társasággá nőtte ki magát a községben. A falusi iparosok egy kissé felemás életet éltek, mint a városi kollégáik. A városi iparos főleg a szakmájából élt, esetleg volt egy kis szőlője, vagy kertje a város határában. A falusi iparos féllábbal a földbirtokán állt, félig a szakmáját művelte. Az egykori pletykák szerint sokan irigykedtek rájuk a községben a különállásuk miatt és már előre igyekeztek lejáratni a rendezvényt. Úgy látszik nem sikerült, mert megtartották a Pálinkás-féle vendéglőben. Részt vett rajta a községi főjegyző, az előljáróság tagjai és a bácsalmási iparosok képviselői. Az iparos dalárda (mert ilyen is létezett) közreműködése mellett a zenét a Molnár-féle zenekar szolgáltatta.

Még egy érdekes társadalmi eseményről érdemes beszámolni, mely ma már nem ilyen formában létezik, ez az anyák napja. A két világháború között nem a ma is létező anyák napját tartották, hanem minden augusztus 20-án Szent István király napján a Magyar Anyák napja ünnepség volt.

¹⁶⁴ 1900-ban született Budapesten. 1919 óta tanított, 1921-től Tataházán. Nős, egy gyermeke volt.

¹⁶⁵ Bezdánban született 1892-ben 1912 óta tanított Tataházán. Itt volt az első és egyetlen munkahelye, innen vonult nyugdíjba 1955-ben 43 évi szolgálat után. Özvegy édesanyjával élt, nem ment férjhez. Mindkettőjüket itt temették el Tataházán a temetőben a kápolnától nyugatra, az épület mellett.

¹⁶⁶ Felső Bácska, 1933. április 22.

„Tataháza nagyszámú közönsége előtt a hősi emlékműnél méltatták a Magyar Anyák napját ünnepség keretében. A műsorban Blazsanik Bözsike, Tüske Mariska, Mészáros Margitka, Kiss Gergely, Hunyadi László, Oláh József ügyesen összeállított beszéd keretében méltatták a nap jelentőségét, majd Donáth Gyula tanító szavalt hatásosan. A Szózat eléneklése után Molnár István községi bíró pénzjutalmat és érem kitüntetést adott át Katus Imréné 10 gyermekes anyának 100 pengő, Pozsgai Ignácné 7 gyermekes anyának 50 pengő és Kollár Jánosné 6 gyermekes anyának 50 pengő pénzjutalom kíséretében. Az ünnepség a leventék díszelvonulásával ért véget.”¹⁶⁷

A polgári és gazdasági szerveződések mellett létezett egy vallásos szerveződés is a községben. Ez egy országos mozgalom a KALÁSZ – Katolikus Asszonyok és Lányok Szövetsége – helyi szerveződése volt. A szövetség célja a lányok, asszonyok felkészítése az életre, házasságra, gyermek nevelésre a római katolikus vallás szellemében.

Lánykörös csoportkép. A második sorban balról a második a Lánykör vezetője Kovács Anna tanítónő. A harmadik sorban jobbról a negyedik Szöllősy János a falu megbecsült papja.¹⁶⁸

E szervezetnek volt a helyi vezetője a már előzőekben említett Kovács Anna tanítónő, aki a mindennapi tanítás, kulturális élet szervezése mellett ezt a mozgalmat is irányította. Az elvégzett feladatokat, programokat egy erre a célra nyomtatott naplóban jegyezte be.¹⁶⁹ A napló töredék 1943. szeptember 12. és 1946. március 9-e közötti időszak egyes eseményeit és foglalkozásait örökíti meg, utolsó bejegyzése nem sokkal a mozgalom megszüntetése előtt keletkezett.

¹⁶⁷ Hogyan zajlott le ez az ünnepség 1943. augusztus 20-án a *Felső Bácska* tudósítása szerint. A cikk címe: Magyar Anyák Szent István napi jutalmazása Tataházában.

¹⁶⁸ A hírközlő emlékezete szerint a fotó 1943-ban készült.

¹⁶⁹ Egy töredékét láthattuk Kovács Ágota nyugdíjas tanárnő szívességéből.

A napló fejrészének egyes rovatainak megnevezése:

<u>„Dátum</u>	<u>Munkarend</u>	<u>Anyag</u>	<u>Előadó</u>	<u>Jelenlévők</u>	<u>Hiányzók</u>
Pl. 1943. szept.12.	3- ¼ - 4-ig ¼ 4 – 6-ig	litánia foglalkozás, ima jelige	Kovács Anna	47 fő	2 fő

Erkölcsei oktatás: Hogyan kezdjük új munkaévet

Nótacsokor: Sej liba...; Házunk előtt...

Játék: A malomnak...; Ángyom süttött...; Így kell járni...; Nyúl a bokorban...

Tánc: Zsebkendőm... Erdő, erdő...

Befejező Ima

Mi történt a héten

Megjegyzés: >>Szorgalmasan gyűjtik a Tulipántosra az előfizetőket. 190 már van.<<¹⁷⁰

A találkozók két hetente voltak általában vasárnap délután, minden esetben a templomban kezdődtek és a litánia után a régi iskolában folytatódtak, jó időben az udvaron vagy ha az időjárás nem engedte, akkor valamelyik tanteremben. Egyes összejövetelek a tanítónő lakásának szépen rendben tartott, padokkal ellátott, virágoskertes udvarán. Nem csak a nagyobb lányokkal foglalkozott, hanem ugyanabban az időben a kisebbekkel is. Annyira összeszoktak a kis és nagyobb lányok, hogy szinte testvéreknek tekintették egymást. Amennyiben a levente mozgalommal volt közös találkozójuk, akkor az a Kollár-féle vendéglő termében történt.¹⁷¹ A részvételi arány meglepően magas, minden alkalommal 40-60 fő vett részt az összejöveteleken, minimális hiánnyal. Az imádságon és kulturális foglalkozásokon túl gyakorlati, történelmi ismeretek is szerepeltek a foglalkozásokon. A foglalkozások címei és témakörei igen változatosak voltak. „A csecsemő táplálása” – előadó dr. Szilágyi István községi orvos; Az egészséges boldog anyaság feltételei – előadó dr. Szilágyi István községi orvos; A magyar nő a honfoglalás korában; A fiatal édesanya öröme; A magyar nő az Árpádok korában; Ének: Szent Margitról – előadó Donáth Gyula kántortanító; A lélek ereje a mindennapi életben; Háziipari jó tanácsok; Az igazi otthon; Hogyan viselkedjünk társaságban? 1944. január és 1945. március között nincs feljegyzés az iratok között.

¹⁷⁰ Kovács Anna KALÁSZ naplója, részlet, 1943. szeptember 12.

¹⁷¹ A mai Erdész-féle szóda üzem udvarán.

KELET	MUNKAREND	A N Y A G	ELŐADÓ	JEL- LEVŐK	HIÁNY- ZÓK
1943 dec 12 1946	Szilágyi	Ima, jelige Kalás 10 p.			
	Ének	Karácsonyi énekek			
	Katekizmus	Sam. 1-26. értelem kérd.			
	oktatói	A magyar nő és a páldok korában			
	Mese	Baranyai népmese			
		Megbeszélések, a fővő gyűlési programjára			
	Ének	Szociális énekek...			
	Ima	Ima			
				52	7

MI TÖRTÉNT A HETEN?		
dec. 9-ai a negyedik iskolások részére gyűjtötték		
Busa F.	19.20 P	1 csák liszt.
Mészáros M.	40.10 P	1/2 " kukorica (csőves)
Szilágyi S.	50. - P	1 1/4 " bab
Fekete M.	88. - P	1/2 " hagyma
Kovács E.	31. - P	3 db. napraf.
Füsti M.	213.60 P	1/4 kg salonna
Nagy T.	34.50 P	2 lb. mák
Mészáros	19.20 P	8 kg zöldség
Borsódi M. Blarsáné	19.50 P	4 db. csirke
Vass J.	26.30 P	1 pár csirke
	542.10	3421. értékek

Részlet Kovács Anna naplójából, 1943. december 12.

1945. augusztus 9-én született a következő bejegyzés: „Súlyos idegbántalmaim miatt a leánykör vezetéséről lemondtam. A központnak jelentettem, hogy egyenlőre nem foglalkozhatom velük.” E negatív bejegyzés ellenére 1945. november 12-én valamilyen okból – erre nincs utalás a naplóban –, folytatódott a munka „A lányok a Baján átvonuló hadifoglyok részére gyűjtöttek. A gyűjtés eredménye: 2 kg zsír, 12 l bor, 38 db. tojás, 1 zsák liszt, 1 kg méz, 3 q burgonya, 25 kg káposzta, 10 kg zöldség, 1 zsák bab, 5 kg hagyma, 1 pár csirke, 205 pengő.”¹⁷² 1945-ben a résztvevők létszáma jelentősen csökkent 12-16 főre, de 1946-ban ismét visszaállt a régi magas szintre, 1946. január 6-án 75 fő, 1946. január 20-án 41 fő jelent meg.

1946. márc. 9-i bejegyzés: „A politikai rendőrség (ÁVO)¹⁷³ a helybéli párt képviseletek kívánságára a KALÁSZ megszüntetését kéri a belügyminisztériumtól, hogy ne legyen három részre szakítva az ifjúság, úgyis kevesen vannak. Indítványozzák, hogy a MADISZ keretén belül fogjam össze a lányokat és foglalkozzam velük. Holnap ezt 1946. március 10-én a lányokkal közlöm.”¹⁷⁴

¹⁷² Kovács Anna KALÁSZ naplója, részlet, 1945. november 12.

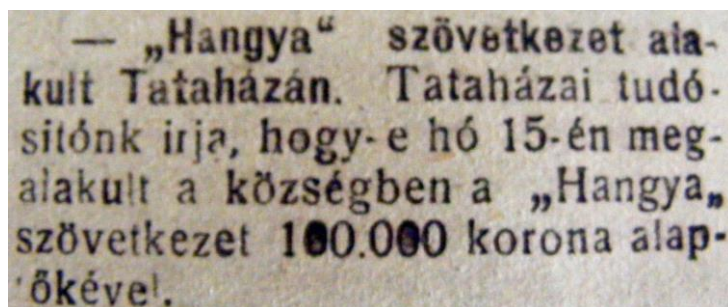
¹⁷³ Szervezetileg az Ideiglenes Nemzetgyűlés döntése alapján megalakult Magyar Államrendőrség Budapesti Politikai Rendészeti Osztálya és az abba beolvadó Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya 1946. október 6-án bekövetkezett egyesülése után jött létre Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya elnevezéssel. Az ÁVO a politikai rendőrség elnevezése volt 1946-1948 között. Vezetője Péter Gábor a hírhedt ÁVO, majd később az ÁVH irányítója. A testület feladata lett a háborús és népellenes bűncselekmények felderítése mellett az egyesületek megfigyelése (mint pl. a KALÁSZ), politikai gyűlések ellenőrzése, az internálás elrendelése. Az ÁVO-t az MKP javaslata alapján a kommunista vezetésű Belügyminisztérium fennhatósága alá helyezték. Az MKP politikájának egyik fő csapás iránya a római katolikus egyház megfigyelése, visszaszorítása és korlátozása, végső esetben a megszüntetése volt. Benne látták a legfőbb politikai akadályt a hatalom teljes megszerzésének. Így került sor a KALÁSZ MADISZ-ba történő beolvasztására, majd a teljes betiltására 1946 nyarán.

¹⁷⁴ Kovács Anna KALÁSZ naplója, részlet, 1946. március 10.

A II. világháború utáni politikai helyzet az ún. koalíciós időszak, ekkor hivatalosan többpártrendszer van Magyarországon, de a valóság a Magyar Kommunista Párt fokozatos térnyeréséről szólt. A kommunisták kezében lévő belügyminiszteri tárcán keresztül a teljes belpolitikai életet felügyelték és irányították a maguk érdekeinek megfelelően. A MADISZ teljes nevén Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség egy a politikai pártok egyetértésével alakult ifjúsági szervezet. Azonban rövid idő múlva a Nemzeti Parasztpárt, a Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt fiataljai önálló, saját közösséget alkottak, így végül csak a baloldali pártok maradtak bent, az irányítás lassan átcsúszott az MKP kezébe. Az idézetben szereplő utalás, ami szerint a helyi pártok kérték az ÁVO-t a szervezet megszüntetésére a kommunista párt szokásos trükkje volt, hogy elterelje magáról a figyelmet.

A politikai, egyesületi, kulturális, vallási szerveződések mellett voltak a községben gazdasági és pénzügyi szervezetek is. Az első gazdasági társaság a Hangya Szövetkezet, amely 1922-ben alakult. A Tataházi Hangya Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet: „A szekszárdi királyi törvényszék kirendeltsége Baja 1922.X.24.cg 58/1922/1 számon bejegyezve. Ezen korlátolt felelősségű szövetkezet az 1921. november 15-én tartott alakuló közgyűlés által elfogadott alapszabályok szerint keletkezett. Célja: tagjait és ezek hozzátartozóit olcsó és jó minőségű háztartási és gazdasági cikkekkel ellátni és termékeik eladását közvetíteni. Székhelye: Tataháza. Tartama: határozatlan idő. Egy üzletrész értéke 100 korona. A tagok felelőssége az általuk jegyzett üzletrész értékének egyszeres értékéig terjed. Az igazgatóság 3 legfeljebb 15 tagból áll, kiket a közgyűlés 3 évre választ. Az alakuláskor megválasztottak ifjú Tüske Máté, Tüske G. Máté, Molnár István, Pásztor György, Deák István. Minden a társaságra vonatkozó hirdetmény a Budapesten megjelenő Barázda című lapban tétetik közzé.”¹⁷⁵

A Hangya Szövetkezet az egész országra kiterjedő hálózattal rendelkezett minden községben és városban voltak üzletei.

Újsághír a Hangya Szövetkezet megalakulásáról.

A szövetkezet központja Budapesten a IX. kerületben a Közraktár utca és a Boráros tér sarkán volt. Kitűzött céljainak – a falusi lakosság minél teljesebb körű ellátása iparcikkal és háztartási anyagokkal – érdekében különböző ipari vállalatokkal kötött szerződés alapján háztartási és egyéb ipari termékeket gyártatott kizárólagos forgalmazásra a saját üzlethálózatában. Az alapító okiratban is szerepel, hogy a tagok által termelt mezőgazdasági árukat is felvásárolta és értékesítette.

¹⁷⁵ Központi Értesítő, Budapest, 1922. december 21. 47. évfolyam.

Korabeli képeslapon a felső képen látható a Hangya Szövetkezet épülete.

A Hangya Szövetkezetnek Tataházában két boltja volt. Az egyik a mai körforgalomban, az Erdész-féle szikvízüzemhez közeli sarki ház, mára teljesen lepusztult, elhanyagolt. Az itt működő bolt tulajdonképpen egy szatócsbolt volt, ami azt jelenti, hogy mindent árultak, amire egy falusi háztartásban abban az időben szükség volt, tehát a sótól a gyufáig, a petróleumtól a kötőfékig, kéziszerszámokig mindent. A ház eredetileg Viszmeg Panna néni háza volt, a szövetkezet bérelte az üzlethelyiséget. A boltvezető a szomszédban lakó Erdész Gusztáv, közismert nevén Guszti bácsi, népszerű embernek számított a községben. A Hangya Szövetkezet egy másik boltja, amit „kis hangya boltnak” hívtak a falubeliek a mai Kossuth Lajos utcában a községháza utáni söröző helyén állt, vezetője Racsmány István és felesége Kalmár Margit voltak. Hátról az udvarban építették ki a szövetkezet jégvermét, ahol a télen összegyűjtött jeget tárolták el a nyári idősakra. A Racsmány házaspár után Újvári József és felesége üzemeltette a boltot. Utána örökösei lebontották a régi házat és felépítették a helyén a ma is álló épületet. Az országos Hangya Szövetkezeteket 1950-ben egyetlen tollvonással megszüntették, vagyona – a tagok kártérítése nélkül – államosították. Utódszervezeteit először Földszövnek – Földműves Szövetkezetnek – majd ÁFÉSZ-nak – Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezetnek – hívták.

A Hangya Szövetkezet mellett a másik nagyobb méretű szövetkezési vállalkozás a tejszövetkezet volt. Teljes hivatalos megnevezése: Tataháza és Mátételki Tejszövetkezet, mint az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ tagja. A szekszárdi királyi törvényszék bajai kirendeltsége jegyezte be az 1937. I. 27. Cg. 10468/1. számon Tataházára Kft-ként. A vállalat a tej mellett egyéb gazdasági termékek feldolgozásával, értékesítésével, gépek, eszközök beszerzésével, a tejtermelés előmozdításával foglalkozott. Egy szövetkezeti üzletrész névértéke 5 pengőt tett ki. A tagok felelőssége csak az általuk vásárolt üzletrész erejéig terjed. Igazgatási tagok az alakuláskor: idős Kalmár Mihály, Juhász Márton, Vajda József tataházi lakosok. Az 1937-es alapítás után a 1943. november 12-én részben módosították az alapszabályt: „...a tej és tejtermékek feleslegének átvétele, közös feldolgozása, értékesítése, tejjel vagy tejtermékkel való kereskedés, a saját üzemhez szükséges gépek, eszközök beszerzése, tagoknak kenyérszállat, takarmányról gondoskodás, e célból segély, előleg folyósítás.”¹⁷⁶

¹⁷⁶ MNL-BKML, V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai, Polgári kori iratok. Tanácsulási jegyzőkönyvek 1943.

A tejszövetkezet ötlete már 1936-ban felvetődött a képviselő testületben, akkor még a mélykúti szövetkezettel képzeltek el az együttműködést, de ez nem valósult meg. Valószínűleg könnyebb volt a mátételkiekkel együttműködni, mert a két község között csak 2 km a távolság, mint Mélykúttal, amely 7 km-re van Tataházától. A szántóföldi növénytermesztés, azon belül a gabonafélék termesztése mellett az istállózó szarvasmarha tartásnak régi, nagy hagyománya volt Tataházán az állattenyésztésnek, ezen belül is a szarvasmarha tartásnak. Az 1920-45 között az első világháború és a szerb megszállás utáni rablások miatt lerobbant szarvasmarha állomány lassan létszámban és minőségben is feljavult. Aki tehette tartott szarvasmarhát, mivel teje, és szaporulata mindig biztos bevételt jelentett, mint a baromfitenyésztés, amely a családok napi fogyasztását fedezte. Fő fajta a magyar tarka, de az 1920-as évek végén egy-két módosabb gazdánál már megjelentek az ún. svajcer, vagyis svájci tehenek, ezek az igényesebb, nagyobb tejhozamú állatok. A szarvasmarha egyedszáma 200-300 között ingadozott ezekben az években és a mátételkiekkel közösen már érdemes volt szövetkezetet alakítani. A legközelebbi tejfeldolgozó üzem Bácsbokodon volt kb. 15 km-re Tataházától.

A község legrégebbi szövetkezete a Hitelszövetkezet 1913-ban alakult, 1938-ban ünnepelte fennállásának 25. évfordulóját. *„Ebből az alkalomból 1938. augusztus 15-én a Szövetkezet helyiségében Tüske G. Máté pénztárnok házában ünnepi gyűlést tartottak. Az ünnepség szentmisével kezdődött melyet Kuczka Péter plébános szolgáltatott a szövetkezet tagjaiért és vezetőiért. Mise után katonás rendben vonultak át a szövetkezet helyiségébe. Itt ifj. Ágoston János a szövetkezet könyvelője ismertette a szövetkezet helyzetét.*

A Szövetkezetnek jelenleg 239 tagja van kiknek 430 db. 40 pengős üzletrészüik van jegyezve 17 200 pengő értékben. A mai napig ebből 15 634 pengő van befizetve alaptőkének. A szövetkezet takarékbetét állománya 87 887 pengő 83 fillér, váltón kihelyezett kölcsöne 46 357 pengő, kötelezvényre nyújtott kihelyezése 53 420 pengő, az OKH-nál (Országos Központi Hitelintézet) folyószámla követelés 19 497 pengő 11 fillér.

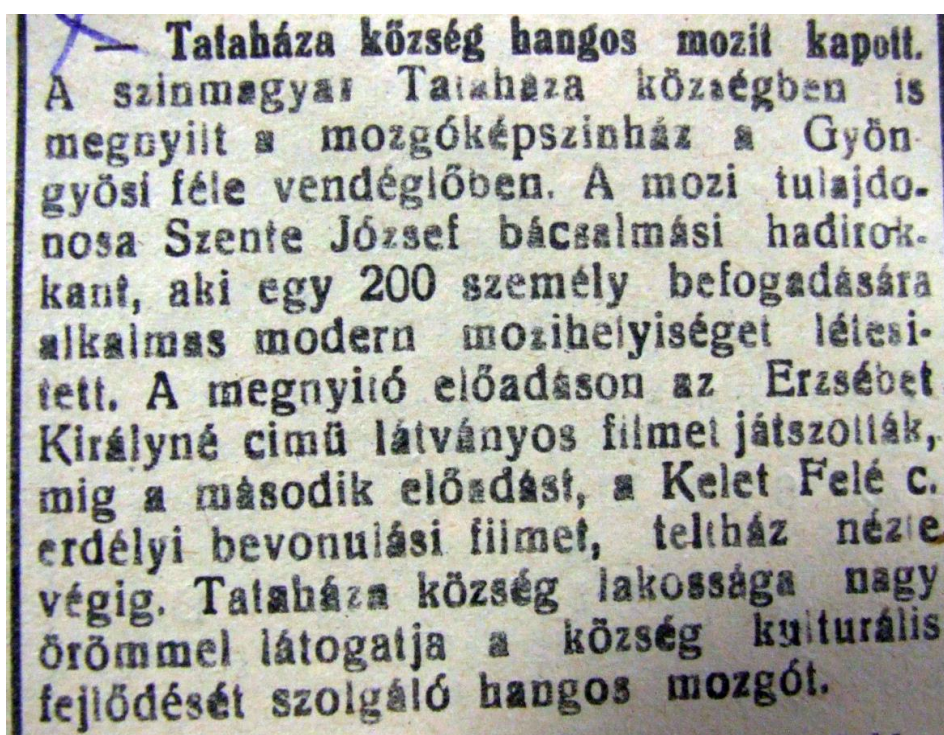
A közgyűlés egyhangúlag Mészáros Sándor kántortanítót új igazgatónak választotta az elköltözött Nagy Czirok László helyébe, aki községi főjegyző volt. Ők alapították ketten 25 évvel ezelőtt a szövetkezetet, az ő érdemük, hogy sok szegény ember, helyben könnyű feltételek mellett kaphat ma pénzkölcsönt Tataházán. Az ünnepi közgyűlés után az özv. Pálincás Istvánné-féle vendéglőben 150 tag részvételével ebéd következett a szövetkezet áldomásaként. Az ünnepség vendégei voltak Kohányi Márton gazdasági tanácsos, az almási szövetkezettől Nasz István igazgató.”¹⁷⁷

A Hitelszövetkezet nem egy jótékonyági intézmény volt, úgy működött, mint akármilyen más pénzügyi intézet. A kihelyezett hitelt ugyanúgy kamatra adta, azt vissza kellett fizetni kamattal, ha pedig nem tudták visszafizetni, akkor jött a végrehajtás. A fenti példából látható, hogy a szövetkezés, mint intézmény, nem új dolog a magyar gazdaságtörténetben, így Tataházán sem. Ezek a szövetkezések dán és német mintára alakultak meg, a tagok összefogásával, a létfenntartás biztonságosabbá tétele és a gazdálkodásuk megkönnyítése érdekében, önkéntes alapon. Ez az önkéntesség a kulcsszó az 1945, majd 1959 után alakult szocialista típusú termelészövetkezetekkel szemben.

¹⁷⁷ Felső Bácska, 1938. augusztus 18.

A Hangya Szövetkezet üzletein felül a faluban másik kis bolt is volt a régi mozi mellett, amely a mai Petőfi Sándor utca elején, a sarkon állt. Ez Gyöngyösi József egykori hatalmas háza, amelyben hátul az udvari részen a kocsmá, elől az utcai fronton a hentes üzlete volt. Hentes üzlet további kettő volt még a községben, és mindig lehetett friss húst kapni. A mozit ebben a nagy házban építették ki az udvari részen. A bejárata az utcáról nyílt, egy előtérből lehetett hátra menni a nézőtérre. A hátsó nagytermet úgy építették ki, hogy a végében volt a színpad, előtte a nézőtér. Ha mozielőadás volt, akkor a színpad elé tettek egy kerítést, a színpad lett a páholy és lent volt a nézőtér, ahol a székeket megfordították és a terem túlsó végén a színpaddal szemközt levő vászonra vetítették a filmeket. Színelőadás alkalmával a színpad előtti kerítést lebontották a székeket visszafordították a színpad felé és máris kezdődhetett a színház.

A mozi melletti ház tulajdonosa Csikós Ilona régi tataházi származású kereskedő, aki jómódú és közismert ember volt, 1909-ben már szatócs üzletet, 1927-ben kocsmát is működtetett. Boltját nagyon szerették a gyerekek, sok finom cukorkaféleséget árult. Segítője – az 1940-es években – Herczeg Nándor.¹⁷⁸ A Csikós Ilona¹⁷⁹ háza melletti nagy garázs volt a tataházi kisbusz állása, amely Tataháza és Baja között közlekedett. A vezetője Tóth András, a kalauz Török Antal. Később meghosszabbították a járat vonalát Kelebiáig. Reggel jött Kelebia felől Tataházára Tompa, Csikéria, Bácsalmás felől, majd ment tovább Mátételke, Felsőszentiván és Csávoly érintésével Bajára. Bajáról délután 3-kor indult vissza ugyan ezen az útvonalon.¹⁸⁰ A mozi indulásáról a *Felső Bácska* a következőket írta:

Újságcikk az első előadásról.¹⁸¹

¹⁷⁸ Csikós Ilona házvezetőnőjét (Erzsébet) idővel Herczeg Nándor feleségül vette; kettő gyerekük született Ilonka és Nándi.

¹⁷⁹ Sírja a temetőben a kápolnától keletre található nagy pompás síremlék.

¹⁸⁰ Szarvas Lászlóné Szilágyi Zsuzsanna tanárnő visszaemlékezése.

¹⁸¹ Felső Bácska, 1943. július 8.

A pedagógusok kiválasztása pályázat útján történt. Igen sokat mondó a pályázat szövege, amiből kiolvasható, hogy milyen megbecsülésnek örvendett a nyertes, akinek az iskolai oktatáson túl közéleti szerepet is kellett vállalnia.

Pályázat.

Tataházán nőtanítói állásra, mely lemondás folytán megüresedett, **folyó évi szeptember 21-ig** pályázat hirdettetik, javadalmazása: 1) évi 587 kor. 88 fillér és államsegély 198 korona havi előleges részletekben s a törvény korpótlék: 2) 3 kat. hold és 208 □-öl jóminőségű szántóföld haszonélvezete minden adóteherrel: 3) Két öl kemény tűzifa házhoz szállítva: 4) szabad lakás házikerttel, melynek utcai részére esetleges építhetési jogát föntartja az iskolafenntartó község. A megválasztott tanítónő tartozik a neki kijelölt osztályokat vezetni, a mindennapi és ismétlő leányokat az iskolában kézimunkára tanítani s a Baja-vidéki rom. kath. Tanítóegyesületnek tagja lenni. A kérvények a tataházai róm. kath. iskolaszékre címezve, ft. Klanszky Ferencz apát esperes-plébános urhoz Jánoshalmára küldendőek.

A megválasztott köteles állását október 1-én okvetlenül elfoglalni, mely naptól kezdve kapja rendes fizetését.

Tataháza 1912. szeptember hó.

263—1—1.

Kovács János
iskolaszéki elnök.

A meghirdetett állásra többen is jelentkeztek.

A tatai harai tanítónői állásra pályázók

Táblázatos kimutatása:

Pályázó neve	Mely évben született?	Hol született?	Hol nősült?	Milyen nyelven?	Hol tanított?	Hány nyelvet beszél?
Kovács Anna	1892 április 6-án	Berdaiban	Kalocsán 1911 június 8-án	Kitűnő eredményekkel eredményekkel	Mint ki- segítő egy évi tanítást	Magyart.
Stöckel Rósa	1891 május 26-án	Kereken	Kalocsán 1910 június 8-án	Jeles eredménnyel	Schol	Magyart és németet
Hausler Magdolna	1885 október 28	Baján	Kalocsán 1904 június 16-án	Fő eredménnyel	Punta Felső-Varsány Magyarországon és Punta-Szarkán	Magyart

Tataharain 1912 September 23-án

Kovács János
lettkien irányított

A meghirdetett állást Kovács Anna tanítónő érdemelte ki.

Az újonnan felépített iskola szolgálati lakásában Kovács Anna tanítónő lakott. Bezdánban született, Szabadkán élt, Kalocsán az Érseki Tanítóképzőt végezte el. Innen az Érseki Hatóság nevezte ki Tataházára, mint frissen végzett tanítónőt 1912. október 1-jével. Az új iskolaépület mellett ugyanazon a telken volt egy másik épület is. Itt tanították az I-II. osztályokat. Ebben az épületben lévő szolgálati lakásban Jávor József tanító lakott a családjával. Ő tanította összevonva az I-II. osztályt. A mostani „faluháza” mellett is volt egy pedagógus lakás, ott lakott Donáth Gyula tanító a feleségével és a fiával. Ő tanította a III-IV. osztályt. E két összevont osztály a mostani Hősök szobrára néző épületrészben volt.

A Fő utcára (ma Kossuth Lajos régen Templom utca) néző fronton volt az V-VI. osztály terme, őket tanította Kovács Anna tanítónő. Ebben a tanteremben volt az ismétlőiskola azok részére, akik nem végezték el az V-VI. osztályt.

A II. világháború előtt erős a vallási élet Tataházán, mivel nemzetiségét tekintve teljes egészében magyar és római katolikus vallású község. Jávor József tanító egyben a kántor Mélykútról származott, eredeti neve Jacsa, az édesapja cipészként dolgozott Mélykúton. Jávor tanító kántori végzettsége okán zenész is volt, ő tanította a levante fúvós zenekart, akik különböző ünnepi alkalmakon a község számára – és mindenkinek, aki kérte – a zenét szolgáltatták.

Levente fúvós zenekar.

Szarvas Lászlóné mesélt erről az időszakról: „Édesapámat, dr. Szilágyi Istóánt a neve napján mindig felköszöntötte a zenekar, akik a házunk folyosóján fújták a zenét. Megkínáltuk őket lakodalmos kiflivel és egy kis hordó sörrel. Másokat is köszöntöttek, a legények, gyakran felfogadták őket húsvéti locsolásra, mikulási suprikálásra. Ilyenkor felültették őket egy lovaskocsira és járták a falut.”

A zenekarban több tataházi muzsikus is játszik, de többen hiányoznak a képről. (A kép illusztráció.)

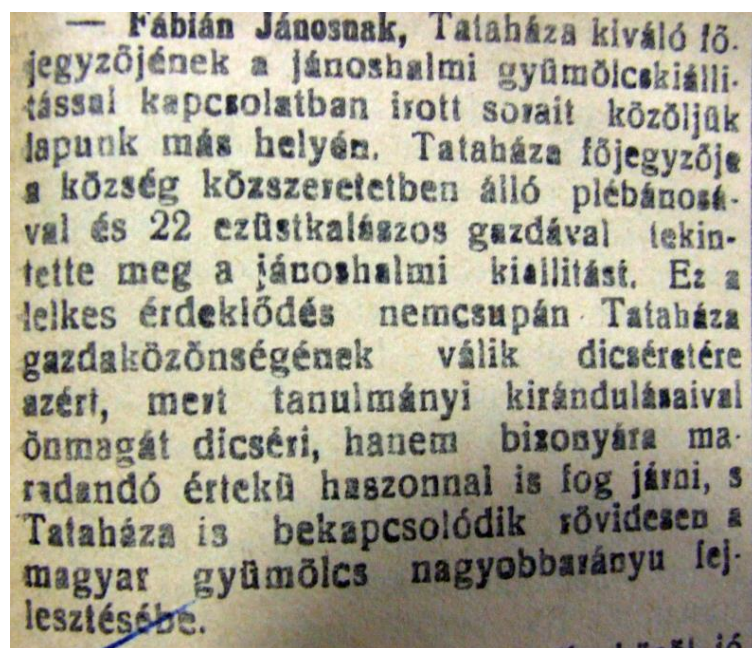
A legényeket a kántor, Jávör József tanító fogta össze a KALOT-ban, a lányokat Kovács Anna tanítónő a KALÁSZ-ban. A levente oktató Donáth Gyula tanító volt, Kovács Gergely volt a helyettese. Donáth Gyula minden nap csizmában és levente sapkában járt az iskolába tanítani. A leventék minden vasárnap délután a sovány kocsmában zenéltek. Ez nem egy hagyományos kocsmá volt, inkább alkoholmentes rendezvényházként üzemelt. A leánykörös (KALÁSZ-os) leányok a foglalkozások után átmentek ide és szőlt a zene, járták a táncot. Azért hívták sovány kocsmának, mert a tulajdonos Kollár Ilonka egy 120 kg-os asszony volt és a ragadványneve volt a sovány jelző.

Az elemi iskolai oktatás után a mezőgazdasági gazdálkodást folytatni akaró, és végző fiatal gazdák részére ezüstkalászos gazdatanfolyamokat tartottak. E alsófokú mezőgazdasági oktatás az 1920-as évektől létezett. Alapja a Földművelésügyi Minisztérium által meghirdetett *téli gazdasági tanfolyamok* voltak. E tanfolyamok november 15-től február végéig tartottak. Az oktatási idő naponta 4-6 óra – összesen 184 óra volt. A tanuló gazdák kora 15-25 év között változott. 1937-től viselhették az *ezüstkalászos gazda* címet.

Róluk szőlt a *Felső Bácska* 1938. december 10-i számában megjelent cikke, amelyben a tataházi gazdák közül 40 ezüstkalászos gazda vett részt vasárnap a kisszállási uradalomba szervezett tanulmányúton. Megtekintették a belmajori méntelepet (Tataházán hagyományosan sok lovat tartottak és tenyésztettek.), az anyakancákat a csikónevelést, valamint a piros-tarka (svajcer) borjúnevelést. Délelőtt 11-kor közös szentmisét hallgattak. Majd ebéd után az Ó és Újdongó majori sertéstelepen a york- és berkshire sertés tenyészetet nézték meg. Ezután a Tompa majorban a borzderes tehenészetet.¹⁸²

¹⁸² Felső Bácska, 1938. december 10.

Magasabb fokú mezőgazdasági képzést a *téli gazdasági iskolákban* lehetett szerezni. E képzés csak az alsófokú mezőgazdasági szakoktatási formák között volt a legmagasabb. Ilyen intézmény Tataháza környékén Jánoshalmán állítottak fel. Létrehozásában a környező községek elöljáróságai is közreműködtek – Tataháza 200 pengővel – anyagi hozzájárulásukkal. Országos szinten 1920-ban alakultak az elsők, 1941-re már 50-60 helyen működtek.

Egy cikk arról, hogy a tataházi gazdák megtekintették egy jánoshalmi kiállítást.

Az oktatást az ezüstkalászos gazdák képzéséhez hasonlóan a Földművelésügyi Minisztérium szervezte meg dán, német és finn példák alapján. Az 5 hónapos téli félév kedvelt oktatási típusa volt a gazda ifjaknak. A teljes tanulmányi idő két évet tett ki. Fontos volt a saját gazdaság megléte, mert a nyári időszakban itt folytattak munkát a gyakorlatban, tanáraik ellenőrzése mellett. A tanulók az iskola működési körzetében éltek, onnan kerültek ki (Tataháza-Jánoshalma közötti távolság 12 km.). Az iskola szaktanácsadó állomásként is működött. A saját gazdaság nagysága átlag 20 kh.-ra becsülhető tanulónként. Az iskola tantárgyai: gazdasági tantárgyak, úgymint növénytermesztés, állattenyésztés, berendezéstan, gazdasági számvitel, gazdasági ügyirattan. Voltak mellékes, szabadon választott tárgyak is, mint pl. a kosárfonás, fafaragás, leventevezető-képzés. Sikeres vizsga és termelési versenykiállítás után végbizonyítványt és aranykalászos jelvényt kaptak.¹⁸³

A jánoshalmi *téli gazdasági iskola* a képzési időszak végén, minden évben, úgynevezett vándorgyűléseket szervezett egy a körzetéhez tartozó másik községben. 1941 márciusában ezt a vándorgyűlést Tataházán rendezték meg. A vándorgyűlés célja a szakmai előadásokon túl az összetartozás érzésének erősítése szakmai, politikai, hazafiassági tekintetben.

A vándorgyűlés, mint abban a korban mindegyik összejövetel és ünnep római katolikus szentmisével kezdődött, amelyet Szöllősy János tataházi plébános tartott, akinek ez egyúttal az első tataházi miséje volt. A nyugdíjba vonult Kuczka Péter plébános után őt nevezte ki a kalocsai-bácsi érsek az egyházközség és a római katolikus népiskola vezetőjévé, 1940. január 31-én.

¹⁸³ Száva István: Az 1945 előtti ezüst és aranykalászos gazdatanfolyamokról.

A szentmise után megkoszorúzták a tataházi Hősök szobrát, ahol a levante zenekar előbb a Hiszekegyet, a korszak kötelező nemzeti imáját, majd a végén a Himnuszot játszotta el. A koszorút Burszki János, Pálincás József és Pfeiffer Ádám helyezték el. A vándorgyűlést ezután Kollár Ilonka vendéglőjében az ún. sovány kocsmában folytatták. Itt felváltva tartottak szakmai előadásokat és kulturális műsorokat. Az előadások és műsorok végeztével Pásztor Gergely tataházi aranykalászos gazda megköszönte az ifjúság szereplését, kérve a szülőket, tegyék lehetővé a fiaik számára a tanulást, *„mert a földet nem csak megszeretni és megtartani, hanem művelni is kell, ez pedig tudás nélkül ma már nem lehetséges”*.

Zsalud Gusztáv az intézmény igazgatója ezután megköszönte a község főjegyzőjének, a leánykör elnöknőjének, Kovács Anna tanítónőnek és a főjegyző feleségének, a szülőknek, Pálincás István, Piukovics János, Bényi Márton, Burszki János, Pálincás Mihály és Pfeiffer Jánosnak, valamint az egész gazdaközönségnek, hogy megszervezték és lebonyolították a találkozót. Ezután következett az ebéd szintén a Kollár-féle vendéglőben. A találkozó délután 4 órakor ért véget vidám nótaszóval. Ekkor mentek vissza a tanulók Jánoshalmára teherautóval a -10 fokos hidegben.¹⁸⁴

A felsorolt alsófokú mezőgazdasági szakképzési lehetőségekből és azokon helyi gazdák részvételéből kitűnik, hogy Tataházán valóban létezett egy erős középparaszti gazda réteg, akik a módosabb nagybirtokosokkal a község gazdatársadalmának gerincét alkották. Hozzájuk csatlakozhattak még a kisbirtokosok közül azok, akik a kevesebb, 5-8 kh. földjük mellé béreltek földterületeket. Ekkora megművelt földterülettel, aki megtehetette, annak már megérte a szakmai továbbképzéseken részt venni, tudásukat gyarapítani.

Ha már a gazdákról van szó, érdemes bemutatni két jellemző statisztikai adatlapot az 1924-1930-as időszakból.¹⁸⁵

A helységnévtár így ír Tataházáról a bevezetőben: *„Nagyközség Bács-Bodrog vármegyében, járási székhely, Bácsalmás, 1 703 lakosú. Jegyzőség és anyakönyvvezetése van, római katolikus plébániája, a megyeszékhely Baja. Vasútállomás: Bácsalmás, Bácsalmás 7 km-re van a Baja-Csikéria vasútvonalon. [A valamikori Baja-Bácsalmás-Szabadka vonalat a trianoni határ elvágta. Így a vonat csak Csikériáig ment az 1950-es évekig.]] Postaállomása van és római katolikus elemi iskolája, boltjai és Hitelintézete, önkéntes tűzoltósága.*

Községi bíró: Tüske Ferenc

Községi jegyző: Nagy Czirok Károly

Segéd jegyző: Szondy Oszkár

Adóügyi jegyző: Kézsmárky Géza.”

¹⁸⁴ Felső Bácska, 1940. március 8.

¹⁸⁵ Az első Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára. Budapest 1924.

Földbirtokosok:	Bényi Pál	45 kh.	Wismeg István	33 kh.
	Özv. Burszki Györgyné	34 kh.	Wilhelm György	51 kh.
	Gávhéra Lajos	95 kh.	Juhász Pál	40 kh.
	Juhász István	67 kh.	Kurucz József	39 kh.
	özv Juhász Jánosné	38 kh.	Nagy Pál	66 kh.
	Juhász Máté	53 kh.	Pásztor György	98 kh.
	Juhász Mihály	67 kh.	Szabó György	52 kh.
	Onhausz István	67 kh.	Tataháza község	89 kh.
	Pálinkás Márton	48 kh.	Tüske Ferenc	32 kh.
	Szalai János	32 kh.	Tüske G. Márton	128 kh.
	Tüske Máté	104 kh.	Tüske János	51 kh.
	Tüske Gergely	122 kh.	Tüske Imréné	31 kh.
	Tüske G. Máté	44 kh.	Tüske Kálmán	91 kh.
	Tüske Józsefné	47 kh.	Ifj. Tüske Miklós	52 kh.
	Tüske Kálmán	51 kh.	Vajda János	62 kh.
	Tüske Rókus	51 kh.	Vörös Jakabné	31 kh.
	Vajda Gergely	103 kh.	Wihelm György	51 kh.

Ez a lista összesen 28 birtokost sorol fel, akiknek a tulajdonában 1 684 kh. földterület volt a 4 532 kh.-as községi határ területéből, nem számítva bele a község 89 kh. birtokát. Ez az összes földterület 37%-a. A Tüske családok birtoka ebből 804 kh., ez a fenti terület 48%-a. A családnak Baján is volt további 220 kh. birtoka ezen kívül. A maradék 2 848 kh. mínusz a 89 kh. községi birtok, azaz 2 759 kh. területen gazdálkodott a község közép-, kis- és törpebirtokos parasztsága. A kis- és törpebirtokosok „nadrágszíj” parcellái szétszórva helyezkedtek el a határ különböző részein, annak ellenére, hogy többször is tagosították a földeket. A természetes szaporodás miatti elaprózódás és a valódi földreform, földosztás elmaradása következtében e földbirtokszerkezet állandósult egészen az 1945-ös földosztásig.

A tataházi iparosok névsora:

Ács: *Varga Illés*

Asztalosok: *Fehér Béla, Kocsis Gyula*

Baromfi kereskedő: *Kollár János*

Bognárok: *Kucsera János, Maruzsa Zsigmond*

Cséplőgép tulajdonosok: *Kalmár Hugó, Szebellédi György, Tettinger István*

Cserép és vasedény kereskedő: *Bertity Béla*

Csizmadiák: *Galicz Márton, Szebellédi Mátyás, Vismeg György, Vörös György*

Gabona ügynök: *Ágoston Ferenc*

Géplakatos: *Nagy Kálmán*

Hentes: *Paszterkó József*

Kocsmárosok: *Galicz Balázs, Kollár Mihályné, özv. Pálinkás Istvánné*

Kovácsok: *Szebellédi György, Tettinger István, Varga Pál, Vörös János*

Kőművesek: *Blazsanik Mihály, Szebellédi János*

Malmok: Szárazmalom *Kurityák József*, szélmalom: *Molnár Pál, Téglás János*

Mészárosok: *Jegyugya Péter, Keresztes István, Kucsera Márton, Schüth István, Serfőző Mihály*

Pálinkafőző: *Szirácska Márton*

Papucsosok: *Hunyadi Márton, Polyák Antal*

Szabók: *Ács Gábor, Galicz Károly, Juhász János, Varga István*

Szatócsok: *özv. Csikós Jánosné, ifj. Gregus Mihály, özv. Rozinka Jánosné, Schlesinger Bernátné*

Szikkvízgyár: *Kovács Mihály*

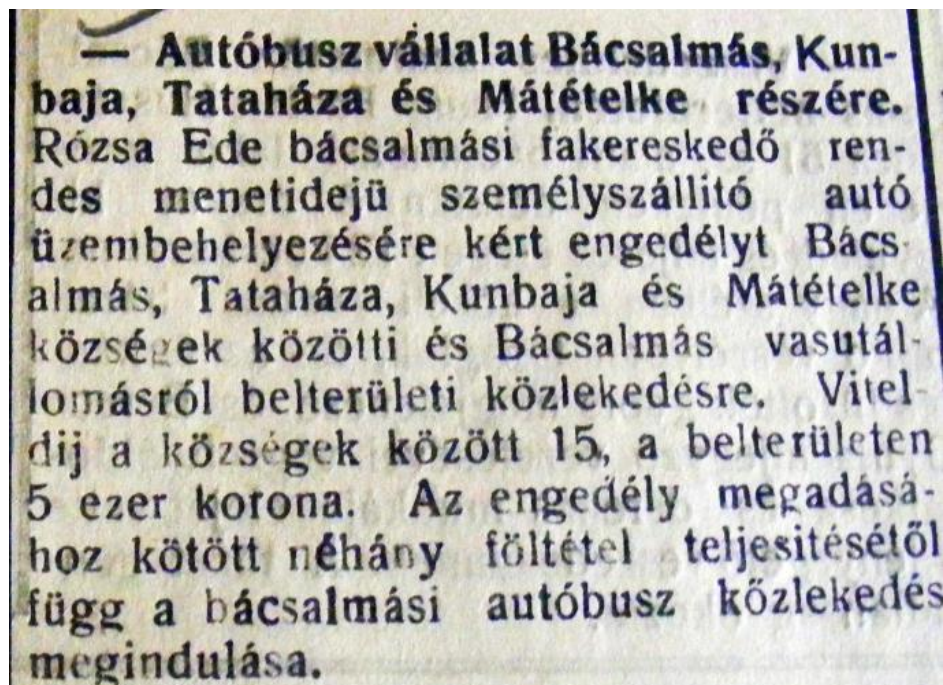
Szobafestők: *Maruzsi Gyula, Szabó Kálmán*

Szülésznő: *Marosi Zsigmondné*

Tojás kereskedő: *Kollár János*

Vegyeskereskedők: *Fehér Joachim, Kellner Manó*

Hozzá tartozik még a felsoroláshoz a Hangya Szövetkezet, mint kereskedelmi vállalkozás és a Hitelszövetkezet, mint pénzüintézet. Az iparosok és kereskedők névsora az évek alatt folyamatosan változott egészen 1945-ig. Voltak, akik abbahagytak valamilyen tevékenységet, s voltak, akik újat kezdtek az idők szellemének változásának és az igényeknek megfelelően. Ilyen volt a már előzőekben is említett hangos filmes mozi alapítása, vagy a távolsági kisbuszjárat ismételt beállítása.

1920-as évek elején keletkezett újságcikk.

A másik érdekes statisztikai adatsor az 1930-as országos népszámlálás Tataházára vonatkozó adatai:

	lélek		lélek
Lakosság száma:	1826	20-29 éves	337
Külföldi honos:	2	30-39 éves	284
Férfi	921	40-49 éves	215
Nő	941	50-59 éves	200
3 évnél fiatalabb	111	60 felett	231
3-5 éves	95	nőtlen, hajadon	701
6-9 éves	132	házas	985
10-11 éves	70	özvegy	167!
12-14 éves	34	Törvényesen elvált	9
15-19 éves	154		

Külön mérték fel a tanyán lakókat. A Tataházához tartozó 74 tanyáról a következő adatok maradtak fenn.

	lélek		lélek
Összes tanyai lakos	250	40-59 éves	33
Férfi	138	60 évesnél idősebb	6
Nő	112	magyar anyanyelvű	200
6 évesnél fiatalabb	43	német anyanyelvű	26
6-11 éves	28	egyéb anyanyelvű	24
12-14 éves	7	magyarul tud	245
15-19 éves	29	római katolikus	250
20-29 éves	104	ír-olvas	191

Egy 1935-ös összeírás szerint 683 gazdaság volt a községben, 31% törpebirtok, 38% 1-5 kh. területű, 29,5% 5-50 kh.-as középbirtok, 1,5% az 50 kh.-nál nagyobb birtok.

A férfiak és nők aránya 20 fő híján majdnem egyenlő. Ha a nemek optimális arányát nézzük, láthatóan kevés a nők száma a férfiakéhoz képest. Sok a 0-5 év közötti újszülött és kisgyermek. Ez minden háború után így van, az emberek igyekeznek helyre állítani a háborúban elvesztett népesség régi szintjét.

Sok az iskoláskorú gyermek, a 6-11 éves korosztály, 192 fő, nem állt üresen az iskola épülete, nem hiába kellett újat építeni. Ezt a létszámot 3 tanító oktatta. Az 1-2 osztályos korosztály majdnem duplája a 3-4. osztályosoknak.

A házasság úgy látszik népszerű volt, mert a házasok száma a község lélekszámának a felét tette ki. Ami túl soknak ítéltető, az az özvegyek magas száma 167 fő. Az I. világháború utáni években kb. 1930-32-re derültek ki a tényleges veszteségek a férfi népesség köréből. Az I. világháború után, minden asszony igyekezett tisztázni a haza nem tért férje sorsát és akiről nem derült ki semmiféle adat a kutatások során, azt hivatalosan eltűntnek és halottnak nyilvánították a bíróságok. A 169-es létszámban természetesen a békeidőben megözvegyültek is benne vannak. Az 1900-as népszámláláskor jegyzett 1 elválthoz viszonyítva 1930-ban 9-en már elváltak törvényesen. Hogy ténylegesen hányan hagyták el házastársukat és éltek valahol máshol, esetleg más valakivel, arról nincs adat a statisztikában, de a számuk biztosan több mint a törvényesen elváltak száma.

A Tataházához tartozó tanyák lakosságáról készült felmérés szerint több a férfi, mint a nő a tanyákon. Az 1900-as évek eleji tanyaépítési időszakról írtuk az ún. szállásokon elsősorban férfiak laktak, akik vagy cselédek voltak, akik a tanyán tartott állatokat gondozták és mellette a mezei munkát is elvégezték, vagy a gazda fiai laktak ott, akik felügyelték a munkákat. Ez volt az induló állapot. Később a családok is kiköltöztek tanyákra. Érdekes a 20-29 évesek férfiak-nők együttes létszáma, mely a tanyai lakosság 42%-a, hiszen itt elsősorban az erős munkaképes dolgozókra volt szükség. Ez látszik abból is, hogy a 60 éven felüli korosztályt mindössze 6 fő képviseli. A tanyai lakosság 80%-a magyar anyanyelvű, kb. 10% német és kb. 10%-a más, valószínűleg bunyevác, hiszen Tataháza körüli falvakban Mátételke, Felsőszentiván, Bácsalmás, Bácsbokodon nagyszámú bunyevác lakosság élt. Akár német, akár bunyevác volt, mindenki beszélt a magyar nyelvet. Vallását tekintve mindenki római katolikus volt. 75%-uk valamilyen szinten tudott írni és olvasni.

Változás történt az egészségügyben is, dr. Kiss Kálmánt a belügyminiszter áthelyezte Tompára községi orvosnak. A helyére érkező orvostól írt a *Budapesti Közlöny* 1942. június 23-i számában. „a magyar királyi belügyminiszter dr. Szilágyi István mezőzombori lakost községi orvost tataházi közegészségügyi körbe körorvossá nevezte ki.”

M. KIR. BELÜGYMINISZTER

304.532 /1942. szám.
XIV.

Községi Orvos Urat az 1936: IX.t.c. 16. §-ának /1/ bekezdése alapján a tataháza közegészségügyi körbe körorvossá kinevezem.

Erről tudomás végett azzal a felhívással értesitem, hogy a hivatali eskü, letétele végett 8 napon belül a bácsalmási járás főszolgabirojánál jelentkezzék.

Eddigi szolgálata alól való felmentése iránt Zemplén vármegye alispánja útján egyidejűleg intézkedtem.

Törvényszerű illetményeinek megállapítása és folyósítása iránt, a hivatali eskü letétele után Bács-Bodrog vármegye alispánja fog intézkedni.

Budapest, 1942. évi június hó 20-án.

Tekintetes

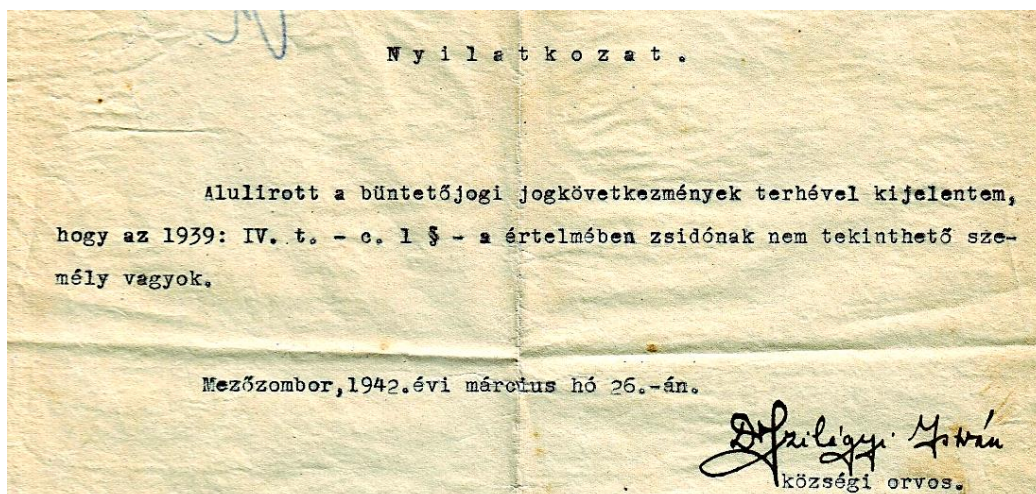
Dr. Szilágyi István
községi orvos urnak,

MEZŐZOMBOR.

37822

1942 JUN 27

A kinevezést megelőzte egy hivatalos dokumentum, amiben a hatályban lévő zsidótörvények miatt felszólítást kapott, hogy igazolja származását.

Dr. Szilágyi István származási igazolása.

A lassan kiépülő egészségügyi rendszer egyik hiányossága volt, hogy Tataháza község kérelmét elutasította a megyei bizottság a gyógyszerértár létesítése ügyében. Indoklásuk szerint azért, mert csak a 2 000 lakossal bíró helységek kaphattak erre engedélyt: „Bács-Bodrog vármegye törvényhatóságának e hó 14-én tartott kisgyűlésén egyebek között tárgyalásra került az a kérvény is, amelyet a Tataháza községben felállítani szándékolt gyógyszerértár ügyében nyújtottak be. A kérvényt úgy a közegészségügyi bizottság, mint a kisgyűlés elutasítólag véleményezte, ami érthető is, mert hiszen a község lakosainak száma a kétezret sem éri el.”¹⁸⁶

Egy gyász hír a második világháború idejéből: „meghalt 1943 karácsony másnapján Pásztor György 82 éves közgyám a községi elöljáróság közszeretben álló tevékeny tagja. Kedden délelőtt óriási részvét mellett temették el. A halottas háznál történt beszentelés után a templomba vitték a koporsót, amely zsúfolásig megtelt gyászolókkal. A gyászmisét Szöllősy János plébános mutatta be. A mise után a község háza elé vonult a gyászmenet, ahol a libéria után Fábián János főjegyző méltatta az elhunyt érdemeit. A sírjánál Szöllősy János plébános megható beszédben búcsúztatta az elhunytat, a hívektől szép szavakkal felelevenítette az elhunyt közgyám istenfélő jámbor életét. Az elhunyt közszeretnek örvendő közgyámat beteg feleségén és kiterjedt rokonságán kívül az egész község gyászolja.”¹⁸⁷ Felesége, Tüske Ágnes egyébként nem sokkal élte túl, 1944. február 22-én ő is elhunyt.

Tovább tallózva az 1943-as hírek között találtunk egy érdekes újsághírt. Az írás dr. Tímár Kálmántól a Kalocsai Érseki Tanítóképző tanáratól származik és teljesen váratlanul bukkant fel a lapban ez a téma; az egyes községek, konkrétan a bácskai községek történetével foglalkozó sorozatával. A sorozat mindjárt Tataházával kezdődött.

„A mai községet Grassalkovich Antal I. telepítette, mint földesúr. Még 1763-ban szétment a felhívás az egész országban, sőt még külföldre is. A felhívásnak meg lett a kellő fogamatja. Hamarosan jelentkeztek magyar telepesek nem csak Bácskából hanem az ország többi részéből is főleg Pest megyéből és a Kiskunságból. 1764-ben már községi szervezete is volt Tataházának. A Csonoplya községből beköltöző Gömszik Tamás lett a község első bírása. A telepítés természetesen folyt a következő években is.”¹⁸⁸

¹⁸⁶ Gyógyszerészeti Közlöny, 1935. október 26-i 43. szám.

¹⁸⁷ Felső Bácska, 1943. december 31.

¹⁸⁸ Felső Bácska, 1943. július 16. A cikk címe: Tataháza 1944-ben ünnepli 180 éves fennállását. Ez az írás megerősíti, hogy a község valóban földesúri betelepítéssel létesült, nem az Udvari Kamara közreműködésével.

Azon kívül, hogy Gömzsik Tamást sikerült megnyerni bírónak igazolni látszik, hogy a községben nemcsak magyar, hanem szlovák, vagy ahogy akkor mondták, tót telepesek is jöttek. Ugyanis Gömzsik Tamás az Udvari Kamara által Csonoplyára kitelepített szlovákok egyike. A neve magyarul Gömör vármegyéből származó férfit jelent és a tataházi Gömzsik családok őse. Azon kívül szlovák származása ellenére bizonyosan ugyanolyan jól beszélt a magyar nyelvet is. Sőt az 1771-es árenda (földbérlet) elszámolásakor készített jegyzékében jól látható az írásán, amelynek a rovatait latin nyelven töltötte ki, a neveket pedig magyarul, hogy tanult, írástudó ember volt. A későbbiekben is szerepel a neve a községi iratokban, mint községi bíró, vagy jegyzői beosztásban levő személy. 1764-90 között többször volt bíró felváltva Tüske Ferencsel, aki akkor a község legmódosabb gazdája volt 2 jobbágytelekkel, ami kb. 90-100 kh. földbirtokot tett ki. A községi elöljáróság 1944-ben már nem tudott megemlékezni, vagy megemlékezett erről az évfordulóról, ma már nem tudjuk megállapítani, ugyanis 1944. április és 1945. április közötti testületi jegyzőkönyvek eltűntek.

A II. második világháború újabb megpróbáltatásokkal sújtotta a község lakóit. Magyarország hadba lépése 1941 júniusában számos megszorító intézkedés kezdetét jelentette. A legsúlyosabb a katonai behívók számának növekedése, majd a gazdasági megszorítások szaporodása. A hadsereg ellátása, a front élelmezése, az ipari munkásság, hadiipar, városi lakosság élelmezésének és nyersanyaggal történő ellátásának biztosítása egyre nagyobb terhet rótt a magyar mezőgazdaságra. Ehhez adódott hozzá, hogy a szövetséges Németország részére is szállítottunk mezőgazdasági és ipari nyersanyagokat, később már munkaerőt is. A kötelező gabona beszolgáltatás 1941-től 1956-ig tartott az országban, mind szigorúbb feltételek mellett. Ez minden háborús időszakban törvényszerűen bekövetkező intézkedés volt. Idővel rendszeressé váltak a hatósági eljárások a gabonarejtegetők ellen, Tataházán egy ilyen akció keretében 46 q gabonát koboztak el rejtegetés címén. Ebben az időben a gabonaféléket szinte teljes egészében cséplőgépen eresztették át, így nyerve ki a szemtermést. Ezt a folyamatot ellenőrizték a hatóságok a legerősebben, mivel a cséplőgép „megkerülhetetlennek” számított. 1943 nyarán a közellátási miniszter rendeletben szabályozta az évi kötelező gabonabeszolgáltatást, a cséplések ellenőrzését, valamint a gabona és lisztforgalmazást. A rendelet szerint minden cséplőgép vezetője köteles június 30-ig a főszolgabírónál (Tataháza esetében ez Bácsalmáson volt) jelentkezni. A cséplőgép vezetője minden csépelteőről eredménylapot állított ki. A cséplés teljes folyamatát a közellátási miniszter a saját megbízottjaival, valamint a hatóságok útján is ellenőriztethette.

Az 1943-as évből származik egy tudósítás a cséplési időszakban történt szabotázsról. Vajda Márton cséplőgép tulajdonos feljelentést tett ismeretlen tettes ellen lopási ügyben. Július 29-ről 30-ra virradó éjjel a cséplőgépről ellopták a szíjakat. Július 29-én este a cséplőgép munkásai a gépről a szíjakat levéve a magasabb, a cséplőgépen levő meghajtott kerekeken hagyták lógatva. Másnap július 30-án reggel, amikor felébredtek meglepve látták, hogy a szíjakat az éjjel, míg ők aludtak a cséplőgép mellett, ellopták. Máris megállapítást nyert, hogy a lopás az elsötétítés alatt történt, halálbüntetés várt a tolvajra, aki 5 darab szíjat lopott el az alvó munkások mellől.¹⁸⁹

¹⁸⁹ Az ügy folytatásáról nem maradtak fent dokumentumok.

A cséplőgépet mindig a szérún összegyűjtött kazalhoz, vagy ha nagyobb volt, akkor asztaghoz vontatták. A meghajtását egy akkoriban gyártott magyar gyártmányú traktorral a Hofherr-Schranz gépgyárban¹⁹⁰ készült géppel végezték egy hosszú lapos szíjjal. A többi, a rövidebb szíjak a cséplőgép különböző mozgó részeit hajtották, ezért kellett öt darab szíj, ezek nélkül a gép használhatatlan volt.

A háborús elsötétítés ideje alatt történt lopásokat statáriális bíróság tárgyalta, általában halálbüntetés volt az ítélet, amit gyorsított eljárással végre is hajtottak. Ugyanez vonatkozott a gabona gyújtogatásra is, amit a visszafoglalt bácskai községek határában a szerb ellenállók és partizánok gyakran elkövettek ebben az időben. Az elsötétítés, mint fogalom, ma már érthetetlennek tűnik, de akkor az ismétlődő légi támadások miatt este az évszaktól függően egy bizonyos órától reggel napfelkeltéig a házakat, vonatokat, járműveket csak eltakart világítással használták; a házak, vonatok ablakaira elsötétítő függönyt tettek. A szövetséges angol, amerikai bombázók Magyarország felett áthaladva nem csak bombáztak, hanem különböző gyújtóeszközöket – tömegesen leszórt gyújtólapokat, gyújtó léggömböket, gyújtóbombákat – is bevetettek a lábon álló vagy már learatott gabona elpusztítására. Ilyen gyújtó léggömböt találtak 1943. szeptember elején a tataházi határban. A korabeli tudósítás szerint egy angol eredetű gyújtó léggömb ért földet a község határában.

A tudósítás.¹⁹¹

A községi előjáróság jelentette a bácsalmási csendőrségnek, akik intézkedtek, hogy az ellenséges hadieszközt szállítsák át Szegedre. Végül a bácsalmási Légoltalmi Ligának adták át oktatási és gyakorlatozási célra. A gyújtó léggömb mire Tataházánál leereszkedett, már hatástalan volt. Tulajdonképpen 2 db edényből állt, az egyikben a gyújtóanyag volt, a másikban az irányzókészülék. Ezen kívül egy 2-3 m átmérőjű gumi léggömb tartozott hozzá, amely a két tartályt bizonyos ideig a levegőben tartotta.

A Légoltalmi Liga a polgári lakosság védelmére, az egyre erősödő bombázások ellen felállított, védelmi szervezet volt a világháború alatt. 1942-ben kiadott újságjában a *Riadó*-ban képekkel gazdagon illusztrált ismertetőt közölt a mezőgazdasági termények gyújtóbombák és egyéb

¹⁹⁰ Teljes nevén Hofherr-Schranz-Clayton-Shuttleworth Magyar Gépgyári Művek Rt.

¹⁹¹ Felső Bácska, 1943. szeptember 4.

gyújtó eszközök elleni védelemről. A cikk tartalmazza a gyújtó eszközök rövid leírását, főleg a gyújtólapokét, amelyeket a legtöbbször használtak a háború folyamán az ellenséges légierők.

A beszolgáltatási rendeleten felül egy további rendeletben a miniszter közellátási bizottság felállítására kötelezte a községeket is, a városokban ezt már korábban létrehozták. A községekben a bizottság elnöke a községi bíró, tagjainak száma 6-nál kevesebb, 12 főnél több nem lehetett. A tagok egyharmadát a helybéli gazdák közül, egyharmadát a helybéli kereskedők közül hívták meg a testületbe, az utolsó harmad a helybéli viszonyok figyelembevételével került be. A városokban bevezették a jegyrendszert az élelmiszerekre, a községekben az ipari termékek forgalmazását korlátozták, ez különösen a mezőgazdasági termeléshez szükséges ipari nyersanyagok, mint rézgalic (szőlő permetezőszer), petróleum stb. esetében jelentett komoly érvágást a növénytermesztésben és az állattenyésztésben.

Az 1943-as híradásokból a helyzet nem tűnik olyan súlyosnak, legalábbis nem jelent meg a mindennapi életben. A háborús áldozatokra történő utalás a Tataházán népszerű műkedvelő előadásokban jelentek meg. 1943 húsvét vasárnapján műsoros estet tartottak a műkedvelő csoport szervezésében és előadásában a Gyöngyösi-féle vendéglőben, mely zsúfolásig megtelt erre az alkalomra. A műsoron szerepeltek többek közt Marosi Irénke nótái és Gavlicza László táncjelenete. Erről tudósít a Felső Bácska 1943. május 4-én.

— Műkedvelő előadás Tataházán. A tata házi műkedvelő ifjuság húsvét vasárnap és hétfőn úgy erkölcsi, mint anyagi tekintetben nagysikerű műsoros estet rendezett a Gyöngyösi vendéglőben, ahol a terem mindkét nap zsúfolásig megtelt. Marosi Irénke magyar nótái és Gavlicza Lászlóval előadott táncjelenete kivételes sikert arattak. Hatásosan szerepeltek még Ramaz Pirike, Keresztes Juliska, Téglás Ica, Papp Klárka, Mészáros Margitka, Patocska Bőzsike, Blazsanik Margitka, Juhász György és Kalmár Géza. Jurity Ilonkát és Kalmár Imrét is megtapsolta a közönség. A dalárdisták katonanótái Jávor József kántor-tanító vezetésével emelték az est sikerét. Az előadás jövedelméből 198 pengőt az orosz fronton el-tűntnek minősített 3 honvéd családja segélyezésére, 198 pengőt pedig a tűzoltó testület felszerelésére fordítottak. A műsoros est rendezője Merényi Ferenc községi irodatiszt volt.

A Felső Bácska tudósítása.¹⁹²

Nemcsak műkedvelő előadások voltak 1943-ban, hanem október 6-án járási levante lövészversenyt is rendeztek a bácsalmási járás részére. A községi löteret a mai sportpálya déli oldalán, a Bácsalmás felé eső végén építették ki; akkor még nem álltak ott házak, községi legelő volt. Földből golyófogó dombot emeltek a keleti végén, a nyugati végén (a bácsalmási út felől) pár lő állást állítottak fel. Itt rendezték meg a csapat- és az egyéni lövészversenyt a járás levanteoktató kara és levantei részére, a járási főszolgabíró és a járás jegyzői kara által adományozott vándordíjért.

¹⁹² Felső Bácska, 1943. május 4.

A zsűrit Fábíán János, Szöllősy János főjegyző és plébános, valamint az előjáróság vezetői alkották. Verseny után ebéd következett, majd műsoros délután a Levente Egyesület előadásában; végül díjkiosztás Fábíán János községi főjegyző buzdító beszéde kíséretében.

Tataháza 1926-os megalakulása óta az Önkéntes Tűzoltó Egylet látta el a tűzvédelmi feladatokat. A második világháború alatt, főleg aratás idején fokozott készenlétben álltak. A templomtoronyban váltott őrség figyelte a határt, a községháza udvarán, ahol a tűzoltókocsit tartották, egy kétlovas felszerszámozott pár állott készenlétben, hogy bármikor befoghasson a tűzoltókocsiba és a helyszínre vigye a lajtos fogatos tűzoltókocsit. Közel húsz évre rá az újjáalakult helyi tűzoltóság az alábbi tagokból állt.

*Főjegyzők
a tataházi községi tűzoltókról.*

Sor szám	Név	Rank fok.	Polgári foglalk.	Születési év.	Családi állapot	Szolgálati éve	Megkezdett tűzoltó
1.	Kocsis János	pk.	asztalos	1914	nős	1.	1932.
2.	Fekete Márton		kőműves	1900	nős	—	1926
3.	Hunyadi Márton		bogrács	1906	nős	3	1926
4.	Horvath János		szőgyár	1907	nős	2	1926
5.	Horvath János		asztalos	1905	nős	3	1929
6.	Sáros János		földműv.	1907	nős	2	1932
7.	Juhász György		asztalos	1909	—	—	1929
8.	Blasznik Miklós		kőműves	1909	—	—	1932.
9.	Varga Pál		kőműves	1897	nős	3	1932
10.	Varga Miklós		szőlőműv.	1905	nős	3	1932
11.	Varga László		földműv.	1919	nős	1	1943.
12.	Török Márton		bogrács	1909	—	—	1931
13.	Váncsik László		kőműves	1918	nős	—	1943
14.	Sáros János		földműv.	1908	nős	2	1946
15.	Hunyadi József		cipész	1913	nős	—	1946
16.	Papp Ferenc		földműv.	1921	nős	1	1946
17.	Hunyadi János		szőlőműv.	1908	—	—	1946
18.	Böröcs István		földműv.	1920	nős	2	1946
19.	Vörösi Márton		cipész	1913	—	—	1943

1943
95
2850

Az 1946-os tűzoltóság névsora.¹⁹³

¹⁹³ MNL-BKML, V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai, Polgári kori iratok. 1946.

A hadba vonult katonáktól csak szűkszavú erősen cenzúrázott tábori levelező lapok érkeztek. Minden elküldött lapot vagy levelet az adott század erre kijelölt tisztjével láttamoztatni kellett, csak az ő engedélye után lehetett a tábori postára adni. A *Felső-Bácska* című lapban megjelent nyílt levél erre a bizonyíték, amelyet Gida Ádám tataházi honvéd írt az újságnak. A levél szövegéből kitűnik, hogy azt nem ő fogalmazta meg, hanem propaganda céllal készült az otthoniak megnyugtatására, a harci szellem és kitartás biztosítására. Ezt a levelet egy Lenkey nevű zászlós aláírásával engedélyezték elküldeni az újságnak. A levél az 1943. január 13. számban jelent meg.

„Gida Ádám honvéd lapunk régi olvasója, aki most messze orosz földön Tp. [tábori posta] 254/67. szám. teljesíti hazafias kötelességét az alábbi lelkes sorokban számol be 1942 front-karácsonyáról a Felső-Bácska olvasóinak. ... Ma karácsony szent napja. Örülünk is a szent ünnepnek, szívvel, lélekkel. Megkaptuk a karácsonyi ajándékokat, feldísztjük a karácsonyfát vele, sütemény egy-egy csomag szaloncukorka minden honvédnek, meg egy kis ital is hozzá, ünnepelünk mi is. Csendben gondolatban megyünk otthon a bácskai orgonától harsogó, harangzenétől zúgó ájtatos szentmisére. Gondolatban látjuk a sok ájtatos misére menő magyar testvéreinket...

... Jelzik, hogy kész az ebéd. Dermesztő hideg szél vágat a tájon keresztül. Csajkával a kezünkben állunk az ebédkiosztáshoz. A szakácsok is kitesznek magukért. Húslevest, borjúsültet, kartocska pürét (burgonya) osztogatnak. Megvan az ebéd. Össeülnék bajtársainkkal, levelet írunk szeretteinknek, jó barátainknak, had vigye a posta messze a szép hazába. ...

... Jó szívvel gondolunk mi is rájuk erősebben megmarkoljuk puskánkat sziklaszilárd elhatározással mi is helyt állunk itt messze idegenben a barbárizmussal szemben. Megtesszük kötelességünket melyet a sors kijelölt számunkra, hogy egykor hazamehessünk ennek gyümölcsét megláthassuk és érezhessük egy szebb, boldogabb Nagy Magyarországon.”¹⁹⁴

A levél dátuma 1942 karácsonya, az addigi viszonylag enyhe időt egy rendkívül erős lehűlés követte a Szovjetunióban, a „dermesztő hideg szél” meghozta a havazást is. A 2. magyar hadsereg a Don folyó egyik kanyarulatában állomásozott. 1943. január 13-án kerítették be és rohanták le a magyar csapatokat a Vörös Hadsereg alakulatai. A „barbárizmus elleni” harc kemény védekezésbe, majd visszavonulásba fulladt a végtelen hómezőkön, nagyon kevesen jutottak haza Magyarországra. Gida Ádám neve 1944-ben, mint méhésztész szerepel a *Felső-Bácskában*. A hirdetés így szól:

„Gida Ádám kertgazdasága és méznád feldolgozó üzeme Tataháza, Bácska.

Sumac méznád magot nagyban és kicsiben

Hengerpréseket kézi és gépi meghajtással

5 q eredeti akácméz eladó

Nádszirup kistételben eladó.”¹⁹⁵

Akik még emlékeznek rá és személyesen is ismerték Gida Ádámot, azok szerint a foglalkozása cipész (suszter) volt. A háborús időkben számos jótékonyági akciót indítottak, azaz békésebb hangvételű cikkek, felhívások is megjelentek az újságokban. „Dr. Deák Leó Bács-Bodrog vármegye főispánja családi birtokából melyet egy öt és egy hét gyermekes családfőnek adott haszonbérbe, kihasított egy részt és azt felajánlotta kettő mátételki és három tataházi családnak egy évre díjmentesen,

¹⁹⁴ Felső-Bácska, 1943. január 13.

¹⁹⁵ Felső Bácska, 1944. szeptember 20.

akiknek kenyérkeresőjük az orosz harctéren küzd.”¹⁹⁶ A propaganda célzattal készült írást követendő példának, felhívásnak szánták, a háborús idők nehézségeinek enyhítésére. A hír igazságtartalmát ma már nehéz eldönteni. Deák Leónak valóban volt birtoka a mátételki határban, azaz elvileg megtehetette a felajánlást; az azonban tény, hogy a község történetében az addig eltelt 180 év alatt nem volt példa arra, hogy egy jómódú gazda egy négyszögöl földet ingyen használatra átengedett volna egy rászorulóknak. Deák Leó foglalkozására nézve ügyvéd volt.

Zomborban élt és a két világháború között a délvidéki magyarok érdekeit képviselte, úgy a hétköznapi, mint a politikai életben. Makacs, kitartó embert volt, nem örvendett népszerűségnek a Jugoszláv Királyság hatalmasai előtt. Amíg lehetett részt vett a politikában, mint a délvidéki magyar párt vezetője, a királyi diktatúra bevezetése után az 1930-as években a nemzeti pártokat betiltották. Délvidék visszacsatolása után ismét politikai szerepet vállalt az újraegyesített Bács-Bodrog vármegyében. 1944. október 8-án a zombori vármegyeháza kiürítésekor ő is elhagyta Zombort és a háború végéig Budapesten tartózkodott. 1945. április elején Zomborba szállították, majd az újvidéki törvényszék, mint háborús bűnöst, halálra ítélte és kivégezték. Bűne az volt, hogy az 1942 januári újvidéki razziák során elkövetett gyilkosságokat nem akadályozta meg, mint a megye akkori főispánja felelős volt értük. A bevonuló jugoszláv partizán hatalom felelőssé tette az Újvidéken 1942-ben történő vérengzésekért, ezért háborús bűnösnek ítélték el.

A tataházi honvédek háború alatti helytállásáról a *Honvédségi Közlöny* 1940-44-es számaiban rendszeresen közölte a kitüntetettek névsorát, amelyben tataházi katonák is voltak.

„A magyar királyi VIII. honvédhadtest parancsnoka a Szovjet elleni hadműveletek alkalmából a legfelsőbb Hadúr (vitész nagybányai Horthy Miklós kormányzó) nevében:

Az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért a Magyar Bronz Vitézségi Érmét adományozta:

Csorba Márton sz.: 1906. Tataháza, an.: Török Julianna,

Pintér Ferenc sz.: 1920. Tataháza, an.: Szabó Rozália,

Szabó Miklós sz.: 1917. Tataháza, an.: Borsodi Julianna tartalékos honvéd címzetes őrvezetőnek.

A 3. honvéd gazdasági tiszteknél, tartalékos gazdasági zászlósokká lépteti elő 1940. november 20-i ranggal a következő karpaszományos őrmestereket:

Papp István sz.: 1916. Tataháza, an.: Tettinger Katalin,

Varga István sz.: 1920. Tataháza, an.: Kosityák Margit. A nevezettek eddig tartalékos karpaszományos őrmesterek és címzetes őrmesterek voltak.”

A Debrecenbe hazatérő tataházi magyar hadifoglyok listája a foksányi (Románia) táborból: Molnár Antal, Deák Ferenc, Szabó István, Kazinczi Lajos, Kovács Ferenc, Rezsneki József, Kazinczi Mihály. A Máramaros-szigetre érkezett 2 000 fő hadi fogoly közül tataházi: Pálincás József, Sternák István. Ekkor hadifogságban volt Jávor József zászlós, kántortanító.

A háborús körülmények, főleg az élelmiszerellátás, súlyosan érintette a városi lakosságot, akik ki voltak szolgáltatva az elosztás kényszerének. 1942 februárjában a hatósági jegyre adható kenyér fejadag 20 dkg volt naponta. Ezen kívül minden élelmiszert csak jegyre lehetett kapni,

¹⁹⁶ Felső Bácska, 1944. január 27.

ha egyáltalán volt mit árulni. A vidék ellátása egyszerűbb volt, a szigorodó beszolgáltatások ellenére is maradt elegendő készlet a lakosságnál az önellátásra. A község működése az utolsó háborús évben, 1944-ben a szokott mederben folyt, hiszen a harci cselekmények még távol, a keleti határoknál folytak. Az egyre szaporodó katonai behívók ellenére a mezőgazdasági munkák a szokásos módon haladtak. A közigazgatás végezte munkáját, erről tanúskodnak az 1944-es Háztartási Napló bejegyzések a községi alkalmazottak munkabéréről. Dr. Szilágyi István községi orvos fizetése, a tisztviselők fizetése, a községi kiadások felsorolása – telefondíj, áramdíj az iskolának, községházának, közvilágításra, a kéményseprő díja, községi közmunkára, mezőőr díja, apaállat gondozás, községi rendőrök díja és a községi bevételek: földbérletek a községi földek után, borforgalmi adó, húsfogyasztási adó, községi pótagó, általános kereskedelmi adó.¹⁹⁷

Tataháza község ingatlanok törzskönyve 1944. évben.

„Földek:

Szérűskert - szántó		670 négyszögöl
Nagysemlényi dűlő – legelő	91 kh.	530 négyszögöl
Kúriák dűlő --erdő		554 négyszögöl
Szőlőföld dűlő		1 264 négyszögöl
Marhaállás	2 kh.	942 négyszögöl
Szőlőföld - szántó		616 négyszögöl
Kukoricaföld - legelő		1 575 négyszögöl
Kertészlak - faiskola	1 kh.	1 162 négyszögöl
Rétalja - sertésállás	4 kh.	147 négyszögöl
Sertéslegelő	5 kh.	1 070 négyszögöl
Összesen:	103 kh.	8 530 négyszögöl – értéke: 110 000 pengő

Épületek:

Javadalmi épületek:

tanítói lakás	414 négyszögöl	3 000 pengő becsült érték
kántor lakás és iskola	270 négyszögöl	15 000 pengő becsült érték
tanító lakás és iskola	428 négyszögöl	18 000 pengő becsült érték
jegyzői lakás	334 négyszögöl	13 000 pengő becsült érték
mindösszesen föld + épületek =		159 000 pengő

Tataháza 1944. december 31.

Fábián János
főjegyző

Bényi József
bíró”¹⁹⁸

Az 1944 év eseményeiről talán a legérdekesebb feljegyzést Szöllősy János tataházi esperes-plébános írása.

„1943 kimondottan nehéz esztendő. Veszik-hullik a magyar idegen földön. Vészes hírek jönnek különféle frontokról. Mindig több és több a könnyes szem. Igyekezzünk a Jó Istennél vigaszt és erőt találni.

1944. Kritikus esztendő! A háború mindig közelebb és közelebb kerül hozzánk.

1944. március 19. Szt. József napja a férfiak napja. Mintha megérezték volna a nagy veszedelmet s, hogy mennyire szükséges az Isten közelléte 238-an járultak a szent gyónáshoz és az áldozáshoz.

¹⁹⁷ MNL-BKML V. 382. b Tataháza Nagyközség iratai. Külön kezelt közigazgatási iratok, 1944.

¹⁹⁸ Uo. Községi ingatlanok törzskönyve.

Lelki szempontból gyönyörű nap volt, de ugyanez a nap nagy lealáztatottságot hozott ránk, magyarokra. Ekkor szálltak meg bennünket a németek. Egyik hívem meg is jegyezte, hogy talán azért volt ilyen sok férfi áldozó, mivel gondolták, hogy utoljára járulhattak közösen az Úr asztalához. Ezután már gyorsan peregnek az események. A nyilasok hazaáruló módon együtt dolgoznak, jobban mondván bomlasztanak drága hazánkban. Mindig jobban beleviszük nemzetünket az esztelen háborúba. Pedig minden józaneszű ember láthatja, hogy ez a nemzet szörnyű tragédiájához vezet.

1944. nagyhétfőjén megjelennek felettünk – válaszként ostoba vezetőink esztelenségére – az amerikai bombázók óriási tömege több hullámban, s ekkor kapott először Budapest ízelítőt a borzalmakból. E nap folyamán két ízben fordult elő, hogy a liberátorok visszafelé jövet szabadulni akarván terhüktől határunkra nagyobb méretű bombákat szórtak le. Életben nem esett kár. Tüske (Rókus) István tanyáján kisebb sérülések estek, azonban a földön hatalmas gránát tölcser keletkezett. Ez a nyár ezután állandó légiriadók jegyében múlt el. Sok nehéz nap – sok nehéz éjszaka.

Szeptemberben megindultak a menekülések Bánátból és Bácskából. A svábság óriási kocsi sorokban megy át községünkön éjjel-nappal. A közhivatalok, alakulatok szintén.

Október 15-én délután elhangzik a kormányzó úr békekiáltványa, végre remény tölti be lelkünket.

>>Honvédek! // Hőn szeretett hazánk szívében folyó pusztító harctól, a küzdő erőket számbavéve, immár döntő, az országra nézve kedvező fordulatot nem várok. Ezért elhatároztam, hogy fegyverszünetet kérek. Mint a fegyveres hatalom legfőbb hadura, felszólítalak benneteket, hogy honvédeskütkhöz híven, hűséggel és feltétlen engedelmisséggel teljesítsétek előljáró parancsnokaitok útján kiadott parancsaimat. További létünk attól függ, hogy a honvédség minden tagja e súlyos helyzetben kötelességtudó és végsőig menő fegyelmezett magatartást tanúsítson. // Horthy s.k. // Csataj s. k.<<

Jól emlékszem: Pásztor János hívemet temettük, s olyan bizakodás ült a szemekben mindenütt, hogy majd csak béke lesz, azonban az eszeveszett Szálasiék szembe helyezkedve a kormányzói rendelkezéssel teljesen a németek mellé állnak sok keserűségére szegény hazánkban, szegény népünkre sok-sok gyötrelmet.

Október 18-án szerdán kora reggel jön hozzám a község jegyzője és engem kérdez: doboltassa-e körül a községben, hogy meneküljünk nyugat felé? Határozottan nemmel feleltem. Ennek semmi értelme. Lelkileg, testileg és anyagilag lerongyolódunk, s úgy kerülünk vissza esetleg tönkretett házainkba. A jó Isten kegyelmében is kell bízni, de még jó híreket hallottunk az oroszokról is akik békés szándékkal vannak az otthon maradt lakossággal, sőt az egyházakkal is. Vezető jegyző (Fábián János!) elfogadta az érveléseimet s maradtunk. Hála a jó Istennek, hogy maradtunk.

Október 19. csütörtök: Mivel értesültem, hogy Mélykútról elmenekültek az összes kollégák, átmentem délelőtt gondolván, hogy esetleg vannak súlyos betegek kiket el kellene látni szentségekkel vagy talán temetni is kellene. Azonban nagy megnyugvásomra szerdán este visszatértek a káplánok. Úgy tudom Kalocsán kaptak utasítást, hogy térjenek vissza állomáshelyükre.

Október 21. szombat: Az orosz sereg Baja felől a bácsbokodi úton közeledik Mátételke és Tataháza felé. Valami kis magyar alakulat vette fel a harcot Mátételkén túl. Reggeltől délután 3 óráig állandó a lövöldözés. Mélykútról felettünk lödöztek a magyar tüzérek az oroszok felé. Azok pedig viszont. Gépfegyver s gyalogsági fegyvergolyók állandóan becsapódtak a mi községünkbe is. Délután 3 órakor megtartom a szokásos szombati litániát, de csak én voltam s a kántor helyettes.

Kevéssel litánia után Mátételke felől érkezett hozzánk egy kis magyar tank (Botond) 30-40 katona és egy nyilas őrnagy.

Elég esztelenül felveszi a harcot az előretörő óriási sereggel. A Botondot a templom előtt állítja fel és máris kezd lőni észak felé. Természetesen lett erre egy rendes koncert, úgy egy óráig tartott. Egy orosz gránát vagy akna telibe találta a templomunkat is a homlokzatán.”¹⁹⁹

Itt vége szakad az írásnak, a további eseményekről már más forrásból szereztünk tudomást. A plébános úr visszaemlékezésével kapcsolatban egy kétely azért felmerülhet valakiben. A kitelepítés kérdésének tárgyalásakor – Fábián főjegyzővel – tett megjegyzése az oroszokról hiteltelennek tűnik. Pontosán úgy nyilatkozott *„de még jó híreket hallottunk az oroszokról is, akik békés szándékkal vannak az otthon maradt lakossággal, sőt az egyházakkal is.”* A szovjet csapatokat megelőzte a rossz hírük, ami aztán igaznak bizonyult. A *Historia domus* jóval az események lezajlása után írták, így a szerző utólag megszépítette a saját szerepét az eseményekben.²⁰⁰ A kitelepítéssel kapcsolatos meglátása, amit a főjegyzővel közölt, korrekt és előrelátó volt, ezt ő elfogadta. Fábián Jánost a kiürítési parancs kihirdetésére hivatalból kötelezték, amit aztán a lakosság tiltakozására a plébános úr véleménye alapján nem hajtottak végre, ezért ő maga is a községben maradt.

¹⁹⁹ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár V. 121. Tataháza Plébánia iratai. *Historia domus*, Szöllősy János, 1943-1944.

²⁰⁰ A község körüli harcok leírása és az azt megelőző idők krónikája azonban abszolút hiteles.

IX. A SZOVJET MEGSZÁLLÁSTÓL 1949-IG, A NÉPKÖZTÁRSASÁG KIKIÁLTÁSÁIG

„Tataháza 1944. október 22-én szabadult fel a német fasizmus alól. 1944. október 20-án a volt községi fasiszta főjegyző, név szerint Fábián János összehívatta a község lakosságát a község házára. Utasításokat adott arra, hogy 21-én az összes nagy jószágot, érttem alatta szarvasmarha állományt, sertés állományt, lovaskocsit felpakolva családostól, gyerekestől együtt és hagyják el Tataházát, mert jönnek az oroszok. Ez a kijelentés a község dolgozó népét megrendítette. Utána este csoportos gyülekezés történt utcákon, házaknál és másnap újra bejöttünk a község házára. Délután 1 órakor a község dolgozói kijelentették, hogy nem hajlandók a községet elhagyni, hanem megvárják a szovjet csapatokat. Ennek kezdeményezője Herczeg Nándor (köztisztviselőként álló kereskedő!). A nevezett akkor is és most is Pártonkízüli személy. De olyan ember, aki hazáját szereti. De azért néhányan elmentek kocsikkal, pl. Vajda Márton 400 kh.-as kulák családjával együtt (többé nem is tértek vissza Tataházára, Jánoshalmán telepedtek le!) Tüske János 200 kh.-as kulák és még néhányan.”²⁰¹

A levélben szereplő dátumok nem pontosak, mert október 21-én már harcok folytak a község területén és akkor már mindenki elbújt valami biztonságosabb helyre. Valószínűleg két nappal azelőtt történhetett meg az említett tiltakozó akció. A községben folyó harcokról és történésekről az orosz megszállás történetéről készült egy felvétel Szarvas Lászlóné Szilágyi Zsuzsanna 86 éves tanárnővel, a helybéli körzeti orvos lányával, aki akkor 10 éves volt: „1944. október 21-én szombaton tüzéségi tűz árasztotta el a községet a reggeli óráktól kezdve. Házakat is ért találat, az egyik a templomtorony sarkát találta el, a másik Tüske János házát, a harmadik az orvosi rendelő házát, ahol ők laktak, de szerencsére csak egy ajtótokot talált el.

Délelőtt megjelent 30 magyar katona a templom előtt és az orvosi lakásig bezárólag az út két oldalán lévő árokban tüzelőállást foglaltak. Egy rövid tűzharc után kiugráltak az árokból és a főutcán továbbszaladtak Mélykút felé, ott újra az árokba feküdtek és tovább lőttek Mélykút irányába. Közülük két katona beugrott a Tüske János bácsi házába és civil ruhába öltöztek át. Az egyik közülük aztán ott maradt Tataházán, ide nőült később. (Balla Pál) A másik elmenekült Mélykút irányába. Éjfélkor jelentek meg az orosz katonák az orvosi lakásnál, mi az ágy alatt voltunk elbújva a testvéreimmel. Édesanyám kinyitotta az ajtót és két orosz katona jött be. Bizonyára már érdeklődtek, hogy hol lakik a doktor, mert orvosságot kértek, maláriások voltak. Édesanyám bajai bunyevác lány volt, tudott velük beszélni, adott is nekik sulfadint apám gyógyszer készletéből.

Másnap az orosz katonaoorvos elfoglalta a rendelőt, Szásának hívták, és ott rendelt az orosz katonának. A katonák járták a falut és ahol lehetett, mindent elemeltek. A Fábián jegyző felesége kint állt az utcán, a kezéről lecsatolták a karórát és elvették. Ahol lányt találtak, azokat hajkurászták. Sajnos voltak a falunkban olyan nők is, akik az orosz katonákat informálták, hogy hol és kiktől lehet zabrálni, illetve a falu jobb módú lakosainál szolgáló ruszin lányokhoz is vitték őket, hogy ki tudja elégíteni aljas ösztöneiket. Volt olyan eset is, ahol a megtámadott nő segítségére siető férfi felsőtestébe szúrták a kézfegyvereiket. Minket nem bántottak meséli Szarvas Lászlóné. Az orosz orvos és a segédje egy kozák katona ott aludtak az orvosi házban, de állandó őrség volt a házhoz rendelve.”

²⁰¹ MNL-BKML XXXI. 1. 3. Tataháza nagyközség MDP, MSZMP iratai. 14 évvel később így látta ezt a község MSZMP titkára, Mészáros János. A levelet az MSZMP megyei lapjának szerkesztőségéhez, Nagy Józsefnek címezte.

Viszont Kovács Julianna, majd később Varga Jánosné a Szilágyi családnál volt cseléd és akit, mint akkor kamasz lányt rejtegették a megszálló katonák szeme elől. Volt olyan is, hogy a kismama a pár hetes csecsemőjével a határba menekült, és a szárkúpban vészelte át ezeket a vészterhes napokat. A községben nem volt áram, mert a bajai hidat lebombázták és a komlói erőműből jövő vezetékek, amelyek a hídra voltak felszerelve, leszakadtak. Nálunk petróleumlámpával világítottunk. A mátételki Willmann majort teljesen kifosztották és utána ott gyűjtötték össze a környéken elrabolt lovakat, szarvasmarhákat, takarmányt, élelmiszert, ez egy raktár-bázis volt nekik. Édesapám hadifogságban volt, így édesanyám, aki az asszisztense volt, látta el az orvosi teendőket a faluban. A környéken csak Bácsalmáson volt orvos.

A harci cselekmények utólagos rekonstruálása során a következő kép alakult ki. A szovjet hadsereg Bácsbokod felől érkező egységei tulajdonképpen harapófogóba zárták Mátételke és Tataháza községeket. A hátrahagyott honvéd alakulatot mintegy 70 főt, kettéosztották a két falu védelmére. Az erősödő nyomás miatt mindkét csapat hátrálni kezdett, végül Tataházánál, a falu mátételki felőli végén fogságba estek a késő esti órákban. Éjfélkor mindkét községet megszállták. Ezért tartják október 22-t a megszállás kezdetének, mert bár 21-én elkezdődtek a harcok, de 22-én értek véget. A szovjet hadsereg részéről a 2. ukrán front katonái vettek részt a harcokban, akik a Bácsalmás-Baja vasútvonal mentén délkeleti irányból ék alakban előre törve foglalták el Baját. Az előrenyomulás során az arcvonál mögötti elmaradt területeket és településeket október 20-22-én foglalták el, így biztosították az első vonalban harcoló csapatokat.

Az 1944 őszi harcoknak és az utána következő megtorlásoknak áldozatul esettek névsora:
 1944. október 21. Kondász Péter honvéd Kiskunhalas, róm.kat. 23 éves; Kondász Ferenc és Kámár Viktória fia; halál oka: ütközet közben több golyó találta el és elvérzett; temetve:
 1944. október 24. Szöllősy János plébános. 1944. október 21. Juhász Gergely honvéd Kunszentmiklós, református, 24 éves; Juhász András és Burián Anna fia.
 1944. október 22. Kovács József, tataházi; Tüske Julianna férje; halál oka: agyonlövés, a határban találták, több lövéstől elvérzett.

Horváth Magdolna, Tataháza, 48 éves; halál oka: önakasztás; Kisa János neje megijedt a bevonuló seregtől és elmezavarában tette.

Az 1945-ös halotti anyakönyvben visszamenőleg dátumozva:

3. sorszámon 1944. november 14. Szabó Antal honvéd tizedes, róm.kat. 25 éves; Szabó Péter és Borsódi Júlia fia; halál oka: fejlövés, temetve 1945. január 22. Tataháza. Megjegyzés: hősi halált halt az érsekcsanádi határban, s csak most akadtak rá a tetemére. Honvédtársa szerint 1944. november 14-én ment felderítésre és nem tért vissza. 15. sorszámon 1945. június 8. Tüske István 16 éves elhunyt Tüske Vince és Bánoczki Ágnes fia; földműves, róm.kat.; halál oka: agyalapi törés. A megjegyzés rovatban: Orosz verte fejbe pisztollyal és eszméletét veszítve halt meg a kiskunhalasi kórházban. A bácsalmási orosz parancsnokság engedélyével temettük el. Temetve 1945. július 1. Szöllősy János plébános.²⁰² Rádi Imre honvéd a magyar királyi harckocsizó ezred II. zászlóaljának 5. századában; Szülők: Rádi Imre és Szatmári Terézia, született: 1922. szept. 6. Szank – Pest megye; halál oka: ütközetben szenvedett tüdő és fejlövést, ideje: 1944. október 21.; Mátételki temetőben eltemetve. Bundzsák János sekrestyés-harangozó; Szabó Franciska férje – mátételki lakos, 38 éves; halál oka: fejlövés; A mátételki határban folyó csatározások alatt legeltetés közben érte a halálos lövés.²⁰³

A Tataháza közelében lezajlott harcoknak több halálos áldozata is volt, őket a környező falvakban – a holttesteket Bácsbokodra szállították – anyakönyvezték. A Baja felé Bácsbokodon keresztül vonuló szovjet csapatok már 1944. október 20-án összeütközésbe kerültek a magyar honvéd csapatokkal a mátételki út elején. A harcokban elesett hősi halottak nevei, akiket azonosítottak 1944. október 20-i bejegyzéssel.

Jerena László napszámos, Felsőkalocsa, Máramaros megye, görög-katolikus, 1921. aug. 13.

Baksa István napszámos, Szentetornya, róm. kat. 1913. márc. 24.

Takács János, napszámos, Újpest, róm. kat. 1907. nov. 25. Temetve: okt. 22.

Újj János fémcsiszoló, Budapest, róm. kat. 1911. márc. 17. az. szám: 3010110340; Temetve: okt. 22.

Stöcker Ernő BESZKART alkalmazott, Budapest, róm. kat. 1911. az. szám: 300011691; Temetve: okt. 22.

Szamos Béla cipész, Budapest, róm. kat. 1911. febr. 21. az. szám: 3005110169; Temetve: okt. 22.

Békés Ferenc kőműves, Ercsi, róm. kat. 1915. febr. 8.

Kiss Imre hentes, Nyúlfa, róm. kat. 1914. okt. 21. az. szám: 0927140099; Temetve: okt. 22.

Szijaártó Gyula őrvez., Pesthidegkút, róm. kat. 1914. szept. 8. az. szám: 2427190113; Temetve: okt. 22.

Hlozsán Sándor gyári munkás, Dunaegyháza, evangélikus, az. szám: 1515200027; Temetve: okt. 22.²⁰⁴

Utólagosan Poór Antal plébános a következő bejegyzést tette. „A fenti 52-62 számú halálesetek a náluk talált írások, igazolványok alapján íratlak be. Ugyanakkor még 5 halott katonát temettem el, akiknek azonban a személyazonosságát nem lehetett megállapítani. Utólag az ötből még kettőnek a személyazonossága nyert megállapítást, akik 83-84/1944 halotti anyakönyvi sorszámon vannak bejegyezve. 1944. okt. 20.

Leibovitz Gyula tizedes, Csillaghegy, róm. kat. 1912. szept. 16.

Smetana László erdőmunkás, Újvidék, róm. kat. 1922. okt. 7.”²⁰⁵

²⁰² A tataházi római katolikus plébánia 1944-45-ös halotti anyakönyvéből.

²⁰³ A mátételki plébánia 1944. október havi halotti anyakönyvi bejegyzései.

²⁰⁴ A bácsbokodi római katolikus plébánia 1944 évi halotti anyakönyvéből.

²⁰⁵ Uo.

Végül is a 12 ismert nevű mellett, 3 ismeretlen katona, összesen 15 ember veszett el a harcokban Bácsbokod mellett. A bácsbokodi temetőben temette el őket 1944. október 22-én a helybéli plébános, Poór Antal. A halál okaként minden esetben „*harctéri lövés*”-t jelöltek meg.

1944. november 9-én éjszaka a tanyájáról hurcolták el Juhász Gyula tataházi földbirtokost Bácsalmásra a régi jegyzői házba. Itt tartották fogva őt és Pásztor Lajos tataházi földbirtokost is. Valószínűleg november 20-án gyilkolták meg és temették el őket a bácsalmási kálvária dombon. A gyilkosság oka máig nem tisztázott.²⁰⁶

A két világháború következményeképpen Tataházát három ország hadserege taposta végig. 1918-21 között a Szerb-Horvát-Szlovén királyság hadserege szállta meg és fosztogatott, 1944-ben a Harmadik Birodalom katonái jártak erre, bár ők különösebb kárt nem okoztak, végül a Vörös Hadsereg szállta meg és garázdálkodott, fosztogatott. Ezek után állt újra talpra a község, de a békés újrakezdés helyett a káosz, bosszúállás, gyűlölködés évei következtek.

A harci cselekmények befejezése után a község a Vörös Hadsereg katonai közigazgatása alá került. Mint megszállt terület mindenben a katonai parancsnokság utasításait kellett végrehajtani. Tataháza a mátételki újmajori kapitány hatáskörébe tartozott. 1944. november 5. óta a község férfi lakossága a lófogatokkal ide járt munkába, vagy ahogy azt oroszul mondják robotba. A mátételki határban fekvő Willmann és Deák birtokokon az orosz haderő gyűjtőtábort létesített, ahol az előrenyomulásuk során a lakosságtól elvett lovakat és ingóságokat gyűjtötték össze. A lovakat az állapotuk feljavítása után továbbították a frontvonalhoz. A telep parancsnoka Troschin őrnagy volt. Érdemes megemlíteni, hogy Tüske Gergely birtokos Fadel nevű lova három alkalommal is megszökött az oroszoktól.

A községi előjáróság minden tagja a későbbi kommunista propaganda híresztelése ellenére, nem menekült el, hanem igyekezett végrehajtani a Vörös Hadsereg parancsnoksága és a bácsalmási járási fősolgabíróság utasításait. A község a teljes kiszolgáltatottság állapotába került, ami egyet jelentett a lakosság munkaerejének és anyagi javainak kifosztásával. A községi bíró Tüske Ferenc – az 1918-as szerb megszálláskor is egy Tüske Ferenc volt a bíró – a főjegyző Fábián János volt. Az állandó katonai jelenlét mellett a parancsok végrehajtása volt az egyetlen járható út. A „*felszabadítás*”, mint fogalom már a kommunista párt uralma alatt került be a közhasználatba. Egy volt vezérkari tiszt visszaemlékezésében csak „*gépesített tatárjárásnak*” minősítette az 1944-45-ös eseményeket. Az egész hadművelet alatt a hadsereg teljes ellátását helyben szerzett javakkal oldották meg. A fennmaradt községi iratokat ennek ismeretében kell értékelni. A községi testületi ülések jegyzőkönyvei 1944. augusztus 17. és 1945. április 28-a között elvesztek, bár a testület biztosan ülésezett ebben az időszakban. Az 1944-45-ös hiányzó testületi jegyzőkönyveket pótolja a bácsalmási járás főjegyzőjének irataiban megmaradt levelezés a község előjárósága és a főjegyző között. A legkorábbi dátum a fentiekben említett 1944. november 5. a megszállás kezdete után 14 nappal, már megkezdődött a kényszermunkára, robotba hajtás. Nemcsak a mátételki lókorházba kellett robotba járni, hanem még Bajára is berendelték a tataházi embereket.

²⁰⁶ Dr. Sövény Mihály: Sötét napok Bácsalmáson 1944 novemberében. 2004.

Íme az 1945. február 2-án kelt levél szó szerinti másolata:

„A bácsalmási járás főszolgabírájától.

Vezető jegyző Úrnak, Tataháza.

Az orosz katonai parancsnokság rendeletére felhívom vezető jegyző urat, hogy holnap február 3-án reggel 7 órára a községháza udvarára állítson elő 70 jól öltözött munkást lehet benne néhány nő is, akik 20 lapáttal és 8-10 napi élelemmel szerelendők fel. Nevezettek Baján a Duna-parton történendő szénrakási munkálatoknál lesznek foglalkoztatva. Tataháza megvárja a bácsalmási és mátételkei munkásokat és Tataházáról együttesen fognak Bajára menni. Visszatartandók a már előbb megrendelt 30 kocsi a munkások megérkezéséig, hogy a munkások poggyásza ezekre fejrakható legyen és utána a munkásokkal együtt fognak Bajára indulni.

Bácsalmás 1945. február 2.

Dr. Székely Sándor, főszolgabíró

Mielőtt a levél Tataházára ért, telefonon le lett adva a szöveg az ügy sürgősségére való tekintettel. A levél oldalán széljegyzetben a következő kézzel írott szöveg olvasható, melyet valószínűleg utólag írtak rá: *„Távbeszélőn vette Vécsey Dezső mátételkei főjegyző továbbítás végett 1945. február 2. 19,50-kor.”*²⁰⁷

Tataháza községnek ekkor 1917 lakosa volt 1941-ben, 1945-ben kb. 100 fővel kevesebb, ha leszámítjuk azokat, akik akkor még katonai szolgálatot teljesítettek, vagy hadifogságban voltak. A levél mellé tűzött íráson ez áll: Bácsalmás 100, Katymár 100, Madaras 150, Tataháza 70, Kunbaja 50, Mátételke 50. Összesen 520 főt rendeltek ki a járásból Bajára a 8-10 napos munkára. Másnap 1945. február 3-án a következő szövegű levél ment Bácsalmásra a főszolgabíróhoz.

„Tataháza község elöljáróságától

Tárgy: Újmajori kapitány, kötőfék, lapát, seprő, kocsi és ember igénylése

38/1945.szám

Nagyságos Főszolgabíró Úr!

Tisztelettel jelentem, hogy ma délután 4 órakor az Újmajori kapitány megjelent az elöljáróság előtt és a következő kívánságait adta elő:

- 1. Azonnal 40 ember útnak indítandó Dr. Willmann mátételkei gazdaságába 5 napra lóápolónak.*
- 2. 10 kocsi 4-én reggel ugyancsak ott jelenjen meg.*
- 3. 300 darab kötőfék a lehető legrövidebb idő alatt beszerzendő és az Újmajori gazdaságba szállítandó.*
- 4. 100 db falapát,*
- 5. 100 db seprő.*

Először is a mátételkei gazdaság közigazgatásilag nem tartozik Tataháza községhez. Tataháza község csak éppen úgy szomszéd, mint Bácsalmás, mint Bácsbokod, mint Felsőszentiván, mint Jánoshalma.

ad. 1. A férfi lakosság 1944. évi október hó 5. óta (november 5, elírás lehet!) szünet nélkül igen rövid felváltással, állandóan mátételkei gazdaságokban dolgozott. A lakosság igénybevétele a mátételkei parancsnokság útján történt. Az utóbbi időben a mátételkei gazdaságoknak túligénylése következtében a község orvoslásért a járási orosz katonai parancsnoksághoz fordul, aki kb. 8 nap óta észrevehető könnyítést foganatosított.

²⁰⁷ MNL-BKML 421. a. A bácsalmási járás főjegyzőjének iratai. Közigazgatási iratok, 37/1945.

Főszolgabíró úrnak tegnapi rendelkezésére viszont az összes lófogat és férfi lakosság a mai napon Bajára lett indítva. E szerint az első pont alatti igénylés az előjáróság részéről kielégíthetetlen.

ad. 2. Válasz az előbbi ponttal

ad. 3. Múlt év novembere óta a község lakossága 600 db kötőféket vagy kötőféknek való anyagot szállított le. Kötőféknek alkalmas anyaggal a község lakossága nem rendelkezik, vagyis még a ruhaszárító kötelek igénybevétele is megtörtént.

ad. 4. A község lakossága 450 falapátot már leszállított.

ad. 5. Seprőt eddig Mátételke község szállította le, úgy, hogy seprőt esetleg tudnánk szállítani. Mátételke község önálló község, s mint ilyen a járásnak egyik községe. Tekintve, hogy az orosz haderő igényli, ezért a terhek egyenlő arányban volnának megosztandók valamilyen kulcs alapján az egyes községek között.

Első teendő az volna, hogy jelentésem alapján Főszolgabíró Úr tájékoztatná a járási orosz katonai parancsnokságot, aki kellő mérlegelés alá venné és csak is az ő engedélyével volna a szükséglet kielégíthető. Végül jelentem, hogy az Újmajori kapitány kijelentése szerint a dr. Willmann gazdaság körzetébe a 25 km-en belüli községek tartoznak. Ha ez valóban megfelel, akkor a jánoshalmi járásból Mélykút, Jánoshalma, Rém és Borota is oda tartozik. A bajai járásból Felsőszentiván, Csávoly és Bácsbokod községek. Az ügy sürgősségére való tekintettel kérem Főszolgabíró Úr szíves intézkedését.

Tataházán 1945. évi február hó 3-án.

Fábián János sk. aláírás, vezető jegyző.”²⁰⁸

A főszolgabíró természetesen megkapta a levelet, és mint gondos bürokrata iktatta és látta-mozta is a 43/1945 szám alatt. Érkezett 1945. II. 5-én. „Int. Letárgyalva a katonai parancsnoksággal. Intézkedés közölve telefonon. Irrattár Bácsalmás 945 II/5. Dr. Székely sk. aláírás.”²⁰⁹ Az egyre fokozódó kiszolgáltatottság miatt a községi főjegyző még aznap egy másik levelet is írt a járási főszolgabírónak, amelyben kilátásba helyezi, hogy az egész előjáróság a „tisztségük elhagyására törekednek”. Kéri, működjön közre a tekintetben, hogy legsürgősebben két orosz csendőrt vagy katonát kapjon a község, akik a helyszíni tényállások alapján tájékoztatni tudják az orosz parancsnokságot. Karhatalom nélkül képtelenek munkába állítani a polgári lakosságot. A hátulján a főszolgabíró bejegyzései olvashatók: „Érkezett 1945. II. 3. [még aznap, amikor írták] 38/kig. 945. számon Int. Az orosz katonai parancsnoksággal megbeszélve. Nemleges válasz telefonon Fábián főjegyzővel közölve. Irrattár: Bácsalmás 1945.febr. 5. Dr. Székely.”²¹⁰

A levelezés következő fokozatában újra előadja a községi főjegyző, hogy az állandó 1944. november 5-e óta tartó fokozott igénybevétel miatt az emberek ruházata, lábbelije, kocsijai, lovai tönkremennek. A nagyszámú igénylés miatt már a szegény lakosságot a többször is emlegetett „nincsteleneket” is mozgósítani kellett. A lakosság a lázadás szélén áll, többen megtagadták a munkát. „Az előjáróság megfelelő fegyveres erő nélkül tovább már nem tudja a munkába szólítást eszközölni.” Mire a válasz ugyanaz, mint az előző levélben – nemleges – tehát minden maradt a régiben. Újabb mozgósítások robotra az orosz katonai parancsnokság rendeletére újabb 40 ember 12 hámmal felszerelt ló az újmajori lókorházba Troschin őrnagyhoz jelentkezen.

²⁰⁸ MNL-BKML IV. 421. a. A bácsalmási járás főjegyzőjének iratai. Közigazgatási iratok 43/1945.

²⁰⁹ Uo.

²¹⁰ Uo.

Miután minden támogatási kérelem eredménytelen maradt, az előjáróság más módszerekhez folyamodott. Ha nincs orosz csendőr vagy katona, akkor az elégedetlenkedők közül a hangadókat feljelentették a főszolgabírói hivatalnál. Például: „*Petrekanics Antal 44 éves róm.kat. kovács mestert, lakik Tataháza, Kossuth L. u. 118. sz. alatt. Aki február 6-án elégedetlenkedett, hogy neki és a fiának robotba kell járni, Merényi Ferenc irodatisztnek a következőket mondta: >>Majd megmutatom, hogy felfordítom az egész községházát és hogy maga is kimegy a majorba dolgozni! Bassza meg az Isten.<< Magatartása beleütközik az Ideiglenes Nemzeti kormány 13/1945 M.E. számú rendeletének utolsó bekezdésébe, ezért teszünk ellene feljelentést. Kérjük példás megbüntetését.* Iktatás Bácsalmáson: beidézni a tettest. Idézés kimegy, aláírás, a tettes átveszi: február 21-re irány Bácsalmás a főszolgabírói hivatal.”²¹¹

A beidézéskor felvett jegyzőkönyv röviden írja le a lefolytatott vizsgálatot.

„Jegyzőkönyv.

Készült Bácsalmáson a főszolgabírói hivatalban 1945. február 21-én.

Idézés folytán megjelent Petrekanics Antal tataházi lakos, aki a feljelentésbe foglaltakat beismeri, mentésére előadja, hogy akkor ittas volt és el volt keseredve, amiért fiát is már hosszabb idő óta munkára vitték ő pedig már másfél hónapja munkán van Irma majorban, ahol jelenleg is dolgozik. kmft.

Dr. Székely mb. főszolgabíró, Petrekanics Antal

Bédicsné jk. vezető

Irattár!”²¹²

A kényszermunka ily módon zajlott 1945. augusztus 6-ig, amikor Rüzskow gárda alezredes Baja város és a vármegye katonai parancsnoka rendeletileg megszüntette azt. Nemcsak a robotmunkával zsigerelték ki a lakosságot, hanem az orosz katonai beszerző különítmények állandó fosztogatása is fokozta az elégedetlenséget.

Tataháza község előjáróságának levele a bácsalmási járás főszolgabírójának, 1945. február 12-én, 55/1945. ikt. szám. A levél érdekessége, hogy magyarul és oroszul is megírták. Oroszul érdekes módon latin betűkkel, holott az oroszok a cirill betűs írást használják. Gyanítható, hogy a levél megírásában az orosz szövegezésnél meghatározó szerepe volt dr. Szilágyi István községi orvos feleségének, aki bajai származású bunyevác asszony (Ulakity lány) és tolmácskodott is az előjáróságnál az orosz katonasággal történő találkozások során. Az orosz szöveg leírásához a tataházi előjáróságon nem volt cirill betűs írógép és ő maga sem ismerte a cirill betűket, mivel a bunyevácok, mint horvát nyelvű népcsoport latin betűvel írnak. A szöveg újabb panaszáradat, jelzik, hogy több szarvasmarhát már nem tudnak adni az orosz hadseregnek, mert egy ukrán lovas ezred 5 napig állomásozott a községben, elvittek 71 db szarvasmarhát. Ezután a bácsalmási Felszabadító Bizottság „megszabadította” a községet újabb 120 szarvasmarhától. A jelenlegi beszerző osztagnak 50 db-ot szállítottak le. A szarvasmarha állomány egy újabb szállítás esetén megszűnik, jelentették. A levél hátulján a szokásos iktatás a főszolgabírói hivatal részéről 61/1945 és alá gépelve „megbeszélve az orosz katonai parancsnoksággal” szöveg.²¹³

²¹¹ Uo.

²¹² Uo.

²¹³ MNL-BKML 421. a. A bácsalmási járás főjegyzőjének iratai. Közigazgatási iratok 61/1945.

A főszolgabíró megjegyzése a levél hátulján, mármint, hogy megbeszélte az orosz parancsnoksággal valószínűleg nem jelentett semmit, mert 1945. február 15-én kelt a 22064-es számú orosz katonai beszerző különítmény osztagának utasítása szerint „... az előzőekben megrendelt mennyiségén felül a következő áruféleségeket készítse elő elszállításra: búza 100 mázsa, kukorica, zab, árpa 700 mázsa, burgonya 400 mázsa szarvasmarha 45 db, sertés 25 db. „Felhívom az elöljáróság figyelmét, hogy fegyelmi felelősség terhe mellett tegyen eleget.”²¹⁴ Az utasítás befejező sora, a fegyelmi felelősségre vonás a megszálló katonaságnál minimum egy jó verést, maximum a falhoz állítást, vagy még több rablást jelentett. Az üzenetet telefonon adták le 1945. február 10-én 9,30-kor. Vette: Merényi irodatiszt.

Fent maradt még egy 1945. április 6-i rendelés szintén a 22 064 számú orosz katonai beszerző különítménytől. Tataháza község elöljáróságának címezve, a következő tételeket sorolták fel: búza 300 mázsa, árpa, zab 150 mázsa, bab, borsó 110 mázsa, napraforgó 150 mázsa, szarvasmarha 35 db, sertés 200 db, vaj, túró, tejfel 15 mázsa, szalma 30 mázsa, burgonya 100 mázsa, zöldségfélék 100 mázsa, tojás 11 000 db, széna, zabszéna 110 mázsa. Hogy ebből ténylegesen mi valósult meg, arról nincs adatunk, de némely tétel irreális a község méretéhez képest.

Megjelentek az 1918-21-es szerb királyi hadsereg méltó utódjai, a kommunista irányítású jugoszláv partizánok. Ténykedésükről a csikériai jegyző többször is panaszt tesz a bácsalmási járási főszolgabírónak. Mint írja, rendszeresen átjárnak Szabadkáról az ottani borkereskedők fegyveres partizán kísérekkel és nyomott áron veszik meg a bort fenyegetések közepette. Egy kitelepített sváb tanyáján az orosz beszerző különítménynek félretett 45 mázsa burgonyát lefoglalták és elvitték. Intézkedést kér a főszolgabírótól az orosz katonai parancsnokság felé, hogy hassanak oda, hogy a szerb partizánok ne randalírozzanak át a trianoni határon. Ezen kívül még más tanyákról is vittek el burgonyát egy-egy teherautóval, pl. Balázs-Piri Béla, Barcsák Pál, Barcsák János, Szabadkai Gergely, Görköny Imre, Freidinger Józseftől.

Az 1944. november 1-től február közepéig eltelt időszak alatt elszállított állatokról, terményekről a vármegye alispánja jelentést kért a bácsalmási járás főszolgabírójától. Az akció megnevezése: „...holnap reggel küldje be a 'fegyverszüneti egyezmény szerint' a bácsalmási járásra kivetett termény mennyiség kimutatását és ez ideig mennyit és mit szállítottak le.”

Bajára, az alispáni hivatalhoz beküldött jelentés szerint 1945. január 18. és február 15. között a bácsalmási járásból került leszállításra: rozs 5 680 mázsa; árpa 3 030 mázsa; kukorica 1 730 mázsa; zab 5 810 mázsa; bab, borsó 911,8 mázsa; burgonya 160 866 mázsa. Élő állatból szarvasmarha 1 086 db, sertés 419 db és zsák 2 666 db stb. Hozzáfűzte a jelentéshez még, hogy a beszerző osztag parancsnokának kijelentése szerint az elszállított terményekért fizetnek, de ez idáig még semmit sem fizettek. A terményárak a következők voltak: búza 40 P/mázsa, rozs 37 P/mázsa, árpa 36 P/mázsa, zab 40 P/mázsa, bab 80 P/mázsa, burgonya 22 P/mázsa, kukorica 33-36 P/mázsa, széna 13 P/mázsa, zabszalma 6 P/mázsa, szarvasmarha 1,97 P/kg, sertés 2,66 P/kg, birka 1,50 P/kg.

A kifizetésről a járási főszolgabíró így értesítette a járás községeit a 76/1945. számú körlevélben: kötelező elfogadni a Vörös Hadsereg által kibocsájtott pengőt teljes névértékben.

²¹⁴ Uo.

A szovjet rubel átszámítása 1 rubel = 2,50 pengő. A rendelet megszegőjét a katonai parancsnokság hadbíróság elé állítja.²¹⁵ A fegyverszüneti egyezményt 1945. január 20-án írták alá Moszkvában. Ebben egyértelműen rögzítették a megszállás tényét és a hadizsákmányt, amit jóvátételnek neveztek, és amelyre a Szovjetunió igényt tartott. Ennek összegszerű megállapítására semmiféle benyújtott pontos elszámolási igény nem volt. A szovjet részről úgy gondolták, ennyit állapítanak meg, amire szükségük lenne. A teljes összeget háromszáz-millió dollárban állapították meg, amely a végső elszámoláskor már másfél milliárd lett. Ezt bontották le a járásokra, onnan pedig községekre a hivatalok. Ezt az ötszörösére emelt jóvátételt még hosszú ideig, évekig fizették a Szovjetuniónak. Amit a közigazgatási iratok Tataházán 1945 februárjában „22064-es számú orosz katonai beszerző alakulatnak” neveznek, az valójában egy a Vörös Hadseregben legalizált zsákmányszerző alakulata volt. A hadsereg törvénye szerint az első zsákmány a szovjet katonáé, a második a zsákmányszerző (katonai beszerző) alakulaté. A helyzetet bonyolította, hogy 1945 elején még csak az ország fele került megszállás alá Budapesttel együtt. A Dunántúlon április elejéig folytak a harcok, ennek gazdasági terheit is a már megszállt területek viselték, ahol ekkor kb. egymillió szovjet katona tartózkodott.

Egy adat a Bajai Hírlap 1945. március 22-án megjelent számából: „A Bács-Bodrog megyei Gazdasági Felügyelőség jelentése szerint átvonuló katonai alakulatok igásállatokat vettek igénybe [lásd a mátételki lókórháznak nevezett telepet a Willmann majorban] és Baján felállított hadikórházaknak haszonállatokat kellett beszolgáltatni, pl.: szarvasmarha, juh stb.

Aláírás: Udvarnoky Lehel magyar állami gazdasági felügyelő, hivatalvezető.” A dunántúli harcok sebesültjeinek egy részét Baján helyezték el a városi kórházban és a kialakított szükségkórházakban, iskolákban, intézményekben. Számuk több ezer volt. Ehhez szolgál adalékot a már leírt tataházi beszerző, zsákmányszerző alakulatok működésén kívül Tüske Albert, Tüske Gergely tataházi földbirtokos fiának visszaemlékezése, aki akkor 8 éves volt. „A majorunk megszállása napján miután átkutatták a majort a katonák és fegyvert keresve első dolguk volt lelőni egy disznót, amit nekünk kellett megfőzni. Majd másnap megjelent egy különítmény, akik lóháton kísérték egy kb. 200 állatból álló szarvasmarha csordát. Ezt beterelték az udvarra a majorba, mely be volt kerítve és pár hétig ott tartották és őrizték. Nekünk kellett ellátni mind az őröket, mind az állatokat. Majd tovább hajtották az állatokat Baja felé.”

A hónapokig tartó robotolás és fosztogatás nagy belső feszültséget okozott a község lakóiban mind fizikailag, mind lelkileg. 1945 áprilisában lélegezhetett fel a község, amikor a robotterhek és a beszerző alakulatok nyomása némileg enyhült. Két fontos feladat várt a háború utáni újrakezdés kapcsán az emberekre, a gazdasági élet megindítása és a közigazgatás helyreállítása. A község állapota az eddigi 180 éves történetére visszatekintve példátlanul elhanyagolt volt. A háborús körülmények miatt a kukorica betakarítása és a szárvágás, valamint az őszi szántások elmaradtak. A káoszt csak fokozta, hogy a közigazgatás újjászervezését, a munkák beindítását egy új szervezet próbálta meg teljesen kisajátítani, ez az akkor megalakuló Ideiglenes Nemzeti Bizottság. Eredetileg a helyi közigazgatás újjászervezésére alapították, tagjait az újonnan megalakult legális pártok tagjai közül delegálták. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. január 4-én rendeletet adott ki a régi közigazgatás és az önkormányzatok visszaállításáról.

²¹⁵ MNL-BKML Bácsalmási Járás Főjegyzői közigazgatási iratok IV. 421. a 61/1945 és 55/1945.

A baloldali pártok inkább a Nemzeti Bizottság működését helyezték előtérbe, mint a régi közigazgatás visszaállítását. Tataháza 1945. április 5-én tartott együttes ülést az Ideiglenes Nemzeti Bizottság. Gyakorlatilag ez volt a megalakuló ülése, azért ekkor még ideiglenesnek hívták. A későbbiek folyamán a bizottsági tagok többször cserélődtek.

„Jelen vannak: Juhász Márton a bizottság elnöke, Nagy Gergely, Radvánszki István, Tüske Mátyás, Kovács Pál, Nagy Pál, Mészáros Sándor, Kovács Pál Rákóczi utcai, Sütő János, Sarok Ferenc, Csányi Ferenc, Kurucz Márton.

Tárgyalt pontok:

Lovas fogatok munkába állítása szántás elvégzésére

Szántási díj megállapítása a nincstelen emberek számára

Kukoricaszedők napidíjának megállapítása

Szántási helyzetjelentés

A bizottság felszólítja az előjáróságot, >>hogyan doboltassa ki a községben április 9-én kivétel nélkül minden igavonó állat a szántásba állíttassék<<. A szántó köteles minden héten jelenteni az előjáróságnak, mennyi munkát végzett. Hosszas vita után megállapították, hogy akinek nincs igavonó állata és valaki felszántja a földjét, egy napi szántás után 4 napi gyalogmunkával tartozik azt viszonzni fizetségképpen.”²¹⁶ A község határában még leszedetlen kukoricát kirendelés útján próbálták betakarítani. Az őszi munkák közül a gabonafélék, mint a rozs, árpa, búza vetését még el tudták végezni mielőtt a front elérte a községet. De a kukoricaszedésre és az őszi mélyszántásokra már nem volt idő. A kirendeléses munkavégzésre még kevesebb hajlandóságot mutatott a lakosság, mint a robotmunkára a megszálló katonaság számára. Fennmaradt egykori levél szerint ezt a feladatot a Női Munkakirendelő Bizottság végezte, ők osztották be azt, hogy ki, mikor és hol szedje le a kijelölt területen a kukoricát. A Nemzeti Bizottság határozata szerint ezért egy napi szedés után 60 kg csöves kukorica járt a szedőnek munkabér fejében. A még lábon álló kukorica kirendelés útján történő leszedése úgy látszik minimális sikerrel járt, igen heves indulatokat váltott ki egy 1945. április 24-én, négy nappal az első előjárósági választások előtt keletkezett dokumentum tanúsága szerint. A megnyilatkozások jól jellemzik a község lakóinak a lelkiállapotát és helyzetét.

„Nemzeti Bizottságnak, Tataháza 1945. április 24.

A Női Munkakirendelő Bizottság panaszai

A jelenleg Irén szálláson folyó kukoricaszedésre való kirendelés kapcsán a részletezett és munkafegyelmet rontó és aláásó kijelentések történtek a felsorolt személyek részéről:

1. Özv. Galicz Mihályné sz. Horváth Erzsébet Hajnald u. [helyesen Haynald]

Mikor a bizottság utasítására Kovács Erzsébet kiküldött berendelte a következő kijelentést tette: >>Vajda Rozinak nem megyek be mert ő egy nagyparaszt lány volt és ezért levan szarva én különb vagyok mint ő és ezért nem megyek be. Ezt mond meg neki. Ő nem fog engem beugrasztani. Ha akar valaki látni az jöjjön ki mindenkor itthon vagyok.<<

2. Borsódi Mihályné sz. Gömöri Erzsébet Horthy M.u.

A kézbesítő lányoknak a 8. idézés alkalmával azt a kijelentést tette, hogy >>Menjenek a picsába. Ne üzenessenek nekem ide, mert ha én oda bemegyek, akkor mindegyik fejéhez egy tojáást vágok még akkor is ha kicsibe lesz benne.<< Kézbesítők: Tüske Mária, Papp Klára.

²¹⁶ XVII. 82. A Tataházi Nemzeti Bizottság iratai, 1945.

3. Sáfár Jánosné Kossuth Lajos u. az alábbiakban foglaltak végett tagadta meg a munkát:

>>Azért nem tudok kimenni a majorba kukoricát szedni mert nincs lisztem nem tudok kenyeret sütni, ha rendeznek nekem lisztet azonnal kimegyek.<<

4. Bácskai Jánosné sz. Polyák Verona Rákóczi u.

Negyedik idézés dacára sem az irodában sem pedig a munkahelyen nem jelent meg.

5. Molnár Jánosné sz. Masa Julianna Hunyadi u.

Legalább hatszori idézés dacára nem jött be. Utolsó idézése alkalmával a következő kijelentést tette: >>Én nem bírok kimenni a majorba csak kocsival ha kivisznek és haza hoznak.<< A kézbesítő lány megemlítette, hogy a munkára kirendeltek azt mondták, hogy >>...arra mennek és addig nem mennek, ki a majorba míg valaki onnan ki nem megy kukoricát szedni. << Erre ő azt válaszolta – >>...itt ülhetnek egész nap a kapuba, de sem én sem a menyem nem fogunk kimenni. Ha orvosi bizonyítvány kell nekik iratok, de azt is a Matyó Éva költségére.<<

Fenti panaszok azonnal orvoslását kérjük, mert másképpen a jelenleg szükséges munkafegyelmet biztosítani nem tudjuk. Női Munkakirendelő Bizottság Pálinkás Mihályné Krizsán Teréz”²¹⁷

Nemcsak a kukoricaszedés okozott gondot, hanem az előzőekben említett fogatos szántások elrendelése, végrehajtása is problémásan ment, a fogattal rendelkezők közül sokan nem akarták a szántást közmunkában elvégezni. A Nemzeti Bizottság szerint ezeket minden napra robotra kell kiírni és szigorúan büntetni. Ifj. Juhász Péter a Földosztó Bizottság elnöke, valamint a Nemzeti Bizottság elnöke is sérelmezi, hogy az 1-2 kh.-as gazdák földjeit senki nem akarja felszántani, holott ezt is mielőbb el kellene végezni. Kéri az előjáróságot, hogy aratás idejére a részarató munkások legalább 10 napig mentesüljenek a kötelező gyalogmunka robot alól az aratás ideje alatt. Javasolja, a „...szomszéd községben [Mátételke] lévő orosz katonai parancsnokságnál [Tataházán ilyen nem volt!] is el lehetne valamit érni.”²¹⁸ Ez valószínűleg az előjáróságnak szóló felhívás lehetett, mármint, hogy járjanak közbe ez ügyben.

A község irányításának a felelőse, a községi képviselőtestület és annak vezetői lettek volna. Jelölésükre a Nemzeti Bizottság tett javaslatot, majd azt a bácsalmási főszolgabíró, dr. Székely Sándor hagyta jóvá. Miután a Nemzeti Bizottság az akkor megalakult ún. demokratikus pártok képviselőiből állt, mindenkinek más volt az érdeke és jelöltje. Hosszas huzavona után és párt-harcok eredményeképpen 1945. április 28-án az akkor készült jegyzőkönyv szerint:

„Dr. Székely Sándor járási főszolgabíró felolvassa a Nemzeti Bizottsági ügyiratot teljes egészében, mely szerint a községi képviselők: Tüske István, Vajda József (hangyás), Blazsanik Mihály (idősb. Csefkó), Oláh István, Hunyadi Elek, Juhász István, Juhász József ny.rendőr, Ágoston János kereskedő, Horváth István, Burszki Máté, Bényi Gergely, Papp Sándor, Takács György, Vajda Gergely, ifj. Tüske Máté, Tüske Gergely, Szöllősy János (plébános), Varga Nándor, Lengyel János. A jelöltek közül még az egyeztetés során Blazsanik Mihály Kis utcai (Csefkó) és Blazsanik István kőműves (tóparti, Csefkó) visszaléptek. Blazsanik István helyére végül így került Szabó Péter. Esküdtek: Bényi József, Vörös János, Szabó Péter.”²¹⁹

²¹⁷ Uo.

²¹⁸ Uo.

²¹⁹ Uo.

A Nemzeti Bizottság és a községi elöljáróság között sohasem volt összhang, mert az elmúlt 180 évben a községben csak az elöljáróság rendelkezhetett a felmerült kérdésekben, vagy végrehajtotta a felsőbb utasításokat. 1945-ben és a későbbiekben még jobban a feje tetejére állt az egész világ. Az 1945. július 2-i ülésen a bizottság tagjai felháborodva tárgyalják, hogy az elöljáróság semmibe veszi az utasításait.

Például, a Nemzeti Bizottság újra utasítja az elöljáróságot, hogy a Lajkó János péknek vitt tűzifa „*elvétessék és a következő péknek adandó át, mert ezt robotos kocsival hozták neki haza, ezért nem fizetett érte szállítást, tehát a fa sem az övé*”.²²⁰ Egyszerűen elkobozták a fát és utasították az elöljáróságot, hogy azt Kalmár Bélánénak adják át, ő a másik pék felesége a községben. Bizonyos ügyekben csak javaslatot tettek, mint a július 2-i ülésen is. Javasolták a községi elöljáróságnak, hogy utasítsa a rendőr legénységet (a községit) a feketézők fokozott ellenőrzésére. Nemcsak a feketézőket ellenőrizze a rendőrség, hanem az elöljáróság fokozottan ellenőrizze a rendőrséget, mivel sokszor megtörtént, hogy „*hivatalos egyének más tulajdonát ellopják*”. Konkrét példát ugyan nem hoztak fel, de ezek szerint valószínű tudomásuk volt ilyen esetről.

A fenti eseményekkel párhuzamosan a községi elöljáróság toborzást hirdetett rendőr állásokra, a községi rendőrség megújítása céljából. Jelentkeztek: Jenkei János, Vörös István, Kocsis János, Szabó Miklós, Csányi Ferenc, Horváth János, Granyák Pál, Burszki Béla, Kalmár István, Borsódi János, összesen 10 fő. Az eredményt az 1945. július 25-i testületi ülésen hirdették ki. Eszerint a rendőrvezető Jenkei János lett, mellette közrendőrök: Szabó Miklós, Kocsis János, Oláh János, Csányi Ferenc, Vörös Jakab, Burszki Béla, Ács János. Ezek az esetek csak pár példa az 1945-49 közötti koalíciós időszak politikai megosztottságára, amikor az emberek elhitték, hogy Magyarországon létrejöhet egy demokratikus állam. A háttérből fokozatosan előtörő, a hatalom teljes megszerzésére már kész forgatókönyvvel rendelkező Moszkvából hazatért kommunista vezetés a kormányon belül és vidéki szervezetein keresztül erősen nyomult. Kezdő lépésként a törvényesen megválasztott községi volt és leigazolt jegyzőket vette célba, Tataháza Fábian János főjegyzőt, aki 1936 óta községi tisztviselő volt. A politikai csatározásoknak akkor még a sajtó volt az egyetlen, mindenki által elérhető fóruma. Még a Dunántúlon tartottak a harcok, de 1945. január elején Baján már megjelenik a *Bajai Hírlap*, mint a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front lapja. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front. 1944. december 2-án alakult Szegeden pártszövetséggént, a Magyar Front utódjaként. Célja a II. világháborút követően leváltani az addig uralkodó politikai erőket. Öt tagja volt, a Független Kisgazdapárt, a Magyar Kommunista Párt, a Magyar Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Paraszt Párt, Polgári Demokrata Párt. E pártszövetség egy évig uralta a magyar belpolitikát. Majd a Magyar Kommunista Párt helyzeti előnyét kihasználva (szovjet megszállás) lassan kiszorította szövetségeseit és az 1949-es választások után, ahol 96,2%-os eredményt értek el, egyeduralkodóvá vált a politika színpadán.

²²⁰ Uo.

„Néhány szó Fábián János főjegyzőről

Igen bátor és ügyes ember Tataháza község főjegyzője Fábián (Schábián) János. Nemrég még antantszijas egyenruhában uszított a Szovjetunió ellen, mint a MOVE elnöke. Ma ő a Nemzeti Paraszt Párt elnöke Tataházán és hát mi sem természetesebb, ő a megyei törvényhatóságnak a tataházi küldöttje. Ő volt az a bátor ember, aki tiltakozott az ellen, hogy a Nemzeti Bizottságba a Szabad Szakszervezetek beküldjék tagjaikat. Ő az, aki leszakította a Nemzeti Paraszt Pártot a többi munkáspárttól és neki köszönhető, hogy a Nemzeti Bizottságban a parasztpárti tagok minden olyan kérdést elleneznek, amelyek a földmunkások értékét szolgálnák. Érthető, mert a Nemzeti Bizottságba nem szegény parasztok kerültek a Nemzeti Paraszt Pártból, hanem éppen a leggazdagabbak. Fábián úr ügyes volt. A Nemzeti Paraszt Párt az egész országban a földnélküli szegény parasztok és az új földhöz jutottak pártja. Tataházán a százholdasok és a főjegyző úr pártja. Vasárnap népgyűlést tartott a Magyar Kommunista Párt Tataházán. A gyűlés előtt, a gyűlésen és a gyűlés után sok szó esett a főjegyző népellenes cselekedeteiről. Nem akad olyan munkás parasztember a faluban, akit meg ne bántott volna. A panaszok nem férnek el az újságban, ha mindent leírnánk. De nem is ide tartoznak, hanem az igazoló bizottság elé. Erről is igen furcsa dolgokat mondanak a parasztok. Már egy ízben tárgyalták a főjegyző ügyét. Az igazoló bizottságnak úgy látszik nem elég bizonyíték, hogy a főjegyző úr a MOVE elnöke volt. Nem elég bizonyíték, hogy az egész falu szegény parasztsága utálja és gyűlöli ezt a ravasz, alattomos frátertert. Az igazoló bizottság azt kutatja és arra eskedtetni meg a tanúkat, hogy a kettes vagy négyes számú szobában mondta ezt vagy azt a főjegyző és védi a legsúlyosabb vádakkal szemben. Vasárnap nyíltan és őszintén megnyilvánult a parasztság véleménye ebben a kérdésben. Ezt tudomásul kell vennie az igazoló bizottságnak és el kell távolítani a falu éléről a főjegyzőt. A tataházi parasztoknak pedig azt üzenjük: követeljék, hogy az igazoló bizottságba a nyolcadik tag ne az írnok legyen, hanem egy demokratikusan gondolkodó becsületes, bátor parasztembert válasszon oda a Nemzeti Bizottság és rajta keresztül tudja meg az igazoló bizottság, hogy a falu lakossága gyűlöli és nem kívánja tovább főjegyzőnek Schábián Jánost.”²²¹

Miután az újságcikk végén nincs aláírás, így elméletileg nem tudjuk, ki vagy kik lehettek az írás szerzői. A szöveget, annak megfogalmazása viszont árulkodó. A közepe felé nyíltan megjelenik a Magyar Kommunista Párt, amely két nappal a cikk megjelenése előtt népgyűlést tartott a községben és elkezdte a hangulatkeltést a főjegyző ellen. A lilimotpiráson kívül mindenmel megvádolták, ami abban az időben bűnnek számított. Ez volt a Rákosi Mátyás által követett szalámi taktika kezdete, mikor egy pártszövetségen belül a saját szövetségesüket támadták meg. Ekkor, 1945 nyarán még lehetett demokráciát játszani, így több mint egy hónapra rá helyt adtak az újságban a válasza.

„Helyreigazító nyilatkozat: melyet a szerkesztőség közread!

A Baján 1945. július (június!) hó 24-én megjelent Bajai Hírlap I. évfolyam 65. számában >>Néhány szó Fábián János főjegyzőről<< című cikk személyemmel foglalkozik. Mivel ez sértő és rágalmozó kitételeket tartalmaz, így felkérem, hogy az 1914. évi XIV.t.c.20. és következő szakaszai értelmében az ott előírt módon lapjában közzé tenni az alábbi helyreigazító nyilatkozatot:

Valótlan az, hogy uszítottam a Szovjetunió ellen, mint a MOVE elnöke, annál is inkább, mert Tataházán a Magyar Országos Véderő Egyesület alapszabályszerűen meg sem alakult. Valótlan az, hogy a Nemzeti Paraszt Párt vezetője vagyok Tataházán, mert e párt helyi szervezetének vezetője Molnár János földműves. A pártnak csak egyszerű tagja vagyok, s mivel oda annak megalakulása után léptem be, így tisztséget

²²¹ Bajai Hírlap, 1945. június 24-i, keddi I. évfolyam 65. szám.

sem viselek. Valótlan az, hogy tiltakoztam az ellen, hogy a Szabad Szakszervezetek beküldjék tagjaikat a Nemzeti Bizottságba, mivel Szabad Szakszervezet megalakulásáról nem tudok. Való ellenben az, hogy a községi elöljáróság által felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint Tataházában megalakult a Földmunkás Szervezet és ez, mint ilyen, nem tőlem, hanem a Járási Főjegyző úrtól – a Nemzeti Bizottságba való behívását. Valótlan az, hogy én leszakítottam a Nemzeti Paraszt Pártot a többi munkáspárttól, úgy szintén az is, hogy nekem köszönhető az, hogy a Nemzeti Bizottságban a paraszt párti tagok minden olyan kérdést elleneznek, amelyek a földmunkások érdekét szolgálnák. A Nemzeti Paraszt Párt helyi vezetőségében foglalnak helyet a község ezüstkálászos munkás gazdái, valamint vagyontalan földművesek. Csak egy 100 kh-as gazda van a pártban, aki azonban többet dolgozik, mint bármelyik napszámos. A falu leggazdagabb emberei nincsenek ebben a pártban.

Ha a lakosság magatartása velem szemben olyan lenne, mint amilyennek azt a cikkíró feltüntette, akkor a község képviselő testülete nem tartott volna vissza állásomban egyhangú határozattal.

Egyébként a rágalmak és becsületsértések miatt a sajtópert megindítottam.

Tataháza 1945. július 28.

*Tisztelettel: Fábíán János, Tataháza község vezető jegyzője*²²²

A főjegyző legfőbb „bűne” az volt, hogy a MOVE helyi vezetőjének tartották. A MOVE, teljes nevén Magyar Országos Véderő Egylet egy két világháború közötti szélsőjobboldali szervezet. 1918. november 15-én alakult Gömbös Gyula vezérkari százados, Bajcsy-Zsilinszky Endre és Eckhardt Tibor vezetésével. A Tanácsköztársaság azonnal feloszlatta, de mint fegyveres erő újra színre lépett, 1 000 katonatiszt támogatásával az akkor alakuló Nemzeti Hadsereg alapját képezték a MOVE tagjai. Horthy Miklós kormányzó és Bethlen István miniszterelnök 1924-re kizszorították a hatalomból. Átszervezve a Nemzeti Függetlenségi Párt alá rendelték, amely beolvastotta. 1928-ban Gömbös Gyula a pártot is feloszlatta.

1945-ben az 529/1945.ME rendelet 3. paragrafusa alapján hivatalosan betiltották. A kommunisták a mai napig fasiszta pártnak tartják, ugyanúgy, mint magát az egész Horthy rendszert. Ennek a nyílt rágalmazó levélnek nem is annyira Fábíán főjegyző volt a főszereplője, inkább az előző rendszer nyílt lejáratása, megbélyegzése. A MOVE tataházi létezéséről és szerepéről egyetlen tényyszerű adat található egy tudósításban; az 1938. június 19-én I. világháborús emlékmű avatásán az ünnepség utáni elvonuláson többek között a MOVE 21 tagja is részt vett. A helyreigazító cikkben beígért sajtóperből semmi sem lett, de a lejárató kampány elérte célját, mert az újjá alakuló képviselő testület 1945. november 21-én felmentette állásából Fábíán János főjegyzőt, mert a „gyanú szerint” a MOVE-ban működött 1945 előtt. Bár a képviselő testület megjegyzi, hogy ennek a szervezetnek nem volt Tataházában alapszervezete. Az új képviselő testület felállása a Nemzeti Bizottság ajánlása szerint:

A Szociáldemokrata Párt részéről:

Marosi Gyula, Burszki János, Lengyel János, Galicz István, Sarok Ferenc.

Magyar Kommunista Párt részéről:

Sütő János, Mészáros János párttitkár, Burszki János, Gömöri György, Molnár István.

Független Kisgazda és Polgári Párt részéről:

Somoskövi Sándor, Kalmár Márk, Tüske Máté, Ludas István, Tüske István.

²²² Bajai Hírlap, 1945. augusztus 9. 4. o.

Nemzeti Paraszt Párt részéről:

Nagy Imre, ifj. Markó Márton, Molnár János, Horváth István, Vismeg István.

Polgári Demokrata Párt részéről:

Ágoston János, Donáth Gyula, Tüske Mihály, Bácsalmási Mihály.

Szakszervezetek részéről:

Veverka István, Kollár János, Oláh István, Szabó Péter, Vörös Pál /tanyasi/.

Községi bíró: Somoskövi Sándor.

A Nemzeti Bizottság 1945. augusztus 5-i ülésén, természetesen a vármegye jóváhagyásával, javasolta jegyzőnek Salamon Lászlót, aki kisegítő munkaerőként már 6 éve a községi apparátusban dolgozott, így kellő gyakorlattal rendelkezett.

Az új idők, új szokások elindításaképpen 1945. augusztus 2-án a *Bajai Hírlap* tudósít arról, a Bácsalmáson és Jánoshalmán megünnepezték „*első szabad aratás*”-ról, ahol Tataháza is népes küldöttséggel képviselte magát, szekerekkel vonultak be Bácsalmásra. A gyülekezés ideje alatt a tataházi és a madarasi egyesített fúvószenekar szórakoztatta a megjelenteket.

E rendkívül mozgalmas esztendőnek egyik politikai intézménye volt az ún. igazoló bizottságok felállítása. Erre az időszakra, 1945-1949 között, jellemző, hogy minden kérdés megoldására egy bizottságot hoztak létre, ami demonstrálta a demokráciát, a néphatalmat. Ezért is hívják ezt a korszakot a „bizottságok” korának. Ilyen volt az Igazoló Bizottság is, mint az Ideiglenes Nemzeti Kormány 15/1945. ME rendeletével létrehozott szervezet. Feladata a közalkalmazottak, oktatás, társadalmi szervezetekben tevékenykedők, nagy állami és kereskedelmi vállalatok alkalmazottainak vizsgálata, hogy nem követtek-e el háborús és népellenes tetteket 1945 előtt. A bizottság tagjait az öt legálisan működő párt jelölte ki, rajtuk kívül az illetékes főispán is jelölhetett tagot a bizottságba. Tataházáról is maradtak fent igazolások, ezekből néhány példa. Az első: *„igazoljuk, hogy ifj. Ágoston János tataházi születésű jelenleg is tataházi lakos FUTURA bizományos tudomásunk szerint semmiféle fasiszta, illetve nyilas pártnak tagja nem volt, sőt propagandát sem fejtett ki. Dátum 1945. augusztus 24.”*²²³ A másik Bauer Imre nyugalmazott jegyző rehabilitálási kérelmére hosszas vita után az 1947. október 19-i ülésen kimondta a testület az igent *„tekintettel arra, hogy utólag bebizonyosodott az, hogy Bauer Imre demokratikus magatartású volt.”*²²⁴

Az új Ideiglenes Nemzeti kormány rendelete értelmében Tataházán is megszűnt a Levente Egyesület és a KALÁSZ, vagyonukat a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség, a MADISZ vette át. 1946-ban hazatért, pontosabban megszökött, az angol hadifogságból és újra munkába állt a község orvosa, dr. Szilágyi István, akit az Igazoló Bizottság 1946. május 5-én egyhangúlag leigazolt, mint demokratikus és az egész község lakossága által tisztelt embert. Még két politikai hír az 1945-ös esztendőből. A közellátási miniszter rendelete 1945. május 17-én jelent meg a beszolgáltatásról, amelyet nem szüntettek meg a háború végeztével.

„Minden gazdálkodó köteles a kenyérmagvakból, kölesből, takarmánygabonából, hüvelyesekből, burgonyából a saját szükségletén felül megmaradó készletet valamely vásárlásra jogosított kereskedőnek hatósági áron megvételre felajánlani.

²²³ MNL-BKML IV. 421. a. A Bácsalmási Főjegyző iratai, Járási Közigazgatási iratok, Igazoló Bizottsági iratok 1945.

²²⁴ MNL-BKML IV. 421. a. A Bácsalmási Főjegyző iratai, Járási Közigazgatási iratok, Igazoló Bizottsági iratok, 1947.

A bajai Törvényszék elnökétől a bácsalmási Járási Hivatal Főjegyzőjének

A rögtönbíráskodás megszüntetése az Ideiglenes Nemzeti kormány 3790/1945.ME rendelete alapján közhírré teszem, hogy a bajai törvényszék területén az 1939-40-41-43-44 ME-i rendeletekkel elrendelt rögtönbíráskodás – egyszóval minden rögtönbíráskodás megszűnt.

Baja 1945. július 10. vitéz Dr. Dobos Lajos, törvényszéki elnök”²²⁵

A földosztás

A II. világháború utáni időszak egyik legnagyobb intézkedése a földosztás volt. A kommunista párt ezt úgy igyekezett beállítani, hogy ennek ő volt az ötletadója és kivitelezője, tehát ez a párt teljesítette a magyar parasztság évezredek vágyát: a földhöz jutást. A földosztás szükségességével a többi koalíciós párt, a Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Paraszti Párt is egyetértett, azonban a megvalósítás módjában és ütemében mérsékeltebb álláspontot képviseltek. Végül erős szovjet befolyás és támogatás mellett a kommunista párt, pontosabban Nagy Imre programja szerint hajtották végre. A párt szűk belső vezetése a gyors földosztástól népszerűséget remélt, de a végső célt nem tették közzé: mégpedig felmérve a sok apró, pár holdas birtokok tehetetlenségét a gazdálkodásban előbb-utóbb bekényszeríthetik a szovjet mintára kialakítandó termelészövetkezetekbe és állami gazdaságokba az egész mezőgazdaságot. A szovjet modell másolása nem engedte meg, hogy az államosított ipar és szolgáltató szektor mellett a mezőgazdaságban az önállóan gazdálkodó parasztságnak önálló gondolatai legyenek. A társadalom totális ellenőrzése lehetetlen sok ezer egyéni kisgazdaság mellett, ezeket idővel egy csoportba, termelészövetkezetbe terelték.

A földosztás 1945 márciusában indult meg és 1948-ban fejezték be Tataházában. Utolsónak „a hadifogságból hazatérteknek tartottak meg tartalék földeket a bácsalmási út melletti területen, és ezekből kell az igényeket kielégíteni. Édesapám (Varga János), akkor már házas ember lévén itt kapott telket és kalákában építették fel a családi házunkat. Itt még csak helyrajzi számon tartották nyilván és ahogy szaporodtak az ingatlanok akkor nyerte el az utca a Ságvári Endre nevet. Igaz, hogy ez már jórészt ki lett adva a felvidékről áttelepítetteknek. De a helybeli UFOSZ [Újbirtokos és Földhöz jutottak Országos Szövetsége] helybeli képviselőivel jöjjenek be a Telepfelügyelőséghez egyeztetni.” E levélrészletet a Telepfelügyelőség, Bácsalmás Kézműves utca 41. sz. küldte Bajor Lajos telepfelügyelő aláírásával 1948. február 1. dátummal a tataházi községi elöljáróságnak.

²²⁵ MNL-BKML IV. 421. a. A Bácsalmási Főjegyző iratai, Járási Közigazgatási iratok 1223/1945.

Varga János családja, a házuk előtt.

Egy másik utasítás a vármegyei Földhivatal vezetőjétől érkezett Bajáról Tóth Barnabás miniszteri műszaki felügyelő aláírásával 1948. január 27-én: „a földreform során nőtlen férfiak is kaphatnak földet azzal a kikötéssel, hogy 1948. június 30-ig megnősülnek, és ezt igazolják. Ha nem igazolják, elveszik a földet és a családoso k között osztják szét.”²²⁶

Egy 1948-as községi jelentés szerint a földosztásnál 1945-1948. között földjuttatásban részesültek:

5 kh.-ig 120 fő

5-10 kh.-ig 68 fő

10-15 kh.-ig 2 fő

Összesen: 190 fő

A földosztás 1945-ben jórészt a mátételki határban történt, majd a tataházi elhagyott földeket is szétosztották, ezért húzódott el évekig a végleges befejezése.²²⁷

Az elhagyott tataházi földekről ír a *Kecskeméti Hírek* 1947. január 5-én megjelent számában, a cikk címe: *A magántulajdon csak addig szent, amíg a közösség érdekeit nem sérti.*²²⁸

Eredetileg a házhely igénylők reklamáltak a földigénylő bizottságnál (120 fő), mivel nem kaptak, de a bizottság szerint ezek a területek is elfogytak. Ez után derült ki, hogy a Vajda család kezén még mindig 350 kh. földterület maradt, amit a földreformra vonatkozó előírások szerint ki kellett volna sajátítani és szétosztani. A földigénylő bizottság ebből a birtokból akarta kielégíteni a házhely igénylőket és a visszatérő igényjogosult hadifoglyokat is. A kisajátítás „jogságát” úgy igazolták, hogy a község lakossága – valójában a még földet igénylők – egy emlékirattal fordultak az illetékesekhez; és a következő indoklással kérték a birtok szétosztását:

²²⁶ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza Polgári kori iratok, Közigazgatási iratok 1948.

²²⁷ Uo.

²²⁸ Kecskeméti Hírek, I. évfolyam, 1947. január 5.

„Tataháza község lakossága pártállásra való tekintet nélkül kéri, illetve követeli e két birtok kisajátítását. Mi, Tataháza község termelői kijelentjük, hogy előttünk a magántulajdon szent, de csak addig még a közösség érdekével nem kerül ellentétbe.” Aztán legfőbb érvükkel jöttek elő, miszerint a beszolgáltatási kötelezettségüknek a múlt évben is eleget tettek és a következő évben is eleget tesznek, de a szóban forgó két gazda – a Vajda család – elhanyagolta gazdaságát és ezzel szabotálják az ország újjáépítését.

A jegyzőkönyvet felolvasás után aláírta Pálinkás Mihály (FKgP), Rozinka István (MKP), Marosi Gyula (MSZDP), Horváth István (NPP), Gömöri György és Markó Márton esküdtek, a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége helyi csoportjától Mészáros János²²⁹ és Oláh István, a termelési bizottság részéről id. Blazsanik Mihály, a földigénylő bizottság részéről ifj. Juhász Péter és Kollár János, a Munkaközvetítő Iroda részéről Kalmár Márton, a mezőrendőrségtől Molnár Sándor. A cikk végkövetkeztetése: *„Tataháza példát mutat az igazi koalíciós gondolkodásról és magatartásról.”*

A házhelyek szétesztására 1949. március 8-án került sor, amikor is 201 házhelyet osztottak szét az igénylők között. Ezeket azonnal belterületté nyilvánították. Sokáig csak helyrajzi számuk volt, később kaptak utcanévet is. A földosztás befejezése után az előljárási ülésen 1948. június 30-án jegyzőkönyvileg rögzítették, hogy a *„kataszteri birtokívek rendelkezésre állnak, a háború alatt nem kallódtak el. A birtokíveken a tulajdon változások átvezetése megtörtént.”* A földbirtokok kimérése után végső aktusként minden új birtokos egy félkemény papírra nyomtatott birtoklevelet kapott igazolásképpen.

²²⁹ Egykori útkaparó, később a községi bizottság, majd a Magyar Kommunista Párt tagja, húsz évig a község párttitkára.

BIRTOKLEVÉL

AMELY AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNYNAK
A NAGYBIRTOKRENDSZER MEGSZÜNTETÉSÉRŐL
ÉS A FÖLDMÍVES NÉP FÖLDHÖZJUTTATÁSÁRÓL
SZÓLÓ 600/1945. M. E. SZÁMÚ, DEBRECENBEN,
1945 MÁRCIUS 15-ÉN KELT RENDELETE ALAPJÁN
ÁLLÍTTATOTT KI.

Tataháza község Földigénylő Bizottsága

Métételke községben Csapás szállás dűlőben

7. kiosztási szám alatt felvett 5 /öt/

kat. hold. négyyszögöl kiterjedésű föld ingatlan

Varga János lakos birtokába adja.

Jelen birtoklevél ünnepélyesen tanusítja a birtokszerző azon jogát,
hogy a nemzet által adott ingatlant háborítatlanul birtokolja.

Köteles azon a maga és az egész nemzet felemelkedését szolgáló
módon gazdálkodni és a rendeletekben előírt feltételeket betartani.

A birtoklevél a juttatott ingatlan tkvi tulajdonjogának megszer-
zésére is szolgál.

Kelt. Métételke, 1945 augusztus hó 20.

Vagyasszony
földművelésügyi miniszter

Községi Földigénylő Bizottság elnöke
Községi Földigénylő Bizottság elnöke

SZIKRA BUDAPEST

Birtoklevél a földosztás után, 1945-ből.

A földosztási rendelettel és annak következetes végrehajtásával zárult le a két világháború közötti időszak Tataháza életében. Az első világháború utáni szerb katonai megszállás és gazdasági válság után az 1930-as években a község helyzete lassan javulni látszott. Kialakultak a civil szerveződések, a Nagyatádi-féle földreform után házhelyeket osztottak, megindult a gazdálkodók szakmai képzése, új építkezések – iskola, községháza – gyarapították a települést, a kutak fúrásával az egészségügyi helyzet is némiképpen javult. A község rendezett, tiszta képet mutatott, a lakóházak gondozottak, a jobb módúak már polgári stílusú házakat építettek, a belső berendezésekkel együtt a házak is megújultak. A község az új országutakkal közelebb került a világhoz. A mezőgazdasági termelés lassan modernizálódott, megindult a gépesítés,

mindenki igyekezett a saját birtokát rendben tartani. A társadalmi viszonyok azonban nem sokat változtak. A nagybirtokosok mellett jelentős kis és középbirtokosság volt és még mindig magas az ún. „nincstelenek”, vagyonnal nem rendelkezők száma. A földbirtok nagysága, léte vagy nemléte meghatározta az emberek egymás közötti viszonyát, alá- vagy fölérendeltségét. A módosabb, esetleg tanultabb paraszt polgár lenézte a szegényebbet. Pásztor György (Gyura bácsi) mesélte egy alkalommal a vasárnapi szentmise után a templom előtt beszélgetve: *„Apánk korán meghalt és így mivel nem voltunk túl jó anyagi helyzetben, édesanyámmal és testvéreimmel napszámba jártunk. Apám bátyja, Pásztor György, aki sok pénzt adott a községnek egy végtelen fukar ember volt és nem segített rajtunk mikor apánk meghalt. Sőt egy alkalommal gyalogoltunk haza a napszámból édesanyámmal és a testvéreimmel, mikor odaértünk a háza elé, mi köszöntünk neki, de ő csak annyit mondott >>na, jönnek a kódisok<<.”* A nincsteleneket általánosan „kódisoknak” hívták, ez bevett elnevezés volt abban az időben. A község vallásos volt, de bűjtatva megjelentek a szociáldemokrata eszmék is. A község 1862-es úrbéri megváltásától számítva 1945-ig, 85 évig tartott a polgári közigazgatás. A második világháború befejezése, Tataházán 1944. október 22. után a szovjet katonai megszállással új és teljesen idegen világ jött a következő 45 évben. A szovjet megszállás alatt fő vonalakban mindenkor a Szovjetunió érdekeihez igazodtunk. A magyar politikai vezetés ennek kiszolgálójaként, a legfelsőbb szinttől a legutolsó községi párttitkárig, tanácselnökig csak végrehajtók voltak. E szerephez keresték és találták meg a megfelelő embereket helyi szinten is. Az 1945-50. közötti időszakban még fennállt a hagyományos közigazgatás, de a bíró, a jegyző és a testület tagjai már nem a község módosabb, tanultabb rétegéből kerültek ki, hanem azok kerültek előtérbe, akik igazodtak az aktuális politikai állapotokhoz, az erősödő kommunista befolyáshoz. A politikai szerveződések mellett a termelő munka folyamatos volt, a megváltozott birtokviszonyoknak megfelelően mindenki igyekezett a lehetőségeihez mérten gazdálkodni. A gazdálkodás anyagi feltételei, vetőmag, igaerő nem álltak maradéktalanul rendelkezésre, és az időjárás sem kedvezett mindig a mezőgazdaságnak. *„A Bács-Bodrog vármegyei Gazdasági Felügyelőség jelentése Baja, 1948: Megállapítható, hogy az 1947. év időjárása katasztrofálisan kedvezőtlen volt. Az évi csapadék lényegesen alatta maradt az 1946. évi mennyiségnek. Feltűnően kevés volt a csapadék április-május hónapban, augusztusban és szeptemberben. A májusi csapadékhiány a gyenge kalászos termést, az augusztusi a kapás növények (kukorica) gyenge hozamát.”* A másik jelentést már a Magyar Dolgozók Pártja Központi Titkárságának címezték és a politikailag mindenben támogatott Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége (FÉKOSZ), a későbbi lehetséges termelőszövetkezeti mozgalom elindítói voltak. Beszámoló az őszi mezőgazdasági munkákról címmel: *„Bács-Bodrog vármegyében a gyenge minőségű termények miatt, melyek oka az 1947. évi aszály, nehézségbe fog ütközni a vetőmag biztosítás.”*²³⁰

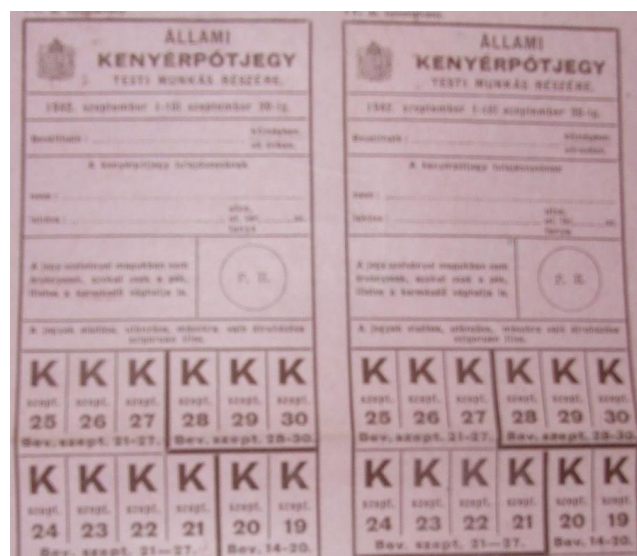
A gazdálkodás másik hátráltatója a szinte minden ipari termékre vonatkozó súlyos nyersanyaghiány, és az ezzel járó jegy- és kiutalási rendszer. A legegyszerűbb iparcikkeket, mint szeget és huzalt is csak kiutalásra lehetett kapni. Erre egy családi példa. Nagybátyám, idős Blazsanik Mihály (Deák u.17.) hogy szekerét megjavítsa, szeg és drót kiutalást kért 1948. július 5-én. Nemcsak ő volt az egyetlen kérelmező, a község irattárában hosszú lista volt a kérelmezők anyagi igényeiről. Ezen kívül még számos, más dolgokban is az előljáróságra hárult a megoldás.

²³⁰ Független Magyarország 1948. szeptember 8.

Például a hadifoglyok hozzátartozóinak élelmezése, hagyatéki ügyek, bírósági végzések végrehajtása, egyesületek nyilvántartása, üzemanyag korlátozás a traktorokra, textilutalványok kiosztása, 1948 januárjában pontosan „a karácsonyi pamutszövet akcióban részesültekről” készült lista, ahol 430 fő kapott sorszámozott utalványt, állami tisztviselők nyilvántartása, ablaküveg kiutalás, árvaszéki ügyek, petróleum kiutalás, cipész iparendély kiadása, melyhez „politikai megbízhatósági” igazolás kellett a Nemzeti Bizottságtól, zsírgyűjtési jelentések, szarvasmarha, sertésvágási engedélyek kérelme, kenyérjegy kiadása, cukor fejadagok kiosztása, beszolgáltatási utasítások végrehajtása.

Tésztajegyek.

Kenyérjegyek.

Különböző típusú szegekre szóló jegyek.

Sertésvágási engedély.

Még létezett a közmunka, mint községi lakossági kötelezettség. Az 1948. november 18-i előjárásági ülésen döntés született arról, hogy a belterületi utak, járdák rendbehozatalánál, a földmunkánál a szállításokat a közmunka hátralékosok és azok fogatainak igénybevételével oldották meg. A Bács-Bodrog vármegyei alispán rendelete értelmében a községi közmunkák díjazása a következő:

kézi napszám	10 Ft/nap
igás napszám (ló, öszvér, ökör, bivaly)	45 Ft/nap
szamar, tehén igás nap	22 Ft/nap
gépjármű	45 Ft/nap

Márfai Mihály, községi jegyző a járásnak küldött jelentésében 32 féle nyilvántartás vezetéséről számolt be a községi vezető apparátus általános feladatai mellett.

„A község lakosainak száma 1941-ben 1 926 lélek volt. A háborús események folytán elrendelt kiürítéskor a lélekszám számottevően nem csökkent, mert a felsőbb hatósági kiürítési parancs ellenére sem mozdultak meg az emberek, nem menekültek el. A község magyar nemzetiségű és magyar anyanyelvű lakosai az elrendelt sváb kitelepítési rendelkezések alá nem estek. Az 1946. március havában megtartott délszláv nemzetiségű összeírás alkalmával a község lakosainak száma 2 084 lélek volt, ebből helybéli 1 983 lélek még ideiglenesen távol levő 101 lélek volt. A jelenlevők anyanyelve szerint 2 083 magyar még 1 fő horvát anyanyelvű volt.”²³¹ A hiányzó 101 lélekről nincs részletezés hol tartózkodtak, feltételezhető, hogy elmenekültek a háború alatt a községből (pl. a Vajda család, Tüske családok) és sokan ekkor még hadifogságban voltak. A község ellátatlanjainak száma 1947-ben 143 fő. Ők, akik segélyre szorultak különböző okok miatt, és a községnek kellett róluk gondoskodni.

Az állatállomány 1948-49-re stabilizálódott, a létszám újra emelkedő irányt mutatott. A szarvasmarha állomány 200 db, a lóállomány 335 db – 209 kanca, 106 herélt, 20 mén.

A község területe	4 535 kh.	A lakóházak száma: 500
szántóterület	4 081 kh.	Kitelepítés nem történt.
lakosság száma	2 017 lélek	
birtokviszonyok	1 – 15 kh.-ig	500 fő
	15 – 20 kh.-ig	37 fő
	20 – 25 kh.-ig	18 fő
	25 – 30 kh.-ig	9 fő
	30 kh. felül	25 fő

Összesen 589 fő gazdálkodó szerepel az 1949. április 11-én a Bács-Bodrog vármegyei Földhivatalnak küldött jelentésben.²³²

A község működése 1947. évben 92 162 Ft-ot emésztett fel, ebből 90 146 Ft volt a fedezet, 2 016 Ft a hiány, amelyet a testület szerint *„adóbevételekből bőven fedezni tudja”*.

²³¹ MNL-BKML, V. 382. a. Tataháza Nagyközség iratai, Községi közgyűlési jegyzőkönyv 1948.

²³² MNL-BKML, V. 382. b. Tataháza Nagyközség iratai, Közigazgatási iratok.960-1609.

A következő évben már Márfai Mihály, bácsalmási községi irodatiszt okleveles jegyző, akit helyettesítésre küldtek Tataháza 1948. január 17-i kinevezéssel, már 1948. február 12-i testületi ülésen megállapítja, hogy a község államsegélyen működik, tehát borotvaélen táncol a költségvetése. Ugyanezen a testületi ülésen előterjeszti 10500/1947. kormányrendeletet, mely szabályozza az elöljárók tisztelet díját.

Eszerint:

a bíró részére	2 045 Ft/év
II. bíró részére	240 Ft/év
pénztárnok részére	1 534 Ft/év
esküdtek részére	1 fő/év 183 Ft/év

Még egy előterjesztés ezen az ülésen: járási szociális otthon épül Bácsalmáson, ennek felépítéséhez a járás községeinek hozzájárulása is szükséges. Tataháza község 5 966 Ft-tal járult hozzá.

„Kérelem a Szegedi Posta Igazgatóságához a Tataházi Községi Elöljáróságtól! Kéri egy új posta épület építését a község központjában és a község tulajdonában lévő kb. 500 négyszögöles telken. A mostani posta bérelt helyiség, mennyezete beázik, a falai nedvesek, kiesik a község központjából.

Aláírás Salamon László vezető jegyző 1949. szeptember 12-én.”

A község mezőgazdasági termelését az előzőekben említett állandó, krónikus ipari termékek hiányán kívül, legnagyobb mértékben a kötelező beszolgáltatási rendszer sújtotta. Az 1941 óta létező intézmény nem szűnt meg a háború után. A háború alatt az ellátás fenntartásával indokolták a bevezetését, a háború után ugyancsak ez maradt az indoklás. 1945. után még csak felszólították a gazdákat, hogy felesleges terményeiket hatósági áron adják le az erre kijelölt hivatásos kereskedőknek. Rövid időn belül azonban kötelezővé tették és birtokosonként külön beszolgáltatási íven nyilvántartást vezettek erről. A politikai helyzet fokozatos átalakulásával egyre szigorodott az elszámolás. Évekre visszamenőleges elmaradásokat is próbáltak behajtani a gazdákon. Például 1949-ben még egy 1945-46-os lemaradás is a kivizsgálás tárgya volt a községi elöljáróságon. Az 1945-46-os kötelező beszolgáltatási íven 27 gazdálkodó összesen 28 790 kg kukorica beadással maradt adós az ifj. Ágoston János terménykereskedő által leadott lista alapján.²³³ A községi elöljáróság kivizsgálta az ügyet és megállapította, hogy ifj. Ágoston János terménykereskedő valóban vezette a listákat és le is jelentette a bácsalmási járási főjegyzőnek az adósok listáját. Azonban utólag nem lehet megállapítani, hogy volt-e termésük abban az évben a nevezett gazdáknak kukoricából. Viszont burgonyából többet adtak le, mint ami kötelező lett volna, ezért még dicséretet is kaptak, így a dolgot elintézettnek tekintették.²³⁴

Néha igen furcsa módját választották annak, hogy felmérjék a lakosok gabona és liszt készletét. 1948. január 5-én 9 óra 30 perckor Márfai Mihály segédjegyző telefonon utasítást kapott Horváth Ferenc kereskedelmi tanácsostól Baja, Bács-Bodrog vármegyei gabona elszámoltatótól a következő szöveggel: *„Kidobolandó még ma kétszer egymás után, hogy szerda reggel 8 órára minden ház ablakába, vagy ha nincs utcára néző ablaka, úgy a ház kapujára kifüggesztendő tintával írva*

²³³ Köztük apai nagybátyám, id. Blazsanik Mihály, Tataháza, Deák F. u. 17. szám alatti lakos, aki 10,21 q kukoricával volt adós.

²³⁴ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza nk. Polgári iratok. Közigazgatási iratok 2160-2609/1949.

*a teljes gabona és liszt készlet. A cédulára ráírandó büntető jogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy máshol gabona vagy liszt tárolva nincs. Erre vonatkozó minta a község háza kapujára kifüggesztendő.”*²³⁵ A *Bajai Hírlap* 1948. január 24-i számában található újságcikk ad magyarázatot a történetekre. 1947-ben elrendelték az 1 kh.-on felül gazdálkodók elszámoltatását a kenyérgabona termésükből. A kirendelt elszámoltatók a munkát a községi közellátási bizottságokkal együtt végezték. A bácsalmási járásban a kirendelt miniszteri biztos a behajtott 12 vagon búzán felül még 26 vagon kenyérgabona begyűjtését rendelte el. Tataházára 190 q gabona leadását vetették ki, ebből 189 q-t sikerült begyűjteni. A fennmaradt 1 q hiányt liszt begyűjtéssel pótolták. Világosan látszik az összefüggés a január 5-i községi rendelet és a január 24-i újságcikk megjelenése között. A január 24-i időpontra már végrehajtották a begyűjtést. A január 24-i *Bajai Hírlap*ban megjelent egy másik újságcikk a következő szöveggel:

„Puskin a Szovjetunió budapesti nagykövete és Sebalin vezérőrnagy a magyarországi jóvátételi hivatal vezetője jegyzéket adott át Dinnyés Lajos miniszterelnöknek kormányuk nevében.

Ebben a szovjet kormány hozzájárul:

- 1. a jóvátételi szállítási árak emeléséhez,*
- 2. a magyar jóvátételi kötelezettség 17 200 dolláros csökkentéséhez,*
- 3. a jóvátételi árakat a dunai kikötőkben lehet berakni.”*

A jóvátétel fizetése még hosszú évekig nagy teher maradt a magyar gazdaság részére. A beszolgáltatás megszervezése és végrehajtása a községi elöljáróság és a párttitkárok feladata volt, ehhez napi szinten végezték az egyeztetéseket. Erről maga az egykori végrehajtó, Galicz József tataházi születésű (1925) egykori napszámosok, felesbérlok leszármazottja nyilatkozott egy riportkönyvben 1986-ban, nyugdíjba vonulása után.²³⁶ Mint egykori pártmunkás, párttitkár (községi, járási) és volt tataházi termelőszövetkezeti elnök, jól ismerte a kor történéseit, bár a nagyobb összefüggéseket nem látta. A beszolgáltatás, mint kötelező teherviselés kiterjedt a gazdálkodás egészére: minden terményre, amit előállíthat egy parasztgazdaság: baromfi, tojás, tej, sertéshús, zsír, liszt, gabona, kukorica, árpa, burgonya stb. Korlátozták a családonként levágható sertések és szarvasmarhák számát. A bácsalmási járási főjegyző leírta a tataházi elöljáróságnak: a feketén (engedély nélkül) történt disznó és szarvasmarha vágást is be kell jelenteni, ha tudomásra jut, de ha az utána járó zsírt leadják, akkor nem számít engedély nélküli vágásnak.

„Tataházán pl. 1948. január 12-ig 181 fő kapott engedélyt vágásra. A vágások után leadott kötelező zsírmennyiség 1 397 kg, melyet be is szolgáltatnak. Feljelentés az ügyészségre nem történt.”

Márfai Mihály segédjegyző jelentése a bácsalmási járásnak.

A kötelező beszolgáltatás végrehajtásához minden elérhető eszközt bevetettek, hogy népszerűsítsék a népszerűtlent és dicsőségnek tüntessék fel a parasztság „felpofozását”, vagyis, hogy saját terményeit nem maga értékesíthette családjá és gazdasága javára, hanem „önként” beszolgáltatta az államnak.

²³⁵ Uo.

²³⁶ Sz. Lukács Imre: *Boldogulók a Bácskában és a Duna mentén*. A Galicz Józseffel készült riport: 61-77. o.

Példa erre a bácsalmási járási előljáráóság körtelefonja a járás községi előljáráóságainak: „Minden aktuális eredményeket naponta kész adatokkal feltüntetni a táblán. A kulákokat beidézni a község házára és felszólítani őket, hogy 8 napon belül tegyenek eleget beszolgáltatási kötelezettségüknek, mert a törvény szigora sújt le rájuk ellenkező esetben.” Mindezeket túl még azt is megszabták, hogy egy-egy község vetési terve milyen összetételű és mennyiségű legyen. Az összesített eredményt szétosztották a gazdák között, akár tetszett nekik, akár nem. Példa erre a Bács-Bodrog vármegyei Mezőgazdasági Igazgatóság (Baja, Vármegyeháza Telefon: 99) utasítása: „Végleges vetésterv az 1949-1950-es évre Tataháza községnek.

Búza: 1 244 kh., rozs 100 kh., árpa 194 kh., szöszbükköny 20 kh., őszi takarmánykeverék 45 kh., ez volt az őszi vetésterv.

Tavaszi vetésterv: árpa tavaszi 113 kh., zab 135 kh., kukorica 1 038 kh., lucerna 220 kh., baltacin 46 kh., vöröshere 15 kh., zabosbükköny 125 kh., silócsalamádé (kukoricából) 43 kh., burgonya 72 kh., takarmányrépa 111 kh., napraforgó 280 kh., mák 19 kh., ricinus 20 kh., rostkender 50 kh., borsó 95 kh., bab 8 kh., szójabab 15 kh., egyéb növény 70 kh.

Összesen: 4 082 kh.”

Érdemes megfigyelni a termesztett növények sokféleségét, változatosságát, mely jellemző volt a kor gazdálkodására és a vetésforgó szélesebb körű alkalmazására. A sok takarmánynövény, nagyszámú állat tartására utal. A termeléshez szükséges vetőmagokat a községi előljáráóságnál és a megalakult Földműves Szövetkezetnél igényelhetek.

A következő beszolgáltatás mértékét, sikerét versenymozgalom indításával próbálták fokozni. A községen belül mintagazdákat neveztek meg, akik a leghamarabb a legtöbb beszolgáltatást teljesítették, ugyanezt megtették járási és országos szinten is. Tataházát az akkori Bács-Kiskun Megyei Népújság reklámozta és rendszeresen közölte a beszolgáltatás eredményeit. Községünk állandóan a legkiválóbbak között szerepelt, mind a járásban, mind a megyében, az egyéni és az összesített beszolgáltatási eredményekben is. Gömöri György négyholdas kisparaszt kenyérgabona beadását 507%-ban, takarmánygabona beadását 100%-ban teljesítette; vagy ifj. Markó Márton középparaszt, akit a „Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa december 21-én a nagy Sztálin születésnapján Munka Érdemrenddel tüntetett ki. A 11 kh.-as dolgozó paraszt búzából 13 q, árpából 15 q termésátlagot ért el. Tataházán, a minta községben nyolcra emelkedett a kitüntetettek száma: Gömöri György, Juhász Péter, özv. Fábián Jánosné, Magyar Antal, Kovács Pál, Busa Veronika mintagazdák, Oláh Margit a Petőfi Termelőcsoport tagja a Szovjetunióban járt a paraszt küldöttséggel.”²³⁷

A propaganda csúcsa az alábbi távirat, melyet Rákosi elvtársnak küldtek a csikériai parasztok, ebből rövid idézet: „Mi csikériai dolgozó parasztok 150 százalékos túlteljesítési versenyre hívjuk ki Tataháza dolgozó parasztjait, amelyet augusztus 15-ig teljesítünk. Előre a szocializmus építéséért a Szovjetunió segítségével, Rákosi elvtárs vezetésével. Csikériai dolgozó parasztság.”²³⁸ Ilyen és hasonló tartalmú újságcikkek szinte hetente jelentek meg a korabeli sajtóban. Hogy mennyi volt az igazságtartalma és mi volt az emberek véleménye, arról nem sok szó esett. A tataházi gazdák egyelőre nem zúgolódtak, a bácsalmási ÁVÓ rajta tartotta a szemét minden községen.

²³⁷ Bács-Kiskun megyei Népújság 1950. december 5.

²³⁸ Bács-Kiskun megyei Népújság, 1950. július 30.

A sok dicséret meghozta gyümölcsét. A *Bajai Hírlap* 1948. június 5-i számában közzétette a Bács-Bodrog megyei kötelező beszolgáltatási verseny eredményét *Dicséret Kisszállás, Tataháza, Bácsszentgyörgy dolgozó népének* című cikkében. A Bács-Bodrog vármegyei Nemzeti Bizottság elismerését fejezte ki a fenti községek lakóinak a beszolgáltatás terén elért eredményeiért. „Külön elismerés az első helyen végzett Tataháza községnek.” A verseny végeredményeképpen községünk elnyerte a – MINTA KÖZSÉG – címet, amelyet egy rendkívüli díszközgyűlés keretében adták át az elöljáróság képviselőinek, rajtuk keresztül az egész községnek 1949. január 30-án.²³⁹ Az ünnepi testületi ülésen igen előkelő vendégek vettek részt.

„Jelen vannak: Gömöri György,²⁴⁰ Dr. Fábián László Bács-Bodrog vármegye főispánja,²⁴¹ Dr. Kreybig Miklós Bács-Bodrog vármegye alispánja,²⁴² Horváth József Bács-Bodrog vármegye országgyűlési képviselője, Sztrehovszki György a DÉFOSZ országos központjából, Borbély Sándor²⁴³ az MDP megyei bizottságától.

Krecsmarek József MDP járási titkár, Truka József²⁴⁴ járási főjegyző, Bagyura János az FKGP járási titkára, Oláh Pál a Nemzeti Paraszt Párt járási titkára. És végül, de nem utolsó sorban Budapestről a Kelenföldi Erőmű élmunkás csoportja.

A helyi képviselők közül: Sütő János a Termelési Bizottság elnöke, II. bíró, Markó Márton pénztárnok, Pálincás Mihály közgyám, Kollár János, Borsódi István, Veverka István, Lengyel János, Mészáros János, Nagy József, Papp Ferenc, Marosi Gyula, Sinkó István, Borsódi János, ifj. Szebellédi István, ifj. Juhász Péter, Hazafi József, Oláh János, Oláh Antal, Burszki Máté, Nagy Antal, Bényi József, Koncsek János, Oláh Ádám, Molnár István, Szabó Péter, dr. Szilágyi István körorvos, Salamon László községi vezető jegyző.

Tárgy: Tataháza község – MINTA KÖZSÉGGÉ – avatása.

Ezután Dr. Kreybig Miklós vármegyei alispán elfoglalja az elnöki széket és megnyitja az ünnepi közgyűlést. Méltatja az ipari munkásság és a dolgozó parasztság, a haladó értelmiség összefogását a Minta községi cím eléréseért.

Sütő János községi II. bíró (egykori vöröskatona) a termelési bizottság elnöke: >>Tataháza megérdemelte e címet, mert az erősen rongált termelési viszonyokat megjavította, a termelésben és a többlet beszolgáltatásban élen járt.<<

Baka János a Kelenföldi Hőerőmű élmunkás küldöttségének nevében mondott köszöntőt a Szakszervezeti Tanács megbízásából, majd átadta a községnek a vándorzászlót.

Salamon László vezető jegyző válasza: >>Köszönjük a zászlót Tataháza község dolgozó parasztsága nevében a Földművelésügyi Minisztériumnak is, hogy kitüntette a községet, mert eleget tettünk a beszolgáltatásnak, adófizetésnek, szántásnak, vetésnek egyaránt. A nyertes mintagazdák legyenek példakép mindenki előtt. Az oklevelet ki kell függeszteni olyan helyre, hogy mindenki lássa, ez a munka gyümölcse.<<Buzdítja a község gazdáit a további időszaki és dűlő versenyekre.

²³⁹ *Bajai Hírlap*, 1948. június 5.

²⁴⁰ Kisparaszt, a beadási verseny győztese a községben, később bíró, majd a község első tanácselnöke, az MDP oszlopos tagja, tsz tag, egykori „zsellér”.

²⁴¹ Szeged-Alsóról származó egykori református lelkész, a Nemzeti Paraszt Párt oszlopos tagja.

²⁴² Az év elején került az alispáni székbe, előtte a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Részvény Társaságnál volt fogalmazó.

²⁴³ Szerepet játszott a Kádár-féle kommunista vezetésben, később a munkásőrség országos parancsnoka.

²⁴⁴ 1924-ben a jánoshalmi szolgabíró, majd a bácsalmási járási szolgabíró. Apja, idős Truka József nyugalmazott pécsi jósággormányzó, nemesi előnevük „beherfalvi”.

Krecsmerek József az MDP járási titkára hozzászólása: >>Tataháza kiértemelte, hogy minta község legyen.<< Üdvözölte a 6 mintagazdát. >>Négy évvel ezelőtt ismertettem itt ebben a községben a földreformot, azaz ismertetni akartam, de nem lehetett, mert az akkori bíró (Tüske István) és a főjegyző (Kerék Ferenc) a gazdákat összehívta és azt mondta, Tataházán nincs szükség földreformra.<< Gömöri György községi bíró javasolja a „Minta községgé” avatás alkalmával a közgyűlés táviratilag üdvözölje Rákosi Mátyás miniszterelnök helyett és Dobi István miniszterelnököt. A javasolt szöveg ismertetése után a tömeg egyhangúlag hozzájárult ehhez.”²⁴⁵

A vándorzászlón és a községi kitüntetésen túl, maga a község is igyekezett jutalmazni a begyűjtésben élenjárókat. Még ebben az évben erre is sor került, mint az alábbi jelentés is mutatja, amit a községi segédjegyző, Cserdi István írt a Bács-Bodrog Vármegyei Közellátási Felügyelőségnek Bajára 1949. november 21-én. Az ünnepséget a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetségével (DÉFOSZ) közösen szervezte az előljárásság és a szervezetkezi mozi (azelőtt Gyöngyösi-féle) nagytermében tartották meg 400 fős közönség előtt. Téma a begyűjtésben élenjáró, kiváló eredményt elért gazdálkodók megjutalmazása. Szónok Szűcs Pál a Szövetkezetek Országos Szövetségének (SZÖVOSZ) küldöttje. A kitüntetettek jutalma vásárlási utalvány és díszoklevél volt. Végül Marosi Gyula a helyi MDP titkára köszöntötte a párt nevében a jutalmazottakat és példaképpen állította a dolgozó parasztság elé őket. „A gyűlés mindvégig lelkes hangulatban folyt le.”

Az eddig leírt esetek voltak a folyamatos agitáció és sikerpropaganda megnyilvánulásai. Azonban volt a történetnek egy másik oldala is. A fokozódó osztályharcban keményen lecsaptak azokra, akik szabotálták a begyűjtési vagy akár a termelési rendet. Egy pár kiragadott példa a község ezen időszakából, kik voltak azok, akik kisebb szabálytalanságot követtek el, vagy a gyanú árnyéka esett rájuk.

Kurucz Márton tataházi lakosnak 1949. május 30-án a vármegyei alispán, Dr. Kreybig Miklós megadta az engedélyt a cséplőgépe üzemeltetésére, ha azt 100 %-osan kijavítja és a cséplésben erőteljesen részt vesz, mert ellenkező esetben igénybevételi eljárást indít ellene. Még ugyan azon a napon Kurucz Márton kapott egy másik levelet a Bács-Bodrog vármegyei alispáni hivatalától a következő szöveggel: „A 2050/1949. számú kormányrendelet 3. paragrafusa alapján Kurucz Márton tataházi lakos Első Magyar Gépgyár 3901. gyári számú cséplőgépét térítés nélkül véglegesen igénybe veszem és kötelezem átadni az Állami Mezőgazdasági gépüzemnek.

Indoklás:

A fent nevezett a cséplőgépét önhibájából nem helyezte üzemképes állapotba. Fent nevezettet a bíróság csépléssel összefüggően elkövetett, a gazdasági rend büntetőjogi védelméről szóló bűncselekmény miatt jogerősen elítélte, miért is a cséplőgépét véglegesen igénybe vettem.

A határozat ellen fellebbezhet a Földművelésügyi Miniszter Úrhoz!

Baja 1949. május 30. Dr. Kreybig Miklós, alispán”

Kurucz Mártont valóban bebörtönözték elég hosszú időre, sőt házát is elvették darálóstól együtt. Felesége pedig elköltözött a faluból.

²⁴⁵ MNL-BKML V. 382. a. Tataháza község közgyűlési jegyzőkönyvei 1947-50.

Pár nappal később levél érkezett a tataházi előljáróshoz, melyben bejelenti a bácsalmási Állami gépállomás, hogy az 1949. évi bércséplést ez évben a bácsalmási gépállomás végzi. A község területén más bércséplő nem dolgozhat.²⁴⁶

A következő esetenél 1948. június 4-én Tüske István tataházi lakosnál (Rákóczi u. 57.) Kárpáti Antal a bajai Közellátási Hivatal kunbajai irodájától kirendelt ellenőr 315 kg elrejtett gabonát talált, ezért Tataháza község előljárósa feljelentette a bajai Államügyészségen és büntető eljárás megindítását kérte.

Ugyanabban az évben kevéssel később: „Burszki János tataházi gazda ellen már több eljárás volt feketézés és rémhírterjesztés miatt is. Gabonát rejtegetett a szérűjében, hogy majd a hatóságok megkerülésével elcsépelje. El is csépelte, de a Gazdasági Rendőrség feljelentés alapján házkutatást végzett és elkobozta azt. Ellene eljárás van folyamatban.” A következő esetben a gyanúsítás és feltételezés alapján történt a feljelentés.

„Jegyzőkönyv 1949. szeptember 21-én a községi bíró szobájában készült.

Jelen vannak: Gömzsi György községi bíró, Keresztes József másodbíró.

A tényállás szerint Gömzsi Vincze eladott 53 kg (ez kb. 1 zsák!) búzát Kiss Mátyásnak 58 Ft-ért. Kiss Mátyásnak nincs vásárlási engedélye, sem gyűjtőkereskedelmi engedélye, tehát feketén akarta értékesíteni és így a közellátást veszélyeztetni. A 8.800/1946. számú rendelet értelmében kihágást követett el. Még az nap feljelentette a vezető jegyző helyettes a bácsalmási Államrendőrségnél üzérkedés miatt Kiss Mátyás tataházi Kinizsi u. 311. alatti lakost. Kéri a bünvádi eljárás megindítását. Az aláírás a feljelentésen Cserdi István.”²⁴⁷

„Szalay Balázs kulák Tataházán. Cselédje, Bozóki Ferenc, akit túlhajszol, fizetést nem kap, lakása az istálló. Munkabér hátraléka 3 278 Ft, amit a DÉFOSZ vizsgálat megállapított. Szalay elismerte a tartozását és 2 000 Ft előleget kifizetett. A hátralékra pár nap haladékot kért. Utána visszavette az alkalmazottól a 2 000 Ft-ot és megfenyegette. Azt kellett mondania az újra megjelenő ellenőröknek, hogy a pénzt átküldte a nagybátyjához Királyhalmára. De a DÉFOSZ elkérte a posta csekket, amit nem tudott felmutatni és mindent bevallott. A DÉFOSZ feljelentette a kulákot.”²⁴⁸

Egy másik, már súlyosabb ítélezés Tüske János „kinevezett kulák” volt nagygazdát érte, akire az iratban meg nem nevezett indoklás nem található, csak a végeredményt közli: „a kirótt 50 forintos pénzbüntetését 5 napi elzárásra változtatta a járási rendőrbíró Bácsalmáson, Dr. Mészáros.”²⁴⁹

A mindent „megmondó” központi utasítási rendszer és büntetési örület odáig jutott, hogy 1949 őszén már az őszi mélyszántás időbeli elvégzésére nagygyűlést hívott össze a községi Operatív Bizottság (egy a tucatnyi bizottság közül) Marosi Gyula a bizottság elnöke vezetésével. A nagygyűlésen 500 fő vett részt, ahol Marosi elvtárs (a szobafestőből lett pártvezér) elmagyarázta az ott ülő 500 parasztembernek, hogy gazdaságilag és politikailag miért fontos az őszi mélyszántás. Azoknak magyarázta el, akik nagyon jól tudták, hogyha ősszel nem szántják fel a földjeiket a tataházi határban, akkor az nem fagy szét tavaszra, apró morzsalékosra, nem tárol vizet, nem forgatja alá az őszi tarlót, tehát nem tudja a tavaszi vetéseket elvégezni. Ezután jött a feketeleves. Másnap a DÉFOSZ határjárást végzett és figyelemmel kísérte a kulákok szántási kötelezettségének betartását. Ezen túlmenően még behívták a kulákokat és megmagyarázták

²⁴⁶ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza nagyközség közigazgatási iratai 1949. 1350-1609.

²⁴⁷ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza nagyközség közigazgatási iratai 1949. 2160-2609.

²⁴⁸ Uo.

²⁴⁹ Bács-Bodrog Népe, 1949. december 29.

nekik, hogy nem csak az ő területük szántásáért felelősek, hanem a „területük egy kilométeres körzetében” a munkák elvégzéséért. Azok a kisértők, akiknek nem volt elég igaerejük, jelentkeztek a község házában, ahol a számukra igakiutalásról gondoskodtak.

Az MDP ekkor a győztes, minden más pártot legyőző, eltakarító májusi győzelme után minden hatalmat magához ragadott és vezető szerepének biztosítása érdekében minden bizottságnak, így ennek az elnökét is az MDP tagjai közül választották. A politikai nyomás 1945 óta tartó folyamatos erősödése után jutott el az 1949-es választási győzelemig az MDP. Ez a közigazgatásra is kiterjedt, amit jól példáz az 1948. július 10-i jegyzői járási értekezéslet jegyzőkönyve. Az értekezésleten dr. Fábián László főispán ismerteti a július 7-i Belügyminisztériumi főispáni értekezésleten elhangzottakat. Jelen voltak az MDP belügyéért felelős vezetői: Rajk László és Vass Zoltán is. Az értekezéslet lényegét így foglalta össze a jegyzőkönyv:

„A jegyzők közül, aki nem akarja a kormányzat utasításait végrehajtani, le is mondhat hivataláról. A népi demokrácia követelményeinek meg kell felelni! A beszolgáltatás, az ellátás politikai kérdés, a népi demokrácia központi kérdése. A beszolgáltatások ellen országosan 92 jegyző tiltakozott – nem hajtotta végre! Ezek közül 6 főt azonnal fegyelmi úton elbocsájtottak.

Az ülés biztosította támogatásáról az MDP politikáját, név szerint: dr. Fábián László vármegyei főispán, Dr. Kreybig Miklós vármegyei alispán, Truka József bácsalmási járási főjegyző, Kalász József rendőr főhadnagy bácsalmási járási rendőrkapitány, Simon Richárd bácsalmási, Dubán Elemér mátételki, Salamon László tataházi, Edelényi János madarasi, Bányász Miklós tompai, Kerék Ferenc csikériai, Csupity István kunbajai jegyzők.”²⁵⁰

A községi jegyzők közül nem mindenki állt hivatása magaslatán, néha egész egyszerűen emberi gyarlóság okán. Például községünk akkori vezető jegyzője, Salamon László a bajai születésű egykori tataházi kocsmáros, MDP párttag, majd később párttitkárt 1949. szeptember 24-én kelt levelében dr. Fábián László vármegyei főispán felfüggeszti állásából. A felfüggesztés oka „a nevezett szeptember 18-án a járási jegyzői értekezésleten erősen ittas állapotban jelent meg és botrányosan viselkedett. Nevezett többszöri figyelmeztetés ellenére sem hagyott fel italozó magatartásával és azt már régen folytatta. Ezzel a cselekedetével lejáratja a közigazgatási apparátust.”

Helyette a főispán Cserdi István vezető jegyző helyettest nevezte ki megbízott jegyzőnek. A büntetés nem tartott túl sokáig, mert az 1949. december 10-i testületi ülésen Salamon László már újra, mint helyettes vezető és jegyzőkönyvvezető szerepel.

A község nyilvántartó lapokon felvett adatai, amelyet a járási főjegyzőnek küldtek be 1948-ban:

Község neve: Tataháza Területe: 4 536 kh.

Ebből: szántó 4 081 kh., rét, legelő 190 kh., kert 33 kh., szőlő 1 kh., nádas 12 kh., nem művelt terület: 219 kh.

Lakói száma: 2 087 lélek Házak száma: 476 db.

Község távolsága a járási székhelytől 7 km, a vasútállomástól 9 km

Autóbusz megálló a község háza előtt van

A község külterületén népesebb lakóhelyek, tanyacsoportok nincsenek

Van egy körorvos és egy magán állatorvos és két iskola.

²⁵⁰ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza nagyközség iratai 1949. 2160-2609.

Közigazgatási alkalmazottak 1948-ban:

	<i>Született</i>	<i>Anyja neve</i>	<i>Lakcíme</i>
Salamon László jegyző	Baja, 1912.	Tettinger Mária	Kossuth u. 91.
Márfai Mihály segéd jegyző	Bácsbokod, 1919.	Gál Katalin	Kossuth u. 89.
Merényi Ferenc I.o. adókezelő	Madaras, 1915.	Bucheimer Mária	Rákóczi u. 43.
Marosi Gyula II.o. közmunka ea.	Tataháza, 1911.	Dági Irén	Kinizsi u. 418.
Bárdos József adóügyi kisegítő	Tataháza, 1925.	Koncsek Anna	Rákóczi u. 27.
Jánosi István termény nyilvántartó	Tataháza, 1921.	Molnár Margit	Jókai u. 391.
Viszmeg József közellát.jegykezelő	Tataháza, 1924.	Pálinkás Katalin	Haynald u. 349.
Horváth György községi altiszt	Tataháza, 1914.	Krizsán Klára	Kossuth u. 89.
Vőneki Szilveszter közs.kézbesítő	Tataháza, 1918.	Szécsi Julianna	Dózsa Gy.u. 324.
özv. Csesznegi Istvánné szülésznő	Jánoshalma, 1884.	Vlasits Anna	Rákóczi u. 44.
Csala József, Molnár Sándor, Szabó Miklós – mezőőrök			
Lengyel Mihály apaállat gondozó			
Lengyel Béla előfogatos			Összesen: 15 fő

A tataházi római katolikus iskola tanítói 1948-ban:

	<i>Született</i>	<i>Anyja neve</i>
Donáth Gyula igazgató, tanító	Budapest, 1900. márc.24.	Majer Teréz
Kovács Anna rendes tanító	Bezdán, 1892. ápr.6.	Gerner Anna
Jávor József rendes tanító	Mélykút, 1914. márc.19.	Nád Erzsébet
Pálfalvi Ilona rendes tanító	Baja, 1925. szept.26.	Bátaszéki Borbála

A községben még működő egyesületek 1948-ban:

Tataházi Függetlenségi Kör	1906	elnök: Tüske Mátyás
Olvasó Gazdakör	1929	elnök: Juhász Márton
Tataházi Iparos Olvasókör	1938	elnök: Sütő János
Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ)	1945	elnök: Donáth Gyula
Független Ifjúság	1945	elnök: Takács Ferenc
Önkéntes Tűzoltó Egyesület	1927	parancsnok: Kocsis János

Az 1948-as évben a „fokozódó osztályharc” jegyében fő csapás irányként az iskolák államosítását jelölték meg az MDP-ben. Ennek értelmében az egyházi iskolákat négy középiskola kivételével mind állami kezelésbe vették, ezután az állam működtette tovább. Tataházán is lezajlott az államosítás, erről tanúskodik az alábbi 1948. május 27-i közgyűlés jegyzőkönyv részlete:

„Marosi Gyula [MDP] képviselő testületi tag előterjeszti javaslatát, javasolja a tataházi római katolikus népiskola államosítását. Indoklását szó szerint közöljük: >>Az egyházi iskolák tanítási szelleme nem felel meg a népi demokrácia követelményeinek és nem tűrhető az, hogy a serdülő ifjúságot esetleg reakciós szellemmel fertőzzék meg. Tűrhetetlen állapot az, hogy a felekezeti iskolák pedagógusait valósággal terrorizálják az egyházi hatóságok és távol tartják legelemibb jogaiktól, a szervezkedés jogától. 1848 szelleme is követeli az iskolák államosítását. A világ minden államában egy-két kivétellel, így Magyarországon is, ahol évezredek feudális szellem uralkodott maradhatott meg ez a haladást gátló körülmény.<<

*Tüske János képviselő: azt a megjegyzést fűzi hozzá, hogy vallás és Isten nélkül nincs élet.*²⁵¹

Mészáros János képviselő: [MDP későbbi községi párttitkár] >>Demokratikus nevelést csak az állami iskolákban tudják megvalósítani, mert ma már a reakció a vallás mögé bújva híreszteli a hazug propagandáját.<<

Tüske Máté képviselő: Ellenzi az iskolák államosítását és nem tartja elfogadhatónak!

ifj. Juhász Péter képviselő: >>Ha az állam továbbra is a papok kezén hagyná az iskolákat, akkor bizony egy év múlva teljesen demokráciaellenes hangulat fejlődne ki.<<

A kérdést név szerinti szavazásra tette fel Bényi József községi bíró. A végeredmény szerint a 25 tagból 23 jelen volt és szavazott. A 23 tagból 19 fő az iskolák államosítása mellett, 1 fő ellene, 2 fő tartózkodott, 1 fő, Hunyadi György közgyám a szavazás ideje alatt elhagyta a helyiséget.

Végül a testület határozatot hozott a tataházi római katolikus népiskola állami kézbe adásáról és működtetéséről.

Valamint határozatot hozott a jegyzőkönyv lezárásáról 1948. május 27-én délután 2 órával.

*Aláírás: Bényi József bíró, Salamon László jegyző.”*²⁵²

A döntést a járás minden községében meghozták, a következő járási jegyzői értekezleten elítélték az államosítás elleni tiltakozásokat, biztosítva az MDP politikai támogatását. Az ülés Truka József vezetésével annak befejezésekor határozatot hozott, amely szerint táviratot küld a miniszterelnöknek, a belügy- és vallás és közoktatási miniszternek a következő szöveggel: „A bácsalmási járási jegyzői értekezletre meghívott községi, közigazgatási, népi bizottságok, népi szervek és ifjúsági vezetőségének küldöttei az általános iskolák országos bevezetésével az egységes tankönyvekkel követeljük a népi demokrácia alapját jelentő reformot. 1948. június 3.”

²⁵¹ Valószínűleg hosszú időre ez volt az utolsó testületi ülés, ahol ezt valaki ki merte mondani. A következő előljáróság választásnál már nem szerepelt Tüske János a testületben, sőt még abban az évben, 1948-ban, mint kulákot a bácsalmási rendőrbíró az 50 Ft-os büntetését 5 napi elzárásra változtatta.

²⁵² MNL-BKML V. 382. a. Tataháza nagyközség közgyűlési jegyzőkönyvei 1947-1950. között.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett Tataházán, 1948. évi május hó 8-án megtartott rendes havi tantestületi értekezleten.

Jelen vannak: Szöllősy János ker. esp. isk. széki elnök, Donáth Gyula ig. tanító, Kovács Anna, Pálfalvi Ilona, Kovács T. Sándor és Jávor József tanítók. Elnök ur szeretettel köszönti a megjelent teljesszámú tantestületet és az "Üdvözlégy" elimádkozásával az értekezletet megnyitja.

Rendeletek ismertetése:

Utána Donáth Gyula ig. tan. ismerteti a múlt gyűlés óta érkezett rendeleteket.

1404/1948. isk. sz. rendelet, mely a közszolgálati alkalmazottak párttagsága és tanulók iskolán kívüli egyesületi tagságáról szól. A tantestület tudomásul vette.

1299/1948. isk. sz. rendelet, mely a minősítési táblázatnak két példányban való kiállításáról szól.

1694/1948. isk. sz. átirat a "Művészetszemlélet" c. folyóirat ajánlása.

1727/1948. isk. sz. rendelet az ösztönös gyermekrajzok bekéréséről szól.

1668/1948. isk. sz. rendelet, mely a katonai szolgálattal kapcsolatos mentesítések szabályozásáról szól. A tantestület tudomásul vette.

1762/1948. isk. sz. rendelet a T.b.c.-hét megrendezéséről szól. A tantestület eleget tett ennek a rendeletnek.

1737/1948. isk. sz. rendelet az államsegélyben nem részesülő tanítók OTBA ügyéről szól.

1773/1948. isksz. rendelet a tanítói szövetkezeti tanfolyamok szervezéséről szól. Ebben az irányban is történt intézkedés. Két tanító jelentkezett.

1729/1948. isk. sz. rendelet Dr. Demkovits másik egyháztörténelmi tankönyvének lefoglalásáról szól. Ilyen könyv nincs a tantestület birtokában.

1515/1948. isk. sz. rendelet, mely a Mária Gyűdre vonatkozó hagyományok összegyűjtéséről szól.

1792/1948. isk. sz. rendelet, mely az önképzőköri működéséről szól. Erről a külön jelentést már felterjesztettük a főtanfelügyelőségre.

Ugyancsak az 1561/1948. isk. sz. rendeletről, mely az iskolai sportkörök megalkotásáról szól.

1624/1948. isk. sz. rendelet a munkafegyelem biztosítása a kisdédovásról szól.

1717/1948. isk. sz. rendelet az iskolai törzskönyvés- kitöltéséről szól.

1903/48. isk. sz. rendelet az általános iskolai szaktanítói tanfolyamokról szól.

1944/48. isk. sz. rendelet soron kívül előléptetett tanítók besorolásáról szól.

1837/48. isk. sz. rendelet közszolgálati alkalmazottak katonai szolgálatának beszámításáról szól.

1882/48. isk. sz. rendelet rendkívüli tárgyak tanítása az általános iskolában szól.

1979/48. isk. sz. rendelet idegen szervek rendelkezései, megkereséseiről szól. A tantestület a rendeleteket tudomásul vette.

Igazgató beszámolója az iskola látogatásokról:

Utána Donáth Gyula ig. tanító beszámol látogatásai alatt történő észrevételeiről. I-II. o. ban Pálfalvi Ilona tanítónő. A gyermekek fegyelmezettek. Látszik rajtuk, hogy tanítójukat szeretik, ki legnagyobb igyekezettel vezeti osztályait. Az meg is látszik a gyermekek szép hangos szabatos feleleteiből. III.-IV. o. ban Jávor József Tanító. Fegyelem jó. A tanulmányi előmenetelük egypár gyermek kivételével jó.

V. ált. o. ban Donáth Gyula ig. tanító. Fegyelem jó. Tanulmányi előmenetel jó.

VI. ált. o. ban Kovács Anna tanítónő. Fegyelem, tanulmányi előmenetel, mulasztások száma kielégítő.

VII.-VIII. o. ban Kovács T. Sándor tanító. Ebben az osztályokban látszik még legjobban a könyv hiány. Ennek elenére a gyermekek felkészültek. Látszik a tanító pontos munkája.

Bemutatótanítás:

VI. leány o-ban Háztartási gyakorlat, háztartási készítése. Tartó Kovács Anna tanítónő.

Előkészítésben hozzá készültek a tézsa készítéséhez. Megbeszéltek mit és hogy csinálnak. Minden lány hozott magával kellő mennyiségű anyagot, és a tanítónő pontos irányítása mellett készítették a tézsát. A tisztaság mindenképpen előtérbe került. Majd mikor elkészült megkínálták elkészült tanítónővel.

Először esperes úr szölt a tanításhoz. A tanítás nagyon jó és szép volt. Dicsérte a tanítónőt, hogy beküldte a lányok fejét, ahogy hajszál kerülmény a tézsába. Fálfalvi Ilona tanítónő dícsérte az egész tanítást, mert a lányok mind úgy dolgoztak mintha már pár éve ezt csinálták volna. Donáth Gyula is tanító elismerését fejezte ki a jól felépített tanításra. Kovács T. Sándor a nagyszerű foglalkozást említette meg. Jávör József tanító a gyorsan és ügyesen készült tézsát fel. A tanítónő gyors irányítását, a gyermekek készségét, a tanítás menetét, meglatáztott az egész tanításon, a tanítónő alapos felkészültsége, lelkiismeretessége. A tanítás nagyon jó volt.

Tanítók beszámolója:

Utána a tanítók beszámoltak az iskolában végzett anyagról.

I.-II. o-ban Fálfalvi Ilona tanítónő. Az anyagot előírás szerint végzi. Foglalkozás egészségi állapot kielégítő. III-IV; o-ban Jávör József tanító. Az anyagot az előírás szerint végzi. Elmaradás nincs. Foglalkozás jó. Hiányszám egy-két gyermek kivételével kielégítő. Szülőfelügyelettel próbál a tanító ezen segíteni. V. o-ban Donáth Gyula is tanító. Minden az előírás szerint történik. Foglalkozás, egészségügy, hiányszám kielégítő. VI o-ban Kovács Anna tanítónő. Foglalkozás, egészségügy, hiányszám kielégítő. VII-VIII. o-ban Kovács T. Sándor. A tanmenet szerint halad. Az előírt anyagot elvégezte. Foglalkozás, egészségügy, hiányszám kielégítő.

A tantestület szülői értekezletet is tartott. Az időszaki kérdésekről.

Az iskola készül a június 5-i ifjúsági sport ünnepségre az "Utaztatás" szerint.

Mástárgy nem lévén elnök úr kéri a tantestületet, teljes odaadással dolgozzanak. Majd megköszönve a szíves megjelenésüket az "Üdvözlés" elnökösközlésével a gyűlést bezárja.

Kéft.

Jávör József
Jávör.

Donáth Gyula
ig. tanító

Kovács Anna

Fálfalvi Ilona

Kovács T. Sándor

A Főegyházmegyei Főtanfelügyelőségtől

2514/1948. l.k. sz.

Lattam. Jóváhagyom.

Kalocsa, 1948.

Május 25.

Kovács Anna
Tanítónő

2514/1948. l.k. sz.

Az iskolát Szöllősy János esperes plébános egyházközségi elnök, mint az iskola legfőbb vezetője 1948. szeptember 9-én adta át az államnak.

Szám: 214/1948.

Tárgy: Kimutatás az államosított
r.kath.tanintézetekről.

Hiv.szám: 3507/1948.

T a t a h á z a helység, Bácsbok

1. Az intézet neve? Rkath. Ált. Iskola.
2. Ki építette? A költségekhez ki járult hozzá? Mennyivel?
 - a. Politikai község részben államsegéllyel.
 - b. Mily összegbe került? Ismeretlen.
 - c. Mikor épült? 1770-ban vert falból. Alsó tanítója: Kapászi József iskolamester.
 - d. 1851-ben a pol.község a rozszant épület helyett újat épít 2 teremmel és 3 szobás tan.lakással. Ugyanekkor megszervezi a II.tan.állást.
 - e. Mibe került? Ismeretlen.
 - f. Mibe került? Nincsenek adatok.
 - g. Alapítványok stb... Nincsenek.
 - h. Ki volt a telekkönyvi tulajdonos? - Pol.község.
 - i. Az int.pontos címe? Kossuth L.utca 89.
3. Az int.leírása:
 - a. Az int.képe:
 - b. Az int.leírása: 1937-ben a pol.közs.mint iskola - fenttartó ismét teljesen újraépítette 24.000 pengővel, amely összegnek fele/12.000P./államsegély, atöbbit a község fedezte az eladott nagyvendéglő árából. - Egészen modern földszintes épület. Van benne két szép, világos isk.terem, két csukott folyosó fogasokkal. Bármely városban megállná a helyét.
 - c. Az intézethez tartozó udvar s kert nagysága? - 220 négyszög öl.
 - d. Az intézetben lévő lakás és helységek száma? - Előszoba, 2 lakószoba, fürdőszoba, konyha, speiz és pince. Az udvarban megfelelő mellék épületek.
4. d. Az intézet felszerelése:
 - a. Csatolva 2 drb. leltármásolat.
5. Az int. egyéb adatai: az a.b.c. pontokra jelentés nemlege s.
6. A gazd.gyak. terület:
 - a. Nagysága, helye, művelési ága? - 200 négyszög öl, a pol.község kertjében, belterületen. Konyhakertészet.
 - b. Telekkönyvi tulaj.: Pol.község.
7. Természetbeni lakások:
 - a. Hány természetbeni lakás volt az intézetben lévő n kívül? - 1.
 - b. A lakás címe stb... Rákóczi F.utca 13. - Előszoba, két lakószoba, konyha, speiz. 150 négyszög öl kert és udvar.
 - c. Telekkönyvi tulaj.: Pol.község.
8. Jav.földek:
 - a. Melyik sorszámu tan.álláshoz tartozott javadalmi föld? I-II. állásokhoz.
 - b. A javadalmi földek nagysága egyenként és összesítve. Az I. álláshoz 19 kat. hold és 842 négyszög öl szántó. Ebből 9 kat. hold és 1221 négyszög öl a kántoré. A II. tan.álláshoz van 3 kat. hold szántó. Tehát a két tan.állásnak van összesen 22 kat. hold és 842 négyszögöl földje.
 - c. Telekkönyvi tulaj.: Pol.község.

A tataházi elemi iskola állami felügyeletbe adásának jegyzőkönyve 1948. szeptember 9-én.

A következő években az oktatást a marxista-leninista ideológia hatotta át. Kötelezővé tették az orosz nyelv tanulását. Az oktatás-nevelés célja az akkori *Tanterv* és *Utasítás*ban fogalmazódott meg. A fő cél a sokoldalúan fejlett kommunista ember váljon a tanulókból és minden tantárgyat ennek rendelték alá. A történelmet az irodalmat meghamisították és pozitív eseményként tanították a Tanácsköztársaságot, nevezetesen személyiségeiről utcákat neveztek el. Az iskolán kívüli nevelést szolgálta a kisdobos és az úttörőmozgalom, ahol hat és tizenkét pontban fogalmazták meg az elvárásokat. A háromszögletű vörös nyakkendő jelképezte az úttörő a KISZ és a párt egységét. Később változtattak kissé az oktatás és a nevelés célján és a zöld *Tanterv* és *Utasítás*ban már „csak a szocialista embertípus” szerepelt, mint elérendő cél.

A tanítási órán és az iskolán kívüli feladatok címszó alatt megfogalmazódott, hogy: „Adjon lehetőséget a gyermekeknek arra, hogy egyéni képességeiknek megfelelő munkát végezzenek a közösségben. Gyakoroltassa az erkölcsi, magatartási szabályokat és ezzel együtt fejlessze az erkölcsi érzelmeket. Teremtse alkalmat a politikai-társadalmi tapasztalatszerzésre. Éljen a széleskörű lehetőségekkel a szocialista humanizmusra nevelés érdekében az erkölcsi érzelmek fejlődésére.”

Az iskola minden épülete, telke már 1770-es építésétől a község tulajdona, első tanítója Kapási József iskolamester. Az iskolához 200 négyszögöl konyhakertészet tartozott, mint gazdasági gyakorlókert. A javadalmi földek, amit az iskola tanítói használtak a következők: az I. álláshoz 19 kh. szántó járt, ebből 9 kh. a kántoré. A II. tanítói álláshoz volt 3 kh. szántó, tehát a két tanítói állásnak összesen 22 kh. 842 négyszögöl földje volt. Ezen kívül az iskolaalapnak volt további 9 kh. földje. E földek telekkönyvileg a község tulajdonát képezték.²⁵³

A kommunista párt számára gyengén sikerült 1945-ös választásokon, ahol alig 16%-ot szereztek, majd az 1947-es hírhedt „kék cédulás” választások után 1949-re új választásokat íratott ki az MDP, a Magyar Dolgozók Pártja az államfővel.

²⁵³ Az átadásról történt kimutatások száma 214/1948. Hivatkozási szám 3.507/1948.

Addigra a kisebb pártokat szétmorzszolták, megszűntek, így a maradék Földmunkás és Kisgazda (FKGP) párttal és a legyengített Nemzeti Paraszt Párttal megalakította a Függetlenségi Népfront nevezetű választási koalíciót. A választási kampányban az MDP, mint a Népfront vezető pártja nem fukarkodott az ígéretekkel, ami Tataházát is érintette. Az első 5 éves tervben a következőket ígérték:

1. Az újfalut csatornázzák,
2. Népfürdő,
3. A községi legelő felújítása,
4. A Vörösmarty utcánál új utcát nyitnak, rendezik az árkokat, lejáró az ártézi kúthoz,
5. Bővítik a község háza kultúrtermét,
6. Napközi és óvoda létesítést,
7. Körorvosi rendelőt, lakást, zöldkeresztes tanácsadót építenek,
8. A Hősök terét parkosítják,
9. Új Postahivatal,
10. Kisvasút Mélykút vagy Bácsalmás vasútállomásra.

A fenti tíz pontos ígéretből csak az óvoda és a posta valósult meg. A többi jóval később, vagy egyáltalán nem készült el.

A közigazgatási, járási és megyei utasítások szerint a községi jegyzőnek mindenről tudomást kellett szereznie, ami a községben történt, ami felettes hatóság érdeklődését kiválthatta. Figyelni kellett a kulákokat, hogyan bántak a gazdasági cselédekkel és a munkásaikkal. További tisztázandó kérdés volt a községi bíró viszonya a kulákokhoz.²⁵⁴ Az utasítás értelmében Salamon László községi helyettes vezető jegyző az 1949-es választásokról is küldött jelentést 1949. május 10-én a bácsalmási járási főjegyzőnek. A jelentés lényege így foglalható össze:

„A választások közeledtével a hangulat emelkedik, érdeklődés van iránta.

A szegényparasztok a választások kiírását örömmel vette tudomásul.

A középparasztok hangulata javul.

A kulákság a választás kiírását közömbösen vette tudomásul, passzív magatartású.

Az értelmiség, iparosság, kereskedők között jó a hangulat.

Az esperes-plébános (Szöllősy János) magatartása nyíltan nem ütközik a demokráciával.

Rémhírtérjesztést, ellenpropagandát a községben nem észleltem.

A községben a május 1-i ünnepségen hatalmas tömeg vett részt. Becslésem szerint 1 000 fő [ez kb. a község teljes akkori felnőtt lakossága!], köztük sok nő. Május 1. gyönyörű ünnep volt, a község történetében még nem volt ilyen.

A választásokkal kapcsolatban az április 13-i Gerő elvtárs és az április 19-i angyalföldi Rákosi elvtárs beszédét a rádióközvetítéssel mintegy 700 ember hallgatta végig a községben.

Az ünnepséggel kapcsolatban a községi jegyző utasította Kalmár Béla és Farkas Lajos sütőmestereket: >>Elrendeli, hogy 1949. május 1-jén a munka ünnepén a község lakosainak kifli, percc, zsemlye álljon rendelkezésre. Ezt minden sütőiparos tartsa magára és az egész dolgozó népre kötelezőnek, amit a demokratikus kormányzatunk elrendelt. Azért, hogy a dolgozók érezzék, hogy többet törődik velük ez a demokratikus rendszer, mint az előző.

²⁵⁴ MNL-BKML V.382. b. Tataháza nagyközség közigazgatási iratai 1949. 960-1609.

Felhívja a pékek figyelmét, hogy május 1-én vasárnap délelőtt a sportpályán, délután és este az ünnepség után a tánchelyiségben árusítsák a süteményeket. Felhívja a pékek figyelmét, hogy az elszámolás végett hétfőn reggel pontosan 8 órakor jelentkezzenek az előljáróságon.<< [Egy megjegyzés az ünnepséghez: a pénzügyminiszteri rendelet szerint 3 Ft/fő fordítható a május 1-i ünnepség költségeire!] Tataháza 1949. április 30. Salamon László vezető jegyző.

Tudomásul vettük: Farkas Lajos sk., Kalmár Béla sk.”²⁵⁵

A választás végeredményéről a *Bács-Bodrog Népe* 1949. május 20-i száma számol be a Tataházán történekről egy rövid riportban: „A szavazáson 1 322 fő szavazott a Népfrontra, köztük 719 nő – 100% kiáltja ifj. Markó Márton 20 kh-as gazda a riporternek. Gömöri elotárs, Cserdi főjegyző, Marosi párttitkár (MDP) szorongatja a kezünket. Mindenki szavazott, nincs ellenszavazat, sem érvénytelen!

Tüske Mihályné: >>Nekünk, középparasztoknak is ott van a helyünk az új gazdák, a kommunisták pártja, az ötéves tero, a Népfront mellett. Sikerült, olyan, mint egy álom!<<”²⁵⁶

A visszaemlékezők szerint a május 1-i ünnepségek a későbbiekben is ugyanígy zajlottak: reggeli zenés ébresztő, délelőtti ünnepség, utána sör, virsli, kifli, délután futball mérkőzés valamelyik környező község csapatával, általában Mátételkével, este tánc és mulatság a Gyöngyösi-féle vendéglőben.

Az 1949-es választás után a következő tanácsválasztások – vagy Népfront választások – mindig teljes, 100%-os győzelemmel végződtek, miután csak a Népfront – először Függetlenségi, majd 1956 után a Hazafias – egyetlen jelöltje indult, az eredmény nem lehetett kétséges. Így történt ez 40 éven át. Az 1949-es évet nem hiába nevezik a történészek a „fordulat évének”, mert valóban nagyot fordult a világ. Az egész Közép- és Kelet-Európában, Magyarországon és Tataházán is. A szovjet birodalom az általa megszállt területeket a lehetőségek szerint hermetikusan elzárta, és mindenhol bevezette a saját rendszerét kiszolgálói, a helyi kommunisták segítségével.

A májusi választások után a teljes hatalom birtokában az MDP véget vetett a koalíciós színjátéknak. Megszüntették a régi közigazgatást, eltörölték Bács-Bodrog vármegyét, amely közel 200 éve működött. Szétválasztották Pest-Solt-Pilis-Kiskun vármegyét, és a Solt és Kiskun Kerületeket, azaz a déli részét összeolvasztották Bács-Bodroggal, a 4.343/1949. MT. számú rendelet alapján 1950. február 1-én létrejött az új Bács-Kiskun megye. Az alakuló ülés Kecskeméten, az új megyeszékhelyen zajlott le, ahol dr. Fábián László, mint az egykori Bács-Bodrog vármegye utolsó főispánja vett részt.

Az új közigazgatás alapja a szovjet minta alapján létrehozott tanácsrendszer lett. Az élet minden területén: ipar, mezőgazdaság, kereskedelem, oktatás, hadsereg, rendőrség, kultúra stb. követték a szovjet mintákat.

Az élet visszatért a régi mederbe, mert ezen a nyáron is kellett aratni úgy, mint évszázadok alatt mindig. 1945 előtt nem kellett külön megszervezni az aratást és a cséplést, minden birtokos maga szervezte; a learatott és kicséplelt gabona, a munkabérek kifizetése után a gazdáé maradt. 1949-ben már a „kommunista demokrácia” szabályai szerint folyt le a betakarítás. Az egész akciót községi szinten a Függetlenségi Népfront helyi bizottsága által alakított operatív

²⁵⁵ MNL-BKML V.382. b. Tataháza nagyközség közigazgatási irato 1949. 960-1609.

²⁵⁶ *Bács-Bodrog Népe*, 1949. május 20.

testület végezte. Egy kézbe vonták össze az aratást, a cséplést és a kötelező beszo­l­gáltatást, ez utóbbi volt az egész folyamatnak a lényege. A betakarításért felelős operatív bizottság vezetője nem egy hozzáértő, hanem egy szobafestőből lett párttitkár, Marosi Gyula volt. Mellette tevé­kenykedett Gömöri György kiskazda, mintagazda, községi bíró, Pálincás Mihály, a helyi Fü­g­getlen Kiskazda Párt elnöke, Vörös Pál előjárósági tag, kiskazda, Baranyi Lajos, Papp Mihály, Papp Pál, özv. Rozinka Istvánné, Borsodi Sándorné, Böröcz István kereskedelmi előadó és Cserdi István segédjegyző.

A bizottság először a cséplőgépek állapotát mérte fel, a felülvizsgálat után azokat rendben ta­lálta. A három Hoffer 22-24 HP típusú cséplőgépből kettő Kurucz Márton és Társa (Vajda Már­ton), egy Molnár János tulajdonában volt. Mindhárom gépet üzemképesnek nyilvánították, és üzemanyagot biztosítottak a három traktorhoz, amelyek a cséplőgépeket működtették. Gabo­nafélék és egyéb magvak tisztítására a községben az alábbi vetőmag tisztító gépek álltak ren­delkezésre 1949-ben:

Kurucz Márton	szelektor üzemképes	1 db.
Burszki János	szelelőrosta	1 db.
Juhász Antal	""	1 db.
Nagy Pál	""	1 db. régi
Juhász Gyuláné	""	1 db.
Kalmár Mátyás	""	1 db.
Tüske József	""	1 db.
Vajda István	""	1 db.
Ágoston János	""	1 db.
özv. Tüske Kálmánné	""	1 db.
Juhász Márton	trier rosta	1 db.

Kun Aladár vármegyei gépesítési előadó még 3 cséplőgépet biztosított Bácsalmásról a cséplés elvégzésére. A Földműves Szövetkezetnél a raktárak készen állnak a learatott gabona tárolá­sára, amelynek őrzésére 2 vadászt kértek fel, de fegyvereiket a rendőrség a kormány intézke­dése folytán bevonta. A tataházi operatív bizottság jelentette a járási operatív bizottságnak 1949. július 4-én, hogy az aratás nagy lelkesedéssel megindult. A kulákok, a reakciós elemek meghúzó­dó magatartást tanúsítanak.

Július 10. - Az esőzések ellenére mindenki szorgalmasan arat. A kulákság „legálisan” nem mű­ködik, de sokallja a részére megállapított beadási kötelezettséget.

Július 16. - A hangulat jó, megkezdődött a behordás a cséplőgépekhez.

Július 18. - Kurucz Márton cséplőgépével megkezdődött az előcséplés. Megszerveztük erre a napra az első beszo­l­gáltatási gabona ünnepélyes átadását a Földműves Szövetkezet raktárába.

Július 22. - A hangulat jó. Az esőzés akadályozza a cséplést. Jelenleg 4 cséplőgép dolgozik teljes üzemben. 2 gép még nem üzemel, mert nincs elég gabona behordva a szérúkre.

Július 26. - A cséplés mind a 6 géppel teljes erővel folyik. Az időjárás nagyon kedvező a munkára. A kicsépeelt gabonát folyamatosan szállítják a Földműves Szövetkezet raktárába.

Augusztus 5. - A cséplés, begyűjtés folyamata jó. Eddig 12 000 q búza van a szövetkezet raktárában. Ma befejeződik a cséplés. Ideje alatt a bizottság 2 tagja naponta ellenőrzi a cséplést, van-e oltóvíz, a szérűk őrzése megfelelő-e.

A dohányzás a szérűkön tilos és bűncselekménynek minősül, akit rajta kapnak, át kell adni a rendőrségnek. A tűzvédelemhez tartozott még az ügyelet tartása a templom tornyában, valamint egy fogat éjjel-nappal készenlétben állt a lajtos (tartályos) tűzoltókocsi vontatására, ha valahol tűz ütött ki és ki kellett vonulni az önkéntes tűzoltóknak.²⁵⁷

A cséplőgépeket határrészenként pontosan kijelölt helyre telepítették, így mindenki tudta, hogy hol kinek a gépe dolgozik. Augusztus 5-én, miután a cséplés befejeződött, a begyűjtés még jó ütemben folyt tovább 200%-os a teljesítéssel a kulákság hallgatása mellett. A cséplési eredmények: búza 9 213 q, rozs 2 046 q, árpa 3 763 q, zab 952 q. A begyűjtés eredménye: búza 2 974 q, rozs 1 245 q, árpa 445 q, zab 101 q.

Ha összehasonlítjuk a cséplési és a beszolgáltatási eredményeket, a következő kép látható. A búzatermésnek kb. 30%-át, a rozsnak 60%-át, az árpának és a zabnak 12-12%-át szolgáltatták be. E százalékok csak a cséplés utáni eredmény, a későbbiekben még mennyit kellett kötelezően beszolgáltatni a különböző terményekből, állatokból és állati termékekből, azt a községi párttitkár és a községi vezetőség állapította meg közösen.²⁵⁸

„Az ötvenes években kezdődtek a kuláklista gyártások. Én 1952-ig a szülőfalumban, Tataházán dolgoztam, gyárthattam a listákat. A község vezetésébe sok olyan ember került, aki korábban cseléd, napszámos vagy részes arató volt, nem tudott a szubjektív emlékeitől megszabadulni, a döntésnél könnyen hozta meg az ítéletét – Ez is cselédeket tartott, ez is kulák! Fel a listára! A végén már száz kulákot tartottunk nyilván, itt, ahol a földosztásnál is a szomszédba szaladtunk földért [Mátételkére], hogy jusson valami, ahol a legtöbb ember úgy élt, mint mi, részes, napszámos, mégis kulák lett. Világos, hogy rajtuk kezdtük gyakorolni a proletárdiktatúrát!

Mikor már lesöpörtük a padlást, nem volt miből beszolgáltatni, az állam kamrája meg változatlanul üres, akkor mentünk a középparasztokhoz. Amikor már ott is elfogyott a vinnivaló, akkor a kisparasztokhoz, majd a falusi szegényekhez. Sokat gondolkodtam azon az időszakon, helyes volt-e vagy nem?

Nem volt helyes, de szükséges volt, mert különben nem tudtunk volna kenyeret adni az országnak. Nem az elosztással volt baj, hanem a termeléssel. Súlyos problémák, túlkapások előfordultak, túlzások ez mind igaz.”²⁵⁹

A nagyobb földbirtokos gazdák azonnal kulákok lettek, ahhoz kétség nem fért. Ők voltak az elsők, akiket bármilyen indokkal büntetni lehetett. Az 1949-es cséplési szezon végén három eset is belekerült az operatív bizottság jelentésébe. Kecskés Menyhért – jánosalmi, Tanya u. 47., mert augusztus 27-én a földszövetkezet I. számú raktárába a szokványos minőségű búza helyett 10 q 50-60%-os ocsúval és II. rendű búzával kevert árut szállított be. Azért, hogy félrevezesse a gabona felvásárlót és „becsapja az államot”. Tettét beismerte, a „visszaélést” az operatív bizottság megvizsgálta és kéri a tettes szigorú megbüntetését a bíróságtól.

²⁵⁷ Farkas József önkéntes tűzoltó és parancsnok szóbeli közlése.

²⁵⁸ Galicz József riportja.

²⁵⁹ Sz.Lukács Imre: Boldogulók a Bácskában és a Duna mentén, 64-65. o.

Molnár Jánost – mert belterületen csépett engedély nélkül és nem a kijelölt szérűskertben, a tűzvédelem be nem tartásáért kérték megbüntetni.

Juhász György – Tataháza, Kossuth u. 129. – az időbeni értesítés ellenére sem jelent meg a tűzfigyelő szolgálatban és kijelentette, hogy nem is fog. Viselkedése antidemokratikus, kérték szigorú és példás megbüntetését.

Bevett szokás lett a tömeges rádióhallgatások elrendelése különböző alkalmakor elsősorban a politikai események kapcsán. Ilyen volt 1949-ben a Rajk per, amelyben Rajk Lászlót az MDP és az egykor illegális kommunista párt tagját és vele együtt még sok embert koholt vádak alapján a Rákosi-féle vezetés likvidáltatott. 1949. szeptember 16-án a bácsalmási járási főjegyző körlevélben utasította a községi előljáróságokat a *„Rajk kémbanda tárgyalásának rádió közvetítésével kapcsolatban.”* A vezető jegyző szervezze meg a széleskörű rádióhallgatást a községben, péntektől kezdve naponta kétszer 19-20 óráig és 21 órától kezdve közvetítették a pert. Azokat a rádiókészülékeket, melyek nyilvános közvetítés vételére alkalmasak, kitették az ablakokba, vagy nyilvános helyeken (kocsma, cukrászda stb.) és a tömegszervezetek helyiségeiben csoportosan hallgatták. Ügyeltek, nehogy esetleg szabotázs történjen, ekkor a rendőrséget értesítették. Utána jelentést kértek a hatásról, véleményekről. A jelentés ment vissza a főjegyzőnek: A tömeges hallgatás megtörtént, mindenhol szóltak a rádiók, összesen 23 db. készülék található a faluban. Szabotázs nem történt, kb. 700 személy hallotta az adásokat és *„megvetően nyilatkoztak a Rajk bandáról.”*

A községi előljáróság később újabb utasítást kapott egy tömeges rádióhallgatásra, Rákosi Mátyás az MDP főtitkárának 1949. szeptember 30-i beszédét közvetítették, amelyet az MDP budapesti aktívájának értekezletén mondott el. Utána a járási alispán a következő jelentést kapta meg: *„A községben 22 helyen volt tömeges rádióhallgatás. Ezt kb. 200 ember hallgatta meg. A beszéd hatására Herczeg József félkarú földhöz juttatott kegydíjának kéthavi összegét, 300 Ft-ot ajánlott fel a tervekölcsön jegyzésére. A jelenlévő 17 fő földműves szövetkezeti fuvaros, földhöz juttatottak valamennyien szintén felajánlást tettek, az egylovas fuvarosok 150 Ft-ot, a kétlovasok 300 Ft-ot jegyezték. Tataháza 1949. október 2.”*²⁶⁰

A beszéd főleg a Rajk perről és a jugoszláv kommunisták szidalmazásáról szólt. A Tito vezette jugoszláv kommunisták nem fogadták el a Sztálin vezette szovjet párt irányítását és beleszólását belügyeikbe, amiért 1948 júniusában a Kommunista Pártok Tájékoztató irodája kizárta a jugoszláv kommunista pártot a Kommunista Internacionálé soraiból, valamint a *„nyugati imperialisták bábjának”* bélyegezte meg, az MDP az *„imperialisták láncos kutyának”* nyilvánította Titot és a jugoszláv vezetést. Rajk Lászlót és társai egy belső pártharc áldozataivá váltak. Személyesen Rákosi Mátyás készítette el a per teljes anyagát, amelyben elítélték és kivégezték őket. A beszédben Rákosi szóvá tette, hogy a katolikus egyház nem elégszik meg az állam által biztosított szabad vallásoktatással. A magyar püspöki kar körlevélben tiltakozott az iskolák államosítása, a Pócspetri esetek megismétlődése ellen. E körlevelet minden katolikus templomban a vasárnapi istentiszteleteken felolvasták. Az ellenfelekről alkotott vélemény után a pártvezető méltatta a begyűjtés eredményességét, a kenyérjegy eltörlését, az ötéves tervkölcsön bevezetését.

²⁶⁰ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza nagyközség iratai, Közigazgatási iratok 1949. 2160-2609.

Tito elítélése és a Rajk per után „háborús helyzet” alakult ki a déli határon, amely Tataházát is érintette, hiszen beleesett a 15 km-es határzónába. A magyar-jugoszláv határt katonailag megerősítették, számtalan betonbunkert építettek a határsávban, hogy az esetlegesen betörő jugoszláv csapatokat ezek segítségével tartóztassák fel. Ennek „épített öröksége” a még ma is létező betonbunkerek a temető végében a kápolna mögött, valamint a mélykúti határban, bár a „erődítmények” jelentős részét az 1970-es években elbontották. A beszéd hatására tett tervekölcsönfelajánlásokból nem tudni, hogy pontosan mi valósult meg, viszont az biztos, hogy Szöllősy János esperes-plébános 1 000 Ft-ot jegyzett az aktuális ötéves tervekölcsönből. A főispán utasítására a tataházi községi segédjegyző, Cserdi István és a községi párttitkár Marosi József felkeresték Szöllősy atyát és felszólították, majd megfenyegették, hogy a vasárnapi istentiszteleten ne olvassa fel a püspöki kar körlevelét, mert annak demokráciaellenes éle van. Amennyiben felolvassa, a következményekért maga vállalja a felelősséget. Ezen felül ne kezdeményezzen hitoktatást a községben sem ő, sem más valaki megbízásából. A plébános megértette az ügy jelentőségét és ígéretet tett, hogy a pásztorlevelet nem olvassa fel.²⁶¹

A „demokrácia” jegyében 1949. július 20-án a még létező Tataházi Függetlenségi Olvasókör működésének felülvizsgálatát rendelte el a vármegyei alispán a község jegyzőjének küldött levelében. Az alapszabályt és a tagnévsort kellett elküldeni folyó hó 15-ig a Vármegyei Rendőrkapitányság Államvédelmi Osztályának (ÁVO) Bajára. Az alapszabályt kiemelték a válaszdokumentumból, a tagok névsora azonban fennmaradt. Ők voltak az utolsó tataházi polgári egyesület tagjai.

Molnár János	Tataháza, 1895. földműves, elnök	apja: néhai Molnár János anyja: Kalmár Marcella
Markó Márton	Tataháza, 1901. földműves	apja: Markó Márton alelnök anyja: Kazinczi Klára
Téglás Imre	Tataháza, 1901. molnár	apja: Téglás János jegyző (szélmalmos) anyja: Borsodi Borbála
Mészáros Károly	Tataháza, 1901. földműves	apja: Mészáros István aljegyző anyja: Kovács Erzsébet
Böröcz János	Tataháza, 1897. földműves	apja: Böröcz István anyja: Vörös Anna
Ágoston János	Tataháza, 1898. gabonakereskedő	apja: Ágoston Ferenc ellenőr anyja: Galicz Mária
Burszki Máté	Tataháza, 1900. földműves	apja: Burszki Máté közigazda anyja: Tüske Mária
Horváth István	Tataháza, 1897. földműves	apja: Horváth Dániel könyvtárnok anyja: Pálincás Viktória

A nevek ismeretében törvényszerű volt, hogy betiltották a Függetlenségi Olvasókör működését, hiszen Molnár János 1945-ben községi bíró a Nemzeti Paraszt Párt helyi szervezetének elnöke, Téglás Imre szélmalom tulajdonos, Ágoston János gabonakereskedő, Burszki Máté földbirtokos, ők három kulákok, Horváth István volt községi képviselő, a Nemzeti Paraszt Párt tagja volt.

²⁶¹ Uo.

E tények elegendőnek bizonyultak a „fokozódó osztályharc” idején a döntés indoklására. A Magyar Közlöny 1949. február 8-án megjelent számában a belügyminiszter a 7.330/1946. ME rendelet alapján feloszlatta a „tataházai Iparos Olvasókört”.²⁶²

Vármegyei körlevél szőlította fel a községi előjáróságot, hogy válasszon a saját, vagy az állami fenntartású óvodát szeretne-e. A képviselő testület 1949. július 13-i ülésén egyhangúan az állami óvoda létesítését fogadta el.²⁶³

Az 1949-es év nagy politikai és gazdasági programja a mezőgazdasági termelészövetkezetek megalakítása volt. Ebben az ügyben a Tataháza történetéről a legilletékesebb, Galicz József riportkönyvben megjelent visszaemlékezéséből idézünk: „A faluban 1949-ben alakult meg a Petőfi TSZ. A TSZ-re hadd mondjam el, az volt a jellemző, hogy két rossz lovuk volt és ha nincs a gépállomás, el se tudnak vetni, bár a gépállomáson is csak néhány traktor dolgozott. A Petőfi TSZ első elnöke Gida Ádám [aki egyébként cipész] volt. Tizennyolc-húsz tagja lehetett a közösnek és 160 kh. földje. A Petőfi TSZ-be csak szegényparasztok és újjazdák léptek be. Emlékszem az egyik alapító tag, akiből később harcias párttitkár lett az ötvenes években, amikor keserve vált a gazdálkodásuk, egy láncos ostort szerzett, hogy azzal csördít a tagság közé, mert az bizony széledezett. A kis TSZ-nek a könyvelője Jánosi Istvánné volt. A szervezésben még én is részt vettem, jártuk a falut estéről-estére, agitáltunk. A tagság nyolcvan százaléka párttag volt. Az egyik elhagyott majorban a Vajda és Tüske tanyán rendezték be központjukat.”²⁶⁴ A Vajda család már a háború alatt elmenekült Tataházáról, azért volt üres a tanyájuk. A mellette lévő Tüske Gergely-féle tanyát a hozzátartozó földdel együtt elkobozták, kisajátították, ennek területe 59 kh. 1 012 négyszögöl, Tüske Máté földje 46 kh. 977 négyszögöl volt. Tüske Gergely és Tüske Máté „önként” lemondott a tulajdonukat képező földterületekről és azt átadták 5 éves haszonbérletben az akkor alakult Petőfi TSZ-nek államilag megállapított bérleti díjért. Az így átadott földet természetesen sohasem kapták vissza.

„Említettem, hogy 1950-ben alakult a Dózsa TSZ. Ebben már kisparasztok és középparasztok is akadtak. Én is beléptem, de a közös munkában nem tudtam részt venni, majd csak a szövetkezet megerősítésében. Ez a Dózsa TSZ már alakulásánál, indulásánál erősebb volt a másikinál. Lovakat, ekéket, boronákat, szekeret vittek be a tagok és könnyebben kezdődhetett a munka. Elnökének Galicz Istvánt választották, nem rokonom, de jól gazdálkodó ember volt, szép eredményeket ért el.

1953-ban alakult egy szövetkezeti csoport, ahová a középparasztok léptek be nagy számmal, azok, akik még mindezek ellenére is ragaszkodtak a földhöz és a faluhoz. Elnöknek Markó Márton bácsit választották, igen tekintélyes középparasztot, szavahihető, szókimondó és jól gazdálkodó embert.”²⁶⁵

Markó Márton a feloszlott Függetlenségi Olvasókör alelnöke volt, középparaszt és minősített kulák, aki a többiekkel együtt inkább megalakított egy termelészövetkezeti csoportot, mert abban a pillanatban megszűnt az állami nyomás a mindennapi életükre.

²⁶² Tataháza Bács-Bodrog vármegye 626.924/1948. IV/3. BM. rendelet.

²⁶³ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza nagyközség, Közigazgatási iratok 1949. 1610-2155.

²⁶⁴ Sz. Lukács Imre: Boldogulók a Bácskában és a Duna mentén. Galicz József interjú, 61-77. o.

²⁶⁵ Uo.

Ebben az évben járta meg a községháza padlásán tárolt 6-8 q irat kálváriája:

„Bács-Bodrog vármegye levéltára

41 lvt. 1949.

Tárgy: Tataháza községtől régi rendeletek bekérése

Községi Elöljáróság

Tataháza

A községháza padlásán tárolt és az elhalt orvos hagyatékából való hivatalos lapok, közlönyök, rendeletek tára stb. könyvekre a vármegyének igen nagy szüksége lenne. Felkérem, hogy amennyiben a község előljáróságának a könyvekre nincs szüksége – szíveskedjék azokat alkalmilag a vármegyei levéltárba beszállítani.

Baja, 1949. április 29.

Dr. Leidecker Jenő

vm. főlevéltáros”²⁶⁶

„Tárgy: Tataháza községtől régi rendeletek bekérése

1212. 9. 41. 9 lvt.

Vármegyei Levéltáros Úrnak

Baja

A fenti tárgyban és szám alatt adott értesítésére jelentem, hogy a községnek sajnos alkalmilag beszállítani az anyagot jármű hiányában nem áll módjában, azonban tisztelettel kérném odahatni, hogy központilag tehergépkocsin legyen beszállítva. A főlevéltáros úr is személyesen meggyőződött a tárolt anyag mennyiségéről, mely legalább 6-7 q. tesz ki érdemes volna nemzetgazdasági szempontból és a községháza padlásán tűzveszélynek kitett történelmi mely a levéltárnak és egyéb selejt anyag papírra való átcserélése, melynek az értéke talán a fuvardíjat is fedezné. Kérem mielőbbi szíves intézkedését.

Tataháza, 1949. évi június hó 23-án.

Salamon László

vjző.”²⁶⁷

Az egykori szemtanú, Laki Jánosné született Tüske Katalin szerint lehet ezeket égették el a községháza udvarán ekkor.

„1949. augusztus 6.

Bács-Bodrog vármegye közigazgatási bizottságának – gazdasági albizottságának, Baja

Tataháza község előljáróságától.

Vasgyűjtés és papírhulladék gyűjtése tárgyában jelentés:

Vasgyűjtésre a Földműves szövetkezet még nem kapott kijelölést, ezért ez nem megy. ... Egyben jelentem, hogy a község tulajdonában is van mintegy 6 q selejtpapír, amit szintén hajlandó lenne átadni bizonyos mennyiségű irodai papír ellenében.

Tataháza, 1949. augusztus 6.

Salamon László

h. vezető jegyző sk.”²⁶⁸

²⁶⁶ MNL-BKML V. 382. b. Tataháza nagyközség, Közigazgatási iratok 1949. 1610-2155.

²⁶⁷ Uo.

²⁶⁸ Uo.

X. A TANÁCSRENDSZER MEGALKULÁSÁTÓL 1956-IG

Az újonnan bevezetésre került tanácsrendszer alapján községünk irányítószerve Tataháza község Végrehajtó Bizottsága (VB) lett. A község vezetője a mindenkori tanácselnök a helyi apparátus irányítója a mindenkori VB titkár egészen 1990-ig. A községben 1764 óta létező bíró, vezető jegyző és jegyző tisztség megszűnt 1950-ben. A tanácsrendszer létrehozását az 1949-évi XX. törvény szabályozta. Minden 500 lakosnál nagyobb községben önálló tanácsot és végrehajtó bizottságot kell alakítani.

Tataháza község bírói a kezdetektől a tanácsrendszer megalakulásáig

1770. Tüske Ferenc <i>(ő az írásban szereplő első bíró)</i>	1850. Ács János
1771. Gömzsik Tamás	1851. Galicz Ferenc
1774. Raffay Mihály	1854. Pálincás József
1775. Gömzsik Tamás	1855. Vörös Mihály
1777. Csima Márton	1860. Tüske István
1783. Kiss András	1864. Kiss Pál
1789. Tüske Ferenc	1867. Ács János
1798. Ruzsik József	1893. Tüske János
1801. Malinovics József	1896. Tüske Antal idős
1806. Kiss Béla	1900. Burszki János
1812-13. Gömöri Pál	1921. Tüske Ferenc
1821. Tüske József	1928. Vajda István
1824. Kalmár Ferenc	1929. Vajda Gergely
1826. Blazsenyik József	1932. Oláh Mihály
1828. Tüske János	1936-44. Molnár István
1831. Tóth István	1944. Bényi József
1833. Kurucz Márton	1945. Tüske István
1834. Tüske István	1945-46. Kalmár István
1835. Kalmár István	1946. Kalmár Márk
1840. Kovács István	1948. Gömöri György
1843. Pásztor Ferenc	1948. Bényi József
1844. Ács János	1949. szept. Gömöri György
1848. Oláh Tamás	
1850. Blazsanyik József	

Gömöri György volt az utolsó bíró és az első tanácselnök.

Az 1949-56 közötti évek a Rákosi Mátyás körül kialakult személyi kultusról, az éles magyar-jugoszláv ellenességről, az erőltetett iparosításról és a mezőgazdaság szétzilálásáról szóltak. Az erőltetett szövetkezetesítés eredményeképpen a község termelőszövetkezeti község lett. Galicz József párttitkár büszkén jelentette be a nagyszámú közönségnek a falu végén elhelyezkedő új gabonatórny avatásán. E politikai döntések nagyban befolyásolták a község életét. A mezőgazdasági termelőszövetkezetbe, akkor még nem mindenki lépett be, a kulákok, a nagygazdák megpróbálták túlélni ezt az időszakot, bár hosszú távon sok választási lehetőségük nem volt.

Vagy lemondtak a földtulajdonukról, felszerelésükről, később a házukról és elmenekültek a városokba, iparvidékekre dolgozni; vagy vállalták az állandó állami nyomást, a több beszolgáltatást, több adó és közterhet, valamint az állandó zaklatásokat, büntetéseket. Néhány példa az újságokból, amelyek rendszeresen közölték elrettentésképpen a kulákok elleni eljárásokat, valamint a Községi Tanács VB és a Járási Tanács VB jegyzőkönyveiből:²⁶⁹

„A kulákok, akik szabotálnak és feketén vágna-elítélve a bíróságok által, Tataháza – Szalai Balázs tataházi kulák az őszi vetés elszabotálásáért három év és hat hónap az ítélet.”²⁷⁰ „Eljárás a begyűjtést szabotáló kulákok ellen Bács-Kiskun megyében. ... Tataházán Kurucz Márton kulák ellen indult eljárás. Kuruczot tetten érték, amikor öt mázsa árpát ötszörös áron akart eladni.”²⁷¹ „A Szegedi Felsőbíróság szerdán vonta felelősségre Vajda József tataházi kulákot, aki kettő holddal kevesebb kenyérgabonát vetett, mint amennyi a földterületére elő van írva. A bíróság ezért két havi fogházra és 2 000 Ft. pénzkivetésre, valamint két évi hivatal és jogvesztésre ítélte. Az ítélet jogerős.”²⁷² „Ágoston Jánosné tataházi lakos nem töltötte ki kérdőívet a többszöri felszólítás ellenére sem. Így a nemzetgazdaság előbbre vitelét akadályozza. Nem tudni, hogy a birtokában lévő traktor hova lett beutalva. [Melyik gépállomásra?] Bácsalmás 1950. szeptember 3.”²⁷³ „Fokozni kell a kulákok elszámoltatását, kifogás esetén azonnali feljelentés. A gabona begyűjtés már a cséplőgépnél történjen meg, nehogy otthon hazaszállítás után elrejtsek. A mezőőrök kísérik figyelemmel a kulákokat!”²⁷⁴ Az anyagi és erkölcsi megtorlásokon túl a kulákok családtagjai is meg lettek bélyegezve. „Elek Márton és Szalai Balázs kulákok házáat le kell zálogolni amennyiben nem rendezik adójukat.”²⁷⁵ A katonai sorozáson, mint „megbízhatatlanok” külön kimutatást vezettek róluk. Például 1951. október 17-én kelt bizalmas iratban a tataháziak közül:

Név:	Született:	Anyja neve:	Lakása:
Tüske Gyula	Tataháza, 1928	Juhász Katalin	Kossuth u. 84.
Juhász Márton	Tataháza, 1928	Vajda Erzsébet	Rákóczi u. 76.
Vajda János	Tataháza, 1926	Tüske Verona	Rákóczi u. 28.
Pásztor József	Tataháza, 1925	Bényi Anna	Tanya 21.
Tüske István	Tataháza, 1924	Vajda Katalin	Kossuth u. 39.

A nevezetteket évi 600 Ft különadóval sújtották, mert nem vonultak be katonának. Végül a házingatlanok államosításáról szóló 1952/15-ös VB határozat:

„Előadó Magyar Antal a VB elnöke. A pénzügyi csoporttal átnézve a nyilvántartásokat az alábbi ingatlanokat javaslom államosítani:

Tüske Gergely	Kossuth u. 53.	Nagy Pál	Rákóczi u. 45.
Tüske Máté József	Kossuth u. 25.	Tüske Istvánné	Rákóczi u. 29.
Ágoston Jánosné	Kossuth u. 42.	Tüske György	Rákóczi u. 50.
Vajda István	Kossuth u. 62.	Szabó György örököse	Tanya 40.
Tüske Kálmánné	Kossuth u. 42.	Tüske Kálmánné	Tanya 30.
Vajda Gergely	Kossuth u. 56.	Tüske A. János	Kossuth u. 39.
Nagy Imre	Kossuth u. 50.	Pintér Mihály	Kossuth u. 70.

²⁶⁹ Pünkösti Árpád: Rákosi bukása, száműzetése és halála 1953-71. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2001.

²⁷⁰ Magyar Nemzet, 1952. november 4.

²⁷¹ Népszabadság, 1950. szeptember 9.

²⁷² Délvidéki Hírlap.

²⁷³ MNL-BKML XXIII. 209. Bácsalmási Járási Tanács VB. Mezőgazdasági Osztály 1950-1951 iratok. 1950. szeptember 3.

²⁷⁴ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza Község Tanácsának iratai, Végrehajtó Bizottsági Jegyzőkönyvek.

²⁷⁵ Uo. Tataháza község VB. határozat 1954/71. számú.

Vörös Johákné	Kossuth u. 72.	Juhász György	Kossuth u. 55.
Vajda József	Kossuth u. 55.	Vajda József	Rákóczi u. 64.
Juhász Mihályné	Rákóczi u. 42.	Tüske Józsefné	Rákóczi u. 35.
Galicz Mihályné	József A. u. 56.	Kurucz Józsefné örököse	József A. u. 36.
Vuics Menyhértne	Kossuth u. 35.	Pásztor György örököse	Tanya 31.
Tüske G. Máté	Kossuth u. 47.		

A VB. a házingatlanok államosításával kapcsolatban a határozati javaslatot határozatilag kimondja végrehajtásra. Határidő: folyamatos. Felelős Magyar Antal VB. elnök.”²⁷⁶

Az első sorban a leányok mellett áll Magyar Antal egykori VB elnök.

A nevekből és az utca- házszámokból világosan kitűnik, hogy e házak mind módos, nagy és középparasztok házai voltak. A házak és lakások államosításához nem kellett különösebb indoklás, ha rámondták, hogy nemzetgazdasági érdek azonnal államosítható volt. Ha egy döntés végrehajtását nem akarták, vagy nem tudták megmagyarázni, akkor a nemzetgazdasági érdekre még mindig hivatkozhattak. A világháború befejezésétől 1960-ig nagyon kevés fejlesztés történt a községben, erre az időszakra az évszázadok alatt felhalmozott javak leépítése és elherdálása a jellemző. A paraszti társadalom az állami politika számára munkaerő tartalékot, katonai bázist jelentett, ez jól látszik a beszolgáltatások mértékéből az erőltetett iparosítás mértékéből, amely elvonta a munkaerőt a mezőgazdaságtól és az óriásira duzzadt néphadsereg, amely szinte felülmúlta a háborús idők katonai létszámát. Az egész társadalmat áthatotta a bizalmatlanság és gyanakvás légköre. A gyűlölködés, a gyűlöletkeltés az állami politika szintjén már a kezdetektől, 1945-től megvolt, de az 1950-es évek első felében és közepén érte el a csúcspontját. A tataházi községi tanácsnál felhívják, kötelezik a dolgozókat az iratok elzárására az irodák bezárására még akkor is, ha a másik irodába mentek át. A pecsétet állandóan elzárva tartották. Egy példa a Járási Begyűjtési Hivatalnak (Bácsalmás) kiadott a Begyűjtési minisztérium által szerkesztett szabályzatból 1955. április 5.-én kelt, Bartha István a minisztériumi titkárság vezetője aláírásával. „A begyűjtési adatok államtitoknak minősülnek! Ezek kezelését a Megyei

²⁷⁶ Uo.

Begyűjtési Hivataloknál a hivatalvezető mellé beosztott gép és gyorsírók a Járási Begyűjtési Hivatalnál a hivatalvezető végzi."²⁷⁷ A hivatalvezetőt 1954 szeptemberében Vezdán Józsefnek hívták. A Begyűjtési Hivatal járási szinten sok dolgozó ellen indított fegyelmi eljárást a községi hivatalokban a legkülönbébb indokkal és a legkisebb „fegyelmezetlenség és éberség hiánya miatt.” Az „éberségből” Tataházán sem volt hiány. A Községi Tanács VB. ülésén 1951. június 18-án ilyen határozat született az aratás megindításakor: „Az aratás kezdetén fontos az aratási őrség megszervezése, mert most fokozottan ügyelni kell a határ szélén, mert Tito ügynökei mindenre elszántan készen állnak a termésünk elpusztítására. Azonkívül belső ellenségeink a kulákok tevékenységétől is tartani kell.” Egy előző 1951. februári községi tanács VB, ülésen kiadott utasítás: „A kulákok vetésterületét a mezőőrök mindennap ellenőrizték le, hogy nem üres vetőgépet járatnak-e.”

A minden szinten állandóan sulykolt propaganda ellenére a termelőszövetkezetekben rendkívül nehezen ment a munkaszervezés és a munkamorál szétesőben volt a kudarcok miatt. Még akkor sem lett jobb a helyzet a községben, ha a Községi Tanács VB-nek ilyen utasításokat küldtek a Járási Tanács VB. -tól 1951. június 2-án. „Az Oktatási Osztály gondoskodjon: hogy a tanköteles gyermekeink írásbeli dolgozatokat készítsenek a növényápolás nemzetgazdasági fontosságáról.” Tataházán az iskolában a rajz órán feladat volt, hogy „Mit adott nekünk Rákosi elvtárs?” címmel készítsenek rajzot a gyerekek. Az egyik rajz készítője Kalmár Márton egykori kisdiák arra emlékezett, hogy villanyoszlopokat rajzolt, világító lámpácskákkal és ezért megdicsérték.

A termelőszövetkezetek helyzete korántsem volt olyan rózsás, mint amilyenek a korabeli sajtó a rádió és egyéb hivatalos megnyilatkozások ezt mutatták. Azt mindenki látta, hogy mi a gond, de a megoldást kimondani senki sem merte. A bácsalmási Járási Tanács VB 1951. október 9-én kelt beszámolójában Zoboki Lajos bizottsági tag a TSZ szervezés problémáival foglalkozva több meglévő hiányosságra mutatott rá a járás szövetkezeteiben, amelyek minden községben előfordultak. Volt olyan hely, mint a katymári Alkotmány TSZ, amely megalakulása után azonnal feloszlott, mert a 250 kh. szétszórt, apró parcellákból állt, nem hajtották végre a tagosítást, így a tagság nem volt hajlandó dolgozni. A másik még súlyosabb eset Kunbaján történt a Petőfi TSZCS-ben, mivel nem akarták felvenni a közös munkát, csak azért léptek be, hogy szabaduljanak a földjüktől. A járás területén a TSZCS-kben lemaradás volt. A tagság az ipari üzemekben és a bányákban keresett magának munkalehetőséget és egzisztenciát a jobb közellátásra hivatkozva.²⁷⁸ Nemcsak a járási, hanem megyei szinten is foglalkoztak az elvándorlás megakadályozásával. A Bács-Kiskun Megyei Tanács VB. Mezőgazdasági Osztálya az alábbi levelet intézte valamennyi járás mezőgazdasági osztály vezetőjének: „A Nehézipari Minisztériumba tömegesen érkeznek levelek a bányavállalatoktól, melyben a vállalatok igazgatói kifogásolják, hogy a termelőszövetkezetek felszólításokat küldenek a TSZ-ből a bányákba távozott volt TSZ tagoknak, hogy térjenek vissza a TSZ-be. [Tataházáról Varga Márton borbély a komlói bányába talált magának munkahelyet. Ez a szocialista iparváros parkettás lakótelepi lakást adott a családnak. Egyedüli munkavállalóként tartotta el a négytagú családját összehasonlíthatatlanul jobb körülmények között, mint ahogyan az otthon maradottak éltek.]

²⁷⁷ 16/1955. számú rendelet, a titkos ügyirat kezelésének a szabályai.

²⁷⁸ MNL-BKML XXIII. 209. Bácsalmási Járási VB. 1950. október 1951/520/1-7.

Eszerint, aki nem jön vissza, annak a földjét visszaadják a tagnak és erről értesítik a helyi Tanácsokat, amelyik kötelezni fogja a kiadott föld megmunkálására őket. Ilyen felszólításra sok dolgozó kéri az elbocsátását a bányavállalattól, hogy a TSZ-ből kiadott földjét megművelhesse. Az így távozó dolgozók száma olyan jelentős lenne, hogy a szénbányászatban nagymértékű munkaerőhiányt okozna! Felhívja az osztályvezetők figyelmét, hogy a Községi Tanács VB-i ne járuljanak hozzá a szénbányászatban dolgozó TSZ tagok földjeinek a kiadásához.

Kecskemét. 1953. december 24.

Apostagi József, csoportvezető.”²⁷⁹

A közeli Mátételkén élő Dudás Istvánné levélben kérte vissza a földjét miután kilépett a TSZ-ből. A Járási Tanácstól a Mezőgazdasági Osztályvezető a következő indoklással utasította el a kérelmet. „...nem adják ki a földet, mert a közgyűlés nem engedi, hogy a betagosított területből leszakítsák. Aláírás Szebellédi.”²⁸⁰

A Bácsalmási Járási Tanács Mezőgazdasági Osztálya leiratot küldött valamennyi Községi Tanács VB-nek, amiben megállapította, hogy az őszi munkák erősen lemaradtak, és javasolta, hogy indítsanak munkaversenyt a hiányok pótlására Sztálin elvtárs december 21-i születésnapja alkalmából. „A TSZCS-ben igen laza a munkafegyelem. Felvilágosító munkával rá kell bírni a családtagokat és tagokat a munkában való fokozottabb részvételre. Az egy-két hangoskodó munkafegyelem lazító taggal szemben megtorló intézkedést kell alkalmazni és kirívó esetben bíróság elé kell állítani egy-kettőt!”²⁸¹

Az első termelőszövetkezeti mozgalom szervezésénél a szigorú megszorító intézkedések ellenére is voltak, akik hangot adtak az elégedetlenségüknek, vélt, vagy valós sérelmeiknek. Az elégedetlenkedések több ízben is parázs vitákig és tettelegességgig fajultak. Célpontjuk többnyire a kommunista pártfunkcionáriusok, agitátorok voltak.

A Petőfi TSZ-ben 1951. augusztus 25-én rendkívüli párttaggyűlést tartottak 25 fő részvételével. Kovács Mihály az 1951. augusztus 14-én a cséplés befejezésekor történt események miatt hívta össze a tagságot. E napon a járási pártbizottság kiküldöttje – nevét nem említi – is jelen volt a munka befejezésekor. A helyszínen vita kerekedett, aminek a tárgyát nem nevezték meg; végül is a vita hevében két párttag Csizmadia János és Papp István „...a Járási Pártbizottság kiküldöttjét rágalmazták és ezen keresztül tettelegesen bántalmazták.” Ezért mindkettőt kizárták a pártból a tagság egyhangú szavazatával.²⁸²

Alig pár nappal később már a tettelegességről beszámoló cikk jelent meg a *Bács-Kiskun Megyei Népújság* 1951. szeptember 1-i számában *Kulák tevékenység Tataházán* címmel. A név szerinti felsorolásán túl, akiket még belekeverték az ügybe: Tüske János²⁸³, Tüske Máté²⁸⁴, Hunyadi Máté²⁸⁵, Viszmeg István²⁸⁶, Kalmár István²⁸⁷.

²⁷⁹ Uo.

²⁸⁰ Szebellédi Nándor a későbbi híres tataházi TSZ elnök, ekkor még a Járási Tanács VB mezőgazdasági osztályvezető-helyettese és a járás Mezőgazdasági Akadémiát végzett főállattenyésztője.

²⁸¹ MNL-BKML XXIII. 209. Bácsalmási Járási VB. 1950. október 1951/520/1-7.

²⁸² Uo. Mezőgazdasági Osztálya. Mezőgazdasági termelési ügyek 1950-51

²⁸³ 70 holdas birtokos.

²⁸⁴ 50 holdas birtokos.

²⁸⁵ Volt nyilas vezető.

²⁸⁶ 350 holdas birtokos.

²⁸⁷ 50 holdas birtokos.

A cinkosaikat is megnevezték: Molnár Sándor és István, akiket italozó természetük miatt korábban már kizártak a Petőfi TSZ-ből. Augusztus 30-án megtámadták Csala Józsefet, a párt-szervezet propagandistáját, hátulról leütötték. Előtte Fekete Mártont a Petőfi TSZ párttitkárát támadták meg, de ő elmenekült így megúszta a verést. A felsorolt emberek feltűzték a Petőfi TSZ tagságát, hogy támadják meg a kiküldött elvtársakat. Hangadóként említik még Kurucz-nét a cséplőgép és daráló tulajdonost. Oláh János volt kupec éjjel hangosan ordított, hogy „a TSZCS tagok mind hazaárulók.” Még Gömöri György tanácselnök is arról beszélt a népnevelő értekezleten, hogy „... mikor még egyéni gazda volt, jobb sorsa volt.” Koncsek János tanácsstag: „... Mi az a Párt, mindig csak a párt.” kijelentésével az MDP-t kritizálta. Az 1946-56 között eltelt 10 év egyik fő agrárpolitikai kérdése a kulákság kezelése volt. A kulák szó orosz eredetű, jelentése nagygazda, ők gazdálkodtak a legnagyobb földterületeken a legjobb eszköz felszereléssel. „Az agrártársadalom összetartó ereje a föld és az eszköztulajdonnal rendelkező gazdálkodó, aki települése közügyeiért is felelősséget vállal. A kulákok likvidálásával és a kollektivizálással a hatalom célja a települések hagyományos, gazdasági, etnikai, közösségi és kulturális egyensúlyának megbontása volt. Ha a közösséget szétrombolják, akkor az összetartó erőt a kovászt szüntetik meg és ezután szinte bármit lehet az emberekkel tenni. Nagyon fontos volt, hogy a vállalkozó szellem helyett bémunkás tudatot generáljanak.”²⁸⁸ Az erőszakos kollektivizálás pontosan ezen értékek ellen indított könyörtelen harcot, a magyar paraszti társadalmat atomjaira verték szét. Ebben az időben a község vezetése tanulatlan, rosszindulatú és tudatlan emberek kezébe került, akik éltek és visszaéltek a hatalmukkal. Bábok voltak és egy elnyomó rendszer feltétlen kiszolgálói.

1945 után az iskolát államosították, a hitoktatást elsorvasztották és fakultatívvá tették, plébánost zsarolták, fenyegették. A „kulákok” és az egykori földbirtokosok, elmenekültek, ha volt hová, a gyerekeik nem tanulhattak tovább, mert megbélyegezték őket. Nemcsak a számukra „osztályidegen” és másképpen gondolkodó embereket üldözték a vezetők, hanem saját belső ellenséget is kerestek. Az MDP párttitkárt, Marosi Gyulát is megtámadták a Rajk-per idején, hogy nem elég éber. Erről a *Bács-Kiskun Megyei Népszav* 1951. január 23-i számában megjelent újságcikk is tanúskodik.

„Az éberségről, melyet a tataházi pártszervezet teljesen figyelmen kívül hagyott.

A Rajk-per idején a helyi pártszervezet tagsága és a párttitkár nem elég éber az ellenséggel szemben. Marosi elvtárs [ő a községi párttitkár] irodája koszos és rendetlen, az egyik sarokban morzsolt kukorica, aprított fa. A fontos pártiratok szanaszét dobálva, az egerek rágják szét. A pártbélyegző az íróasztal fiókjában. Marosi elvtárs fontos dolgokat pl. a dolgozók mozgósítását egy feladatra, egy kézlegyintéssel intézi el. Kijelentve, hogy a magyar paraszttal nem lehet menni semmire sem.”

Tataháza ennek ellenére mintaközség, van: TSZCS – csoport, mintaszerű a begyűjtés és a mezőgazdasági munkálatok, valamint az adófizetés. Marosi Gyula kétségbe vonta az MDP szerepét, amikor a nemzetközi helyzet éleződött. Az egykori szobafestőből lett párttitkár az 1930-as években aktívan részt vett a község kulturális életében. Édesanyja, mint falusi bába közismert volt. A család erősen szociáldemokrata beállítottságú, így sodródott a kommunisták közé és meggyőződéses baloldali volt. Ezután az újságcikk után leváltották és másfél évre kényszer-munkatáborba száműzték. Pár év múlva rehabilitálták és visszavették a pártba.

²⁸⁸ Hantó Zsuzsa: Kulákok. Rubicon online, <https://rubicon.hu/cikkek/kulakok>.

Utána a szomszéd településen, Mélykúton lett községi párttitkár és 1965-ben „felszabadulásunk” 20. évfordulóján a Munkaéremrend Ezüst fokozatával tüntetik ki. A politikai helyzet talán túl hosszú ideig sikeredett elemzése során térjünk vissza a község mindennapi gondjaihoz. Egy másik riport az első tanácselnökkel – az utolsó bíróval – Gömöri Györggyel az akkor még *Bács-Kiskun Megyei Népszavazás*ban – később Petőfi Népe – az akkor még „futtatott” vezetővel készült *„Mi minden valósult meg a községben? Elkészült a piacter építése, feltöltötték salakkal [előtte földes volt], 400 méter hosszúságban járdát építettek. A Deák Ferenc utca nyugati végén új utcát nyitottak. 600 db gesztenyefát ültettek. Tanyai tanulóotthon tervet terveztek, hogy a zimankós téli időszakban a bejáró diákoknak elhelyezkedést biztosítsanak.”* Ez utóbbi nem valósult meg.

Korabeli életképek Tataházáról

1953-ban a Dózsa TSZ-nél két hetet állt az aratás, mert nincs pótalkatrész a kombájnhoz, amit a Bácsalmási Gépállomáson keresztül lehetett csak igényelni. Ugyanakkor bejelentették, hogy 1953. augusztus 7-én a kulákok már befejezték a cséplést, ekkor a Dózsa TSZ még csak a felénél tartott. Megoldási javaslat a családtagok bevonása – ez eddig logikus –, de utána további javaslat a népnevelői agitációk és kisgyűlések szervezésére. A jegyzőkönyvbe foglalt véghatározatban kijelentik, hogy vasárnap estig a Dózsa TSZ-ben befejezik a cséplést.

Rákosi Mátyás első, 1953-as átmeneti háttérbe szorulása és Nagy Imre miniszterelnöki kinevezése idején kiadott 1953. évi 10. számú törvényerejű rendelet a falu lakosságának tájékoztatására jelentős könnyítést jelentett a beszolgáltatási kötelezettségektől megbénított mezőgazdaság számára: *„A beadási köteleesség nem teljesítése, illetve késedelmes teljesítése miatt a termelőszövetkezetekre, a termelőszövetkezeti csoportokra, ezek tagjaira és az összes egyéni termelőkre kivetett kártérítést teljes egészében – minden feltétel nélkül azonnali hatállyal törölni kell!”*²⁸⁹

Szinte érthetetlen, hogy a szomszédos Mátételke községben hogyan fordulhatott elő az alábbi eset. A mátételki Törekvés TSZCS levele a Bácsalmási Járási Tanács VB. Mezőgazdasági Osztályának: *„Tisztelettel kérjük Bácsalmási Mezőgazdasági Osztályt, hogy részünkre zsírt vagy olajat szíveskedjenek kiutalni. Tekintettel arra, hogy a téli vágásból eredő zsírt és egyéb szalonnakészletét felélte. A beszerzést csak Bácsalmáson tudjuk eszközölni, ami meglehetősen körülményes és sok utánajárással lehetséges.”* Kéri, hogy a 128 fős tagságnak egy mennyiségben adják ki. Ne kelljen minden tagnak külön ezért bemenni Bácsalmásra, mert az sok időt elvon a termelőmunkából.²⁹⁰ A hidegháborús időszak kezdetén az állandó „fenyegetettség” állapotában élő országok folyamatosan a háború kitörésének rémálmával küszködtek, ezt még felerősítette a jugoszláv-magyar viszony. Jugoszlávia közelsége miatt a déli határsávban összeírták a községekben található lófogatokat. Ezt a bizalmasan kezelt iratok között található nyilvántartást a honvédelmi miniszter rendelte el. Minden gazdálkodó, akinek lova, szekere és lószerszáma volt név és cím szerint került be a nyilvántartásba, sőt a lovak nevét, korát és idomításuk jellegét – háta, vonathámos stb. – is feltüntették. Ezen felül a katonai szempontból fontos mesterséget űzőket, a bognárokat és a kovácsokat is nyilvántartásba vették.

²⁸⁹ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. iratok.

²⁹⁰ MNL-BKML XXIII. 209. Bácsalmási Járási Tanács VB. Mezőgazdasági Osztálya. Mátételke, 1953. május 19.

Bognárok: Török Márton, Deák F. u. 28. és Dombori István, József A. u. 66. Kovácsok: Lengyel János, Deák F. u. 60., Nyerges János, Rákóczi u. 60., Milánkovics Antal, Rákóczi u. 77., Blazsanik Mihály, Kossuth u. 22., Lengyel László, Ságvári u.²⁹¹

Az iskola 1948-as államosítása után 1951-ben jelentek meg hírek az intézményről a Községi Tanács VB üléseinek a jegyzőkönyveiben. Megemlítik, hogy sok az iskolai hiányzás, amit csökkenteni kell, ezért az igazgató, egy tanácstag és a szülői munkaközösség lett a felelős. A lemorzsolódó diákok száma emelkedett, illetve a tanyákon élő tanulók a téli időben a nagy távolság miatt nem jelentek meg az iskolában. A megoldást egy diákotthon létesítése jelenthette volna az elhagyott Juhász György féle házban, de ez nem valósult meg. Helyette évekig óvoda működött az épületben, majd a VB titkár és a tanácselnök használta szolgálati lakásként, amit 1990 után privatizáltak.

A Mátételkével közösen 1935 óta húzódott a gyógyszerértár létesítése az együtt 3300 fős lakosság igényeinek a kielégítésére, ezt kezdetben az egykori Donáth-féle tanítói lakás melletti kis házban alakították ki. 1951. január 8-i VB ülés döntése alapján a gyógyszerértárt új helyre, a főutcai orvosi lakás közelébe telepítették át az államosítások után. A régi gyönyörű berendezése előtte egy bácsalmási gyógyszerértáré volt – úgy nézett ki, mint manapság egy Patikamúzeum – Kecs-kemétre került. Az 1951. január 15-i ülésen döntés született a községi tűzoltóság újrászervezéséről. A parancsnoknak egy 34 fős csapatot kellett felállítania. Az 1954. júliusi VB ülésen kerül először szóba az államosítás után az óvoda, és mindjárt egy elbocsájtás: „...[az előző] óvodai dajka több ízben készített vitt haza...”, ezért a helyére Borsódi Margit került.²⁹²

Ő Magyar Antal VB elnök ajánlásával került be, és Galicz József akkori járási pártvezető első felesége volt. Az óvoda működése többször is szóba került, mint például az 1954. július 31-i községi VB ülésen napirendi pontként tüntették fel a működési beszámolót, de az elmaradt, bár a megtartására kijelölt Pallér Júlia óvónő megjelent az ülésen. A beszámolóját csak akkor volt hajlandó megtartani, ha az iskola igazgatója is megjelenik az ülésen. Miután az igazgató nem kapott meghívást az ülésre az óvónő távozott az ülésről. 1954-ben lejárt az 1950-ben megválasztott tanácstagok mandátuma. A leköszönő községtanács tagjai: Biczók Antal, Böröcz János, Galicz István, Galicz Károly, Gömöri György, Horváth Antal, Keresztes Júlia, Keresztes Antal, Kocsis János, Kollár Ferencné, Kollár G. Márton, Ludas Antalné, Magyar Antal, Rezsneki József, Rozinka Rozália, Szebellédi Istvánné.

²⁹¹ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB iratok. 1951. augusztus hó 10.

²⁹² 28 évnyi dajkai munkájáról a visszaemlékezéseit a kötetünk végén mellékletként közöljük.

Az új tanács megválasztása 1954. július 31-i ülésen került napirendre. A megválasztására javasolt új tagok névsora és a rövid indoklás:

Vörös Péter	TSZ-tag, pártonkívüli
Horváth József	TSZ-tag pártonkívüli
Horváth István	egyéni dolgozó, termelési bizottság elnöke, pártonkívüli
Kazinczi István	egyéni dolgozó, termelési bizottság tagja, pártonkívüli
Kancsár Ferenc	TSZ-tag, pártonkívüli
Sütő János	egyéni dolgozó
Szebellédi János	egyéni dolgozó, pártonkívüli
Varga Nándor	kőműves mester, pártonkívüli
Hazafi József	egyéni dolgozó, a termelési bizottság tagja, aki a termelésben és az állami kötelezettség teljesítésében élenjár, pártonkívüli

Az 1954 július 24-i ülésen lemondott Magyar Antal²⁹³ VB elnök és Salamon László MDP titkár, aki minden VB. ülésen jelen van és az ő javaslatára választják meg VB. titkárnak, Bundzsák Józsefet.²⁹⁴

A községi tanács VB foglalkozott a mindennapi élet legapróbb gondjaival is. A község területén lévő gyümölcsfák számát felmérték és megállapították, hogy mennyi növényvédőszer kell a művelésükhöz, ezt azután átadták a Földművesszövetkezetnek, hogy rendelje meg; mert „...pártunk és kormányunk nagy súlyt fektet növényeink egészségére, a növényi kártevők elleni védekezésre”. Így kezdődött a burgonyabogár elleni védekezés Tataházában, mint szerte az országban mindenhol, minden szerdán a gazdálkodó köteles volt a burgonya vetését átvizsgálni és a talált bogarakat, lárvákat a tanácsházán beszállíttatni. Ekkor került első alkalommal napirendre a kereskedelem helyzete a községben. 1954. augusztus 14-én *Kereskedelmi feladatok* címmel Jurity István a Földművesszövetkezet főelőadója ismertette a napirendi pontban az aktuális helyzetet. A főelőadó csak februárban került Tataházára, de 42%-kal emelte a forgalmat. Panaszkodott a nagykereskedelmi vállalatoknál tapasztalható általános áruhiányra, ahol a régi kereskedő gárda maradt vezető beosztásban, és csak a baráti és ismerős társaság kaphatott árut. Javasolta a VB-nek, hogy a megyei kereskedelmi osztályokkal kommunikáljanak a beszerzés nehézségei miatt. 1955-ben a Földművesszövetkezet új vezetője már öt vegyesboltot és egy vásározó részleget, kettő italboltot, egy szikvíz üzemet, két felvásárló telepet, 1 tüzéptelepet, 1 hentesüzletet, 1 mozgóboltot üzemeltetett, és emellett sertéshizlalással is foglalkoztak. Ennek ellenére 1956. szeptember 14-i ülésén még mindig téma az áruhiány, például a tüzelőanyag hiánya. Gömöri György tanácsstag állítása: „*Tavaly is nagyon sokszor nem lehetett szén kapni. Elmúlik a tél és nincs szén.*” Ezt a gondot úgy próbálták meg enyhíteni, hogy a TSZ dolgozóinak lehetőséget adtak az elhanyagolt szőlőkben a tőkét kiszedni és a szövetkezet segítségével hazaszállítani, valamint az elszáradt fák tuskóinak a fáradságos kitermelésével. A téli meleget és a főzéshez szükséges tüzelőanyagot részben a feldarabolt kukorica és napraforgószár és a lemorzsolt kukorica csutkája adta.

²⁹³ Magyar Antaltól mesélték, hogy egyszer látogatókat kísért el határszemplére. Az egyik látogató megkérdezte, hogy miért van az, hogy az egyik cukorrépa kicsi, míg a másik nagy. A válasz az volt, hogy a kis répából készül a kristálycukor, míg a nagyobból a kockacukor.

²⁹⁴ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB ülések jegyzőkönyvei. 1954/71.

Nagyon sok házban volt kemence, amiben a szén nem igazán alkalmas fűtőanyagnak. A kor kedvelt széntüzelésű készüléke volt az úgynevezett Jancsi kályha volt. Ez a nagyszerű szerkezet meghálálta a tüzelőanyagot, ezt azzal is jelezte, hogy átpirosodott. Mivel nem bélelték, így a táplálás befejeztével gyorsan megszűnt a meleget adó képessége. A bizottsági ülés végén Mészáros János a saját tapasztalatait mondta el a vezetésnek. Mondatai tökéletesen jellemzik a korszakot: „Én magam is bementem egyszer a boltba, kértem fekete bokszt. Nincs volt a válasz. Ezután még 4-5-féleséget kértem és semmit sem kaptam. Szerettük volna hallani, hogy a Földművesszövetkezet vezetője, hogyan és miképpen kéri a tanács és a párt segítségét. Vagy azt fogják mondani, hogy a párt ne avatkozzon bele a munkájába. Ami ebben az országban történik, mindenért a párt a felelős!”²⁹⁵

Elkanyarodva a közellátásban mutatkozó bonyodalmaktól, más gondok is terhelték a község vezetőit, akik a lehetőségeikhez mérten igyekeztek megoldani a felmerülő gondokat. A község járdahálózatának ideiglenes javítása érdekében salakos járdaépítéseket terveztek 1955 elején. Az Újfaluban 170 métert, a József Attila utcában 544 métert, a Béke utcában 90 métert, a Dózsa György utcában 250 métert; összesen 300 köbméter salak felhasználásával. Az anyag ára 900 Ft volt, ezt Bácsalmásról a helybeli fogatos gazdák hordták ki. A járda tükrét (15 cm), annak kiásását a helybeli lakosság termelte és terítette ki a salakot. 1955. május 7-re elkészült az 1 500 m-e salakos út. E napon megkezdődött a kútfúrás az újfalusi részen, így a község területén 1955 júliusában 5 ártézi kút volt, ebből 3 db mélyfúrású 3 aknás kút. Az új községi állatorvos, dr. Sári Gyula május 21-től, a községi védőnő, Imrei Júlia március 1-től állt munkába.

²⁹⁵ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza Községi Tanács VB. ülések jegyzőkönyvei 10-1/9 1956.

XI. AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARCTÓL A RENDSZERVÁLTÁSIG

1956-ban a gazdasági problémákra visszavezethető politikai feszültség október 23-án tüntetésekhez, felkeléshez és forradalomhoz, majd szabadságharchoz vezetett. A Tataházában történelekről két dokumentumban írnak részletesebben. Az első a *Bácsalmási járás* című 2001-es tanulmány. Ez szűkszavú, kizárólag a korabeli dokumentumokra hivatkozva írja le a járási, így a tataházi eseményeket. A másik dokumentum Mészáros Jánosnak, a község MDP titkárának írásos beszámolója, valamint az 1957. március 28-án este 7 órakor megtartott községi tanácsülésen az ehhez csatolt szóbeli kiegészítés. A községi párttitkár már öt hónappal a forradalom után írta meg beszámolóját a VB ülésére az akkori idők követelményeinek, elvárásainak megfelelő hangnemben és fogalmazásban.

A tényekre támaszkodó tanulmány kronológiája: „Október 25. Bácsalmás – Dibusz Gyula²⁹⁶ a gimnázium igazgatója reggel engedélyt kért a rendőrségtől, hogy a diákok felvonulhassanak. a rendőrség nem engedélyezte a tüntetést. A diákok viszont az iskolán belül tartottak demonstrációt és a tanárokkal együtt forradalmi dalokat énekeltek. A tanítás befejezése után a diákok a településen található vörös csillagokat először leragasztották, majd levertek azokat. A járőröző rendőröket felszólították, hogy vegyék le a sapkájukról a vörös csillagot. Sokan csatlakoztak a diákokhoz és ők a pártházakról és a vasútállomásról távolították el a kommunista jelképeket.”²⁹⁷

Az október 23. utáni napokban Szobonya Béla gyógyszerész lakásán találkozott dr. Szabó Béla állatorvos, Kelecsényi József iskolaigazgató (a titulus téves, csak tanár volt, az intézmény vezetője), Szigeti Jakab pedagógus, Sarok Ferenc szabómester, valamint Sebestyén Gyula rendőr törzsőrmester. Megbeszélték, hogy október 28-ra nagygyűlést hívnak össze.

²⁹⁶ Dibusz Gyula Naszvadon (ma Szlovákiához tartozó község Komárom mellett a Duna bal partján) született 1924-ben. A felvidéki magyarokkal telepítették a Bácskába a családjával. Az 1956 utáni megtorlás során elhelyezték Bácsalmásról a szomszéd településre Tataházára, itt általános iskolai tanárként dolgozott, majd a szeremlei általános iskola igazgatója lett.

²⁹⁷ 1956. Bács-Kiskun megye kronológiája és személyi adatai. Kecskemét, 2001.

A fényképen szereplők:

Felső sorban: Szilágyi Zsuzsanna, testvére István, Pallér Júlia (Baján laktak a Szent László utcában), Csonka Kata tanárnő és Pintér Lajos. Ülnek: Szobonya Béla patikus, dr. Szilágyi István úr a feleségével.

Október 28-án nagygyűlés volt a községben, amelyen az egész tanácsot leváltották. A gyűlésen jelen volt Bárányi Géza, a járási forradalmi bizottság küldötte és Mészáros János MDP titkár is. A gyűlésen községi forradalmi bizottságot választottak, amelynek Bényi József lett az elnöke, Kelecsényi József²⁹⁸ és Gavlicza István az elnökhelyettesek. A tagok közé bekerült ifj. Kovács Gergely²⁹⁹, Viszmeg István³⁰⁰, Varga Gergely³⁰¹ és Szobonya Béla³⁰². A gyűlés után különböző tüntető csoportok eltávolították a középületekről a kommunista jelképeket.³⁰³ A tanácstagok felét mellőzték és a Nemzeti Bizottság javaslata alapján annak tagjaiból választottak újakat. A VB hét tagja közül négyet leváltottak.³⁰⁴

²⁹⁸ Kelecsényi József Makón született 1933-ban, anyja Gesztesi Borbála. Foglalkozása általános iskolai tanár. A forradalom alatt részt vett a községbeli megmozdulások szervezésében és a Nemzeti Bizottság tagja. A megtorlás során két év börtönbüntetésre ítélték. Legfőbb bűne az volt, hogy egy helybéli teherautó-vezetővel a fővárosba utazott és támogatta a forradalmárokat. Ezek után hazatért Tataházára és folytatta a tanítást, míg egy tanórán megjelentek a hatóság emberei és bilincsben elvitték. Kiszabadulása után Dunaújvárosban könyvtársként dolgozott.

²⁹⁹ Ifj. Kovács Gergely Tataházán született 1923-ban, anyja Burszky Rozália. Foglalkozása földműves, a községi forradalmi bizottság tagja, részt vett a FKGP újjászervezésében. Nem indult ellene eljárás.

³⁰⁰ Viszmeg István Tataházán született 1933-ban, anyja neve Tüske Mária. Foglalkozása földműves, a községi forradalmi bizottság tagja. Egyik alkalommal panasznapot tartott a tanácsházán, ahol a kommunista vezetők vi-selt dolgairól lehetett bejelentést tenni. A forradalom leverése után disszidált.

³⁰¹ Varga Gergely Tataházán született 1933-ban, anyja Kálmán Mária. Foglalkozása tanácsi dolgozó, a község forradalmi bizottságának a tagja. A MÖHOSZ (MAOSZ – Magyar Honvédelmi Szövetség elődje) fegyvereit kiosztotta. Részt vett a FKGP újjászervezésében. A megtorlás során bíróság elé állították, az eljárás végeredménye azonban ismeretlen.

³⁰² Szobonya Béla Jánoshalmán született 1912-ben, anyja Zámbo Ilona. Foglalkozása gyógyszerész. A forradalom alatt a községbeli megmozdulásokat szervezte és a községi forradalmi bizottság tagja. Ő volt a kapcsolattartó a járási forradalmi bizottsággal. Letartóztatása után brutálisan összeverték, majd hazaengedték. Később Hercegszántón folytatta a gyógyszerészeti tevékenységét. A testvérét dr. Szobonya Zoltán ügyvédet 1958-ban kivégezték. Zoltán nevét ma több helyen utca viseli, Jánoshalmán emléktáblája is van.

³⁰³ 1956. Bács-Kiskun megye kronológiája és személyi adattára. Kecskemét, 2001.

³⁰⁴ MNL-BKML XXIII. 1023. 1957. Doszpod Béla pere.

A másik 1956-os tataházi eseményeket előadó írás Mészáros János az akkor már Magyar Szocialista Munkáspárt titkárának beszámolója a községi tanács VB számára a hozzáfűzött magyarázatokkal és vádaskodásokkal. A beszámoló öt és fél hónappal a forradalom kitörése után keletkezett. Ennyi idő alatt szedte össze magát az MSZMP és elemezte a történeteket az új kormányzópárt. A felelősséget, amit Mészáros az 1956 szeptemberi ülésén hangoztatott, hogy „*az egész országban bármi történik, azért a párt a felelős*”, most nemes egyszerűséggel átcsúsztatta a „*megtévedt, félre vezetett községi kis-, közép- és újbirtokos gazdákra. Akiket a háttérből ellenforradalmi huligán elemek izgattak fel, a Forradalmi Bizottságba pedig büntetett előéletű emberek kerültek.*” Nagy bánata volt a TSZCS mozgalom felbomlása, ahol az elnököt legalább is a jegyzőkönyv szerint az egyik TSZ elnökét tetteleg is bántalmazták és a szövetkezet vagyonát széthordták. Bár a másik két TSZ a Petőfi és a Dózsa nem bomlott fel, de közel 100 tag kilépett 427 kh. földet visszaigényelve. Legfőbb felelősök a község pedagógusai és a helyi értelmiségiek voltak. Ők fordultak szembe az elnyomó hatalommal és megtalálták a főbűnöst Kelecsényi József személyében, aki szegény munkás szülők gyermeke volt és kommunistának vallotta magát, ennek ellenére részt vett a budapesti pártház ostromában.

„*Úgy gondolom Községi Tanács joggal veti fel ezek után, hogy mi a biztosíték arra, hogy ilyen pedagógusok kezében valóban szocialista érzésű gyermekek, hazájukat szerető gyermekek fognak-e megfelelő nevelésben részesülni, A község értelmiségének nagyobb része az ellenforradalmi események alatt 10 perc alatt állást tudott foglalni és tudatosan vagy tudattalanul elősegítette az ellenforradalmat aktív tevékenységével a községben. Az események óta eltelt öt és fél hónap és még ez idő alatt nem igen erőltették meg magukat az aktivitásukkal, hogy segítséget kívánnak adni a Községi Tanácsnak, vagy a község társadalmi szervezeteinek, hogy a forradalmi munkás-paraszt kormány határozatait és rendeleteit a dolgozó nép javára, a szocializmus építésének folytatására megfelelően ki tudjuk dolgozni. [Végezetül megígérte, hogy] megfogjuk valósítani a demokráciát a legszélesebb szinten, de az ellenséggel nem leszünk szívbajosak. Velük szemben alkalmazni fogjuk a legkeményebb diktatúrát.*”³⁰⁵

A pedagógusok és az értelmiségiek elleni piszkálódás, gyűlölködés az 1956 utáni években még sokáig fennmaradt. Minden fórumon belekötöttek a tanári karba, kivéve az új, elnyomó rendszer elvtelen kiszolgálóit. Érezni lehetett a kisebbségi érzést a megnyilatkozásaikban a tanult, értelmes emberekkel szemben. Név szerint is megnevezte a párttitkár fő felelősöket, mint Dóra Katalint és Kelecsényi Józsefet, „*akik a forradalom alatt állandó hírközlők és jobboldaliak voltak. Az ellenforradalom alatt Kelecsényi szabadságot kért, mert beteg édesanyját ment meglátogatni. Később kiderült, hogy másra használta fel a kapott szabadnapot, majd kiderült, hogy ő is ellenforradalmár.*”³⁰⁶ A VB ülésen elégedetten állapította meg, hogy „*Kádár elvtársék helyesen cselekedtek akkor, amikor a vérengzések megszüntetése végett a többi demokratikus országokkal közös megbeszélés alapján behívták a szovjet csapatokat. Kijelentem, hogy nincs félnivalónk, mert a proletárdiktatúra erősebb, mint volt. Az ellenforradalmi események nagyban gátolták a tanács munkáját, hónapokon át a tanács nem folytatott érdemi tevékenységet.*”³⁰⁷

³⁰⁵ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB jegyzőkönyve 244/1. 1957.

³⁰⁶ Uo.

³⁰⁷ Uo.

Galicz József a VB elnöke összegzőképpen a következőket mondta: „Az ellenforradalom kérdését az miatt tettük napirendre, mert még ma is sok a vita afölött, hogy forradalom volt-e, avagy ellenforradalom. A VB feladata a felvilágosító, meggyőző munka, így ebben a kérdésben, mint minden kétes nézetben.” A VB elnöke ismertette, hogy az ellenforradalomban a szovjetcsapatok közbejárására szükség volt, mivel minden ellenforradalmár kezében fegyver volt, csak a kommunisták keze volt üres; ezért volt szükség a segítségre.³⁰⁸

Fél évvel később az 1957. augusztus 14-i községi pártbizottsági ülésen már egy-két eseményről bővebben beszámol Mészáros János párttitkár. Elmondja, hogy „... most voltak megyei pártaktivista ülésen, ahol Marosán György elvtárs tartott részletes ismertetést az ellenforradalom idejéről. Ezen az ülésen községünkben hárman mi is részt vettünk.” A beszámolót a helyi történésekkel folytatta. Visszaemlékezése szerint „...október 27-én ért ide az ellenforradalom, bár előtte való napokban is már észleltük a tevékenységüket, mert láttuk, hogy a Szobonyáékhoz állandóan, tömegesen járnak csak nem voltunk tisztában a céljukkal. Október 27-én megjelent egy teherkocsi, amin három felnőtt és nyolc, tíz suhanc volt és a mikrofonba belebeszéltek, sőt Kelecsényi pedagógus hívta a dolgozókat a nagygyűlésre. A nagygyűlés 28-án volt és nagy tömeg gyűlt össze. [E gyűlésen Mészáros János is részt vett, de erről nem tett említést.] Baranyi Géza a járási Pénzügyi Csoport vezetője tartotta a demagóg beszédjét. Ezen a nagygyűlésen leváltották, félredobták a demokratikusan megválasztott tanácstagjainkat. Ekkor kezdődött meg községünkben az ellenforradalmi banditák véresszájú terrorja, kiabálása, legyalázva a 12 év alatt végzett eredményes munkánkat. A pártunkhoz sem a pártszékházhoz ebben az időben még nem nyúltak, de a párttagokat már kompromittálták, megfélemlítették. ... vártuk a felsőbb rendelkezést, esetleg fegyvereket, de ez nem jött meg. Egyedül voltam benn a párt irodájában, vártam az eseményeket. Ebben az időben Kovács elvtárs [TSZ párttitkár] nem volt itthon, mert el akarták vinni, Gömöri elvtársat le akarták gyilkolni, engemet szét akartak szedni, Galicz elvtársra éjszaka törtek rá, Szabó elvtársat az ágyból akarták kivinni. A Tanácsházán törtek, zúztak és még sok mindent lehetne mondani, ha volna erre elég idő. A legsúlyosabb az volt, hogy Rádi elvtárs a Járási Pártbizottságtól kijött egyik este és bejelentette, hogy megszűnt a párt és minden okmányt meg kell semmisíteni. Ekkor a pártház kulcsait csak három nap múlva adtam át az ellenforradalmi tanácsnak. Ez volt október 31-én. November 4-ig semmiféle utasítást nem kaptam a pártközponttól. November 16-án 24 elvtárs megjelenésével megalakítottuk újból a Magyar Szocialista Munkáspárt Intéző Bizottságát. Az újjászervezésnél először a Petőfi TSZ alapszervezetét alapítottuk meg. Komoly segítséget kaptunk a Járási Pártbizottság részéről. Oláh elvtársnő [Oláh Margit, az egykori vöröskatona Oláh Ádám lánya], aki végigjárta a Petőfi TSZ-nek az összes tagságát.”³⁰⁹ Az 1945-ben hatalomra került vezetők nagy megnyugvással vették tudomásul, hogy 1956. november 4-e után minden maradt a régiben, és továbbra is hatalomban maradhattak. A felelősség vállalásáról egy szó sem esett, csak a fenyegetőzés fokozódott. A községi vezetés némi átszervezés után vette kézbe az irányítást 1957 februárjában. Február 1-jén Varga Gergely VB elnök lemondott, községi mezőgazdász lett. Helyére Galicz Józsefet javasolták és Keresztes Antal tanácstag halála miatt megüresedett tanácstagi helyet is neki tartották fenn. A személyi változások oka ismeretlen, de 1957 szeptemberében már Túri Antal a tanács VB elnöke. Az 1957. február 22-i VB ülésen a közellátás helyzete volt napirenden és a tanácsrendszer alatt végig az egyik központi kérdése maradt a község vezetésének.

³⁰⁸ Uo.

³⁰⁹ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1956-1957-1958-1959 év.

A szocialista települési politikában az egyszerű mezőgazdasági jellegű települések vezetésének az alapellátás biztosítása: áruellátás, oktatás, egészségügyi alapellátás, óvoda, bölcsőde működtetése és a közigazgatás helyi szintű működtetése volt a feladata. Tataháza, mint 1800-2000 lakosú mezőgazdasági település már csak, mint község szerepelt a megyei települések névsorában az 1945-öt megelőző időszakban szereplő „nagyközség” állapota megszűnt.

Szabó György a Földművesszövetkezet ügyvezetőjének a beszámolójából: „...az 1956 október 23-át megelőző időszakban a boltok tele voltak áruval. [1956. szeptember 14-i ülésen Gömöri György tanácsstag és Mészáros János párttitkár is felelősségre vonta a Földművesszövetkezet vezetőjét, hogy szinte semmit sem lehet kapni a község boltjaiban.] Decemberre a boltok szinte végleg kiürültek. Például 460 mázsa só fogyott el, ami házanként 100 kg sót jelentett. Az akkori nemzedék még emlékezett a II. világháború utáni sóhiányra és valószínű, hogy ezért vásárolták fel. Jelenleg hiány mutatkozik gyufából és kocsikenőcsből. [ekkor még 200 lovaskocsi volt a faluban] mosószappanból és szappanfőzéshez használt szerekből. Petróleum viszont még 1 200 liter volt a raktárban. A Földművesszövetkezet foglalkozik sertésfeldolgozással, ezért van 1 276 kg szalonna és 527 kg füstölt sonka a raktárban jelenleg is.” Az ellenforradalom kérdése itt is napirendre került, Mészáros János a következő kérdést tette fel az ügyvezetőnek: „Az ellenforradalom alatt a tataházi szövetkezeti dolgozók hogyan állták meg a helyüket?” Válasz: „Az ellenforradalom alatt a tataházi szövetkezeti dolgozók rendszeresen dolgoztak, a mátételki főboltos uszított sztrájkra.” Másfél év múlva ifj. Papp Sándor beszámolója már optimistább és a nyolc kiskereskedelmi egységben 15 fő dolgozik. Az egységek: 3 vegyesbolt, 1 vásároló részleg, 1 hentesüzlet, 1 trafik, 1 tüzelő lerakat, 1 büfé. Javult az áruellátás a Nagykereskedelmi Vállalatok részéről, csak vas és műszaki árukból volt hiány. Pl. venyigekötöző drót, zománcos edények, vizeskanna, TURA kerékpár, villanyvasaló, kerékpárlánc. A TŰZÉP telepen nem volt cserép, az italboltokban kevés a sör és a bor. Az utóbbi kettő még sokáig központi téma az ellátásban. A húsellátást az 50 férőhelyes Földművesszövetkezeti hizláló látta el. Mindezek ellenére állandó a panasz a lakosság részéről a húshiányra. Még 1959 májusában is hetente 1 db 150-200 kg-os súlyú sertést vágtak csak a majd 2 000 lakosú falunak. A község lakosainak a szolgáltatásokat 32 iparigazolvánnyal rendelkező mester látta el 1958-ban: 3 borbély, 1 fényképész, 2 szobafestő, 1 szikvízkészítő, 3 női szabó, 4 férfiszabó, 1 bogárnár, 1 kádár, 1 asztalos, 5 cipész, 1 bádogos, 3 kovács, 1 betonútkészítő. Hiányoztak a lakatos, mechanikus szakemberek és az anyagkiutalások nem érkeztek meg időben.³¹⁰

Varga Sándornak (Baja, Katona József u. 4.) a VB ülés a cukrász iparendedély kiadását javasolta. A kisiparosok képviselőjét, mivel nem volt állandó vezetője a helyi KIOSZ-nak, Kalmár Béla sütőmester látta el társadalmi munkában 1958-59-ben. A testületi ülésen 1959. február 10-én elmondta, hogy „jelenleg általános iskolás fia szintén pékmester szeretne lenni és ő, mint pék otthon alkalmazná tanulónak.”³¹¹

Első ízben került terítékre a közbiztonság helyzete 1958. március 7-i ülésen. Előadója Kulcsár Béla körzeti rendőr törzsőrmester. Véleménye szerint a község „bűnügyileg nem fertőzött.” A testület jelenleg – 1959-ben – sem békélt meg az általános iskola tantestületével, különösen egy

³¹⁰ Uo.

³¹¹ Ami aztán megvalósult és ifj. Kalmár Béla pékmester lett, később elköltözött Tataházáról Kunfehértóra, ezt követően alapította meg Kiskunhalason a híres Kalmár Pékséget, amelyet a harmadik Kalmár nemzedékből a Teréz lánya vezet napjainkban is.

tanárnővel, aki szerintük igen durván bánt a tanulókkal „nem kevés esetben durva szidalmazással és kiabálással lép fel.” A VB utasította Simon Károly iskolaigazgatót az ügy kivizsgálására. Az ülésen elhangzott még, hogy „A gyerekek neveletlenül, tiszteletlenül viselkednek az utcán és a pedagógusok rátartiak, flegmák a helyi és főleg az idősebb lakossággal.” A tanulók fizikai bántalmazása olykor olyan brutális volt, hogy a kihívott tanuló már reszketett és visított a fájdalomtól (10 éves fiúról van szó), amikor a tanító lehasaltatta egy székre és méterrúddal ütlegelte. Napirenden volt a pofozás a fa tolltartóval történő ütlegelés főleg fejre; arra is volt példa, hogy egy férfitanár, aki később iskolaigazgató lett, bőrcsizmával rugdosta a neki nem tetsző nebulókat. A gyermekek megalázása sem ment ritkaság számba. Az otthon az állatok gondozásában segítő fiút az istálósza miatt gúnyolta egy szaktanár.

„A hitoktatáson 100 gyermek vesz részt, ez a tanulók 30%-a. Származás szerint a munkások gyermekei 12%, 70%-a TSZ tagoké, egyéni paraszt 8 fő, egyéb 6 fő. A hitoktatáson csak azok a tanulók vehetnek részt, akik az év elején beiratkoztak és ellenőrizni kell a megjelenést. Megalakult az úttörőcsapat Hámán Kató néven, ez Őrfi László és felesége Őrfi Lászlóné áldozatos munkájának köszönhető.”³¹² KAKAS néven iskolai újságot is terjesztettek a gyerekek körében, amit az úttörők kézzel másolva sokszorosítottak.

A forradalmat követő években a község lakossága miképpen vélekedett az ország és a község sorsának alakulásáról nincs írásos dokumentum. 1945-ben az ország a szovjet birodalom megszállása alá került 1956-ig, és azután is a következő 34 évben a Kádár rendszer feltehetően a szovjet fegyveres jelenlét nélkül nem tudta volna a hatalmát fenntartani. Nyilvánosan ezt nem ismerték be, mint tény, hanem a szokásos propagandával győzködték a magyar népet a szocializmus mindenhatóságáról és szükségességéről. E szellemiség megjelent a tantestületi értekezleteken, ahol az akkori iskolaigazgató, a rendszer hű kiszolgálója elvárta ezt a pedagógusoktól is.

A község MSZMP pártbizottsága egy 1958-ban kelt levelében, amelyet a Petőfi Népének küldött Mészáros János párttitkár a következő személyeket nevezte meg, mint az új rendszer kiemelt alapítóit és működtetőit:

Borsódi György	Bács-Kiskun megyei pártbizottság osztályvezetője Kecskemét
Böröcz István	MESZÖV főkönyvelője Kecskemét
Galicz József	Bácsalmási Járási Pártbizottság vezetőhelyettese
Galicz Imre	főhadnagy
Kalmár Géza	százados
Mészáros János	őrnagy
Papp Ferenc	a fajszi Vöröscsillag tsz elnöke
Juhász Péter	A Bácsalmási Járási FÖLDSZÖV vezetője
Magyar Antal	katonatiszt
Oláh Margit	a Bácsalmási Járási Pártbizottság osztályvezetője
Borsódi Gergely	főhadnagy
Papp Mihály	százados
Rozinka István	A Jánoshalmi FÖLDSZÖV vezetője
Blaskovics Antal	TSZ elnök a Tiszántúlon
Sarok József	katonatiszt

³¹² MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1956-1957-1958-1959 év.

A levélben részletesen dicsekszik az elmúlt másfél év eredményeivel, amit a község meggyőzésével, úgynevezett tömegkapcsolatok építésével töltött el a pártszervezet; „*nagy eredményt mutat fel*”. Megjegyzi egy fél mondattal közbeszúrva, hogy a sok ünneplés és tömeggyűlés mellett a „*tavaszi munkák becsületes elvégzésére készülünk*.” Az akkor szokásos nagy nemzeti ünnepeken április-4-én, május elsején, augusztus 20-án és november 7-én a felnőtt lakosság megjelent. Az ünnepségeket megelőző napokban fejadagonként – külön felnőtt, külön a gyermek – húst osztottak régi pártlapokba csomagolva, így otthon mindenki vakarászhatta le az ólombe-tűs vezércikkeket. Az ünnepség többnyire a labdarúgó pályán zajlott. Az iskolás gyermekeknek mozgalmi dalokat és a menetelést tanították, hogy megmutassák a szocialista ifjúság elkötelezettségét. Az általános iskola 3. osztályában A *Tantero és Utasítás* az olvasás tananyagban az *Ünnepünk* témakörben a következőket határozta meg: „*November 7. Lenin vezeti a forradalmat. Március 21. A magyar munkások első győzelme elnyomók felett, a gyermekek megváltozott élete*.” Akkor még nem egyesítették a TSZ-eket, ezért külön-külön az ünnepi gyűlés után megvendégelték a tagokat pörkölttel. Ezt többnyire a Tataháza-Mátételke barátságos labdarúgó-mérkőzés, illetve az öregfiúk meccse követte. Időnként kerékpárversenyt is tartottak. A programok egyik látványos eleme volt, amikor a kuláknak nyilvánított Tüske Gergely a lovaival tartott látványos bemutatót. A falu akkori vezetői nagyon élvezték, amikor ő, mint parádés kocsis szállította őket az igényeik szerint. Ezeken az ünnepi nagygyűléseken a szocializmus, a marxizmus-leninizmus világrengető győzelméről szónokoltak. Az ünnepélyek csillogása után másnap visszatért az élet a szokásos kerékvágásba.

Az emlékezők szerint a traktor volánjánál Csorba (Cérna) János bácsi ül, sportoló mezben pedig a Vörös (Pipacs) László az egykori legendás kapus térdel a gyerekek mellett.

Május elsején az ötvenes évek első felében.

A gyermekek jobbról balra. Varga János, mellettem Varga Imre, a sötét ruhás fiú Radics László. A traktoron unatkozó idősebb férfi a Téglás János édesapja. A traktoros mögötti képen Lenin látható, elől Dobi István a Népköztársaság elnöke, a bal szélén Münich Ferenc.

Az ünnepek közül az egyik legfontosabb a zárszámadás ünnepe volt. A TSZ-ek egyesítése előtt külön-külön tartották más-más helyszínen. A Petőfi TSZ zárszámadásán az eredmények, a szocialista mezőgazdaság fényes győzelmének emlegetése után a tagok megkapták a munkaegységeik után járó részesedést, amit évközben visszatartottak. A megélhetést akkor a fejadag jelentette, ami búza, árpa, burgonya és a háztáji földön termett kukorica mellett még kristálycukor, némi bor és pálinka. A beszámoló után vacsorára invitálták a tagokat, végül hajnalig tartó zenés mulatsággal fejeződött be a kitüntetett nap. Az egyesítés után az 1960-ban épült moziban tartották a zárszámadás ünnepét, több száz ember jelenlétében. Ez már emelkedett hangulatú igazi nagygyűlés volt, amelynek témája a szocialista mezőgazdaság dicső győzelme a kapitalista elnyomók felett.

Termelőszövetkezeti zárszámadó közgyűlés a mozi teremben.

Ekkor már nem volt vacsora, ital és tánc, hanem meghívott neves művészek – a Latabár testvérek, Kovács Apollónia a csodás hangjával – szórakoztatták a megjelenteket. A későbbiekben az ünnepi műsor nem változott, csak átalakult. A Petőfi TSZ kerek évfordulós ünnepségén előadták a *Három ember a hóban* című színdarabot, ami osztatlan sikert aratott, hála a postamesster lelkes aktivitásának. A forradalom után 1957-59-ben három gazdálkodó réteg volt a községben – a szövetkezetben dolgozók, az onnan kilépettek és az egyéni gazdálkodók – ugyanúgy, mint az egész országban. A Kádár kormány agrárpolitikájában ez a kivárás és a felkészülés időszaka volt. Az 1957 tavaszára kialakult agrárviszonyok az 1945 utáni Magyarország agrártörténetének a legsötétebb időszakát jelentik. A termelőszövetkezetek felbomlása (az előzőekben volt szó a tataházi történetéről) a magángazdaságok tökehiánya és kizsákmányoltsága, a gépesítés elmaradottsága mind változást követelt. A fő irány a átalakulásnak a mezőgazdasági termelőszövetkezetek kialakítása volt. A párttitkár levelében említett sorozatos kis és nagygyűlések, a tömegkapcsolatok építése, mind az *MSZMP agrárpolitikáinak a tézisei* szellemében történtek. Az együttélések célja először a megváltozott paraszti munkások, félproletárok bázisát megnyerni a kollektivizálás ügyének. Rajtuk keresztül a kis és középparasztokat, mint a parasztság derékhadát lehetett a politikai célkitűzés mellé állítani. A szövetkezetből kilépett és a mindvégig magángazdálkodók többségben voltak a termelőszövetkezetiakkal szemben és kivártak. Sokáig vita téma volt a párt felső vezetésében miképpen valósítsák meg a szövetkezetek szervezését. Az 1956 előtti régi kolhoz rendszer megbukott, ezért egy magyar változatot dolgozott ki Fehér Lajos és Nyers Rezső, az MSZMP mezőgazdaságért felelős szakpolitikusi. A háttérmunkát az Erdei Ferenc vezette tudományos munkacsoport végezte, akik tanácsokkal látták el őket.

Az első lépés a tulajdonviszonyok rendezése volt, amelynek jogi alapja az 1959. évi 7. törvény (TSZ törvény) az általános földrendezésről. A törvény szerint a bevitt földet táblásították, a földrészletekről a helyrajzi számokat eltörölték és a belépő tagok magánföld tulajdonjoga átalakult részarány tulajdon joggá. A végrehajtásról az 19/1959. évi /XII/12/FM rendelet intézkedett. Lényege, hogy a parasztságot a magánföld tulajdonjától és a szabad földhasználat jogától elszakítva a földet szocialista jellegű közös használatba vegye. Az 1945-ös földosztás utáni legkritikusabb és legradikálisabb mezőgazdasági esemény a tömeges kollektivizálás volt, 1959-61 között. Ekkor fejeződött be a magyar parasztság végleges megfosztása a földtulajdonától, annak szabad használatától, amely egy évszázaddal azelőtt a földek 1851-es telekkönyvezésével és névre szóló bejegyzésével kezdődött. A belépéskor kikötötték, hogy három évig nem lehet a szövetkezetből kilépni. A határidő letelte után sokan próbálkoztak ismét kilépni, de kérelmeiket a járási tanácsok mezőgazdasági osztályai sorban elutasították. A 1960-as évek második felétől maradt minden a régióban, a szövetkezetből nem lehetett kilépni. A Fehér Lajos-féle szövetkezetesítési irányzat hosszú belső pártharcok után, mint a „magyar modell” került megvalósításra, szemben a Dögei Imre földművelésügyi miniszter vezette ortodox, dogmatikus irányzattal, akik a szovjet kolhoz mintát akarták folytatni.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése egyben a termelés visszaesését jelentette, emiatt gyors és radikális lépésekre volt szükség, amely egyben alapos és a jövőre nézve végleges megoldást jelent. A terv mellett az egész országban megkezdődött az erőteljes agitáció, először a

Dunántúlon, aztán a Duna-Tisza közén, végül az Alföldön, ami 1961-ben érte el tetőpontját. Ekkorra már szinte mindenkit erővel bekényszerítettek a termelőszövetkezetekbe. A presszúra győzelmet aratott és az MSZMP győzött a mezőgazdaságban. Az agitációt a megyei és járási pártközpontok, a mezőgazdasági osztályok szervezték és irányították. Az „önkéntesség” elvének a betartására, amit a párt hangoztatott, nem sok időt adtak a gazdáknak. Akkor lehetett önkéntes és írhatta alá a belépési nyilatkozatot, amikor ott voltak az agitátorok. Természetesen a tataházi parasztember is volt olyan makacs, hogy nem állt kötélnek; ennek a megoldására ott volt a zsarolás, a fenyegetőzés és a verés, mint hathatós eszközök.³¹³ A tanácsháza volt az egyik helyszíne renitensek meggyőzésének a szövetkezetbe való belépésről. Az események egyik főszereplője a falu akkori vezetője T. István, aki leköpte és bántalmazta a beidézettet. Cs. Sándor a kétes múltú rendőr a beidézett télen a kályha mellé ültette és nem engedte, hogy levetkőzzön, majd a fejére egy vödröt tetetett és az gumibottal ütlegelte, míg a szerencsétlen ember a végső elkeseredettségében alá nem írta a belépési ívet. Akik ellenálltak azokra olyan adóterheket vetettek ki a folyamatos zaklatások mellett, hogy még a legelemibb szükségleteiket sem tudták kielégíteni, mint az étkezés vagy a ruházkodás. Volt olyan család, ahol egy kis helyiségben húzták meg magukat heten és a lovuk is mellettük élt. Nem volt ritka, hogy a gyermekeknek nem tudtak más tízórait adni, mint egy megtisztított vöröshagymát, amit elrágcsálhattak a szünetben. A cipőjükön folt hátán folt, amit az apjuk eszkábált rá, mivel cipészre vagy cipőre nem tellett, a rongyos ruházatról már nem is beszélve. A községi termelőszövetkezeti szervezkedést egy külön bizottság a Községi Fejlesztési Bizottság hangolta össze. A bizottság elnöke Mészáros János a községi pártbizottság titkára. A belépésnél a makacskodókat megfenyegette, hogy a más városban tanuló, dolgozó fiatalokat nem engedi tovább tanulni, vagy veszélybe kerülhet a munkahelyük. Ezzel a zsarolással, fenyegetőzéssel párhuzamosan levelet írt az iskolákba és a munkahelyekre, hogy engedjék haza őket a szüleikhez, hogy hathatós módon beszéljék rá a szüleiket a TSZ-be való belépésre.³¹⁴ Hazafi Márton és Patarcsics Teréz a szegedi MÁV Vasútforgalmi Technikumban tanultak. A technikum igazgatója személyesen elbeszélgetett velük és szabadságot engedélyezett nekik szüleik meglátogatására. A nevezettek a TSZ gondolattal teljes egészében egyetértettek és a szüleiket is igyekeztek meggyőzni.³¹⁵ Krizsán Béla, aki Szegeden tanult, utolsó éves volt a Tanárképző Főiskolán nem tudott sürgősen hazamenni, ezért személyes levelet írt Mészáros Jánosnak. Tájékoztatja, hogy már volt ott-hon és beszélt a szüleivel, akik semmiképpen sem akarnak belépni a TSZ-be. *„Azt mondták, hogy őszre, amikor valóban aktuálissá válik ezen probléma megoldása, akkor fogják megbeszélni, s akként rendezik saját ügyüket. Már, már ott állott a családi konfliktus, családi összeütközés alakul ki s én nem akarok elszakadni az így is oly nagy szegénységgel küzdő szüleimtől, családomtól.”* Majd így folytatja: *„...egyéni ezen kérdésben megoldást pillanatnyilag nem tudok tenni. Talán a megoldás abban rejlene, ha személyes, bizalmas beszélgetést tennének, melynek időpontját a Jani bácsi adná meg szüleimnek s akkor más lenne az eredmény, mint a kiküldötték félelmet keltő beszéde, hisz az erőszak csak rontja az ügyet.”*³¹⁶ A kétoldalas levél a régi ismertség okán végig személyes hangvételű.

³¹³ Tóth Lajos: Agrárviszonyok 1957 és 1967 között a jogi szabályozás tükrében.

³¹⁴ Varga Zsuzsanna: Modelltranszferek keletről és nyugatról. Mezőgazdasági termelőszövetkezetek Magyarországon 1949-1989. Akadémiai doktori értekezés.

³¹⁵ Szeged, 1959. február 28., Gilicze János, Csomópont Pártbizottság Titkára.

³¹⁶ Szeged, 1959. március 6., Krizsán Béla.

A munkahelyekre írt levelek:

Levelük száma, vagy jele:	BAJAI GYAPJÚSZÖVETGYÁR, BAJA	Levelük száma, vagy jele: 104/1959.
Ügyintézőjük:	TELEFON: 440. 441.	Egyszámlaszám: 25.293.001-11.
Levelük kelte:		Ügyintézőnk: Pék L.

612

TSZ-fejlesztési Bizottság
T a t a h á z a .
Tanácsház.

Febr.23-án írt levelükre válaszolva közöljük, hogy Kalmár József tataházi lakos leányát -kérésüknek eleget téve- rendkívüli fizetéses szabadságra elengedtük.

Elbeszélgetésünk során elmondta, hogy egyetért a tsz-fejlesztéssel és vállalja a segítségnyújtást.

Baja, 1959.II.28.

Elvtársi üdvözléssel:
BAJAI GYAPJÚSZÖVETGYÁR
M. Pék László
/ifj. Pék László/
szem. vez.

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
BÁCS-KISKÚN
MEGYEI
LEVÉLTÁR

Levél Kalmár Margit munkahelyére.

GYAPJÚ SZÖVETKÖZSÉGI TEXTILIPARTARTÓ
FORGALMI VÁLLALAT
Kirendeltség
SZÉKSZÁRD

Szekszárd, 1959. február hó 27-én

Tataháza Községi Tsz. Fejlesztési Biz.
Mészáros János Elvtárs kezeihez.
T a t a h á z a .

Hivatkozással f.hó 23.-án kelt megkeresésükre közöljük, hogy Kalmár Margit vállalati dolgozónkat szülei meggyőzése céljából a mai naptól kezdődőleg hazaküldték.

Nevezettel már előzőleg is beszélgettünk a Tsz. fejlesztés jelentőségéről és neki a leghatározottabb véleménye az volt, hogy szülei be fognak lépni. A maga részéről is ezt jelen pillanatban is támogatni óhajtotta.

Elvtársi üdvözléssel:
Kürti István
/:Kürti István:/
kir. vez.

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
BÁCS-KISKÚN
MEGYEI
LEVÉLTÁR

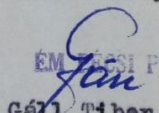
A válaszlevél.

PÉCSI PORCELÁNGYÁR P É C S		Táviratcím: 170
Levelünk száma:	Tataháza Község Tsz. Fejlesztési	PORCELÁNGYÁR, PÉCS
Ügyintézőnk: Bakler.	Bizottság Elnökének.	Telefon: 20-10, 29-76, 29-77, 29-78, 29-79.
	Tataháza.	Egyezményszám: MNB 803

Levelük jele:	Levelük kelte:	Ügyintézőjük:	Pécs, 195... 9. II. 25. stafiók
---------------	----------------	---------------	---

Az 1959. február 19-én keltezet levelükre az alábbi választ adjuk. Ludas Mihály ténylegesen üzemünkben dolgozik, mint vegyész mérnök. A levelükben önök arra kérnek bennünk, hogy Ludas Mihályt pár napra küldjük haza, amennyiben az lehetséges. Mi Ludas Mihálynak felvetettük önök problémáját, aki elmondta, hogy ez a kérdés ő előtt sem ismeretlen, mivel 22-én otthon volt szüleinél és ő is beszélgetett szüleiivel olyan irányba, hogy lépjenek be a szövetkezetbe. Sőt a népnevelőkkel is beszélgetett. Tehát az önök levele előbb fellett adva, mint 22-dike így nem tudhattak arról, hogy Ludas Mihály otthon volt. Ludas Mihály elmondta, hogy arról megvan győződve, hogy szülei belépnek a szövetkezetbe, csupán csak az a problémájuk, hogy nem akarnak elsők lenni, mint belépők. E téves nézeteiről ő sem tudta meggyőzni édesapját, aki csak a lakosság szájától fél, mivel már volt a szövetkezetbe és azóta sokan szemrehányásokat tettek neki. A fentieket figyelembe véve Ludas Mihály arra kéri az elnök elvtársat, hogy ilyen értelemben foglalkozzanak édesapjával.

Gál Tiber igazgató.

Pécsi Szikra Nyomda 9614

A pécsi porcelángyár válaszlevele Ludas Mihály ügyében.

Galicz József így emlékezik vissza a TSZ szervezés időszakára: „1959-60-ban nyakunkon a nagy átszervezés és előbb, mint megbízott, majd megbízott járási titkár irányíthattam a munkát. Személyesen is részt vettem ezekben az agitációkban Bácsalmáson, Bácsszőlősen, Csikérián, Kunbaján. Meleg szobában, nagykabátban, kucsmában a kályha mellé ültették az egyéni gazdát, s valahányszor vetkőzni akart, leintették. Végre felérte ésszel, hogy mire megy ki a játék. Meg ugye azok a kis bajuszhuzigálások. Aztán azt sem érdemes tagadni, elcsattant egy-egy pofon. Volt olyan gazda, aki vissza is adta. Mi tagadás, kicsit erőszakosak, durvók, türelmetlenek voltunk, hát tekintsünk el tőle, mert haragoskodásra igazán nem alapozhatjuk a szövetkezeti mozgalmat, meg a közös jövőnket.”³¹⁷

A kollektivizálásról egy másik történetet Pauna György írt meg Varga Jánosnak, akivel az általános iskolában osztálytársak voltak és később a bajai ipari tanuló években egy albérletben is laktak. „Papa mesélt sokat a katona életéről. Kovács Misi a papa öccse volt. Ő hajtotta be annak idején a TSZ-be a papát, ott verték meg a szemem láttára a rendőrök, akik az öccsével jöttek agitálni, míg alá nem írta, hogy belép a TSZ-be. Papa egyébként kisparaszt volt, sok földje, lovai, parasztkocsik, fiákere volt, minden, ami a földműveléshez kellett. Mindezt be kellett adni a közösbe. Papa mind a két háborúban részt vett. Egészségügyi katona volt, ő úgy mondta „stürmer” (rohamozó) katona. Kapott annak idején kitüntetést mind a két háborúban. Utólag meg veterán kitüntetést. Talán ennyi. Üdvözlök és jó egészséget kívánok neked régi barátod Gyuri.”

³¹⁷ Sz. Lukács Imre: Boldogulók a Bácskában és a Duna mentén. Galicz József interjú, 61-77. o.

Az 1956-ban 1 200 kh. területen gazdálkodó 226 fős TSZ taglétszám 1957-58-ban már csak 120 fő a sorozatos kilépések miatt. Ezt az országos jelenséget az 1959-es MSZMP Központi Bizottsági határozat megszüntette „a gyors, radikális megoldásra törő erélyes intézkedései”-vel.

1959. február 27-én az alábbi hirdetményt adta ki a TSZ Fejlesztési Bizottság: „A TSZ fejlesztési bizottság felkéri az újonnan alakuló III. típusba lépett elvtársakat, hogy folyó hó 28-án, szombaton délután ½ 3-kor tartja meg az alakuló ülést, melyen a vezetőség választás és a termelőszövetkezet neve lesz meghatározva. Az alakuló ülés a községi pártbizottság nagytermében lesz megtartva. Az alant felsorolt új TSZ tagoknak a megjelenés kötelező.” Ezután 63 név és lakcím felsorolása következett, majd a dátum „Tataháza, 1959. február 27.” Ez volt a Béke termelőszövetkezet alakuló ülése, ahová zömmel kis- és középparaszt gazdák léptek be, mely 1960-ban egyesült a Petőfi termelőszövetkezettel.

1959 tavaszára a község gazdáinak már nemcsak a kis- és középparaszt rétegét, hanem a nagygazdákat is fokozatosan javasolták felvenni a szövetkezetbe. A községi MSZMP politikai végrehajtó bizottsága üléséről készült jegyzőkönyv szerint:

„Készült 1959. III.hó 2-án VB ülés.

Tárgy: kulákok elbírálása a tsz fejlesztés ügyében

TSZ-be felvételt javasolja a PVB részéről Nagy Imre, Juhász Mártonné, Kalmár Mihály, Juhász Jánosné, Vajda István, Tüske G. Máté, Vörös Béla, Bús Pál, Csernetics Lajos, Tüske Gergely. A fenti személyekkel a PVB tagok egységesen egyetértetik, a többi személyekről egy hét múlva döntenek. A VB ülés ezzel be is fejeződött.

Jegyzőkönyvet vezette Túri Antal.”

Az MSZMP községi szervezetének iratai közül való a következő levél a: „Bács-kiskun megyei Tanács VB elnökétől

Címzett: MSZMP Községi Bizottsága

Tataháza

Kedves Elvtársak!

Örömmel értesültünk, hogy községük szocialista község lett.

Ez alkalomból kívánok az Elvtársaknak további munkájukhoz sok sikert, hogy az új utat választó parasztság élete szebb és boldogabb legyen az eddiginél és örömmel haladjon a megkezdett úton a szocializmus építésében.

Kecskemét, 1959. március 4-én

Dallos Ferenc sk. aláírás, vb. elnök”

A jól végzett munka elnyerte a jutalmát, maga a megyei tanács elnöke fejezte ki elismerését a kemény és eredményes szervezésért. Az országos termelőszövetkezeti mozgalom azonban nem mindenhol volt ilyen sikeres, mint Tataházán. A szervezés elhúzódott a parasztság ellenállása miatt egészen 1961 februárjáig. A parasztság ellenállásáról, annak módzatairól csak a suttogó propaganda útján tájékoztak az emberek az országszerte hallható és látható példák nyomán.

A szovjet mintájú szövetkezeti mozgalom népszerűtlenségének több oka volt. Elsősorban az 1949-1954 közötti időszak politikájának alapja az erőszakos, a szovjet kolhoz mozgalom törvényeinek szó szerinti lemásolásán és végrehajtásán alapuló rendszer volt.

Özvegy Pálinkás Mihályné és csapata

Az 1935-ös szovjet kolhoz törvényeket Rákosi Mátyás az MDP főtitkára igyekezett végrehajtani. 1956 után a Kádár-kormány már óvatosabb volt. Előtérbe helyezték az életszínvonal emelkedését, mint egyik politikai célt és a hatalom megszilárdulásának egyik feltételét. Ehhez szükség volt a parasztság megnyerésére, ezért nem erőltették a szövetkezeti mozgalmat. Hagyták a parasztságot dolgozni és a terményeit szabadon értékesíteni, mert ez által a lakosság életszínvonala, élelmiszerrel való ellátottsága javult. Az 1956-os bevonulás után a szovjet vezetés lekötelezettjeivé váltak, tudták, hogy előbb-utóbb a mezőgazdaságot is a szovjet példa szerint kell újjá szervezniük és ezt csakis a termelőszövetkezetekkel tehetik meg. Miután az ország élelmiszer ellátása állandó gondokkal küzdött (pl. gabonával hosszú évekig a Szovjetunió segítette ki az a Magyarországot, amely mindig önellátó, ha lehetett exportáló volt) lépni kellett.

Meghívott TSZ tagok egy budapesti kongresszuson. A második sor bal szélén látható Jánosi Istvánné, mögötte Börcsök Illésné, míg a jobb szélén Molnár (Miszura) Márton delegált.

Országos szinten 1961-re végrehajtották a harmadik termelészövetkezeti szervezést úgy, ahogy azt a tataházi szervezésnél leírtuk. Az itteni átalakítás még egy viszonylag békés történet volt, országosan ettől sokkal durvább esetek is történtek.³¹⁸ A magyar modell nagyobb teret engedett a szakszövetkezetek létrehozásának, ahol a környezeti adottságok nem engedték meg a III. típusú TSZ-ek szervezését. Nagyobb mértékű háztáji gazdaságok fenntartását engedélyezték, alacsony áron kifizették a földjáradékot, és bevezették a mezőgazdaságban dolgozók számára a társadalombiztosítást és a nyugdíjrendszert.

Az 1969. augusztus 19-i ünnepi közgyűlésen Galicz József TSZ elnök beszédében a következőképpen fogalmazott erről: „Így például ingyenes betegápolás. A keresőképtelenség idejére kereset kiegészítésben részesülnek a dolgozók, a szülési szabadság idejére kereset kiegészítés jár. A gyermekneveléshez gyermekgondozási segély jár. Az elmúlt évben például csupán a TSZ pénztárán keresztül több mint félmillió forint került kereset kiegészítés címén kifizetésre. Rendszeresen gondoskodunk idős és munkaképtelen tagjaink segélyezéséről. Korábban egy, ebben az évben pedig már három vagon gabona került ingyenes juttatásként szétosztásra. Mintegy 100-150 főnek gondoskodunk a jutalom üdüléséről, évente több alkalommal.”³¹⁹

A tataházi termelészövetkezet, mint a legnagyobb munkaadó 1990-ig a községben meghatározó volt mind a hétköznapi, mind az élet egyéb területén.

A szövetkezetesítés során létrehozott három TSZ – Aranykalász, Béke, Petőfi – 1959-60-ban még külön működtek, de az 1961. decemberi közgyűlésükön a járási pártbizottság utasítására „önként” elhatározzák az egyesülést.

„Jegyzőkönyv

Készült Tataháza 1961. december 11-én az egységes termelészövetkezetek küldöttgyűlése alkalmával. Jelen vannak: az egybehívott küldöttek, száma 97, továbbá Vizin Gergely a járási tanácselnök-helyettese, Galicz József, Sándor János a járási pártbizottság részéről, Turi Antal tanácselnök.

Napirendi pontok:

1. A bevezetőben rövid tájékoztatást ad Mészáros elvtárs.
2. A termelészövetkezet igazgatóságának és bizottságainak megválasztása.
3. Az 1962 év termelési tervének ismertetése és elfogadása.

Mészáros János párttitkár a termelészövetkezetek történetének ismertetése után, Turi Antal községi tanácselnök a pártvezetőség nevében javaslatot tesz az igazgatóság tagjainak személyeire. [Természetesen ez már előzetesen eldöntött dolog volt!]

1. Szebellédi Nándor, 2. Markó István, 3. ifj. Molnár János, 4. id. Gömöri György, 5. Zalántai Endre, 6. Kerényi Béla, 7. Mészáros János, 8. Somogyi Antal, 9. Varga János, 10. Pálincás Mihályné, 11. Tüske Mihály, 12. Miskolczi Imre, 13. Erdész Ágoston, 14. Galicz István, 15. Kovács Mihály.

Az ellenőrző bizottság tagjainak: 1. ifj. Molnár János, 2. Magyar József, 3. Somoskövi István, 4. Lehoczki Károly, 5. Juhász Márton.

A javasolt személyeket egyenkénti szavazással egyhangúlag megválasztották.

Turi elvtárs ismerteti az igazgatóság funkcióit:

TSZ elnök Szebellédi Nándor, elnökhelyettesek Markó István és ifj. Molnár János, főkönyvelő Zalántai Endre, főagronómus Kerényi Béla.

³¹⁸ Tóth Lajos: Agrárviszonyok 1957 és 1967 között a jogi szabályozás tükrében.

³¹⁹ MNL-BKML XXXV. 2435. d. Tataháza Községi MSZMP szervezete iratai. 1963. 2. dosszié.

Az ellenőrző bizottság elnöke ifj. Molnár János. A szociális és kulturális bizottság tagjai Markó Márton, Dora Jánosné és Keresztes Antalné. Elnöke Markó Márton lett.

Ezután Kerényi Béla főagronómus ismertette az 1962-es termelési tervet, majd Zalántai Endre főkönyvelő az 1962-es pénzügyi tervet. A küldöttgyűlés mindkettőt egyhangúlag elfogadta.”³²⁰

Az újonnan megalakult szövetkezet 1962. január 1-től Tataházi Petőfi Mezőgazdasági Termelőszövetkezet néven működött tovább. Az előző három szövetkezetből 53 fő „függetlenített” dolgozót örökölt, akik nem vettek részt a termelő munkában. Az 1962. február 9-i községi tanács VB ülés jegyzőkönyvében említés történik a TSZ egyesítésről néhány adattal: 1651 taggal alakult az új szövetkezet, ez 572 családot érintett. A tagok közül 170 fő nyugdíjas volt. Az új TSZ elnök Szebellédi Nándor Mezőgazdasági Akadémiát végzett, egykor a bácsalmási járási mezőgazdasági osztályvezető helyettese, az egyesülés előtt a Petőfi TSZ elnöke volt. Az egyesült Petőfi TSZ elnökeként a Bács-kiskun megyei Tanács tagja is lett egyben.

A beharangozott nagyüzemi gazdálkodás nem valósult meg csak azért, mert megalakultak, majd egyesültek a termelőszövetkezetek, mind a tárgyi, mind a személyi feltételek hiányoztak. Néhány példa az első 1963-as aratás gondjairól. Az aratandó gabonafélék területe 1 603 kh. Ennek 60%-át vállalta a gépállomás 2 db SZK-3-as szovjet kombájnnal és egy aratókéveköttő géppel. A maradékot 533 kh.-on a gabonaféléket kézi aratással vágták le 208 fő beállításával, 34 arató párral 12 munkanapra tervezve.

Szintén az 1962-es esztendő őszi munkáinál Konksek János mezőgazdász 1962. november 9-én a községi tanács VB ülésén számolt be arról, hogy a 750 kh. kukoricát 100-200 fő szedi kézzel. A vezetőségen belül súlyos személyi villongások, ellentétek alakultak ki már az első gazdasági év végére, a járási pártbizottság lépett közbe a torzsalkodások megszüntetésére.

„Jegyzőkönyv: Készült 1963. január 16-án a községi pártvezetőségi ülésen.

Jelen vannak: az MSZMP járási bizottság részéről Csibi Vincéné és Túri István, a TSZ részéről Mészáros János TSZ párttitkár, Kovács Mihály, Lengyel Béláné, id. Mészáros Márton, id. Szabó Antal, Borsodi László, id. Galicz István, Markó István, Szebellédi Nándor vezetőségi tagok.

Az ülés tárgya a személyi problémák megvitatása. Egy évvel az összevonás után a közösen választott vezetőség még mindig nem tud összhangban dolgozni. A TSZ elnöke Szebellédi Nándor és a szakvezetők Kerényi főagronómus viselkedésében látják a bajok forrását, aki mint állami gazdaságból átkerült vezető a TSZ elnökével huzakodik, nem akarja elismerni vezetői elsőbbségét; a többi szakvezető is benne látta minden baj forrását. Mindenkivel duroán beszél és minden eredményt magának tulajdonít. Elküldeni egyelőre nem merik, mert szükség van a szaktudására. Bár az elnök szerint kettő másik vezetőt is tudnának a helyére állítani, pl. Galicz Istvánt vagy Selymes Józsefet.”

Végül Mészáros János párttitkár lépett közbe és mindenkit ostromozott, Kerényit csak az ő pártfogása mentette meg eddig. Ahol eddig Szebellédi dolgozott, ott mindig probléma volt vele. Az ülésen csak Kerényi Béla nem jelent meg, mivel szabadságon volt! Azzal mindenki egyetértett, hogy ha visszajön, akkor közösen leülnek megbeszélni a problémát, ha a helyzet úgy kívánja, akkor a Járási Pártbizottság közreműködésével.³²¹

A gazdálkodásban felmerült súlyos gondok és a személyi problémák ellenére a vezetők optimista nyilatkozatokat tettek a termelőszövetkezet helyzetéről. Kerényi Béla főagronómus

³²⁰ Uo.

³²¹ MNL-BKML XXIII. 232. A Bajai Járási Tanács Mezőgazdasági Osztály iratai 1965-1985. 1-3. d. 10. cs.

1963. december 13-i pártgyűlésen: „az aszály ellenére a tataházi TSZ most is többet fizet más TSZ-nél”; Markó István állattenyésztési brigádvezető: „az aszály ellenére is jó eredményeket értünk el”. Szebellédi Nándor elnök beszámolójából kitűnik, hogy az 1962-es év „sikeresen” ért véget. Az 1963. január 19-i MSZMP pártvezetőségi ülésen így fogalmazott: „a termelésben jobb eredmények és jövedelmek vannak az egyesült TSZ-ben mint a három előzőben külön-külön.”

A mindenkori termelőszövetkezeti zárszámadási közgyűlések lebonyolítási rendjére ekkor tett először javaslatot az egyesítés után: „Megkaptuk a Járási Tanácstól [ekkor már a bajai járáshoz tartozott Tataháza], hogy február 10-én tartsuk a zárszámadást! Javaslom, hogy 9 órakor kezdjük, hogy utána még a kifizetéseket is le tudjuk bonyolítani.

Javaslom helyiségnek a mozi helyiségét és hangszórók felszerelését az utcára, hogy mindenki hallja a beszámolót. Továbbá a zárszámadás napján minden család kapjon ½-2 kg húst, valamint a szórakozóhelyeken korlátlanul – már mindenki a józan észig – belátása szerint ihat. A vezetőségi tagok a külön meghívott elvtársakkal vacsorázzanak a TSZ vezetőség által kiválasztott jól dolgozó emberekkel.”

A zárszámadó közgyűlésen Varga, a járási PB titkára a szokásos dicsérgetések közben elszólta magát az ország egyik nagy problémájáról: „Hiszen tudhatják az elvtársak, hogy a kenyérgabona nekünk importcikkünk, még mindig nagyon sokat kell külföldről felvásárolnunk.”

Az 1963-as évben a termelőszövetkezet 1 889 000 Ft rövid lejáratú munkaegység hitelt fizetett vissza. Mindezekén túl, az aszály mellett 1963 tavaszán jelentős jégkár érte a növénytermesztést, 39 kh. szőlőt 100%-ban elvert a jég a határ bácsalmási részén, a DNY-i határ részén 20-60%-os kárt okozott a jégvihar. A Községi Tanács VB. 1963. október 11-i ülésén dr. Zalántai Endre főkönyvelő beszámolójában így nyilatkozott a termelőszövetkezet anyagi helyzetéről. „A TSZ anyagilag a jó TSZ-ek közé tartozik. Időben rendezi tartozásait, rendszeresen fizeti a havi munkabéreket, a mindenkori járandóság 70%-át. Ez augusztus 31-ig átlag 29 412 Ft tagonként [január 1-től göngyölítve]. Házi pénztárkeret 10 000 Ft/hó.” A vezetésben fennálló összeférhetlenségi problémák folytatódtak az 1964-es esztendőben is. A községi VB 1964. június 12-i ülésén Mészáros János párttitkár a következő észrevételeket tette a termelőszövetkezet működéséről: „Problémás a gépjavítás, állandó a gépalkatrész hiány, rossz a gépesítés szervezése, szakmai hiányosságok vannak ezen a vonalon. A tavaszi növényápolási munkákban nagy a lemaradás, melynek oka a vezetésben lévő állandó marakodás, egymás intézkedésének keresztezése, az elnök és az agronómus a tagság előtt szidják és átkozzák egymást.” A szövetkezeti tagság közös munkához való viszonyát az előző VB ülésen tette szóvá Mészáros párttitkár a következő esettel: „A növényápolás vonalán kb. 100-200 személy dolgozott engedély nélkül a részes művelés alatt álló borotai szőlőt permetezni. Holott a TSZ vezetőség csak vasárnapra engedélyezte ezt a munkát elvégezni.”

A háztáji munka elvégzésének sürgőssége mindig felülírta a közös munkákat, ez a saját érdek mindenkori előtérbe helyezése volt az idegen szovjet eredetű kolhoz szemlélettel szemben. A szovjet eredetű munkaegység rendszer, a norma rendszer a brigád és csapatmunka teljesen idegen volt a magyar parasztságtól.

A vezetők egymás közötti ellentéteinek 1964-ben a járási átszervezése vetett véget, miután a bácsalmási járás megszűnt és Tataháza a bajai járáshoz került. A megszűnt bácsalmási járási pártbizottságról Galicz Józsefet, áthelyezték a tataházi Petőfi TSZ-hez elnöknek; az addigi elnököt, Szebellédi Nándort pedig az érsekcsanádi termelőszövetkezethez. Az egykori jegyzőkönyv szerint Szebellédi Nándor egy TSZ vezetőségi ülés végén tette a következő bejelentést:

„végezetül engedjék meg, hogy a TSZ elnöki tisztjéről lemondjak, kérem a felmentésemet. 10 évig küzdöttünk együtt, volt egy csomó olyan időszak is, amikor éjt nappallá téve dolgoztunk a TSZ érdekében..., de úgy érzem, hogy az eredmények nem maradtak el a szövetkezetünknel.”

Mészáros János párttitkár így reagált erre a valószínűleg előre megbeszélt forgatókönyv szerinti bejelentésre: *„Ez a helyzet megkívánja, hogy Szobellédi elvtárs helyett új elnököt válasszon a tagság. A járás és a megye beleegyezésével úgy gondolta a pártvezetőség, hogy Galicz József elvtársat hívják haza ezen tisztség elfogadására. Galicz elvtárs mögött 16 éves pártmunka áll, gyakorlati kérdésekben is jártas.”*

A termelőszövetkezet területileg gyarapodott, mivel 1964. január 1-vel a bácsalmási Rákóczi TSZ-t is hozzácsatolták. Ez 700 kh. területi növekedést jelentett az Óalmási határrészen. A termelőszövetkezet területe Tataháza 4 535 kh. és Bácsalmáson, Kunbaján, Borotán további 939 kh. területre volt beírása. A háztáji gazdaságok területe 625 kh.-at tett ki ezen felül. A község összes területből az egyéni gazdaságoknak 87 kh. földbirtokuk maradt.

A bajai Járási Tanács Mezőgazdasági Osztályának 1962-67 közötti irataiban több statisztikai és földhasználatra vonatkozó dokumentum is található a községről. 1965-ben a község határa 6 000 kh., ebből a termelőszövetkezeti közös 5 040 kh. és még 744 kh. háztáji tartozott hozzá. Művelési ágak szerinti megosztásban a szántóföldi növénytermesztés az összes terület 91,7%-a, a kert, gyümölcsös 3,9%-a, rét 0,6%, legelő 3,8%-a.

A földterület aranykorona értéke magasabb az országos átlagnál. A szántóföld 15,9 AK átlagban, a kert és gyümölcsös 16,5 AK, szőlő 40 AK, rét 5,8 AK, legelő 5,9 AK. A tulajdonjogi megoszlás ezekben az években még gyakran változott az állandó területcsökkenés és gyarapodása miatt. 1967-ben a tataházi határnak a termelőszövetkezet összes területe 74,3%-át, a háztáji gazdaságok a 9,6%-át az egyéni gazdálkodók 16,1%-át tették ki. A község gazdálkodására még ekkor is jellemző volt a nagy mennyiségű szerves és műtrágya használata.

Az 1965. december 31-i állapot szerint a tataházi Petőfi termelőszövetkezetben dolgozott 511 fő aktív dolgozó és volt 210 nyugdíjas és járadékos tag, ez összesen 721 fő. A statisztikai felmérés szerint 1965-ben a munkaerő mérleg még kedvező, a 721 fős tagság minden üzemágban elegendőnek bizonyult a munkák elvégzésére, sőt május-július-október tehát a növényápolási és betakarítási időszakok kivételével jelentős munkaerő felesleg mutatkozott annak ellenére, hogy a bajai járás falusi lakosságának közel a fele a járáson kívüli területre vándorolt el.³²²

Az 1956-1966. közötti időszak egyik országos jelentőségű intézkedése a déli határsáv megszüntetése volt. 1960-ban a 15 km-es határsávból kikerült a község, 1965. május 1-vel véglegesen megszűnt a déli határsáv. Az onnan kitelepítettek és kiutasítottak részére 1957. február 14-ig összesen 623 000 forint segélyt és kölcsönt folyósítottak Bácsalmás, Bácsszőlős, Csikéria, Katymár, Kunbaja, Madaras, Mátételke, Mélykút, Tataháza 69 kérelmezőjének.³²³

A termelőszövetkezet Tataháza a legnagyobb munkaadó volt, de ennek ellenére további gazdasági és társadalmi problémák is foglalkoztatták a község vezetőit. Az egyik súlyos probléma az oktatást érintette.

³²² MNL-BKML XXXV. 107. MSZMP Bajai Járási Bizottsága. Tataháza 1. dosszié.

³²³ Orgovány István: A déli határsáv 1948-1956-között.

A járási szakfelügyelők jelentései alapján az 1960. június 17-i VB ülés foglalkozott az iskola romló állapotával. Pénzes Jánosné és Hantos Ferenc szakfelügyelők jelentésükben „romház benyomását keltőnek” jellemezték az épületeket. Tölgyesi János számtan felügyelő szerint a járás egyik legelhanyagoltabb iskola épülete Tataházán volt. Túri Antal VB elnöknek és a testületnek semmiféle hozzászólása, javaslata nem volt a problémához.

Ugyanezen ülésen a közegészségügyi helyzet tárgyalásánál egy igen „fontos” problémát vetett fel a VB elnöke: „A községünkben közismert „kéjné” javasolja a körzeti orvos segítségével eltávolítani munkatáborba, mivel munkahelye egyáltalán nincs, állandóan csavarog a községben és a környező községekben.”³²⁴

Az 1962. május 18-i VB ülésen is napirendi pont volt az egészségügy helyzete.

Dr. Szilágyi István tataházi-mátételki körorvosnak a beszámolója az 1961-es állapotokról a község akkori életének és egészségi állapotának hű tükre. A beszámoló az élet minden területére kiterjedt:

Születések száma: 17

Halálozás száma: 17

Házasságkötések: 18

Betegellátás rendelésen megjelent: 9 278 fő

Betegellátás a beteg lakásán: 356 fő

Kórházba utaltak száma: 161 fő

Táppénzes betegek száma: 338 fő

Üzemi balesetek száma: 50 fő

Fontosnak tartja az egészségügyi rehabilitációt, mert „számos ember szenved idült betegségben, viseli régi sérülés vagy betegség okozta defektus következményeit, akinek munkaképesség csökkenése nem éri el a rokkantság fokát, de kétségtelenül korlátozza a munkavégzését. Az otthonszülések megszűntek, minden szülés intézetben történik, Bácsalmáson vagy Baján a kórházakban. Minden hó első szerdáján dr. Czoboly Zoltán bácsalmási gyermekorvos tart tanácsadást. Csecsemőknél fontos az angolkór elleni küzdelem. Szaporodnak az eltitkolt terhességek és az abortuszok. Megjelent az egyke-jelenség. Csecsemő táplálásnál az >>erőszakolt<< súlygyarapodás elérésére sok a tápszer, tejberizs, beadása a csecsemőknek. A község lakosságának körében erős a zöldfőzelékekkel szembeni ellenállás. A konzervek, mirelit áruk nem népszerűek, illetve ezek a községben nem kaphatók.

A közutak száma 5 db, ebből 2 db mélyfuratú, 3 db fúrt kút, 2 db aknás.

A halottak ravatalozása a temetői kápolnában történik, 1962. január 1-től megszűnik a háztól temetés.

A tetovességre megvizsgált személyek száma 2 278 fő.”³²⁵

Az 1963. augusztus 18-i VB ülésen javasolták az árnyékszék-kérdés helyes megoldását, mert ez „a település jelenleg egyik legfontosabb közegészségügyi problémája”. Javaslata szerint „az ürgödrös betongyűrűs árnyékszék előgyártott beton elemekből építését kötelezővé kellene tenni félévi határidővel.”³²⁶

³²⁴ Az 1960. május 24-i délután 2 órakor VB ülés jegyzőkönyvből.

³²⁵ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1962. év.

³²⁶ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1963. év.

1962 szeptemberétől az új iskolaigazgató Simon Károly helyett Szarvas László, Dibusz Gyula az igazgatóhelyettes. Ugyanebben az évben új postamester állt szolgálatba, Knoska János, aki-
nek takarékoságról szóló beszámolója szerint 1962. október 31-én a község takaréknak állománya
144 betétkönyvben 539 897 Ft.³²⁷

Községfejlesztési beszámoló 1963. július 19-i VB ülésen hangzott el: „a Törpevízmű Társulat kb.
300 főt szervezett be az 1963. július 15-i megalakulása óta. A nyilvántartások szerint 646 ingatlan van
a községben, az összlakosság 2 026 fő. Ingatlanként 880 Ft-ot kell fizetni hozzájárulás címén.”³²⁸

1964. április 13-án a községi VB ünnepi ülésen emlékezett meg Szarvas László iskolaigazgató
a község újraterelítésének 200 éves évfordulójáról. Beszédében Borovszky Samu Bács-Bodrog
vármegye történetéből a Tataháza vonatkozó írás első fejezetét idézte fel, amely a betelepü-
lésről szólt. „A rövid kis idézet a község történetéből emlékeztessen valamennyiünket arra, hogy közsé-
günk, Tataháza ebben az évben kétszázadik évfordulóját ünnepli.”³²⁹

1964. május 29-i VB ülésen Szarvas László iskolaigazgató az analfabétizmus felszámolásáról
szóló napirend kapcsán egy 1960-as felmérést ismertetett. E szerint a nyilvántartott 70 analfa-
bétából 55 fő 55 év feletti, 5 fő 55 év alatti, 5 fő fogyatékos és 5 fő azóta elhunyt, vagy elköltö-
zött.³³⁰

A község orvosának dr. Szilágyi Istvánnak az 1964. október 16-i VB ülésen 7. napirendi pont-
jában kitüntetést adtak át: „Túri Antal VB elnök megemlékezik dr. Szilágyi István orvos munkássá-
gáról, aki 20 éve Tataháza község orvosa. Az elnök átadja dr. Szilágyi Istvánnak az Egészségügyi Mi-
niszter által adományozott >>Kiváló Egészségügyi Dolgozó<< kitüntetést. Az elnök ismerteti ezután a
tanácsulással dr. Szilágyi István életrajzát és a dolgozó nép érdekében tett fáradságos munkáját.”³³¹

A nagyobb létszámú rendezvények megtartására az eddig használt épületek már szűknek bi-
zonyultak és állapotuk is leromlott. Ezért a tanács kérelemmel fordult a bajai járási tanácshoz
egy új kultúrház építésének engedélyezéséért és az ehhez szükséges anyagi lehetőségek bizto-
sításáért; egyben jelezte, hogy a tataházi Petőfi Mezőgazdasági Szövetkezet 400 000 Ft-tal tá-
mogatja a kezdeményezést.

Elkészült a törpevízmű, a beruházás nagyon sok pénzbe került. A vízműtársulásnak 571 tagja
volt az elkészültekor, a szervezés folyamán 93 tagnak adtak fizetési mérséklést. Aki a vizet be-
akarta vezetni a házába az utcai gerincvezetékéről, kötelessége volt a bevezető árok kiásása. A
gerincvezetektől a kerítésen belüli vízóra aknáig az 1 collos horganyzott cső 44,80 Ft/fm, a
¾-es cső 33,60 Ft/m-be került; ha kellett az út alatti átfúrást (670 Ft) is meg kellett fizetni a
további 670 Ft-os bekötési díjjal együtt. A telekhatáron belül egy vízóra fogadó aknát építettek
120x100x100 cm méretű téglából, beton fedlappal és lemeztetővel a könnyű felnyíltásra. Az
1960-as évekre a lakosság életmódja jelentősen megváltozott. A község lélekszáma az 1963 év-
ben érte el az elmúlt 200 év legnagyobb számát, 2 026-ot. A következő években eleinte lassab-
ban, majd az 1980-as évek elejétől nagyobb mértékben folytatódott a lakosság számának csök-
kenése.

³²⁷ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1962. év.

³²⁸ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1963. év.

³²⁹ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1964. év.

³³⁰ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1964. év.

³³¹ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1964. év.

Az 1967. január 24-i VB ülésére készült anyakönyvi bejegyzések összesítése szerint 1960-66 között a népesség számának alakulása a következő:

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1971
Születési anyakönyv	4	1	2	1	-	2	1	-
Házassági anyakönyv	14	18	16	11	13	15	16	18
Halotti anyakönyv	16	17	21	16	25	18	17	32

A lakosság lélekszámának alakulása az elkövetkező években:

1970	1 881 lélek
1979	1 876 lélek
1984	1 736 lélek
1987	1 622 lélek

Az 1970-87 között eltelt 17 év alatt 259-cel csökkent a község lakossága. Az 1990-es rendszerváltás után még rohamosabb lett a csökkenés, 30 év múlva 2020-ban már csak 1 200-an laktak a faluban. Utoljára 1814-ben volt ennyi a lélekszáma a községnek, de akkor az 1764-es kb. 300-as induló lélekszámról nőtt 54 év alatt ennyire a lakosság.³³²

Az adatok vizsgálatánál markáns következtetések vonhatók le a számsorokból. A halálozások száma viszonylag egyenletes és az életkörülmények javulásával lényegesen javult, csökkent a számuk az 1900-as évek elejéhez képest. A házasságkötések száma egyenletesen alacsony az 1900-as évek és a két világháború közötti időszakhoz képest. Sok fiatal elvándorolt a községből, így nem itt alapítottak családot. A helyben kötöttek házasságok esetében is elképesztően alacsony a gyermekek száma, sőt 1964-ben és 1971-ben nem született egyetlen gyermek sem. Az 1960-as években a hagyományos paraszti világ megváltozott. Egyre nagyobb méretet öltött az elvilágosodás, az aktív vallásgyakorlás fokozatosan visszaszorult. A több százéves életforma szétzilálódott. A pártérdekeken és nem emberi értékeken szervezett ateista kommunista ideológia „sikeresen” szétverte a hagyományos életformát és gazdálkodási szerkezetet, de nem nyújtott helyette olyat, amit az egész társadalom értékelt volna. Maradt az üres szólamok állandó hangoztatásának végtelenségig megunt módszere. Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek és Grösz József kalocsai érsek bebörtönzésével az „öld meg a pástort, szétszéled a nyáj” elv érvényesült. A szabadlábon maradt vallási vezetők a börtönből kiszabadult Grösz érsekkel az élen kiegészzték a kommunista állammal és létrejött a békepapi mozgalom, amelyet az állam messze igyekezett példamutatónak feltüntetni és kitüntetésekkel jutalmazni. A békepapi mozgalom tagjait 1951-89 között 242 alkalommal tüntették ki, a római katolikus papokat 140-szer, a protestáns lelkészeket 102-ször. Az ezzel szembe helyezkedők maradtak a pártállam szemében a „reakciós papok”, akik viszont a békepapokat úgy ítélték meg, hogy „eladták magukat a kommunistáknak”. Az egyházon belül a megosztottság létrehozása a pártállam számára célravezető volt. 1966. július 29-i MSZMP községi alapszervezet ülésén Túri Antal tag és a községi VB elnöke a pártkader politikájáról folyó vitában így vélekedett a helyi plébánosról:

³³² Az anyakönyvi adatok a polgári anyakönyvekből származnak, amelyek ekkor már nem teljesen egyeztek meg az egyházi anyakönyvekkel, lévén már nem csak római katolikus lakosai voltak a községnek. Az eltérés azonban minimális, mivel a hivatalosan ateista állam ellenére még a kommunista párt tagjai is jórészt látogatták a vallási szertartásokat, és igénybe vették az egyházi szolgáltatásokat.

„A mi békepapunk [Meggyesi József atya] sem olyan aranyos ember, mint amit elvárunk tőle, mint békepaptól. Ő is kapott nyugatról segélyt.”³³³ Az ülésen a 101 párttag mellett jelen volt Abonyi Vilmos a járási pártbizottság részéről. Túri Antal következő megjegyzése a korabeli társadalmi viszonyokra: „Ismerek olyan párttagokat, akik becsületes emberek, a feleségeik templomba járnak, és gyermekeiket hittanra járatják. Tehát első sorban a belső életünkben kell rendet tennünk.”³³⁴

E kettős életmód nem kevés feszültséget okozott a község 100-130 aktív párttagjának életében. Az emberek az MSZMP irányából állandó nyomás alatt éltek és döntenük kellett, hogy a család vagy a párt a fontosabb.³³⁵ A hitoktatás visszaszorítása állandó téma a párt és az állami szervezetek ülésén, elsősorban a párttagokon kérték számon. Az 1970-es években több párttag is kilépett az MSZMP-ből Tataháza a hittanoktatás és a hitélet elítélése miatt. Az 1975. szeptember 5-i információs jelentés szerint: „1975. augusztus 21-én Selymes József az MSZMP helyi párttitkára elbeszélgetett Balázs Józseffel, mint párttaggal”, hogy miért járt József nevű fia hittanra, mikor ő már 10 éve párttag és tudnia kellene, hogy ez a kettő nem egyeztethető össze. Kilátásba helyezte, vagy kiírta gyermekét a hitoktatásról, vagy kizárják a pártból. Balázs József 1975. augusztus 29-én kilépett az MSZMP-ből. Ugyan akkor kilépett: Bodor József, Keresztes Mátyás, Vörös János, Tandari Imre, Szabó János és Szabó Jánosné is.³³⁶

Nem léptek ki, de pártfegyelmi büntetést kapott az 1968. május 28-i pártvezetőségi ülésen, Somogyi Antal, id. Miskolczi Imre, Bánóczki István és Somoskövi István. Az indoklás szerint valamennyien részt vettek egyházi szertartásokon vagy feleségeik a templom körüli parkosításban. Túri Antal VB elnök véleménye a történetekről: „Tudni kell, a vallás a pártagnak nem magánügye. Sajnálja, hogy gyermekeiket az egyházi reakció mérgezi.” 1970. november 20-i párttaggyűlésen „Somogyi Antal és Vető János megrovásos büntetést kaptak vallásos megnyilvánulásukért, miután kislányaik első áldozásán részt vettek.” A pártvezetés azonban felülvizsgálta a június 28-i döntését és ezen a novemberi ülésen eltörölte a büntetést.³³⁷

Túri Antal VB elnök az egyházi reakció gyermekeket mérgező hatásától óvott, még Szarvas László iskolaigazgató az ateista világnézetű nevelés sikerére utal az 1966. november 16-i pártvezetőségi ülésén: „A világnézetű nevelés terén is értünk el eredményeket, mely számszerűen mutatkozik a hittanra járó tanulók létszámának állandó csökkenésében, mely az elmúlt öt évben a következőképpen alakult:

1961-62. tanév - 78 fő

1962-63. tanév - 66 fő

1963-64. tanév - 59 fő

1964-65. tanév - 59 fő

1965-66. tanév - 58 fő

Ez öt év alatt 20 fős csökkenés a létszámban.”

³³³ MNL-BKML XXXV. 2. Az MSZMP Bajai Járási bizottsága Tataháza-Mátételke iratai 1966.

³³⁴ Uo.

³³⁵ MNL-BKML XXXV. 2. Az MSZMP Bajai Járási bizottsága Tataháza-Mátételke iratai 1334 d. 4. dosszié 2. fond 4. csoport 1975 év 69-72 ö.e. – 71-76 ö.e.

³³⁶ MNL-BKML XXXV. 2. Petőfi TSZ Tataháza pártvezetőségi ülések 1968. 46. doboz 2. dosszié 79. ö.e.

³³⁷ MNL-BKML XXXV 107. MSZMP Bajai Járási Bizottsága, MSZMP Községi Szervezetek Tataháza, 1. dosszié.

A világi, ateista gyermeknevelésű iskolai szervezet, az úttörő mozgalom vezetője, Órfi Lászlóné (akinek a férje Órfi László későbbi iskolaigazgató) szervezte újjá 1956 után az úttörő mozgalmat. 1966. október 28-i pártvezetőségi ülésen beszámolt az úttörő mozgalom helyzetéről. A beszámoló végén kérdéseket tettek fel: *„Hány úttörő van és van-e, aki nem úttörő? // A tanulók közül az iskolában 9 tanuló van, aki nem úttörő. Ők baptista vallású szülők gyermekei, akiket a szülők tiltanak el a mozgalmától. Az úttörők 18%-a jár hittanra.”*³³⁸

Az egyházi szertartású családi események (keresztelő, házasságkötés, temetés) ellensúlyozására a Bajai Járási Tanács VB 1961. december 23-i ülésén 2. pontként tárgyalta a községekben megrendezendő családi és társadalmi események méltó és megfelelő keretek közötti végrehajtását. Utasította Kárpáti Antal VB titkárt, hogy vegye fel a kapcsolatot a járási pártbizottsággal és közösen nyújtsanak segítséget a községi párttitkároknak. *„Ennek nyomán Tataháza 1962. január 1-november 1. között már 5 házasságkötés került társadalmi ünnepség keretén belül megrendezésre. Névadót és temetést nem rendeztünk, jelenti a járásnak Galicz Anna anyakönyvvezető.”*³³⁹ 1968. február 9-i MSZMP pártvezetőségi ülésen jelentette a KISZ alapszervezet, hogy az évben 3 KISZ esküvőt tartottak, valamint *„elkészítettük az Ifjú Gárda szakasz első félévi kiképzési tervét. Ezt a szakaszgyűlésen március 19-én ismertettük az Ifjú Gárda tagjaival. Ezen szakaszgyűlésen átadtuk az Ifjú Gárda igazolványokat is. A szakasz jelenlegi létszáma 18 fő. Szakaszparancsnok Jegyugya József. Rajparancsnokok Szalai József és Hetes András.”*³⁴⁰

Az 1969. október 24-i párttaggyűlésen hangzott el a következő két beszámoló. Az első az ideológiai nevelésről szól, Selymes József párttitkár beszámolójából vett idézet: *„Községünk lakossága döntő többségében él a szocialista haza szeretete e hazához való ragaszkodás. Ezeket gyengíti a kapitalista világ fellazító politikája. Mind több ember életét és tevékenységét határozza meg a marxizmus. El kell érni, hogy járásunkban, így községünkben is minél több ember éljen, dolgozzon és tanuljon szocialista módon.”*

A másik beszámolórészlet a társadalmi tulajdon, közrend, közbiztonság témáról szól: *„A bűncselekmények száma bár csökken, az állampolgári fegyelem lazul. Mértéktelen az a társadalmi közömbozség, ami még mindig megnyilvánul. A testi sértések száma emelkedett, három esetben bűnvádi eljárás indult súlyos testi sértés büntette miatt. A közrendet sértő bűncselekmények egyik fő okozója a mértéktelen alkoholfogyasztás és az alkoholizmus. Három lakos lett javasolva kényszer elvonókúrára. Három fő most szabadult a börtönből. Őket sikerült a termelőszövetkezetben elhelyezni, munkába állítani.”*³⁴¹

³³⁸ MNL-BKML XXIII. 229. a. Bajai Járási Tanács VB Igazgatási Osztály 4. d.

³³⁹ MNL-BKML XXXV. 2. MSZMP Pártvezetőségi ülés Tataháza 463. d. 2. fond 56. ö. 21969.

³⁴⁰ MNL-BKML XXXV. 107. Bajai Járási MSZMP iratok Tataháza 1966 1. d.

³⁴¹ MNL-BKML XXXV. 2. MSZMP Bács-Kiskun megyei Bizottsága Tataháza 463. d. 3. dosszié 56 ö.e. és MNL-BKML XXX. 253. Petőfi MGTSZ Tataháza 1971-es vezetőségi jegyzőkönyve.

Szovjet elvtársak látogatása a TSZ-ben.

A szocialista „haza hűtlen elhagyása” abban az időben büntetőjogi kategóriának számított. Azokra vonatkozott, akik legálisan, vagy illegálisan lépték át az államhatárt és nem tértek vissza, az akkori szóhasználat szerint disszidáltak. Akiknek nem sikerült a disszidálás, azokra kiszabható börtönbüntetés várt. 1972. március 17-i VB ülésen Nagy Ferenc körzeti megbízott rendőr beszámolójában említett egy ilyen esetet:

„Az utóbbi időben több fiatal próbálkozott tiltott határátlépéssel községünkben. Például H. Tibor, Sz. Mihály és G. László. Sz. Mihály kiskorú elnyerte méltó büntetését.” A kiszabott büntetésről nincs említés a VB jegyzőkönyvben, viszont az egyik érintett, G. László elmondása szerint ez alaptalan vádaskodás volt, ami később kiderült, így ellene csak az eljárást folytatták le következmények nélkül.

A hangos véleménynyilvánítástól még az 1960-as évek végén is ajánlatos volt óvakodni. Példa erre az 1968. október 4-i VB ülés egyik napirendi pontja, amelyben Király Lajos villanyszerelő kisiparos engedélyének visszavonására tett javaslatot a bajai járási tanács VB ipari csoportja felé: *„Király Lajos Tataháza, Hámán Kató u. 2. sz. alatti lakos társadalomellenes magatartást tanúsított, mikor szidalmazta a kommunistákat. Ezért a bajai Járásbíróság 8 hónap szabadságvesztésre ítélte. A szándékos bűntett miatt javasolja a nevezett iparengedélyének visszavonását.”*

A „mértéktelen társadalmi közömbösség” csak a politikai megmozdulásokban nyilvánult meg, mivel a helyi körülmények javításáról szóló 1967. február 8-18. közötti tanácstagi jelölő gyűlésen a lakosság tevékenyen vett részt. Összesen 98 felszólalás történt a következő témakörökben: út, járdaépítés – 24; kút, vízellátás – 11; kultúrház, iskola – 22; közvilágítás, villanyhálózat – 4; mezőgazdasági termelés – 5; kiskereskedelem – 10; közlekedés – 2 javaslat. A közlekedéssel kapcsolatosan régi óhaja volt a lakosságnak a Baja-Tataháza közötti közvetlen buszjárat megindítása, amely 1968-ban valósult meg.

Az 1967. április 14-i VB ülésen Túri Antal elnök bejelentette, hogy a május 1-jei ünnepség nagygyűlését a moziban tartják meg, utána az új ABC áruház ünnepi átadása következik. Délután, ahogy az már lenni szokott futballmérkőzés lesz a sportpályán, majd este táncmulatság a Párt-házban.³⁴²

³⁴² MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1967. év.

Tegyünk említést a községben működő munkásőrségről, amelynek 1966-ban 18 tagja volt és 2 rajban szerveződtek id. Szabó Antal parancsnoksága alatt.

Felvonulás munkásőrral.

A termelőszövetkezetnek sortköre is volt, bár a kezdeti időszakban anyagi támogatásában hiányok mutatkoztak. Erre utal az 1967. július 28-i VB ülésen egy hozzászólás a sportköri beszámoló után: „a sportkör részéről megkérném a termelőszövetkezetünk kommunista elnökét, hogy tegye magáévá a sportkör ügyét és a termelőszövetkezet anyagilag hatékonyabban támogassa a TSZ sportkörét, mert megértő anyagi támogatás nélkül nincs erkölcsi eredmény a sportkörön belül.”³⁴³

Az egykori legendás labdarúgó csapat. Felső sor balról jobbra: A bal szélén egy bácsalmási vendégjátékos, mellette Konksek János, Prikidánovics Ottó (VB titkár), dr. Szilágyi István (közzeti orvos), Szigeti Jakab, Konksek Sándor, civilben Tóth (Üрге) Mihály. Első sor balról jobbra: Gömzsi Imre, Magyar János, Pető Sándor (gyógyszerész), Deák Ferenc, Molnár József, Vörös László (Pipacs).

³⁴³ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1967. év.

A sportkör segítői a termelőszövetkezetben: Juhász Márton főagronómus, Prikidánovics Ottó VB titkár, mint edző, Gömzsik Imre építésvezető – intéző (Juhász Márton után), Borsódi László gazdasági vezető.

A „klerikális reakció elleni harc” újabb sikereiről számoltak be a VB üléseken 1967. augusztus 25-én és 1968. január 26-án. Az elsőt Selymes József³⁴⁴ VB tag állapította meg: *„Öröndetesen csökken a hittanra járó gyermekek száma. Ez is bizonyítja a materialista világszemlélet térhódítását a szülők körében.”*³⁴⁵ 1966-ban még 61 fő járt hittanra, 1967-68-as tanévben már csak 30-an. A másik megjegyzést Pataricza Máténé a kultúrotthon igazgatója tette a kultúrotthon működéséről szóló beszámolójában: *„Öröndetes tény, hogy egyre szaporodnak a KISZ esküvők, szocialista névadások. Még nagyobb erővel kellene addig hassunk, hogy elhiggyék a szocialista ünnepek is vannak olyan jelentősek, ünnepélyesek, mint a templomiak.”*³⁴⁶

Az 1967-68-ban napirenden volt a község parkosítása. Az 1968. december 6-i VB ülésen ismertették az 1969-es parkosítási tervet, amely szerint *„a Kossuth utca súlypontilag és a Rákóczi utca nyugati része kerül elsősorban parkosításra. E két utcában széles sorokban kerülnek rózsafák kiültetésre, hozzávetőlegesen 2 000 db összesen.”*³⁴⁷ A parkosítási munkák végül is 1971-es évben valósultak meg, amikor 17 640 Ft-ért rózsafákat, gömbakácokat és egyéb dugványokat vásároltak és ültettek el. A parkosítással párhuzamosan kijelölték a gázcsere telephelyét és felépítették a tárolót a Kossuth Lajos utca végén, amely 20-25 000 Ft-ba került.

A parkosítás tárgyalása mellett az 1968-as ülésen javaslatot tettek a Vízmű Társulat megszüntetésére, mivel a lakóházak jelentős részébe már bevezették a vizet, így a további működésére nincs szükség. Prikidánovics Ottót, a Vízmű Társulat elnökét dicséretben részesítették a sikeresen elvégzett szervezési munkájáért.

A községi VB munkáját a Bajai Járási Hivatal ellenőrizte 1972 tavaszán. Részletes vizsgálatot tartottak az egész községi tanácsnál és dr. Orha István a Bajai Járási Tanács elnökhelyettese pozitívan értékelte az elvégzett munkát. Vad Antal a járási tanács személyzeti csoportvezetője a tataházi tanács VB elnökének és VB titkárnak a munkáját is jónak minősítette. A VB elnök, Túri Antal 1950 óta látott el különböző tanácsi feladatokat. Tanácsi Akadémiát végzett, majd később a Marxista-Leninista Esti Egyetemet is sikeresen befejezte. Mindezek előtt, az 1940-es években cipész volt. A tataházi iparosok közül a suszterek vitték a legtöbbre az 1945 utáni időkben, mint Borsódi György, aki magas beosztású megyei funkcionárius lett. Túri Antalnak jó volt a kapcsolata Vajda Ferenc VB titkárral úgy a munkában, mint azon kívül is. A VB elnök minősítést írt az iskola igazgatójáról, a községi orvostól és a községi tanács alkalmazottairól.

Szarvas László iskolaigazgató 1973-as halála után Órfi László általános iskolai tanárt javasolták igazgatói tisztségre, akit az 1973. május 15-i ülésen választottak meg.

³⁴⁴ Selymes József az egykori TSZ brigádvezető, VB tag, majd függetlenített községi párttitkár a szóbeszéd szerint halála után egyházi temetést kapott. Erre mondta azt Antall József miniszterelnök, hogy *„nálunk még a párttitkár is keresztény volt”*.

³⁴⁵ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1968. év.

³⁴⁶ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1968. év.

³⁴⁷ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1968. év.

Vajda Ferenc VB titkár munkaviszonya 1973. december 31-ig szűnt meg (nyugdíjba vonult), az 1974. augusztus 27-i községi tanács VB ülésén már Kancsár György szerepelt, mint VB titkár a jegyzőkönyvben. Az 1974. szeptember 30-i VB ülésen határozat született egy szolgálati lakás kiutalására Kancsár György részére a Tataháza Kossuth Lajos u. 57. szám alatt; ez előtte a község óvodája. A fiatalok számára is biztosítottak szórakozási helyet a templom melletti pártház pincéjében, ami egy téglával borított tágas helyiség volt. Burszki Béla KISZ titkár szervezőmunkájának eredményeként jöhetett létre ez, Túri Antal 15 000 Ft-tal támogatta a kezdeményezést, hogy ebből a pénzből szórakoztató elektronikát vásárolhassanak. A berendezését Varga János vázlatai alapján a TSZ szakemberei készítették el társadalmi munkában. Igen népszerű hely volt, időnként a környező falvak fiataljai is itt találtak maguknak szórakozási lehetőséget, ami felkeltette a bácsalmási rendőrök figyelmét, így elkezdődtek az ellenőrzések-igazoltatások is. Évekig működött a hely problémamentesen mindenki meglegedésére, máig tisztázatlan, hogy miért szüntették meg. Az új VB titkárt, Kancsár Györgyöt és Őrfi László iskolaigazgatót és VB tagot, mint újonnan megválasztott vezetőket a községi VB megbízta a község „felszabadulásának” 30. évfordulójára (1974. október 22.) készülő emlékpark kivitelezésének megszervezésével társadalmi munkában.³⁴⁸

Az 1970-1980 közötti időszakban a község lakóinak egészségi állapotáról és az ellátásról dr. Morva László körzeti orvos 1974-es beszámolójának statisztikája alapján tájékozódhatunk.

Átlagos betegforgalom	14-15 000 beteg/év
Lakáson meglátogatott	950-1 000
SZTK szakrendelésre küldött	70-80
Évi gyógyszerfogyasztás	685 000 Ft
Szív és vérkeringéses beteg	44
Mozgásszervi elváltozás	41
Légúti elváltozás	17
Daganatos megbetegedés	44
TBC	8

A község állandó lakosainak száma ebben az évben 1881 fő. Ha elosztjuk a 685 000 Ft éves gyógyszerfogyasztás költségét az akkori 1881-es lélekszámmal 364 Ft jut minden egyes lakosra. Ez az akkori átlagos havi jövedelem több mint 10%-a. A paraszti élet erős fizikai megterhelésének következményei, a szív és mozgásszervi elváltozások kialakulása jól látható a statisztikában. Nőtt a daganatos betegek és a TBC-s betegek száma is az 1960-as évek adataihoz viszonyítva.

Az általános iskolai oktatás országos irányzata az 1970-es években a munkás, fizikai dolgozók gyermekeinek fokozott segítéséről szólt. Az 1971. április 27-i pártvezetőségi ülésen is ez volt a napirendi pont.

³⁴⁸ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1974. év.

A sok demagóg frázis pufogatás mellett érdekes volt Galicz József, a Petőfi TSZ elnökének eszmefuttatása: „*Én az okokat mélyebben keresném. Nem véletlen, hogy a gyerekek szeretnének kitörni ebből a környezetből. Tataháza nagyon konzervatív község. Tataházára a pénzszerzés a jellemző, de nem általánosító. A szülők műveltségi igényét kellene felébreszteni, ami nem megy máról holnapra. A túl nagy megelégedettség érezhető.*”³⁴⁹ A felszólalás két gondolata tökéletesen jellemezte a korabeli emberek viszonyulását a kérdéshez. Az egyik, hogy a gyermekek szeretnének kitörni ebből a környezetből valóban igaz nemcsak Tataházára, hanem az egész észak Bácskára is. A szülők, akik a termelőszövetkezetben dolgoztak már belenyugodtak ebbe a sorsba, de gyermekeiket igyekeztek más útra terelni. Ösztönözték a továbbtanulásukat, amelynek következtében nem tértek vissza a községbe, elszakadta a falusi életmódtól, városiak lettek. Az 1978. február 13-i VB ülés megállapítása szerint „*az általános iskolát végzett fiatalok többsége a környező szakmunkásképző és középiskolában tanul és többségük kollégiumban lakik.*”³⁵⁰

A másik találó megállapítás a község lakosságáról kialakított konzervatív, pénzszerző szemlélet.³⁵¹ A már előzőekben vázolt „magyar mintájú” kolhoz rendszerű szövetkezeti mozgalom egyik „vívmánya” a háztáji gazdálkodás megvalósítása, amely több lehetőséget biztosított a szorgalmas szövetkezeti tagoknak. A szövetkezeti közös brigádmunka mellett jellemző volt a „*fő a mellékes*” jelszó az 1970-80-as években, vagyis a háztáji állattartás és kertészkedés. Az 1980-as években a helyi állatorvos arról panaszkodott a községi VB ülésen, hogy olyan nagyméretű az állattartás a községben, hogy fizikailag alig győzi ellátni feladatát. Az egyéni gyarapodásra sem időt, sem energiát nem sajnáltak az emberek, még a saját egészségük rovására sem. Mindezek eredményeképpen Tataháza az 1970-80-as években sokat fejlődött az ország gazdasági és pénzügyi helyzetéhez mérten.

Az 1974. július 23-i VB ülés jegyzőkönyvéből a statisztikai adatok beszédesek. A lakás állomány jónak mondható, a községben 704 nyilvántartott lakóépület van, ebből 630 után fizettek házádot. Ennek éves összevétele a község számadásában 47 490 Ft. A 630 lakás-lakóház méretbeli megoszlása a következő: 1 szobás 291, 2 szobás 299, 3 szobás 39, 4 szobás 1 lakóingatlan. Közművesített 185 lakás, nem közművesített 521 lakás. A községben 145 gépjármű után adóztak. Borforgalmi adót 47 fő fizetett, mezőgazdasági jövedelemadót 718 fő.³⁵²

Az 1979. február 13-i VB ülésen a község helyzetéről a következő adatokat közölték: a község területe 4 535 kh., ebből belterület 119 kh., az egyéni gazdálkodók területe 96 kh.; a maradék területet, azaz Tataháza földjeinek túlnyomó részét a termelőszövetkezet használta.

³⁴⁹ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1971. év.

³⁵⁰ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1978. év.

³⁵¹ Ez nem újkeletű probléma, a kezdete az alapítás idejére nyúlik vissza időben. Az itt letelepedett emberek a kezdetektől (1764) szorgalmas, dolgozó népek voltak, ezért jöttek ide Bácskába, egy jobb élet reményében. Az 1867-es birtok kimérésektől kezdve a következő 10-15 évben a meginduló polgári fejlődés és a kapitalista termelési viszonyok kialakulása egyszerre felfokozta a szerzési, gyarapodási vágyat. Kialakult az „*önálló, független gazda*” szemlélete, megerősödött az „*én*” és „*magam ura*” szemlélet. A helybéli római katolikus plébánosok írásaiban találhatók feljegyzések a pénz utáni hajszáról. Az 1882-es évben az újonnan érkezett Tomcsányi János lelkész elborzadt a látottaktól és megrótt a híveket a mohóságuk miatt. Nagyon találóan fogalmazta meg a néplélek milyenségét. „*A nép korlátolt észjárásánál fogva mindenütt az anyagiak után fut, mint gyermek a tarka pillangó után.*”

³⁵² MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1974. év.

A lakosság létszáma 1876 fő. Kor szerinti megoszlásban 0-14 éves 325, 15-39 éves 595, 40-59 éves 514, 60 év feletti 442 lakos. A lakosság 60%-a a termelőszövetkezet tagja, 15%-a a környező községekben és városokban talált munkát. Ekkora már nincs külterület, mivel a község növekedésével a külterületi tanyák a falu szélére kerültek, beolvadtak a községbe. A lakóházak száma az elmúlt öt évben jelentősen emelkedett, 704-ről 863-ra, de ebbe beleszámították a tanyákat is a belterületté nyilvánításuk miatt. A televízió előfizetők száma 402, a rádió előfizetőké 429, újság előfizető 872 volt a faluban. Az adóügyi nyilvántartásokban 140 személyautó és 75 motorkerékpár szerepelt. A községi utak hossza összesen 11,6 km, ebből földút 10,92 km, makadám (kockaköves) út 170 méter, a járdák hossza 1 764 méter. Volt piactér a községben. A közvilágítást 109 lámpa biztosította. A községi parkfenntartáshoz 18 972 m² belterjes és 6 100 m² külterjes park tartozott. Község tulajdonába 19 db lakás, 1 db vízmű, 2 db kőkutak és 36 közkifolyó tartozott. Körzeti orvosi szolgálatot egy állandó orvos látta el. A napköziben 60 férőhely volt a gyerekek számára, de a létszáma 78 főt tett ki. Az iskolába 157 gyermeket íratlak be. A 16 fő 8. osztályt végzett tanuló közül 6 nem tanult tovább. A községi könyvtár állománya 6 774 kötetet tett ki, és 360 beiratkozott olvasója volt.³⁵³

Két évvel később, az 1981. március 24-i VB ülésen a szociálpolitikai helyzet volt napirenden. Előadó Kancsár György VB titkár mondta el összesítőjét. A felmérések szerint még mindig sok az időskorú (1979-ben 442 fő). A kiadott szociális segélyek nem ingyenes juttatások, hanem ráterhelték a segélyezett ingatlanjára. A bajai járási hivatal komplex vizsgálatának eredményeképpen Tataháza a Bács-Kiskun megyei település hálózat fejlesztési tervében a „falu” kategóriába kapott besorolást. A község lélekszáma az 1979. évi 1876-ról 1981 márciusára 1745-re apadt. A csökkenés mértéke két év alatt 131 lélek. A teljes közigazgatási területe 2 610 hektár. A termelőszövetkezet taglétszáma 584 fő – az óvodában 3 óvónő dolgozott, és a napköziben kiépítették a vízöblítéses WC-ket és mosdóhelyiségeket, az iskolában még nem építették ki a vízöblítéses mellékhelyiségeket. 1979 novemberétől működött az otthoni szociális gondozónő szolgálat, ekkor 7 embert gondoztak otthon térítésmentesen.³⁵⁴

³⁵³ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1979. év.

³⁵⁴ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1981. év.

Óvodaátadás. A kép bal szélén Turi Antal, tanácselnök, a szalagot átvágja Molnárfi László a Bajai Járási Művelődési Osztály vezetője.

„A községi tanács 1969-ben létrehozta az öregek napközijét 20-25 fő részére, melyet a községi tanács költségvetéséből tart fenn. A termelőszövetkezet 1968. január 1-től 10 000 Ft összeggel járult hozzá szekrény, asztal, evőeszköz, folyóirat, TV, rádió vásárlásával.”

A termelőszövetkezet is jótékonykodott a vezetőség elfogadta, hogy a Szociális és Kulturális Alap terhére Denczinger János, Jánosi Istvánné és Szabó Antal Szovjetunióban való üdültetéséhez szükséges összegeket befizetik. Továbbá a TSZ tagok részére rendszeresen 100 db mozi-jegyet vásárolt, valamint felemelték a nyugdíjasok között kiosztandó búza fejadagot 220-ról 250 mázsára.³⁵⁵

A községben a fő gazdasági ágazat továbbra is a mezőgazdaság maradt, ezen belül is a földművelés a termelőszövetkezetben. 1966-tól a privatizációig a tataházi Petőfi Termelőszövetkezet a község legnagyobb munkaadója volt. Az MSZMP Tataháza községi szervezetének többször is beszámolt a termelőszövetkezet vezetősége a munkájáról, de a jegyzőkönyvek is fennmaradtak a korszakból. Az 1966. április 15-i pártvezetőségi ülésen Galicz István agronómus számolt be a termelőszövetkezet brigádszervezéséről és azok feladatairól. Az óalmási (Bácsalmás Madaras felé eső része) Rákóczi TSZ-szel történt 1964-es egyesülés után a Petőfi TSZ területe 5 611 kh volt. A termelés két nagy ágazatban folyt: a növénytermesztésben és az állattenyésztésben. Az öt állattenyésztő ágazatban a munkákat 115 dolgozó végezte.

³⁵⁵ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1981. év.

A növénytermesztésben összesen 18 féle növényt termeltek, az állattenyésztéshez szükséges takarmánynövényekkel együtt. A tervezett növénykultúrák az 1966-76 közötti években nagyjából ugyanazok voltak; mindent termeltek, amit csak lehetett, de mindig igazodtak az állami elvárásokhoz és a tervszámokhoz.

őszi búza	1 122 kh.	cukorrépa	200 kh.
őszi árpa	651 kh.	dinnye	20 kh.
őszi takarmány		hagyma	10 kh.
keverék	300 kh.	napraforgó	58 kh.
kukorica	1 500 kh.	kender	20 kh.
burgonya	120 kh.	szőlő	48 kh.
borsó	117 kh.	gyümölcsös	70 kh.
zab	50 kh.	lucerna, baltacin (új vetésű)	550 kh.
csalamádé	220 kh.	borsó, napraforgó	70 kh.

Ezen felül volt másodvetés és tarlóvetés is a gabonafélék aratása után összesen kb. 600 kh. területen. A földek megműveléséhez és a növények gondozásához 1 traktoros és 4 növénytermesztő brigád állt a rendelkezésre. Ezek a következők:

Selymes József brigádja: 52 gyalogmunkás + 11 fogat + 23 besegítő = 86 fő
Szabó Antal brigádja: 58 gyalogos, 9 fogatos + 8 besegítő = 75 fő
Borsódi Máté brigádja: 54 gyalogos, 9 fogatos + 8 besegítő = 71 fő
Wolf István brigádja: 27 gyalogos, 4 fogatos = 31 fő
Somoskövi István brigádja: 4 sofőr + 4 kocsikísérő, 34 gyalogos = 42 fő

A földeken dolgozó brigádok mellett volt a segédüzemág Somogyi Antal vezetésével, ez 30 főből állt, a 28 fős építőbrigád és a 15 fős raktár-magtár brigád.

Az 1969. február 21-i párttaggyűlésen a TSZ vezetőség beszámolója kiegészült az állattenyésztés adataival

214 tehén 777 hízósértés
227 üsző 124 anyakoca
561 hízómarha 891, de az év végén már 1 953 db!
1 002 összesen a szarvasmarha állomány!

A vezetők szakképzettségéről a következőt jelentették: „a vezetők zöme egyetemet vagy főiskolát végzett szakemberekből áll. A főiskolát és felsőfokú technikumot végzett szakember ellátottság nem jó. Kevés a műszaki, közgazdasági és kertész végzettségű a szövetkezetnél.”³⁵⁶

A mezőgazdaságot nagyban befolyásoló tényező az időjárás. Az 1968 évi beszámoló említést tesz az előző évi 1968-as időjárásról. E szerint kellemes kora tavasz volt, április közepén kései faggyal és hóeséssel. A csapadék tavasszal és kora nyáron (73 mm) nagyon kevés volt; nyár végén és ősz elején jégverés érte a szőlőket.³⁵⁷

1968-ban az MSZMP Központi Bizottsága által elindított „új gazdasági mechanizmus” -nak keresztelt gazdasági átalakítás a mezőgazdaságra gyakorolta a legnagyobb hatást. A gazdaságirányítási váltás célja az üzemi döntések nagyobb szabadságának engedélyezése,

³⁵⁶ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1969. év.

³⁵⁷ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1966. év.

hitelnyújtás fejlesztésekre, valamint az addig felhalmozott adósságok elengedése. A tataházi Petőfi Termelőszövetkezetnek is elengedtek 2 931 000 Ft-ot a hitelállományból. Lehetővé vált az akkor meginduló országos jellegű termesztési rendszerekbe való belépés. Ezeket a termesztési rendszereket általában egy-egy nagyobb méretű állami gazdaság vagy termelőszövetkezet hozta létre egy meghatározott növényre, vagy állatfajtára. A teljes technológia (a gépesítés, takarmányozás stb.) átadásával és szaktanácsadással próbálták a gazdálkodás hatékonyságát emelni a velük kapcsolatba került gazdaságoknál. A Petőfi termelőszövetkezet is csatlakozott egy rendszerhez, erről szól a 37/1971. számú vezetőségi határozat szövege: *„A termelőszövetkezet vezetősége elfogadja a Bajai Kukoricatermesztési Rendszer csatlakozásához való előterjesztést, megbízza a vezetőséget az együttműködés megkötésére, továbbá hozzájárul 1 600 000 Ft összegű beruházási, gépvásárlási hitel felvételére a 3 éves visszafizetési határidő mellett. A hitel igénybevételéhez előírt saját erő szükségletet 700 000 Ft összegben az 1972. évi amortizációból kell fedezni.*

*Tataháza, 1971. december 3.”*³⁵⁸

Az akkor már 9 éve egyesült tataházi termelőszövetkezetek kibővülve az óalmási Rákóczi TSZ-szel, majd 1975-ben a mátételki termelőszövetkezettel területileg jelentősen gyarapodást eredményezett, ugyanakkor minden egyesülés újabb problémákat is felvetett. Sok volt személyi összetűzés, belső harc indult a tisztségek betöltéséért, az utasítási rangsorok kialakításáért az ekkor már 5 535 kh.-on 831 fővel nyolc község határában gazdálkodó szövetkezetben. A sorozatos egyesítések, mint minden más döntés az MSZMP Központi Bizottsága utasítására történt a járási MSZMP ellenőrzésével és szervezésével. Mire az utasítások leértek a legalsó szintre, már egészen másképpen magyarázták meg őket. Jó példa erre az MSZMP Petőfi TSZ alapszervezeti vezetőségi ülésén 1975. január 10-én készült jegyzőkönyv. Idézet Galicz József TSZ elnöktől: *„a két termelőszövetkezet (Tataháza-Mátételke) egyesülése egyenlő jogok alapján történt. Nem kényszer, hanem a két szövetkezet elhatározásából történt.”*³⁵⁹

Az egyesülések sok szervezési és vezetési problémát vetettek fel minden alkalommal új- és új gondot jelentett a volt szövetkezeti vezetők beillesztése a meglévő rendszerbe, a pozícióik és munkakörük kijelölése. Az első nagy egyesülés (1962. január 1.) után hat évvel is személyi problémákkal küzdött a szövetkezet vezetősége. A problémák Szebellédi Nándor elnök lemondásával nem szűntek meg. A végső összezapásról, az 1967. január 20-án készült jegyzőkönyvben Galicz József, a TSZ elnöke így nyilatkozott: *„Az elnök bejelenti az igazgatóságnak, hogy Kerényi Béla főagronómus a közösséggel szemben súlyos pénzügyi fegyelemsértést és hatalommal való visszaélést követett el január hónapban. Január 14-én a baromfitelepről 1 187 db csirkét vitt el 33 585,50 Ft értékben minden előzetes bejelentés és engedély nélkül. Ebből az összegből 10 000,- Ft-ot befizetett a pénztárba, a többi kiegyenlítetlenül maradt. Ezen kívül a műhelyben különböző tárgyakat csináltatott 2 265,- Ft értékben, így összes tartozása, amelyet még a mai napig sem rendezett, 25 850,50 Ft. Már az elmúlt időkben Szebellédi elnöksége idején is voltak üzelmek. De a járási párttitkár és ő erősen fogadkozott, hogy ilyentől tartózkodni fog. Arról kell most határozni, hogy lehet-e tovább alkalmazni. A vezetőség egyhangúlag és minden utasítási jogát ezennel megvonja. Közölje továbbá Kerényi Bélával és az illetékesekkel, hogy amennyiben a 25 850,50 Ft-os tartozását január 25-ig rendezi,*

³⁵⁸ MNL-BKML XXX. 253. A Tataházai Petőfi MGTSZ iratai. 1971-es vezetőségi jegyzőkönyv.

³⁵⁹ Uo.

úgy hozzájárulással megszünteti a munkaviszonyát. Amennyiben nem hajlandó rendezni a tartozását január 25-ig, úgy cselekménye rendőrségi, illetve bírósági eljárást von maga után.”³⁶⁰

Az 1975-ös termelőszövetkezeti egyesülés a mátételki szövetkezettel szintén problémás volt. Az összevont tataházi-mátételki MSZMP alapszervezet taggyűlésén Galicz József a szövetkezetek elnöke a következőképpen jellemezte a helyzetüket: „A szakvezetésben is jelentkeztek problémák. A megnövekedett feladatok a nagyobb önállóság hiánya, az ezzel járó felelősség, bizonytalanság, gyakorlatlanság és tapasztalatlanság igencsak érezte hatását.”³⁶¹

Az 1970-80 közötti időszakban a szövetkezetet működését a felemás gazdálkodás jellemezte. A hagyományos gazdálkodási módszerek mellett a fejlődés, modernizálás időszaka volt ez. Az 1972-es zárszámadási beszámolóból, melyet Galicz József a szövetkezet elnöke tartott felidézhetjük a TSZ akkori állapotát: „Alacsony fokú gépesítés – elmaradó őszi munkák (szántás, betakarítás). A gabonafélék gyomirtása jól sikerült – könnyebb, biztosabb betakarítás 6 db kombájjal. A gabona betárolása megoldott. Szalma bálázása megoldott. Műtrágyaszórás – rossz gépekkel, de nagy adagokkal 3-4 q/kh. A szervestrágyázás évente 993-1 000 kh. – 2-300 mázsás mennyiséggel! Így gyakorlatilag 4-5 évente kerül trágyázásra ugyan az a terület. Kukorica vetés: a Martonvásári fajtasorral a 431-620 sorszámmal. Vegyszeres kukorica gyomirtás egy menetben a vetéssel. A felénél elromlott a vetőgép vegyszerező szerkezete. Utólag kellett szántóföldi permetezőgéppel a másik felét leszórni. A silózás gépesítése és betakarítása megfelelő, 22 000 q siló elkészítve az állattenyésztésnek. Burgonya betakarítása – géppel tervezve – kézzel végrehajtva a száraz idő miatt. Ennek ellenére rekordtermést adott. A kukorica betakarítása szeptember 9-től november 22-ig tartott 1 100 kh.-on 2 kombájjal és 6 db. ZMAJ csőtörővel. Cukorrépa: 150 kg-on problémás a gépi szedés, mert embereink nem ismerték a gép kezelését. Az őszi mélyszántást csak a Bajai Állami Gazdaságtól kölcsönkapott 4 erőgép segítségével tudták befejezni december 16-ig. A szövetkezet gépállománya a nagy erőkifejtés (kh./82%) miatt erősen elhasználódottak, típusai elavultak. Az állattenyésztésnél a baromfi ágazat eddig eredményes volt, de a piaci árak esése miatt át kell állni a csirkéről a pulykatenyésztésre. Sertés tenyésztésnél a nagy létszámú hízott sertés értékesítése megoldódott. A kényszervágást a Bácsalmási ÁFÉSZ-el oldották meg. Akinek volt húsboltja Tataházában, de ott hetente csak egy 120 kg-os sertést mértek ki. Ugyanakkor a mezőgazdasági szövetkezet Tataházában helyben eladott 30 000 db baromfit 1 600 db sertést és 500 db hízómarhát. A szövetkezet és a háztáji gazdálkodás kapcsolatáról megemlítem, hogy a szövetkezeten keresztül leadásra került 42 db hízómarha 233 q súlyban, 1 028 db hízósertés 1 402 q súlyban és 165 900 liter tej.”³⁶²

A felvásárló állami vállalatok száma viszonylag korlátozott a nagykereskedelmi forgalom állami irányítása miatt. A legnagyobb felvásárló/átvevő a Gabonafelvásárló és Feldolgozó Vállalat, utána következett a Kaposvári Cukorgyár, a Mezőtermék, az Állatforgalmi és Húsipari Vállalat, a Baromfiipari Országos Vállalat Kiskunhalason és a Bokodi Vajüzem. A kereskedelmi Elosztással foglalkozó vállalatok az Agroker, az ÁFÉSZ és a TÁSZI.

A Bácskai Vízgazdálkodási Társulattal 1971-ben megoldotta a termelőszövetkezet belvizes problémáját miután a Kígyós-csatornában kotrást és medermélyítést végzett, valamint egy nagyobb átereszt helyezett az 55-ös út alá. Ezen felül a szövetkezet a tevékenységéből kifolyóan állandó kapcsolatban volt különböző intézményekkel: Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti

³⁶⁰ MNL-BKML XXX. 253. A Tataházi Petőfi MGTSZ iratai. 1967-es vezetőségi jegyzőkönyv.

³⁶¹ MNL-BKML XXXV. 2. Az MSZMP Bajai Járási Bizottságának iratai 1976. 4. csoport 72-76. ö.e 1428 d. 2. fond.

³⁶² MNL-BKML XXX. 253. A Petőfi MGTSZ Tataháza 1972-es zárszámadási jegyzőkönyve.

Intézet (gyepgazdálkodási szaktanácsadás), Kiskunhalasi Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum (talajvizsgálat), Gemenci Állami Erdőgazdaság (erdőgazdálkodási tanácsadás), Megyei Állategészségügyi Intézet (állatorvosi szolgálat), Bácsalmási Ügyvédi Munkaközösség (jogvédelem). A zárszámadási beszámoló a végén megemlíti, hogy a tagok jövedelmére 13 millió forintot terveztek be, amely a prémiumokkal együtt került kifizetésre.³⁶³

A lassan fejlődő gépesítés mellett még mindig nagyszámú lovat tartott használatban a szövetkezet. Egy 1972. augusztus 17-i vezetőségi ülésen a következőket állapította meg a szövetkezet elnöke, Galicz József: *„Nagyon sok a felesleges lovunk, a lóállomány csökkentését vezetnénk be. A szakvezetőkkel úgy beszéltük meg, hogy 20 db-al csökkentenénk a lóállományt, év végéig adnánk el. Arról beszéltünk, hogy meghirdetnénk egy vásári napot itt helyben és akkor többet bírnánk eladni. A vezetőség tudomásul veszi a lóállomány csökkentését.”*³⁶⁴

A fejlesztések egyik jelentős állomása volt az új gépműhely felépítése, mely 1967 tavaszán kezdődött az egykori Kálvária domb, a falu régi temetőjének az elbontásával. Az 1967. május 26-i jegyzőkönyv az alábbiakat rögzíti: *„Tereprendezés Kálvária 90 000 Ft. Tereprendezés: Kálvária, azt hiszem legtöbbünk látta, hogy a dózerok milyen gyorsan szétterítették azt a kis dombot. Vas szerkezeti sínt megrendeltük 2 db színt építünk a dózerolt területen lesz felállítva, körül lesz falazva és a gépműhely odaköltözik át, szeretnénk felállítani és körülfalazni, hogy hidegebb időben ott tudnak dolgozni. Tervünk 1 900 000. Nagy Októberi Forradalom 50. évfordulójára a brigád vállalta ezt az összeget 500 000 Ft-tal túlteljesíti.*

A Párt és TSZ vezetőitől úgy érzem eddig minden segítséget megkaptunk.

*Tataháza, 1967. május 26. GI, építésvezető.”*³⁶⁵

Farkas József kőműves TSZ tagként vett részt a munkákban. Személyes beszámolója szerint először a 14 stációt bontották el és állították fel az új temetőben. Az új gépműhely megépítésére egyértelműen szüksége volt a termelőszövetkezetnek, de az érthetetlen, hogy ezt miért az 1963-ban a község újraalapítása előtti évben kialakított régi temető helyén kellett megtenni, az érthetetlen; a műhelyt bárhol felépíthették volna, miután a község határa kelet-nyugat irányban a szövetkezet tulajdonában állt.

A szövetkezeti tagok számára természetbeni juttatásként járt a háztáji föld, amelyen saját belátása szerint egyénileg gazdálkodhatott, és a fizetésén felüli többletet termelhetett magának és családjának. A háztáji föld nagyságát és igénylésének pontos feltételeit 1968-ban vezetőségi határozatban rögzítették: *„A mezőgazdasági szövetkezetünk közösen művelt földjéből háztáji föld használatára javasolt az a férfi tag, aki 16-55 éves korban 180, 55 év felett 150, illetve a nő szövetkezeti tag, aki 16-50 éves korban 150, 55 év felett 120 tízórás munkanapot ledolgozott.*

A háztáji mértéke 800 négyszögöl.

1 600 négyszögöl megilleti azt az idős, nyugdíjas, betegség miatt tartósan munkaképtelen tagot, akinek felesége vagy élettársa van.

1 600 négyszögöl háztáji megilleti azt a dolgozó férfi tagot, akinek felesége, élettársa és legalább 1 eltartásra szoruló gyermeke van.

800 négyszögöl háztájira jogosult az a dolgozó nő tag, akinek férje a szövetkezeten kívül dolgozik.

³⁶³ Uo.

³⁶⁴ MNL-BKML XXX. 253. A Tataházi Petőfi MGTSZ iratai. Vezetőségi jegyzőkönyvek 14/1971. számú határozat.

³⁶⁵ MNL-BKML XXV. 2. Az MSZMP Bajai Járási Bizottsága iratai, Tataháza-Mátételke MSZMP alapszervezet iratai 1968. 5. d. 2. fond 4. csoport.

Újonnan belépő tagoknak eszmei háztáji földet lehet biztosítani és amennyiben ledolgozza az előírt munkanapokat, úgy év végén a szövetkezet átlagából kell kiadni. Azok az idős, nyugdíjas, betegség miatt munkaképtelen tagok, akik háztáji földjüket művelni nem tudják és részes művelésért idegeneknek kiadják, a szövetkezettől szociális kedvezményt nem kaphatnak, ha egyébként a korábbi években rászoruló is voltak.”³⁶⁶

A magyar mezőgazdaság termelési potenciálja nemzetközi összehasonlításban is jelentős volt 1970-84 között. A búza és a kukorica termésátlagai a francia, dán, amerikai, kanadai eredményeknek feleltek meg. A hústermelésben is a világ legjobbjai között voltunk. Az ország valuta bevételének egyharmada a mezőgazdasági termékek exportjából származott, a nagyobb export több valuta bevételt hozott, amiből lehetőség adódott a modernebb nyugati mezőgazdasági gépek, gépsorok behozatalára. 1974-ben felépült a központi telepen a javító, szerelőműhely. Elkészült a szárítóberendezés, a gépesített terményfogadás létesítményei, valamint a 100 vagonos terménytároló. Minden majorban szilárd útburkolat épült. 1981-re minden munkaközösségnek megfelelő öltöző, zuhanyozó állt rendelkezésre. Az üzemi konyha építése az 1982-es tervben szerepelt, és valóban elkészült és üzemelt is a későbbiek folyamán. Az 1981-es évben a szövetkezet eredményei lehetővé tették, hogy a tagság részére 10%-os nyereségrészesedést fizethettek ki adómentesen. A szövetkezet tagjai a jövedelmük fokozása érdekében jelentős mennyiségben termeltek pritaminpaprikát, fűszerpaprikát, cseresznyepaprikát. Ezek termesztéséhez a szövetkezet hozzájárult a palánta és a palántázógép biztosításával.

Termésátlagok:	1976.	1980.
búza	4,6 t/ha.	5,2 t/ha.
kukorica	3,7 t/ha.	5,9 t/ha.
Állatállomány:	1976.	1980.
szarvasmarha	1347 db.	1469 db. lassú növekedés
sertés	4980 db.	6603 db. növekvő
ló	67 db.	29 db. erősen csökkenő
Termelési érték:	1976.	1980.
	113 851e Ft	137 307e Ft növekvő
Jövedelem:	1976.	1980.
	9 128e Ft	15 446e Ft növekvő
Kifizetett munkabér:	1976.	1980.
	15 427e Ft	21 475e Ft növekvő

Jelentős gépfejlesztésre 1981-ben nyílt lehetősége a szövetkezetnek. A vezetőségi ülésen készült jegyzőkönyv szerint a Bajai Mezőgazdasági Kombinát BKR-nél (Bajai Kukorica Termelési Rendszer) géptársaság alakult. A Magyar Nemzeti Bank a géptársaságnak, vagyis a BKR-nek félmilliárd forintot adott géphitelre, amit az amortizációs alapból kellett majd visszafizetni. A termelőszövetkezet pedig 5 év alatt 5%-os kamat mellett 15-20%-os fejlesztési alap letételével fizethette vissza a BKR-nek a gépek árát. A törlesztés első évének már 1982-t jelölték ki.

³⁶⁶ MNL-BKML XXX. 253 A tataházi Petőfi TSZ és jogelődje iratai 1953-2000. Vezetőségi ülések jegyzőkönyvei, 1968.

A szövetkezet 23 db gépet igényelt kb. 8 millió forint értékben. Az első gépek a szerződés megkötése után kb. 3 héttel már megérkeztek. A törlesztés alatt a gépek a BKR tulajdonát képezték, az utolsó részlet kifizetése után kerültek a szövetkezet tulajdonába.³⁶⁷

A magyar mezőgazdaság lendületes fejlődése az 1980-as évek elejére érte el csúcspontját. Ekkor még minden gond megoldhatónak látszott, az 1981-es alapszervezeti ülésen a termelőszövetkezet tagságának politikai hangulatát jónak minősítették. Ugyanezen ülésen a pártfegyelem kérdésének tárgyalásakor napirendi pont volt a párttagsággal szembeni követelmények *Milyen legyen a párttag?* címmel: „*Legyen feddhetetlen! Törvénytisztelő, áldozatvállaló, meggyőződésből harcoljon a szocializmus, kommunizmus felépítéséért. Azonosítsa magát a párt politikájával. Magánéletében is erkölcsösnek, családjá és gyermekeivel szemben felelősséggel kell lennie. Nincs botrányos viselkedés, züllött élet, iszákosság, család elhagyás, hatalommal való visszaélés, bírálat elfojtása, megtorlás, rágalmozás, intrika, lopás, csalás, sikkasztás, hűtlen kezelés, jogtalan előny, korrupció, csúszópénz. És legfőképpen harcolni kell a vallásos világnézet ellen.*”

Aki nem tartotta be az itt felsorolt 20 követelményt, az büntetést kapott, ami lehetett dorgálás, megrovás, szigorú megrovás, végső figyelmeztetés és végül a pártból való kizárás.³⁶⁸

Az 1983-as közgyűlésen a meghívott vendégek előtt még egy eredményes zárszámadásról számolhatott be Kiss István elnökhelyettes. A jövedelem felosztásáról készült kimutatás szerint a küldöttgyűlés az alábbiak szerint döntött:

város és községfejlesztés:	462 m Ft
jövedelemadó:	7 694 m Ft
munkadíj adó:	1 967 m Ft
részesedési adó:	412 m Ft
tartalék alap:	1 940 m Ft
magasabb vezetői prémium:	124 m Ft
fejlesztési alap:	9 613 m Ft
újítások díjazása:	3 m Ft
biztonsági alap:	1 182 m Ft
reprezentációs keret:	25 m Ft

Az 1984-es, a 35. éves szövetkezeti ünnepségen résztvevő Borsódi György,³⁶⁹ az eredmények méltatása után a hozzászólása végén azért megjegyezte: „*Az eredmények mellett nagyon sok tenivalónk, javítanivalónk van még a jövőben. Kicsit drágán termelünk, túl sok energiát használunk fel. Ez az iparra is vonatkozik.*” Ekkor még a termelőszövetkezet jelentős pénzüsszeggel járult hozzá a község megsegítéséhez, támogatásához (462 000 Ft). Az ünnepi közgyűlésen a szokásosnál nagyobb kitüntetési keretet határozott meg a szövetkezet vezetősége. „*A jutalmazás kérdésében a szövetkezet vezetősége egyhangúlag Végel Istvánnét, Bényi Józsefet, Kalmár Imrét, Bakos Józsefet a >>Mezőgazdaság Kiváló Dolgozója<< miniszteri kitüntetésre terjeszti fel. Koncsek Jánost és Kovács Jánost a >>Mezőgazdasági Termelőszövetkezet Kiváló Dolgozója<< TOT (Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa) kitüntetésre terjeszti fel.*

³⁶⁷ MNL-BKML XXX. 253. A Tataházi Petőfi MGTSZ iratai. Vezetőségi jegyzőkönyvek 1982-1983, 13. dosszié.

³⁶⁸ Uo. Vezetőségi ülések jegyzőkönyvei 1988-1990.

³⁶⁹ A község szülötte, a Szakszervezetek Bács-Kiskun megyei Tanácsának titkára.

Felföldi István, Borsódi Máté, Burszki Béla, Pásztor József, Papp Antal, Vukodénovics Viktória, Burszki József, Végel Jánosné, Zemkó Mihályné, Pinkovics Ferenc, Bundzsák Sándor, Novoth János, Sere Etelka, Sarok László, Tüske Gergely, dr. Harmath Sándor, dr. Hanisz Tibor a >>Termelőszövetkezet Kiváló Dolgozója<<kitüntetésben részesül.”³⁷⁰

A termelőszövetkezet vezetőségében is változás történt 1983-ban. „88/1983-as vezetőségi határozat. Galicz József elnök bejelenti a vezetőségnek, hogy az Állami Bér és Munkaügyi Hivatal korengedménye alapján január elsején nyugdíjba megy. Kéri a vezetőséget, hogy javasolja a közgyűlésnek a munkavégzés alóli felmentését.

A vezetőség az alábbi egyhangú határozatot hozta:

89/1983.sz. vezetőségi határozat

A vezetőség javasolja a küldöttgyűlésnek, hogy Galicz József elnök elvtársat 1983. szeptember 1. napjától nyugdíjazásáig átlagfizetésének folyósítása mellett mentse fel a munkavégzés alól.

Felelős: Kiss István elnökhelyettes.

A szeptember és december 31. közötti időszakban megbízzák teljes hatás és jogkörrel az elnöki teendők ellátásával.

90/1983.sz. vezetőségi határozat

A vezetőség Galicz József elvtársat nyugdíjba vonulása alkalmával egy aranygyűrűvel ajándékozza meg.

A vezetőség utasítja a szövetkezet elnökhelyettesét, hogy intézkedjék a gyűrű beszerzése iránt. Szervezze meg annak ünnepélyes átadását egy rendkívüli vezetőségi ülésen.

A vezetőség Galicz József elvtársat 1984. január 1-től szakértőként alkalmazza, havi 2 500 Ft fizetésért.”³⁷¹ Galicz József 1965-1984 között 19 évig volt a szövetkezet elnöke.

Utódjának Kiss István elnökhelyettest, bácsalmási születésű agrármérnököt választották meg 1984 elején, aki 1968 óta dolgozott a tataházi Petőfi szövetkezetben. Ő már az 1960-as évek végén megjelent új agrárértelmiségiekhez tartozott, akik felelős beosztást kaptak a szövetkezetben és munkájuk során éltek a gazdasági decentralizáció lehetőségeivel; később, mint a térség országgyűlési képviselője is ténykedett.

Az 1980-as évek elejére a mezőgazdasági konjunktúra a csúcsára érkezett. Ezután a mezőgazdaság jövedelmezősége csökkenni kezdett, a magyar áruk veszítettek a világpiaci versenyképességükből. Az 1980-as évek végére a mezőgazdasági termékek árai nem tudták követni a termelési költségeket. Növekedett a termelés következtében a környezetszennyezés (műtrágya felhasználás, állattenyésztő telepek szennyezése, növényvédő szerek szennyezése stb.) és az erőltetetten kialakított nagyüzemi táblák környezetromboló hatása.

A tataházi Petőfi szövetkezet is kereste a kiutat a válságos helyzetből a „megújulás” szellemében. A bajai városi és járási MSZMP bizottságával történt korábbi megbeszélés során feladatul kapta a szövetkezet az új munkaszervezeti rendszer javaslatának a kidolgozását. A javaslatot elkészülte után megtárgyalták az MSZMP bajai járási bizottságával és a Termelőszövetkezetek Területi Szövetségének vezetőivel. A munkaszervezet átalakítása mellett az MSZMP Központi Bizottsága 1987. július 2-i állásfoglalása alapján az 1987-es évet már a „megújulás” szellemében kezdte a szövetkezet.

³⁷⁰ MNL-BKML XXX. 253. A Tataházi Petőfi MGTSZ iratai. Vezetőségi jegyzőkönyvek 1982-1983, 13. dosszié.

³⁷¹ Uo.

„A >>megújulási<< program pontjai:

Kapcsolatépítés az innovációs tevékenységgel foglalkozó szervezetekkel.

Piaci lehetőségekhez igazodva termelési szerkezetünket megváltoztattuk.

A piaci igényeket, lehetőségeket feltárva bérfeldolgozást is vállaltunk.

A két község, Tataháza és Mátételke népességmegtartó erejének fenntartására anyagi szerepet vállaltunk 1984-85-86-ban a gázellátás megteremtésében. 1988-ban pedig a két község közötti kerékpárút megépítésében.

Munkahelyteremtő beruházás céljából tárgyaltunk a Szegedi Ruhagyárral a kihelyezett üzemünk bővítéséről.”

A közgazdasági szabályozórendszer bevezette az Általános Forgalmi Adót (ÁFA) és a Személyi Jövedelem Adót (SZJA) és az új árrendszert, remélve, hogy ez segít kilábalni a nehéz gazdasági helyzetből. A fellendülés elmaradt, de az üzemek nehéz helyzete változatlanul fennállt. A vállalkozás lehetőségét a magas kamatok, az adórendszer, a nagy elvonások lehetetlenné tették. Az 1989-es évre a gazdálkodás feltételei tarthatatlanná váltak pénzügyileg. *„Az 1988-as 14%-os hitelkamat 1989-re 18%-ra emelkedett és a félévre már csak 23,5% kamatra lehet hitelt felvenni. Ebben az évben már a visszafogott pénzkibocsájtás érvényesült a bankok részéről. Időnk és energiánk jelentős részét lekötötte, hogy a termeléshez szükséges fedezetet biztosítani tudjuk. Ma 30% kamat alatt lehetetlen hitelt kapni. A pénzhészség általános jelenség és ma már nem az a kérdés, hogy mennyiért kapunk hitelt, hanem hogy kapunk-e egyáltalán. Kamat költségünk ma 1989-ben 3,5 millió forintot tesz ki. Tudomásul kell venni, hogy az eddigi munkastíluson változtatni kell. A gazdasági környezet negatív hatásait nem hibáztatni kell, hanem legyőzni, hatástalanítani kell.”* Mondta 1990. február 12-én a szövetkezet vezetőségi ülésén Kiss István a szövetkezet elnöke.

A 2/89. számú vezetőségi határozattal megszüntették a szocialista brigádmozgalmat és az 57/89. számú vezetőségi határozattal az 1989. október 25-én délelőtt 8 órakor kezdődött vezetőségi ülésen a függetlenített párttitkár munkakört is. Koncsek János, aki 1983 óta töltötte be ezt a tisztséget, méltányos megoldást kért helyzetének rendezésére, amit Kiss István elnök megígért.³⁷²

„Az 1989 utáni poszt-szocialista társadalom olyan mély válságba került, amely felülmúlja az 1929-1933. közötti válságot, mert nem csak gazdasági, hanem társadalmi válsággal is párosult. Az új rendszernek a kapitalista világrendszerhez kellett alkalmazkodnia. A szocializált tulajdon magántulajdonná alakítása az osztály struktúra átalakításával járt. Ezt még az értékrendek és a kollektív identitás zavarai és a politikai bizonytalanság is terhelte. ... A statisztikai adatok szerint 1989 után az összeomlás vette kezdetét a mezőgazdasági termelésben. 1990-ben az 1 250 mezőgazdasági szövetkezetből csak 300 volt nyereséges. 1993-ra az 1988-as szint 65%-át volt képes produkálni. Az adatok szerint (KSH) a dekollektivizáció nagyobb kárt okozott a termelésben, mint a kollektivizáció az 1960-as években. A termőföld 10%-a 1992-93-ban műveletlen maradt.”³⁷³

³⁷² MNL-BKML XXX. 253. A Tataházi Petőfi MGTSZ iratai. Vezetőségi ülések jegyzőkönyvei 1989. 19. dosszié.

³⁷³ Harcsa István – Kovács Imre – Szelényi Iván: A posztszocialista átalakulási válság a mezőgazdaságban és a falusi társadalomban. In: Szociológiai Szemle. 1994/3. 15-43. o.

A tataházi termelőszövetkezet is igyekezett a víz felszínén maradni, ezért mindent megpróbáltak. Átalakították önelszámoló egységekre az ágazatokat. A nyugdíjasokat nem foglalkoztatták tovább. A dolgozók munkaidejét 6 órára csökkentették, hogy ne kelljen elbocsájtani senkit sem. Kiss István elnök a 16/1990. sz. vezetőségi határozat magyarázataképpen a következőket mondja: *„A véleménye szerint a vezetőség a 6 órában dolgozókkal szemben méltányos volt. Ha még így is itt maradnak, még nagyobb intenzitással kell dolgozni. A vállalkozásokat is ezekért próbáljuk bevezetni. Kéri, hogy az irodában vagy bárkire vonatkoztatva a vezetőség ne hátráljon meg a tenni nem akaró rágalmozókkal szemben. Kérjük meg a főkönyvelőt, hogy beszélgesse el dolgozóival a szemléletváltozás érdekében.”*³⁷⁴ Urbanovszky Anna főkönyvelő: *„a késedelmi kamatok és ki nem egyenlített számlák összege 6-8 millió forint.”*³⁷⁵

További próbálkozások voltak az újonnan alakult feldolgozóipari részvénytársaságokba történő belépésekkel. A Bácsfűsben 17,4 millió forintnyi részvényt vásárolt a szövetkezet. A Kaposvári Cukorgyárban 4 000 Ak. értékű földterülettel lett részvényes. A tejiparba 500 fejőstehénnel szerettek volna beszállni. Mindezek után a nyereségből osztalék járt a szövetkezetnek. A szocialista típusú mezőgazdasági termelőszövetkezet végső felbomlása így is elkerülhetetlen volt. Az 1991. április 18-i 8 órakor kezdődő vezetőségi ülésen Kiss István elnök ki mondta a végső ítéletet felette: *„Szeretném egyértelműen kijelenteni, hogy az utolsó kétségeim is elmentek a felől, hogy nem jó úton járunk. Tehát meggyőztek és higgye el neki mindenki, hogy ezt a formátumot, amit elkezdtünk, folytatni kell és 1992. március 31-re a magángazdaságokon alapuló szövetkezeteket kell létrehozni.”*³⁷⁶ Az elnök még mindig szövetkezeti formában gondolkodott tovább, és korai, váratlan halála miatt nem láthatta, hogy az események a szövetkezet teljes, jogutód nélküli megszűnéséhez vezettek.

A tagok felé két kérdőívet adtak ki. Az első a vagyonnevesítésekkel foglalkozott és az új szervezeti felépítésre kérdezett rá, a második a TSZ tagjainak a termőföldvásárlási lehetőségéről szólt. 1991. július 17-én Kiss István a TSZ vezetője e két kiküldött kérdőíven keresztül kívánta megtudni a tagság véleményét arról, hogy a továbbiakban hogyan képzelik el a jövőjüket.

³⁷⁴ MNL-BKML XXX. 253. A Tataházi Petőfi MGTSZ iratai. Vezetőségi ülések jegyzőkönyvei 1990. 20. dosszié.

³⁷⁵ MNL-BKML XXX. 253. A Tataházi Petőfi MGTSZ iratai. Vezetőségi ülések jegyzőkönyvei 1990. 20. dosszié.

³⁷⁶ MNL-BKML XXX. 253. A Tataházi Petőfi MGTSZ iratai. Vezetőségi ülések jegyzőkönyvei 19. dosszié.

„KÉRDŐÍV

A kérdésekre adható lehetséges válaszok közül a megfelelőt kérjük aláhúzni, bekarikázni!

I. Van-e jelenleg saját tulajdonú földje a szövetkezet használatában?

	<i>igen</i>	<i>nem</i>
2.	<i>Ha igen mekkora terület?</i>	<i>Hektár</i>
	<i>Hány aranykorona</i>	<i>Ak.</i>

3. Ha igen, hogyan kívánja hasznosítani?

- 3.1. Közös használatban hagyja?
- 3.2. Saját tulajdonában egyéni termesztést folytat rajta, egyéni termelést folytat rajta. Beszerzést, értékesítést szolgáltatást és hitelezést szövetkezeti formában igényli tagként?
- 3.3. Kilép a TSZ-ből a földjével együtt?
- 3.4. Társas vállalkozásba viszi?

II. A kárpótlási törvény révén földtulajdonra jogosult-e?

1.	<i>igen</i>	<i>nem</i>
2.	<i>Ha igen, mekkora terület?</i>	<i>Hektár</i>
	<i>Hány aranykorona?</i>	<i>Ak.</i>
3.	<i>Ha igen, hogyan kívánja hasznosítani?</i>	
3.1.	<i>A TSZ-nek bérleti díjért használatba adja?</i>	
3.2.	<i>Saját tulajdonában egyéni vállalkozást folytat rajta?</i>	
3.3.	<i>Kilép a TSZ-ből a földjével együtt?</i>	
3.4.	<i>Társas vállalkozásba visz?</i>	

III. Amennyiben nincs földje, igényli-e a törvény által biztosított 20, illetve 30 aranykoronát?

1. igen-tag	30 Ak.
2. igen-alkalmazott	20 Ak.
3. nem	

IV. A megtörtént (március) vagyonnevesítés módszere alkalmazható-e a további vagyonnevesítéshez?

1. igen	2. nem

V. További vagyonnevesítés során javasolja-e üzletrész megadását alkalmazottak részére?

1. igen	2. nem

VI. A három fő út közül melyiket választaná?

- 1. Egyéni gazdálkodó, illetve vállalkozó kíván lenni?
- 2. Új típusú szövetkezet tagja kíván lenni?
- 3. A szövetkezet megszűnése után társas vállalkozások KFT-ék létrejöttét tartja szükségesnek?

VIII. Amennyiben egyéni gazdálkodó, illetve vállalkozó kíván lenni a nevesített vagyonejegy ellenében milyen vagyontárgyakat kíván kivinni?

- 1. épület vagy üzletrész
- 2. mezőgazdasági erőgép
- 3. szállítójárművek
- 4. állatok, szarvasmarha, sertés
- 5. egyéb pl. a hiányzó eszközt, állatokat vásárolna

1, Mezőgazdasági főtevékenységgel foglalkozó egyéni gazdálkodó kíván lenni?
Vállalkozói igazolvány kiváltásával nem nagyobbbrészt nem mezőgazdasági tevékenység-
gel kíván foglalkozni?

1. vásárolná

1. igen 2. nem

1. igen 2. nem

1. Termelés egyéni formában, a beszerzés, szolgáltatás és értékesítés, a hitelezés szövetkezeti formában történik.

1. igen 2. nem

1. igen 2. nem

1. Közkereseti társaság
2. Betéti Társaság
3. Kft
4. Szövetkezet
5. RT

1. Egyetlen RT-re alakuljon át? igen - nem
2. Egyetlen KFT-re alakuljon át? igen - nem

1. igen 2. nem

1. igen 2. nem

1.igen *2.nem"*³⁷⁷

289

A következő dokumentum a termelőszövetkezet átalakítása során a földhasználat és földtulajdon kérdését tárgyalja.

„Felmérő Lap

Tisztelt Tagtárs, Tagtársnő!

A rendszerváltás magával hozta a szövetkezeti tulajdon megszűnését, annak magántulajdonba kell kerülni. Ennek első lépcsője volt, amikor a szövetkezeti vagyon 50%-a nevesítésre került. Most lehetőség van arra, hogy a TSZ tagjai megvásárolhassák. Mivel itt vásárlásról van szó, mindenki egyenlő feltételekkel juthat földhöz. Nem lesz figyelembe véve sem a ledolgozott idő sem a kereset.

1991. január 1-i létszámunk:

<i>Dolgozó tagok száma:</i>	<i>341 fő</i>
<i>Nyugdíjas</i>	<i>435 fő</i>
<i>Összesen:</i>	<i>776 fő</i>

A föld adásvételének a lebonyolításával kapcsolatos szervezési munka megkönnyítése érdekében szükséges megismerni a tagtársak véleményét, ezért adjuk ki ezen felmérő lapot.

<i>Foglalkozunk a föld eladásával?</i>	<i>Igen-Nem</i>
<i>Csak dolgozó tagok vásárolhassanak?</i>	<i>Igen-Nem</i>
<i>Nyugdíjasok is vásárolhassanak?</i>	<i>Igen-Nem</i>
<i>Alkalmazottak is vásárolhassanak?</i>	<i>Igen-Nem</i>
<i>Kíván-e élni a földvásárlás lehetőségével?</i>	<i>Igen-Nem</i>
<i>Mennyi földet kíván vásárolni?</i>	
<i>Maximumnál kevesebbet?</i>	<i>Igen-Nem</i>
<i>A maximumot?</i>	<i>Igen-Nem</i>
<i>Ha lehetséges, akkor a maximumnál többet</i>	<i>Igen-Nem</i>

A megfelelő választ kérjük aláhúzni!

VIII. hó 10-ig a munkahelyi vezetőjének, vagy a TSZ központjában a Munkaiügyi Osztályra kérjük megküldeni.”³⁷⁸

³⁷⁸ Uo. A második kérdőív.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek vagyonát végül a privatizációval és a kárpótlással adták magánkézbe, amely további gazdasági feszültségeket keltett a régi TSZ tagok között.

„A mezőgazdaság privatizációját az országgyűlés szabályozta, más országokkal ellentétben nem konszenzus, egyetértés alapján hozták meg a törvényeket. Ez a szövetkezeti törvény hozzájárult a politikai és gazdasági válság növekedéséhez. A mezőgazdasági szövetkezetekre a kormány, mint megszüntetendő szocialista intézményekre tekintett. A szövetkezeti felső és középvezetők megkezdték a magángazdaságba menekülést. A szövetkezeti privatizáció végrehajtása 1992 közepétől kárpótlási jegyek és nevesítéssel megkapott üzletrész arány alapján bonyolították.

A vagyon nevesítését, az üzletrész arányát a szövetkezetek közgyűlései határozták meg. 1993 végéig a szövetkezeti vagyon 10%-át privatizálták ezzel az eljárással. 1993-ban megszüntették a szövetkezet tagjainak kötelező foglalkoztatását. Ekkor országosan mintegy 300 ezren távoztak a szövetkezetekből, az agrártermelésből és már nem lehetett több üzletrészt kivinni. Becslések szerint 10 milliárd forint értékű vagyon került ki a mezőgazdaságból, amelyet elsősorban a városokba költöztek és a nyugdíjasok váltottak fogyasztási céljaikra felhasználható készpénzre.

1992-1993-ban a szövetkezeti tagság körülbelül fele vesztette el azonos évben a föld feletti rendelkezés lehetőségét és mezőgazdasági munkahelyét. Ennek eredményeképpen kialakult egy a munkaerőpiaci versenynek és a munkaadóknak érdekszervezeti képviselet nélkül kiszolgáltatott nincstelen agrárproletár réteg.”³⁷⁹

Az 1983-as évben még mindig Túri Antal a tanácselnök. A tanácsi rendszer fénykorát élte, minden „szépnek” látszott még. A VB üléseken 1983. március 29-én a jegyzőkönyv szerint a környezetvédelem volt a központi kérdés. A szeméttelep kiépítése folyamatban volt, a szervezett szemétszállítás a Bácsalmási Költségvetési üzemmel együttműködve zajlott. A fürdőszobás házaknál a szennyvíztárolók megépítését szorgalmazza a tanácselnök, hogy ne a régi ásott kutakba vezessék ki a házakból a vizet, mert ezzel a felszíni vízréteg tisztaságát veszélyeztetnék. (A szennyvízhálózat még 2020-ban sem készült el!) A lakosság anyagiasságára és szorgalmára utal dr. Harmat Sándor bejelentése, amely szerint a községi háztáji állatállomány igen magas. Ilyen magas darabszám nem volt az utóbbi években, ezért komoly terhet jelent az állatorvosi gyógyító munka.³⁸⁰

Az 1984. szeptember 14-i VB ülésen beszámoltak a házilagosan létrehozott építőbrigád működéséről. Az 5 fős csoport kőművesekből és szobafestőkből állt, művezetője a szövetkezet építésvezetője lett. A közelmúltban végeztek el a József Attila utcában 200 m járda építését, a vágóhíd felújítását, a temetőbe vezető út építését 550 m hosszúságban. Érdekes az akkori munkaerő helyzetről készült beszámoló. 1984-ben még a teljes foglalkoztatottság intézménye működött a község munkaképes férfi és női dolgozói körében. A község lakossága 1984-ben 1 736 fő. A munkaképes férfiak és nők (14-60 év közötti) együttes száma 902, amely az összlakosság 51%-t tette ki. A legnagyobb munkáltatók a községben a Petőfi Mezőgazdasági Termelőszövetkezet, a Szegedi Ruhagyár, az ÁFÉSZ és a helyi tanács VB. A Petőfi TSZ-ben 399 aktív dolgozó volt, négy évvel korábban, 1979-80-ban hirtelen csökkent a szövetkezetben dolgozók létszáma nyugdíjba vonulás miatt.

³⁷⁹ Harcsa István – Kovách Imre – Szelényi Iván: A poszt szocialista átalakulási válság a mezőgazdaságban és a falusi társadalomban. In: Szociológiai Szemle. 1994/3. 15-43. o.

³⁸⁰ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1983. év.

A növénytermesztésben foglalkoztatottak télen 3 hónapig a bajai hűtőházban dolgoztak, ekkor a munkába járásukat és ellátásukat a szövetkezet rendezte. A Szegedi Ruhagyár kb. 50 főt foglalkoztatott, havi 3 200 Ft átlagkeresettel. Vidéken (nem a faluban) 148-an dolgoztak, a többségük Baján talált állást: Bajai Finomposztó Gyár, Bajai Volán, Bácsbús Baja, Kismotor- és Gépgyár Baja, valamint Mélykút és Bácsalmás mezőgazdasági és ipari üzemeiben. A helyi községi tanács 56 főt foglalkoztatott. A helyi kisiparosok száma 28 fő, és 7-en alkalmazottként dolgoztak mellettük. Ekkor még számos községi fejlesztés folyt, az 1983-as építkezések mellett lebetonozták a piacteret, hogy az *„addigi sártenger megszűnjön”*.³⁸¹

Ebben az évben még 300 000 Ft fejlesztési alap felett rendelkezhetett a község. Megvalósult az akkor már teljes egészében automatizáltan működő vízmű beruházás, amely a teljes községet kifogástalan minőségű ivóvízzel látta el. A vízmű 3 db fúrt kútja 196 m mélységből percenként 280-300-500 liter mennyiségű vizet hozott fel, ekkor még külön víztisztító berendezésekre és egyéb vízminőséget javító technológiára nem volt szükség. A községben 40 db közkifolyót és 38 db tűzcsapot telepítettek, 812 épületbe (telekre) vezették be a vizet.

Az itt élő emberek szemléletmódjának a változását és a község társadalmának az átalakulását mutatta két egyszerű változás, amelyet szintén a VB ülésen állapítottak meg. Galicz József megállapítása: *„Örvendetes, hogy megszűntek a parkrongálások, a társadalmi ünnepek alkalmával előforduló zászló letépések.”* A másik észrevételt Túri Antal tanácselnök tette: *„Az utóbbi időben több cigány család telepedett le a községben. Többségükkel nincs probléma, de figyelni kell életvitelükre.”*³⁸²

³⁸¹ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1983. év.

³⁸² Cigány lakosokról már 1832-ben is található bejegyzés a római katolikus plébánia születési anyakönyvében. Kolompár Mária születésekor a keresztanyaságot Blazsanik József felesége, Antóni Ilona vállalta. Blazsanik József akkor a község egyik legmódosabb gazdája volt. Felesége, Antóni Ilona úgy látszik nem látta méltóságon alulinak, hogy egy cigánylány keresztanyja legyen.

XII. A TANÁCSRENDSZER UTOLSÓ ÉVEI ÉS A RENDSZERVÁLTÁS

1987-ben már Kancsár György a községi tanács elnöke, helyettese Kiss Imre, a VB titkára Drávai László. A végrehajtó bizottság tagjai: Koncsek János, dr. Morva László, Keresztes Antal és Kollár Ferencné. A titkári beosztást Drávai László, mint megbízott vette át. 1989-ben Drávainé Brezoczki Erikát nevezték ki VB utolsó titkárának. Az évek óta tartó fejlesztésekre kapott központi támogatások 1987-re elapadtak, sőt Kancsár György tanácselnök az 1987. február 23-i VB ülésen bejelentette: *„hogy a pénzügyi helyzet kilátástalansága miatt 600 000 Ft gazdálkodási előleg felvételére kényszerültünk, amely évi 7%-os kamattal terhelt.”* Első ízben kerül szóba, hogy nem az új házak építéséhez mértek ki telkeket, hanem 21 (a község történetében ez egy meghatározó szám) elhagyott, üresen álló lakóház van a községben. Tanácsi tulajdonban lévő házak, és az elhagyott házak értékesítését nehezítette a 46/1974. XII. 4. MTSZ rendelet, amely szigorú feltételként említette a lakóépületek legalább 25 évi fenntarthatóságát, amely egy már évek óta elhagyatottan álló, pusztulásnak indult ház esetében szinte megoldhatatlan feladatnak látszott a lehetséges új tulajdonos számára. Az ingatlanok árát mesterségesen magasán tartották, így a kereslet mérsékelte maradt. A község lakossága 1987-ben az év elején 1 622, az utolsó három évben 132 fő költözött el a községből, elhunyt, és helyettük a lecsökkent születések száma miatt a lélekszám fokozatos fogyásnak indult.

A még elindított beruházások közül említésre érdemes az 1985 óta tartó gázprogram és a tornacsarnok építése, amelyet 1987 szeptemberére fejeztek be. Ezzel egy időben sor került az iskola külső és belső tatarozására is. A gázprogram elindítása ellenére a község lakossága még mindig nagyon sok szén használt fűtésre. Az 1985-86-ban a tüzelőanyag hiány sok gondot okozott a községben. 1987-re megszűnt a hiány és az 1986-os 1.880 q szén helyett már 3.580 q szén és 640 q brikettet kapott az ÁFÉSZ telep. Az állami támogatások fokozatos csökkenéséről Kancsár György VB elnök a hitel felvételekor már beszámolt, de a helyzet az év második felében tovább romlott, ezért így nyilatkozott az 1987. augusztus 31-i VB ülésen: *„Az állami költségvetésből az ismert országos gondok miatt csak csordogálnak a pénzek. Ebből következően meghatározott feladatainkat toljuk magunk előtt. Év végén a beszámolóiban a lakosságnak csak a pénztelenségre tudunk hivatkozni.”*³⁸³

Az 1989. március 23-i VB ülésen is a pénztelenségre hivatkozik Kancsár György: *„Szűkösebb központi támogatás és kevesebb kööttség mellett kell megteremteni a működés feltételeit.”*³⁸⁴ Ennek az ülésnek a jegyzőkönyvébe bekerül, hogy az 1988-as évről jelentős pénzmaradvánnyal rendelkeztek, de ezt áttették a súlyos anyagi helyzetben lévő Petőfi Mezőgazdasági Termelőszövetkezet számlájára. A pénzügyi tranzakció indoklásáról az 1990. június 25-én megtartott VB ülésen számolt be: *„Kancsár György tanácselnök: Tájékoztatja a testületet, hogy a helyi mezőgazdasági termelőszövetkezet a közelmúltban kérelemmel fordult a községi tanács vezetéséhez, hogy nehéz anyagi helyzetükön kölcsön nyújtásával segítsen. A községi tanács és a TSZ közötti jó kapcsolatra tekintettel*

³⁸³ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1987. év.

³⁸⁴ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1989. év.

1,5 millió forint 25%-os kamattal történő átadásáról intézkedtünk meghatározatlan időre. Az átadott összeg kamatokkal történő visszafizetésére a tanács értesítése alapján kerül sor. A fentiekkel kapcsolatban kéri a VB tagjainak véleményét.

A VB az alábbi állásfoglalást adta: a Tataházi Községi Tanács VB a tataházi Petőfi Mg TSZ-nek nyújtott 1,5 millió forint összegű kölcsön évi 25%-os kamatra történő átadását jóváhagyja.”³⁸⁵ A megszavazott községi hitel nem oldotta meg a termelészövetkezet adósság gondjait, hosszú távon csak növelte azt. Átmenetileg talán egy-két problémát megoldottak vele, de az adósság tömeg csak növekedett és 1989-ben csak a kamatköltség 3,5 millió forintot tett ki.

Az idők változásának szele kihatott a kulturális életre is. Az 1989. november 27-i VB ülésen Őrfi László iskolaigazgató és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat községi szervezetének körvezetője beszámolt az eddigi munkájukról. A megszokott demagóg szocialista frázisok helyett aktuális, a megváltozott időkhöz igazodó témákról tartott előadást, vagy kért fel hozzáértő előadókat. Néhány téma az előadások közül: „Hogyan lesz vállalkozó a paraszt”, „Külföldön is vannak magyarok”, „Korszerű termesztési módszerek a kisgazdaságokban”, „Pártok, pártvezetők programjai”.

1989-ben az egész közigazgatás átalakulásnak indult. A Községi Tanács VB említett 1989. november 27-i ülésén bejelentették a kétszintű közigazgatásra való áttérést. Ennek értelmében megszűntek a járási hivatalok. A Bács-Kiskun Megyei Tanács első lépcsőben 15 nagyközség irányítását vonta megyei ellenőrzés alá, a második lépcsőben 60 községi tanácsi szervet, közte Tataházát is megyei irányítás alá helyezték. Az 1989-es rendszerváltás foglalkoztatáspolitikájának egyik módszere volt a nagy ipari üzemek egy-egy részlegének kitelepítése vidékre, ahol még szabad, főleg női munkaerő volt. Ilyen volt Tataházán a Szegedi Ruhagyár helyi kirendeltsége. Az 1988. szeptember 29-én megtartott VB ülés 29/1988. sz. jegyzőkönyvének tárgya: „Tájékoztató a Szegedi Ruhagyár tataházi kirendeltségének célkitűzéseiről, tevékenységéről.” A tájékoztatást Kancsár György tanácselnök kérésére Balogh Sándorné, a Szegedi Ruhagyár Bácsalmási Üzemének főkönyvelője tartotta. „A tataházi üzem 1983. július 1-vel indították meg. El kell, hogy mondjuk őszintén, a tataházi üzem indítása nem egy sikeres rajt volt. A vállalat nem áldozott annyit rá, hogy egy teljes igényű, kielégítő komplett üzemet hozzon létre, még most is gondokkal küzdünk iroda és raktározás vonatkozásában. Az üzem a termelékenységben nagyon rosszul indult, ez lehet annak is tudható be, hogy addig vagy a mezőgazdaságban, vagy a háztartásban dolgoztak a munkavállalók. A gyár vezetősége úgy gondolja, hogy minél előbb a létszámot kell stabilizálni és majd azután kerülhet sor nagyobb beruházásra. Sajnos a létszámhiány mellett meg kell említeni a kiemelkedően magas táppénzes napok számát és ez is nagy ingadozást mutat időben is. Sajnálja, hogy a Morva doktor úr nincs jelen, mert erre a kérdésre szeretett volna választ kapni. [1988-ban a háztáji termelés mind a növénytermesztésben, mind az állattartásban csúcson volt. Az ezzel járó időszakos munkát csak szabadság terhére, vagy táppénzre történő kiírással lehetett elvégezni a főleg nőket foglalkoztató üzemben.]

Béren kívüli juttatások a szociálpolitikánk keretében nyújtott kedvezmények – étkezési hozzájárulás, segélyek, üdülési hozzájárulás, üdültetés, beteglátogatás, kulturális felhasználások, gyári ünnepek, rendezvények megtartás, nyugdíjas találkozók, kismama-találkozó, gyermeknap, névadó.

³⁸⁵ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1990. év.

Úgy látjuk és érezzük, hogy a község vezetői, valamint a TSZ is építő jellegű kapcsolatot tart az üzemmel, amelynek ékes bizonyítéka a földhasználat is.”³⁸⁶

Az első szabad választás előtt 1990. március 19-i VB ülésen Örfi László az általános iskola igazgatója elégedettségét fejezte ki a pedagógusoknak adott bérfejlesztésért. A VB falugyűlést szervezett, az ott felvetett problémának nagy része megoldást nyert, tájékoztatott Kancsár György tanácselnök. Drávainé Brezoczki Erika VB titkár előadta, hogy a VB néhány tagjával előzetes megbeszélés alapján előterjesztést tesz Kancsár György tanácselnök munkabérének megállapítására. Sarok László javaslata 24 000 Ft/hó, Keresztes Antal VB. tag javaslata bruttó 25 000 Ft/hó. Végül a testület ez utóbbit, 25 000 Ft/hó bruttó keresetet hagyta jóvá.³⁸⁷

Az 1990. július 32-i VB ülésen szóba került, hogy a tanácselnök, Kancsár György a Szegedi Posta Igazgatósággal tárgyal az új telefonvonalak bekötéséről. A Posta Igazgatóság csak 175 bekötést engedélyezett Tataháza és Mátételke községeknek.

Végül elérkeztünk az 1950 óta tartó szovjet mintájú tanácsrendszer végnapjához. 40 évi működése után a helyét a megalakuló önkormányzat és annak vezetője a polgármester, valamint az új önkormányzati képviselő testület vette át. 1990 után a termelőszövetkezetek nagyobb része megszűnt, és a megmaradók sem a községek legerősebb gazdasági szervezetei lettek, a szociális feladatok ellátásában helyüket a megnövelt költségvetésű önkormányzatok vették át. Az új idők kezdetének dátuma 1990. október 15. az önkormányzati képviselő-testület alakuló gyűlése.

„Az ülés helye: a községháza ülésterme.

Jelen vannak: Kancsár György polgármester

Édes Vencel, dr. Harmat Sándor, dr. Morva László, Lipták János, Galicz Mátyás, Szalai József, Farkas József, Feró Györgyné, Tüske István önkormányzati képviselők.

Meghívott: Pásztor Gábor a Választási Bizottság elnöke.

Jegyzőkönyvezető: Sarok Lászlóné igazgatási előadó.

Az 1990-es választások jegyzőkönyvei alapján a képviselő testületi tagok mandátuma a polgármesterével együtt – érvényes! A testület létszáma: 10 fő. A polgármester főállásban tölti be hivatalát. Bérezése marad az előző tanácselnöki bruttó 25 000 Ft/hó.

Tüske István korelnök a polgármestertől kiveszi az esküt.

Pásztor Gábor a Választási Bizottság elnöke ismerteti az önkormányzati választás eredményét, mely szerint a szavazásra jogosult 1 258 főből 724 fő szavazott.

Érvényes szavazatok száma: 695 db

Érvénytelen volt 28 db.

A polgármester a szavazatok 94%-át kapta meg.

A jegyzői munkakörre kiírt pályázatra egyetlen pályázó, Drávainé Brezoczki Erika, Csávoly, Petőfi Sándor u. 12. sz. alatti lakos volt.

A képviselő testület egyhangúlag megválasztotta Tataháza község jegyzőjének, havi bruttó 19 000 Ft munkabérrel.”³⁸⁸

³⁸⁶ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1990. év.

³⁸⁷ Uo.

³⁸⁸ MNL-BKML XXIII. 774. b. Tataháza község VB. ülés jegyzőkönyvei 1990. év.

XIII. UTÓSZÓ HELYETT

Van egy régi görög mondás, mely szerint „*az a nép, amely nem tanul a saját történelméből, arra kárhoztatott, hogy újra átélje azt.*”

Községünk sorsa az elmúlt 265 évben, az újratelepítéstől számítva egybefonódott az egész Észak-Bácska, az egykor Felső-Járás községeinek, Bács-Bodrog vármegye és végső soron a Magyar Királyság és a Trianon utáni csonka Magyarország sorsával is. Egy község Észak-Bácskából, sem több, sem kevesebb. Nekünk azonban a szívünk csücske.

Végül mindkettőnk személyes vallomásával zárnánk krónikánkat: Nem vagyunk hivatásos történészek csak amatőr helytörténeti kutatók. Munkánk során azonban igyekeztünk felnőni a vállalt feladatunkhoz. A történelmi hűséghez elfogulatlanul ragaszkodtunk és lehetőleg az egykor keletkezett dokumentumokkal igazolni a források megjelölésével. Tudjuk, hogy a krónikánk közel sem teljes, de a mai Magyarországon elérhető és a Tataháza vonatkozó írásbeli, szóbeli és a szájhagyományt megismerve, a még élő és jól emlékező idős földijeink visszaemlékezéseit rögzítő anyaggal kiegészítve, szinte mindent felhasználtunk.

Egész munkásságunk alapelveként hivatkozhatunk Tacitus római történetíró *Annales* című művének bevezetőjében írottakra, mint a történetírás célkitűzésére:

„Harag és részleghajlás nélkül.”

E gondolatok jegyében fejezzük be krónikánkat és ajánljuk magunkat a község vezetőinek és minden lakosának a jóindulatába, hogy tartsanak meg bennünket a jó emlékezetükbe.

Kelt Baján 2020. július 26-án, Szent Anna napján.

Blazsanik István és Varga János

A tataházi telepes ősök hetedízigleni leszármazottjai

BEMUTATKOZNAK A SZERZŐK

Nevem: **BLAZSANIK ISTVÁN** születtem 1945. július 10-én Baján. Itt jártam általános iskolába, majd a Bereczki Máté Kertészeti Technikumban 1963-ban szereztem okleveles kertész technikus végzettséget. Egész életemben a kertész szakmában dolgoztam, annak szinte minden ágában. 2005 óta nyugdíjas vagyok. Jelenleg is Baján lakom. Édesapám Blazsanik Endre Kisszálláson született, ahol nagyapám Blazsanik András csendőr őrsparancsnok volt.

Őt 1918. január 24-én egy katonaszökevény megölte. Nagyanyám, mint háromgyermekes özvegy visszatért

Zomborba családjához. Édesapám ott nőtt fel, majd a II. világháború végén, mint már házasember Baján telepedett le. Tataházi kötődésünk, már gyermekkorom óta tudatosult bennem, hiszen nagyapám testvérével Blazsanik Mihály bácsival tartottuk a kapcsolatot. Nagyapám 1895-ben bevonul Zomborban katonának és többé nem tért vissza Tataházára, mert belépett a csendőrséghez és Zomborban nősült meg. Különböző szolgálati helyek után Kisszálláson hunyt el, mint ahogy fentebb is írtam, ott is van eltemetve.

Tehát ő volt az, aki elhagyván Tataházát, megszakadt az akkor már 130 éves helyben lakás folyamata. A családfa kutatás során sikerült feltárnom a Blazsanik család származását és azt, hogy az 1763-as évi falualapítás egyik első telepese volt Blazsenyik Tamás és felesége Sztraka Anna, minden eddig élt és ma élő Blazsanik nevű egyén ősszülei. Amikor ezt sikerült felkutatnom, tanult barátom Varga János, született őslakosa a községnek, akivel kollégák voltunk a Bajai Speciális Szakiskolában, felvetette, hogy írjuk meg a község történetét, ha már a családfa kutatások túljutottunk. Az ő családja is a község alapítói közé tartozik.

Támogatói nyilatkozatot kaptunk a Bajai Túrr István Múzeumtól és immár több mint 2 éve végezzük kutatásainkat. Ezek helyszínei: a Bács-Kiskun megyei Levéltár Kecskemét, Kalocsai Érseki Levéltár, Bajai Városi Könyvtár, egykori újságok, tataházi Római Katólikus Plébánia anyakönyvei és irattára. Dibusz Gyula tanár úr, egykori tataházi tanító 1962-ben megjelent tanulmánya óta nem jelent meg csak egy kisebb írás a Bács-Kiskun megyei települései sorozatban Tataházáról az 1990-es évek elején Harton Edit bácsalmási könyvtárigazgató szerkesztésében.

Szeretnénk feltárni és megismertetni Tataháza dolgos, szorgalmas lakóival községük múltját, hiszen a múlt nélkül nincs jelen, a jelen nélkül nincs jövő.

Blazsanik István

VARGA JÁNOS nyugdíjas gyógypedagógus vagyok, aki 1950-ben született Tataházában. Az őseim az első betelepülők közül valók, akik az egykori Jankovác településről a jobb élet reményében költöztek ide és várták, hogy a sorsuk jobbra forduljon. Több, mint fél évszázada nem élek a falunkban, de a múltja és a jelene igazán érdekelt. Olyan utcában nőttem fel, aminek neve sem volt, most ugyan van, de a helyrajzi szám az értékesebb volt. Édesapám lesoványodott egykori hadifogoly, míg édesanyám cseléd volt. Akkor járta, hogy egybekel a két nincstelen. Volt és van egy falu, aminek múltja van, de elvész az idők homályában. Amikor rájöttünk arra a Blazsanik kollégámmal, hogy a környező települések kivételével a mi csodálatos falunk története nincs feldolgozva, így a családfakutatás után kezdtünk bele ebbe a több éves munkába.

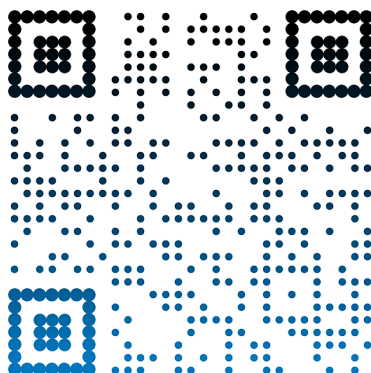

Csírájában megvolt Dibusz Gyula tanár úr 1962-ben írt igen-igen eltitkolt munkája a: Tataháza község története 1910-ig szakdolgozata, ami ismert volt a falu népe előtt is, de nem volt publikus. Köszönet a bácsalmási Vörösmarty könyvtárnak, hogy lehetővé tették ennek a megismerését. (Talán nekem is, hogy minden (érdeklődő számára megosztottam). Hatalmas, és több éves kutatás eredménye volt feldolgozni Bács-Kiskun Megyei Levéltár rengeteg anyagát Kecskeméten. Különösen izgalmas volt a Kalocsa Főegyházmegyei Levéltár dokumentumait tanulmányozni, ami az oktató-nevelő munkáról ad hű képet. A bajai Türr István Múzeum egykori igazgatója: dr. Solymos Ede és Solymos Edéné, akik 1969 ez év májusában a: Vegyes néprajzi adatok Tataházáról című munkájukban igen tartalmas beszélgetést folytatnak Borsodi Gergely és felesége Krizsán Marcellel. A szóbeli adatgyűjtésünk során kiemelkedő helyett foglalt el Szarvasné Szilágyi Zsuzsanna és Erdész Lászlóné, akiket minden tisztelet és hála megillet. Mi jelentéktelenek vagyunk ugyan, de a múltunk kötelez bennünket. A többi a falunk vezetőinek a jóindulatára van bízva. Mi örülünk ennek is.

Varga János

MELLÉKLETEK

Összeűjtött, kiegészítő anyagok

A tartalom elérhető a **QR kód** szkennelésével, vagy böngészőből a
www.konyv-mellekletek.tatahaza.hu weboldalról.

A gondolat, a szikra, ami arra készítetett bennünket, az első betelepülők kései leszármazottjait, hogy a családfakutatáson túl ismerjük meg a szülőfalunk történetét, ami igazán hiánypótló mivel a környező települések már, mind büszkélkedhetnek ezzel. Nagy volt a kihívás és évekbe telt, amíg a rengeteg dokumentumot feldolgoztuk és nagy a bánatunk, hogy voltak évek, amikor ezeket az 1950-es évek elején mázsaszám megsemmisítették. Feledjük a múltat. Így a munkánk az 1485-ös írásos említése az 1990-es hatalomváltás váltás időszakáig szól. Ez a több évszázados történelmi múlt hatalmas változásokat idézett elő az itt élő emberek életében és ezt a hol derűs, hol drámai folyamatokat szerettük volna bemutatni a változó idők tükrében.

Községünk sorsa egybefonódott az egész Észak-Bácska, az egykori Felsőjárás, községeinek, Bács-Bodrog vármegye és Magyarország sorsával. Egy község vagyunk a Bácska északi részén és nem jelentéktelen az itt létünk. Ez a kis zárt közösség együtt él a múltjával és annak az örököseivel, mint mi is a miénkkel. Igaz szívvel ajánljuk minden érdeklődőnek a több évi kutatásunk kötetbe szerkesztett dokumentumát, ami nem jöhetett volna létre, ha nem nézünk át rengeteg egykori dokumentumokat, amiket a levéltárak őriznek és nem lenne teljes, ha nem dolgoztuk volna fel azokat a hanganyagokat, akiket a még élő és kiváló memóriájú idős honfitársunk meséltek el. Végezetül ajánljuk mindenkinek ezt a kiadványt, aki Tataházában él vagy innen származik, vagy innen kénytelen volt elköltözni.

A múlt rengeteg élményt, örömet és szenvedést okozott, de olyan értéket teremtett, aminek köszönhetően rajta vagyunk még a térképen, mint magyar anyanyelven beszélők és római katolikusok, ahogy ezt a betelepítő egykori főúr is megkívánta egykoron.

Olvassák olyan kitartással és szeretettel, amilyennel mi megalkottuk.

Baja, 2020. július 26. Szent Anna napján.

Blazsanik István és Varga János